BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
12
26 E
9
C 1069/2
14-1. a 2.

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

MINISTERIUM CARDINALIS MAZARINI

Cum

OBSERVATIONI-
BUSPOLITICIS.

Ad usum P. Angeli a Nero
Pro Conu.tu S. Fran.ci de Urbe

Pertinet ad Bibliothecam
S. Franci Transtyberim

Digitized by Google

DECLARATIO
Quorundam Dubiorum
IN
ADMINISTRATIONE
CARDINALIS
MAZARINI

LIBER PRIMVS.

Inter cætera objecta ſunt Cardinali Mazarinio, quædam incommoda, de quibus, quod per ipſius adminiſtrationem rebus noſtris acciderint ipſe rationem redderet. Obſeſſa fruſtra Orbitellus & Lerida, auxiliis Neapolitanis deſtinata interverſa, & Curtræa ab Hiſpanis recepta, exempla producuntur incommodorum. Examen igitur eorum ſumimus hac prima in parte ſermonis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPVT

A miniſtris principum non eſt exigenda ratio de eventu conſiliorum.

ANTEQVAM cauſam Cardinalis particulatiter diſputemus de opprobriis illis, oportet ut generaliter conſideremus,

penitiſſimæ calamitatis ſtrages longiſſimè dirimeret, ſive vtrosque doceat, redactos eſſe ad vſum prudentiæ] ſive moralis, ſive civilis, quam actionibus circumdent: ſalvo ſuo in quosvis caſus imperio, cum clavem rerum ſecundarum & ſequiorum, quæ mortalibus diſpenſantur, nunquam ponat.

Quicquid ſit, modo liceat ingruentia mala, quæ proſperiora temperant, non vægrandia ſuſtinere, & finem principalem, ad quem contenditur, aſſequi, ædificiumque ex fundamentis ad verticem & colophonem conſurgat, nullo penſo huius aut iſtius ærumnæ, tametſi tempus amplietur & impenſæ præter ſpem creſcant. Quicunque potiora deſiderat, cælum fatigat votis, fortunæ nihil relinquit, vbi potiſſimum illa jus ſibi vindicat, ſtabilitatem denique quærit in rebus ad revolutiones & viciſſitudines natis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

CAPVT II.

Ratiocinatio ſuperioris capitis firmatur exemplis, quæ per regna Franciſci I. Henrici II. & Henrici IV. contigere.

NE verò quis putet, ratiocinationem ſuperioris capitis carere exemplis, iisque plurimis, & opprobria clientis, cuius cauſam ſuſcepi, videantur æque rara, vti obtrectatores ea faciunt criminalia, liceret mihi per vniverſum campum omnium omnino ſeculorum, apud quaſcunque Nationes, penes quas Virtus emicuit rebus præclarè geſtis, & ſucceſſibus memoratu dignis, demonſtrare, nullum ferè eximium invenire virum, cui fortuna perpetuò, ſine intermiſſione faverit. Hinc ſanè nunquam notatus dicitur ignominia, nunquam ad ſupplicium poſcitur, nunquam locum, quem virtus

virtus in ſacrario Honoris meruit, amittit, quin æquafama eum fuerit tutata.

Apponam obſervationes quaſdam, in meum uſum olim ſelectas, quas neque lectori æquiori ingratas fore confido. Non tamen extra oleas noſtratis hiſtoriæ vagabor, aut ultra unum ſeculum recedam, adeò ut capita diademate ornata ne contingere quidem velim, aut arbitros ſupremos mundi cenſere: qui ſuperiorem neſciunt, & tamen laborum ſocios, gloriæque participes ſuſtinuère. Quicquid igitur de iſtis poterit applicari per ſeriem neceſſariam; cum juſtiſſimum ſit oculos ad inſtrumenta utriuſque eventus, ſecundum cauſam principem reflecti.

Regnum Franciſci I. nihil fuit minus celebre, ob infortunia, quibus eximi non potuit; victoria Mariniana, & Ceriſoliana; auxilio Larreſio illata & regreſſus; Provinciæ aſſertio, & ſucceſſus per Italiam Belgium, Picardiam, & Campaniam proſperiores à nulla fortunæ novercantis perverſitate obliterari potuère, adeò ut cognomen Magni relictum ſit Franciſco noſtro, poſt perdita aliquot prælia, amiſſas provincias, & ereptam libertatem.

Nemo Henrico II. inter principes illuſtres locum negabit: & ut multa in compendium conferam, & grandia reducam in ſynopſin, ſatis erit, ſi recordemur, genium Caroli V. ſeſe ſemper ſubmiſiſſe illi, adeo ut Henricus noſter ſemper tulerit potiora in negotiationibus & pactis, ſemper ſuperior in bel[...].

Philippus II. tamen eundem ſuperabat, uti ille parentem Inducias fregit, ex perſuaſione Pauli IV. & Guyſiorum, & huc, tanquam ad ſcopulos colliſus fecit naufragium, luitque errorem vano ſucceſſu belli Neapolitani: duobus prælijs adverſis ad ſanum Quintini & Grevelingam, adeoque pace Cambreſianâ, ubi una diecula reddidit, quæ triginta annorum ſpatio recuperari non poterant, reſerata ruſtra, bellis civilibus, quam externis clauſerat.

Regnum liberorum ſibi invicem ſuccedentium ſilens præ-

prætervehor, quibus dux Andegavenſis Europam ſpe inani explebat, egregio jacto fundamento futuræ gloriæ, cum geminam victoriam ad Iarnacum, & ad Moncontur ium feliciter obtinuit, unde inter plures candidatos coronæ alicujus primas tulit, illuſtriſſimis competitoribus prælatus. Henricus III. vero non ſervavit Andegavenſis promiſſa, unde ædificium non conſurrexit ad faſtigium & magnificentiam, ex menſura fundamenti.

Regna trium fratrum non attingo, ut expeditior conſiderem illud Henrici IV. Fatendum utique nullam unquam virtutem apud noſtrates illuſtriores ſparſiſſe radios & ſinceriores; nullam unquam dextram celebriores tuliſſe palmas, nullam unquam victorem ſplendidiora erexiſſe trophęa. Ille enim exiguo apparatu magna præſtabat. Ut thronum, qui debebatur, conſcenderet, conculcanda prius erant capita Europæarum ferè Nationum, quæ obſtabant: ter collatis ſignis fuit ſuperior, trecies quinquies interfuit exercituum conflictibus: centies quadragies ipſus pugnavit, trecentas inſtituit obſidiones, quibus gradibus aſperam illam viam confecit.

Prudentiſſimus tamen hic princeps non ſemper adeo firmo ambulabat talo, quin aliquando impegerit & corruerit. Ab hoſtibus non ſemel paſſus eſt ignominiam, non ſemel ipſius erravit. Coactus fuit obſidionem ſolvere duarum urbium, Lutetiæ nempe & Rhotomagi, quæ ſummæ ſunt in regno: erepta ſunt ipſi nonnulla loca, cum exercitu præſenti & ſpectanti, & ſi Parmenſis ſciviſſet uti victoria per campos Aumaliæ aut vivum, aut mortuum eum traxiſſet, ubi ipſa perduellio deficiebat tamen & paulatim expirabat, poſtquam plurima pars Gallorum à febri illa diuturna & acuta, quę cerebellum cum mente pervertebat, liberari eſsent: poſtquam ipſus ejeraſſet hęreſin, Roma porrexiſſet dexteram, & una Hiſpania factionem intermittere nollet.

Tunc enim fortuna maximè ipſis fuit contumelioſa

adeo

adeo vt colligeret omnem malitiam, omne venenum, quod in ipſum evomeret. Tunc per exiguum temporis ſpatium evenit clades Durlana, & perditio illius loci, quæ ob interneciouem tot nobilium evaſit famoſa: tunc Comes Fuentanus victoriam Cameracum vſque protulit, & munimentum illud corripuit: tunc Archidux Caletum & Ardreſiam abſtulit: tunc Comes Mansfeldiæ Montulinum, Carletum & Capellam occupavit.

Et vt injuriarum fieret cumulus, quam turpitudo augeret, Hernanius Teilionus nucibus, & manipulo latronum invaſit vrbem, multo milite cuſtoditam, vallo & propugnaculis, multisque tormentis firmatam. Exiguus iſte numerus ſiniſtrorum caſuum Magni cognomen non abſtulit, quod Gallia heroi à morte contulit, quin vbique cum ſummo applauſu reciperetur, adeo vt virtus ipſius æque ſplendeat & triumphet in memoria mortalium, vti vivus celebrabatur.

CAPVT III.

Confirmatur idem argumentum per regnum Ludovici XIII.

ETiam filii regnum venit expendendum, quod non minus fuit mirabilium fertile, & honorum dives, quam illud parentis. Quamvis autem curſus illorum mirabilium fuerit longus, interruptus tamen fuit non ſemel, adeo vt lumen iſtius regni etiam paſſum ſit Eclipſes aliquot. Soluta fuit obſidio Montalbani, Sant-Audomari, Dolæ, Tortoſæ & Tarragonæ: peſſimè ceſſit Liga Avenionenſis, & maximè inſtitutum Genuenſe, ſurreptum eſt Philippurgium & Treveris: gravis eſt ſuſcepta macula ad Fonarabiam, Theonis villam, Sedanum & Hennocurium

Defece-

Defecerunt Griſones, & periit Vallis Telina: effuſi ſunt Hiſpani in Picardiam, corripuerunt Capellam, Catele-tum & Corbiam: recuperarunt Baſſæam & Arienam ex eodem vallo, quod nos excitaveramus. Quæ vniuerſæ maculæ nihil deleverunt pulchritudinem, nihil obtuſca-runt ſplendorem iſtius regni egregii.

Grandis admitteretur vtique iniuſtitia, ſi propter exiguum numerum ſiniſtrorum caſuum nihil æſtima-rentur tot factiones præventæ, aut ſuffocatæ in regno, tot oppreſſiones avertæ & ſervitutes apud exteros factæ, hoc principe regnante. Si propterea rebus nun-quam factis adnumeretur Rhea aſſerta, Rupella ſubacta, diverſa Religionariorum perduellio ad obſequium re-ducta: ſi ſic oblitteraretur clauſtrum ad Suſam vi pate-factum, repugnantibus fruſtra præſidiariis, tempeſtate ini, & natura loci: Pinierola capta ſub oculis ium exercituum hoſtilium, & quatuor ſummorum cum: Sabaudia ſubiugata, Caſala ter liberata & Cæſareanorum manibus extorta, & Pinierola Galliæ *erta.* Si propterea memoria Lotharingiæ ſubactæ quaretur, & Ruſſillionii, tot locorum, quæ Hiſpa-*ſunt erepta*, tot præliorum ſecundorum, per Italiam ndriam, Germaniam & fines Occitaniæ, conflı-um marinorum, & quæ Rohanius per Vallem Teli-patravit, præliorum ferè numero habenda: Poſt-m nubes Cæſareanorum inundavit, Pariſiis etiam ium comminata, quæ vnam atque alteram provin-regni deglutire videbatur, bis tamen in limine *ſſipata*: ardua conſilia de Auſtriacorum ambitio-ercenda, & propter ſucceſſus, quo vniuerſus terra-*Orbis* vidit, vaſtam illam familiam impunè laceſſi, aut ſaltem humiliari.

Hæc profectò ſunt multa & ſumma: conſide-mtamen, cuncta ea eveniſſe regnante princi-*pe*, regno omnium diutiſſimè apud nos con-, per abundantiam populárium, & integrâ o-

pulentia. Et quod ſummum eſt, eo Miniſtro clavum reipublicæ tenente, quem ſummum cæli benignitas terris dedit, poſteaquam Monarchiarum curam voluit ſuſcipere. Me de Cardinale Richelio loqui, nemo ambiget.

Addo etiam, me, ſi hiſtoriarum monumenta luberet explicare, amplius, & fata virorum illuſtrium perquirere, complures inventurum, qui in curriculo perpetuo calamitatum & ſerie continua, ſervarunt authoritatem integram, nunquam criminis accuſati ad tribunal formæ. Quoniam autem poſtremi iſti ictus debentur hoſtibus virtutis, & per gratiam Dei ad defendendum Cardinalem *Mazarinum* nihil opus habeo iſtiusmodi exemplis, acquieſcam iſtis, quæ produxi, ut revertar ad filum hiſtoriæ poſt tantas ambages.

CAPVT IV.

Applicantur ſuperiora ad reginæ adminiſtrationem.

Ex iis, quæ per ſuperiora capita comprobavimus, conſequitur, ſiniſtros caſus, quorum numerus tamen eſt exiguus, per adminiſtrationem noſtræ reipublicæ, non deſtruere meritum, nec crimini eſſe principaliori ſecundorum ſucceſſum inſtrumento.

Quicunque enim omne ſepoſuerit ſtudium partium, & oculis liberis contemplatus fuerit res geſtas, nullum inveniet regnum apud nos, quod tanta facinora, eaque per anguſtum temporis ſpatium

tium tulerit. Inveniet enim graviſſimas negotiationes eventu ſecundo cito coronatas; prælia proſpera, munimenta capta, & compendia facta ubivis bellorum geſtorum. Animadvertet noſtros & fœderatos errores cum uſura ubique reſtitutos. Si etiam aliqui illorum plus patientiæ ſervaſſent, quod debebant, ad conficiendum curriculum, quod ſimul ſuſceperant; aut Galli mordicus perrexiſſent eorum labores inhibere, qui negotium pacis univerſalis admodum produxerant, poſſemus fortè illud contemplari abſolutum, & portum ſubire triumphantes, quem tum penè contingebamus, ubi ſubitus turbo nos in altum rejecit.

Per minutias lubeat rem expendere, ut levi brachio perſtringamus eventus memoratu digniores, quibus adminiſtratio reginæ celebratur. Operam demus, ut ingenia eorum mitigentur, qui nihil valuerunt animum advertere, ut tanto libetius incumberent in debiliores partes, quæ alicubi patent, nullo tamen ſummi miniſtri errore.

Satis murmuratum, ſub finem regni proximi de epiſtola Ducis *Bavari* intercepta, quæ ferebat, ſi alterutrum caput, innuebat autem regem & Cardinalem Richelium, deficeret rerum faciem ocyus immutatum iri, & promptam fore tum vindictam in Exteros, qui imperium invaſiſſent & laceráſſent.

Princeps ille, inter principes ſui temporis prudentiſſimus aberravit in prognoſtico: Fatis enim conceſſit Cardinalis Richelius, nec res noſtræ aut fœderatorum à primo vigore quicquam remiſêre; quia ſolito ſucceſſu ferrentur; adeo ut dicere queam, nullo veritatis diſpendio, eundem illum adverſus quem hoſtes rancorem tam violenter excuſſêre, principalem præſtitiſſe cauſam.

Quicunque in ſacrarium conſiliorum aliquatenus ſalutem introſpexêre, norunt, qua obſtinatione quidam noſtratum Miniſtrorum impugnave-

CAPVT V.

Quanta ſollicitudine Cardinalis Mazarinus ab exordio adminiſtrationis caverit, ne fœderati à nobis, aut nos à fœderatis ſecedere-mus.

EXiſtis omnibus colligere licebat, fervorem noſtratem apud ex'eros ex vigore aliquid remiſſurum, cum for-tunæ plurimum debere poſſemus, ob pacem domi conſti-tutam, & ſcaturigines bellorum civilium intertractas. poterat in eum finem recurrere mors Henrici magni, quę agnanimi principis inſtitutum fregit, adeo vt ex omni-bus capitibus, famoſæ illius Ligæ, cuius delineatio terro-rem Auſtriacis incuſſerat, cauſa Juliacenſis ſola ſuſtine-retur.

Quæ rationes apud animos fæderatorum tantum va-lere, vt conſtantiam illorum concuterent, adeò vt pri-mi conſultarent, an expediret cum Auſtriacis tranſi-gere, manus ſubinde extendentium, non ex ſenſu alicu-jus amicitiæ, qua erga ipſos moverentur, ſed ut nume-rum hoſtium minuerent, & minus experirentur aggreſ-ſum in negotio, à tot annis ſuſcepto & impedito. ...íma profectò epiſtola à rege ad ipſos data adeo fri-... ipſis videbatur, adeò parum afficiebat ingenia per ...lentiam ægra, vt parum abſuerint à tranſactione par-...ari, donec Cardinalis ſcriberet: qui non tantum ...os eſſe jubebat de inſtituto Galliæ, quæ à fædere ...acto non eſſet receſſura, ſed etiam tot rationibus ...ocebat, vt & honoris legibus, & commodi cauſa ...ari videretur ad pervrgendum commune inſtitu-...d pacem vſque generalem. Sic deſiêre illi ambige-... Galliæ mente, quam eodem ſpiritu agi cernebant, ...em ferri motu, qui per regni ſuperioris adminiſtra-...n paruerant.

Cap.

Cancellarius Oxenſtierna ante omnia conſiderabat, quod in illis litteris reſtatur, quas ego in poteſtate habeo, & ille reſponſorias volebat eſſe ſummo miniſtro, preces illas Cardinalis Richelii ad regem à moriente inſtitutas, vt vellet ſibi in rerum adminiſtratione inſtitutas, vt vellet ſibi in rerum adminiſtratione ſurrogare Cardinalem Maſarinum: cum exiſtimaret, hoc officium adeo compendioſum, quod homini extero, omnibus Gallis prælato redderetur, à ſumma notitia induſtriæ procedere, cæterarumque dotium, quarum agmen ad Principis emolumentum adduceret.

Dijudicandum relinquo, ſi diffidentiæ motus apud Suecos excitati, penitus fuiſſent ſtabiliti, vnde cum Imperatore tranſigere voluiſſent, quodnam noſtrum futurum fuiſſet ſatum, & quale officium tam præſtiterit Galliæ Cardinalis *Maſarinus*, qui tempeſtatem illam averteret, cum vniverſa Germania in armis exercita effunderet docuiſſet limitem innumeros populos præda inſeſatos & ſanguini crudelitatisque innutritos.

Scripſit etiam fere in eundem ſenſum & finem ad Duciſſam Sabaudiæ, Landgraviam Haſſiæ, principem Auraicum & Hollandos, qui omnes ipſius literas habuêre adeo gratas, vt copia earum ad omnia oppida, familiasque illuſtriores mitteretur. Studuit autem ante omnia regem Luſitaniæ, & Catalaunos firmare in ea formidine, quam mors regis incutere potuiſſet, de Galliæ inſtituto mutato, ne illa ex ſociorum diſpendio ſibi ſumeret compendium, ex ratione temporum vtile.

Neque etiam ſatis habuit, primam mentem ſeparationis ex parte ſociorum impediviſſe, niſi idem id operam daret, vt ne eadem penes nos fieret, adeo vt nunquam non repulſaret tentationes, quæ ſubinde in animo reginæ ſuſcitabantur, ad ſeparationem: niſi evertiſſet decipulas quæ illi tendebantur, tum propter neceſſitudinem, tum per conſcientiæ falſos motus, aliaſque ſuggeſtiones, quæ procedebant à benevolis quidem, ſed

noſtra-

noſtrarum rerum parum peritis, aut Hiſpanicarum technarum non ſatis cautis.

Si ullum deſideratæ ſeparationis prodidiſſemus indicium, ignominiam tuliſſemus grandem: Occaſione fœderatis datâ nos prævertendi, quod proclive adeo eſt, inde amici offenſi induiſſent animos prorſus hoſtiles & irreconciliabiles, per fiduciam voluptatis exvindictâ, ad recuperanda amiſſa.

Ab eo enim tempore exactè & religioſè obſervavimus pactorum capita, vt ſæpicule & plura præſtiterimus, nunquam auſcultatis propoſitionibus, nunquam receptis literis, quæ ad tranſactionem particularem tenderent, quin eas fœderatis fecerimus communes: nihil eorum obliti, quæ neque debemus, plurimumque faciebant, ad tollendas ſuſpiciones quaſcunque apud ipſos exortas; æquo animo etiam tulerimus irritamenta aliquando fæderi admota, adeo vt obfirmaverimus mentem, tametſi ſecurè licuiſſet prævertere eos, qui ſeparari à nobis avebant, poteris omnia periclitari, quam illud committere axiomatis iſtius tenaciſſimi. Quo illuſtriores principes, & ob violatam fidem à pænâ remotiores, eo firmius & religioſius eandem ſervanto.

Tam verum autem eſt, quod ajo, ut auſim aſſeverare, à quo tempore imperia ſunt conſtituta & ligæ ac fædera vigent inter mortales, non inventum iri, unde fides principis purior & nitidior exierit, quam nobis: omnia adeo monumenta hiſtoriarum & quicquid ex rebus humanis ſervatur memoratu dignum, ancillante traditione, par exemplum fidei optimè cultæ, non dabunt quod uſum noſtrum per hanc adminiſtrationem erga fæderatores ſuperare poſſit.

Neque enim minus requirebatur ad reſarciendas fiſſuras, quas pactorum *Monſoniorum* ratio fecerat diffidentiæ ſegetem, vt armorum uſum deponerent ii, qui identidem nobis objiciunt, pactorum illorum violationem non tam gravem,

uti

vri fertur, quod alibi ſpero me demonſtraturum. Omnes omnino fœderatos noſtros hujus veritatis laudo teſtes ; licetque credere, me non eo imprudentiæ evaſurum, ut adeo affirmate loqui gaudeam, niſi ex certitudine ſumma.

Vnum caſum ſilentio prætcrire non poſſum, qui odorem iſtius virtutis commendat: & noſtrum inſtitutum apud fæderatos reddidit perquam nobile, quod nempe in omnibus negotiationibus, quas inſtituimus cum ipſis ad Suecorum ſequeſtrationem, directè non ſimus ingreſſi, niſi ad ipſorum commodum, & ut aut frangeremus aut averteremus jugum, quod premebat, aut imminebat: puriſſimum ſanguinem noſtrum præſentiſſimumq; ærarium periclitati, ut eos à vexa redimeremus aut præſervaremus, cauſamq; adeo illorum fecerimus noſtram; tametſi licuiſſet ſpoliorum rapere partem, ex ſocietate eorum qui illis inhiabant, & nos invitabant ad prædam.

Hinc ſequitur, nodum, qui maximam fœderatorum partem adſtringebat nobis, arctiorem eſſe & validiorem, quam qui nos illis obligabat: cùm illorum quidam eum penitus ruperint, & qui minus arcte obligabantur, nonnunquam aliquantulum remiſerint. Remiſſio autem illa non fuit magni momenti, non abſimilis leviculo gelu & exiguis concertationibus, quæ magnis amicitiis ſunt frequentes, & robur earum fervoremque faciunt.

Hinc merito eſſetimus nos, occurriſſe in vaſtâ conſideratione integram concordiam ex parte Suecorum, & particulariter, ex animo reginæ, quæ non minus virtutibus ſummis Moralibus ſtudet, quam induſtriæ, à Politica conceſſæ, adeò vt eas in regiminis inſtituto compingat in coniugium ſempiternum. Credere etiam licet, niſi longa illa & moleſta valetudo principem Auraicum avertiſſet, ab applicatione rerum, aut mors denique ipſum Ordinibus eripuiſſet, vbi & illius valentis & viventis ſumma erat neceſſitas, nunquam conſenſurum fuiſſe in pacem particularem, quam cum Hiſpania inierunt; cum ſatis authoritatis & induſtriæ habuiſſet, ad eos in perſequenda generali fir-

man-

mandos, quam maiori cum ſecuritate, honore & commodo adc ri eſſent, præ illâ.

Addo tandem, ſi magnus Politices magiſter legitimum imperium definivit ex commodo magis eorum, qui ſubſunt, quam qui exercent illud, poſſumus jactate, nos in *primis* per hanc adminiſtrationem attuliſſe hanc excellentem & incomparabilem conditionem ad commercia fæderatorum & obſervationem pactorum. Pedemontium ſuppeditat rei exemplum illuſtre, vbi ſemper reſtituimus in manus Ducis, loca provinciæ, quæ nobis crediderat, quouſque viſus eſt proprijs ea tutari viribus; vt ſic compertum daremus, non accepiſſe nos ea aut acquiſiviſſe, niſi ad maiorem ſecuritatem, exonerantes eum ſumptibus, quibus tum erat impar.

CAPVT. VI.

Cardinalis diu coercet tumultus reipublicæ inteſtinos ſatis feliciter.

VErum enim, vero cui vſui extra regnum benevolentiam quæſiviſſemus, ſi viſcera debilitata manſiſſent, & diſſidium, mater imbecillitatis, percrebuiſſet; ſi bellum civile, quod humidum radicale abſumit; & vitam rerum publicarum deſtruit, illîc viguiſſet. Oportebat certè fæderatos noſtros prædam fieri hoſtibus, vt poſtmodum ſola Gallia theatrum præbuiſſet omnis belli externi & civilis.

Non conſtitui, huc adpingere calamitatum ſeriem quam bella civilia trahunt, nec ſuſtineo verborum circuitu obiecta oculorum præſentia explicare quorum imago diutiſſimè cuſtodietur recentiſſima in penu noſtræ memoriæ. Dicam duntaxat compendiosè, quemadmodum horror & fervor febrilis, qui intus conſurgunt, & vehementius agitant & longè incommodius incurſant, quam horror & fervor aëris ambientis: etiam terræ concluſio, ex principio interno orta, maiores ruinas facit, quam omnes omnino tem-

peſtates per exitij [illegible] ortæ & in ſuperficiem ſparſæ, ita bella civilia labefactare potentius & periculoſius conſtitutionem naturalem reipublicæ, quam externa; vnde omnia intelliguntur facienda, & nihil omittendum, quo germina illorum [illegible].

Miniſtri à morte Henrici magni, ad clavum reipublicæ, quem eo vivo tenuerant, relicti; neceſſitatem illius axiomatis probæ didicerant non tamen ſatis beati fuère, vt vſum re[illegible] adipiſcerentur, id unum agentes, ne per regis impubertatem cum Hiſpania colliderentur, & cogitarent, eo modo vel vitari, vel coërceri facilius tumultus Galliæ. Belli nihilominus coortum fuit incendium inter nos, vel quod vitioſi humores reipublicæ cum aperto alveo non poſſent profluere vltra limitem, intus agere inceperint; vel quod adeo pertinaces radices egiſſent, vt prudentia nullum remedium ſatis benignum inveniret acrimoniæ corrigendæ.

Erant etiam commoda ab illis reipublicæ ſeparata, quibus nonnulli eorum fuere inducti, qui ſummam rerum moderabantur, vt niterentur benevolentiam Hiſpanorum acquirere; qui quod ad prodigium vſque bene norunt, tam optatum caſum in ſuum vertere compendium. Hinc evenit, vt in ſacrario regis dominarentur, ex metu quem alij de ipſis conceperant; aut ex ſpe quam alijs obiectabant incendiũ au[illegible]ē in alijs partibus regni excitabant, quod clam diſpoſuerant, dum fæderatos noſtros interea impune ſpoliarent, adeo vt nobis etiam animus deeſſet ad eos tutandos, niſi per quædam officia.

Hoc ludibrium ſacrarij & militiæ viguit, donec Deus ſuſcitavit regi ſuperiori magnum illum miniſtrum Cardinalem Richelium, qui per conſilia æque magnanima ac fidelia viſcera repurgavit, principali turbarum materia ſublata, & extra fines protulit, vſque in hoſtium provincias, ſedem belli.

Poſtquam hæc ita ſunt conſtituta, credetur ne ille, qui

quiſua ſollicitudine & induſt ia tantũ contribuit ad harmoniam, ut partes omnes Monarchiæ conſtarent, conſervandam idque eo tempore, veluti in principio adminiſtrationis, ubi pars regiarum virium per Germaniam, Cataluniam & Italiam ſpargeretur, & tumultuandi facultatem pronam relinqueret, commeruiſſe omne illud odium uod in ipſius perniciem eſt ſuſcitatum.

Credetur ne induſtria rebus noſtris æque Externis ac omeſticis adeò neceſſaria cujus vis ingenii fœtus & opus iarum libet manuum? Neſcio an id credi poſſit: novi men optimè nihil eorum omnium, quæ penes nos ſunt ta per adminiſtrationis tempus tantum admirationem ud hoſtes excitaſſe, aut politicam illorum confudiſſe. ciſcio, quomodo ſeſe ideo aperuerint ſponte faſſi, non aſtare ſibi, quo genere carminis potuerint tranquilla vari, ſi diu ingenia mobilia & quietis impatientia: adeò ijdem illi, qui credebantur diſcordiam excitaturi; ſpirarint unanimiter in hermoniam ſervandam: enit autem id principaliter ex unione familiæ iæ, quem ſummus miniſter ſemper cementit curis ſingularibus, ſucceſſu adeò felici, ut icunque turbine rerum conſtiterit in concuſ-

x gemino hoc fonte, concordiæ nempe internæ enevolentiæ externæ, inter fæderatos & nos managrandes & glorioſi ſucceſſus, qui adminiſtrationem ię illuſtrant, omnes angulos terræ habitabilis imple- & per reliqua mundi ſecula refricabuntur. Hinc m, ut non tantum conſervaverimus, quæ rex ſuperior iſſerat & ſtatum rerum ab ipſo relictum continue-s, ſed etiam in gradum meliorem protulerimus: ut arma noſtra pervaſerint, ubicunque bellum feciultra limites in morte illuſtriſſimi principis de-

Eripuimus hoſti munimenta (Grevelingam) quæ m vim putabantur irridere, per eam ſecul ſtatem, ubi ars invadendi ſuperat ratione defen-

& gregatim ex iſtius ſerie ingruebant. Nemo profectò ambiget, prælii illius eventum deberi imperatori noſtro; non tamen juſte negabitur pars illi, qui uberem agrum tot virtutum militarium in animo ducis Anguinii ſ texit, & ampliſſimam meſſem, qua reſpublica gauderet, prævidit; adeo ut imperium exercitus eidem conciliaverit: ſuſtinendi enim prius fuerant magni & pertinaces conflictus, quam ſuperaretur regis animus, extremè adverſatus, cum generatim abhorreret ab hoc principe, quem à rebus gerendis remotum vellet, quod officium ſanè non mediocre fuit.

Et ut nihil obliviſceretur eorum, quæ præſidia redderent vera, aut media agendi deficerent iutaulatam utili, Cardinalis, qui omnis negotii fuit author, curam adhibuit ſingularem, id eſt ſolitam, apparatibus expeditionis, & victoriæ prodromis.

Obſidetur & capitur Theonis villa, tanquam proximus fructus iſtius victoriæ. Nemo ignorat momentum iſtius loci, qui Metim & ſuburbicaria protegit adverſus Lucemburgicorum auſa; dominium Moſellæ præſtat, & communicationem inter Galliam & Treverim continet, quæ regio non minus chara eſse debebat, quam ipſa Gallia, propter Electorem, tanto ſtudio & conſtantia commoda & fortunam Galliæ amplexatum. Hic demum repagulum objicitur, & noſtro bono inter agrum Lucemburgicum & Palatinatum inferiorem, ubi Hiſpani etiamnum dominantur.

Periiſſet utique nobis fructus ille adeo opulentus & nobilis, quem prælium Rocrojanum præbebat niſi per confidentiam, quam regina de capacitate & fidelitate Cardinalis incipiebat concipere, illius ſententię penitus conſenſiſſet, & oppoſitionem apertam adeoque ſecreta impedimenta, quæ huic obſidioni vertendę parabantur, rejeciſſet. Dudum illam obſidionem meditabatur, quam etiam bis regi ſuperiori propoſuerat per Mareſchalcum Hoſpitalium, qui, quod mundus novit, non parum apud ipſum valebat.

Quamprimũ igitur ſucceſſus Rocrojanus huic inſtituto

Fa m

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

acem præferret, occaſionem noluit dimittere: quamvis autem ſic videretur de eventu cavere, ac nonnulli animum æmulatione correctum arguerent, quod Anguinij virtus naſcens eum ureret, unde ipſum cogitaret allidere ad Theonis villam, non tamen inde inſtitutum deſeruit, quin mandata expediri curaret, a l o [illegible] onem umendam eodem tempore juſſo Marchione Geuræo incurſare ex Champania, ubi agmen ducebat, dum Dux hoſtem exerceret, & Bruxellas uſque propelleret, ne obſidionis ulla ſuſpicio poſſet suboriri.

Reſpondit eventus cogitatis, Geuræo adeo accurratè mandata exequente, ut locum illum feliciſſimè infeſtaret, & quævis auxilia, quæ irrumpere ſatagebant, profligaret; unde præſidium adeo debile paruit, ut niſi poſt Ducis Anguinii acceſſum, malè tranſmiſſa fuiſſent ſubſidia, intra pauculos dies invaſioni impar deditionem feciſſet: mors utique Geuræi, quæ ſanè magni fiebat, pretium victoriæ imminuit.

Vidi ego rationes, quibus Cardinalis ad id inſtitutum fulciendum inducebatur, in ſermone perquam accurato & luminis publici pregnante, quo [illegible] faciebat rerum no[illegible] [illegible] integram, ut non levem jacturam ſit paſſura hiſtoria, niſi reteratur & modo innoteſcant. Unam tamen ex pluribus non poſſum tranſmittere ſub ſilentio, nec lectoris notitiæ [illegible] ſub [illegible]cere, ut judicet, an ex ratiocinatione & deliberatione aut ex caſu & fortuito res noſtræ ſint geſtæ à morte regis ſuperioris.

Cardinalis igitur inter cætera, demonſtrabat reginæ, multum referre, ut ne hoſtes aut fæderati debilitatem ullam animadverterent per principia adminiſtrationis, quæ utcunque particulariter obſervarentur, unde arguerent in bonam & ſequiorem partem. Neceſſarium igitur omnino eſſe, ad judicium commodum ſuorum progreſſuum, exordium ſumi inſigne, ut authoritas concilietur ex aliquo inſtituto & auſu illuſtri.

Victoriam Rocrojanam revera magnam eſſe, ſed opus unius diei, exq; eo genere actionum ubi fortuna ſibi plu-

plurimum vertit; quantacunque ſit prudentia & virtus ſummi ducis. Et vt deteriora omnia reputentur, ſeij-cm eam cenſeri regni ſuperioris, & curarum præceden-tium, quæ principia & cauſas tanti operis continuâſſent: verum autem vſum iſtius victoriæ non poſſe attribui, niſi rationi ritè defæcatæ, & animo validis rationibus ſub-nixo.

Sic omnia ad regnum præſens eſſe referenda, ſuperiori neganda, etiam in vniverſum tempus quo bellum per *Flandriam* faceremus, extendenda. Quæ ratio, præter cæ-teras ſuperius productas, & lubens hic prætereo, pervice-runt, vt obſidio Theonis villæ placeret, fruſtra obnitenti-bus contrariis argumentis.

Finis iſtius expeditionis, quam primam adminiſtra-tio numerat, turbata fuit clade Rantſouiana apud Dut-lingiam. Jactura noſtra per ſe grandis, inde notabilior eva-ſit, quod victoria nullo pretio hoſti conſtitit, cum noſtra-tes is non vinceret, ſed caperet. Exiguum tamen cenſen-dum id detrimentum, ad Mareſchalci Guebriani factum, qui Rote villæ obijt ex vulnere, quod in obſidione illius loci ſuſceperat.

Adde hiſce eodem tempore, quo ſic mulctabamur, exercitum Svecicum pene deſerviſſe Germaniam, nobis neſciis, Holſatiam petijſſe, Germaniæ terminum, novum eciſſe hoſtem, regem nempe Daniæ, quaſi non ſatis operis veniretur adverſus Auſtriacos, aut nos, qui tot locis in Hiſpania cicuranda occupabamur, cum Haſſiæ Landgra-viæ ſoli bello per Germaniam gerendo eſſemus pares. Su-ſtinuimus tamen illud ex bono reginæ inſtituto, obnixi, vt victoria Bavarorum & Cæſareanorum traheret ſeriem mirabilem, nec quæ fœderatorum partes per illam victo-riam concurrebantur, ſecundum exceſſum Suecorum, in il-lis regionibus ſuccumberent.

Hoc dicere inſtitui, adminiſtrationem hanc non ſem-per laboraſſe in colligendis fortunæ fructibus, nec ventum per ſua puppim incubuiſſe, ne videlicet Virtus, quæ tuendis ſiniſtris caſibus, quicunque nos exercuerunt,

fuit occupata, torpeſceret, aut induſtria naucleti, adverſus tempeſtatem luctantis minus eniteſceret.

Vere poſt cladem proximo adit *Bavarus* Friburgum, explicat copias noſtris manubiis nitidiores, & novis ſupplementis auctiores, ut inſtitutum exequerentur, & ampliſſimo ambitu *Briſaco* intervertérent annonam. Iudicabat enim, noſtrum exercitum lacerum, aut potius caſu Dulingiano enervatum, non admodum repugnaturum, & jacturam non niſi longo temporis tractatu ſarcire poſſe. Neque conjecturam faciebat ſiniſtram; niſi enim ex aula ſingularis acceſſiſſet cura ejus reſtaurandi, in id virium deliquium incidiſſet, ut expeditionibus impar, præſidia feciſſet locis munitioribus aſſerendis.

Non tamen Friburgum introjêre ſubſidia, quæ Mareſchalcus Turænius deſtinarat & ducebat, adeò ut ad aulam confugere neceſſum haberet, ubi gratiâ valebat, ut agmen ad minimum quatuor millium nanciſceretur, quo confidebat Mercium incurſare, & locum aſſerere, aut recuperare. Difficulter inveniebantur illi quater mille, cum cæteri exercitus ultra juſtum numerum copiarum nihil haberent, ad executionem ſuorum conſiliorum.

In his anguſtiis, ubi ne momentum quidem temporis perdi poterat, nec otium eſſet alterutrum ex duobus legendi commodum. Cardinalis expendebat quantum faceret Friburgum ad *Briſacum* & reliquam Alſatiam, primus conſtituit, reginæ conſulere, ut mandaret Duci Anguinio, qui ſecundum noſtrum ducebat exercitum, iret, Turænio ferret ſuppetias uti commodum videretur. Ipſus Cardinalis ſcribit, adjurat, ſynopſin mittit adeo ſcienter factam, cum explicatis negotiis cauſis, ut princeps, in cujus mentem natura non minus luminis, ad dignoſcendas res optimas infudit, quam fervoris ad executionem, non ſatiaretur lectione & laude. *Id* vero mihi retulit quidam ex ducibus ſummis exercitus, qui lectioni interfuit, & ipſi admodum familiaris, vera animi ſenſa ignorare non potuit.

Poſt hanc igitur lectionem Anguinius nihil deliberat quid facto opus foret. Quamvis autem primitus conſtituiſſet

ſtituiſſet , Treverim ducere,in quem finem naviculas habebat præſto, & annonam compactam ; nihil tamen dubitavit inſtitutum mutare adeo ut altero die. Alſatiam verſus moveret. Potuiſſet Turænio ſuppetias peritas mittere, qui plures non ſperabat , cum autem ſciret, mediocribus viribus res arduas non confici , & media imperfecta nunquam producere finem propoſitum , ipſus cenſuit exercitum univerſum ductare, quem etiam diligentia incredibili deduxit , nihil offenſus viarum longitudine & difficultatibus. Quamvis etiam ſciret , aggrediendum ſibi eſſe exercitum inſtructiſſimum & imperatorem partium adverſarum ſummum, quem excuteret ex ſtationibus per naturam & artem firmiſſimis , id univerſum , quod vulgarem prudentiam retraxiſſet, ipſi fuit ſtimulus ad virtutem & audaciam.

Nemo ignorat ſucceſſum memorabilis illius expeditionis : cum autem Anguinius per vias audiviſſet, Friburgum feciſſe deditionem, pergit nihilominus confligit furioſius quam unquam per illud tempus factum triduum depugnat, exercitum *Bavari* vallo excutit, & hoc obſtaculo remoto, deſcendit inſtar torrentis per ripam Rheni dextram, occupatque Philippiburgum, Vormatiam, Spiram , Germersheymium , Landaviam, *Bingium*,Crucenacum,& Moguntiam.

Hic verò non oblivi ſcendi fuerint noſtrates, qui per eas occaſiones officio ſtrenuè ſunt functi , ubi induſtria & virtus Mareſchalcorum Gramontij & Turænij particulariter claruêre , ad imitationem imperatoris , qui exemplum ſuum ubique ingerebat. Neque etiam tacendo prætereundum,eodem momento , quo ſponte ſua, & ex libertate, quam regina reliquerat , agendi pro re nata, Anguinius ſecundum Rhenum deſcendebat , ut Philippiburgum invaderet , miſſum fuiſſe curſorem , qui id imperaret , additis Cardinalis literis , quibus proponebantur , quæ ipſus jam ſumpſerat , fieretque certior nihil rerum neceſſaria-

rum defuturum ad inſtitutum, quod meditabatur, exequendum.

CAPVT. VIII.

Quomodo ſummus miniſter cladem Marienthalianam reſtaurarit & Dux Anguinius ad Nordelingam vicerit; Quot modis imperiales & Bavari fuerint ſuperiores fœderatis per Germaniam, in bello gerendo.

SOllicitudines ſummi miniſtri non minus neceſſariæ, vtilesve fuêre per expeditionem ſequentem, cuius principium fuit inſigne per cladem à Turænio Marienthaliam ſuſceptam magis ex malitia fortunæ, quam errore. Vulgo notum eſt, quam ſeriem trahant iſtæ jacturæ, vbi maximè per exordia expeditionum ingruunt, & victoribus illum temporis ad fructum victoriæ colligendum, relinquunt.

Etiam hoc curriculo rerum conveniebat duplicari ſollicitudines Cardinalis, qui vigilantiam maiorem quam vnquam expediret, vt diſtraheret ſeriem peſſimam, caſus adeò gravis. Præſtitit autem illud tanta promptitudine & ſucceſſu adeò felici, vt Dux Anguinius propediem ad Rhenum obſervaretur, Turenij exercitum colligeret, & paulo poſt feliciter prœliaretur in Nordelingæ campis, vbi ante aliquot annos Sueci acceperant cladem graviſſimam.

Vindicta tamen non fuit integra, nec victoria plena, per vecordiam cornu dextri, in quo Galli noſtrates nihil ferè repugnarunt, adeo vt pene vincerentur præter conflictum. Hinc dici poteſt, nos nihil rum profeciſſe, quod nihil perderemus, ſi Mercij caſum excipiamus, cum quo videtur bona ſors exercitus Bavarici expiraſſe. Corpus enim illud vaſtum exinde caruit motu ſolito, poſt-

poſtquam iſtud deſijt ferre caput. Sed fortuna hanc victoriam debebat Ducis Anguinij virtuti, quemadmodum aliam immolavit in prælio Lenſeo, *Bekij* nempe perſonam.

Omnia cætera commoda, ut verum fateamur, ferebant aliquam pompam ſplendoris, magis ad inflandam narrationem, & ornandam hiſtoriam, quam ad ſtabiliendas res noſtras. Plus enim faciebant ad gloriam eorum, qui ea obtinebant, quam ad finem belli, quod gerebamus ad pacificandum imperium Germaniæ. Certum utique, pacem nõ tam inde proceſſiſſe, quam ruina fœderatorum differebatur: ſi enim gravis aliquis caſus afflixiſſet Suecos, actum fuiſſet de confœderatione, quæ conſepulta omnem ſpem Imperatoris, & univerſæ Hiſpaniæ damna reſtituiſſet.

Belli itaque gerẽdi ratio erat mutanda, ex deſiderio vincendi, adeoque pacis obtinendæ, quæ quærebatur. Neceſſum erat, ut aliquando eriperemur ex periculo cui ſemper exponebamur, ſi nempe Sueci prælio decretori ſuccumberent, aut ex inopia rerum neceſſariarum ſubſiſtere nequirent. Ea erat ſumenda opera, ut fortuna belli noſtris adhæreret partibus, & pareretur, ſit venia dicto temerario, alas ſibi reſecari, ne nos deſereret, & ad partes hoſtiles tranſire averet aut poſſet.

Quærenda erant hoſpitia militi lauta, ubi pedem figeremus, non tranſcurreremus ad alia, poſtquam ea, quod hactenus ſolebamus, emunxiſſemus. Superanda erat omninò illa neceſſitas, quæ ſingulis annis nos divexabat, quemadmodum reducendus eſſet exercitus cis Rhenum qui Alſatiam excederet, & rapinis Lotharingiam, adeoque agrum Barienſem vaſtaret. Impoſſibilia erant audenda, quę nihilominus premebant; nam exercitus requirebat ſupplementa valida, & Galli abhorrebant ab illa militia ob hoſpitia ingrata, quę ſupplementa Germanorum non præſtare poſſent.

Cæſareani vero & *Bavari* omnibus commodis abundabant, quæ nos deficiebant; firmi enim ſtabant, anchoris quaſi ſolidis per omnes Germaniæ Circulos, in urbibus locupletibus, & præſidiis lautis: reponebant

grandem

quærerent viam conjunctionis, & mutuarum ſuppetiarum/quotieſcunque vellent, aut neceſſitas exigeret, nullum relinquerent repagulum in medio, quod invitos diſtineret, & intercapedine ſepararet. Sic ſummam rerum communem nunquam periclitaturam, ex parte copiarum, quod toties eveniſſet; ſi univerſi hoſtibus obniterentur, pro re nata, qui virtute & diſciplina inferiores, fortunam experturi eſſent, id quod eventus comprobavit, minus propitiam

Hinc etiam futurum, ut noſtri exercitus carpant hoſtes aut ſemper propellant, qui recedentes provinciam deſtituerent, hoſpitia noſtratibus præbitura lauta & ampla. Poſſet etiam hoſtis in anguſtias redigi, graviter cædi, & ubi ſenſus eſt accutiſſimus irritari, ut quamcunque conditionem velit ſubire, ſive induciæ forent pangendæ, ſive pax commoda ſtabilienda: quam illi prælaturi eſſent bello continuando, ubi nihil viderentur ulterius perdituri, quemadmodum nos occupatis acquieſceremus.

Ratiocinationem juſtiorem nemo unquam audivit, providentiam certiorem nemo unquam ſuſcepit. Quemadmodum igitur tum feliciſſimè arabamus, ita ſegetem & meſſem fecimus uberrimam. Ubi tamen notabimus, concordiam illam & conjunctionem exercituum cum imperatore Torſtenſono fuiſſe quidem initam, ſed ex Suecorum parte demum cum ſucceſſore, Vrangelio ſcilicet peractam.

Sciendum utique, hunc virum magnanimum & admodum ambitioſum, qui cum ſplendore munia militaria gradatim obiiſſet, ſummo imperio diu proximus, cum ad ſummam rerum militarium vocaretur, neque experientiam anteceſſoris, neque authoritatem apud ſummos duces, qui amabant & colebant ipſius perſonam, neque gratiam & confidentiam apud duces inferiores & gregarium militem attuliſſe, adeo ut firmamenta per Germaniam, quæ immani ſumptui ſufficiebant, minus ſervarit: Beneficio nihilominus iſtius conjunctionis. Sueci & nos non ceſſavimus progreſſus facere nobiles adverſus hoſtes. Eos afflximus, virtutem per plurimos conflictus particulares

culares Regimus Francohiam occupavimus, & Sueviam Danubium & Lycum trajecimus, in ripis utriuſque fluvij pedem fiximus, Ducemque Bavariæ, ut compendium faciam ſcribendi, cujus provincia jam præbebat theatrum Bellonæ & hoſpitia militi, à tot exercitibus oppreſſa, eò perduximus ut ſummum habuerit finem, perdendi & metuendi quærere in transactione induciarum, quæ Ulmæ fuerunt pactæ, ubi inter cætera commoda fœderatis & nobis indulta, Heilbrunna Gallis ceſſit, quam à longo tempore adamaveramus, & toties inutiliter requiſiveramus, quod in Germania nobis eſſet altera Caſala adverſus Hiſpanos, & Geldria fuerat Hollandis in Belgio: Iſtius urbis beneficio pacatam adibamus poſſeſſionem omnium occupatorum ex illa parte hactenus fruſtra quaſitam, præceptis Bavaro hoſpitiis Suevicis, quæ non exiguum momentum adferebant, ad alimentationem & ſubſiſtentiam exercituum hoſtilium.

Quemadmodum autem utriuſque exercitus conjunctio iſtos produxit fructus, & hæc præbuit quæ commemoravi commoda; ita ſeparatio poſt inducias ſuſcepta, qua nimis longè dirimebantur, fatalis eſse cœpit. Evenit autem in Bavaria, unde nos hoſpitia noſtra repetivimus Suecis in Cæſareanos verſis, quod tranſactione illa nollent comprehendi, & Egram, quam Bohemiæ clavem ex illa parte ſcimus, corripientibus.

Nova interea fit conſpiratio inter Cæſareanos & Bavaros, de iſtis opprimendis, quod non operoſe confici poſſent, defatigati utique & debilitati ex diuturna expeditione, & damnis ad Egram expugnatam ſuſceptis: præda facilis exercitibus, aliquamdiu redintegratis objicienda.

Continuò igitur, poſtquam Elector Colonienſis defecit, & alii quidam motus minus compoſiti in Bavaria animadverterentur, qui præcedebant induciarum rupturam, quam dux meditabatur, confluxere univerſæ copiæ, & Suecos in Haſſiam rejecere, quæ toties exercituum fœderatorum poſt gravem aliquam tempeſtatem, fuit aſylum & portus.

Sueci tamen eodem in portu naufragium non declinaſſent, quia & incomparabili Dominæ, cujus virtus

conſt an

conſtantia & fides nunquam ſatis laudari poterunt, exitium conciliaſſent, niſi noſter exercitus quietem, qua gaudere inceperat neglexiſſet, pervaſiſſet, & rebus feſſis humeros ſuppoſuiſſet, vbi illi ſuccumbere videbantur: niſi Cardinalis mandata quantocyus Turænio expediviſſet perferenda, eo momento, quo ille, quod impetravcrat, ad aulam redire conſtituebat.

Secundum illam alteram coniunctionem fœderatorum, cedebant omnia; Cæſareani & Bavari reiecti ſunt in Bavariam penitiſſimè, vltra terminos priores, adeo vt Dux aſylum & ſecuritatem extra patriam quæreret. Id vnum deerat, nempe Oeni tranſitus, quem ſi admiſiſſet, vti Danubius & Lycus, præter Ingolſtadium nihil reliquum fuiſſet, bonæ noſtræ fortunæ exemptum. Hæc vulnera videbatur ſola pax imperij ſanatura, quæ cum Ducem extremè lancinarent, etiam Imperatorem adigere potuerint, vt aſſentiretur, quantumvis repugnarent Hiſpani, machinationibus diverſis, ad pacem diſturbandam inſtructiſſimi.

CAPVT X.

Quanta compendia pax Germaniæ contulerit Galliæ.

QVanta commoda pax Germaniæ nobis contulerit, & quanta bona ex eo principio noſtris rebus affluxerint, paucis explicabo. Verè dici poteſt, à quo tempore bellum per germaniam eſt geſtum, incendiumque illud adeò diuturnum & pertinax flagravit, nullum fœderatorum quicquam tuti aut certi ſibi promiſiſſe, cum vnicum prælium, quod Imperator habuiſſet adverſus ſummum exercitum felix imperium invaſtas illas provincias, quæ hac ætate fertiliſſimi ſunt Europæ campi ad producendum militem, extendiſſet.

Nihil deinde obſtitiſſet, quin horſum vorſum pro

lubitu

lubitu duxiſſet vires & copias innumeras, vbi Gallia videbatur primæ inundationi deſtinari, quod haberet, unde militis avari impleret Zonam, & vindictæ materiam præberet hoſti. Hinc facilè judicari poterit, quo in ſtatu per ſævam illam tempeſtatem, (quæ in Flandria & Italia occupaveramus fuiſſent futura, quem curſum res Catalaunorum tenuiſſent, Hiſpania commodam occaſionem talionis & vindictæ undiquaque & in Galliam exercente. Non igitur contemnendum præſtitit officium ſummus reipublicæ miniſter, qui adeò obnixe laboravit in bello admodum periculoſo componendo: ſcaturigineque, quam alii recluſerant, obturanda.

Deinde non tantum per pacem imperij liberamur à metu adeò juſto, ut jam exigui momenti jacturis, ſi quæ eveniant, defungi poſſimus, quæ tamen de lucro reſecentur; ſed etiam tot modis evaſimus ſuperiores hoſte quem reliquum habemus Hiſpano, ut niſi caſus aliquis fatalis obſtitiſſet, coactum teneremus ad pacem, tam contumaciter hactenus recuſatam, acceptandam.

Præter illas vires, quas nunquam non obtinuimus adverſus Belgij vim, & virtute & numero ſuperiores, potuimus ſine ſumptu ulteriore ex Germania recipere exercitum bellicoſum, & victoriis aſſuetum, qualem Gallia à longo tempore non vidit: ubi liberum nobis fuit, ex cæteris illius provinciæ exercitibus, etiam Imperatoris florem legere, & delectum ferè inſtituere militum atque Ducum, quorum opera adverſus Hiſpanum uteremur: dum ille ne unum quidem gregarium, ſine novo ſumptu, eoque vægrandi ad ſe traducere queat: adeò ut Imperatori ex legibus pactorum non ſit integrum, Hiſpano opem ferre, directè aut indirectè, clam aut palam, neque Imperatoris, neque Archiducis Auſtriaci nomine.

Tertium patet, nos non tantum per iſtam pacem liberatos eſſe periculo extremæ ruinæ, quæ noſtris capitibus nunquam non imminebat, & vires per exauctorationem illorum exercituum ex voto auxiſſe, ſed etiam relinqui nobis fixum & permanens auctarium provinciam amplam utriusque Alſatiæ.

Nihil

Nihil hic dicam, quid ſit Alſatia provinciæ cum propter pulchritudinem & fertilitatem comparetur Turonenſi agro noſtrati, & Lombardiæ Italiæ: quomodo alluatur fluvio pulcherrimo, & per orbem Chriſtianum ob commerciorum frequentiam celeberrimo, Rheno ſcilicet: quo modo in capite jactet munimentum Germaniæ validiſſimum, *Briſacum* vtique, cujus beneficio Helvetiæ creſcat aut fiducia, aut formido, prout huic noſtræ Coronæ bene cup et, aut adverſabitur: hinc Galliæ nomen venerabile factum Tyrolenſibus & Bavaris, hinc, quod ego ſummum duco, Lotharingia vtrinque conſtringitur ex Gallia, adeo vt eam provinciam, ſi noſtra poteſtate non exeat, per latus Germaniæ afferat, priſco autem domino redditam, Galliæ aliquanto arctius adſtringat.

Quartum ſuccurrit Philippiburgi poſſeſſio, ſecundum Briſaci aſſertionem, quam pax imperij nobis conſtabilivit, vnde non leve ducitur momentum ad conſervandos fæderatos Germaniæ, qui amicitiam noſtram conſtanter coluerint, & fræni ſpeciem præſtat, vt in officio erga Galliam perſiſtant, ſi qui ab ea diſcedere cogitarent. Hinc dominium Rheni recuperamus, quod Argentina interſecat, cui tamen reipublicæ ſurſum præſtat propugnaculum, aut vallum, vti Briſacum deorſum, eâ additâ neceſſitate ad benevolentiam, quam nobis ſemper exhibuit, noſtrarum partium, dum ab hoſtium ambitione protegitur, & extra illorum ambitum quieſcit.

Sic etiam Palatinatus inferior frænatur, adeo vt ſi Elector, qui nobis reſtitutionem ex parte debet, aliquem vicinorum Catholicorum temere premeret, aut ſuppetias ferret perduelli alicui regis, propter viciniam noſtratium abſtineri poſſit, cum irruptionibus pateat illius provincia, ex Philippiburgo inſtituendis.

Quintum ſubit, ex pace Germaniæ commodum, quo nos gaudemus: tantundem deceſſiſſe Auſtriacis, & particulariter Hiſpaniæ, cum ſic Alſatia reſecetur à ramo illius neceſſitudinis; Rumpitur linea illa commeatus, quæ copias ex Italia in Flandriam deducit, extorquetur ex manibus inferior Palatinatus, impeditur, ne membrum fiat imperii, ne colatur aut metuatur, vti prius, per tractum Rhenanum & Moſellanum. C Sextum

Sextum commodum præſtat hoc pax ; cum ita coniūgat & conſolidet tres Epiſcopatus, Metenſem ; Tullianum & Verodunenſem noſtræ coronæ, vt eos jureſupremo poſſideamus, nullo reſpectu ad imperium ; nam ante bellum hoc , & Parlamenti apud Metenſes inſtitutionem, diœceſani trium illorum Epiſcopatuum tenebantur jus extremum apud Cameram imperialem Spiræ ſumere; vnde dividebantur propenſiones animorum ; vt partim Galli, partim imperiales cenſerentur.

Fatemur, regnante rege ſuperiore remedium illi malo pene fuiſſe allatum, & diviſionem illam evanuiſſe, vbi apud Metenſes, vt diximus inſtitueretur Parlamentum; verum vtique ſic viſum tum , nihil tamen promotum; Cum id vnum ageretur in erigendo illo Parlamento, vt pecunia corraderetur ex venalibus munijs , quæ pace firmata redhiberetur, rebus epiſcopalibus in formam priſtinam reſtitutis, quemadmodum ante bellum ceptum fuiſſent. Hoc enim caput inter cætera inſerium erat inſtructioni , quam Cardinalis Richelius ex mente regis defuncti concinnaverat, qui etiam volebat, omnia quæ per Germaniam occupaveramus, in eum ſaltem finem adhiberentur, ſecundum reſtitutionem futuram, vt Elector Palatinus indemnis eſſet, & Electoratus in familia Bavariæ firmaretur.

Proſperior tamen curſus noſtrorum armorum in eâ provinciâ , & inſignes progreſſus, quos per hanc adminiſtrationem fecimus , id præſtitêre , vt pars occupatorum familiæ Palatinæ ſatisfaceret , & inſuper integra abſolutaque poſſeſſio trium illorum Epiſcopatuum , ex conſenſu Imperatoris & ordinum imperialium , nobis in perpetuum cederet: adeo ut inpoſterum nihil metuamus inſtitutum Caroli V. poſt tranſactionem Paſſavienſem, ſub quocunque Iuſtitiæ colore, adverſus Metim renovari; aut quæ Valleinſteinius cogitabat, ex eodem prætextu, vlterius, in regno patrare, dum ad Rupellam diſtineremur, & Conventus Ratiſbonenſis ipſum cogeret mutare inſtitutum ex altera parte.

Septimum emolumentum exurget ex fine principali, quem propoſitum inde ab initio belli habebamus , ob-

tente

tento ut videlicet limites juſtos, & repagula robuſta objiceremus Auſtriacis in Germania, quibus rumpendis aut tranſiliendis non facilè ſtuderent.

Hac denique pace fundum ſpei vaſtiſſimæ exiccavimus quam familia hæc ambitioſa fovebat de Germania penitus ſubjuganda, poſtquam Ordinibus & conſtitutionibus imperialibus adeoque immunitatibus ſuus redigit vigor: nos enim eam ex ſervitute Hiſpaniæ vindicavimus, pervicimusque ne in poſterum per cæcam obedientiam ferat, quod ſolebat, ad nutum alterius, proſcriptiones & arma Imperij.

Verbo dicam, firmavimus baſin longè ſolidiorem ad tranquilitatem Germaniæ, ademimus principibus illius provinciæ, magno ſuo bono, ſuſpiciones & metum, quæ ex ſacrorum diſſidio oriebantur. Catholici enim cauſam Imperatoris cavebunt denuo adeo fervide ſuſcipere, cum propugnaculum firmius nacti ſint adverſus Proteſtantes, in amicitia & vicinia Galliæ. Proteſtantes quietiorem ducent vitam, beneficio ejuſdem tutelæ & refugii, quæ ipſis nihil minus, quam Suecorum favor defuerit, in iis quæ transactionem Osnabrugenſem ſpectant aliaſque. Neutri vero deſinent metuere genium vaſtæ illius familiæ, cujus amicitia paulo minus nocet, quam odium: & ſic unanimiter cogitabunt, quomodo obviandum ſit juſto & nato hoſti orbis Chriſtiani, qui inſtar leonis rugientis quærit & arrodit ſine intermiſſione, adeo ut ſemper corripiat unum atque alterum membrum, quod devoret.

CAPVT XI.

Expeditiones in Flandriam Aurelianenſis Anguinij aliorumque ducum.

VNo filo & ſerie abſolvendas puravi res Germaniæ, quarum ſynopſin lectori jucundiorem cenſui, diverſis relationibus & narratiunculis non interruptam earum rerum, quæ alibi acciderant, rametſi eodem tempore contigiſſent, & dignæ omnino ſint hominum literatorum memoria adeoque locum per hiſtoriam mereantur illuſtriorem. Conſtitui enim, eis uti, & à deſcriptione abſtinere, mutuari autem nonnulla, quæ mihi baſin firmarent earum ratiocinationum, quas inde extruere cogito, propter principia concluſionum inde fluentium. Non igitur religioſè ſervavero leges hiſtoriæ, modo verum inveniatur quicquid uſibus meis accommodo, rametſi hiatus intercurrat, & in cæteris ab errore minus vacem.

Regrediendum fuerit in Flandriam, unde exieramus ad obſidionem Theonis villæ, ut famoſum illud theatrum denuo aperiamus, in quo Aurelianenſis ea patravit, quæ dominationem apud poſteros merebuntur, tanquam illuſtriſſima ornamenta adminiſtrationis noſtratis. Neque enim fructus minus rari expectari debebant ex ramo, cujus ſtirps Henricus *Magnus*, aut actiones vulgares ex viro, qui patrem habuit, vitæ inſtitutum neutiquam commune ſequentem.

Fateor, virtutem iſtius principis per compluſculos annos in ſeipſam fuiſſe collectam, cum non haberet, ubi ſeſe exerceret, adeo ut per tempeſtatem competentem idem ſit paſſa, quod aquæ aggeribus coërcitæ, & machinis à fluxu prohibitæ. Quamprimum enim diverſa tempeſtas removerit illos ageres, ad liberam propenſionem, viſus eſt ruere curſu æque valido & utili, adeo ut victoria nunquam deſtituerit ipſius arma, & im

& imperium. Nemo enim unquam armis præfuit mente æquiore & puriore hinc particulare nunquam admiſcuit commodum,præter gloriæ compendium, quod redundaret,& ſemper in offenſo pede in cauſa regis, & ad emolumentum reipublicæ proceſſit.

Omnium primum notabitur de virtute illius, nunquam voluiſſe periculum facere facultatis in mediocri negotio quin tyrocinii ſpecimē optarit illuſtre. Primis armis obſidionem quærebat loci eatenus in ſuperabilis, cum Gravelingæ occupatio etiam ſuperioris regi viſa eſſet impoſſibilium rerum numero habenda. Certum eſt, cogitaſſe eum de hoc munimento invadendo, etiam Aurai cum id propoſuiſſe per Heuſtium, Cardinali Richello, ut ſic pateſceret via ad occupandam Dunikerkam, propter quam Gravelinga obſidenda cenſebatur. Quoniam autem res ipſa multis inescationibus ſplendebat, tantas tamen difficultates oſtendebat, ut inſtitutum abjiceretur.

Quemadmodum autem, (ſi fas mihi ſit comparationem inſtituere inter res ſacras & regnum iſtius principis, quem cælum ex mera benevolentia nobis dedit, ſpem æque ac delictum popularium) Deus Salomoni reſervaverat fabricam templi, quod David cogitabat extruere, ita voluit, ut, quæ non licuit ſeparare ſub regno parentis, perficerentur ſub filii imperio, Gravelinga adeo & Dunikerka arma Ludovici XIV. ſuccumberent, quæ illa Ludovici XIII. ne territabant quidem.

Ut igitur inſtitutum adeo difficile perduceretur ad finem, celſiſſimus princeps exercitum, in tria agmina diſpeſcuit, quæ tribus viis diverſis progrederentur. Quod ſtrategema bene ſucceſſit, modumque oſtendit, quo ſinguli ſine repulſa ſub tutela alicujus munimenti in via Gravelinga pergerent.

Id vero opus imperfectum manſiſſet, labore prorſus evanido, niſi Hollandi ad partes acceſſiſſent, conveniſſetque eo momento tha aſiarcham Trompium cum claſſe mittit, qui ſuppetias interrumperet, ſi quæ per-

fuit occupata,torpeſceret,aut induſtria naucleti, adverſus tempeſtatem luctantis minus eniteſceret.

Vere poſt cladem proximo adit *Bavarus* Friburgum, explicat copias noſtris manubiis nitidiores, & novis ſupplementis auctiores,ut inſtitutum exequerentur, & ampliſſimo ambitu *Briſaco* interverterent annonam. Iudicabat enim,noſtrum exercitum lacerum,aut potius caſu Dullingiano enervatum,non admodum repugnaturum,& jacturam non niſi longo temporis tractatu ſarcire poſſe. Neque conjecturam faciebat ſiniſtram; niſi enim ex aula ſingularis acceſſiſſet cura ejus reſtaurandi, in id virium deliquium incidiſſet, ut expeditionibus impar, præſidia feciſſet,locis munitioribus aſſerendis.

Non tamen Friburgum introjêre ſubſidia, quæ Mareſchalcus Turænius deſtinarat & ducebat, adeò ut ad aulam confugere neceſſum haberet, ubi gratiâ valebat, ut agmen ad minimum quatuor millium nanciſceretur, quo confidebat Mercium incurſare,& locum aſſerere, aut recuperare. Difficulter inveniebantur illi quater mille, cum cæteri exercitus ultra juſtum numerum copiarum nihil haberent,ad executionem ſuorum conſi iorum.

In his anguſtiis, ubi ne momentum quidem temporis perdi poterat, nec otium eſſet alterutrum ex duobus legendi commodum. Cardinalis expendebat quantum faceret Friburgum ad *Briſacum* & reliquam Alſatiam, primus conſtituit, reginæ conſulere,ut mandaret Duci Anguinio,qui ſecundum noſtrum ducebat exercitum, iret, Turænio ferret ſuppetias uti commodum videretur. Ipſus Cardinalis ſcribit,adjurat,ſynopſin mittit adeo ſcienter factam,cum explicatis negotiis cauſis,ut princeps, in cujus mentem natura non minus lumini, ad dignoſcendas res optimas infudit, quam fervoris ad executionem, non ſatiaretur lectione & laude. *Id* vero mihi retulit quidam ex ducibus ſummis exercitus,qui lectioni interfuit, & ipſi admodum familiaris, vera animi ſenſa ignorare non potuit.

Poſt hanc igitur lectionem Anguinius nihil deliberat quid facto opus foret. Quamvis autem primitus conſtituiſſet

ſtituiſſet, Treverim ducere, in quem finem naviculas habebat præſto, & annonam compactam; nihil tamen dubitavit inſtitutum mutare adeo ut altero die. Alſatiam verſus moveret. Potuiſſet Turænio ſuppetias petitas mittere, qui plures non ſperabat, cum autem ſciret, mediocribus viribus res arduas non confici, & media imperfecta nunquam producere finem propoſitum, ipſus cenſuit exercitum univerſum ductare, quem etiam diligentia incredibili deduxit, nihil offenſus viarum longitudine & difficultatibus. Quamvis etiam ſciret, aggrediendum ſibi eſſe exercitum inſtructiſſimum & imperatorem partium adverſarum ſummum, quem excuteret ex ſtationibus per naturam & artem firmiſſimis, id univerſum, quod vulgarem prudentiam retraxiſſet, ipſi fuit ſtimulus ad virtutem & audaciam.

Nemo ignorat ſucceſſum memorabilis illius expeditionis: cum autem Anguinius per vias audiviſſet, Friburgum feciſſe deditionem, pergit nihilominus confligit furioſius quam unquam per illud tempus factum triduum depugnat, exercitum *Bavari* vallo excutit, & hoc obſtaculo remoto, deſcendit inſtar torrentis per ripam Rhen dextram, occupatque Philippiburgum, Vormatiam, Spiram, Germersheymium, Landaviam, Bingium, Crucenacum, & Moguntium.

Hic verò non obliviſcendi fuerint noſtrates, qui per eas occaſiones officio ſtrenuè ſunt functi, ubi induſtria & virtus Mareſchalcorum Gramontij & Turænij particulariter claruêre, ad imitationem imperatoris, qui exemplum ſuum ubique ingerebat. Neque etiam tacendo prætereundum, eodem momento, quo ſponte ſua, & ex libertate, quam regina reliquerat, agendi pro re nata. Anguinius ſecundum Rhenum deſcendebat, ut Philippiburgum invaderet, miſſum fuiſſe curſorem, qui id imperaret, additis Cardinalis literis, quibus proponebantur, quæ ipſus jam ſumpſerat, fieretque certior nihil rerum neceſſaria-

rum defuturum ad inſtitutum, quod meditabatur, exequendum.

CAPVT. VIII.

Quomodo ſummus miniſter cladem Marienthalianam reſtaurarit & Dux Anguinius ad Nordelingam vicerit. Quot modis imperiales & Bavari fuerint ſuperiores fœderatis per Germaniam, in bello gerendo.

SOllicitudines ſummi miniſtri non minus neceſſariæ, vtiles ve fuêre per expeditionem ſequentem, cuius principium fuit inſigne per cladem à Turænio Marienthaliam ſuſceptam magis ex malitia fortunæ, quam errore. Vulgo notum eſt, quam ſeriem trahant iſtæ iacturæ, vbi maximè per exordia expeditionum ingruunt, & victoribus multum temporis ad fructum victoriæ colligendum, relinquunt.

Etiam hoc curriculo rerum conveniebat duplicari ſollicitudines Cardinalis, qui vigilantiam maiorem quam vnquam expediret, vt diſtraheret ſeriem peſſimam, caſus adeò gravis. Præſtitit autem illud tanta promptitudine & ſucceſſu adeò felici, vt Dux Anguinius propedem ad Rhenum obſervaretur, Turenij exercitum colligeret, & paulo poſt feliciter prœliaretur in Nordelingæ campis, vbi ante aliquot annos Sueci acceperant cladem graviſſimam.

Vindicta tamen non fuit integra, nec victoria plena, per vecordiam cornu dextri, in quo Galli noſtrates nihil ferè repugnarunt, adeo vt pene vincerentur præter conflictum. Hinc dici poteſt, nos nihil tum profeciſſe, quod nihil perderemus, ſi Mercij caſum excipiamus, cum quo videtur bona ſors exercitus Bavarici expiraſſe. Corpus enim illud vaſtum exinde caruit motu ſolito, poſt-

poſtquam iſtud deſijt ferre caput. Sed fortuna hanc victoriam debebat Ducis Anguinij virtuti, quemadmodum aliam immolavit in prælio Lenſeo, *Bekij* nempe perſonam.

Omnia cætera commoda, ut verum fateamur, ferebant aliquam pompam ſplendoris, magis ad inflandam narrationem, & ornandam hiſtoriam, quam ad ſtabiliendas res noſtras. Plus enim faciebant ad gloriam eorum, qui ea obtinebant, quam ad finem belli, quod gerebamus ad pacificandum imperium Germaniæ. Certum utique, pacem nō tam inde proceſſiſſe, quam ruina fœderatorum differebatur: ſi enim gravis aliquis caſus afflixiſſet Suecos, actum fuiſſet de confœderatione, quæ conſepulta omnem ſpem Imperatoris & univerſa Hiſpaniæ damna reſtituiſſet.

Belli itaque gerēdi ratio erat mutanda, ex deſiderio vincendi, adeoque pacis obtinendæ, quæ quærebatur. Neceſſum erat, ut aliquando eriperemur ex periculo cui ſemper exponebamur, ſi nempe Sueci prælio decretori ſuccumberent, aut ex inopia rerum neceſſariarum ſubſiſtere nequirent. Ea erat ſumenda opera, ut fortuna belli noſtris adhæreret partibus, & pareretur, ſi venia dicto temerario, alas ſibi reſecari, ne nos deſerere, & ad partes hoſtiles tranſire averet aut poſſet.

Quærenda erant hoſpitia militi lauta, ubi pedem figeremus, non transcurreremus ad alia, poſtquam ea, quod hactenus ſolebamus, emunxiſſemus. Superanda erat omninò illa neceſſitas, quæ ſingulis annis nos divexabat, quemadmodum reducendus eſſet exercitus cis Rhenum qui Alſatiam excederet, & rapinis Lotharingiam, adeoque agrum Barrenſem vaſtaret. Impoſſibilia erant audenda, quæ nihilominus premebant; nam exercitus requirebat ſupplementa valida, & Galli abhorrebant ab illa militia ob hoſpitia ingrata, quæ ſupplementa Germanorum non præſtare poſſent.

Cæſareani vero & *Bavari* omnibus commodis abundabant, quæ nos deficiebant; firmi enim ſtabant, anchoris quaſi ſolidis per omnes Germaniæ Circulos, in urbibus locupletibus, & præſidiis lautis: reponebant

grandem

quærerent viam conjunctionis, & mutuatum ſuppetiarum/quotieſcunque vellent, aut neceſſitas exigeret, nullum relinquerent repagulum in medio, quod invitos diſtineret, & intercapedine ſepararet. Sic ſummam rerum communem nunquam periclitaturam, ex parte copiarum, quod toties eveniſſet; ſi univerſi hoſtibus obniterentur, pro re nata, qui virtute & diſciplina inferiores, fortunam experturi eſſent, id quod eventus comprobavit, minus propitiam

Hinc etiam futurum, ut noſtri exercitus carpant hoſtes aut ſemper propellant, qui recedentes provinciam deſtituerent, hoſpitia noſtratibus præbitura lauta & ampla. Poſſet etiam hoſtis in anguſtias redigi, graviter cædi, & ubi ſenſus eſt acutiſſimus irritari, ut quamcunque conditionem velit ſubire, ſive induciæ forent pangendæ, ſive pax commoda ſtabilienda: quam illi prælaturi eſſent bello continuando, ubi nihil viderentur ulterius perdituri, quemadmodum nos occupatis acquieſceremus.

Ratiocinationem juſtiorem nemo unquam audivit, providentiam certiorem nemo unquam ſuſcepit. Quemadmodum igitur tum feliciſſimè arabamus, ita ſegetem & meſſem fecimus uberrimam. Ubi tamen notabimus, concordiam illam & conjunctionem exercituum cum imperatore Torſtenſono fuiſſe quidem initam, ſed ex Suecorum parte demum cum ſucceſſore, Vrangelio ſcilicet peractam.

Sciendum utique, hunc virum magnanimum & admodum ambitioſum, qui cum ſplendore munia militaria gradatim obijſſet, ſummo imperio diu proximus, cum ad ſummam rerum militarium vocaretur, neque experientiam anteceſſoris, neque authoritatem apud ſummos duces, qui amabant & colebant ipſius perſonam, neque gratiam & confidentiam apud duces inferiores & gregarium militem attuliſſe, adeo ut firmamenta per Germaniam, quæ immani ſumptui ſufficiebant, minus ſervatit: Beneficio nihilominus iſtius conjunctionis, Sueci & nos non ceſſavimus progreſſus facere nobiles adverſus hoſtes. Eos afflximus, virtutem per plurimos conflictus particulares

culares fregimus Francohiam occupavimus, & Sueviam Danubium & Lycum trajecimus, in ripis utriuſque fluvij pedem fiximus, Ducemque Bavariæ, ut compendium faciam ſcribendi, cujus provincia jam præbebat theatrum Bellonæ & hoſpitia militi, à tot exercitibus oppreſſa, eò perduximus ut ſummum habuerit finem, perdendi & metuendi quærere in tranſactione induciarum, quæ Ulmæ fuerunt pactæ, ubi inter cætera commoda fœderatis & nobis indulta, Heilbrunna Gallis ceſſit, quam à longo tempore adamaveramus, & toties inutiliter requiſiveramus, quod in Germania nobis eſſet altera Caſala adverſus Hiſpanos, & Geldria fuerat Hollandis in Belgio: Iſtius urbis beneficio pacatam adibamus poſſeſſionem omnium occupatorum ex illa parte hactenus fruſtra qua ſitam, prę- ter is Bavaro hoſpitiis Suevicis, quæ non exiguum momentum adferebant, ad alimentationem & ſubſiſtentiam exercituum hoſtilium.

Quemadmodum autem utriuſque exercitus conjunctio iſtos produxit fructus, & hæc præbuit quæ commemoravi commoda; ita ſeparatio poſt inducias ſuſcepta, qua nimis longè dirimebantur, fatalis eſſe cœpit. Evenit autem in Bavaria, unde nos hoſpitia noſtra repetivimus Suecis in Cæſareanos verſis, quod tranſactione illa nollent comprehendi, & Egram, quam Bohemiæ clavem ex illa parte ſcimus, corripientibus.

Nova interea fit conſpiratio inter Cæſareanos & Bavaros, de iſtis opprimendis, quod non operoſe confici poſſent, defatigati utique & debilitati ex diuturna expeditione, & damnis ad Egram expugnatam ſuſceptis: præda facilis exercitibus, aliquamdiu redintegratis objicienda.

Continuò igitur, poſtquam Elector Colonienſis defecit, & alii quidam motus minus compoſiti in Bavaria anim adverterentur, qui præcedebant induciarum rupturam, quam dux meditabatur, confluxere univerſæ copiæ, & Suecos in Haſſiam rejecere, quæ toties exercituum fœderatorum poſt gravem aliquam tempeſtatem, fuit aſylum & portus.

Sueci tamen eodem in portu naufragium non declinaſſent, quia & incomparabili dominæ, cujus virtus conſtan

conſtantia & fides nunquam ſatis laudari poterunt, exitium conciliaſſent, niſi noſter exercitus quietem, qua gaudere inceperat neglexiſſet, pervaſiſſet, & rebus feſſis humeros ſuppoſuiſſet, vbi illi ſuccumbere videbantur: niſi Cardinalis mandata quantocyus Turænio expediviſſet perferenda, eo momento, quo ille, quod impetraverat, ad aulam redire conſtituebat.

Secundum illam alteram coniunctionem fœderatorum, cedebant omnia; Cæſareani & Bavari reiecti ſunt in Bavariam penitiſſimè, vltra terminos priores, adeo vt Dux aſylum & ſecuritatem extra patriam quæreret. Id vnum deerat, nempe Oeni tranſitus, quem ſi admiſiſſet, vti Danubius & Lycus, præter Ingolſtadium nihil reliquum fuiſſet, bonæ noſtræ fortunæ exemptum. Hæc vulnera videbatur ſola pax imperij ſanatura, quæ cum Ducem extremè lancinarent, etiam Imperatorem adigere potuerint, vt aſſentiretur, quantumvis repugnarent Hiſpani, machinationibus diverſis, ad pacem diſturbandam inſtructiſſimi.

CAPVT X.

Quanta compendia pax Germaniæ contulerit Galliæ.

QVanta commoda pax Germaniæ nobis contulerit, & quanta bona ex eo principio noſtris rebus affluxerint, paucis explicabo. Verè dici poteſt, à quo tempore bellum per germaniam eſt geſtum, incendiumque illud adeò diuturnum & pertinax flagravit, nullum fœderatorum quicquam tuti aut certi ſibi promiſiſſe, cum vnicum prælium, quod Imperator habuiſſet adverſus ſummum exercitum felix imperium invaſtas illas provincias, quæ hac ætate fertiliſſimi ſunt Europæ campi ad producendum militem, extendiſſet.

Nihil deinde obſtitiſſet, quin horſum vorſum pro lubitu

lubitu duxiſſet vires & copias innumeras, vbi Gallia videbatur primæ inundationi deſtinari, quod haberet, unde militis avari impleret Zonam, & vindictæ materiam præberet hoſti. Hinc facilè judicari poterit, quo in ſtatu per ſævam illam tempeſtatem, quæ in Flandria & Italia occupaveramus fuiſſent futura, quem curſum res Catalaunorum tenuiſſent, Hiſpania commodam occaſionem talionis & vindictæ undiquaque & in Galliam exercente. Non igitur contemnendum præſtitit officium ſummus reipublicæ miniſter, qui adeò obnixe laboravit in bello admodum periculoſo componendo: ſcaturigineque, quam alii recluſerant, obturanda.

Deinde non tantum per pacem imperij liberamur à metu adeò juſto, ut jam exigui momenti jacturis, ſi quæ eveniant, defungi poſſimus, quæ tamen de lucro reſecentur; ſed etiam tot modis evaſimus ſuperiores hoſte quem reliquum habemus Hiſpano, ut niſi caſus aliquis fatalis obſtitiſſet, coactum teneremus ad pacem, tam contumaciter hactenus recuſatam, acceptandam.

Præter illas vires, quas nunquam non obtinuimus adverſus Belgij vim, & virtute & numero ſuperiores, potuimus ſine ſumptu ulteriore ex Germania recipere exercitum bellicoſum, & victoriis aſſuetum, qualem Gallia à longo tempore non vidit: ubi liberum nobis fuit, ex cæteris illius provinciæ exercitibus, etiam Imperatoris florem legere, & delectum ferè inſtituere militum atque Ducum, quorum opera adverſus Hiſpanum uteremur: dum ille ne unum quidem gregarium, ſine novo ſumptu, eoque vægrandi ad ſe traducere queat: adeò ut Imperatori ex legibus pactorum non ſit integrum, Hiſpano opem ferre, directè aut indirectè, clam aut palam, neque Imperatoris, neque Archiducis Auſtriaci nomine.

Tertium patet, nos non tantum per iſtam pacem liberatos eſſe periculo extremæ ruinæ, quæ noſtris capitibus nunquam non imminebat, & vires per exauctorationem illorum exercituum ex voto auxiſſe, ſed etiam relinqui nobis fixum & permanens auctarium provinciam amplam utriusque Alſatiæ.

Nihil

Nihil hic dicam, quid ſit Alſatia provinciæ cum propter pulchritudinem & fertilitatem comparetur Turonenſi agro noſtrati, & Lombardiæ Italiæ: quomodo alluatur fluvio pulcherrimo, & per orbem Chriſtianum ob commerciorum frequentiam celeberrimo, Rheno ſcilicet: quo modo in capite jactet munimentum Germaniæ validiſſimum, Briſacum vtique, cujus beneficio Helvetiæ creſcat aut fiducia, aut formido, prout huic noſtræ Coronæ bene cup eret, aut adverſabitur: hinc Galliæ nomen venerabile factum Tyrolenſibus & Bavaris, hinc, quod ego ſummum duco, Lotharingia vtrinque conſtringitur ex Gallia, adeo vt eam provinciam, ſi noſtra poteſtate non exeat, per latus Germaniæ alleraт, priſco autem domino redditam, Galliæ aliquanto arctius adſtringat.

Quartum ſuccurrit: Philippiburgi poſſeſſio, ſecundum Briſaci aſſertionem, quam pax imperij nobis conſtabilivit, vnde non leve ducitur momentum ad conſervandos fæderatos Germaniæ, qui amicitiam noſtram conſtanter coluerint, & fræni ſpeciem præſtat, vt in officio erga Galliam perſiſtant, ſi qui ab ea diſcedere cogitarent. Hinc dominium Rheni recuperamus, quod Argentina interſecat, cui tamen reipublicæ ſurſum præſtat propugnaculum, aut vallum, vti Briſacum deorſum, eâ additâ neceſſitate ad benevolentiam, quam nobis ſemper exhibuit, noſtrarum partium, dum ab hoſtium ambitione protegitur, & extra illorum ambitum quieſcit.

Sic etiam Palatinatus inferior frænatur, adeo vt ſi Elector, qui nobis reſtitutionem ex parte debet, aliquem vicinorum Catholicorum temere premeret, aut ſuppetias ferret perduelli alicui regis, propter viciniam noſtratium abſtineri poſſit, cum irruptionibus pateat illius provincia, ex Philippiburgo inſtituendis.

Quintum ſubit, ex pace Germaniæ commodum, quo nos gaudemus: tantundem deceſſiſſe Auſtriacis, & particulariter Hiſpaniæ, cum ſic Alſatia reſecetur à ramo illius neceſſitudinis; Rumpitur linea illa commeatus, quæ copias ex Italia in Flandriam deducit, extorquetur ex manibus inferior Palatinatus, impeditur, ne membrum fiat imperii, ne colatur aut metuatur, vti prius, per tractum Rhenanum & Moſellanum.

Sextum commodum præſtat hoc pax ; cum ita coniūgat & conſolidet tres Epiſcopatus, Metenſem ; Tullianum & Verodunenſem noſtræ coronæ, vt eos iure ſupremo poſſideamus, nullo reſpectu ad imperium ; nam ante bellum hoc , & Parlamenti apud Metenſes inſtitutionem, diœceſani trium illorum Epiſcopatuum tenebantur jus extremum apud Cameram imperialem Spiræ ſumere ; vnde dividebantur propenſiones animorum ; vt partim Galli, partim imperiales cenſerentur.

Fatemur, regnante rege ſuperiore remedium illi malo penè fuiſſe allatum, & diuiſionem illam evanuiſſe, vbi apud Metenſes, vt diximus inſtitueretur Parlamentum; verum vtique ſi viſum tum , nihil tamen promotum; Cum id vnum ageretur in erigendo illo Parlamento, vt pecunia corraderetur ex venalibus munijs, quæ pace firmata redhiberetur, rebus epiſcopalibus in formam priſtinam reſtitutis, quemadmodum ante bellum ceptum fuiſſent. Hoc enim caput inter cætera inſertum erat inſtructioni , quam Cardinalis Richelius ex mente regis defuncti concinnaverat, qui etiam volebat, omnia quæ per Germaniam occupaveramus, in eum ſaltem finem adhiberentur, ſecundum reſtitutionem futuram, vt Elector Palatinus indemnis eſſet , & Electoratus in familia Bavariæ firmaretur.

Proſperior tamen curſus noſtrorum armorum in eâ provinciâ , & inſignes progreſſus, quos per hanc adminiſtrationem fecimus , id præſtitêre , vt pars occupatorum familiæ Palatinæ ſatisfaceret , & inſuper integra abſolutaque poſſeſſio trium illorum Epiſcopatuum , ex conſenſu Imperatoris & ordinum imperialium, nobis in perpetuum cederet: adeo ut in poſterum nihil metuamus inſtitutum Caroli V. poſt tranſactionem Paſſavienſem, ſub quocunque Iuſtitiæ colore, adverſus Metim renovari; aut quæ Valienſteinius cogitabat, ex eodem prætextu, vlterius, in regno patrare, dum ad Rupellam diſtineremur, & Conventus Ratiſbonenſis ipſum cogeret mutare inſtitutum ex altera parte.

Septimum emolumentum exurget ex fine principali, quem propoſitum inde ab initio belli habebamus , obtento

tento ut videlicet limites juſtos, & repagula robuſta objiceremus Auſtriacis in Germania, quibus rumpendis aut tranſiliendis non facilè ſtuderent.

Hac denique pace fundum ſpei vaſtiſſimæ exiccavimus quam familia hæc ambitioſa fovebat de Germania penitus ſubjuganda, poſtquam Ordinibus & conſtitutionibus imperialibus adeoque immunitatibus ſuus redigit vigor: nos enim eam ex ſervitute Hiſpaniæ vindicavimus, pervicimusque ne in poſterum per cæcam obedientiam ferat, quod ſolebat, ad nutum alterius, proſcriptiones & arma imperij.

Verbo dicam, firmavimus baſin longè ſolidiorem ad tranquilitatem Germaniæ, ademimus principibus illius provinciæ, magno ſuo bono, ſuſpiciones & metum, quæ ex ſacrorum diſſidio oriebantur. Catholici enim cauſam Imperatoris cavebunt denuo adeo fervide ſuſcipere, cum propugnaculum firmius nacti ſint adverſus Proteſtantes, in amicitia & vicinia Galliæ. Proteſtantes quieriorem ducent vitam, beneficio ejuſdem tutelæ & refugii, quæ ipſis nihil minus, quam Suecorum favor defuerit, in iis quæ tranſactionem Osnabrugenſem ſpectant aliaſque. Neutri vero deſinent meruere genium vaſtæ illius familiæ, cujus amicitia paulo minus nocet, quam odium: & ſic unanimiter cogitabunt, quomodo obviandum ſit juſto & naro hoſti orbis Chriſtiani, qui inſtar leonis rugientis quærit & arrodit ſine intermiſſione, adeo ut ſemper corripiat unum atque alterum membrum, quod devoret.

& imperium. Nemo enim unquam armis præfuit mente æquiore & puriore hinc particulare nunquam admiſcuit commodum, præter gloriæ compendium, quod redundaret, & ſemper in offenſo pede in cauſa regis, & ad emolumentum reipublicæ proceſſit.

Omnium primum notabitur de virtute illius, nunquam voluiſſe periculum facere facultatis in mediocri negotio quin tyrocinii ſpecimē optarit illuſtre. Primis armis obſidionem quærebat loci eatenus in ſuperabilis, cum Gravelingæ occupatio etiam ſuperioris regi viſa eſſet impoſſibilium rerum numero habenda. Certum eſt, cogitaſſe eum de hoc munimento invadendo, etiam Aurai cum id propoſuiſſe per Heuſtium, Cardinali Richelio, ut ſic pateſceret via ad occupandam Dunikerkam, propter quam Gravelinga obſidenda cenſebatur. Quoniam autem res ipſa multis inelcationibus ſplendebat, tantas tamen difficultates oſtendebat, ut inſtitutum abjiceretur.

Quemadmodum autem, (ſi fas mihi ſit comparationem inſtituere inter res ſactas & regnum iſtius principis, quem cælum ex mera benevolentia nobis dedit, ſpem æque ac delictum popularium) Deus Salomoni reſervaverat fabricam templi, quod *David* cogitabat extruere, ita voluit, ut, quæ non licuit ſeparare ſub regno parentis, perficerentur ſub filii imperio, Gravelinga adeo & Dunikerka arma Ludovici XIV. ſuccumberent, quæ illa Ludovici XIII. ne tetritabant quidem.

Ut igitur inſtitutum adeo difficile perduceretur ad finem, celſiſſimus princeps exercitum in tria agmina diſpeſcuit, quæ tribus viis diverſis progrederentur. Quod ſtrategema bene ſucceſſit, modumque oſtendit, quo ſinguli ſine repulſa ſub tutela alicujus munimenti in via Graveliana pergerent.

Id vero opus imperfectum manſiſſet, labore prorſus evanido, niſi Hollandi ad partes acceſſiſſent, conveniſſetque eo momento tha aſiarcham Trompium cum claſſe mittit, qui ſuppetias interrumperet, ſi quæ per-

Oceanum fortè ad properarent ad illum locum ſervandum. Ut autem momenta temporis Hollandi tenerent, & alia quædam commoda ad obſidionem promovendam præſtarent, nemo dubitavit. perſonam Aurelianenſis quidvis apud ipſos potuiſſe. Ex aula ſiquidem nulla adminicula prætermittebantur ad eos concitandos, auſimque affirmare, officia, quæ Cardinalis apud principem Auraicum exhibuit particularia, quo cum fami iaritatem ſingu'arem uſque ad mortem coluit, nihil obfuiſſe illi petitioni.

Qicquid ſit Trompius non ſatis advigilabat, quin aliquid ſuppetiarum immitteretur, cum in poteſtate mortalium minime eſſet, Oceania quas, quæ quotidie foſſas munimenti perluebant, impedire. Unde trajectus reddebatur difficilior, & vitam aliquor noſtratium abſtulit qui ponte ſupeo perjecère ſuplicio. Tranſigere tandem incipiunt, poſtquam ſecundus furnus cuniculorum, quem Milleræus fecerat, concrepuit, tantumque ſpatium in propugnaculo, cui adhærebat, dituit, ut quadringenti ibi ſtationem ſumerent.

Ex eo loco proclivè erat munimentum ſuperare, niſi deditionem feciſſet. Mareſchalcus autem ille prudentiſſimus & peritiſſimus in arte obſidendi operam & patientiam applicuerat alteri f rno, cum prior non ſatis latam dediſſet ruinam, ad ſtationem deſideratam.

Mareſcha'cus autem Gaſſionus qui alteram aſſultum gubernab t, ſatis habuerat, primum furnum exploſiſſe, obſtinato animo ibi quærebat ſtationem, quam magno cum labore & exiguo cum ſuc eſſu obtinuit, cum inde non poſſet hoſtem cogere ad deditionem; aut ſtationem ſervare, quod nimis anguſta eſſet, ſi vis in[illegible]. Fatendum quidem, opus iſtius Mareſchalci primo magis proceſſiſſe, quam illud alterius Mareſchalci, ſive ex ingenio æmulo, quod per naturam habebat, perurgeret opus, quavis jactura gregariorum, dum alter magis ageret regulariter, ut ſuos conſervaret; ſive hic majorem vim ſentiret ab Hiſpanis objici, qui impetum illum retundebant,

bant, dum Gaſſionus in Italis minus experiretur repulſæ. Vltimi autem ſucceſſus compendium, quo cætera omnia coronabantur, Milleræ otributum, vti diximus.

Nolo hic prætererire aliquem caſum, qui Gravelingæ deditionem promovit, & tempus obſidionis multum arctavit, quod ſcilicet hoſtes ab exordio deſererent munimentum *Philippi*, quo commeatus in Oceanum viciniorem oppido conſtabat, & ob robur, adeoque præſidium cordatum noſtrarium vires per multos dies potuiſſent exerceri. Non tamen id, uti in vulgus creditum, ex væcordia aut trepidatione, ab hoſtibus deſertum jacebat, Iuſtitiam ipſis non negamus, ſed exprudentiæ axiomate, ut præſidiarij ſervarentur incolumes, qui oppido debebantur, ſatis malè cuſtodito: juſſus igitur dux, de nocte exire, & cuniculos ſ ruere, qui irruentes Gallos cum munimento in aërem explo derent; quod conſilium eventu caruit.

Hinc igitur intelligimus, inter duo incommoda minus legendum, ut minus gravia ſemper cedan graviſſimis, Obſequium ducis illius, qui munimentum Philippi ſervabat, gubernatori Gravelingæ præſtitum, noſtros audaculos debet inſtruere, ne tergiverſentur eum imitari, cum à ſemetipſis impetrare non poſſint ut ſine pretio dimittant, quod tale vendi poteſt, per defenſionem laudabilem.

Vt autem victoria omnibus conſtaret numeris, nec ibi deſideraretur ullus radius, qui actiones militares luſtrare queat, ipſe Piccolominæus produxerat exercitum ſuum ad foſſas noſtras, quaſi aliquid auſurus.

Aurelianenſis autem omnia diſpoſuerat, ut cum exciperet, exercitiis recreationis adeo lætis, quę per omnem forſan vitam non ſuſtinuiſſet Eo tamen is ſeſe honore indignum cenſens, ſatis habuit ſpectaſſe victoriam tanti principis, nonnihil utique ex ſua præſentia ad triumphi magnificentiam addens.

Quemadmodum Hollandi non parum contribuère ad Gravelingæ deditionem, ita obſidio Gravelingæ plurimum invt obſidionem Saſſi Candavenſis, dum

 prin-

princeps Auraicus compendium trahit ex Piccolomini inſtituto, qui venerat cum exercitu, vt obſidionem ſolveret, ſi poſſet, id quod feliciter audet, conficirque ſuum inſtitutum, adeo vt Ordines Hollandiæ in ipſa Flandria ſeſe conſtabilirent, vbi hactenus pedem figere, aut ſaltem firmare neq uiverant. Adeo verum eſt, quamdiu illi & noſtri egere communicatis conſiliis, & concordia inter duas Nationes conſtitit, fortunam nihil favoris negaſſe, aut aliquando frigidiorem ex occaſionibus, malevolentiam nec diu, nec damnoſe tenuiſſe.

Poſt captam Gravelingam rediit Dux Aurelianenſis ad aulam, vbi præſentia ipſius neceſſaria videbatur, & Mareſchalcus Gaſſionus, cui imperium in exercitum erat relictum, quod tamen poſtea cum duce Elbævio eſt partitus. Novam foſſam occupavit & explicavit, quantum opus eſſet ad commeatum noſtratibus aperiendum ex Arteſia in Flandriam hac foſſa intercluſum. Etiam Stationē OVVatenam corripuit, maximi ad res noſtras per Flandriam promovendas momenti, & difficillimę cuſtodiæ, ob viciniam multorum præſidiorum circumcirca. Dux Elbævius hanc ſibi ſumſit curam, cum parte copiarum, dum Gaſſionus Mareſchalcus alteram partem ducit prædatum, vt miles ex hoſtico ſumeret, vnde viveret & diteſceret, adeo vt hoſtes graviter trepidarent ad illud nomen quod toties formidinem incuſſit, & illi pene pro libidine graſſarentur.

CAP.

CAPVT XII.

Traiicitur Colma; Capiuntur Mardikum, Burburgum, Bethuna, Armenteria & alia loca in ripis Colmæ & Lyſiæ à duce Aurelianenſe, & Mareſchalcis Gaſſiono ac Ranſavio: Tranſit princeps Auraicus Canalem Brugæ, & duos Eſcautos, duobus Mareſchalcis adiuvantibus.

DUx aurelianenſis, excitatus ſucceſſu primæ expeditionis, & eximio illo fervore, quem ſemper in cauſa regis eſt teſtatus, alacrior, anno ſequente imperium in exercitum reſumit, quod duci Elbævio & Mareſchalco Gaſſiono tradiderat. Inceperat enim per Gravelingam, vt per Dunikerkam finiret, quemadmodum inſtitutum confecit tertiâ expeditione, duce Anguinio vltimam manum admovente, quod ſuo loco memorabo.

Ad Dunikerkam vt accedere liceret, omninò neceſſaria erat Mardiki poſſeſſio, quod inſtar propugnaculi remoti cenſebatur, aut inſtar Citadellæ ſeiunctæ. Tranſitus autem ad Mardikum maiori laborabat difficultate, quam qua Caleto procedebatur Gravelingam, cum & Colmæ fluvius intermedius vado non valeret, & in adverſa ripâ exercitus ſtaret, ad arcendos hoſtes. Vis aperta videbatur nimis infirma, aut potius temeraria, ſi quis eam adhibuiſſet. Neceſſum igitur Aurelianenſem tranſire ad technas, & hoſtibus luſum reddere, vbi inſtituit ducere, adverſus locum à mente alieniſſimum.

Vnicus tantum locus erat, vbi pontem pateretur fluvius, quem ideo Pontem Abbatis nuncupant provinciales, ab hoſtium noticia & ſuſpicione remotum, propter aggeres aliquot anno ſuperiore perfoſſos, vnde diſtrictus per duo milliaria & amplius vltra illum tranſitum inundabat. Illac tranſiere Villequerius & Lermontius, cum milite Bolo-

nienſi, & tribus legionibus ex O VVa·enâ, quę l'lum ſu-ſtinerent, donec Gaſſionus tranſmitteret, & expectabatur ad certum ſignum, de quo convenerat.

Repugnabant quidem hoſtes trans Colmam, etiam trans Leyettam, rivum ulteriorem, ſed virtus noſtratium pertendit, tametſi ſummo cum labore. Villequerius inſignem hîc navavit operam, quemadmodum vbique ſolet per Flandriam. Lermontius nihil reliquum fecit virtutis. De Mareſchalco Gaſſiono ſufficit dixiſſe, eum ſummam rerum direxiſſe, auſpicijs Ducis Aurelianenſis, vt exiſtimetur, potiores adeptus partes ſecundum principem honoris acquiſiti. Vidi oculis meis, relationem de tranſitu illo, principis ſereniſſimi manu adeo judicioſe & exacte factum, ut vel inde pateat, virtutem agendi æquam ſortiri facultatem ſcribendi, ideamque rerum gerendarum æque acutam & puram, ac egregiam.

Non poſſum à me impetrare, vt tacitus prætercam duos caſus, qui pretium iſtius victoriæ intendunt, & gloriam tranſitus inventi exaltant. Nam primo omnes omnino difficultates, quę principi Sereniſſimo proponebantur, ad divertendum animum ab hoc inſtituto, eum potius accenderunt, & tanquam acuti ſtimuli incitarunt. Deinde notanda eſt virtus & alacritas grega iorum, qui volupe ducebant, planitiem aquis ſuffocatam per duo milliaria & amplius emetiri, veſtibus & armis in caput ſublatis, vbi non raro loca depreſſiora nando tranſmittebantur, quæ nonnullos hauſerunt & ingurgitârunt.

Hiſtoria Flandriæ cum admiratione recenſet Hiſpanos bis trajeciſſe mare, ubi effluxerat, ſine nauium vſu & duce Mondragono, ut opem ferret Goëſę, periclitanti o pido, per duo fere milliaria itidem, & duce Oſorio Ulloano, qui abinſula illa parva, quam Philippinam nuncupant, pervaſit uſque ad Duyvelandam, ad eandem fere diſtantiam locorum: Et hiſtoria Galliæ non abſimile quid refereet in honorem noſtræ Nationis ex occaſione rerum præſentium, adeo ut res geſtæ, quæ & eximiæ ſunt & admirandæ ob ſingularem virtutem, Annales regis poſſint inflare, præter communes & ſolitas.

Cum

Cum trajectus Colmæ viam ad Mardikum aperuiſſet, Dux Aurelianenſis extemplo conſequitur, obſidionem incipit, & locum intra unius menſis ſpatium redigit in poteſtatem. Hinc deliberatum, an Dunkerka invaderetur, aut Cameracum, quod princeps Sereniſſimus optabat, modo ab aula tum potuiſſent ſubminiſtrari, quæ ille neceſſaria intelligebat ad obſidionem tanti momenti. Cum autem tempeſtas illa aliis diſtineretur æque grandibus negotiis, exercitus reflexit verſus Linſium, locum parvum, ſed impenſe munitum, intra duas Colmas, aut potius duas paludes ex illis fluviis, adeo ut acceſſus appareret admodum difficilis virtus tamen noſtratium aggerem, qui unicam viam præbet, ſæpius interruptum, nihil morata vim oppoſitam, aggreditur, perrumpit, & locum ſubigit: Nihil inde more interponitur, obſidetur Burburgum, & eâdem fortuna, qua Linſium corripitur, quod regulariter & per circumvallationem ne obſeſſum quidem fuit, ut eo promptius in noſtram concederet poteſtatem.

Poſt ſubactum *Burburgum* admovetur exercitus Marvillæ, quæ noſtræ poteſtatis commodum præbebat tranſitum *Lyſiæ*, ad promovendam obſidionem *Bethunæ* loci validi, ſed *malè* cuſtoditi, adeo ut triduanam operam principi ſereniſſimo auferret. Is hinc Gaſſionum mittit, qui fanum Venentii, & Ranſavium, qui Lilerium invaderent, quæ illi triduo contecêre: & revertitur ad aulam, imperio militari translato in duos iſtos Mareſchalcos, qui poſtquam Gaſſionus ſubegiſſet *Motham* ſilveſtrem, conjunxêre copias, ut Armenteriam obſiderent. Locus ille, licet vaſtus & ſatis populoſus non admodum repugnavit, adeo ut pene dicatur redditus ad primam comminationem armorum, cum tamen à noſtratibus occupatus, inſignem ſuſtinuerit obſidionem, & diu exercuerit univerſas Belgii vires, quas præſentia Archiducis animabat per confidentiam, quam miles in virtute & auſpiciis tanti principis collocaverat. Meneheinum terminavit victorias iſtius anni, & finem fecit meſſi uberrimæ, quam noſter exercitus per Flandriam occupatis tot locis munitiſſimis collegerat.

Neque

Neque tamen hic ſtetit armorum noſtrorum ſors & lex ſocietatis, quæ etiam tum florebat & fervidè colebatur inter Hollandos & noſtrates, quibus pars prædę debebatur Princeps Auraïcus cum exercitu verſabatur trans Canalem, qui *Bruga* Candavum ducit, trajicere non auſus, propter munimenta, quæ hoſtes in citeriore excitaverant ripa & trajectum reddiderant difficillimum.

Duo igitur noſtrates Mareſchalci eo labore ipſum liberant, qui per eximiam audaciam à Meneheino procurrerunt uſque ad Canalem, & obruerunt munimenta illa, quæ principi obſtabant, cum tamen præter ſatellitia & deſultorios ſclopetarios nullum traherent exercitum. Sic eum citerius excipiunt, & ultra duos Eſcautos ſecurè deducunt, donec in tutiora progreſſus, Hulſtam aggrederetur, quæ poſt obſidionem ſatis diuturnam & pertinacem coronavit virtutem illius principis extrema palma.

Quemadmodum verò nihil potuit fieri audacius, quam quod duo noſtrates imperatores ad Canalem uſque proruperunt, ita regreſſus, illorum ad Lyſiæ loca periculis ſcatebat plurimis: mirum tamen, hoſtes, poſtquam univerſas vires expediviſſent per eum tumultum, vias non intercluſiſſe, nec conſi ctu impediviſe, id quod non ſine compendio ſuo proclive habebant.

Sunt qui temeritatis vituperium aſpergant iſti imperatorum expeditioni poſtremæ, ſuggillato particulariter Gaſſioni inſtituto, authoris utique primi ad tantum facinus ſuſcipiendum, qui ſic res noſtras expoſuiſſet per illam provinciam aleæ, & exercitum interneçioni, ſi hoſtes contractis viribus animum induxiſſent incurſare ante conjunctionem, aut poſtquam a principe Auraico ſeſe denuo ſeparavit.

Quicunque autem rectè introſpexerunt in mentem iſtius Mareſchalci, & intellexerunt principia ac momenta, quibus in rebus bellicis movetur & ruit, aſſeverare potuerunt, quod quæcunque ille tanquam admodum ambigua fortuita, & adverſus leges malitię auderet, ex motu particularis prudentiæ inſtituerentur & procederent, adeo ut ratiocinatio concluſionem inferret, ex fundamento notitię accuratæ quam de hoſtium ſtatu præſenti percepiſſet

ſet

ſet, de conditione utpote virium ſuarum & hoſtilium, de illorum trepidatione & dubiâ mente in agendo, quæ orirentur ex ducum numero, & ſummo imperio, quod ſibi quiſque in ſuos, ſine mutuo obſequio ſervaret, de conſtitutione viarum, quibus etiam ad reditum eſſet uſurus; de efficacia diligentiæ & induſtriæ per iſtiusmodi occaſiones, quantumque præcautio, ſubitanea irruptio, vaframenta militaria & ipſa jactantia poſſent.

Solebat etiam formare aliquando inſtituta, quæ abſurda videbantur iis, quibus impar erat lumen, ad iſtiusmodi delineanda, nec eaſdem dotes ad executionem, nec denique eundem animum ſemper præſentem ad remedia quibusvis caſibus inopinatis adhibebant, ubi pro re natâ convertendum eſt rerum curriculum. Ex hoc fundamento invitabat principem Auraicum, ut Canalem *Brugenſem* trajiceret, certioremque fecerat, noſtrum exercitum ex adverſo præſto futurum, ad eum excipiendum, cum nihil poſſet expeditionem intervertere.

Quod enim reſciviſſet, principem illum quatuor millia expeditorum militum cum tormentis ablegaſſe, qui invaderent illa munimenta, liberum tranſitum coërcentia, ipſus cum ſocio id ſolum operam dedêre, ut cum ſatellitio & deſultoriis accurrerent, & munimenta illa corriperent.

Dum idem princeps ſuſpenſo procederet gradu, & omnia momenta militiæ ſolita accuraté ſervaret, inprimis ad majorem Eſcautum trajiciendum, Hiſpanis in ulteriore parte ad eum repulſandum paratis, hic *Mareſchalcus* offendit aliquot cymbas, tranſmittit quingentos equites, hoſtes incurſat & profligat, quod univerſum inſtare exercitum illi crederent, & Holland's dat ſignum (qui primitus eum, uti hoſtem, quod putabant, impetebant) de expedito & libero tranſitu.

Reſpondit denique cuidam, qui difficultatem regi exaggerabat, imo regreſſum arguebat impoſſibilem; geſtare ſeſe in câpite, & ad latus, unde fictam illam impoſſibilitatem ſuperaret, modo eſſent qui ſequerentur; & mandatis parerent, reliqua ſibi permitterentur.

Quie-

Quicquid ſit, revertitur exercitus ovans ad ſtationes & Gaſſionus Ranſavio optionem proponit, an mallet Baſſæam obſidione cingere, cujus præſidium certò dicebatur debile; aut conſervare loca ad Lyſiam occupata. Eligit ille primam partem, quod alteram arbitraretur impoſſibilem, aut cauſæ regiæ non admodum neceſſariam; neque vero ita ratiocinatus præter conditionem rerum præſentium. Cum enim nunciaretur, ingentes ſuppetias ſubiiſſe Baſſæam, per tarditatem noſtratium, quod credebatur, vel quod vero ſimilius eſt, per diligentiam hoſtium, inſtitutum illud evanuit.

Gaſſionus autem ex ſua parte rectius habuit, adeo ut inter memorabilia Flandriæ non poſtremum locum occupet, Mareſchalcum per univerſam hyemem, in medio hoſtium, quorum vires longè eſſent ſuperiores, eæque circum ſuæ ne unum quidem amiſiſſe munimentum, & hoſtes procul abſtinuiſſe, eos etiam ultra Eſcautum turbaſſe, & præter oppida, nihil tutum reliquiſſe.

CAPUT XIII.

Obſidetur Curtraa à duce Aurelianenſe.

Dux Aurelianenſis anno ſequente expeditionem ſuſcipit & fortunam eandem, quæ prius adfuerat, comitem adſciſcit, dum arma regia guberaaret. Quemadmodum autem ſolebat expeditionis ſumere principium ex aliquo inſigni facinore, ſic Atrebatum delatus, ſenatum militiæ continuò convocat, ut de loco aliquo invadendo deliberaret. Ambiani enim nihil erat conſtitutum iſtarum rerũ, cum regẽ ibi & reginam diſcedens relinqueret, tametſi dux Anguinius Compendii ſignificaſſet, tranſeundum eſſe Eſcautum, ut exercitus Hiſpanicus, qui ulterius hoſpitaretur profligari poſſet. In eadem mente perſiſtebat etiam Atrebati, ſuam operam executioni applicaturus, modo

modo princeps Sereniſſimus adderet aliqua agmina, & particulari ter equitum, quibus maximè egebat.

Quamvis hæc ſententia colore plauſibili placeret, incommodis tamen non carebat, vnde vt grande quidem emolumentum ſucceſſus ſpondebat, (qui ferè ſubiugationem totius Flandriæ æquabat) ſed tamen admodum incertus videbatur, cum vniverſæ hoſtium copiæ, ſatis numeroſæ parti noſtrarum ſaltem opponerentur, & reliquiæ duce Aurelianenſe non ſufficerent ad ſarciendum aliquem ſiniſtrum caſum, qui in exercitum noſtrum potuiſſet incumbere. Itaque cenſitum fuit, nihil periclitandum conſultiusque invadi locum aliquem magis certum, tametſi minus gloriæ & vtilitatis traheret.

Mareſchalcus, Ranſavius proponebat obſidionem *Duaci*, quæ opinio non placuit, quod res labori tanti exercitus non reſponderet, quem tum jactabamus, nec authoritatem tanti ducis æquaret tantilla victoria.

Tandem convenit in ſententiam Gaſſioni, qui Curtræam, locum vaſtum in ripa Lyſiæ, obſidendam cenſebat, ut ſic coronarentur occupata per illam fluvij fimbriam. Lex illa vulgata, de continuandis quantum fieri poteſt, occupatis, quod ſic rectius conſerventur, favebat ſententiæ Gaſſioni. Sed is compendium particulare ibi inveniebat, ex coniunctione loci tam illuſtris, qui adderetur cæteris ad Lyſiam, ſuæ curę commiſſis: intelligebat inſuper, id inſtitutum, de cuius ſucceſſu nullus dubitabat proſperiore, explanare viam ad magis ardua ſuſcipienda, de quibus Roaneres cum principe Auraico egerat, & juſſus referebat: vt ſcilicet vires cum Hollandis coniungerentur invadendę Antuerpię, aut Gandavi, pro vt viſum foret, & ex conditionibus, de quibus modo plura venient dicenda.

Cum jam conſtitutum eſſet de obſidione Curtręę, nunquam legitur locus vllus maiori cum audacia fuiſſe impetitus, ſub oculis nempe exercitus hoſtilis, qui noſtrum, parùm aberat, numero ęquabat. Tunc enim foſſæ ducebantur ſine circumvallatione, noſtratibus adverſus hoſtes exteriores ſeſe communientibus, & adverſus interiores, ſecundum obſidionis progreſſum.

qui

Quid verò non potuiſſet, quid difficillimum non ſuperaſſet exercitus, qui videbat in medijs copiis Ducem Aurelianenſem, Ducem Anguinium, Mareſchalcos Meileræum, Gramontium, Gaſſionum & Ranſavium, præter tot celeberrimos duces inferiores? Curtræa ſic capitur, & Hiſpani torpent ægerrimi animorum, qui acceſſiſſe videbantur ſpectatum, vt deditionem ſua præſentia redderent illuſtriorem.

Plurima veniebant conſideranda in hoc genere obſidionis; quorum nonnulla apponam, lectori quod confido, non ingrata. Primum fuerit, ex capto conſilio obſidionis, juſſum eſſe Villequerium incurſare, qui in eum finem abiit Meneheinum ad crepuſculum veſpertinum, vbi portæ non ſatis tempeſtivè potuerunt recludi poſtridie, quia cum ſumma animi ægritudine ſpectare cogeretur, legionem pedeſtrem Delpontij, quam ipſus ducebat, præter ducentos equites & apparatum aliquem bellicum, ſingulatim ſubeuntem.

Id verò monet, in rebus bellicis, plus quam vllis apud mortales negotijs, nullum temporis momentum fruſtra amitti, adeo vt ex vno momento perdito, vel ritè obſervato non raro pendeat ſumma rerum, ad incredibilem ſeriem. Si enim Villequerius potuiſſet tempeſtivius adeſſe, ad avertendas, quas Curtræa accipiebat ſuppetias, deditio nihil fuiſſet dilata, & tempus, quod in obſidione fuit abſumptum forſan eos attraxiſſet progreſſus, qui vniverſam labefactaſſent Flandriam.

Alterum eſt, cum exercitus ducis Anguinij, qui obſidioni propriè non erat admiſcendus, ad duas leucas acceſſiſſet, vt pro re nata ſuccenturiatus eſſet, hoſtes tranſiiſſe Eſcautum, vniverſas vires in ipſum vertiſſe, qui vallum ſtruere coactus, id ducem Aurelianenſem faciebat certiorem. Is igitur partem ſui exercitus raptim ducit, & hoſtem recedere cogit. Deinceps autem, ne dux Anguinius ſæpius illis incommodis laboraret, viſum eſt, exercitus coniungi, & pari operà obſidione vacare. Vnde diſcimus, quanto periculo exponantur, conſtante obſidione, exercitus ſeparati, niſi pares, aut etiam ſuperiores ſint hoſtibus, poſſent enim alioqui peſſimè tractari

aut

tererentur impetum in obſidentes ; ad obſeſſorum
... adium otioſe ſpectare.
Inde deteriorem occupant paulatim omnia locum
... modis mire augeſcentibus, ubi ducis ſummi parem
... untur auctoritatem ; non admodum in cæteris famæ
... ualiores. Certo enim certius eſt compertum diffi-
... ne agi rebus ſic ſtantibus per concordiam ; & regis
... am eodem promoveri ſenſu & gradu. Vix impetra-
... ſemel imperator exercitus auxiliariis patientiam ;
... cavebit ægritudinem animi, ſi ſeſe ad ſcitum videat ad
... endam alterius gloriam : ubi ille alter conatur auxilia-
... ri opera carere, per quam exigua laborum & ſucceſ-
... m parte conceſſa. Ex ea cauſa regis emolumentum
... rum promovetur, non levi remora injecta inſtituto.

Tædioſum rei fecimus periculum, fervente æmulatio-
ne inter Mareſchalcos Chaſtilionæum & Forcæum, in ob-
ſidione fani Audomariani : ubi nemo non credit, ſi ſecun-
dum inſtitutum delineatum, hujus exercitus juſſus eſſet à
principio intra circumvallationem ſtare ; juxta alterum
exercitum ; nos ea ignominia ſoluræ obſidionis carituros
fuiſſe ; poſtquam ſpectare neceſſum habuimus hoſtes in
eum locum introducere, quicquid neceſſarium videba-
tur.

Optimum igitur plerumque fuerit, ut poſtquam omni-
bus rebus ad obſidionem ſuſcipiendam neceſſariis fueris
inſtructus, conſtituto etiam commeatu per expeditam
ſecuritatem, in caſtra concludantur omnes omnino vires ;
ut inde poſſis immittere quantum videatur ad commodum
aſſerendum, & quoſcunque militiæ cæſos ſuſtinendos.
Id vero dux Aurelianēſis judicioſe obſervavit in obſidione
Guiſiæ ; uti recenſuimus ; ex eodem inſtituto, quo ad
obſidionem Gravelingæ acceſſit Mareſchalcum ...
num tamen deſtinatus is eſſet ad exteriorem ſervandum ;
ſum exercitu auxiliari.

Tertio loco annotare licebit, nos ob eandem obſi-
dionis pulcherrimam neglexiſſe occaſionem, quæ pri-
mum hoſtium agmen præbebat cedendam, cum ſtatum
armorum hoſtilium ignoraremus, ordinem quem nos in-
vadendi ; id quod primum eſſe debet in bello. Caſus is

fuit; Cum Gaſſionus ſortitus eſſet ſtationem cis Lyſiam; Hiſpani in illam partem incubuere per planitiem, quam ſingulatim fere ingreſſi, aciem ſtruebant ex numero tranſeuntium. Quicunque in eo temporis momento incurſaſſet, facili procul dubio potius fuiſſet victoria; eo quod medium agmen remotius procederet, & uti poſtmodum innotuit, quatuor grandibus leucis a primo agmine diſtaret, & neceſſario ſingulatim progreſſis copiis ſubjungebatur. Tunc enim per otium licuiſſet illos profligare & mactare. Quoniam vero aut fluvius nobis eſſet trajiciendus, aut ſingulatim progredientium per diverſa loca, ſi in planitiem, ubi *hoſtes* caſtra metabantur, pervadere animus fuiſſet, cenſitum eſt, ſuperfuiſſe ipſis otium, ad vallum excitandum, & ſtationem communiendam, antequam nobis accedere liceret.

Quemadmodum adeo egregiam eos mactandi perdidimus occaſionem, ita illis defuit aut notitia erroris, aut audacia præſenti compendio utendi, adeo ut nullam vim adhibuerint ſtationi Gaſſioni, antequam vallum feciſſet, aut ex cæteris noſtratium ſtationibus auxilia poſſet recipere, quarum commeatus perfluvium, & plura arctiora, quod ſuperius monuimus, impediretur.

Satis habuere duos ſuggeſtus excitare, ex quibus aliquamdiu ſatis moleſti fuere. Secundum hæc trajecere fluvium, ut experirentur, an quod operæ pretium in ſtatione *D*ucis Aurelianenſis poſſet fieri, quo Gaſſionus continuo cum parte copiarum contendit. Stationem ſumunt noſtris caſtris paulò excelſiorem, promotis operibus adeo ad noſtras foſſas, ut ephippiariæ fiſtulę pertingerent. Hinc coacti, fecimus aggeres, qui equitem protegerent, quaſi perpetuam aciem ſervante, cum pedite ſemper armato, ob proximitatem ſummam.

Tandem ubi bis leviter incurſarunt, & repulſi ſunt, retrahunt pedem, ut ſciremus, non acceſſiſſe ad liberandā Curtræam, ſed ut præſidium ſatis validum eriperent ſaluum, nobiſque injicerent ſcrupulum, ad leges deditionis, quod evenit æquiores ſcribendas.

Quicun-

Quicunque animum applicuere ad perſerutandam cauſam tantæ timiditatis, quam hoſtes ſanè exhibebant, dum nihil adverſus nos ſunt auſi, eam conjecerunt in numerum & authoritatem ſummam ducum qui diverſi præerant exercitibus. *Nihil* profectò in bello damnoſius, quam plures duces, paris imperii. Rariſſimè ad eundem ſcopum collineant, [& inprimis in extremis audendis, & prælio ineundo decretorio; niſi cauſa deſperata eos compellat; quod Mareſchalcis Schombergio, Forcæo, & *Ma*tiliaco, in aſſerenda Caſala uſu venit.

Extra hanc neceſſitatem ferè ſemper contingit ut ab hoc in prælium prono alter diſſentiat, adeo ut quotidianus ferat uſus; iſtius ſententiam ſuperare, cum ille nolit ſubire ſortem dubii eventus, de quo iſte excuſatur, qui per obtrectationem illum adigat, ad rationes inſtituti, quocunque demum eventu verſetur reddendas,

Obſidebat Archidux Leopoldus Landreſium & axiomatis præbuit documentum. Juncti erant Mareſchalci Gaſſionus & Ranſavius, ut ſpecularentur quo inſtatu verſarentur res obſidentium, adeoque deſpicerent quam rationem auxiliorum inſtituerent, Gaſſionus, ex motu forſan illo, quem ſuperius memoravi, inſtinctus ſingularis, propenſus erat, ad invadendas Hiſpanorum foſſas, niſi Ranſavius reſtituiſset, ex rationibus forſan bonis, juxta leges communes militiæ: compertum tamen poſteà fuit certiſſimum illius inſtinctum præſtitiſſe, cum *h*oſtes jam meditarentur regreſſum & obſidionem ſolvere ad vim ingruentem,

Proſperum iſtud principium expeditionis videbatur profectò rerum faciem muraturum, præterquam eam vidimus diverſam in progreſſu: cumque Archidux primo armorum tyrocinio infeliciter in *B*elgio defungeretur, licebat ſeriem eandem ſperare, donec cateneę illius, annuli paulatim diſperirent.

Prudentia tamen reginę remedium huic incommodo invenit, ut Gaſſionus nempe ſolus cum ſummo imperio apud exercitum] relinqueretur; ſed ille non deſiit querulari, [jurene, an juſtitia qua-

cunque hic non lubet diſputare) de ſæviſſimis effectibus quos ex iſtius ſimultate ſenſiſſet, in Yprienſi negotio, quod evanuit ex inopia annonæ & cæterarum rerum, quas neceſſarias promiſerat.

Complures igitur duces paris imperij in exercitu Hiſpanicorum vnam præbuere cauſam cur nunquam conſtituere potuerint prælium decretorium; dum ſinguli metuunt ſuæ ex adverſo eventu fortunę. Recordabatur Lamboius naufragium, quod ad Kempenam feciſſet, amiſſo eo prelio, adeo ut minimè conſultum putaret rebus ſuis, copias ex diſperſione illa collectas denuò exponere caſui. Neque Piccolominæus ignorabat, quod nimis imprudenter induxiſſet Archiducē ad prælium juxta Lipſiam ineundum, unde ab imperatore exauctoratus eſſet. Dux verò Carolus intelligebat, vniverſam ſibi ſpem ex adverſis eluctandi, omneque fatum proſperius in ſuo contineri exercitu, vnde nullus avebat illum internecioni objicere.

Sic igitur pedem retrahunt Hiſpani, & furnus cuniculorum, quem Dux Aurelianenſis ſuffoderat, Semilunatum opus diruit, quod moliebatur, poſtquam dux Anguinius ſæpius vim adhibuiſſet, furnorum impetu neglecto, ſed vano conatu ad locum ſubigendum, præter regulas militiæ communes: tranſigit tandem Curtræa, & principi ſereniſſimo deditur.

CAP. V T. XIV.

Ducis Aurelianenſis virtus, & obitus principis Auraici.

NOſter exercitus, poſt deditam Curtræam, hoſtes repellit ad viſcera Flandriæ, nihil oblitus, ad irritandum prælium, quod ſtationes commodiſſime videbantur ipſis conſulere. Declinaverunt tamen curioſè quid

quod animadvertere licuit ad oculum: nihil enim potius habebant, quam loca noſtro impetui obvia protegere, ad eo ut in ſummo luctu ponerent, nihil prorſus perdere. Liceat hic aſſeverare, nullum unquam vehementiorem incendiſſe ardorem animos noſtrarum ad confligendum, quamvis tempus expeditionis pene effluxiſſet, nonnulli etiam gregarii finem vivendi facerent ex nimia defatigatione, videbantur tamen in concuſſi ex nimio ſenſu gloriæ.

Nihil profectò addi poteſt ad gaudium, quod dux Aurelianenſis teſtabatur, poſtquam renunciatum eſſet hoſtes ſtare ad pagum Tili, quaſi ſeſe expedirent ad prælium. Tranſit igitur in tentorium Ducis Anguinii, ut ipſi diceret. Non ſe eveniſſe ad deliberandum, an pugnandum foret, ſed ut de modo pugnandi, & aciei diſpoſitione ageret.

Paulò ante teſtatus fuerat eoſdem animi motus, ad nuntium diverſum, quaſi Dux Anguinius qui primum ducebat agmen, jam confligeret cum hoſtibus, quod aliquas cohortes ceteris tranſitum firmarent, concitaſſet. Credidit igitur princeps ſereniſſimus, virtutis jam fieri ſpecimen, & primordia fervere prælii, accurrit inde ocyus, deſerto medio, quod ducebat agmine, ut primo admiſceretur, cum à nemine principium tanti facinoris ſibi eripi pateretur, quod vniuerſam poſſet trahere Flandriam.

Cum hoſtes denique occaſionem pugnandi cluſiſſent, quod præter periculum exitij generalis in meditullio patriæ, viderent ultra Canalem Brugenſem validum principis Auraici exercitum, nobis ad eum Canalem progredi libuit, quem princeps Wilhelmus trajecit cum bis mille equitibus, ut cum duce Aurelianenſe conferret de rerum ſumma. Tunc patuit, ipſum nihil habere in mandatis, quod determinaretur, de Roanetæ articulis jam propoſitis, & in Hollandia quaſi concluſis cum principe parente.

Nempe ut communi opera obſideretur Gandavum, cuius ſubacti citadella permitteretur Gallus & Hollandus ad parē numerum, donec Antuerpia itidem ſubigeretur Vel ſe principi ſum armorum applicaretur Antuerpia ut eadem ratio præſidij

 tene.

cunque hic non lubet diſputare) de ſæ viſſimis effectibus, quos ex iſtius ſimulate ſenſiſſet, in Ypriensi negotio, quod evanuit ex inopia annonæ & cæterarum rerum, quas neceſſarias promiſerat.

Complures igitur duces paris imperij in exercitu Hiſpanorum vnam præbuere cauſam cur nunquam conſtituere potuerint prælium decretorium; dum ſinguli metuunt ſuæ ex adverſo eventu fortunę. Recordabatur Lamboius naufragium, quod ad Kempenam feciſſet, amiſſo eo prelio, adeo ut minimè conſultum putaret rebus ſuis, copias ex diſperſione illa collectas denuò exponere caſui. Neque Piccolominæus ignorabat, quod nimis imprudenter induxiſſet Archiducē ad prælium juxta Lipſiam ineundum, unde ab imperatore exauctoratus eſſet. Dux verò Carolus intelligebat, vniverſam ſibi ſpem ex adverſis eluctandi, omneque fatum proſperius in ſuo contineri exercitu, vnde nullus avebat, illum internecioni obijcere.

Sic igitur pedem retrahunt Hiſpani, & furnus cuniculorum, quem Dux Aurelianenſis ſuffoderat, Semilunatum opus diruit, quod moliebatur, poſtquam dux Anguinius ſæpius vim adhibuiſſet, furnorum impetu neglecto, ſed vano conatu ad locum ſubigendum, præter regulas militiæ communes: tranſigit tandem Curtræa, & principi ſereniſſimo deditur.

CAPUT XIV.

Ducis Aurelianenſis virtus, & obitus principis Auraici.

NOſter exercitus, poſt deditam Curtræam, hoſte repellit ad viſcera Flandriæ, nihil oblitus, ad irritandum prælium, quod ſtationes commodiſſime videbantur ipſis conſulere. Declinaverunt tamen curioſe quic

quod animadvertere licuit ad oculum: nihil enim potuit habebant, quam loca noſtro impetui obvia protegere, adeo ut in ſummo luci ponerent, nihil prorſus perdere. Liceat hic aſſeverare, nullum unquam vehementiorem incendiſſe ardorem animos noſtratium ad confligendum, quamvis tempus expeditionis pene effluxiſſet, nonnulli etiam gregarii finem vivendi facerent eximia defatigatione, videbantur tamen inconcuſſi ex nimio ſenſu gloriæ.

Nihil profecto addi poteſt ad gaudium, quod dux Aurelianenſis teſtabatur, poſtquam renunciatum eſſet hoſtes ſtare ad pagum Tili, quaſi ſeſe expedirent ad prælium. Tranſit igitur in tentorium Ducis Anguinii, ut ipſi diceret. Non ſe veniſſe ad deliberandum, an pugnandum foret, ſed ut de modo pugnandi, & aciei diſpoſitione ageret.

Paulò ante teſtatus fuerat eoſdem animi motus, ad nuntium diverſum, quaſi Dux Anguinius qui primum ducebat agmen, jam confligeret cum hoſtibus, quod aliquas cohortes ceteris tranſitum firmarent, concitaſſet. Credidit igitur princeps ſereniſſimus, virtutis jam fieri ſpecimen, & primordia fervere prælii, accurrit inde ocyus, deſerto medio, quod ducebat agmine, ut primo admiſceretur, cum à nemine principium tanti facinoris ſibi eripi pateretur, quod vniuerſam poſſet trahere Flandriam.

Cum hoſtes denique occaſionem pugnandi clauſiſſent, quod præter periculum exitii generalis in meditullio patriæ, viderent ultra Canalem Brugenſem validum principis Auraici exercitum, nobis ad eum Canalem progredi lubuit, quem princeps Wilhelmus trajecit cum bis mille equitibus, ut cum duce Aurelianenſe conferret de rerum ſumma. Tunc patuit, ipſum nihil habere in mandatis, quod determinaretur, de Roanetæ articulis jam propoſitis, & in Hollandia quaſi concluſis cum principe parente.

Nempe ut communi opera obſideretur Gandavum, cuius ſubacti citadella permitteretur Gallus & Hollandis ad parē numerum, donec Antuerpia itidem ſubigeretur Vel ſe principibus armorum applicaretur Antuerpia ut eadem ratio præſidii

teneret, urbe ſubiugata, in Citadellâ, donec Gandavum ſubigeretur, quod Gallia ex ſeriepactorum, quæ belli exordium præceſſere, cederet, uti Antuerpiam Hollandi auferrent, iuxta leges religioni faventes, quam ſtipulari curæ fuit, idẽtidem deinceps, etiam præ cæteris emolumentis conſtitutam.

Succeſſus iſtius colloquij eo tandem reducit r, ut nos mutuaremus Hollandis ſex millia m litũ, duce Marelchalco Gramontio, cum illo nomine expeterentur ne ipſi viderentur nihil penitus acturi, nobis autem crederentur arduum qui tauſuri. Quemadmodum autem nimiam æmulationem ex proſperitate armorum noſtrorum in Belgio conceperat, ita incipi bamus aliqua ſuſpitione tentari, adeoque lumen aliquod a hi et e lorum propenſionis ad bellum ducendum, & impe m s ad ſumptus vægrandes, quos obſidionum inſignium ratio poſtulat, ſubminiſtrandos.

Innotuerat præterea valetudo principis Auraici evidenter evanida, ad quod ingenium ex morbo corporis afficeretur nonnihil, vnde functiones minus liberas licebat animadvertere non tamen inde patiebatur quicquam decedere de ſua auctoritate, quin imo fruebatur prorſus reverentia Hollandorum, bono illo imaginario, quod propediem aufugere, unque deterere auebat.

Hunc igitur nihil arduum ſuſcipere ſuſtinuit, nihil ardui filio permiſit, ne ante mortem aditet poſſeſſionem illius rei, quam vitæ viua conſtante nunquam erat amiſſurus, pater neque communicaturus cum eo, cui cætera omnia relinquebat, & nihil non profuderat, vt celſiſſimum ex matrimonio regio faceret. adeo verum eſt bona ingenij, ſive vera ſint, ſive falſa, poſtremo animæ excidere, cui vel inde fortius adhæreant, quantum ſenſuum objecta recedunt.

Quicquid ſit, animadvertere licuit in ea conſtitutione corporis & animi, in qua tum temporis inveniebatur princeps Auraicus, quod Ludovico XI. noſtrati, paulo ante extremum fatum accidit, non admodum diſſimile Acceſſit nihil ominus mors majori cum tranquilitate

& mi

& minori cum agitatione, quam quæ *Mauritium* fratrem abſtulit, ex parte accelerata per faſtidium geminum & per ditæ *Bredæ*, & non captæ Antuerpiæ, cuius amore *Bredam* neglexerat aut etiam vbi Marchio Spinolæ exuvias corporis poſuit, æmulus virtutis, qui ſuperſtes eſſe non potuit poſt ſuſceptam ignominiam, qua in verſam vitam contaminari credebat, Caſa æ ereptæ, cui inſtituto omnia paſſati videbat.

Poſtremus hic princeps Auraicus eo uſque non prolapſus eſt, tametſi conſilium ſubiugandæ Antuerpię cum à multo tempore exerceret, cum fortuna ſemper minus propitia rideret utique & eo maiorem imperaret laborem Irruptio illa à comite Naſſavio ſuſcepta verſus Calcam, dum nos obſideremus fanum Audomari, viam poterat ſternere, ſed vano conatu. Delineatio operis, etiam cum Strada inſtituta, altero anno adminiſtrationis noſtratis eodem modo evanuit, quo cuniculi diſperierunt recluſi, quod res ad Hiſpanos emanaſſet: *hu*ic tamen prætextum placuit obtendi, cum Mareſchalcus Gramontius experiretur, quem vtidi[illegible]um, miſimus. Adeo vel cedat elogio iſtius principis, qui obiit dux ſummus & ſeculi ſui politicus celeberrimus, adjicere, eum obijſſe cum inſtituto Antuerpiæ capiendæ; quemadmodum Turcicus quidam imperator juſſerat rebus geſtis inſeri, etiam conſilium ſubjugandæ inſulæ *Rhodi*, Atque hæc per occaſionem.

CAPVT. XV.

Iterum obſidet Mardikum dux Aurelianenſis, & dux Anguinius Dunikerkam.

Poſtquam princeps Wilhelmus ſeſe ſeparaſſet à noſtratibus, deliberari cæpit, an ulterius foret progrediendum ad penetralia Flandriæ, ubi videbatur res noſtræ omnium utiliſſime firmari poſſe; an potius maritimare peterentur, vbi omnia relinquebantur

Neque tamen hic ſtetit armorum noſtrorum ſors & lex ſocietatis, quæ etiam tum florebat & fervidè colebatur inter Hollandos & noſtrates, quibus pars prædę debebatur Princeps Auraicus cum exercitu verſabatur trans Canalem, qui *Bruga* Candavum ducit, trajicere non auſus, propter munimenta, quæ hoſtes in citeriore excitaverant ripa & trajectum redditurа erant difficillimum.

Duo igitur noſtrates Mareſchalci eo labore ipſum liberant, qui per eximiam audaciam à *Meneheino* procurrerunt uſque ad Canalem, & obruerunt munimenta illa, quæ princ.pi obſtabant, cum tamen præter ſatellitia & deſultorios ſclopetarios nullum traherent exercitum. Sic eum citerius excipiunt, & ultra duos Eſcautos ſęcurè deducunt, donec in tutiora progreſſus, Hulſtam aggrederetur, quæ poſt obſidionem ſatis diuturnam & pertinacem coronavit virtutem illius principis extrema palma.

Quemadmodum verò nihil potuit fieri audacius, quam quod duo noſtrates imperatores ad Canalem uſque procurrerunt, ita regreſſus, illorum ad Lyſiæ loca periculis ſcatebat plurimis: mirum tamen, hoſtes, poſtquam univerſas vires expediviſſent per eum tumultum, vias non intercluſiſſe, nec confl ctu impedivisse, id quod non ſine compendio ſuo proclive habebant.

Sunt qui temeritatis vituperium aſpergant iſti imperatorum expeditioni poſtremæ, ſuggillato particulatiter Gaſſioni inſtituto, authoris utique primi ad tantum facinus ſuſcipiendum, qui ſic res noſtras expoſuiſſet per illam provinciam aleæ, & exercitum internecioni, ſi hoſtes contractis viribus animum induxiſſent incurſare ante conjunctionem, aut poſtquam a principe Auraico ſeſe denuo ſeparavit.

Quicunque autem rectè introſpexerunt in mentem iſtius Mareſchalci, & intellexerunt princ pia ac momenta, quibus in rebus bellicis movetur & ruit, aſſeverare potuerunt, quod quæcunque ille tanquam admodum ambigua fortuna, & adverſus leges malitię auderet, ex motu particularis prudentiæ inſtituerentur & procederent, adeo ut ratiocinatio concluſionem inferret, ex fundamento notitię accuratæ quam de hoſtium ſtatu præſens percepiſ-

ſet

ſet, de conditione utpote virium ſuarum & hoſtilium, de illorum trepidatione & dubiâ mente in agendo, quæ oritentur ex ducum numero, & ſummo imperio, quod ſibi quiſque in ſuos, ſine mutuo obſequio ſervaret, de conſtitutione viarum, quibus etiam ad reditum eſſet uſurus; de efficacia diligentiæ & induſtriæ per iſtiusmodi occaſiones, quantumque præcautio, ſubitanea irruptio, vaframenta militaria & ipſa jactantia poſſent.

Solebat etiam formare aliquando inſtituta, quæ abſurda videbantur iis, quibus impar erat lumen, ad iſtiusmodi delineanda, nec eaſdem dotes ad executionem, nec denique eundem animum ſemper præſentem ad remedia quibusvis caſibus inopinatis adhibebant, ubi pro re natâ convertendum eſt rerum curriculum. Ex hoc fundamento invitabat principem Auraicum, ut Canalem *Brugenſem* trajiceret, certioremque fecerat, noſtrum exercitum ex adverſo præſto futurum, ad eum excipiendum, cum nihil poſſet expeditionem intervertere.

Quod enim reſciviſſet, principem illum quatuor millia expeditorum militum cum tormentis ablegaſſe, qui invaderent illa munimenta, liberum tranſitum coërcentia, ipſus cum ſocio id ſolum operam dedêre, ut cum ſatellitio & deſultoriis accurrerent, & munimenta illa corriperent.

*D*um idem princeps ſuſpenſo procederet gradu, & omnia momenta militiæ ſolita accuraté ſervaret, inprimis ad majorem Eſcautum trajiciendum, Hiſpanis in ulteriore parte ad eum repulſandum paratis, hic *M*areſchalcus offendit aliquot cymbas, transmittit quingentos equites, hoſtes incurſat & profligat, quod univerſum inſtare exercitum illi crederent, & Hollandis dat ſignum (qui primitus eum, uti hoſtem, quod putabant, impetebant) de expedito & libero tranſitu.

Reſpondit denique cuidam, qui difficultatem regi exaggerabat, imo regreſſum arguebat impoſſibilem; geſtare ſeſe in cápite, & ad latus, unde fictam illam impoſſibilitatem ſuperaret, modo eſſent qui ſequerentur; & mandatis parerent, reliqua ſibi permitterentur.

Quic-

Quicquid ſit, revertitur exercitus ovans ad ſtationes & Gaſſionus Ranſavio optionem proponit, an mallet Baſſæam obſidione cingere, cujus præſidium certò dicebatur debile; aut conſervare loca ad Lyſiam occupata. Eligit ille primam partem, quod alteram arbitraretur impoſſibilem, aut cauſæ regiæ non admodum neceſſariam; neque vero ita ratiocinatus præter conditionem rerum præſentium. Cum enim nunciaretur, ingentes ſuppetias ſubiiſſe Baſſæam, per tarditatem noſtrarium, quod credebatur, vel quod vero ſimilius eſt, per diligentiam hoſtium, inſtitutum illud evanuit.

Gaſſionus autem ex ſua parte rectius habuit, adeo ut inter memorabilia Flandriæ non poſtremum locum occupet, Mareſchalcum per univerſam hyemem, in medio hoſtium, quorum vires longè eſſent ſuperiores, eæque circum ſuæ ne unum quidem amiſiſſe munimentum, & hoſtes procul abſtinuiſſe, eos etiam ultra Eſcautum turbaſſe, & præter oppida, nihil tutum reliquiſſe.

CAPUT XIII.

Obſidetur Curtræa à duce Aurelianenſe.

DUx Aurelianenſis anno ſequente expeditionem ſuſcipit & fortunam eandem, quæ prius adfuerat, comitem adſciſcit, dum arma regia gubernaret. Quemadmodum autem ſolebat expeditionis ſumere principium ex aliquo inſigni facinore, ſic Atrebatum delatus, ſenatum militiæ continuò convocat, ut de loco aliquo invadendo deliberaret. Ambiani enim nihil erat conſtitutum iſtarum rerũ, cum regẽ ibi & reginam diſcedens relinqueret, tametſi dux Anguinius Compendii ſignificaſſet, tranſeundum eſſe Eſcautum, ut exercitus Hiſpanicus, qui ulterius hoſpitaretur profligari poſſet. In eadem mente perſiſtebat etiam Atrebati, ſuam operam executioni applicaturus.

modo

Modo princeps Sereniſſimus adderet aliqua agmina, & particulariter equitum, quibus maximè egebat.

Quamvis hæc ſententia colore plauſibili placeret, incommodis tamen non carebat, vnde væ grande quidem emolumentum ſucceſſus ſpondebat, (qui ferè ſubiugationem totius Flandriæ æquabat) ſed tamen admodum incertus videbatur, cum vniverſæ hoſtium copiæ, ſatis numeroſæ parti noſtratium ſaltem opponerentur, & reliquiæ duce Aurelianenſe non ſufficerent ad ſarciendum aliquem ſiniſtrum caſum, qui in exercitum noſtrum potuiſſet incumbere. Itaque cenſitum fuit, nihil periclitandum conſultiusque in vadi locum aliquem magis certum, tametſi minus gloriæ & vtilitatis traheret.

Mareſchalcus, Ranſavius proponebat obſidionem *Duaci*, quæ opinio non placuit, quod res labori tanti exercitus non reſponderet, quem tum jactabamus, nec authoritatem tanti ducis æquaret tantilla victoria.

Tandem convenit in ſententiam Gaſſioni, qui Curtræam, locum vaſtum in ripa Lyſiæ, obſidendam cenſebat, ut ſic coronarentur occupata per illam fluvij fimbriam. Lex illa vulgata, de continuandis quantum fieri poteſt, occupatis, quod ſic rectius conſerventur, favebat ſententiæ Gaſſioni. Sed is compendium particulare ibi inveniebat, ex coniunctione loci tam illuſtris, qui adderetur cæteris ad Lyſiam, ſuæ curę commiſſis: intelligebat inſuper, id inſtitutum, de cuius ſucceſſu nullus dubitabat proſperiore, explanate viam ad magis ardua ſuſcipienda, de quibus Roaneres cum principe Auraico egerat, & juſſus referebat: vt ſcilicet vires cum Hollandis coniungerentur invadendę Antuerpię, aut Gandavi, pro vt viſum foret, & ex conditionibus, de quibus modo plura venient dicenda.

Cum jam conſtitutum eſſet de obſidione Curtręę, nunquam legitur locus vllus maiori cum audacia fuiſſe impetitus, ſub oculis nempe exercitus hoſtilis, qui noſtrum, parum aberat, numero ęquabat. Tunc enim foſſæ ducebantur ſine circumvallatione, noſtratibus adverſus hoſtes exteriores ſeſe communientibus, & adverſus interiores, ſecundum obſidionis progreſſum.

qui

Quid verò non potuiſſet, quid difficillimum non ſuperaſſet exercitus, qui videbat in medijs copiis Ducem Aurelianenſem, Ducem Anguinium, Mareſchalcos Meileræum, Gramontium, Gaſſionum & Ranſavium, præter tot celeberrimos duces inferiores? Curtræa ſic capitur, & Hiſpani torpent ægerrimi animorum, qui acceſſiſſe videbantur ſpectatum, vt deditionem ſua præſentia redderent illuſtriorem.

Plurima veniebant conſideranda in hoc genere obſidionis; quorum nonnulla apponam, lectori quod confido, non ingrata. Primum fuerit, ex capto conſilio obſidionis, juſſum eſſe Villequerium incurſare, qui in eum finem abijt Meneheinum ad crepuſculum veſpertinum, vbi portæ non ſatis tempeſtivè potuerunt recludi poſtridie, quia cum ſumma animi ægritudine ſpectare cogeretur, legionem pedeſtrem Delpontij, quam ipſus ducebat, præter ducentos equites & apparatum aliquem bellicum, ſingulatim ſubeuntem.

Id verò monet, in rebus bellicis, plus quam vllis apud mortales negotijs, nullum temporis momentum fruſtra amitti, adeo vt ex vno momento perdito, vel ritè obſervato non raro pendeat ſumma rerum, ad incredibilem ſeriem. Si enim Villequerius potuiſſet tempeſtivius adeſſe, ad avertendas, quas Curtræa accipiebat ſuppetias, deditio nihil fuiſſet dilata, & tempus, quod in obſidione fuit abſumptum forſan eos attraxiſſet progreſſus, qui vniverſam labefactaſſent Flandriam.

Alterum eſt, cum exercitus ducis Anguinij, qui obſidioni propriè non erat admiſcendus, ad duas leucas acceſſiſſet, vt pro re nata ſuccenturiatus eſſet, hoſtes tranſiiſſe Eſcautum, vniverſas vires in ipſum vertiſſe, qui vallum ſtruere coactus, id ducem Aurelianenſem faciebat certiorem. Is igitur partem ſui exercitus raptim ducit, & hoſtem recedere cogit. Deinceps autem, ne dux Anguinius ſæpius illis incommodis laboraret, viſum eſt, exercitus coniungi, & pari opera obſidione vacare. Vnde diſcimus, quanto periculo exponantur, conſtante obſidione, exercitus ſeparari, niſi pares, aut etiam ſuperiores ſint hoſtibus, poſſent enim alioqui peſſimè tractari

aut

aut cogerentur impetum in obſidentes; ad obſeſſorum compendium otioſe ſpectare.

Deinde deteriorem occupant paulatim omnia locum incommodis mire augeſcentibus; ubi duci ſummi parem ſortiuntur authoritatem; non admodum in cæteris famæ inæqualiores. Certo enim certius eſt compoſitum difficillime agi rebus ſic ſtantibus per concordiam; & regis cauſam eodem promoveri ſenſu & gradu. Vix impetrabit à ſemet imperator exercitus auxiliarii patientiam, vix cavebit ægritudinem animi, ſi ſeſe ad ſcitum videat ad augendam alterius gloriam: ubi ille alter conatur auxiliarium opera carere, per quam exigua laborum & ſucceſſuum parte conceſſa. *Ex* ea cauſa regis emolumentum parum promovetur, non levi remora injecta inſtituto.

Tædioſum rei fecimus periculum, fervente æmulatione inter Mareſchalcos Chaſtilionæum & Forcæum, in obſidione fani Audomariani: ubi nemo non credit, ſi ſecundum inſtitutum delineatum, hujus exercitus juſſus eſſet à principio intra circumvallationem ſtare; juxta alterum exercitum; nos ea ignominia ſolutæ obſidionis carituros fuiſſe; poſtquam ſpectare neceſſum habuimus hoſtes in eum locum introducere, quicquid neceſſarium videbatur.

Optimum igitur plerumque fuerit, ut poſtquam omnibus rebus ad obſidionem ſuſcipiendam neceſſariis fueris inſtructus, conſtituto etiam commeatu per expeditam ſecuritatem, in caſtra concludantur omnes omnino vires, ut inde poſſis immittere quantum videatur ad commeatum afferendum, & quoſcunque militiæ caſus ſuſtinendos. Id vero dux Aurelianenſis judicioſe obſervavit in obſidione Guttræ; uti recenſuimus; ex eodem inſtituto, quo ad obſidionem Gravelingæ accerſivit Mareſchalcum Gaſſionium tametſi deſtinatus is eſſet ad exteriora ſervanda, cum exercitu auxiliari.

Tertio loco annotare licebit, nos ab exordio obſidionis pulcherrimam neglexiſſe occaſionem, quæ primum hoſtium agmen præbebat cedendam, cum ſtatum animorum hoſtilium ignoraremus, ordinem quem nos invadendi, id quod primum eſſe debet in bello. Caſus in

fuit; Cum Gaſſionus ſortitus eſſet ſtationem cis Lyſiam; Hiſpani in illam partem incubeure per planitiem, quam ſingulatim fere ingreſſi, aciem ſtruebant ex numero tranſeuntium. Quicunque in eo temporis momento incurſaſſet facili procul dubio potius fuiſſet victoria; eo quod medium agmen remotius procederet, & uti poſtmodum innotuit, quatuor grandibus leucis a primo agmine diſtaret, & neceſſario ſingulatim progreſſis copiis ſubjungebatur. Tunc enim per otium licuiſſet illos profligare & mactare. Quoniam vero aut fluvius nobis eſſet trajiciendus, aut ſingulatim progredientium per diverſa loca, ſi in planitiem, ubi *h*oſtes caſtra metabantur, pervadere animus fuiſſet, cenſitum eſt, ſuperfuiſſe ipſis otium, ad vallum excitandum, & ſtationem communiendam, antequam nobis accedere liceret.

Quemadmodum adeo egregiam eos mactandi perdidimus occaſionem, ita illis defuit aut notitia erroris, aut audacia præſenti compendio utendi, adeo ut nullam vim adhibuerint ſtationi Gaſſioni. antequam vallum feciſſet, aut ex cæteris noſtratium ſtationibus auxilia poſſet recipere, quarum commeatus perfluvium, & plura arctiora, quod ſuperius monuimus, impediretur.

Satis habuere duos ſuggeſtus excitare, ex quibus aliquamdiu ſatis moleſti fuere, Secundum hæc trajecere fluvium, ut experirentur, an quod operæ pretium in ſtatione *D*ucis Aurelianenſis poſſet fieri, quo Gaſſionus continuo cum parte copiarum contendit, Stationem ſumunt noſtris caſtris paulò excelſiorem, promotis operibus adeo ad noſtras foſſas, ut ephippiariæ fiſtulæ pertingerent. Hinc coacti fecimus aggeres, qui equitem protegerent, quaſi perpetuam aciem ſervante, cum pedite ſemper armato, ob proximitatem ſummam.

Tandem ubi bis leviter incurſarunt, & repulſi ſunt, retrahunt pedem, ut ſciremus, non acceſſiſſe ad liberandã Curtræam, ſed ut præſidium ſatis validum eriperent ſalvum, nobiſque inijcerent ſcrupulum, ad leges deditionis, quod evenit æquiores ſcribendas.

Quicun-

Quicunque animum appli cuere ad perſcrutandam cauſam tantæ timiditatis, quam hoſtes ſanè exhibebant, dum nihil adverſus nos ſunt auſi, eam conjecerunt in numerum & author itatem ſummam ducum qu i diverſi præerant exercitibus. *Nihil profectò in bello damnoſius, quam plures duces, paris imperii.* Rariſſimè ad eundem ſcopum collineant, & inprimis in extremis audendis, & prælio ineundo decretorio; niſi cauſa deſperata eos compellat; quod Mareſchalcis Schombergio, Forcæo, & *Ma-riliaco*, in aſſerenda Caſala uſu venit.

Extra hanc neceſſitatem ferè ſemper contingit ut ab hoc in prælium prono alter diſſentiat, adeo ut quotidianus ferat uſus, iſtius ſententiam ſuperare, cum ille nolit ſubire ſortem dubii eventus, de quo iſte excuſatur, qui per obtrectationem illum adigat, ad rationes inſtituti, quocunque demum eventu verſetur reddendas.

Obſidebat Archidux Leopoldus Landreſium & axiomatis præbuit documentum. Juncti erant Mareſchalci Gaſſionus & Ranſavius, ut ſpecularentur quo in ſtatu verſarentur res obſidentium, adeoque deſpicerent quam rationem auxiliorum inſtituerent. Gaſſionus, ex motu forſan illo, quem ſuperius memoravi, inſtinctus ſingularis, propenſus erat, ad invadendas Hiſpanorum foſſas, niſi Ranſavius reſtituiſset, ex rationibus forſan bonis, juxta leges communes militiæ: compertum tamen poſteà fuit certiſſimum illius inſtinctum præſtitiſſe, cum *h*oſtes jam meditarentur regreſſum & obſidionem ſolvere, ad vim ingruentem.

Proſperum iſtud principium expeditionis videbatur profectò rerum faciem mutaturum, præterquam eam vidimus diverſam in progreſſu: cumque Archidux primo armorum tyrocinio infeliciter in *Belgio* defungeretur, licebat ſeriem eandem ſperare, donec catenæ illius, annuli paulatim diſperirent.

Prudentia tamen reginę remedium huic incommodo invenit, ut Gaſſionus nempe ſolus cum ſummo imperio apud exercitum relinqueretur; ſed ille non deſiit querulari, [jurene, an juſtitia qua-

cunque hic non lubet diſputare) de ſæviſſimis effectibus; quos ex iſtius ſimultate ſenſiſſet, in Ypriensi negotio, quod evanuit ex inopia annonæ & cæterarum rerum, quas neceſſarias promiſerat.

Complures igitur duces paris imperij in exercitu Hiſpanorum vnam præbuere cauſam cur nunquam conſtituere potuerint prælium decretorium; dum ſinguli metuunt ſuæ ex adverſo eventu fortunę. Recordabatur Lamboius naufragium, quod ad Kempenam feciſſet, amiſſo eo prelio, adeo ut minimè conſultum putaret rebus ſuis, copias ex diſperſione illa collectas denuò exponere caſui. Neque Piccolominæus ignorabat, quod nimis imprudenter induxiſſet Archiducē ad prælium juxta Lipſiam ineundum, unde ab imperatore exauctoratus eſſet. Dux verò Carolus intelligebat, vniverſam ſibi ſpem ex adverſis eluctandi, omneque fatum proſperius in ſuo contineri exercitu, vnde nullus avebat, illum internecioni objicere.

Sic igitur pedem retrahunt Hiſpani, & furnus cuniculorum, quem Dux Aurelianenſis ſuffoderat, Semilunatum opus diruit, quod moliebatur, poſtquam dux Anguinius ſæpius vim adhibuiſſet, furnorum impetu neglecto, ſed vano conatu ad locum ſubigendum, præter regulas militiæ communes: tranſigit tandem Curtræa, & principi ſereniſſimo deditur.

CAPVT XIV.

Ducis Aurelianenſis virtus, & obitus principis Auraici.

NOſter exercitus, poſt deditam Curtræam, hoſtes repellit ad viſcera Flandriæ, nihiloblitus, ad irritandum prælium, quod ſtationes commodiſſime videbantur ipſis conſulere. Declinaverunt tamen curioſè quid

quod animadvertere licuit ad oculum: nihil enim potuiſſe habebant, quam loca noſtro impetui obvia protegere, ad eoque in ſummo lucro ponerent, nihil prorſus perdere. Liceat hic aſſeverare, nullum unquam vehementiorem incendiſſe ardorem animos noſtrarium ad confligendum, quamvis tempus expeditionis pene effluxiſſet, nonnulli etiam gregarii finem vivendi facerent ex nimia defatigatione, videbantur tamen in concuſſi ex nimio ſenſu gloriæ.

Nihil profecto addi poteſt ad gaudium, quod dux Aurelianenſis teſtabatur, poſtquam renunciatum eſſet hoſtes ſtare ad pagum Tili, quaſi ſeſe expedirent ad prælium. Tranſit igitur in tentorium Ducis Anguinii, ut ipſi diceret. Non ſe venisſe ad deliberandum, an pugnandum foret, ſed ut de modo pugnandi, & aciei diſpoſitione ageret.

Paulò ante teſtatus fuerat eoſdem animi motus, ad nuntium diverſum, quaſi Dux Auguinius qui primum ducebat agmen, jam confligeret cum hoſtibus, quod aliquas cohortes ceteris tranſitum firmarent, concitaſſet. Credidit igitur princeps ſereniſſimus, virtutis jam fieri ſpecimen, & primordia fervere prælii, accurrit inde ocyus, deſerto medio, quod ducebat agmine, ut primo admiſceretur, cum à nemine principium tanti facinoris ſibi eripi pateretur, quod vniuerſam poſſet trahere Flandriam.

Cum hoſtes denique occaſionem pugnandi cluſiſſent, quod præter periculum exitij generalis in meditullio patriæ, viderent ultra Canalem Brugenſem validum principis Auraici exercitum, nobis ad eum Canalem progredi libuit, quem princeps Wilhelmus trajecit cum bis mille equitibus, ut cum duce Aurelianenſe conferret de rerum ſumma. Tunc patuit, ipſum nihil habere in mandatis, quod determinaretur, de Roanetæ articulis jam propoſitis, & in Hollandia quaſi concluſis cum principe parente.

Nempe ut communi opera obſideretur Gandavum, cuius ſubacti citadella permitteretur Gallis & Hollandis ad parẽ numerum, donec Antuerpia itidem ſubigeretur vel ſe principium armorum applicaretur Antuerpia ut eadem ratio præſidij

 tene.

& minori cum agitatione, quam quæ Mauritium fratrem abſtulit, ex parte accelerata per faſtidium geminum & perditæ Bredæ, & non captæ Antuerpiæ, cuius amore Bredam neglexerat aut etiam vbi Marchio Spinolæ exuvias corporis poſuit, æmulus virtutis, qui ſuperſtes eſſe non potuit poſt ſuſceptam ignominiam, quam in verſam vitam contaminari credebat, Caſa æ ereptæ, cui inſtituto omnia parati videbat.

Poſtremus hic princeps Auraicus eo uſque non prolapſus eſt, tametſi conſilium ſubiugandæ Antuerpiæ cum à multo tempore exerceret, cum fortuna ſemper minus propitia rideret utique & eo maiorem imperaret laborem Irruptio illa à comite Naſſavio ſuſcepta verſus Calcam, dum nos obſideremus fanum Audomari, viam poterat ſternere, ſed vano conatu. Delineatio operis, etiam cum Strada inſtituta, altero anno adminiſtrationis noſtratis eodem modo evanuit, quo cuniculi diſperierunt recluſi, quod res ad Hiſpanos emanaſſet: *hu*nc tamen prætextum placuit obtendi, cum Mareſchalcus Gramontius expeteretur, quem v.ridi?um, miſimus. Adeo vel ceat elogio iſtius principis, qui obijt dux ſummus & ſeculi ſui politicus celeberrimus, addere, eum obijſſe cum inſtituto Antuerpiæ capiendæ; quemadmodum Turcicus quidam imperator juſſerat rebus geſtis inſeri, etiam conſilium ſubjugandæ inſulæ R*h*odi, Atque hæc per occaſionem.

CAPVT. XV.

Iterum obſidet Mardikum dux Aurelianenſis, & dux Anguinius Dunikerkam.

Poſtquam princeps Wilhelmus ſeſe ſeparaſſet à noſtratibus, deliberari cæpit, an ulterius foret progrediendum ad penetralia Flandriæ, ubi videbatur res noſtræ omnium utiliſſime firmari poſſe; an potius maritimæ peterentur, vbi omnia relinque-

bantur debiliora, quod hoſtes præſidiariorum maximam partem ex neceſſitate prætenta ad ſeſe traduxerant, ut cæteros exercitus ag rent, qui & noſtras, & principis Auraici copias ad incurſandum conſpicabantur paratas.

Poſterius conſilium, quod Mareſchalco Ranſovio, & cuidam alii ex Ducis Aurelienſis intimis placebat, prævaluit, ideo ut ex conſtituto exercitus ad maritima circumageretur. Ut autem id fieret expeditius & ſecurius, in diverſum duxit princeps ſereniſſimus, quaſi Curtræam abiturus, ſper'a latentius fama, de Udenarda corripienda, quæ in ripa Eſcauti eſt ſita, Hollandis per idem tempus Dendermundam invaſuris, eidem fluvio impoſitam. Hinc neceſſum habuere hoſtes univerſas vires in illam partem deflectere, jam neglectis omnibus maritimis, quo tamen nos deſcendamus.

Cogitabat autem princeps ſereniſſimus Mardikum capere, quod ſiniſtro aliquo caſu ſubripuerant hoſtes, cui noſtra Natio præ omnibus Orbis terrarum populis videtur patere. Capitur Bergæ, quaſi obreptitie, unde inſtituti ratio expeditius procedebat: cum autem hoſtes libero potirentur mari, & præſidia pro lubitu permutarent, recepti ſubmiſſo milite, donec Hollandorum accederet claſſis, quamvis tardiuſcule, obſidio præter ſententiam noſtram extrahebatur, dignior utique quæ memoriæ mandetur quam ut deſiderabamus, propter fata ſuprema virorum gravium, qui ceciderc in aliqua eruptione, quam ipſus dux Anguinius repulſare neceſſum habuit, reportato fortitudinis teſtimonio, vulnere ſcilicet in facie, quod crepitaculum diſruptum incuſſit. Inter cadentes numeratur Comes Rupis Guioniæ, ob virtutem omnium deploratiſſimus: cum ipſius perſonam ſemper fecerim maximi, & propinquos ſingulari proſequar benevolentia, non debui ipſi negare hoc teſtimonium virtutis, quæ tamen encomio nullo alio venit celebranda, niſi inani illo voto diuturnæ incolumitatis, cum omnes omnino honores ipſi potuiſſet conciliare, quæ ex longo ipſius uſu mortalibus obtingunt.

Obſidio

Obſidio Mardiki perurgetur, deditionem faciunt tria millia preſidiatiorum ſine pactis, ad lubitum victoris. Dux Aurelianenſis qui univerſi mundi votis retrahebatur ad aulam ſecundum diuturnas defatigationes, quaſi ſuſtinuerat, ad quitem invitatus, exercitum Duci Anguinio committit, ut ad regem reginamque rediret.

Adultus erat annus, exercitus languebat ex continuis laboribus, & hyberna videbatur expoſcere, ad vires reſtaurandas, Dux autem, cogitabat quomodo exiguum quod reliquum erat tempus, bene collocaret, animus vero excelſus viliora dedignaretur, hanc expeditionem omnino expugnatâ Dunikerkâ voluit finire.

Id vero gloriam ingentem addebat, quod intra tertium decimum diem foſſas ſibi aperuiſſet, verſus locum tanti nominis & operis, poſtquam Furnium citius corripuit, quam debile aliquod caſtellum: quæ facinora non ingrediuntur cenſum rerum vulgarium & poſſibilium. Deduxit ipſius Curtræam alimenta per ſummum periculum admodum feliciter, ut ſic iſti expeditioni extremam adderet manum.

Hic vero conſiderandum fuerit, ipſum, ne manibus vacuis, quod dici ſolet, ad aulam rediret & ut Hiſpanis memoriam ſuis ſingularem inquilinatus relinqueret, conſtitutum habuiſſe, ſi forte Furnium uſque penetrare non poſſet, ut inde *Dunikerkam* pertingeret, Meneheinum recuperare. In eum reliquerat Huniſcoti, quod duabus à Furnio diſtat leucis, univerſa exercitus impedimenta quibus ſervandis addiderat, bis mille ducentos milites, duce juſſo, ut eos ſingulatim tranſmitteret verſus Meneheinum, quamprimum renunciatum foret, tranſitum Furnii non fuiſſe ſeparatum,

Poſtquam igitur eum locum ſuæ fecit poteſtatis, quæ inter claves Dunikerkę cenſetur, moram aliquot dierum ibidem trahit ut munitaonicus vacaret, & exercitui quietem indulgeret, fœnum, avenam, ſtramen, & cætera ad obſidionem, quam meditabatur, neceſſaria comportaret, donec ex aula perferretur poteſtas: quam providentiam notari & æſtimari decet.

etiam advertendum eſt, per vniverſam Flandriam, nunquam auditam magis compoſitam & accuratiorem defenſionem, quam quæ à Marchione Leydæ. Dunikerkæ gubernatore, fuit inſtituta. Ibi enim non tantum conſtabilivit, ſed etiam inſigniter auxit gloriam, in defenſo Moſæ Traiectû, ante aliquot annos acquiſitam. Cum verò hæc ars conſiſtat, in propugnaculo valloque aſſerendo in foſſi exterius tuendâ, in eruptione inſtituenda, qua hoſtes turbeatur, & foſſis excutiantur, maximè verò ut diutiſſimè a loco principaliore abſtineantur, marchio Leydæ omnia adverſus nos propugnabat, à colliculis arenarum, usque ad labrum extimum foſſæ, obiectis identidem ſepimentis, quibus coercebamur.

Id egit, ut eques noſtras neque pugnare, neque incurſare poſſet, dum ille ſuum expeditum concitaret in noſtrum peditem qui obſtacula illa crebriora ſuperaverat,' & haſtarum & anſium ictibus laborioſis, Specimen vidiſſes belli campeſtris duos inter exercitus, vbi debilior vallum ſtruit, & fortiorem prætolatur inlineis ad arcendam vim ductis.

CAPVT IV.

Tres poſtremæ expeditiones, in Flandriam ſuſceptæ.

Expeditio anni ſequentis, primitus ſatis ſiniſtrè procedebat, ſub finem tamen proſperior fuiſſet, niſi æmulatio & diſcordia inter Mareſchalcos Gaſſionum & Ranſavium fructum eius corrupiſſent. Infirmitas noſtratum copiarum, quæ à principio apparebat, ſollicitudine *Maſarini* adeò dextra ſarciebatur, ut ſine infelici illa ſimultate potuiſſemus occupatis addere Yperam, poſtquam Gaſſionus Baſſæam, & Ranſavius, Dixmudam ſubegiſſent; ſic ſanè viginti millia pugnatorum, quæ exercitum conſtituebant ſub finem expeditionis, præter Lenſium, locum

locum tantilli momenti, al ud operæ & ſumptuum feciſſet pretium.

Magni tamen conſtitit, Gaſſiono ibidem cadente per fatum multis magnis ducibus commune, qui occaſionibus non magni momenti vitam deſtituunt. Fortuna, quæ nihil contribuerat, ad ipſius ſummos *h*onores, invida utique, virtutem ſine ſua ope facere inſignes progreſſus, ad locum iſtum vilem pr ſternere ipſum voluit, ut morte tanti viri celebraretur, majori etiam fama differendus ex prælio, quo princeps Condæus anno ſequenti in planitie illi vicina, habuit ſecundum.

Non fecero hic ſeriem particularem illius prælii, cum non conſtituerim vices belli minutim recenſere, ſed ſatis habeam, res generatim attigiſſe; memor utique, eam operam ceſſiſſe aut*h*ori alicui famoſo: qui eſt Lapeyræus, Id unum memorabo jactura illa Hiſpanos adeo vehementer obſtupuiſſe, ut longiſſime potu ſſemus progredi ad pacem generalem, ſi cœlo ſic eſſet viſum, & tumultus Galliæ non attuliſſent impotentiam meſſis colligendæ, quæ maturuerat cum diſſidia inteſtina nos tantopere ab illa beatitudine rejecerint,

Injurius forem, niſi hoc in loco annotarem, nos a bello adverſus Hiſpanum ſuſcepto, nunquam expeditiore fuiſſe uſos exercitu: quam principium expeditionis, quâ Ypera fuit capta, & in campis Lenſianis proſpere pugnatum, habuit. Niſi autem caſus inopinati interturbaſſent partem aliquam bonorum ſucceſſuum, quos promittebat Ypera ſubacta profecto attraxiſſet alia loca majoris momenti virtute ad cor & viſcera Flandriæ progreſſa. Non tamen *h*ac prima vice gaviſa eſt fortuna intercedere prudentiæ humanæ, ut everteret, quæcunque illa tam ſollicitè conſtruxerat, tam ſolide firmaverat, tam ſplendide produxerat. Ex quo non minus laudandi fuerint, qui ad ea conſilia & eum apparatum contribuerant, quicquid prudentia ſuggerere poteſt; tametſi non omnis effectus, quem poterant præſtare ex fortunæ malitia ſit conſecuturus.

Exiſtimo igitur, in ſucceſſu iſtius expeditionis quacunque tandem viciſſitudine caſuum & adverſorum, & proſpe-

proſperorum tranſierit, quicquid Cardinalis Mazarinus contulit induſtriæ, pretium ſuum in mentibus ſapientum nihil perdidiſſe, quod illi non tam per eventum judicent de rebus, quam per rationes, quæ inſtitutum ſuſcipiendum ſuadere.

Exiſtimo itidem, quamvis obſidio Cameraci cuius delineationem inſtituerat anno ſuperiore, male ceſſerit ex defectu alicuius cauſæ, quam præſtare ipſius non tenetur, nihil minus ipſi remanere gloriæ, ſi mente ſedata expendatur, quod adeo opportunè egerit, tempus executioni legerit adeo commodum, ut urbs & præſidio, & bellico apparatu tenuiter erat inſtructa, omniaque ad felicem ſucceſſum illius obſidionis præparaverit, nihil moratus regis occupationes faſtidioſas, & regni tumultus.

CAPVT VII.

Quare Henricus IV. abſtinuerit à Belgio invadendo, cum cauſas haberet graviſſimas.

CONatus noſtri & progreſſus in Flandria, proculdubio pacem generalem conſtituerant ſcopum & finem belli: præter quem alia ſpectabatur utique cauſa, regno noſtro particularis. Cogitabamus enim eo modo protegere Pariſios, pacem regni nobiliſſimam, & repagula obijcere robuſtiora ac remotiora irruptionibus Flandrorum prolatis ex illi parte limitibus, ſi aliena munimenta nobis vallum faceremus.

Redibant in memoriam tumultus, qui ſæpius inde ſunt coorti, & populoſiſſimæ urbi nocuere, adeo ut ea conſternaretur vehementiſſimè, ex Liga, quam Carolus V. & Henricus VIII. rex Angliæ adverſus nos pepigerant, vbi ille ad Marnæ ripam proceſſit, quam non potuit

potuit, aut non voluit trajicere ex rationibus à noſtro inſtituto alienis.

Recens obſervabatur in animo pavor, quem Picolominçus & Iohannes Werthius incuſſerant, Sommæ fluvium tranſgreſſi, tametſi terror ille, ut verum fateamur, panicus ferè fuerit, & minus juſtus, quam ille, quem prælium Rocrojanum, ſi adverſum nobis accidiſſet, inferre potuiſſet.

Compertum erat; quæ axiomata perpetua Carolus V. reliquiſſet filio: Nullum diverticulum ſecurius, quocunque demum in loco nos ipſam bello laceſſeremus, quam Pariſios territare, & viciniam ipſorum incurſare. Quo conſilio filius feliciter uſus, ducem Sabaudiæ in Picardiam imiſit, ut ſic dux Guyſiæ ex Italia retraheretur: id quod poſt prælium ad fanum Quintini contigit.

Hinc mihi pronum credere Hiſpanis conſervationem Belgii non adeo vilem eſſe, quod quibusdam libuit argutari, qui ſibi ipſis perſvaſum eunt, damna per Belgium ſuſcepta eos non admodum affligere, cum ſumptus in illam militiam facti longè exuperent pretium rerum conſervandarum, aut acquirendarum.

Fateor, Hiſpaniam & quæ per Italiam poſſident, forſan & Imperatoris provincias ipſis ante Flandriam eſſe, nihil tamen inde conficitur, cur hęc minus ſit conſiderabilis. Quemadmodum enim deſiderium mediorum metimur per illud finis; adeoque extimo eodem fervore propugnamus, quo locum ipſum munimenti tutamur: ita judicare licebit per comparationem inſtitutam quanta egritudine Hiſpani ſint amiſſuri Belgium, ex quo validus & commodius Imperatori in Germania ſuccurrunt, quam aliunde, quod compertum habemus inde à primis *Bohemiae* tumultibus: cum & ſic meliorem partem noſtrarum virium poſſunt ſiſtere, ad defenſionem limitis noſtri, aut invaſionem alieni, ne alioqui in Hiſpaniam irruamus, aut provincias Italiae corripiamus.

Vero ſimile hinc fit, eos poſſeſſionem Belgii mordicus retenturos, & ad extrema reſtituros, nunquam eouſque exterminati, quin aliqua in parte hærerent, & adreceptus

cuperanda amiſſa accingantur, quod in matrimonio iſta fantis cum Argiduce Alberto patuit. Quæcunque in iſtis rebus pacta ineant, videri poterunt imitari Carolum V. cum Franciſco I. transfigentem de Ducatu Mediolanenſi in aliquam Galliæ ſobolem transferendo. Id enim ſemper agitabat, quod ſperaret, aut ſibi obortituram occaſionem aut fortunam interceſſuram, quo pacto eluderent ne unquam effectum ſortiri poſſent, dum ipſius præſentes colligeret fructus, quos ex transactionibus illis eliciebat bellumque aliquod damnoſum conſopiret.

Iſtæc conſideratio de tanto emolumento, ſi Flandria alium nanciſceretur dominum, aut facultate exueretur nobis nocendi, opprobrium inferendi, tumultum prohibitu concitandi, non ſemel mentem mihi diſtraxit, quare Henricus IV. princeps prudentiſſimus, Senatu prædi.us ſapientiſſimo, qui Ordines regni amabat, non tanquam ſucceſſionis beneficium, ſed & poſſeſſionem incredibili labore partam, qui toties expertus erat, quantum vicinia Belgii eſſet funeſta, cum notiſſima erat vaſtiſſima porta, per quam infeſtiſſimi hoſtes poſſent irruere, in delineatione illius Ligæ, quam inſtituerat ad enervandos Hiſpanos per Italiam, & ad Auſtriacos per Germaniam coercendos, Belgii in vadendi nullum ſcripſerit caput, ut regnum, qua parte patet maximè, protegeret; Anne majori ſtudio Italiæ principis & Germaniæ procerès proſequabatur, quam ſua & ſuorum curaret emolumenta. Anne religioſius colebat pacem Vervinianam in Flandria, quam per agrum Mediolanenſem, quo Dux Sabaudiæ & Ediquerius juſſi erant inferri bellum, poſt incendii exordium in agro Genuenſi ſumptum.

Amplius dico inducias illas, quas inter Hollandos & Hiſpanos conciliavit, ubi neceſſum habuit univerſam authoritatem ſuam apud Ordines Hollandiæ, & omnem præſidis Ianini eloquentiam exerere, ut coirent, id demum ſignificare quod conſtituerit illis Belgium conſervare & adverſus quævis auſa hoſtium, quæ ex illa par te potuiſſet inſtitui, per plurimos annos præſtare eos ſecuros. Licebit

Licebit nihilominus credere, in eo inſtituto principem ſagaciſſimum, voluiſſe imitari navigantes, qui dorſum obvertunt loco deſiderato, adeoque perpetuam Galliæ ſecuritatem adverſus Belgij inſultus in illa ratiocinatione reſpexiſſe, tametſi poſtema eſſet apparitura in executione, juxta Philoſophorum axioma vulgatum.

Noluit autem exordium belli ſumere in Belgio, quod utrique meditabatur, ſive quod invadendum illud minime putaret, cum per alias ambages ad finem propoſitum pervenire conſtituerat, quemadmodum unius itineris diverſæ ſunt viæ, vnus ſcopus: id quod mihi admodum ſit veroſimile adeoque princeps cordatus cum Archiducibus nollet colligi, vbi idem prætextus adverſus Flandriam non valebat, qui in Italia & per Germaniam, quæ vtraque auxiliarem & ſecundum eum recipiebat. Sive quod neque ipſus neque miniſtri ſatis intelligerent arreus invadendi, quemadmodum in conflictibus per plana expeditiorent.

Intelligebat enim, ſi bellum ex ea parte ſumeret, oceanum a rumnatum ſibi fore exhauriendum, opus inchoari, infinitum, jacturam ſubditorum & ſumptuum faciendam immenſam, cum loco Flandriæ, quæ natura ipſa & induſtria ingenioſorum virorum communiverint, tanto numero ſpargantur, vtpene ſint contigua, inde videantur intacta.

Auguror utique Heroem iſtam deliberaſſe, quo pacto Belgium cingeret è longinquo armis ſuis, quæ & Italiæ & Germaniæ erat illaturus, ut Hiſpani & Imperator terreſtri itinere & commeatu interclusi, etiam a tempeſtatibus Oceani & hoſtili claſſe malevexati, Flandriam tandem propriis viribus neceſſum haberent relinquere, quibus ægerrimè & Hollandis & nobis poſſent repugnare, aut pares eſſe, ſi utrinque invaderentur, adeo ut de his aut illis aggrediundis ne cogitaturi quidem forent.

Sic igitur princeps bellicoſus non minus conſuleret ſecuritati Hollandorum, quam ſuæ, cum induciæ, quas illis conciliaverat, ponticulum, quo ſecurius & commodius ad pacem tranſiretur, ſaltem præſtarent, ſecundum Hiſpanorũ impotentiam, belli adverſus eos gerendi, poſtquã

omnes

omnes omnino venæ, per quas auxilia in Belgium deſcendebant, interclusæ exareſcerent. Henricus tamen noſter interea ſumptibus parcebat, quos Hollandis adnumerare conveniebat ſubſidiorum nomine, alioqui ingenio ad parſimoniam propenſo; cogitabat etiam induſtriâ Comitis Mauritij uti in obſidionibus, & milite Hollandorum in expeditionibus, quod per illa tempora uſu armorum longè præſtaret ſuo.

Poſtquam autem mors Henrici magni vaſtandia hæc inſtituta deleviſſet, & terminus induciarum quas ille inter Hollandos & Hiſpanos conciliauerat, exoleſceret, ſpectatores ſolummodo acceſſimus ad belli viciſſitudines contemplandas, quæ hinc inde ingruebant.

C A P V T. XVIII.

Quas cauſas nos habuerimus, fervente bello, Belgij particulariter, inuadendi.

NON licuit autem nobis otioſè ſpectare ærumnas vicinorum, poſtquam Treveris fuit ſurrepta, & Elector in captivitatem raptus, quod facinus Hiſpani inſtituerant, & ſollicitè peregerant. *Hæc* veriſſima ruptæ pacis cauſa quam magis juſtam vix licuiſſet invenire, cum Elector ille ſub noſtro patrocinio quieſceret, quod à nobis adverſus arma regis Suecici impetraverat, eâ tempeſtate; quâ nec *Hiſpaniæ* rex, nec Imperator Germaniæ proprijs provincijs tuendis ſufficerent, incendium que, quod viciniam depaſcebatur, ad ipſum uſque ſerpebat.

Quantumvis juſtum autem fuerit rumpendę pacis inſtitutum, non tamen præcipitatum fuiſſet, ſed in ſtatera diutius appenſum, niſi Hollandi vehementer perurſiſſent, fideli opera quorundam amicorum adiuti, quos inter familiares regis & Cardinalis Richelij fecerant. Rex abhorrebat ex ſcrupulo religionis, quem conventus Doctorum, in eum finem coactus, ſuſtulit; & Cardinalis

dinalis aſſentiri non poterat, quod Gallia cum omnibus vicinis pacem coleret, & non facile in bellum videretur præcipitanda, ex quo non eadem promptitudine exitur, ac itruitur.

Per hæc deliberationum momenta dubia ſtateram impulere, diverſæ conſiderationes in mente regis & Cardinalis *Richelii*: mentio induciarum utique, quas Hollandi palam erant ſuſcepturi, niſi nos bellum ſumeremus. Series autem illarum induciarum, ſi quæ factæ fuiſſent, apprime erat metuenda & nobis & fœderatis, non tamen eo pacto, uti apud aulam depingebatur, & pater Ioſephus, præter Charnaſſæum, qui valide impellebant molem, ſibi imaginabantur;

Ille enim hic evadebat ex ingenio turbulento, quod à tranquillitate mortalium abhorrebat, per naturæ acerbitatem hic inveniebat ſuum ſibi compendium in hoc bello quod honores & opes auxiſſet in immenſum, ex computo quem tamen mors irritum fecit in obſidione *Bredæ*, ubi miſerè cecidit ex nimia temeritate, Munera, quæ Hollandi per tempus conſultationis & poſtea profudère, æquavêrunt omnes reliquas difficultates, quæ occurrere poterant.

Præterea, uti metus incommodorum, quæ induciæ nobis comminabantur, validiſſimum motum in animis noſtris excitaverat ad bellum ſumendum; ita ſpes emolumenti inde colligendi non levi faſcino nos impulit Media ferè pars eorum, quæ Hiſpania per Belgium poſſidebat, nobis erat ceſſura ex legibus pactorum & conſtabat jam diviſio nobis & Hollandis in papyro delineata admodum concinnè, adeò ut quisque ſibi arrogaret opportuniora ex hoc ſpolio, quod reſtituebatur.

Hiſce machinis, nos circumegere, qui tantum fervorem ad motus ipſorum ſequendos teſtabamur; ut illi ſponte adnumeraturi fuiſſent argentum, quo nos ad bellum ſumendum inducerent, modo difficiles nos præbuiſſemus; ſummam vagrandem indulgeremus, quam non niſi in argento ſignato juſti ponderis accipere ſatagebant, ut majori cum uſura illud in monetam provincialem conflare poſſent. Summum etiam hoc à nobis obtinuere, ut concederemus principi Auraico ſummum militiæ arbitrium, cui noſtrates imperatores ſubeſſent, à quo mandata ſuſciperent.

Quo pacto effecêre rem geminam, admodum memorabilem : ut videlicet eodem, quo ipſi impediremur bello ex quo videbantur nunquam expediri, niſi per pacem, quæ ipſos omni dominio liberaret eorum, qui ſubditorum cenſum urgebant: Id enim, cum nobiſcum agerent, ſibi propoſuerant.

Deinde, quamvis partitio illa, de qua convenerat, ſi effectum ſortiretur, principium ipſis foret mortalis æmulationis ipſique crederent, ſi nos haberent vicinos loco Hiſpanorum, metum illum tantummodo commutari, & forſan in conditionem deteriorem; judicabant tamen, potius ſeſe expoſiti incerto malo, & cui remedia invenirentur plurima, ut obtinerent commodum præſens & tanti momenti, ex noſtra ſocietate ad eandem fortunam, id eſt ut fortunæ ſuæ baſin ſtruerent ſecuriorem & firmiorem.

Facilè reverà paterentur nos maritima occupare admodum fatalia ipſorum commerciis, ſi ea Hiſpani poſſiderent, ſicut & alia quædam nobis finitima. Sed ut nos conſtabiliremus in meditullio Flandriæ, aut locis nimium vicinis, id demum eos urebat ſive curriculum belli id ſponte impediret, ſive medium diverticulorum invenirent ad intermittendum armorum exercitium adverſus Hiſpanos, & partem virium, quod faciebant, occuparent, tempus denique ipſis tranſigendi deſpicerent, ex quocumque plauſibili prætextu, quem rerum viciſſitudo poſſet ſuppeditare.

Non diu diſtulerunt nobis ingerere effectus iſtius æmulationis. Prælium enim Aveinianum cujus primus motum arma noſtra ſequebantur, contra omnium mortalium opinionem, ipſos pene æque turbabat, uti Hiſpanos, qui inferiores diſcedebant ne autem commodum illud, uti ſolet, majora traheret, & mareſchalci Chaſtilionæus & Brelæus duces noſtrates victoriam proferrent, princeps Auraicus mandat, ut ad ſeſe accederent. Si nihilominus Chaſtilionæus, qui non niſi firmo & recto tali novit ambulare in negotiis ſuſceptis fidem inveniſſet Namurcum obſidere cœpiſſemus rebus noſtris illic conſtabiliendis, quidquid princeps Auraicus mandare potuiſſet.

Brelæus autem qui in ſacrarium introſpexerat, ſecreto-

tum gnarus, reſiſtebat, adeo ut collegam ad obſequium ſummo imperatori reddendum induceret, ex aulæ mente. Hoc primum diviſionis germen, quod poſtmodum adeo vehementer pullulavit inter duos iſtos Generales, ut aliquando enſes invicem ſtringerent hoſtiliter. Vnde denuo patet, non tantum quanto cum periculo duo duces paris authoritatis imponantur eidem exercitui, ſed etiam quanta incrementa acquirat ſimultas; ex inæquali principis benevolentia, vbi his maiorem habet notitiam voluntatis ſupremę, quam ille ab hoc ęquali ſuo addiſcere cogitur.

Quicquid ut princeps Auraicus trahebat exercitum noſtrum horſum verſum ſine opera donec Tirlemontium ſuiſceret obſidendum inopem deſtituit, cum ex promiſſo deberet annonam, ut ſponte conficeretur, aut quod rectius dicitur Hollandos eum confeciſſe ſine pugna, negatis ſubſidiis, cum & manubias ſatis amplas & opulentas penè nullo acquirerent pretio. Prętereà & Principis Auraici inſtitutum; ambageſque & tergi verſationes exercitus tum Hollandici, tum noſtratis, cum tamen nihil fieret, otium permiſère Hiſpanis, ſeſe à conſideratione, in quam eos prælium Aveinianum coniecerat, recolligendi, & auxilia valida ex Germania adciſcendi quæ nobis fere defendendi partes imponebant illis offendendi amiſſis.

Denique, & ad cumulum accedebat, quaſi fortuna nobis vindictæ generoſæ adverſus Hollandos obtruderet tationem aut ut nobis integrum eſſet, beneficium rependere malevolis; voluit fortuna Hiſpanis permittere Skinkium, Bataviæ munimentum, quod ſurriperent id quod acceſſum ad ipſa Hollandiæ viſcera pandebat. In eam igitur rediguntur neceſſitatem ut munimentum illud omnino obſiderent, aut per illam feneſtram perirent: Hiſpani etiam ad illud tutandum aſſerendumq; maximè inducebantur, quod exinde ſibi univerſę inſulæ imperium promitterent.

Ibi locorum erigitur illuſtriſſimum theatrum virtutis bellicæ, quale per univerſas illas provincias ab exordio bellorum continuo geſtorum vix patuit. Nunquam Hollandi maioribus ſunt connixi viribus nunquam prin-

ceps Auraicus gravius dedit induſtriæ ſpecimen, quàm per hanc occaſionem, nunquam Hiſpani maiorem curam adhibuere, aut maiores copias vim que contraxere, quam vt hic Hollandorum conatus redderent inanes.

Triſti earum rerum ſtatu Gallia ipſis noluit deeſſe, nihil recordata eorum, quæ prius apud exercitum ſæpius quam decebat evenerant: jubetur *D*'elæus Mareſchalcus qui ſolus cum imperio rem gereret, a principe Aura co non diſcedere, donec munimentum Skenki, ſubigeretur, quod ab aliquot menſibus in Hollandorum poteſtatem redijt. Vel hinc animadvertere licet quam iudicioſa eſſet Cardinalis Richelij adminiſtratio, & quam celſum poſſideret animum, qui principio ſuo miniſterio adeo magnanimum contulerit & adeo neceſſarium ſi verum fateri oporteat. Poſt obitum tanti momenti, quod Gallia Hollandis præſtiterat, bellum quod in *Belgio* gerebamus, vtrinque mutavit faciem, dum quiſque ſeparatim invaderet, & raperet, quod commodum videbatur.

CAPVT XIX.

Quid de mutato per Belgium bello ſit ſentiendum.

EX capitibus ſuperioribus licuit animadvertere partem adminiſtrationis noſtratis, cum viciſſitudine rerum. Addendum tandem cenſeo, progreſſus noſtros nuperos potuiſſe ſiniſtram de nobis opinionem mortalibus eximere, erroremque detergere, quo hactenus notabamur, quaſi per tot alia loca occupari, non valeremus ſoli, & ſine adiumento Hollandorum Hiſpanis leges dare, & compendia non exigua extorquere.

Nullam hic facio mentionem, quæ *Dux Anguinius* cogitabat, tranſire ſcilicet Eſcautum & decernere, anno eo quo Curtræa & Dunikerka capiebantur. Cum enim ſententia ipſius non fuerit comprobata, expectandum eſt eoſdem

ſucceſſ

acceſſu ancipiti dubitâſſes & quod metus & ſpes in illa expeditione reciprocarentur nihil tentatum fuiſſe.

Quod ſi vero poſt captam Curtræam, & hoſtes ad Canalem Brugenſem & Gandavenſem, rejectos invadere libuiſſe Vdenardam aut Tornacum, omiſſis illis maritimis, quod reliquum erat Flandriæ vacillabat in ſpontaneam quaſi ruinam collabens, uti Poſtmodum innotuit. Et perinde Hollandi qui agere porrò differebant per neceſſitatem tuliſſent illam proximitatem, adeo ſuſpectam, & in quâ monſtrum illud quod rebantur videre, & *horrendum* putabant, inveniſſent fabricatum ex imaginario errore. Cum certum ſit, eo caſu eos expertutos fuiſſe Gallos omnium legum, quas vicinia bona exigit, tenaciſſimos obſervatores, quemadmodum ipſos viderunt obſervare religioſè illas fœderatorum, quouſque fœdus viguit.

Poſt Yperam captam, & proſperum prælium ad Lenſium, quæ in eam tempeſtatem inciderunt, ubi illi armis quietem impetrarunt, ex ſpe pacis, quam meditabantur niſi tumultus Parisienses copias noſtras retraxiſſent, poteramus eſſe ſpectatores revolutionis quam videbamur Flandriæ inferre. Deus autem id non dedit, permiſit vero, ut priùs extremæ calamitatis Hiſpani ab ipſis Gallis opē ſentirent adeò ut ſuam reſtitutionem in illa provincia nobis debeant, nec tamen quicquam debeat ex eo beneficio cum nec meritum abs noſtra parte jactare, nec gratitudinem ab illis flagitare queamus.

Neſcio vero, quid Hollandi de Gallia ſentiant an odium erga nos conceperint ex injuria illata, cum nos deſtituerent in media tempeſtate, quam propter ipſos ſubiveramus. an vero nos ex eadem cauſa ament, quod nos ipſis facultatem ineundi portus dederimus, quem deſiderabant, pacis nempe adipiſcendæ, poſtquam partibus ipſorum acceſſimus, bellumque quod ipſos premebat, & præter inducias nihil promittebat, communi opera geſſimus.

Crediam ego poſtremam hanc ſententiam ſemper fore potiorē in animis ipſorum, cum delere poſſint, exigua alienam rempublicam. qualis illa eſt Curiſonum, & fere eandem fortunam ſuſtinuit, majorem voluerit reſta

gratitudinem erga iſtam Coronam, præipſis. Poſtquam defeciſſent à nobis illi & iam facti adverſarii, cuius inſtituti graviorem habebant prætextum, proteſtati tamen ſunt Duci Rohanio cum eum ex provincia deducerent, ſeſe nunquam perdituros memoriam beneficiorum, quę a Gallia obtinuiſſent, eum & illius auxiliis potuerint pacem impetrare. Oenipontianam, qua ipſis ſummum Imperium in Vallem Telenam aſſerebatur, adeo ut rupes & montes patriæ (quemadmodum civilitatis verbis defungitur vo- luate) ſemper ſint cantaturi laudes in benignitatem regię congeſtas cur grande illud emolumentum ferrent acceptum.

CAPVT XX.

Quanta cura & quo ſucceſſu res Catalaunorum ab initio adminiſtrationis fuerint geſtæ.

PRovincia ęmulatione præ vllis alijs, vbi nunc bellagerimus, & cæterą quæ adminiſtrationem ſpectant ac conſequuntur, ſubjectą fuerit dubio procul Catalaunis Animi incolarum morbo quodam laborant, qui cæteros populos patrocinio noſtro ſubditos non adeo vehementer affligit, unde maiori cum circumſpectione tractari aue bant, & plura maioraque benevolentiæ noſtræ teſtimonia exigebant.

Agendum erat maiori cum vigore & induſtria, ut ſecuri eſſent adverſus hoſtes, quos nuper habuerant dominos, rumpendæ erant colluſiones, quæ ut ſub priſtinum tedifeant jugum inſtituebantur, etiam novam clientelam exuerent: quæ ſi proprie loquamur verbalis erat potius ſubjectio & jugum, quo exirent, quandocunque vellent, quam realis dependentia.

Neque vero negari poteſt, nos fortunam æque propitiam eſſe in hac provincia ex pettos, ac in cæteris ubi bella gerimus unde arguitur, neceſſum fuiſſe, maiores conatus & vires adhiberi, ſi ſiniſtris caſibus obviare errores corrigere & ſeriem calamitatum ſolitam impedire vellemus. Id u-

Id vtique præſtitimus (Tortoſa enim à Mareſch alco Schombergio capta facinus eſt omnium maximum quod vniverſum illud bellum hactenus dedit) & invidiſſima fortunâ, quæ improbe nos incurſabat, calcatis etiam Hiſpanorum viribus, ac eluſis tecnis ſubſiſtimus. Nihil impediêre quævis obſtacula, quin a biennio vrbem famoſiſſimam, quæ eſt Tortoſa, ſubegerimus; vidimus etiam nuperrime in fumum abire hoſtium conatus de Barcynone capienda, & expeditione inſtituenda, adeo ut numeroſus exercitus, in eum finem conſcriptus, deſerit in væcordiam & torporem.

Niſi mihi tædioſum eſſet, toties turbas Galliæ refricare & manum ſæpius admovere vulneri recenti, quod nondū coijt, dicerem, niſi ſecundum captam Tortoſam defuiſſet argentum, ad ſuſtinendos ſumptus quos obſidio Tarragonę poſtulabat, nos ex ratiocinatione humana urbem illam itidem capturos fuiſſe, quo ſcrupulo urgetur. univerſa Catalaunia, & particulariter *Barcynone*.

Nolo equidem ſingulatim perſcribere, quæ in illa ſunt geſta provincia, poſt obitum regis ſuperioris neque timari, quare, hoſtes potuerint capere. Leridā nos autē eandē recuperare nequiverimus quare Tarragona, quam obſidione cinxeramus, noſtras euaſerit manus, & obſidio, cujus delineatio ex aula deferebatur, Frageſię ſcilicet, & illic tantillę videbatur opere, non proceſſerit. Quid Hiſpanis regna Valentię & Arragoniæ admodum vacillantia, confirmaverit & negotiationes, quę per Arragoniam inſtitueramus, quoſque Monſonum noſtra fuit poteſtatis, reddiderit ſteriles.

Hanc indaginem relinquo hiſtoriæ generali, cui propriè debetur; neminem accuſo de calamitatibus noſtris aut ſiniſtris inſtitutis, quæ malim aſtrorum malevolorum iniquitati tranſcribere: dicam duntaxat, nos præter iſta omnia, adeo commode tractaſſe Catalaunorum animos, adeo mitigaſſe remedia graviſſimis malis quæſita, aut ingruentibus, quæ metuebantur, deſtinata, ut nunquam deſponderint animos, cum ſemper viderint ſiniſtros caſu in calice trahere media, ipſos cum compendio reſtituendi.

Vera-

Ut autem de vniverſo noſtro inſtituto judicari queas, quo illam provinciam ſumus complexi, & tanquam ex fimbria detextu appareat que an ex parte aulæ lumen ſalutare affulſerit, & motus induſtrii ſucceſſerint, ad res collapſas aut labaſcentes firmandas, apponam inſtructionem, quam accepit Bauvæſius pleſſianus, ut Mareſchalco Mothano communicaret, ad quem erat miſſus audita clade qua affectus dicebatur ad Leridam, altero nempe anno adminiſtrationis.

Poſtquam renunciata fuit regiis maieſtatibus clades ad Leridam ſuſcepta, mandata quamprimum expedierunt, quibus Marchio Villarius iubetur in Catalauniam ducere, univerſas copias, quas catalogus refert Bauveſio Pleſſiano tradendas.

Cum maieſtates poſtmodum didiciſſent ex illuſtrationibus, quas Mareſchalcus Mothanus miſerat quatuor mille fere peditum eſſe Leridæ & ex literis Caligrai, ter mille ſelvos farinæ & ſeptuaginta ſeptem dimenſa bis coctæ repoſita, quibus, ſi parce præbeantur, præſidium per tres menſes & dimidium poſſit ali, conſtituerat maieſtates, mittere ocyus Bauvæſium Pleſſianum ad Mareſchalcum, qui ſequentia exponat:

Cum vero ſimile nemini ſiat, hoſtes obſidionem Leridæ per vim ſumpturos propter magnum numerum ducum & militum, qui exercitum eorum poſſent maſiare ex uſo, obſeſſi etiam præſtent defenſionem, quam ab illis expectare licebit, quibus externis auxilia exhibeantur de quo non dubitandum, videntur urbem fame ſubacturi. Ex eo inſtituto nihil obliviſcentur, in perficiendam circumvallationē, expeditis munimentis adverſus ſuppetias. Quemadmodum autem annona civitatis in tres menſes & dimidium ſufficit, poteſt inſtitui ratiocinatio, ut ex illo tempore honor armis regiis, & commodum publicum promoveantur.

In hoc rerum ſtatu nulla alia videtur ſuſcipienda ratio, niſi ut opera detur liberandæ urbis, aut ut hoſtes cogantur per diverticulum ab obſidione recedere ſi noſtrates invadant alium aliquem locum æque nobilem, cuius conſervationem illi præferre queant, Leridæ capiendæ: aut tandem, ut poſſimus, ſi illi obſidionem peru geant, hanc iacturam reparare, & alium locum occupare dum Lerida obſidionem extrahit.

Quantum hinc poteſt iudicari de rebus ulterioribus ſumm

diſſo-

difficultatis fuerit auxilia ulla in urbem pervatere, ſcum hoſtibus, ſatis otii ſit relictum, ad circumvallationem abſolvendam, niſi lubeat prælij ſortem experiri inquisorem, adverſus exercitum latis foſſis munitum.

Debent autem per præſentem rerum Catalaunicarum ſtatum, pugnæ, quantum licet, vitari, cum ſiniſter aliquis caſus nobis erriperet provinciam, proſperior autem, non magnos largitur progreſſus. Quemadmodum vero impræſentiarum non valde hoſtibus nocere poſſumus, niſi ſlut occupata per Catalauniam bene conſervemus, non expedit, prælii ſors, ubi robuſtiſſima ratio, quæ ſummum regiorum armorum ducem ... ſtrahat, extra magnam neceſſitatem, & niſi videat periculum æquè magnum ex intermiſſione, ac in ſiniſtro eventu prælii, poſſitve compendium nanciſci certum, iſta fuerit, firmiſſimum regis munimentum apud Catalaunos eſſe provincialium amorem erga Galliam, odium adverſus Hiſpanum, & opinionem, quam conceperunt, virium noſtrarum, quæ ipſos non tantum queant conſervare, ſed etiam progreſſus vaſtos contra hoſtes facere.

Metuendum utique ne intelligant, illos eſſe ſuperiores, unde æſtimium & benevolentiam erga nos conceptam poſſent commutare cum meditationibus conciliationis, & obſequii erga regem Catholicum redintegrandi, adeoque ad expiationem criminis, quod ipſis ab hoſtibus impingitur, operdo conferret, ad noſtrates exterminandos ex provincia, regemque Hiſpaniæ denuo colendum.

Ne autem res in ea incommoda prolabatur. Sed ut ſuſtineatur per conſervatam provincialium benevolentiam, hunc principem ſcopum ſibi Mareſchalcus proponet, ne unquam ſumma rerum in eum redigatur ſtatum, ut Catalauni iure intueri queant, inania Galliæ auxilia, ad nos ſuſtinendos & aſſerendos in eo inſtituto, quod ſuſceperint, ſeparandi ſcilicet ſeſe ab obſequio Hiſpanorum. Iſtæ ſunt rationes generales quæ videbantur Mareſchallo ſuggerendæ, qui in re præſenti verſatus, iis uti poterit iuxta occaſiones particulares ſubinde naſcentes.

Mareſchalcus itidem rationem inducet de viribus auxiliorum, quæ ſubmittuntur, adeoque tempore commodiore ad tranſeundum, cum univerſa copia apud Limovices convenient, inde moturæ.

Quod

Quod ſi credat, poſſe ſeſe & debere hoſtes in circumvallationem aggredi, quod tamen non faciendum cenſemus, tametſi poſſet aut aliquam ſtationem apud ipſos capere, ad obſidionem ſolvendam cogere quantum nobis hinc licet intelligere, videtur eo rerum ſtatu auxilia deſtinata eſſe expectanda.

Quod ſi contra judicet diverticulum aliquod eſſe ſumendum & perſeveret in conſilio; quod Tarragonam ſpectabat ad ſe accerſet Villaroium marchionem cum copiis, quas ducit, niſi forte malit Roſeſum invadere, prius marchionem ſuſtentaturi faciet certiorem, docebitque quid facto opus ſit, ad executionem inſtituti, Concorditer diſputabunt de hoc aut illo per Bauveſium Pleſſianum, quicquid neceſſitas imperabit, ut ratè incipent & abſolvent conſtituta, non tantum quoad rem tormentariam, ſed & naves ac triremes, cum naucleri ſint iuſſi ad nutum ipſi parere

Commodis regiis maximè conveniret, obſidio Roſeſi quæ hic optatur præ omnibus Catalauniæ locis quoniam eo loco capto ad quosvis caſus nobis aſſeretur Ruſſilionum Perpiniano itidem melius protecto: inſtitutum autem eo facilius poſſet procedere, quod naves & triremes eum portum minori labore occluderent, quam Tarragonenſem, ubi obſidio ne equitem quidem poſceret.

Impræſentiarum attamen conſiderandum eſt, ne Catalauni ſuſpicentur nos potius emolumenti particularis habere rationem, quam ſalutis provincialium, dum progreſſus hoſtium conamur impedire, & noſtris viribus provinciam aſſerimus, quapropter iſta Mareſchalco Mothano relinquitur integra, ut mature expenſis omnibus, pro re nata, & induſtria ſolita agat

Bauveſius Pleſſianus Mareſchalco itidem proponet, ſi fortè minus conſultum putet, obſidionem Leridæ tentari, & ipſus conſtituat Tarragonam, aut alium quemvis locum obſidere poſtquam de momento temporis, quo Marchio Villaroianus acceſſerit, poſſe ipſum ad Tarragonam accedere, & obſidionem inceptare, decem vel duodecim dies, antequam Marchio perveniant, ſed ibi deſpiciet locum refugii, quo ſubeat, quamprimum de hoſtium univerſo exercitu accelerante fuerit certior.

Hoc pacto hoſtes eum non poterunt impetere, niſi obſidionem

Lerid.

Lerida ſolvant quem effectum impenſe deſideramus, ſi vero pergant in obſidendo, equeſtres tantummodo mittent copias quæ noſtratibus nihil fortiores erunt, quemadmodum ipſius de ſtatu ſuarum copiarum perſcribit. Sic pedites relinquentur inutiles, qui nec ſtationibus tuendis ſuffecerint, adverſus præſidium noſtrate, quod Leridæ eſt impoſitum, & quatuor millia excedit.

Viſum hic eſt, poſſe eum carpere hoſtium commeatum, ſi agmen equitum trajiciat fluvium Nogeriæ, prout ea omnia Bauvaſio Pleſſiano particularius ſunt demonſtrata ex delineatione provinciæ, ſecundum quam ipſi cum Mareſchalco agendum.

Intereſt, provinciales in omnibus occaſionibus ſuſtentari in illa benevolentia, quam ad nuperrimum caſum exhibuere, ut omnia neceſſaria ſubminiſtrent, quæ ipſorum fuerint facultatis & principaliter quæ rem tormentariam concernunt, donec miſſa data in eum finem expedita, ſortiantur ſuam executionem, qua integrè reſtituentur tormenta cum omni apparatu.

Quicquid autem conſtituerit agere in eventum ancipitem, diſputabit cum Deputatis Principatus, conſiliariisque Barcinonæ, ut ſucceſſu ſpei minus reſpondente deſinant, poſtquam conſiliorum fuere participes vituperare noſtrum inſtitutum, adeoque ipſi in eodem ſtudio, quod hactenus in Galliam ſunt teſtati, ſuſſulciantur.

Quæcunque autem hactenus ſunt dicta, Mareſchalco proponuntur, tanquam admonitiones, cum maieſtates reginæ Mareſchalci prudentiæ omnia committant, ut conſtituat pro ratione fortunæ ſeſe præbentis, quæ futura ſunt commodiſſima, & modum inibit, quem iudicaverit conveniuntiſſimum, audiet tamen ante, ducum primariorum in exercitu ſententiis, quas ſecum ruminabit ſecundum notitiam, quam de provincialium rebus eſt adeptus, ingenia & propenſiones populorum, occaſionesque ſubinde naſcentes.

Vt autem Bauvaſio Pleſſiano integra adhibeatur fides apud Mareſchalcum; regia maieſtas cum epiſtola in iſtum finem inſtruet.

Is igitur de rebus iſtis omnibus conferet cum Marcano, exhibebit etiam præſentem inſtructionem, audietque ſententiam

ipſi

ipſius de ſingulis, quæ Mareſchalco proponere debet, quam [illegible] *nisi Mareſchalcus Barzyacne non admodum* [illegible] *Marcano poſſit adiri*

Arbitror ergo, nihil accuratius inveniri poſſe, nihil explicatius ſcribi, ideoque in* [illegible] *ipſiſſimæ verba ſimpliciter* [illegible] *inſerenda* [illegible] *quidem* [illegible] *de veteri* [illegible] *negotio* [illegible] *ſolum actum* [illegible] *& honorem* [illegible] *poteſt, deſideratum fuiſſe, quin aula* [illegible] *omnibus & ſingulis, quæ cautam iſtius provinciæ contingunt.*

Ubi vero viſum Numini, ſucceſſum induſtriæ aliquando negare, non ideo minoris fuerint æſtimandi qui rem gubernarunt, cum ſcientiæ Architectonicæ, cautelisque nihil prorſus decebat, ſi cauſa aliqua potentior interrupit executionem inſtituti ſuſcepti, & materias, ad erigendum ædificium congeſtas diſſipavit.

CAPVT XXI.

Succincta relatio rerum Italicarum, à morte Henrici Magni, uſque ad prælium querſianum, ubi Comes Harcurtius vicit.

ETiam rerum per Italiam geſtarum eſt facienda mentio, quæ Adminiſtrationem noſtratem præceſſerunt, antequam ad eas accedamus, quæ conciderunt, & principaliter de ſucceſſu, quem in inſula Elbiæ obtinuimus.

Italia vero primam *Paleſtram*, quam Hiſpani exercendis armis, à morte Henrici Magni legerant, præbuit, ſi ſeponatur bellum Iuliacenſe, quod exigui temporis & momenti fuit. Ægre ipſis faciebat, faſtidiumque concoquere non poterant, *Ducem Sabaudiæ* fuiſſe membrum principalius, adeoque ſummum authorem Ligæ, cum Henrico IV. & aliquot Germaniæ principibus inſtitutæ, unde exitium ipſi deſtinarunt, ut poſtmodum facilius [illegible] Italiam conculcarent.

Paliſtr

Bellum igitur tribus diverſis & fere continuis vicibus duci inferunt, quod trina pace, quam Gallia ſemper arbitra conciliavit, fuit determinatum cum tempeſtatis illius ratio non permitteret, nos tanquam auxiliares aperte illis rebus admiſceri.

Cum ſucceſſio Mantuæ eveniſſet duce Vincentio, ſine liberis maſculis mortuo, ſtirpi alteri, quam faciebat Dux Niverneus, eum ſecludere per vim parabant, cum omni jure ad ſucceſſionem admitteretur, nullo excluderetur. In eum finem fœderantur Duci Sabaudiæ, qui inhiabat aliquot locis agri Monferratenſis, propter opportunitatem ſitus. Imperatorem adigunt ad pacem cum Dano ſanciendam ut lectiſſimas copias adverſus *Mantuæ* ducem duceret, quæſito commiſſæ feloniæ prætextu, tametſi dux ad quælibet officia deſcenderet, quæcunque vaſalli ſors requirere poſſet ergà dominum ligium.

Gallia ſpectabat has per Italiam turbas naſcentes, non oculis liberis & vagis, cum tragedia aliqua ex parte propter ipſam inſtitueretur, ſed genio, ad vota ſecunda tantum prono; & opere duntaxat benevolo, officiis admodum violentis, tametſi inutiliter & Madriti & Viennæ redditis. Factio Religionariorum, quæ domi occupabat, & quorundam magnatum in Senatu regio averſa ſententia, quam prodebant, de duce *Mantuæ* neutiquam aſſerendo, id ſolummodo permiſere, donec abſolveretur Rupellæ obſidio unde Rex expeditus Alpes trajecit, & ſola adventus ſui fama Caſalam agonizantem liberavit;

Pax inter Hiſpanos, ducem Sabaudiæ & nos Suſæ concluſa, violata nunciatur anno ſequente, cum Marchio Spinolæ tranſiviſſet in agrum Mediolanenſem, & collato deſcendiſſet in Mantuanum, ut eodem tempore utramque *Mantuani* provinciam invaderent, Dux Sabaudiæ, qui ſibi partem ſpolii poſcebat, partibus acceſſit: unde neceſſum habuimus denuo tranſire Alpes, ut injuſtam illam ſocietatem diſturbaremus *Poſtquam* autem omnes omnino artes, quibus dux Sabaudiæ utebatur, ut nos temere in illa provincia intricaret, explicuiſſemus. Cardinalis Richelius qui exercitu noſtratibus præerat cum ſummo imperio, ipſi eripit Pinicrolã, cum inopinato retraxiſſet exercitũ ad

ducem

ſeſe voluit ſua arma, ne omnem operam præſtarent, aut noſtratia quævis commoda caperent, quod alioqui erat proclive ut nempe nos rebus gerendis ulterius immixti ipſius opera indigeremus ſi egeſtas aliqua lapſu temporis rationem reſtituendæ Pinierolæ præberet, quam ſummum fructum, & vltimum belli finem ſibi propoſuerat.

Hoc adeo verum eſt, ut poſt prælium ad Ticinum, cui feliciter obtinendo ille primitus nolebat ſuccenturiari, quemadmodum tandem amitti noluit verſus Mediolanenſem agrum progredi inſtituerit cum ad Pedemontium foret reverŧēdum: quod ſi eò pervaſiſſet vbi ex condicto Dux Rohanius cum exercitu erat futurus præſto, nos in agro Mediolanenſi certiſſimè conſtabilit eſſemus, adeo ut exercitium quo Hiſpanos fatigare licuiſſet, curam Pedemontij & Monferati ſepoſuiſſet, Italia ſpectans quæ à ſeculo videre non potuit, nempe Mediolanenſem agrum fieri belli ſedem.

Dux autem ſatis habuit, ſummam rerum eo in æquilibrio inter duas coronas tenere, ne moles emolumenti in alterutram partem recumberet; neve Hiſpanis nimium deiectis ipſius minoris apud nos fieret aut nos couſque debilitaremur, quin pro commodi ſui ratione & voluntatis propenſione nos reſtaurare poſſet.

Hanc perſonam ſuſtinuit donec princeps Thomas in Flandriam deſcendit, & ſeſe Hiſpanis penitus daret. Ibi demum conſtituit Hiſpanis nihil parcere, ſed bellum aperto marte inferre, ut averteret ſeriem, quam reipublicæ tempore labente defectio fratris conciliare potuiſſet damnoſam. Mors tamen paulo poſt illam mentem ſuſceptam eripuit facultatem executionis, adeo ut dici queat cum Italiæ commodis, noſtriſque per eam provinciam deceſſiſſe, ubi maximè erat neceſſarius.

Poſt paucula remittitur ab Hiſpanis princeps Thomas, cum optimè intelligerent, cum maiorem illic rebus Hiſpaniæ præſtiturū operā, quam per Flandriam fecerat, ubi didicere ex prælio Aveiniano perdito, magnis ducibus proſperitatem non eſſe propriam, & mutationem aeris & terræ non minus aliquando contribuere ad reditum bonæ fortunæ, quam ad reſtaurationem valetudinis concuſ-

concuſſæ, ubi alterutra deſit. Nihil aberrarunt in calculo ſuam progreſſus, quos Marchio Leganeſius & ipſe per agrum Monſerratenſem & Pedemontanum fecêre, ſi fuêre, ut fere univerſa ſuccumberent ſub ipſorum armis præter Citadellam Taurini, & urbem Caſalæ.

Hoc tam duro & triſti eventu, quo Pedemontium & Monſerratum premebantur & metu letholi per univerſam Italiam ſparſo, non diſtulit Gallia accurrere, & rebus collapſis auxilia ferre. Calamitas tamen illius provinciæ videbatur ſuperare remedium, quod tum adhiberi poterat, cum difficultates, quibuscum Gallia conflictabatur vires pene excederent. Auſa tamen eſt illas exuperare poſtquam animum & fiduciam ex juſtitia cauſæ, quam tuebatur, ſumpſiſſet, cæteris Numini relictis.

Legit perinde imperatorem, qui non tantummodo ducis obiret munus, ſed intrepidus permaneret, & animum gereret omnibus belli horrendis & ſtupendis ſuperiorem. Electio Comitem Harcurtii tenuit, qui ex prodigio virtutis, quo l in quartum usque diem porrigebat, inſulas Divæ Margarethæ & Divi Honoſii recepit quas Hiſpani paulo ante nobis eripuerant.

Quantacunque ſibi Gallia ab ipſo promitteret, ſuperarunt ſucceſſus, quos per ſe ipſum obtinuit. Caſala, quam pluri marum rerum neceſſariarum penuria ad incitas redegerat, refocillatur, poſtquam comes iſte pervaſit, quibuscunque in commodis, quæ plurima in agro hoſtili ingruebant delineatis. Summum tamen periculum imminebat regreſſui, ubi neceſſum habuit duos exercitus ſternere & calcare, uterque vero majoribus pollebat viribus, & qui in curſabant à capite & à calce, cum faciliime potuiſſet turbari & perinde profligari per tenebrarum adminiculum, quod acceſſerat.

Generoſe tamen ille extricavit, adeò ut hoſtes à capite & à calce cederet, facinore perquam egregio quod meretur clariſſimum Solis lumen, & æternum famæ per orbem terrarum encomium. Omnes & ſinguli noſtratium præſtitère ſeſe viros; laudem præ cæteris tulere Teſtænius & Pleſſis Pralinius, Campiductores, & Rupeſerverius ſtructor aciei.

CAP.

CAPVT XXII.

Funditur Marchio Leganenſius ad Caſalam. Harcurtii Comes obſidet & capit Turinum: alii recenſentur per Italiam ſucceſſus, uſque ad mortem regis ſuperioris.

OPprobrium & jacturâ, quæ Leganenſius in illo prælio, cui cum principe Thoma interfuit, ſuſcepit, nihil diminuerunt mentis inſtitutum de Caſala corripienda, quam vi ſuperare meditabatur. Apparatum clam inſtruit, jam faſtuoſior ex VVormatię ſucceſſu, quem mors Marſchalci Crequii fecerat planum. Subegerat etiam Vercellas, pene ſub oculis Cardinalis Valettani; & Rætos à fœdere cum Gallia contracto, diſtraxerat, partibus Auſtriacorum per tranſactionem Oenipotentanam additos. Cum igitur iſtis fortunæ beneficiis tumeret colophonem victorijs imponere certum habebat Caſalam, quæ amores & æmulationem omnibus omnino Mediolani gubernatoribus præſtitit, poſt citadellam urbi additam.

Mediolano ſic egreditur certiſſima fiducia Caſalæ ſubjugandæ, adeo ut omnibus videretur potius adire poſſeſſionem, quam expeditionem ducere. Verum enimvero armatum ſeſe videbat validè, & noverat hoſtes in longinquis verſari, & debiles eſſe unde citra temeritatem ipſi licebat credere, tempus fatale tandem eveniſſe, quo Caſala obſequium eſſet mutatura.

Nuntium de hac obſidione impensè angebat Harcurtium: qui tamen expendens, quam exigua eſſet facultas urbem obſeſſam aſſerendi, & quantam calamitatem traheret illius perditio, conſtituit illud audere, ad ancipitem eventum, ne iſtud, quod certum erat, contingeret, adeo ut ſatius duceret, omnia exponere forti, ut exitio devota ſervaret

Suſceperat autem ſupplementum grande, quod Mothanus Vdencurius adduxerat: eo aſſumpto præter copias reliquas, Pinierola abit, Caſalam verſus ducit, media parte copiarum fere Leganeſio inferior, quem tamen intra circumvallationem fudit, & fugavit. Deinde Turinum, invaſit, quo princeps Thomas cum exercitu, non multum inferiore concludi voluerit.

Ibi vero non minores famis ſenſit ſtimulos, quam obſeſſi, quos cogere inſtituerat, coegitque ad deditionem, poſtquam ſæpius conatus frequentium & furioſarum eruptionum quales vix vnquam per noſtram ætatem ab obſeſſis factæ memorantur, ſuſtinuit, Summus autem honor, & recuperati Turini, & liberatæ Caſalæ debetur Turænio, Pleſſis Pralinio, & Mothano Vdencurio, famoſis iſtis occaſionibus interfuere.

Lubens hic per opportunitatem rem memoratu dignā de Caſala recenſuero, ſeituque non ingratam. Dum Leganeſius apparatum obſidionis compor̃taret, capita quædam de pace ineunda proponebantur in Hiſpania, quæ gubernator hic repudiari fecit per fiduciam, de vrbe hac ſubigenda datam. Idem acciderat, quando Gonſala Cordubanus eam obſidebat, per primas turbas, ad verſus Ducem Mantuæ excitatas.

Inſtitutum illius principis ſatis proſpere procedebat, & Viennæ & Madriti, tum per officia, quæ Gallia ipſi vtrobique præſtabat, tum propter juſtitiam cauſæ, adeo vt Imperator nefas duceret eam violare, ad ſummum vniverſæ Europę ſcandalum. Certitudo autem, qua Gonſala in Hiſpaniam ſcribebat, Caſalæ ſubigendæ, vt in qua credebat ſibi firmam eſſe clientelam, cum vigilum magiſtro Spadinio initam, omnia præliminaria pacis, quæ à concluſione non longè aberant, diſturbavit.

Vbi item notandum fuerit, nihil adeo mirum accidere, ſi Gubernatores Mediolani delectentur turbis Italię, quas aut ipſi ſuſcitant, aut per ſurdas factiones fovent, vt nempe locum habeant armorum & ſumendorum, & ſervandorum. Neque enim Bellum regi ſuo adeo damnoſum fuerit, qui particulatim ipſi compendia ferat grandia.

Volu-

Volupe eſt etiam imperio amiciri, & metui quod faſcinum apud ingenia varia eſt admirandum.

Habent etiam, vnde opulentam faciant meſſem rei pecuniariæ, quo alrero faſcini gerere avara mens apprimè mouetur, Hac ſiquidem ratione ſibi ſubijciunt pene cæteros regis Hiſpanici miniſtros, qui rebus illic præſunt, adeo vt pro reges Neapolitani, Siciliani & Sardici teneantur ipſis ſubſidia quæcunque imperata ſubmittere, niſi gravior domi vrgeat cauſa, quæ uſum neget.

Credant præterea, ſeſe circumdari vicinis, qui in ſubditotum non veniant cenſum, & honoris detrimentum inferant, quieti permiſſi, adeo vt ſemper meditentur, corpori Italicæ monarchiæ, quam à tot annis concupivêre, membrum aliquod novum inſerere. Cum autem nihil maiorem apud regem conciliet authoritatem, aut grati animi teſtimonia rectius expoſcat, quam ſucceſſus aliquis prægnantior in illa provincia; nihil admirabimur, eos turbare & tumultuari ſine intermiſſione, vt compendioſi honoris occaſionem & materiam naneiſcantur.

Ex hiſce poteſt confici de duabus Caſalæ obſidionibus, nullum bellum per ſe adeo iniuſtum eſſe, nec adeò exitioſum reliquo orbi Chriſtiano, quod Hiſpanis ſucceſſiſſe ſit nefas, aut quod terminari placeat, quamprimum ſcintillula alicuius emolumenti emicat. Quamvis ſæviat tempeſtas inanis, & portus, quem ſubire queant, ſecurus ſit accomodus, mare tamen non deſerent, quouſque ſpem retinent capturæ.

Notandum denique de duabus hiſce obſidionibus, nec Deum dimiſiſſe impune bellorum ſtudium, & pacis faſtidium, quod Hiſpani ibidem profitebantur. Bellum enim quod fecerunt, & Imperatorem, ad idem ſuſcipiendum adverſus Ducem Mantuæ, incitarunt, omnino fuit principium viciſſitudinis, quæ rebus Germaniæ acceſſit: jactatæ etiam ad Caſalam, & Turinum ſuſceptæ animos addiderunt Catalaunis & Luſitanis, ad ſumendam perduellionem. Intelligemus itaque ſanguinem Chriſtianum, injuſtè fuſum inclamare cælos & vindictam expoſcere, quam citius aut tardius, aliquando certè impetrat.

Redeamus ad rhombum, à quo, vti mihi videtur, non inutiliter receſſeramus. Turino recuperato, vix erat quod Harcurtius in Pedemontio ageret, aut operam requireret diffi. ilem, præter obſidionem Conij, cuius gubernator, Comes Broilij, repugnavit vltra ſpem omnem adeo vt ſpecimina virtutis eximiæ præberet, quam nunc pro cauſa regia exercet, meritus vtique, quem Cardinalis Maſarinius traduceret, poſtquam principes Sabaudiæ à partibus Hiſpanorum avulſiſſet, noſtris adidiſſet.

Harcurtius ſecundum iſta revocatur ex Italia, ſurrogato duce Bullionæo, qui exercitui præeſſet cum ſummo imperio. Quamvis autem operam ille ſuam non potuerit per anguſtias temporis extendere, oſtendit nihilominus per exiguum id ſpatium, quanta capacitate rei militaris polleret, ſecundum ſpecimen ad Sedanum comprobatum. Niſi vero cauſa illa fatalis, cui infeliciter ſeſe admiſcuit, eum fruſtrata fuiſſet benevolentia regis, vt hoc imperio exueretur, locus erat ſummis emolumentis, quæ regiis commodis. & Italiæ bono conciliaſſet.

Dux Longavillanus ſubſtituitur Duci Bullionæo, vbi electio comprobavit judicij acumentum propter dotes tanti viri, cũ quod communicatis conſilijs eſſet agendũ principem Thomam verò ſororium ipſo haberet, vnde nunquam duo imperatores, pari authoritatis gradu, ſimul maiorem vnionem & concordiam conferre potuiſſent. Communi opera involuunt & capiunt Tortonam, vrbi pernicies noſtrum exercitum cœpit ſubruere. Parum tamen id erat ad regreſſus incommoda, quæ ex rigore anni ſummo creſcebant, & quaſi per conjurationem omnium elementorum in eam calamitatem eruperunt, vt hominibus vix ac ne vix quidem licuerit eniti, dum Jumenta & reliqua impedimenta per vias, vltra memoriam viventis interruptas ac merſas deſtituerentur. Hæc confuſio & ruina, quæ tam exiguo non potuêre ſarciri tempore; anſam præbuêre Hiſpanis ad alteram Tortonæ admovendam obſidionem, vbi per otium tantas munitiones inſtituere, vt vbi nos expediti eſſemus ad auxilia ferenda, opera illorum ſuperari non poſſent, ſic illi ſine

labore

labore, ſaltem citra periculum locũ recuperarunt, qui nobis diſſipationem exercitus numeroſi, vt caperetur, attulit, Cepera̲mus autem eum ante mortem Cardinalis Richelij, quemadmodum eundem perdidimus, ante obitum regis ſuperioris, qui forſan non adeo, vti opottebat, res Italiæ habebat cordi, vnde & parvi illam jacturam faciebat,

CAPVT XXIII.

De rebus Italiæ, poſtquam princeps Thomas ſolus præfuit armis regis.

DVx Longavillanus redit ex Italia, poſt obſidionem Tortonæ: reſtat princeps Thomas ſolus, qui copiis Regijs & Sabaudi præeſſet, Moritur rex paulo poſt, declaratur regina adminiſtratix, & ſuſcipit curã illius provinciæ æquè, ac cæterorum negotiorum, quæ hinc inde agitabantur, perquam fervidè, eventu non ſterili.

Princeps Thomas recuperat Aſtum, quod Hiſpani occupaverant, dum apud ipſos eſſet, & cum ipſis faceret: ſupplementum accipit aliquarum copiarum, quas rex ſuperior deſtinaverat ad Burgundiæ comitatum vexandum, obſidet Trinum, munimentum ad circini vſum liberum factum, invadit, methodo militari ſubigit.

Pondeſt. ita conſequ tur; ſine vi oppoſita, & Citadella Aſti, per vecordiam gubernatoris nuperimè ſurrepta, adeo vt in poteſtate Hiſpanorum non diu hæſerit, per principis Thomæ induſtriam & virtutem.

Non prætereundum hic Turenium hanc navaſſe operam, qui copias ex Burgundiæ comitatu adduxerat, antequam Trinum invaderet, legatus vtique ſummus, ſibique ſubſtituerat duos Campiductores clariſſimos, Ruvinium & Magatotium Pleſſis Pralinius obibat etiam vices legati ſummi, poſtquam diutinam & vtiliſſimam præſtitiſſet operam per Italiam Campiductor.

Lector, vt arbitror, non opus habebit perſuaderi, Cardinalem Maſarinum, quod omnium optimè perſpectum haberet

beret, quanti intereſſet Galliæ, vt res illius provinciæ florerent, aut ſaltem ab inclinatione vindicarentur, non parum contribuiſſe ad inſtitutum, quod regina ſumpſit, & admandata in eum finem expedienda.

Recepta Aſti Citadella nihil fere memoratu dignum evenit, neque ex parte Hiſpanorum, neque noſtra, vſque ad Vigevanum captum, quod munimentum agrum Mediolanenſem, in quo eſt ſitum, exercet, & Mediolanum ipſum, modo aſſerere licuiſſet, è longinquo obſidet, adeo vt Mediolanenſes noſtris incurſionibus & inſultibus paterent. Animadvertitur tamen neſcio quod fatum à longo tempore, quo ager Mediolanenſis relinquitur intactus, aut ſine operæ pretio invaditur, aut firmum pedem nobis negat.

Tertio bello, quod Hiſpani fecerunt Duci Sabaudiæ à morte Henrici Magni conſtitutum erat, & apparatus omnis expeditus à parte Ducis, vt invaderet illam provinciam, & finem vlteriorem canalis occuparet, qui partem commodorum præſtant. Vrbi inſtar geminorum vberum. *Per* pacem autem, quam Hiſpani apud Pariſios coire voluerunt, poſtquam animadvertiſſent bellum Italiæ ſibi æque detrimentoſum, vti illud Gradiſcanum fuerat Archiduci Ferdinando, diſparuit conatus ille Ducis, quod cogeretur leges illorum pactorum ſubire, copiis, quas Gallia ſubmiſerat, & maiorem exercitus partem tacere videbat, reddere iuſſis.

Poſtquam rex ſuperior anguſtias Suſæ perrupiſſet, quem Italia Hoſpitatorem ſuum reſpiciebat, potior pars mortalium expectabat, quando provinciam Mediolanenſem eſſet invaſurus ex hac parte, ſi Veneti Duce Mantuano ex altera incurſarent. Neque enim vnquam benignius ſeſe præbuit occaſio, quam per illam concordiam id vt pateat ad oculum, ſatis habuero dixiſſe, Venetos e fiducia mandaſſe ſuo imperatori, qui verſabatur in ditione Cremonenſi, vt irruet, ad primum nuntium de progreſſu copiarum Gallicanarum verſus agrum Mediolanenſem, vbi omnia diſpoſita propendebant ad certiſſimam mutationem. Pax autem, quam graviſſimæ rationes, mihi alibi, in prima nempe parte Miniſtri ſummi, perſtrictæ, nobis perſuaſere, ſpem Italorum evertit, qui

liber-

libertatem ingemiſcebant, dum Hiſpani animos reciperent ex pavore exitij tam manifeſti.

Quis verò dubitaſſet de proſpero obſeſſæ Valentiæ ſucceſſu, quin por a lla, per quam l cu ſſet penetrare ad viſcera provinciæ, & noſtris, & Sabaudi armis patuiſſet? Apparebant ſane ſigna ſecunda, modo omnes omninò, cauſæ ſubalternæ, quæ in hoc negotio concurrebant, officium feciſſent, harmonia denique inter omnes & ſingulas partes machinæ ſibi conſtitiſſet.

Superius peregi ſiniſtram mentem, ſive ſpontaneum errorem Ducis Sabaudici, qui in vilem reddidit irruptionem illam Ducis Rohanij, quam ex Valle Telina inſtituerat in agrum Mediolanenſem, vt iam nihil memorem remoras occultas, quas vniverſa Ducis iſtius conſilia ex aula patiebantur, ab aliquot miniſtris ſub alternis, inter quos & Pater Joſephus eſt numerandus, qui æmuli authoritatis, & hoſtes gloriæ, quam acquirebat, eodem tempore duas res prorſus diſparatas & contrarias optabant, proſperum ſcilicet ſucceſſum armorum, quibus præerat, & eundem ingenium.

Attamen ſi judicandum ſit ex fructibus de arbore, ſecundū Evangelij regulam, & de principijs interni hominis ex vitæ inſtituto exteriore; illud, quod incurriculo rerum per Vallem Telinam animadvertere potuimus nobis præbet judicandum citra temeritatem, ex duabus illis paſſionibus miniſtrorum, quos diximus, quarum altera laudem, altera vituperium merebatur, illam deteriorem ſemper prævaluiſſe. Hæc vero æquus lector dabit deſiderio juſtitiæ diſtributivæ, quæ retribuit, vnicuique ſecundum opera ſua.

Conſilium de Tortona ſubigenda, cuius mentionem fecimus ſuperius, ex parte vt que factus Cardinalis Mazarinij, extra omnium dubium feliciter erat ab exordio eventus non tamen perſtitit proſperitas, vt iam adnotavimus, quem admodum etiam Vigevanio accidit, quod Hiſpani aliquanto poſt recuperarunt per ſummos *Mediolani* conatus, ut hæc ſervitus excuteretur, ſpina acutiſſima ex calcaneo quaſi revulſa.

Ab illo tempore nihil inſigne emicuit ſub imperio principis Thomæ, uſque ad negotium Orbitelli, & pugnam Pruanam, ex qua princeps hic, licet

inæqualibus ſubnixus viribus, cum honore receſſit, poſtquam omnia ſpecimina & ducis & militis, quæ ab ipſius authoritate & peritia expectati poterant, edidiſſet.

CAPVT XXIV.

Res geſtæ per Italiam, dum arma Ducis Modenenſis cum noſtratibus iuncta agerent.

ANtequam ad negotium orbitelli Plumtini & Portolongoni accedamus, paucula quædam commemoranda occurrunt per agrum Cremonenſem, poſtquam Dux Modenæ ad noſtras partes tranſivit, & ſua noſtris conjunxit arma.

Aſſevero autem, dubitari non poſſe, quin conjunctio hæc facta fuerit per induſtriam & curam Cardinalis Maſarinij, cum is Cardinalem Eſtenſem noſtræ cauſæ implicaverit per collatum ſummum honorem, qui celebraretur protector & advocatus hujus regni inde & ducem fratrem pertraxit at inuitque donec res noſtræ per Italiam marceſcerent. & ipſus cogeretur ſibi ipſi conſulere, mediasque partes ſumere. Id vero non exigu officij locum tenet apud iſtam coronam, vbi duo principes tantarum virtutum nobis fuerunt conciliati, quorum alter honorem & famam noſtram ſuſtinuit bonæ præclariſſimè, alter vero armis ſuis, quæ id temporis pondus habebant copias noſtras firmavit.

Quod tempore igitur coniunctis nobiſcum armis agebat, tres evenêre caſus, notatu digni: illorum in agro Cremonenſi, pagum ſcilicet ſpatioſum, ſed ſine munimentis, etiam muris, qui ambitum clauderent. Navalæus Campiductor inter cæteros ibi hoſpitabatur cum parte copiarum, & ſtupet vniverſas Hiſpanorum copias ſubito ingruere duce Caracenæ marchione.

Inſtr-

Infirmitas loci, ubi hærebat, non ſumme angebat, cum vallum ſtruere, foſſas ducere defenſionem parare licuiſſet, modo annonam ad ſubſiſtendum habuiſſet. Cum autem pauxillulum ibidē inveniſſet, quod primitus fuerat & ſumptum, nec tempus eſſet hoſtibus jam incurſantibus, annonam advehi. Pereundum ipſi erat neceſſario, niſi Beyſius, etiam Campiductor, certè ex Caſala digreſſus, de ſocij periculo certior, ad Ducem Modenæ abijſſet, qui propter rei difficultatem primitus repugnabat, & conductum ſclopetariorum obtinuiſſet, ut annonam cymbis injectam ad locum Eridani deſtinatum ſecurè deducerent, quo Navalæus proceſſit cum equitibus, ſtatione tamen intermedia prius occupata, per quam pronum fuiſset Hiſpanis regreſsum intercludere, ſi de ea occupanda fuiſsent ſoliciti.

Summa difficultas, quæ Beiſſio occurrebat Biadanæ, in eo conſiſtebat, vt Navalæo, quid ageretur nuntiaret, cum hoſtes intermedij eſſent. Eam tamen ſuperavit operâ ruſtici alicuius, qui ivit & rediuit per hoſtium ſtationes, ſchedulis ſecurè applicatis, vbi lignum ferro impingitur. Beneficio iſtius ſtratagematis ſane conſervatæ fuêre noſtrates copiæ, vbi Hiſpanis perijt egregia eos ſine pugnâ conficiendi occaſio.

Secundum illam annonam perlatam ex Pedemontio acceſſit cum reliquo exercitu Mareſchalcus Pleſſis Pralinius; quod vbi ad Caracenam emanavit, nihil in agro Mediolanenſi periclitandum ratus, adverſus eos, qui pugna inferiores non haberent quod perderent, plurimum autem ex victoria lucri ducerent, foſſam duxit latam, & per omnia concinnam, ab Oglio vſque ad Eridanum, quæ ante ſuum exercitum, noſtrati opponeretur.

Dux Modenæ, & Mareſchalcus conſtituunt ipſum aggredi eodem in loco, ex ſententia nobilis Italiæ, quià Caracena male habitus, ab exercitu diſceſſerat, & docebat, opus non per omnia loca abſolutum eſſe & ingreſſum rimantibus parere. Reſpondit eventus inſtituto. Hiſpani vim patiuntur in vallo, tormenta cum impedimentis relinquunt, plurimi cæduntur, multi capiuntur, cæteri fugam cum Caracena arripiunt.

Omnes omnino noſtrates ſeſe in hac occaſione præſtitêre ſtrenuos, a gregarijs vſque ad duces ſummos, qui virtute & induſtria clari evaſêre. Gaudium autem quo *Mareſchalcus* in entem demulcere poterat, ex tam illuſtri victoria, in ſanguinem filij primogeniti mergitur, cujus morte, chariſſimo vtique pretio, nobis illa victoria conſtitit.

Credi voluit, ſi continuo Cremonam noſtrates tentaſſent, vbi omnia torpebant ex conſternatione, eam properanter manus daturam fuiſſe. Cum autem putaretur *Caracena* eo confugiſſe, vt incolas ſua præſentia firmaret, & diſſipatas copias colligeret, in illam partem ducendum nemo cenſuit, cum potius apparatus ad obſidionem inſtitueretur, ab aliquot diebus ſuſcipiendam.

Obſidio hæc, tertius ſcilicet caſus], de quo me dicturū promiſi grandibus laboravit difficultatibus, quæ tandem omnem fruſtratæ ſunt conatum cauſam primam tribui oportet imbecillitati noſtri exercitus, quæ vnam ſaltem aſſultum permittebat ex parte Caſtelli, omni reliquo ambitu libero, adeo vt ſupplementa & annona ſine magno labore pervaderent.

Altera cauſa reijcitur in libertatem, quam *Dux Parmenſis* Hiſpanis indulſerat, adeò vt per ipſius provinciam, ad ſuſtinendam Cremonam, traherent quæ vellent. Licuiſſet nobis huic incommodo obviare; ſi occupaſſemus inſulam Meſanam, oppido vicinam, cujus beneficio ille ſubſidia quælibet introducebant. Juris Parmenſis fuerat; ſed per tranſactionem quam poſtremū dux cū Hiſpanis inſtituit, extorta ipſi eſt cūm Sabionetta ſive per multā belli quod adverſus ipſos geſſerat, ſive pignoris vice, ad ſtabiliendam, quam promiſerat benevolentiam. Quicquid ſit vt nos prævenirent, ne inſulam illam corriperemus, *Ducē* vero præſentē haberent faventiorē, reddēdum cēſuêre, cū ipſō e intelligerent, illā in poteſtate Ducis coſtitutā, nobis intactā fore, per eam ut poteſtatem vbi maxime optamus, inimica ea non vti Prudēriæ ſic minime vulgaris inſtincta, ſatius habuêre illā perdere, quā Cremonā periculo exponere, cujus bono inſulam applicaverant.

Cremona tamē, præter vniverſa illa incommoda noſtris

ceſſiſſet armis, niſi omnium graviſſima etiam acceſſiſſet difficultas, quæ ex inopia pecuniarum oriebatur, quas turbæ partiſanſes huic æque, ac cæteris ſubducebant exercitibus. Caſtellum, vbi impetus tenebat, in puluerem pene erat redactum, foſſas exſuperaveramus, marchio Villanus, qui poſtridie cecidit, acceſſerat, cum exercitu Sabaudi, vt obſidionem fulciret, & omnibus rebus neceſſarijs, ob pecuniæ inopiam deficientibus, ab inſtituto deſiſtere cogimur, adeo vt vere dici poſſit, meſsem noſtram, quæ iam pene maturaverat, grandine fuiſſe corruptam.

CAPVT XXV.

De inſtituto Montis Argentarii & particulariter Orbitelli ſubigendi delineato.

QVamvis ea, quæ per capita ſuperiora recenſui, admodum ſufficiant ad exculpandum ſummum miniſtrum apud eos qui ab ipſo rationem alienarum calamitatum, & errorum exegerunt; injurius tamen mihi ipſi videret, erga ejus merita, imo ipſam Patriam lædere, quæ non debet ignorare officia ſummæ exiſtimationis, ſi tacitus præterirem aliquos proſperiores ſucceſſus, vbi induſtria ipſius particulariter patuit & ingenium ampliavit lumen ac colorem.

Incipiam per invaſionem Orbitelli quæ ex morte ducis Breſſi evanuit, aliaque principia, vnde ſpes conceptas decollavit. Hiſpani ſane animos inde inflarunt, cum detrimento ſummo quod inde ſuſtinuit nomen Galliæ per Italiam. Plurimum vero abſum, vt ex eo finiſtro caſu patiar maculam aſpergi adminiſtrationi Cardinalis Maſarinij, cum conſtitutum demonſtrare, Solem aliquando ex nubibus nitidiorem & ſplenditiorem; & invaſionem Orbitelli, cum ſerie, quam habere poterat, quantumvis per eventum infeliciſſimam, in delineatione fuiſſe celſiſſimam & accuratiſſimam noſtri ſeculi, adeo vt addidetit in modo, cum calamitati adhiberetur remedium, radios magis vivos & luſcos authoritati Galliæ, & particulari honori Cardinalis,

Cardi-

Cardinalis enim, quicquid malevoli in eum dicere voluerint, cum ſemper pacem in mente circumferret per belli negotia continua, nec vllum rerum humanarum medium omittere vellet, quo donum iſtud è cælis deduceretur in terram; credidit illam promoveri, ſi Hiſpaniam egrederetur in alio aliquo loco, qui uni provinciæ Mediolanenſi cenſeretur æqui momenti, vbi tamen irruptio inſtitueretur eo ſecurior & actilior, quo in expectatior Hiſpanis accideret, minus nempe proviſa.

Circumacto igitur mentis acumine conſideravit Montem Argentarium, in quo ſita eſt Orbitellus, vt inde victor ampromoveret per gradus, loca per viam mediã ſua faceret ne vno quidem per intercapedinẽ relicto, quo hoſtes poſſent commeatum interrumpere, & ſic exercitum hinc obſtaculo in regnum Neapolitanum effunderet. Vniverſa hæc diſceptabantur cum principe Thomä, qui per colluſiones admodum particulares, â longo tempore fotas cum plurimis illius regni magnatibus, caput foret expeditionis, quemadmodum eidem deſtinabatur ma or ſeges iſtius laboris, ſummumque pretium operæ.

Atque inſtitutum hoc procedebat juxta delineationem Heorici magni, quam paulo ante obitum concinnaverat, vbi ex omnibus victoriis, quas per Italiam ſibi promittebat per fœderatorum auxilia ſolam ſibi gloriam ſeponebat tam ardui facinoris, præter limitaneum aliquem locum, & portum mari imum: vt introitum ſervaret liberum, ad ſuppetias, quandocunque illi opus haberent, ſubmittendas.

Experientia rerum, quę â morte Caroli VIII. vſque ad pacem Caſtellocambreſianam accidêre; vt jam nihil repetamus earum, quæ prius contigerant, in regno Neapolitano & per Siciliam, ſub imperio Gallorum; ſatis demonſtravit, Italos quidem ægerrime ferre varietatem illam morum & regiminis, quæ exteri apud ipſos introduxêre, quod longe rectius ſeſe applicent phlegmati & gravitati regulari Hiſpanorum, quam igni & irregularitati Gallorum; melius enim ingenijs illorum conveniunt Hiſpanorum graviſſimi mores, & conſtituta adminiſtratio, quam levitas Gallorum, & perpetua incer-

incertitudo. Vnde aliquando hos quidem adciſcunt, ſed vt exterminent, ſi queant, poſtquam eorum ope illos exegerint.

Graviſſimè igitur hallucinatus eſt Henricus II. qui in tranſactione Legæ ſtipulari voluit, quam cum *Paulo* IV. & nepotibus inivit ad occupandum regnum Neapolitanum; & liberorum aliquis ſuorum evaderet rex ad conditiones, quas hic referre ſuperſedeo, & in pactis illis patent. Si enim princeps ille ſatis perſpecta habuiſſet ingenia & mores Italorum, intellexiſſet transactionem ei fundamento innixam non conſtare, & Caraffarum adeo familiam manus retendiſſe, vt æmulatione Hiſpanos vrerent, & maiori cum faſtu accōmodo cũ ipſis tranſigerent. Scio obijci poſſe adverſus inſtitutum, de quo nobis eſt ſermo occupandi regni Neapolitani, id vero eſſe inædificare arenæ, ſi quis faſtidioſis populis confidat qui retineri & reduci poſſunt ad officium per vim aut indulgentiam ſive concedas poſtulata, ſive facultatem tumultuandi auferas: cum illud ſemper ſit in poteſtate principis, ad vſum expeditum, hoc remedio deficiente modo ne expectet, quouſque crimen fiat immane, & rei devenia deſperent, aut ſimulatam reconciliationem metuant. Fatale quid ſiquidem, aut errorem pertinacem arguit malum inſanabile. Cuius axiomatis Politice plurimas adfert rationes, & hiſtoria infinita exempla confirmandi.

Repono ego, ſæpius id accidere ſed non ſemper, cum populi inveniantur mutationibus & iſtis viciſſitudinibus revera quidem obnoxij, ſed & alij, qui ſemel exuerẽt frenum, ruant ſine habenis, nunquam ſiſtendi, niſi jugo peniciſſime excuſſo, quo premuntur, aut viribus conatibusq; omnibus profuſis. Nihil meruam, Gallos primæ adſcribere claſſi, & teſtabuntur Hiſpani, quanto ſæpe numero ſpe ſua ceciderint, quam in diviſionibus collocabant noſtratibus; quemadmodum etiam viderunt defectiones ſuorum populorum & ſolidas & radicibus actis firmas, quæ tãdem tranſierint in imperia legitima. Adeo vt objectio generatim ſumta nos nihil evertat aut ſternat, cum facta particularia illi derogent; quemadmodum & alia eandem fulciunt, ſecundũ vſũ axiomatum politicorũ.

CA-

CAPVT XXVI.

De regno Neapolitano invadendo.

QVod ſi judicandum foret de ſucceſſu, qui de regno Neapolitano ſperabatur, ex rebus poſtmodum in eo regno coortis, inferri poterit, Neapolitanos ſuam operam ad proſperiorem eventum non fuiſſe negaturos. Cumque parum abfuerit populus ille à diſrumpendâ catena, qua Hiſpaniæ obligatur, vbi præter animi fortitudinem & vires proprias nihil adminiculi habebat, ignoraba etiam, an Gallia facultatem eſſet habitura, ad defectionem potenter fulciendam, de voluptate etiam ambigens: an auxilia noſtra, quæ per mare deferentur forent tempeſtiva, & integra à procellis, & intacta ab hoſtibus pervaderent nondum conſtaret de Magnatum propenſionibus, qui ex vna parte magis exponerentur oculis mortalium, quam plebes, atque ita Hiſpanorum vindictæ, ſi qua fortuna adverſa impingeret, immolarentur, ax altera parte vero ægrius perderent amorem regiæ dignitatis, ſub qua diſtinguerentur cum ſplendore abs natalibus minus illuſtribus, adeo vt membra reipublicæ nollent fieri, niſi ea forma induceretur quæ ordinem ſuum & commoda ſervaret: Hinc veroſimile videtur, eos, antequam tantam molem aggrediantur, optaturos proſperum aliquod exordium, & inſtituti ſui non ancipitem formam.

Si hę inquam rationem de fervore nihil diminuëre, quo populus auſus eſt ſeſe in libertatem vindicare, quid futurum fuiſſe cenſeas, amabo, ſi vniverſum regnum vidiſſet, in ſuum commodum & gratiam adventare vires ingentes & terrâ & mari à rege potente & victorioſo, thalaſſharcha fortiſſimo & peritiſſimo imperatore Italo nato, ex prima Italiæ familia, in bellis exercitatiſſimo, qui iam benevolentiam multorum magnatũ in regno, acquiſiverat, vbi do minus ex gente impenſe optabatur, qui populo deberet fortunæ tantæ apicem, & perinde jugum eſſet impoſiturus ſuave

rus ſuave

rũs ſuave] & facile, quale populi ſibi ipſis imponunt ad conſtitutionem arbitrariam domini.

Omnino locus erat ſpei amplisſimus, quæ nihil fefelliſſet, modo inſtitutum vti erat conceptum, proceſſiſſet, aut per pacem generalem non deſiſſet, quæ tamen noſtra poſſeſſione occupatorum formaſſet, & Hiſpanis aſſervisſet, quæ ſors gravior abſorbere potuiſſet. Tantum autem nocuit fortuna, vt in hac occaſione nos ex primo gradu ſcalarum reciderimus, naufragio fere in egreſſu portus facto.

Sic iniuſtitia geminavit, vt culpam ſummus miniſter ferret, quod defecto Neapolitana, quæ cœperat & creverat ſine vllis cum rege initis pactis, non potuit conſtabiliri & radices agere: quod Dux Guyſius, quem populus Neapolitanus ſibi ducem ſumpſerat magis conſuluiſſet virtutem & ambitionem, quam vites ſuos & naturam negotij qui noluerat eſſe regis homo liguis in ea occaſione, aut ex ea ratione agere, nec cum miniſtris regis, qui Romæ degebant, aut cum præfectis claſſis, in eum finem ad illa littora miſſis communicare quod idem Anneſium Gennarum ad extrema & deſperationem compuliſſet, qui profecto probatum dedit, eâdem operâ perijſſe illum, quâ ſervari potuerit.

Quod denique deventorũ & maris impetu pro arbitrio non diſpoſuiſſemus, ſeditioſi etiã effrenes, ac elementum refractarium, ſi eâ figura liceat vti, eam reverentiam, quã deſiderabamus, inſignibus Galliæ non exhibuiſſent. Ex iſtis itaque principijs, quæ non erant in Cardinalis poteſtate, promanarunt ſiniſtri caſus ſeditionis Neapolitanæ, & obſtacula, quæ eos fulciendi voluntatem fregerunt, vt eos minus aſſerere potenter potuerimus.

Vt autem revertamur ad delineationem expeditionis Neapolitanæ concinnatam, & ad apparatũ, qui tantæ ſtructuræ erigendæ, quam cogitabamus, conveniebat, meminerit Lector, nullum vnquam inſtitutum profundiore taciturnitate & minus perviâ fuiſſe abſconditum, quam hoc de quo agimus adeo vt Hiſpani æquè ac nos crederẽt, omnẽ illũ apparatum, qui ſane mediocritatem valde excedat, ſpectare aut Finalium, aut Tarragonam, aut quemvis aliũ locũ, quã quo impetus noſter incubuit primitus, Cuniculi

vt ver-

ut verbo dicam, adeo rectè agebantur, ut eventus minus proſper ab aere admiſſo minimè proceſſerit.

Nihil enim obliti eramus eorum, quæ plerumque ſub providentiam humanam cadunt, quin inſerta fuerint inſtructionibus, aut miſſis aut datis principi Thomæ, Duci Breſæo, & Argenſonio, exercitus inſpectori.

Iuſſi erant, arctam & particularem colere concordiam cum Cardinalibus, & miniſtris regiis, qui Romæ procurabant res Galliæ.

Mandata ſolita, ad trajiciendum militem, annonam apparatum; & quæcunque ſubſidia præmiſſa erant in Pedemontium, Proventiam & quo non, ijs ſcilicet, qui per illas regiones regiis vacabant negotiis.

Abbas Bentivolius particulariter habebat in mandatis, ut quamprimum occupaviſsemus portum D. Stephani, & orbitellus infeſtaretur, Magnum Ducem Hetruriæ adiret, cui perſuaderet neutras partes inter Hiſpanos & nos, à quo impetraret copiam ſubſidiorum, quæ neceſſitate noſtræ ære præſenti in ipſius provincia compararemus: id quod ille induſtriè & feliciter præſtitit.

Demonſtraveramus principi Thomæ, ut per colluſiones, quas cum aliquot magnatibus regni Neapolitani foveret accurate obſervaret motus, an mens eodem ſemper perſiſteret loco, quod in rebus iſtiusmodi principum mutationis plerumque trahat integram defectionem, quemadmodum in procli vi lapſantes, ſtare nequeunt, poſtquam ſemel ruere cœperunt.

Deſignabantur illi media, quibus uteretur, ut Duces Florentiæ, Modenæ & Parmæ ſuos faceret, ubi placuiſſet Deo primis noſtris motibus favorem addere. Ante omnia diſertis jubebatur verbis, cum cæteris ducibus & miniſtris regiis, ita ageret, ut ne ulla æmulatio principibus illius provinciæ ingereretur, qua nos in ſuſpicionem imoderatæ ambitionis incideremus, ne pari cum Hiſpanis numero haberemur, quos adeo metubant, ſubinde perterriti.

Curioſè obſervarent, ſi noſtrates copiæ cogerentur, per imperia illorum tranſire, ut per commeatus & hoſpitia provincialibus eſſent minus incommodæ, ne illi

occa-

occaſionem poſſent ſumere ex protervia militari, dedignari hoſpites, vicinos, quos adeò modeſtos & continentes in tranſeundo, & in domicilijs ſuis inveniſſent.

Quod ſi caſu aliquo ſiniſtro, & præter iſtas cautelas, falleret, inſtitutum de regno Neapolitano ſuſceptum, aut expeditioni iſti accideret, quod *Duci Guyſio*, regnante Henrico II. vbi nihil inveniebatur paratum eorum, quæ Pontifex maximus & nepotes ipſius promiſerant, tum jubebatur in provinciam Mediolanenſem recumbere, eamque ex vnâ parte invadere, dum *Mareſchalcus Pleſſis Pralinias*, qui verſabatur in Pedemontio, ex alia parte irrumperet, ad diverticulum, vt progreſſus inſignes faceret & pedem figere poſſet vnde principes vicini, qui Hiſpanis minus favent ſine difficultate ad noſtras partes concederent prompti ad ſpolium dividundum, quod ipſis totum relinqueretur.

Quod ſi tandem inſtitutum de Monte argentario corripiendo, quod ponticulum præberet ad regnum Neapolitanum invadendum diſperiret, machinaque ea redderetur invtilis inde à primo motu; inſula Elbiæ deligeretur, ad vltima auſa, vbi Plumbinum ac Portalongonium relinquerentur, tanquam extremo facto, quemadmodum etiam illuc pervaſimus, poſtquam Orbitelli ſors nobis fuit iniquior.

Nunc demum judicet æquus Lector, & à partium ſtudio alienus an id inſtitutum quod modo delineaui, licet valde craſsè & ſuccinctè, fuerit prudens & accuratum; an quicquam deſiderari potuerit à parte primi authoris, præter meliorem fortunam ab illorum partibus, qui primi ſuſceperunt execut onem, doluerunt que oculis ſuis ſuffodi fundamenta quæ ipſi tum ponebant.

CAPUT .XXVII.

Plumbinum, & Portalongonium, capiuntur; & quid commodi inde acceſſerit Galliæ.

QUoniam caſus ad Orbitellum mirè inflabat animos Hiſpanorum, & famam Gallorum extremè extenuabat, per Italiam conſtituit regina, non diuturnum exorbitantis faſtum jactantiæ concedere illis, ſed iſtis ſcandalum ex illa calamitate ſuſceptum ab oculis removere. Nihil unquam enim promptius & largius fuit reſtitutum, nulla unquam claſſis apud Gallos per tam anguſtum temporis ſpatium exornata, nullus unquam exercitus terreſtris coactus, & apparatus omnis congeſtus, ad obſidionem famoſam.

Hæc tamen omnia per unam æſtatem accidêre, adeò ut Plumbinum & Portalongonium ab utroque Mareſchalco Meileræo & Pleſſis Pralinio caperentur, unde authoritas noſtra, per Italiam longè illuſtrior evaſit, quam ex calamitate ad Orbitellum unquam fuerat imminuta, cùm experimentum majus de potentia regis præberetur, quam in ulla alia expeditione quam unquam ſuſcepiſſemus.

Verum enim vero illa invaſio non tantum plauſibili nuncio delectavit, aut admirationem prębuit pure ſpeculatiuam in noſtrum cõmodum apud animos Italorum, cum & propenſiones torpidas ſuſcitaret quorundam principum per illam provinciam. Sic prętextum ſuggeſſit Magno Duci Hetrurię, ut remitteret exactenâ illâ vegrandi, quâ Hiſpania ipſum attinebat, adeò ut neutras ſibi partes ſumeret cum ſummo honore & ſic exiret à partibus, quę parum minus, quam ſervitutem ipſi ingerebant.

Hęc invaſio itidem fregit ſummi Pontificis fervorem quem rebus Hiſpanorum fulciendis oſtentabat, adeò ut

mitius

mirius ſentiret, quam ante de cauſa Barberinorum, quibus Gallia præſtabat patrocinium. Hæc enervavit potentiam Hiſpani, quam in Conclavi habebat, Per rationes, quibus hic recenſendis ſit compendium temporis & operæ, cum in ipſos digitos & oculos ſint impactæ ad proximam electionem Cardinalium, modo occupata nobis conſtent.

Hæc commeatum inter Hiſpaniam & regnum Neapolitanum effecit difficiliorum; cumque trajectus ex Genua ad illud regnum per Inſulam Elbiæ breviſſimus eſſet, ob curſum navium, jam coguntur numerum facere, ne noſtraribus fiant præda, & multo longiorem ſumere ambitum, & perinde magis inopinatis caſibus, ac tempeſtatum periculis patere.

Hinc denique judicari poteſt, quantum lancinent illa vulnera Hiſpanis, cum ad ea ſananda neglexerint cætera Monarchiæ membra, & huc converterint paratiſſimas pecunias, & integerrimas vires quemadmodum Natura ſolet in ſubſidium partium nobiliorum colligere, quantum poteſt & caloris & ſpiritum, ſi forſan oppreſſas videat.

Verbo dicam, apparatus, quos ad recuperandum Plumbinum & Portalongonium fecêre, ſex miliones pene æquaſſe, quæ ſumma profectò eſt immenſa, ſi pauperiem Europæ, ſuæ qua ingemiſcit, conſideremus. Unde manifeſtum ſit, eum qui Hiſpanos eâ parte invadendos cenſuit & inſtituit, perfectiſſimè noviſſe partes ipſorum ſenſibiles & teneras; adeo ut, jam conſtet quicquid de conſervatione illorum eveniat locorum; eo modo præparatum ſaltem fuiſſe, certiſſimum diverticulum in noſtrum commodum, quoad Belgum & Catalauniam.

Neq; ſilentio involuero caſum admodum memorabilem ob raritatem ſaltem niſi penitus ſit novus qui, dum ſubigerentur Plumbinum & Portalongonium, utriq; Mareſchalco Meileræo & Pelſſis Pralinio evenit. Cum enim nunquam fere concordia diutiuſculè conſtaret inter duos duces paris authoritatis, hic animadvertere licuit eam

perpetuam ab exordio, uſque ad finem iſtius molitionis. Vbi profectò nemo ambiget, Cardinalis providam curam, & authoritatem plurima contribuiſſe, adeo vt res tam nova ac rara ex maximâ parte pullulaverit ex ipſius ſollicitudine, de ingenijs quæ fortean ſine eo non ſtuduiſſent integerrimæ concordiæ, accurate conciliandis & fovendis.

CAPVT. XXVIII.

De Motha & Roſeſio ſubactis, eorumque commodis.

Reliquum eſt vt recenſeamus, quomodo Motham & Roſeſium cepetimus, quæ ſine blandimento poſſunt tribui artibus & curæ particulariter Cardinalis Maſarinij Aſſeveramus vtriq; ipſum delineationem inſtituiſſe, apparatum procurâſſe, mandata executionis concinnâſſe, tẽpus legiſſe opportunum ad felicem ſucceſſum, omniaque adeo circumſpectè & tectè peregiſſe, vt hoſtes inſtitutum nullatenus ſint aſſecuti, Galli ſuſpicione quidem penetrarint, & princeps Auraicus vbi percrebuit, coactus fuerit exclamare, ad Bruſſetum regis procuratorem apud Hollandos geminum huncce impetum arguere ſummum ingenij acumen

Quæ vero alia in gemina iſta victoria conſideranda veniunt, huc potiſſimum ſpectant, vt vel inde celebretur, quod inſtituta cæterorum exercituum nihil fuerint impedita, cum copiæ, quibus negotium erat commiſſum, collectæ fuerint ex illorum colonibus & abundantia luxuriante, Vix etiam credi poteſt quam exiguo numero res ſit confecta militum. Certum vtique in obſidione Mothæ nunquam uice confluxiſſe vltra quatuor millia greganiorum maior quidem numerus requirebatur ad Roſeſium, minor tamen fuit, quam loci illius ambitus, & præſidiis faſtus requirere videbantur.

Motham nemo non dicit munimentum fuiſſe Europæ celeberrimum ex ratione ſitus, adeo vt cum Mo-

melia-

meliano Sabaudiæ inde poſſit contendere. Patuit id ex pertinacia quam Forcæus eſt expertus; admoto, ex juſſu ſuperioris exercitu lectiſſimo. Poſt deditionem millis ſumptibus pepercimus vt maius robur, quam ante obſidionem præbuiſſet nanciſceretur. Dux Carolus etiam ſolicite permunire perrexit, poſtquam locum recepiſſet.

Præſidium, quod mille octingentos excedebat milites, per alteram obſidionem, adeoque auctuis, non tamen abſterruit oppugnantium virtutem, qui vim inferrent, & vno impetu obſidionem abſolverent, cum Mareſchalcus Forcæus ter invaderetur à tribus Campiductoribus famoſis, Vice comite Arpajovio, marchione Forcæo, & tribuno Ebrone.

Fateor, hanc poſtremam expugnationem aliquanto pluris conſtitiſſe, quæ & Magalottium obſidionis ducem abſtulit, cum caderet, eventui optato proximus, quem omni cura promòverat ad ſummam regiorum armorum gloriam, & Champaniæ vtilitatem cui excurſiones præſidiariorum nihil liberum, nihil ſecurum relinquebant, vſque ad Remorum portas Marchio Villaroianus, qui poſtmodum evaſit Mareſchalcus Galliæ, jubebatur obſidioni vltimam admovere manum, & deditionem ſuſcipere, quę adventum ipſius præſtolabatur.

Roſeſium adeò tempeſtivè fuit obſeſſum, vt nunquam opportunius obſideri potuerit. Hoſtes enim conſtituerant exercitum conflare beneficio iſtius loci, quemadmodum magnus apparatus æquorum armorum & annonæ iam comportatus inveniebatur nobis appropinquantibus. Hinc Cardinalis, inſtituti gnarus, obſidionem accelerandam cenſuit, cujus delineationem dudum conceperat. Niſi vero omnia perquam juſtè concinnata fuiſſent, vti patuêre per executionẽ, deluſiſſet omnino evẽtus: adeo vt exordium paulo tardius ſumptum, aut exſecutio longiuſcula hoſtili claſſi locum feciſſet, quæ poſt octiduum accurrebat, noſtra maximè ſuperior, cum decẽ ſaltem navigia, & totidem triremes numeraremus, vnde aut calamitatem ſuſcipere, aut obſidionem ſolvere cogeremur.

Quanti momenti fuerit Roſeſium ad ſalutem Catalauniæ vel inde judicari poterit, quod principatum iſtum

à Gallia & Ruſſiliono dirimat, adeo vt nobis impoſſibile fuiſſe futurum, quamdiu locus tam celebris poteſtati Hiſpanorum relinqueretur, quicquam terra in Catalauniam traducere ad neceſſitatem & vſum maris valde ancipitem.

Comes Pleſſis Pralinius, qui obſidioni præerat, ſummum reportavit honorem negotij feliciter confecti operam iſtam, præter alia officia, quæ plurima à longo tempore præſtabat reipublicæ, rex compenſare voluit bacillo Mareſchalci propediem miſſo.

LIBER SECVNDVS

DE ALIQVOT CELEBERRIMIS NEGOtiationibus, quæ per adminiſtrationis tempus contigere.

CAPVT I.

Pax coit inter Pontificem maximum, Vrbanum VIII. & Ducem Parmenſem, per interceſſionem regis.

QVæ hactenus adduximus abundantur Cardinalem liberant ab approbrio, quo maculari poſſet ex caſibus aliquot minus proſperis. Mutemus itaque paulisper ſermonis materiam ſepoſitis ſplendidiſſimis illis actionum militarium ſpeciminibus, vbi fortuna plurimum ſibi ſumit, vt alia diſpiciamus, quę minus quidem turgent, ſed plerumque ęquam trahunt gloriam, cumque fortunę ludibrio minus exponantur, rectius tranſcribuntur meritis authorum.

Jam intelligit lector, me conſtituiſſe de negotiationibus & bellis ſacrarij agere, quę ratione tantummodo, induſtria & eloquentia geruntur. Adminiſtratio reginę illius-

iſtiusmodi rerum non fuit ſterilis, adeo vt præter mendacium dici queat, exiguo hoc tempore adeo illuſtres & eo numero eſſe confectas, vt nullum præcedentium regnorum æquari poſſit. Puto autem, malevolos hic aliquem locum conceſſuros Cardinali, & jus ſuum relicturos, quo gaudet, quin partem auferat extructi ædificij, quod cum reliquis architectis habuit commune.

Nuper recenſui commoda induciarum Vlmenſium & pacis imperialis, vbi illi pedem ſtruxerunt, præludio ad hanc facto. Geminæ iſtæ negotiationes poſcunt ſibi volumen ſingulare, idque juſtæ magnitudinis; vt dignè deſcribantur. Hic igitur non ſtabo, cum & alibi per acta ſint plurima per interceſſionem Galliæ, & primi miniſtri procurationem, ad ſummum Orbis Chriſtiani emolumentum, etiam parte celare compendium huius reipublicæ, fæderatarumque noſtrorum. In iſtam claſſem colloco pacem inter Pontificem maximum, Urbanum VIII. nuper defunctum, & Ligam Italiæ, quam inſtituerant *Dux* Parmenſis, caput defenſionis, reipublicæ Venetorum, & Magnus dux Hetruriæ tanquã auxiliatores.

Noverat orbis Chriſtianus, quanto rancore æſtuarent partes, quanto impetu in hoc bello ruerent, quam vehementer incenderentur ex relatione, quæ inter patrem & liberos adeoque ſupremum principem & Vaſallum, debebat arctius benevolentiæ vinculum ſtringere: quemadmodum odium inter propinquos exortum acerbius & pertinacius evadit ex graviori officio mutui amoris.

Lis autem eo difficilius videbatur componenda, quod partes vtrinque abundarent rationibus, aut ſaltem ſpecioſis illis, etiam vbertatem artium ad defenſionem applicarent Conſiderandum vtique, an in vrbe, omnibus Nationibus communi, & confluxu ingeniorum egregiorum, quibus ſumma cura eſt, ratiocinari, & intendere mentem de rebus maximè principum, exercendus fuerit genius, in cauſa, quam Dominus temporalis & ſpiritualis tantopere vrgebat.

Cogitarur etiam quis aſſequi poſſet, an in Senatu Magni Ducis, vbi ratio gubernandi excellit, & apud proceres Venetorum, quibus illa & ſana & ſolita conſtat, quicquam

fuerit omiſſum, ſcientia fert ſublimia & acuta, valida & efficacia, ad repulſandam vim, & ſtrategemata Romanæ politices expedienda. Hic demum patebat imago illius belli, quod Romani olim geſsère republica in partes dilabente armis vndiquaque paribus perſtrepentibus, ſignis ſimilibus prolatis eâdem diſciplina cõſtante.

Deinde incendium pergebat, bello moras trahente; videbatur tamen extingui potuiſſe ob nimios ſumptus, quos nemo non ægrè ſuſtinebat, adeo vt quilibet in primis vero Barberini, diſpicerent quomodo vel pace facta, vel victoria partà ſibi ſatisfieret.

Addere lubet & aliud compendium, quod valide in iſta lite procedebat, authoritas nempe cui plerumque Itali plurimum, & fortaſſis nimium tribuunt. Hæc apud Pontificem maximum erat prægnantiſſima, qui videri volebat, per extrema, & ſecundum diutinam luctam charitatis cum iuſtitia, bellum in Italia ſumpſiſſe per eam tempeſtatem; vbi reliquus Orbis Chriſtianus pacem exigebat ab officio & cura parentis vniuerſalis, quem ille cernebat proſtratum, & ſub flagello iræ divinæ gementem

Ex altera parte nihil minus fervoris & ſollicitudinis adferebant fæderati, vt famam ſuorum armorum alleſrent, & ob oculos vniverſi mundi exponerent juſtitiam ſuæ cauſæ, ſive veram, ſive veræſim lem. Noverant optimè diſtinguere inter propenſionem Sancti Patris, quæ nunquam ipſis videbatur in bellum e vaſura, & inter ſtudia accenſa nepotum in primis maximis natu quempalàm ferebant authorem & promotorem turbarum. Proteſtabantur igitur adverſus iſtos, ſeſe colenda authoritate S. Sedis nihil omiſſuros non tamen potuiſſe jus gentium prætertire, quo principibus licet vim opponere legitimam violentiæ nefariæ.

In hoc ſalebra litigio, vbi cæteri principes non facilè, ad partes tranſibant, quod juſtitia potuiſſet hinc, & religio illinc ſtare admodum ancipites: adeo vt intercedere tantummodo liceret, quæ via omnibus omnino placuit: nemo tamen eorum confecit negotium, præter regem, opera & Imperatoris & Hiſpani prorſus vana, iſta perquam vtili,

Non

Non multis opus eſt doceri id, cum ſuperius monuerimus, quantæ difficultates fuerint exſuperandæ quot cautes prætemaviganda, donec negotium inportum optatum deduceretur. Lyonus transactionem exaſciaverat, quam Cardinalis Biſchyus abſolvit. Neque enim nauclerus minus peritus genijs illam ſoli conveniebat, aut qui rerum minorem notitiam poſſediſſet, quam ſummus miniſter regni: quemadmodum nec minor requirebatur authoritas, quam tanti regis, vt partes intercesſioni deferrent.

Hinc lector denuo rogatur, vt animadvertat, niſi Gallia quietem vicinorum prætuliſſet proprio compendio, niſi magis ſpectaſſet honeſtatem, quam vtilitatem in eo curriculo rerum, principes illos potuiſſe permitti bellorum ſorti, vnde Hiſpani neceſſum habuiſſent arma ſemper illic jactare, & forsā partibus accedere, propter propinquitatem, qui ſanè ſic diminuiſſent vires ſuas per agrũ Pedemontanum & Monferatenſem, vbi nos occurſabamus.

Ex eodem Zelo, vt hoc ſaltem per occaſionem dicam nos, Venetis & turcis in bellum prolapſis, inducias per mare mediterraneum obtulimus, quæ non niſi vtiliſſimæ fierent reipublicæ repudiatæ vtique quod mallent littora Sicilia & Neapolis exponere caſibus, quos plurimos bellum fert, quam vt minimo carerent momento nocendi. Hinc profecto ex iuſto quaſi judicio Dei evenit, vt repulſam illam luerint, pænitentia prompta per jacturam Plumbini & Portalongonij, vt alibi recenſuimus, obrepente.

CAPVT. II.

Pax coit inter Sueciam & Danum per intercesſionem Galliæ.

DVm bellum per Germaniam ferveret, aliud natum vidimus, quod minimè expectabamus, & Sueci intulerunt Holſatiæ ac ipſi Daniæ, Graviſſimus caſus evenit in prælio navali, quod rex habuit adverſum, relato

etiam vulnere, vbi & ſtrenui militis & cordati Ducis fecit officium. Minimum quodvis compendium, quod auferre poterat, exitio fuiſſet fœderatis Germaniæ, & imperatori novo auctario, qui inde caruiſſet obſtaculis, hunc aut illum poſtmodum correpturus. Sic ne cogitabat quidem mittere Gallaſſum, qui regi opem ferret, cum exercitus robore; aut deſerere certos progreſſus, quos per Torſtenſonij abſentiam ſi ebat in Germania facere, ex ſpe non dubia vberrimæ meſſis, quam victoria exigui molimiois præbuiſſet.

Fateor, Torſtenſonium felicitate & induſtria admiranda expediviſſe ſeſe ex viribus imperialibus & Danicis, adeoq; obſtabat rediiſſe, ignominiam, quã Orbis novit ad Albim inflixiſſe, & deinde Hatisfeldium in Bohemia, Gallaſſio ſuccedentem fudiſſe, concatenatis ſucceſſibus, qui vſum victoriæ plerumque conſequuntur.

Non tamen metu vacabant fœderati, ſive rex Daniæ, princeps bellicoſus, & poſt omnia ſatis validè armatus proprijs viribus, quas denuo contendere licuiſſet, vindictam & jactura accenſam quæſiviſſet, ſive alia quævis potentia, Polonus vtiq; ipſi acceſſiſſet, vt occaſione vteretur, & eadem opera Suecis exitium attuliſſet, quod illi evitare non potuiſſent, niſi reliquis in Germaniam reverſis copijs innixi, quam perinde vacuam imperatori, per omnia expedito, objeciſſent prædam.

Vt igitur tam juſta præveniteatur incommoda, & tempeſtas maxime tremenda adjuraretur, ſummè neceſſarium erat, vt inter Danum & Suecos inſtitueretur tranſactio. Non tamen hic ſufficiebat voluntas, quam nos ſine dubio ad primum coorti belli nuntium habuimus; ſed tempus erat commode legendum, poſtquam rex Daniæ bilem acerrimam evomuiſſet, ſenſusque improviſæ irruptionis, & iſtiusmodi injuriæ in animo miteſceret Etiam præſtolandum erat, donec Sueci, quibus ab exordio ventus puppim vrgebat, & fortuna ridebat, majora inveniſſent obſtacula, quam putaſſent, ad expoliandum regem illum, & vt perpendiſſent, pacem quæ certa & præſentia ferret commoda, præſtare bello, quod re-

vera promittebat longè potiora, ſed ancipiti fide promiſſorum.

Tuilierius, legatus extra ordinem miſſus obnixam hic præſtitit operam; Cardinali tamen hoc poteſt teſtimonium verè dari, quod temporis momentum rectiſſimè diſpexerit, regi ſuo expoſuerit, & negotiationem adeò prudenter & feliciter gubernaverit, vbi Septentrio viros maximè induſtrios & ſapientiæ fama celebres exhibuit vtriusque partibus, ut ſecundum aliquot diſceptationes verborum, & politica ſtrategemata inſtituta, tranſactio tandem fuerit inita & firmata, ad vtriuſque regni deſiderium.

Non licebit reticere, ab initio negotiationis Hollandos nobiſcum interceſſiſſe, ſed paulatim exuiſſe amicitiam communem, & ab indifferentia receſſiſſe, dum ad Sue-cos tranſirent, plurimis, qui illam agendi inæqualitatem non aſſequebantur, ſtupentibus. Qui vero non ignorabant, commercia per mare Balthicum, eſſe opulentiſſima, aut ſaltem certioris vtilitatis præ cæteris omnibus, nihil mirati ſunt, tranſitum eſſe ad eos, qui inter cætera hoc velum armis prætendebant, quod ſic caſtigaretur ſubſidium novum, à Dano quibuſcunque mercibus, quæ per fretum transmitterentur, impoſitum.

Itaque ſola Gallia eum honorem retulit determinati diſſidij, cæteris provinciis ſimul gaudentibus eo beneficio reſtricti & caſtigati ſubſidij. Verumenim verò Suecia (quem nobis vnicum ſ·opum ſumpſeramus) ſic expedita agebat denuo per Germaniam, vigore ſolito, eo vsque progreſſa, quod Orbis novit, vt non ſiſti potuerit, niſi pace per Imperium facta.

Nefas duco aliquem caſum reticere, qui doceat, quam delicatulæ & induſtriæ fuerint eæ manus, quæ materiam ad o vlceroſam tractabant, quam tranſactio præbuit vnde patet, qua circumſpectione vti in rebus agendis debuerimus apud eos, quibus pacta noſtra cum Suecia non penitus innotuerant, nec patebat, quodnam compendium ex illa tranſactione ad nos rediret.

CAPVT. III.

De matrimonio reginæ Polonæ, & commodis ad Galliam inde redeuntibus.

QUacunque circumſpectione & induſtria vti licuerat, ad negotiationem, cuius mentionem fecimus capite priori, metuendum tamen erat, quin vnquam exordium eius fieret, aut longo temporis tractu procederet, niſi agi ceptum fuiſſet de matrimonio regis Poloni, opera Bregij. Ea enim ratione rex bellicoſus & ſapiens diſtinebatur, ne aures præberet ſollicitationibus per regem Daniæ inſtitutis, & per Imperatorem ſuffultis, quæ frangendam cum Suecia pacem vrgebant. Poterat enim id fieri, ſaluis induciis inter vtramque Coronam, ſi auxiliares ſubmiſiſſet copias vicino, quem potentior ibat exſpoliatum.

Verum vtique occaſionem magis propitiam vix optari potuiſſe, ad litem, quæ intercedit Poloniæ cum Suecia dirimendam. Videbaturque Polonus ſuperior evaſurus, niſi cogitationes iſtius matrimonij retraxiſſent mentem, deſiderijs illis inflammatam, vnde poſtmodum poſſedit amores viro cordato digniſſimos,

Impedivimus præterea per iſtud matrimonium, quod tamen delineabatur ſaltem & germinabat, ſi hoc dicendi genere uti liceat, bellum, quod inter regem & principem Tranſſylvaniæ eo exarſerat tempore, quo iſte mutuum adverſus Imperatorem nobiſcum pepigerat fœdus. Quamvis autem commoda ex eo fœdere ſuſcepta, neque valida, neque grandia diuturnaque fuerint, ob principiis illius ingenium mobile; cauſæ tamen communi favit, dum exercitum, juſtum imperialium aliquamdiu occuparet per Hungariam, vt fœderati per Germaniam eo minus premerentur.

Ex beneficio ejusdem matrimonij non ſolum obſtitimus

mus, ne Imperator emolumentum duceret, vti ſolebat prius, ex propinquitate ſanguinis, quæ cum illo rege tenet adeoque commercio inter auſtriacos & Polonorum rempublicam advltro; ſed eadem illa emolumenta fecimus noſtra, adeo vt eo privilegio gaudeamus, quod illi negatur, ſcribendi ſcilicet per regnum vaſtiſſimum militis, qui per noſtros exercitus omnium optimam præſtitit operam.

Hinc etiam jecimus fundamenta arctioris cum Polonia, quam vnquam fœderis: ſi autem temporum viciſſitudines nondum permiſère illius conſummationem, credibile fuerit obſtaculis jam ſublatis, illud redintegrari & ad colophonem deduci, pro deſiderio; vtriusque aulæ, & emolumento, vtriusque coronæ.

Cum igitur ſibi iſta conſtent, non magnoperè laborandum videtur, vt perſuadeamus quanta obſtacula fuerint removenda, quanti niſus intendendi, donec matrimonium iſtud concluderetur. Hinc revera dici poteſt, vim penè adhibitam eſſe, maximè vbi reluctabatur frater regius, & Auſtriacorum factio à longo tempore in Polonia conſtituta? vbi repugnabat amor illam familiam, quem perpetuus aſpectus filij famoſi, inde pregnati regi parenti nunquam non redintegrabant: vbi artes & conatus quorundā particularium ex illa familia, & apud regis animum potentes aliorſum raperent mentem: vbi obſtabat locorum diſtantia, cum propinquitas provinciarum primum faciat ad amicitiam gradum, & multum adferat momenti, ad mutuam opem, aut noxam, per occaſionum viciſſitudines.

Anguſtias vniverſas, adeoque plures iſtis recenſitis per vaſimus, ex providentia, & inſtituto Cardinalis Maſarinij, Quamvis autem negari nequeat, dotes principis Virginis cui Cælum iniuriam feciſſet, niſi coronam contuliſſet, animum regis omnium vehementiſſimè perculſiſſe, nemo tamen negabit, Cardinalem apprimè laudandum, qui regi næ conſuluerit, vt electionem in hoc principe firmaret, quæ regi illi conjungeretur, cum facile inde judicaret, hoc cum vinculo adſtringi, quo nihil rerum humanarum exolueret.

Vt

Ut autem coniunctio inter duas coronas inſtituta diutius conſtaret, adeoq; fructuum ſeges univerſa, quæ ſperabatur, cum regis vita ne exoleſceret, permiſit Deus ſucceſſori eadem ſenſa animi eum anteceſſore, erga reginæ perſonam, ſic ille ſummum regni bonum collocabat in poſſeſſione iſtius principis, quæ in Gallia nata, & Galliç devincta, nunquam perdet Occaſionem rependendi beneficij, & patrij amoris.

Hinc inferre licet, erráſſe eos, qui matrimonium prius improbant, offenſi nempe nimijs ſumptibus in eam pompam profuſis, cum tamen nec utilius, nec honeſtius fieri potuiſſent.

CAPVT IV.

De litigio inter Landgraviam Haſſiæ, & Comitem Embdenum, ob hoſpitia militaria per Friſiam Orientalem, quod ſollicitudo & induſtria ſummi miniſtri, ne in nervum erumperet, coercuit.

OCcurrit & alia quædam negotiatio exigui rumoris, cui pauci adverterunt mentem, ſed miræ utilitatis, & ſimul extremæ difficultatis, quam tamen ſollicitudines Cardinalis Maſarinij deduxerunt ad portum: Tumultus ille nempe, qui ſingulis hybernis renaſcebatur per Hollandiam, tametſi ſingulis vernalibus expeditionibus conſopiretur, inter Comitem Embdenum, & Landgraviam Heſſiæ, ob hiberna per Orientalem Friſiam ſumpta.

Series iſtius litigij adeo turgebat, ut fidem excederet, ex cauſa, quam Gallia cum fæderatis habebat communem. Si enim Landgravia ſecluſa fuiſſet ab illis hybernis, exercitum vidiſſet exiguo temporis ſpatio diſperire, aut ſaltem debilitari, & mutilari, ut ſine operæ pretio tanquam caudex hæſiſſet. Sic ſane Embdenus præ-

ſtitiſ-

ſtitiſſet, quod eatenus Imperatoris effugerat potentiam potuiſſet inde impotentia illius principis ad fœderatos derivare exitium, quemadmodum partis alicujus defectus motum totius machinæ ſiſtit. Id enim planiſſimè patebit, & dilucidè probabitur in alterâ parte iſtius operis. Dicam tamen, illam principem, ſi ex ſtatione Orientalis Friſiæ eijciatur, perdituram tributa non contemnenda, quibus exercitum alebat, cum facultate ſupplementorum, & refectionis, cum ſic inde Hamburgum contingeret, & alia Germaniæ loca, militis feraciſſima.

Non uſurpaverat quidem illam provinciam, ſed ſemper conſervaverat, inde à morte Landgravij mariti, qui eamſibi aſylum occupaverat, in quâ adverſus Imperatoris potentiam tutus deliteſceret, diluvio illo vniverſam Germaniam invadente. Comes Mansfeldiæ prius idem tentaverat, ſed minus feliciter, cum faſtidium amiſſæ poſſeſſionis extemplò obreperet gaudio primo.

Oportebat igitur ante omnia tempus contrahi, ut Landgravia aliquantulum moræ poſſet interponere ad reſpirandum, donec genius Comitis ferocior deferbuiſſet; ſed ſingulis armis repulſabat malum, uſque ad finem belli, ut evitaretur ſeries, quam deſignavimus. Præter juſtiſſimam cauſam poſſeſſionis denuo apprehendendę, quam aliter nullo jure poterat attinere, niſi ex neceſſitate rerum generalium, quibus particularium commoda ſubijciuntur; ſtimulabatur ab affine, Landgravio Darmſtadij, qui nunquam non ſtudio immenſo erga partes Imperatoris flagrabat; & deſiderio protetuo urebatur, familiam Haſſiacam illam evertendi, cui principatum Marpurgi eripuerat, & inde omnem movebat lapidem, ut ei quoſvis ſuſcitaret hoſtes, quamvis conciliaret noxam.

Accedebat & filij matrimonium, cui deſponderat filiam aliquam principis Auraici, fervorque principiſſæ quæ ipſum in provinciam optabat reſtitui, & audentiorē & ob-

& obſtinatiorem reddebant, ad vrgendum Haſſorum diſceſſum: vbi illi ex alia parte confidebant viribus, etiam de Suecorum auxilijs certiores, vnde pedem nihil movebant, ad confligendum cum quovis obvio parati Hinc ſane grande conſurgebat incendium, in Imperatoris & Hiſpanorum emolumentum, niſi accurriſſemus ad ſomitem ſuffocandum, & primas flammas extinguendas.

Nullus recenſeo complures alias negotiationes minoris momenti, quales fuēre frequentiſſimę reconciliationes à nobis inſtitutæ, ad turbas, quæ inter Luſitanos & Hollandos ob commercia Indiarum naſcebantur, ſedandas. Nullus etiam produco navigationis leges, quas cum iſtis recenſuimus, ob querimoniam, ſive veram, ſive falſam, qua crebrius obtundebant, quaſi naves ipſorum mercatoriæ male haberentur à noſtris bellicis, in detrimentum fœderis mutui.

Nullus dubito, etiam Cardinalis hoſtes hic nihil ſuggillare, cum ipſus, cæteris miniſtris ordinis agentibus, ad conficiendas iſtas negotiationes, clavum navigij ſemper tenuerit, pharo prælata. Neque enim ignorant, quod orbi innotuit, non tantum in vaſtis illis materijs, quæ in regno instar aſtrorum coruſcabant, ſed etiam in cæteris minoris ponderis, cum literis ſuis molem impuliſſe, & negotiationis cuiuscunque impetum inclinaſſe per tempus adminiſtrationis.

Arbitror equidem, hanc ſollicitudinem mereri aliquid excuſationis, ſi non omne tempus impendit particularium ſalutationibus aut colloquiis, & diutina negotiorum tempeſtate obrutus, quæ in ſacrario diſcuſſerat, non potuit pro deſiderio ſuo alteri ſeſe exponere tempeſtati, paulo remiſſiori, ſed minus neceſſariæ.

Poſſem huc inſerere negotiationes Angliæ, quo non minus providentiæ & induſtriæ (*Præſide Belleukæo extra ordinem in Angliam legato*) conferebatur, quam ad cęteras, tametſi eodem non coronaretur ſucceſſu, cælumque everterit ſcientiæ civilis omnem conatum, vt eventus inde germinaret, qui fidem vulgi, quaſi nihil novum in mundo accideret, nihil poſterius videretur quod non prius eſſet viſum, convelleret. Tacitus igitur illas negotiationes prę-

terve-

ivehor, tametſi ſuum ipſis pretium apud ſapientum ani-
os reponatur, eo quod ipſi de rebus per principia & per
uſas judicent, non vero per ſeriem & effecta, quod vul-
is ſolet, uti alibi annotatum dedimus.
ongior iſta ſeries conſiderationum, quas deducere li-
et, preter experientiam, quam Cardinalis ipſiſſimi hoſtes
cerint per trimeſt. E ſuam adminiſtrationem, quod non
nne inſtitutum ſemper ſortiatur effectum, poſſet ipſis
cuſationem ſiniſtrorum caſuum ſuggerere, quos in cri-
ina vertebant; & mentem ab opprobrio retrahere, ſi
r adminiſtrationem aliquod annorum, in mole negotiū
æ ex centro regni coorta diffunduntur ad tot loca per-
tina, actionesque diſtrahunt, aliquid ſiniſtri nobis ac-
lit, & fortuna, quam tanto tempore experti fueramus
clem, aliquando deſijt.

CAPVT V.

An Cardinalis rectè ſuggilletur peregrinus.

Ne quam finiam primam hanc partem; ſatisfaci-
endum fuerit, ſi queat, iis à iquo modo, qui ad no-
nclaturam peregrini, quæ in perſonam Cardinalis
zarinij incidit, tantopere ſtupent. Si primum hoc in i-
genere vidiſſet Orbis exemplum, novitate rei poſſet
ultuari, aut ſaltem animus ſuſpendi. Cum autem
oriæ priſcæ & novellæ, ſacræ ac prophanæ, complu-
obis exempla iſtius generis ſuppeditent; cum ipſa
ia, ne de aliis rebus publicis nobis ſermo inſtetur,
ntaverit & ſuos fecerit liberos quatundam familia-
, quæ principes ſunt perviciniam, adeoque ante o-
s verſentur familiæ illuſtres, quæ originem debent
nianæ & Italiæ; evidenter convincitur, rem ipſam
ſponte viruperari; conſuetudinemque inde factam
t ſi viſe jus & prærogativam legitimatum conſuetu-
m, quæ etiam legibus contrarijs prævalent, ex Ariſto
opinione.

Pergo commemorare conſuetudinem, qua de nobis ſermo, non tam legitimo uſui, quam ſupremæ authoritati competere, unde emanat & morem facit; ex qua licet principibus ſubditos cæterorum principum ſibi adſciſcere, quinam obſequio amicti, ex ſerie certiſſima, priſcum exuerunt, & liberantur à priore, quod nemo mortalium eodem tempore queat duobus Dominis ſervire, ad eundem gradum dependentiæ; adeò ut neceſſe ſit, ad exemplum gemini illius aſtri, Pollucis ſcilicet & Caſtoris, unde jucunda exiit fabula, altero aſcendente, alterum deſcendere.

Nolo huc accumulare conditiones & circumſtantias, quibus illæ deſtruuntur; hæ formantur; ſatis habeo ad monuiſſe, ſæpiſſimè hæc fieri, & per omnes terræ plagas ubicunque jus gentium viget. Dicam tamen, jus illud gentium, quo genus humanum in ſocietatem compingitur, & vivere amat, non adeo abſorpſiſſe univerſa privilegia juris naturalis, radiosque omnes potentiæ naturalis; quin complura ſibi ſepoſuerit; inter cætera, ſi particularis quiſpiam in aliena republicâ, inveniat emolumenta citra comparationem maiora, & conditionem vitæ longè beatiorem quám in ſolo natali fas ipſi fuerit; civitatis jus ſibi illic quærere, & propitiæ fortunę beneficia idem colligere.

Intenditur cauſę iſtius argumentum, ubi particularis ille adeò opprimitur dominatu; cui ex lege naſcendi ſubjacet, ut ab ærumnis liberari nequeat, niſi mutet Dominum. Hoc igitur duro & triſti rerum ſtatu nemo ambiget, fas eſſe, per mutationem evadere; & jugum intolerabile convertere in mite & humanum. Ipſus Salvator id videtur docuiſſe, cum Apoſtolis diceret; *ubi vos perſecuti fuerint in uno opido, fugite & ſalvate vos in alterum; ubi ſecuritas vobis conſtet*, Ubi animadvertendum, factum hoc mandatum, aut conſilium datum, aut permiſſionem indultam ijs qui ad tolleranèum erant deſtinati, & vitam extremis ſupplicijs debebant pro confeſſione nominis

minis Chriſtiani, & prædicatione Evangelij. Quantò magis igitur intelligetur de ijs, qui non vocati ad vitæ genus adeò auſterum & ſpinoſum; ad labores tam arduì ac glorioſi finis; non obligantur eodem modo ad perſecutiones ſuſtinendas; quas permutatione domicilij queant declinare:

Nemo utique ſibi perſuadeat, quod per occaſionem ſubijcio, ne ullum ſcrupulum in hac ſemita lectori relinquam, quo offendi poſſit; quemadmodum licet Particulari cupiam mutare dominum mutato domicilio; eâdem ratione licere provincialibus, aut omnibus in univerſum, ſingulisque particularibus ab imperio domini provincialis exire, quamdiu illic habitat, alitur & fovetur minus etiam licuerit; alium invitare Dominum, qui provinciæ dominetur. aut cui loca quædam provinciæ pignoris loco tradantur;

Ratio iſtius differentiæ inde manat; quod jus dominiitus & ſuperioritatis quod principes in ſubditos exerunt, in eo radicatur, quod iſti eam incolant provinciam, cuius illi ſunt domini ſupremi: iſti verò commodis provinciæ ad ſuſtentandam vitam fruuntur, & ſecuritatem perſonarum ac bonorum à iuſtitia obtinent. Unde conſequitur, ſi quis ex illa provincia diſcedat, ex inſtituto permanente & irrevocabili eum ſolvere vinculũ, quo principi adſtringebatur, liberumque evadere ab officio obſequii, quod prius debebat, dum propter incolatum provinciæ attineretur, nec provinciam alterius principis adeundam legiſſet.

Si verò ex provincia non diſcedat, & illic facultates retineat, nolit autem agnoſcere principem provinciæ legitimum; imo reiiciat ſupremam authoritatem; qua ille in perſonas & res gerit; omnes omninò iudicii intelligunt mortales; tunc committi iniuſtitiam atrociſſimam per illam uſurpationem in ſocietate civili, quæ ſingulari nomenclaturâ dicitur ſeditio.

... tamen iſtud inſtatur, & venenum intendit ubi aliendus

CAPVT VI.

Exteri inſeruntur & pari iure cum genuinis gaudent.

SI igitur, niſi me omnia fallunt, punctus hic ratione conſtabilitur, Subditum alicuius principis legitimè poſſe fieri ſubditum alieni, per dependentiam vtrinque gratam, id ipſum uſus literarum, quas Naturalitatis vocant, apud Gallos obtinuit. Illæ enim Extero conferunt ferè alteram natiuitatem, impreſſo genuinorum ſubditorum charactere, adeò ut cum illis evadat capax omnium, quas Princeps dilargitur.

Non itaque eſt, cur adeò miremur, inſititios ad ſumma reipublicæ munia & dignitates adhiberi. Si verò iniuſtum cenſeatur id incrementum, & Principis electio vergat in reipublicæ perniciem illis ſanè non poterit verè exprobrari, tanquam macula, alienum ſolum, ſed duntaxat vituperium genuinorum ſubditorum, qui ex iiſdem erronibus culpam contraxiſſent, incapacitatis ſcilicet, aut corruptionis perinſtitutum.

Quod à nemo characteriſte & hæc impreſſio, pro ratione capti ſermonis, ex authoritate & arbitrio principis proveniens, alienos ſubditos ad eundem gradum extollit, in eandem conſiderationem trahat, eodem munere protectionis & tutelæ habeat, cum ſubditis genuinis; id verò vſus confirmat, & particulatim per Galliam. Hinc Dux Mediolani Franciſci primi incurrit indignationem, quòd trucidari curaſſet Meruilium ſtabularium, natum agro Mediolanenſi, ſed qui ad regem tranſierat, domicilio per regnum fixo.

Idem princeps juſto vindictæ deſiderio excandeſcebat adverſus Carolum quintum, propter Ringonum trucidatum, quem cum Fragoſo miſerat legato Conſtantinopolim, tametſi Ringonus ille Hiſpanus eſſet na-

tus, Medinæ campeſtri, niſi fallor. Sic nos fecimus in gratiam Petri Navarræi idem officium &ardentius adeoque validius, quam pro genuinis Gallis, cum capgretur in exercitu Lautreciano, qui ex regno Neapolitano recedebat. Neque dubitaverim, ſi quid ſiniſtri accidiſſet Rhonio, poſtquam Galliam deſeruit, Philippum ſecundum, cujus obſequium ſumpſerat, nunquam toleraturum fuiſſe, diverſum quid & a genuinis ſubditis alienum in eum ſtatui, tametſi natus eſſet in provincia Champaniæ, & diutiſſime apud nos geſſiſſet munus Mareſchalci Ligiſtici.

Neque Dux Mediolanenſis, neque Imperator Carolus auſi ſunt excuſare mortem Metuiſio il.atam, & Ringono, quod nati ſibi eſſent ſubditi, & jure, ob contradictam noxam puniti; ſed uterque conſtanter pernegabat, ſuo juſſu aut ſcitu fuiſſe trucidatos, proteſtati, etiam de patratorum ſupplicio eximio, ſi indicarentur. Navarræum quidem modernus quidam Hiſpaniæ hiſtoricus fatetur, in carcere ex juſſu Imperatoris fuiſſe ſuffocatum laqueo: cui id uti putat, jure licebat, integro jure gentium, quod Navarræus ex jure naſcendi ſubditus accuſatus & convictus eſſet criminis. Hiſpani tamen illius temporis nunquam hunc prætextum adduxere, ut fucum facerent morti violentæ, quam incarcerato adhibuerant, ſemper profeſſi mortem naturæ convenientem. Id quod dicere non ſuſtinuiſſent, niſi perſuaſum habuiſſent, eundem ab omni officio prioris obſequii liberatum, ex poſteriori quod inierat ſecundum voluntatem conſtantem & irrevocabilem.

Hæc ubi ſubſtravi : infero conditionem ſubditorum genuinorum & exterorum qui inſiti ſunt fieri a qualem & æquabiliter capacem amicitiæ principalis, tametſi commoda quaedam & incommoda nonnulla occurrant utrinque quæ quæ illam his aut illis conferat negetur. Quicquid ſit hoc demum certiſſimum manebit Exteros non facile ad ſumma munia vocari & ad eminentiores reipublicæ honores niſi meritis abundent, aut induſtria eorum reddendorum. Millia proſtant exempla illius ge-

periis, orbi terrarum potiſſima: ſed iſtius exemplum præbet Pharao, qui de induſtria Ioſephi argumentum duxit ex interpretatione ſomniorum, quæ fundamentum iecit potentiæ ferè ſupremæ, à rege collatæ. Huc collineabat Eliſabetha Angliæ regina, cùm percivilitatis verba æquè acuta ac jucunda Creqnio diceret, quem Mareſchaleus Bironius ſumpſerat legationis ſocium, ſi gemini Galliæ forent Ledigerij, ſeſe alterutrum à rege ſibi petituram.

CAPVT VII.

Cur genuini non ſemper bene adminiſtrent.

SÆpius utique accidit, ut princeps intimos ſuos, ex numero plerunque ſubditorum genuinorum ad clavum reipublicæ adhibuerit non quod rerum gerendarum eſſent capaces, ſed quod plurimi fierent: ubi ſanè propenſio animi antevertit emolumentum reipublicæ, & ſubmittuntur quæ debebantur Maieſtati, ſenſis humanitatis & formæ præſtantiori, quæ animam ad obiecta gratiora violentiſſimmè rapit.

Hiſtoria nobis ſegetem exemplorum præbet, ubi principes ex effrænata in intimos propenſione, nulla animadverſa menſura aut reſtrictione beneficiorum, in detrimentorum cæterorum ſubditorum, propriæ adeò potentiæ enormiter peccant. Teſtem laudamus Henricum III. qui plerunque de quodam ſuorum, Duce Eſpernonio, dicere ſolebat, adeò magnum eum fecero, ut, ubi voluero, eum deſtruere non queam. De ſolennitate etiam alterius, quem ſororium optaverat, Ducem Joyæuum, cùm renunciaretur, ærarium non ſufficere tantæ pompæ, quantam ille deſideraret: Conquirendum utique argentum; equidem ubi liberos (ſic vocitare amabat intimos) conſtabilivero, de neceſſitate popularium, & emolumento rerum propriarum curam ſuſcipiam.

quaque diſpoſitis. Neque tamen ſic conſtabit ſecuritas integra cum utriſque ſit vigilandum, quaſi per hoſticum procederent, tametſi ſuſpenſum gradum maximè diſſimulent.

Cardinalis Richelius omnium optimè intelligebat, adeòque callebat hanc ſacrarij ſcientiam, tanquam omnium profundiſſimam. Cum enim ad propenſionem regis ſuperioris non poſſet ſponte penetrare, & partem animæ tenerrimam tentare, id ſaltem præſtitit, ut homines principi impenſiſſimè dilectos vel ſuſtineret, vel removeret. Dicemus autem ex veritatis ſtudio, poſtquam eum admiratione indignaverimus ludibrium fortunæ, quod illa aliquando facit actionibus à curatiſſimè diſpoſitis, & ex ſtatera prudentiæ humanæ impensè trutinatis; eum ipſum, Cincmarſium, quem Cardinalis ad regem admoverat, tanquam clypeum imperuium, & vallum ſolidiſsimum adverſus æmulorum quosvis apud principem conatus, Cardinali exitium procuraſſe, præcipitij declivia intuliſſe, unde miraculi alicuius ſpes ſaluti fuit quæ per occaſionem dicta ſunto.

CAPVT VIII.

Princeps diſcernit inter miniſtros & amicos.

Redimus ad intimos qui à cie & virtutibus ad reipublicæ adminiſtrationem neceſſarijs deſtituuntur, clavum tamen rerum gerendarum ambiunt. Si enim ſeon-tingat, Principes pati facilitate & indulgentia, quâ Sol legitur in fabulis erga filium fuiſſe, cum aurigæ officium ſibi expeteret, illis favere, conſequetur utique; ut quemadmodum audaculus ille juvenis & ſcientia, & robore quæ ad currum parentis regendum requirebantur, deſtitutus, perijſſit, quæ ſuavit[illegible] erant illuminanda & calefacienda, inſtmi im[illegible] navem non gubernent[illegible] ter autfeliciter, poſtquam au[illegible] ſunt clavum a[illegible]

in ſcopulos impellant, & naufragio exponant Conſilij Rehabeami ex eo genere in Veteri Fœdere rem inſigni comprobarunt experimento: tot exempl is per hiſtoriam Imperia em extantibus, ut iam alias hiſtorias nihil attingamus unde veritas illa fit luculentiſſima.

Injuſtitia non vacabit, aut ſaltem in humanitate, quicunque Principibus hoc jus negat, quo omnes omninò particulares gaudent, ut nempe amicos faciant ex ſolo principio amicitiæ, quod neque cauſam gratitudinis, neque conſiderationem emolumenti ſpectat. Admiſceretur alioqui vitæ ipſorum omnis ægritudo, ſpinarum aculeis perforata, adeo ut ipſæ Coronæ graviſſimè præmerent, niſi gravedo ſuaviſſimo & omnium antiquiſſimo commercio, quod amicitia ſuggerit, mitigetur.

Permittendum igitur id fuerit, modo emolumentum reipublicæ nihil lædatur: fit autem illud evidentiſſimè, ubi ad ſummam rerum evehunt intimos ineptos; cum imitanda eſſet Naturæ ſagacitas, quæ in conſtitutione Cælorum quibus gubernationis & conſervationis partem non exiguam debent inferiora, nec adamantes, nec gemmas, quantumcunque alibi delectare queant, inſervit, ſed lumina fœcunda & operoſa ſparſit, quæ æquè faciunt ad productionem & conſervationem, ac ad illuminationem, oculorumque gaudium, quod inaſtris patet.

Principes ſapientes quorum tanta non eſt copia, uti cæterorum, eum uſum ſemper ſervant. Propenſio animi nunquam permittit intimis rerum publicarum arbitrium, ubi fines officij tranſgrediuntur; quemadmodum averſa mens nihil dedignatur miniſterium fidele & induſtrium. Rex ſuperior ne extra veſtibulum progrediamur, aut in præteritorum memoriam redeamus ultimam, ſpecimen nobis dabit egregium.

Novit Orbis univerſus, quam altas Cinemarſius egerit radices in ipſius præcordijs, tum ex dotibus eximijs, tum ex præparatione, quam Cardinalis Richelius adhibuerat, ut reciperetur. Idem mundus meminit, quid litigij ſit exortum inter ſummum hunc miniſtrum, & illum intimorum principem, quod fatale penè fuit Cardinali,

dinali, adeò ut nemo non crederet, Cinqmarſium in locum Cardinali ſubiturum; aut ſaltem lippis & tonſoribus notum erat, quanto ſtudio ille contenderet. Hinc apud exteros motus animorum diverſi, ſecundum ſtudium erga hanc Coronam dexterum ſiniſtrumve. Hollandi tamen præ cæteris formidabant, unde princeps Auraicus regi per Stradam renunciare debuit in Ruſſiliano itinere. Si rerum ſumma ex manibus ſummi miniſtri tranſiret in arbitrium intimi, ſtatus ſibi proſpecturos. Cum enim non videret, quo pede ſtaret noſtra confæderatio meditabatur ſeparationem, ut ſecuritati litaret, ſuſceptis ijs conditionibus, quas prudentia minimè repudiandas ſuadebat.

Rex tamen eouſque non paſſus erat ſeſe præoccupari per propenſionem in ſummum ſtabularium, & perſonam illius gratiſſimam, quin ſatis aciem adverteret, quã tum rerum moles excederet vires illas: & averſus licet à Cardinale nihil offuciæ turbabant, quin animadverteret nihil in eo deſiderari poſſe, ſive ob induſtriam, ſummis rebus parem, ſive ob fidem reipublicæ comprobatam. Reſpondit igitur Stradæ, Quicquid de Cardinale Richelio futurum eſſet, cui vita trahebatur tum deplorata fere, non tamen ſeſe eo imprudentiæ prolapſurum ut clavum reipublicæ juveni imperito committeret: & converſum ad Chavinium & Noyerium mandatarios, Si quid humanitus Cardinali Richelio accidiſſet, ſeſe Cardinalis Maſarinij operâ uſurum, quem ſucceſſorem dignum judicaret.

CAPVT. IX.

Cur Maſarinius Cardinalis ſit adhibitus reipublicæ.

DEfinire porrò, ſi caſus ita tuliſſet, Cardinale Richelio per morbũ Narbonenſẽ ſublato, an ſummus ſtabularius arbitriũ reipublicæ, ſicut regiã propenſionũ obti-

nuiſſet,

nuiſſet, id verò conjecturæ potius debetur, quam ſcientiæ. Id ſaltem apparet, in ea ambiguitate, quam principi ſequi aut repulſare, adeoque in gratiam intimi permittere potuiſſet, paris incommodi (quod demonſtrandum ſumpſi) non eventura fuiſſe ex parte Exterorum, quos Principes ad miniſterium extollunt, eo quod neminem legunt niſi poſt compertiſſimam induſtriam & ſtudium, quibus plerunque ſubſtruitur, experientia facti, quemadmodum videri potuit in electione, qua rex ſuperior cæteris omnibus prætulit Cardinalem Maſarinium.

Unde itidem intelligitur, petitionem Cardinalis Richelij in lecto emortuali factam, ut illius Rex opera uteretur, nihil adeo novam fuiſſe, cùm firmaret tantum modo diu conſtituta. De aſſenſu autem nullus dubitare poterat quod ſciret, propoſitionem illam regiæ menti prorſus concordare quam catenus Maſarinio ignoram eſſe volebat, non quod minus eum æſtimaret, aut diligeret, ſed quod forte per potentiæ incrementum, quantum à longo tempore apud nos nullum meminimus, aliquid labis ex Suprema authoritate contraxerat, quæ ſucceſſores amat à morte, negat autem per vitæ curriculum quenquam eâ ſpe ali.

Neque verò Cardinalis ſolum alterius promotionem co[illegible] [illegible], qui animæ dafæcationi permittit rationis uſum liberiorem & motus tranquilliores, procul imàm vitæ uſuram, nam omnes fere omnino Galli, quæcunque demum mutatio poſtmodum invaleret eorum animos, applaudebant, adeò ut verè dici poſſit, non facilè electionem apud nos factam, in quâ judicium principis amplius conſenſerit cum ſubditorum ſenſu. Nemo profectò ignorabat, Cardinalem Maſarinium dudum exercere ſine charactere munus à rege delatum, cum ipſius ratiocinationes & ſententiæ in Senatu vigerent, antequam introitus pateſceret.

Motus autem, quo diximus principem ſpontaneo ad electionem perveniſſe hanc, ſine ulla ſuggeſtione, rationi non poterat magis congruere, quod ex ſolo amore in remp[u]blicam procederet quo maximè agebatur; adeò-

que

que acie intelligentię, qua per naturam pollebat, ad diſcernendas hominum dotes: quod ſi non omnia effecta, quæ poterat, produceret, inſectandum id fuerit perverſæ ſolicitudini, quæ ſiniſtra educatione vim illam ſupprimebat, atque etiam libertati admodum reſtricta, ut per ſe nihil fere ageret. Hinc coörta diffidentia ſui ipſius, illis non ſanè ingrata, qui ipſi perſvaſum volebant, ſua tantum cerebella conſiliis optimis abundare.

Quanti verò Cardinalem Mazarinum faceret, teſtatum habemus in promotione illius ad Miniſterium, adeoque geminatum per ſummam confidentiam, quam in eo collocabat univerſo illo tempore, quod inter mortem Cardinalis Richelii, & ſuam intercurrit: quo non tantum gubernabat uti ſupremus Princeps & ſua ſponte, ſed etiam conabatur oſtentare independentiam quam apprehendiſſet ad reipublicæ adminiſtrationem, ſingulis ferè momentis proteſtatus, intactam ſeſe ſervaturum majeſtatem.

Satis memini, repertos tum, qui dicerent, confidentiam illam & tenerrimam dilectionem, quam Cardinali Mazarinio teſtaretur, procedere ex nimio obſequio, & manſvetudine ob anteceſſoris inſtitutum gratiore, maximè verò ob faſtidium grave, quod in negotio Tionvillani ipſi paulò ante morbum objecerat ultimum, adeo ut in dereſtitutionem Cardinalis metueret, ſalutem ſcilicet viri, quem credebat neque deſtruere, neque ulterius conſervare poſſe ſine magnis incommodis.

Quicunque vero recordabitur, eo intervallo, quod mortem Cardinalis & regis inter eſſit, tantum honorem iſti Ex ero eſſe habitum, quantum nemo ſubditus genuinus unquam in hoc regnò recepit, adeò ut Delphinum, filium nempe primogenitum ad ſacros fontes regenerationis, ipſi dederit pro filium: per morbum lethalem perpetuò reginam rogaſſe, adeoque ei mandaſſe minimè g uerum pateretur illius ab aula & rebus agendis diſceſſum: ſponte adjur ille. & ſtipulatam exegiſſe fidem, de nunquam deſerendis liberis, ſi qua neceſſitas ingrueret, quo intelligeret, quantopere ſollicitudinibus & induſtria ipſius juventu

Qui-

Quicunque inquam recordabitur iſtarum rerum, facile judicabit, ſententiam principis rectà tetigiſſe perſonam; ex cauſa extera non proceſſiſſe. Dicamus denique intervallum illud, quo univerſa iſta contigere, forſan continuiſſe pulcherrimam vitæ regiæ partem vel ſaltem illam periodum, in qua functiones maieſtatis luculentiſſime & ſapientiſſime obivit.

CAPVT. X.

Quæ officia Cardinalis Maſarinius reddiderit Galliæ, antequam admoveretur miniſterio; in ſuſtentandis Richelianis.

SI, quibus fors principium eſt gubernandi res humanas, aut aſtrorum diverſi motus, oculos & mentem adieciſſe ad ſeriem cauſarum atque effectorum; quæ reſpublicas verſant, facile vidiſſent; Intelligentiam quandam, ſortis expertem, adeoque aſtris ſuperiorem præſidere cum ſumma poteſtate Oeconomiæ illi admirandæ: Poſſent maximè concipere illam veritatem ex cura, quæ advertit hominibus per rationis uſum & virtutis politicæ ſplendorem eximijs ſuſcitandis, quos præſtet ijs duntaxat principibus, quibus ſummum maieſtatis gradum; aut proſperitatem continuam, adeoque finem ærumnarum deſtinavit.

Exemplum Cardinalis Maſarinij vulgare ſane non eſt; quod conſiderationibus ſatis ſcatenr, Deus enim conſtituerat ipſius uti induſtria; qui Galliæ ſorte ad miniſtraret & ſpem fæderatorum ſuſtentaret, ao maximè rerum curriculo, ubi non facile aliüs quispiam, inveniebatur, qui locum illum maiori cum emolumento, & minori cum diſpendio tenuiſſet. Loquor utique de impubere rege, & reginæ gubernatione, ubi dici poteſt, concurriſſe & adhæſiſſe adminiſtrationi per operationem divinae providentiae, adeò evidentem & benignam reipublicæ, tam diverſa, ut neceſſum ſit, animum amplius, quam inimici ab eo averti, aut penitus ignorari diſpoſi-

tio-

ſionem, in qua mentes Gallorum, & curſus rerum noſtra-
um voluebantur, ſi quis dubius hæreat.

Ut autem res ipſa ſubiiciatur oculis, ego verò nihil
ugiat benevolentiæ; aut cuicunque animi motui, unde
ermo meus aliquid ſuſpicionis poſſet contrahere ; duas
pponam conſiderationes, quas extendi & delineavi in
timi libri locis nonnullis, ut manifeſtum fiat, me veritati
nicè ſtudere. Demonſtrabo deinde, quomodo Deus ge-
eratim præparaverit, & determinaverit, in particulari
enium iſtius Cardinalis, ut Galliæ inſerviret in ea ſtatio
e cui rex ſuperior eam admoverat, ut à regina affirma
tur.

Prima conſideratio ducetur à morte regis ſuperioris;
um regnum ex una parte laboraret bello externo, quod
viſſimum & difficilius, quàm ullum omnium tempo-
m extinguebatur. Ex altera parte inſtabat bellum civile,
uod eo atrocius, funeſtiusque fuiſſet, ex fervore externi
potentia aliena, ad audendum. Neque verò hoſtes pro-
ni jacebant ex jacturis; quas poſtmodum ſuſceperunt;
e defatigati uti impræſentiarum, ex diutino belli curſu.

Quid verò ex ea rerum conſtitutione videbatur expe-
ndum præter calamitatem aliquam vægrandem; niſi
entus fuiſſet qui tranquillitatis domi ſervandæ gua-
media præbuiſſet, quibus maiorem vigorem exoti-
apud vicinos, qui ſedem belli ſuſtinebant; applicare
iſſet. Niſi Deus regi ſuperiori ſuggeſſiſſet inſtinctu
igno, ut reginam obligaret, ad Cardinalem Maſari-
n rebus agendis prorſus præficiendum, adeoque 1e-
i fiduciam poſuiſſet in illius prudentia, & ſtudio:
Diſceſſiſſet utique Cardinalis, quod conſtituerat, niſi
ua eum attinuiſſet: nunquid verò licebit cogitare,
ter faſtidia, quæ per alterius adminiſtrationé ſuſce-
t, & in tanto numero eorum, qui (quo iure, quave
ria, non lubet hic diſquirere) indigna paſſi fuerant;
inquos fuiſſe perſequendos; ad exitium & exter-
ium. Iſtud inſtitutum quantam ſeriem traxiſ-
? quid non produxiſſet deſiderium fortunæ aſ-
des in mentibus eorum, qui virtute, argento

nume-

numerato & amicis abundabant, munimenta præterea potiora & fulcra regni pulcherrima poſſidebant, ſi ad incitas eos redigere eſſemus conati, & detrahere manubias diuturnis & fidelibus officijs, quæ regi & reipublicæ præſtiterant, procurante Cardinale, propinquo utique ſi ſuo, partas: Tempora pacis fortè nullum hîc forent paſſa tumultum, ſed per incendia belli externi, & occurſum inimicorum, quibus ſolitum, quælibet in ſuum convertere emolumentum, adeoque machinationes bellorum civilium.

Dabitur itaque nobis, Cardinale Maſarinio virum magis idoneum nuſpiam facile inveniendum fuiſſe, qui tanto iam in animo reginæ ſponte adverſus propinquos ſuperioris Cardinalis pullulantem divertiſſet, revulſis vindictæ ſtimulis, quos indignabundi ſubdiderant, cum ex eo numero etiam eſſent familiariſſimi debebat profectò id memoriæ anteceſſoris, qui amicitiæ & exiſtimationis magna ipſi reliquerat teſtimonia. Officium tamen particulare efflagitabat emolumentum reipublicæ, quæ hanc methodum ex cauſis ſuperioribus exigebat: maximè ubi Cardinalis, dum in fortunis propinquos ſuperioris ſuſtentat, regi conſervavit miniſtros utiliſſimos, & regno fideliſſimos, quod experientia docuit, & quotidie compertum dat.

Secundum eadem principia apud animum regis ſuperioris apprimè laboraverat, ne illi ſentire cogerentur imminutam gratiam Cardinalis paulò ante obitum.

Quod ſi erga ipſos in ſic um faceret, quaſi collata beneficia t.. eptuius, Orbem terrarum inde arguiturum, ea non ex regia electione obrigiſſe, ſed ex motu alieno, cui judicium ſuum ſubjeciſſet, & voluntatem mancipaſſet. Adde et etiam; nunquam non malo exemplo fuiſſe, ſi virtus fruſtra tam ſæpe doleat meritis; unde peioris foret odoris in Cardinale Richelio; qui regnum tam longo rerum proſperarum curſu beaſſet, ſi ipſius propinqui beneficijs utique non indigni, eam ſortem primi ſubirent.

CAPUT. XI.

Cardinalis fovet concordiam domi, & fœdera apud ſocios.

ID verò per eam rerum tempeſtatem, ubi nihil poteſt eſſe exiguum, quod ad turbandam rempublicam faciat, magnum quid erat. Nihil tamen, ad ea Cardinalis officia, quæ poſtmodum contribuit ad conſervandam concordiam & unionem in familia regia, ex cujus diſſidio redundaſſent in rempublicam calamitates incredibilis terroris. In primo libro mentionem feci, cui hæc ſubjicio tantum, tres aut quatuor cauſas, ipſi ſatis particulares, & quæ in alia perſona non ſimul congruiſſent, effectum adeò ſalutarem præſtitiſſe.

Prima latet in multitudine mediorum, quibus ille abundat, ad ſuffocandas in primo germine & ad primum indicium, turbas; quas principes regiæ familiæ dare poſſent.

Altera patet in dignitate Cardinalitia; quæ reverentiam aliquam particularem imprimit, & obſequii ſpeciem apud filios Eccleſiæ erga principes illius laudatos.

Tertia ingeritur ex adminiſtratione, quam regi univerſam devoverat, ubi nulla labes ſeparati compendii apparebat, nihil ex beneficio aut ſpe in contrarium propendebat.

Quarta manifeſta eſt ex Reginæ inſtituto, quæ propter ſtudium adeò purum & defæcatum in *Majeſtatis* cauſam, cui & induſtria & peritia rerum accedebant, partem curatum publicarum deferre voluit.

Altera conſideratio, quæ propoſitionis meæ veritatem luculenter demonſtrat, ſumitur ex fiducia, quam fœderati in ipſius ſtudio & in ſincera mente ad promovendam cauſam communem collocabant. Si enim illa fiducia à morte regis ſuperioris concidiſſet, potuiſſemus eos perdere, uti alibi monuimus, & perinde ſoli obluctari

tantis hoſtibus quorum illi vires partiebantur, & per Germaniam & per flandriam occupatas: quæ conjunctio ſanè nobis dira comminabantur.

Iſta vero fiducia, quam priori libro delineavimus, inde procedebat, quod Cardinali Maſarinio, utimundo univerſo innotuit, animus Cardinalis Richelij pateret; unde vero fiebat ſimile, eadem ſenſa & axiomata inde traxiſſe. Quemadmodum autem teſtimonium iſtud non poterat negari præter juſtitiam, in factione Religionariorum deprimenda, in oppreſſione fœderatorum avertenda, in authoritate regia apud omnes omninò ſubditos aſſerendâ, ita nemo unquam mentem geſſit verius Gallicanam, aut cuius fines generales ad emolumentum reipublicæ rectius congruerent, adeò cætera requireret continuatum cum fæderatis ſtadium, in quod cum ipſis, aut propter ipſos fueramus ingreſſi. Hinc ſibi perſuaſere illi, Cardinalem Maſarinium ab inſtituto non receſſurum, poſtquam Richelium nulla neceſſitudine contingeret, qui perinde ex ſolo æſtimio virtutis, regem moriens rogaverit, ut ſibi ſubſtitueretur, certus utique de veſtigijs, quæ obſervationem pactorum, & ſuſtentationem fæderum Coronæ huic debent.

Nemo denique ignorabat, non poſſe ipſum ullò modo ad Auſtriacos conijcere oculos, qui tam impensè exitium Ipſius quaeſierant, unde neceſſum foret, ipſum connixè in emolumentum Galliae, & eorum, quos illa faederibus eſſet complexa, contueri, dum Auſtriaci bellum facerent.

Hec tamen adduco non tanquam argumentum eſſentiale fiduciae quam in illius inſtituto ponere licebat cum certum ſit nec dubitabunt quicunque in animum illius introſpexerunt cum per principia nobiliora ageret, ſed tanquam diſcurſum, qui pervaſit ipſorum mentes & lineas duxit, quod mihi licuit addiſcere, ex aliquo Miniſtro, quem inter cordariores habent.

Tandem igitur, cum animadverterent, nihil immutatum à morte ſuperioris Cardinalis, ad obitum uſque regis, nihil feſelliſſe axioma illud honoris, quod exigit articularam obſervationem faederum; ipſumque adeò conſtan-

conſtanter reſtitiſſe ijs, quibus non eadem erat religio quod priori in libro deſignavimus, etiam fuſius explanabo in ſecunda parte iſtius operis; Hinc ab exordio administrationis maiorem in animis fæderatorum invenimus diſpoſitionem, qua bonam noſtram fidem cuius experimenta per progreſſus rerum maiora quam ſperabant habuêre, crederent.

CAPVT. XII.

Cardinalis negotiatur in bello Mantuano Maximè ad Caſalam.

RElìquum eſt, ut videamus, quâ tramite Cardinalis in eum, ubi conſiſtit, pervaſerit gradum, quibus negotijs, fuerit adhibitus unde tanquam ex ſcaturigine, promanarum officia reipublicæ reddita, adeoque beneficia, quæ rex ſuperior, poſtquam in partem curarum publicarum ipſum admiſit contulerat.

Innutritus fuit literis humanioribus & ſcientijs liberalibus uſque ad eam ætatem quæ mortalibus liberum permittit vitæ inſtitutum: ubi ille armorum delegit uſum. Vix autem animum applicuerat, cum melior genius ipſum revocat, ne eximias dotes, quibus ad negotiandum præſtabat contumularet, poſtquam per occaſiones emergentes ſpecimina non contemnenda dediſſet. Ad res agendas igitur vocatur ab Vrbano VIII. pontifice maximo, qui plurimi eum ſemper fecit, cuius etiam amorem perpetuum promeruiſſet, niſi ex nepotibus aliquis curſum propenſi animi interrupiſſet, ne Hiſpanos, qui iſtum ex cauſis per ſeriem, iſtam manifeſtis odio proſequebantur quod metuebat, offenderet.

Negotiationem primam adijt anno ætatis viceſimo primo, ubi Mareſchalcus Eſtræus, & Dux Ferianus tyrocinium induſtriæ animadverterunt, ad primos Hiſpanorum per Vallem Telinam tumultus. Quemadmodum verò occaſiones, quas bellum præbet, melius inſtruunt

unt pro diverſitate martialia ingenia, ita poſſumus aſſeverare, nullum bellum inveniri, quod graviores produxerit inſtructiones, aut quę generalius poſſent erudire animum in rebus agendis, quàm illud, quod Cardinalem Maſarinium habuit exercitum, antequam Galliæ inſervire conſtituerit.

Occaſiones illæ patebant in turbis Italiæ, quas Hiſpani adverſus poſtremum *Mantuæ* Ducem ſuſcitaverant poſt obitum Vincentii ſ anteceſſoris. Dux Sabaudiæ ſibi promiſerat partem ſpolij, unde litem fecit ſuam communem. Vbi ſocietas maximè nitebatur occupationibus regis, qui Rupellam ſumpſerat domandam, & exiguis Niverni j facultatibus, ad conſervandam novam ſucceſſionem, per alienam provinciam, adeo vt ſubditis etiam eſſet incognitus, nullum diſpiceret vicinum, qui ſatis valida præſtaret auxilia, aut qui præter officia humanitatis auderet profiteri amicitiam.

Pax Suſana, quæ coijt, poſtquam Rex perrupiſſet clauſtra, non tam extinxit bellum, quàm inflammavit, ibi ignominia, quam Hiſpani & Dux Sabaudiæ ibi videbantur ſuſcepiſſe, hic quidem, quod arma intuliſſemus in ipſius provinciam, illi verò ob Caſalæ obſidionem ſolutam induxit eos, ut Imperatorem in partes pertraherent, qui in Italiam florem copiarum miſit, tum ut debiles illos firmaret, tum ut jus perverſum pingeret. Quæ tamen univerſa conſtitutionem Ducis Mantuani eò reddidere celebriorem in Galliæ gloriam, quod armis quæſita & obtenta fuerit.

Cardinalis Maſarinius omnium potentiſſimum & efficaciſſimum erat medium, quo Deus uti voluit, ad illud negotium conficiendum. Vbi Lector notabit, tanta induſtria, tanto ſucceſſu proceſſum, ut quo momento Pontificis maximi parageret inſtitutum, eodem ſibi ipſi ſatis faceret in propenſione animi, quam Galliæ emolumentis deſtinaverat. Neque enim officium ſuum hic poterat facere, niſi ſimul animo ſatisfeciſſet, aut turbis Italiæ finem inveniſſet, niſi Galliæ bene cupiviſſet, cujus arma eodem genio movebantur, eundem ſcopum ſumpſerant cum Sede Apoſtolica.

ſic ſanè per alteram Caſalæ obſidionem, ubi ſalus iſtius ci , adeoque univerſi qui reſtabat, agri Monferatenſis, impacta erat in Citadellam nondum captam, quæ manus Hiſpanorum recidebat, niſi Cardinalis inducias cum ipſis conciliaſſet, quarum beneficio annona, pecuniæ & ſupplementa neceſſaria ſunt invecta, ut ultra terminum induciarum ſubſiſterent, quo definiebatur, niſi conſtituto tempore Citadella liberaretur à Gallis, id quod Hiſpanis videbatur impoſſibile, dederetur.

Etiam iſti incommodo providerat, miſſis ad Thoiraſium Ratisbonam uſque pactis, quę ipſum diſpenſabant ab obſervatione eorum , quæ duces noſtri ſummi conſtituerant ſi fortè repulſarentur in futuro impetu , à penetrandis Hiſpanorum foſſis ,& a ſuppetijs Citadellæ tranſmittendis. Non opus quidem fuit illo compendio, cum hoſtis præter opinionem ſeſe prębere facilem , & ſicia valida, adeoque ferventia, quæ Cardinalis reddebat egere, ne impetus Gallorum ultimus , quem furorem vulgò vocant, expectaretur, poſtquam duces noſtri conſtituiſſent, aut perire, aut vincere, locum que aſſerere.

Longè tamen facilius periiſſent noſtrates, quàm viciſſent, maximè ubi illud vid batur facultatem omnem cedere aut ſaltem in ſaculi vicem trahere , ſi Hiſpani ſtituto, quod credebantur ſumpſiſſe, inhæſiſſent ut nemines opportunè exciperent , ex vallo ſcilicet perfecto, magno numero tormentorum coronato , unde ſpargerentur ignes artificioſi , accederet exercitus noſtrate validior, quem præter Italos & Hiſpanos , quibus conſtabat , etiam copiæ Imperiales plurimę inflabant, in Italiam nuper deſcendentes, faſtuoſę & feroces poſt tantam victoriam ſeriem. Erant illis refugia propinqua & rata inſuper, cum duodecimo lapide à Mediolanenſi diſtarent agro, præter loca & copias per Monferatenſem parſa.

Rebus ſic ex parte Hiſpanorum ad exilem metum, plurimam autem ſpem proclivibus , videbantur acturi nobiſcum, qui omnibus numeris , inferiores ſubire cogebamur fulminantia tormenta, agrandinem ſclopetariorum ſuſtinere , & ignium miſſilium rabiem perferre , antequam

quam ad foſſas accederemus: nullum refugium, ſi quid ſecius tuiſſet ſors armorum, noveramus, nullam annonam, qua m.l.s viveret, multò minus præſidium recrearetur, advertamus.

Quid verò ex militiæ axiomatibus agerent, niſi ut inſtitutum perſequerentur, quod omnino fiebat, niſi interceſſiſſet Cardinalis, medius inter duos exercitus, qui ſtabant non tantum in procinctu, ſed etiam manus penè conſerebant: dum tormenta & ſclopeta ex parte Hiſpanorum coronarent, & tyrones procederent, ad foſſas attenti! Niſi enim Cardinalis tum interceſſiſſet, & animo prorſus intrepido, per media pericula, globis caput circumvolantibus, liberè verſatus fuiſſet. impetum ſanè armorum noſtrorum primum non coercuiſſet, poſtquam Marchionem Sanctæ Crucis diſpoſuerat, ad petita noſtra comprobanda.

Hic licet animadvertere, ſi Hiſpani conſtituiſſent ex valla recedere, ut exercitus noſter Caſalam pacare & ſine obſtaculo pervaſiſſent, qui annonam, quantum vie ſufficeret, attulerat, eundem obſeſſis nihil ſecuritatis, quin imo plurimùm incommodi conciliaturum fuiſſe, adeo ut ſubſidiis vitæ cum pulviſculo abſumtis, properè receſſiſſet inſtationes ſcilicet priores unde deditio ad leges honeſtas ſequeretur.

Facil[e] igitur iudicare licet cum Hiſpani id non ſecuti ſint inſtitutum, ne vituperium ferrent deſertæ obſidionis ad primum nuntium noſtri procinctus, quod ſuperiori anno ad eundem locum evenerat, quamprimum nos pedem in Pedemontium intuliſſemus; quanta eloquentiæ vi agendum fuerit Cardinali Maſarinio, ut eos a pugnandi ſtudio retraheret, quam vivis rationibus & verbis obducenda fuerit ipſorum ratiocinatio, ne tantum victoriæ bonum ex oculis amitterent, cum apparenter videretur ſecutura illud inſtitutum.

Notandum inſuper, pacem illam, quam in medio duorum exercituum, ad pugnandum trepidantium conciliavit, executioni datam, antequam obſignaretur, ex ſola fide verbali ſummorum ducum, qui ad dimicandum expediti, vix haberent tempus mutuæ ſalutationis, adeo

ut uno

ut uno momento fervorem dimicandi, quem in campum protulerant, cædibus intentiſſimi, commutarint in civilitatis officia reciproca, in mutuos amplexus collapſi. Vnicũ ſanè momentum, quod obſignandis pactis ſumi potuiſſet, in procinctu omnia perdidiſſet, quemadmodum pauculi gradus ſufficiebant ad irritundum c onflictum, quem mediator non valuiſſet inhibere ceptum, de propria ſalute ſolicitus. Dandum omninò eſt, iſtud exemplum non habere ſecundum, neque primum, per univerſam hiſtoriam priſci temporis, & noſtræ memoriæ cum nefando quidem tale quid recenſeatur, aut apud mortales auditu ſit perceptum.

CAPVT XIII.

Cardinalis monet Gallos, impetrat Pinierolam, & patitur ob id ſtudium.

OFficium utique, quod Cardinalis Galliæ reddidit ad Caſalam non penitiſſimè medebatur noſtris incommodis, de quibus nobis ſermo eſt inſti utus, niſi & alterum officium addidiſſet, quod conſolidaret effectum prioris. Admonebat noſtrum exercitum, qui more Gallicano, id eſt negligenter regrediebatur, de hoſtidum inſtituto, qui eum ſine ullo dubio inva ſiſſent, niſi cautio valuiſſet ad diſciplinam & o din s ſervandos, unde illis periit deſiderium periculi faciundi.

Secundum Caſalæ diſſidium nihil ferè per Italiam agitatum, præter negotiationes & tricas, uſque ad pacta Quæraſciana, ubi mandatarij imperatoris, quod irruptio Sueci turbaret Germaniam, Hiſpanos coegere ad pacem ſumendam, per inopiam belli adverſus Gallos cõtinuandi, nullibi diſtractos.

In eo exercitio negationum & tricarum, cui Cardinalis Maſarinius intercedebat, tanquam amicus communis icilè judicatu fuerit, quantam notitiam rerum, quibus rincipes complures ob compendia ſua admiſcebantur equiſiverit. Ergò præ cæteris patet commercium arctiſſi-

mum, cum Carolo Emanuele, Duce Sabaudiæ, & victore Amedæo filio ſuſceptum, quo partem ampliſſimam confidentiæ & amicitiæ obtinuit. Neque enim duntaxat penetralia eſt ſcrutatus, inſpecto fundo adminiſtrationis, ſed & illorum opera vidit ſacraria cæterorum principum, quibus cum iſtis fuerat agendum: eximebantur autem pauci per Orbem Chriſtianum, quos non attingerent.

Hinc medium eſt adeptus, Victoris animum à morte Caroli parentis, verſandi, ut nobis Pinierolam relinqueret, quantum momentum hic locus ad res Italiæ attulerit, quantumque illa nobis debeat, poſtquam feneſtram pretio coemimus, qua cuicunque ipſius neceſſitati ſuppetias mittimus, colligi poteſt ex immenſo gaudio, quod omnes omnino principes provinciæ inde concipiebant, adeoque intenſo deſiderio, ut eadem feneſtra in noſtra maneat poteſtate.

Si delineatio, quam Cardinalis Maſarinius in eum finem inſtituit, exhitarabat, executio tamen miris laborabat difficultatibus adeo ut Cardinalis Richelius rem intellectam judicaverit impoſibilem. Neque enim poterat ſibi perſuadere, Principem adeo cordatum & reiguarum, qualis omnino Dux Sabaudiæ habebatur, ſponte dimiſſurum, quod & Galliæ, & Hiſpaniæ & ipſi Italiæ eum reddebat venerandum: neque etiam credebat, taciturnitatem, ſine qua univerſum negotium infallibiliter corrueret, adeo ſinceram fore, quin Hiſpaniæ legatus, qui Turini tum morabatur, penetraret. Cardinalis tamen Maſarinius utramque difficultatem feliciter vicit: illam perſuaſionibus quibus ex authoritate permiſſa, apud animum Victoris omnia explanabat: iſtam, aſſiduitate & ſolicitudine, quam legato Hiſpaniæ exhibebat, dum eum jucunde & diu compoſito vultu ac deambulationibus divertit ut neque otium neque mentem haberet advertendi, quæ Thoiraſius & Servientus, regis utique miniſtri, cum Duce Sabaudiæ tranſigere poſſent.

Officia hæc, quæ Cardinalis Maſarinius reddidit Galliæ, dum Pontificis maximi and rei miniſter, aut illius nomine ageret, fundamentum jecerunt illis beneficiis,

quæ poſtmodum invenit: fundamentum tamen & fervoris, quo Hiſpani ipſi Romæ obſtitere. Id enim auti ſunt, poſtquam fruſtra in ſuas partes eum traducere tentavere, ut apud animum Imperatoris locum teneret, in quem poſtea Trautmansdorfius ſubivit. Quod plurimi facerent ipſius perſonam, poſtquam ex proprio damno didiciſſent ingenii vim inſtituere conſilio uti Mecænatis, quod Auguſto de Agrippa ſuggeſſit, cuius virtus urebat ad ærumnationem: *Conſtitue* inquit, *aut eum perdere, aut generum habere.* Sic Hiſpani ubi Cardinalem Maſarinium non poſſunt facere ſuum, ex punxerunt ad ſummum pontificem, privatum ijs beneficiis, quæ legitimè ſuis expectabat meritis. Hinc rex ſuperior eum ſibi adſcivit, coercitis impedimentis, quæ malevoli, Abbas Perretti inprimis, qui nunc dicitur Cardinalis Montalti, promotioni obiiciebant ex promotione iſtius Abbatis, quem miniſtri Hiſpaniæ ferventer fulciebant.

Honor iſte in ſe ipſo grandis, & manum magni principis oblatus, plurimum illum movebat, uti decet. Audivi tamen id temporis ex ore ipſius, non adeo vehementer ſic fuiſſe demulſum, uti ex delato munere Plenipotentiarii ad pacem generalem, quod eo concederetur Coronæ emolumenta & fæderatorum.

Nefas duxerim caſum aliquem reticuiſſe, qui evenit, poſtquam Hiſpani Romæ obtinuiſſent, ut ne ratio haberetur Cardinalis Maſarinii. Tuus enim dux Sabaudiæ qui locum in aula cum quibuscunque honoribus & commodis obtulit, qui Romam excurrere ſatagebat, ſi uſus foret, ut eam dignitatem, qua per Hiſpanos eousque ille careb[a]t, adipiſceretur; nihil tamen opus fuit eo itinere, cum Gallia ipſi adimeret ſolicitudinem tamen officioſam & [C]ardinalis æſtimio illuſtrando congruam; ut recenſuimus.

CAPVT XIV.

Quanta judicia facta ſint de Cardinale.

SIc igitur evaſit Cardinalis noſter Maſarinius, & dicitur Plenipotentiarius, ſive ampliſſimus legatus; unde ſcaturigo noſtrarum rerum ipſi penitiſſimè patuit, adeò ut per inſtructionem, quam adnegationem pacis ſolus cum Cardinale Richelio, & per intimam communicationem politices, concionavit, nuda viderit adminiſtrationis abſtruſiſſima in mente ſummi illius miniſtri.

Deinceps duas tranſactiones pergit illuſtres, ut ad partes Galliæ reduceret principes Sabaudiæ, qui diſceſſerant ad Hiſpanos. Prior conficitur & obſignatur, ſed ex parte illorum nihil ſervatur, per occaſionem tumultus, in finibus Champaniæ coorti, quem tamen compoſuit moris principis (Comitis Suſſani) cujus egregijs dotibus fortuna alium vitæ finem debebat, aliudve genus belli, quam quo perijt. Poſterior redintegravit concordiam inter Principes faſtidioſos & caput familiæ adeoque galliam; unde fluxerunt tot loca per Pedemontanum agrum & Monferate ſem, quæ Hiſpani, tanquam meſſem maturā, ex manibus dedentium collegerant, inpoteſtatem noſtrā reverſa per correptionem & vim apertam.

Poſtquam redijt ex Pedemontio comitem ſeſe præbuit Cardinali Richelio in famoſo, illo itinere, ubi fortunam altervidit demergi in mortem certiſſimam, alter fædus inopinatum extra regnum coijſſe intellexit. In hoc tamen itinere Cardinalis Maſarinius in poteſtatem regis reducere potuit per induſtriam Sedanum, Champaniæ flagellum, quod ſæpiculè præbuerat communicationes reciprocæ ſeriem exteris hoſtibus Galliæ & faſtidioſis Gallis.

Quo tempore verò occupabatur in reducendo Sedano, regia arma obſidione premebant Tortonam, cujus inſtituti rationem rex ſuo debebat cerebro, unde & omnem apparatum executioni applicuerat. Quibus notus eſt ſitus agri Mediolanenſis, ſpontè intelliget ſeriem iſtius victoriæ, cum fructibus percipiendis, niſi rigida an-

ni tempeſtas, quæ continuo ingruit, & violentia elementorum extrema, diæque cauſæ adverſæ, quod priori libro monui, nobis invidiſſent loci conſervationem.

Quæ vniverſa Cardinalis ſuperioris curriculum agnoſcunt, cujus gloriæ for una hunc colophonem addere voluit, ut Tortona quarto ante obitum ipſius diei caperetur, adeò ut renunciaretur ad aulam, quo die expiravit Cardinalis *Maſarinius* etiam conſtante illius vitâ, ſemina jecerat illius familiaritatis, quam Princeps Monaconis poſtmodum cum Gallia inſtituit, ubi id notatu dignum occurrit, nos ſemper ex damno Hiſpaniæ lucrum feciſſe, adeò ut ipſius exuvijs amiciamur, adgeminatum compendium.

Per hoc igitur veſtibulum ingreſſus eſt Cardinalis Maſariniusad conditionem genuinorum Gallorum, judicabit etiam benevolus Lector, an vlius unquam Exter per portam celebriorem introiverit. Officia ſcilicet reipublicæ reddita, & perinde induſtriam plurimorum capacem, quo gemino fundamento docuimus legitimam Naturalitatem niti & firmari, quæ in perſonâ ipſius concurrerunt.

Addo equidem, ſi ſenſa artificum peritiſſimorum, juxta Ariſtotelis doctrinam, ſenſa minus peritorum debent dirigere, certè judicia illuſtria Pontificis maximi, Urbani VIII. Caroli Emanuelis, & Victoris Amedei, Ducum Sabaudiæ, Ludovici XIII. & Cardinalis Richelij, adeoque ipſiſſimorum Hiſpanorum, poſſent patrocinari Cardinali cujus cauſam ſuſcepti agendam, vt velincognitus apud ignaros eſtimetur: niſi forſan adminiſtratio complurium annorum, & tam vâſta occupatio, reſque diffuſæ, quibus ipſum vacare neceſſum erat retuderint aciem induxerint inepti u linem, admiſerint imperitiam, adeoque in ipſo contrarium preſtiterit effectum, quicquid illuſtriora mortalium ingenia fingit, polit, abſoluit & perficit.

Forſitan ſtudium illud fervidum & cordatum, quod erga Galliam, antequam adoptaretur in civitatem, exeruit, contepuerit mutatum, poſtquam inſitituis eſt Gallis, ut illud ad partes Hiſpaniæ, quæ ipſum Romæ everterat, transtulerit, noceatque iſti regno, in quo invenit honores & opes, quibus nulli ferè termini, quam

quos

quos ipſe ſtatuere voluit. Maluerit fortè ſeipſum deſerere, & facere, ut ita dicam, naufragium generale honorum, conſcientiæ & cæterorum bonorum, quorum omnium jacturam enormis proditio trahit, in detrimentum principis benigni, quam hoſtibus inſervire, à quibus omne malum tulerit, nihil optarit, qui in longè foret inferius, tametſi ne dubitaret quidem de permutatione beneficiorum Iudi et Lector, quid vero appareat ſimile.

Ab inſtituto alterum non credidi ſi huc ſubiungerem ſermonem iſtum cuius finis principalis erat, ut Belgæ & Galli cernerent, Hiſpanos non Gallos cluſiſſe concluſionem pacis nuperrimè agitatam quantumcunque allaborarint ut Orbi terrarum diverſum perſuaderent. Quamvis autem ſententiæ totius ſermonis duntaxat aliqua occurrant, cum integrum ſecunda partis iſtius operis repoſuerim aut impensè fallor, aut hinc patebit modo acies mentis advertatur ſincera, & animus liber, deſtructum iri aut ſaltem plurimum debilitatum fidem eorum, quibus diverſa obrepſerat opinio. Nihil addam hoc unum rogitans Lectorem, ut examē exigui iſtius ſermonis inſtituat liberum & ſincerum, ſine quo incognita vera non ſolent aperiri indagatoribus.

CAPVT XV.

Admonitio ad Belgas de pactis Hiſpanorum cum Ducissa Longavillana & Mareſchalco Turenio.

VIRI, BENEVOLI.

NOvi nihil adeò demulſiſſe veſtras ærumnas hactenus ac ſpem de pace proximâ ſemper factam. Ubi effecta deſtituere eandem, perſuaſum vobis volebant Hiſpani ex Galliæ culpa cæleſte hoc donum terris negari, quaſi Hiſpania nulli operæ parcat ad exſicandas ſcaturigines bellorum, quibus Orbis Chriſtianus vaſtatur. Bellum generatim ſumptum, res adeo funeſta, vt qui eo corripiuntur, per quævis jura obligentur ad illud terminan-

minandum, quantocyus poſſunt, licet modo perquam humano, & legibus moderatiſſimis, quę vulgò nuncupantur *leges boni belli*. Quanto magis augetur iſtud officium in bellis, quę omni licentię feneſtram aperiunt, & omnibus criminibus cuiuſcumque pręſtant quemadmodum hoc ſeculo fieri ſolet?

Hinc bellorum amiciſſimi, ſummum pacis ſimulant ſtudium, plurimum artis & coloris adhibent, ut hanc fidem mundo perſuadeant. Tales ſe hactenus proſtituere Hiſpani, quod compertum habetis, neque deſinent tandem redintegrare fabulam, contagione erroris longè atèque ſerpente, ſi commodum videatur.

Arbitrabar igitur, me de publico non parum mereri, & particulariter de vobis, quibus maximè ſic conſulerur, ſi & meam operam conferrem adſolvendum illud aſcinum, cum inde pręcludatur facultas cogendę ad pacem Hiſpanię, quę putatur bellum ducere magis ex neceſſitate, quam ex arbitrio.

Pacta illorum cum Duciſſa Longavillanâ & Mareſchalco Turænio adeo ſolidè comprobant meam ſententiam, ut neſciam, an ſecundum ea poſſit inveniri mortalium quiſpiam, qui eousque exerceatur veritate m, aut aliis ſtudeat, vt dubius hærere queat. Redintegrate inſtrumentum belli, poſt demonſtrationem de pace deſideratam factam, & focum tranſactioni ſumptum, inque eo prætextu, quaſi libertas principum in Gallia attentorum, & ſecundum Pinierandæ ſuggeſtionem, quaſi regnum hoc bellum civile eouſque rueret, ut nihil potentiæ ipſi ad æternum gerendum ſupereſſe poſſit, id verò eſt abhorrere à pace penitiſſimè, aut illam deſiderare remotiſſimam.

Ut iſta certius conſtent, & antequam pacta illa excutiam, non ineptè vobis demonſtravero generatim, delineavero que characterem ingenij Hiſpanici de iis, quæ item bellum vt concernunt.

Iam ante omnia notabitis, eos, ſi quem prætextum habeant belli ſumendi aut ducendi, nihil eos ab incendio re faciendo, ſive promovendo abſterrerit, modo inſignis aliquod emolumentum ſibi inde promittere queant.

Nu-

tianus onere diuturniore premeretur, ex ſol: hiſpanorum
pertinaciâ.

Cum poſtmodum incendium veſanum, quod Galliam corripuerat, extingueretur, & Galli, undiquaque concederent ad Hiſpanorum vota, modò pacis negotiatio redintegraretur, conſtituerentque in finibus, Hiſpaniæ, quod petebatur, rem aggredi? caſus Galliæ inopinatus, captivitas ſcilicet principum, diſſipavit formoſum illud figmentum, adeo ut per novam proſperitatis ſpem in Hiſpania ſuſcitatam, turbine obrepta ſit navis, & alto reddita, quæ excenſſo videbatur vicina.

Ex hoc inſtituto, quod conſtans & invariatum in animis Hiſpanorum apparet, hancinfallibilem licet ducere riem, id quod per occaſionem dictum eſto Cum nunquam non ad bellum gerendum inducantur ex rebus adeò incertis, quales in tumultibus Gallorum collocant, eodem ne momento & concitatis & conſopitis licet credere eos ullo unquam cogitatu pacem optaſſe, dum bellum per Germaniam ferveret, maximè vbi animadvertere unico prælio quod imperator adverſus Suecos habuit proſperum univerſam Germaniam ſubjugati unde integrum habuiſſet Hiſpanos à jacturis & damnis quibuſcunque vindicare.

Meminerant quantum mutationis prelium Nordelinganum partibus fæderatorum invexerit, qui prius tantum præ valuerant; apparebat etiam Gallia in eo minimè ſtatu quo fuerat, quæ altera vice res collapſas reſtaurare ſſet.

Hinc omnia ſunt auſij ut pacem Imperij diſturbarent, m inde ſubrueretur ſolidiſſimum fundamentum rerum integrandarum: Nihil intentatum reliquêre ut inducias menſes in ipſo ortu ſuffocarent pacis utique procœmium m autem apud Bavaros nihil poſſent Imperatorem abſtiere, ut theatrum vel ex illa parte relinqueretur Bellonæ erum poſtquam apud Bavaros & aliquot principes fœratos aliquamdiu clauderetur.

Quid igitur intentatum reliquerunt à cōſtitutis illis in-
ducijs

duciis, ut pacem Imperii remorarentur, quæ progrediebatur ſic? quot machinas in propatulo & occulto adhibuêre, ne conſtarent induciæ, & ne bellum non foret Germaniæ perpetuum: Eidem pax, nunquid & hodie ægrotat, langvida & dubiæ vitæ, per artes & obligationes, per Francodaliam non reſtitutam, & per obſtacula, ne Hermeſteynium ſequeſtris committeretur.

Omnem denique magis imbuixam ſumunt operam, ut pax hæc intermoriatur, poſtquam natales ipſius, & Orbis gaudium inde natum ſuffocare nequiverunt? ex unicâ ſpe ſucceſſus proſperioris, ſi diſturbetur, quam præ ſuperiore tempore vaſtiſſimam concepêre.

Etiam judicari poterit ex hoc fundamento, an pacem univerſalem meditati ſint, cum tranſigerent cum Hollandis, & an Comes Pinitrandaz, qui *M*onaſterium unicè acceſſerat, ut eam patraret, negotiationis utique colophonem, & ſummum rebus Belgicis remedium, voluerit pacem univerſalem concludere, niſi iſtam particularem prius tentaſſet, & ex meſſe iſtius univerſæ ſegetis faceret argumentum. Potuitne, ſi diverſum ſumpſiſſet inſtitutum, principem ſuum privare emolumentis, quæ ex illa pace trahebat, dum *h*oſtes graviſſimos, Hollandos ſcilicet removebat, & Galliam per defectionem eorum fæderatorum debilitabat, cum ſine dubio illorum viribus Gallia maximè fulciretur? Judicate Viri, an id potuerit fieri.

*A*mplius dico, *h*inc inferri poſſe, ex ratione nempe contrariorum, *S*i Hiſpaniæ inſtitutum, de quo agimus, ad bellum unicè collineavit; certè Gallia, omnibus modis ipſi adverſa pacem quæſivit. Quapropter Hiſpania, ubi nihil omiſit, ad remorandam imperiis pacem, quam omnibus nervis impugnavit, nunquam dicetur deſideraſſe univerſalem, ad quam per iſtanc ibatur: Quemadmodum finem neceſſario vult, qui media ad eundem ducentia ſumit, & fructus ſolitos ex arbore expectat hortulanus.

Perinde animadvertetis viri, nihil unquam evidentius demonſtraſſe in victum pacis faſtidium, & ardentem immortalis belli ſitim, quibus Hiſpani laborant, quam nu-

pe ra

pera cum Ducissa Longavillana & Marſchaleo Turænio pacta.

Eousque induſtriè induxerant fucum ſuo inſtituto, per demonſtrationes contrarias pulvere inſenſibili oculis mortalium objecto, ne pateret, ut oculatiſſimorum penè fugerit aciem.

Conventum denique de loco & mediatoribus ad pacem quærendam commodis Monaſterium, & Nuntius Apoſtolicus cum legato Veneto placent, mittuntur fiduciarij cum mandatis ampliſſimis, ad eam firmandam. Producuntur litium ac errimarum materiæ, conficiuntur pleræque ex quinquaginta quatuor capitibus determinantur quadraginta octo, affulget ſpes deſideratæ pacis in cujus gratiam eouſque erat progreſſum.

Verum enimverò his ipſis pactis, quæ recenſemus, perſonam penitiſſimè exuerunt! ſic pacem prorſus exterminarunt ; & anathemate extorrem extra mortalium conſortium agere. Quid enim ſibi aliud quærunt ſpontanea illa neceſſitate, belli eouſque ducendi, donec Principibus in Gallia attentis redderetur libertas? Nemo enim non videt in eo verſari Galliæ ſalutem, ſi rex omni ſuo jure expolietur. Id quod dictu facilius eſt, quam factu.

Poſſet ille reddere quædam occupata; ſive urbes ſive provincias, ex conſideratione aliqua potentiore, præ urbibus & provinciis illis. Sed ut ferat], Principes coercitos ex aliena manu libertatem recuperare, & tantam gratiam alienis debere nulla unquam ratio imperrabit ad ſenſum, quouſque repugnare licebit ; nulla unquam extrema negliget, antequam ad has redigatur incitas, cum ſecundum omnem omninò conatum hunc delabi liceat.

Non auguror de futuris, nec ſcio ſenſa iſtorum Principum, regi veſtro debuerint libertatem; novi tamen optimè ſemper ex parte Gallorum juſtam fore metuendi cauſam, ſivè ex opprobrio præterito, ſive ex beneficio redenti, ne vinculum aliquod inter iſtos principes & ipſum Galliæ fatale nectatur. Perinde cernitis, quantum

obſtaculum, Hiſpani objecerint his pactis, & quantam telam ſumſerint pertexendam ante pacis definitionem

Præterea Duciſſæ Longavillanæ & Mareſchalci Turænii promiſſa de bello ducendo, donec Gallia cogatur ad pacem cum Hiſpania æquam, vt nempe omnia reſtituantur ſecundum tempora, quæ proximè bellum præceſſère, ſatis oſtendunt ex longiſſima, quam opus fuerit conficere via, & ex tramite, qui impeditiſſimus fuerit antè ſuperandus, pacta illa potius eſſe conſpirationem ad bellum immortale, quam ſocietatem ad pacem promovendam, pacisque hactenus tam validè impeditæ obſtacula perrumpenda.

Nunquid aliunde percipitis, quo novo ſtimulo hæc pacta Gallos conciraverint, qui patriæ minimè oſores repugnabunt illis Gallis, pacem procurantibus, dum bellum externum, quod fit, firmatur, & civile in viſceribus ſuſcitatur: qui patriam volunt beare, & ſecuritate honoreque cumulare (per pacem æquam, ſecuram & honeſtam, vt in verba pactorum ſonant) dum limitem hoſtibus ad vindictam infiatis, ſecundum tot opprobria & damna ſuſcepta, aperiunt, ipſis immolant, qui inter cæteros belli finis, ſucceſſus proſperiores, & fructum prodigè effuſi ſanguinis, ærarijque à tot annis exhauſti,

Et vt verborum faciam compendium, Gallia quæritur diluvio ærumnarum, quas bellum civile trahit, ſubmergenda, vt eadem opera principia & organa virium vitæque deſtruantur. Id demum foret ſanitatem & ſucculentiam corpori Valetudinario & exangui reddere per vulnera iterata, & alimenta toxica ſic ſcilicet munimentum aſſeritur, propugnaculis hoſti tradi is, præſidio in tumultum & mutuam cædem concitato.

Progredior vlterius, vt vobis oſtendam, Viri, Principes coercitos revera non habere hoſtes graviores, aut qui longius recedant à fine, quem illi ſibi propoſuère, quam qui armati quærunt illorum libertatem, vti modò demonſtravimus: vnde omnino futurum eſt, vt ad paucorum numerum redacti factione imminutâ, alijs priva-

privatorum emolumentorum rationem, & prætextum permittant. Sic tandem turbæ, in regno excitatæ, neque grandes, neque diuturnæ & compendia, quæ ſibi promiſerant Hiſpani, aut perſuaderi patiebantur, minus gravia fuerint.

Id vos moneo, vt ex errore expediamini, in quem vos conjecère, & iſta veritate rectè illuminari, eos nempè pacem neutiquam deſiderare, nec bellum tàm facilè & tam compendiosè, vti vobis perſuaſum volunt, quod novum ſuſcipiunt, finituros, ex hoc fundamento rebus veſtris conſulatis. Scitis veſtra officia; noſtis veſtra compendia; videtis vulnera Orbis Chriſtiani, qui illis ſanandis pacem anhelus expetit.

Memineritis, auctores belli reddituros rationem & Deo & hominibus, maximi ſcandali, quod terra unquam ſuſtinuerit, vbi Princeps, quam ſola reverentia cæterorum pervicaciam principum & fœderatorum modò pax ipſis conſtitiſſet, avertere poterat injuriam, paſſus eſt.

Expendetis, quam turpè id ſit culpam ferentibus; dum reſpublica Veneta à tot annis conflictatur ſola, cum tremendo nominis Chriſtiani hoſte, nullo prorſus principum Chriſtianorum ſubſidio, qui tantum onus ad vires ſingulorum diſtributum redderent leve; adeò vt miraculi vicem præbeat tantus conatus.

Reflectetis denique oculorum aciem ad juſtitiam divinam, quæ nunquam deſijt evigilare, tametſi diu ſuſcule videatur aliquando dormitare, adverſus perturbatores tranquillitatis humanæ: neque exciderit ex memoria, viciſſitudinem, quam rex Imperatoris ſuperioris prius florentiſſimæ & glorioſæ, ſunt paſſæ ex eo bello coörtam, quod Hiſpanis coactus fecit Duci Mantuæ Impedimentum à Leganeſio paci obiectum, cum ea jam coiret, traxiſſe Catalaunorum defectionem & Luſitaniæ, quæ nunquam contigiſſet pace facta. Neque Hiſpani amiſiſſent Ruſſiiionum, & quicquid per Flandriam ac Italiam exinde perdidére niſi eam repudiaſſent ex alia occaſione, turbarum vtique noſtrarum, longè compendioſiore, quod ſperabant.

 Ca e

Cavete, ne funeſtius quippiam conſequatur inſtitutum iſtud paci omnium maximè contrarium. Neque enim Gallia, uti illi fingunt, adeò eſt morbida, cum Hiſpania gravius ægrotet, longe deteriori conditione, quam ſimulat. Malum quo illa laborat, lente carpit, & quotidie enervat, tametſi violentia minus appareat: Noſtrum ſimile eſt catharris vehementibus, qui corpus ſanum & robuſtum inceſſunt, & cum ſenſu affligunt acuto, ſed ubi tranſiere, priſtinas vires relinquunt.

Fateor utique, graviſſimè commotum eſſe hoc regnum tumultibus iſtis quibus agitatur inteſtinis: habuêre tamen neque bellum diuturnum; neque vim mutandi principia bonę conſtitutionis. Quicquid reliquum eſt, diffluet propediem, quod delineavimus, ut vires & ratio univerſa reducant in ſtationem priſtinam Ærarii calamitas in ſcaturiginibus obſtructis aut interractis hærebat, non ex hauſtis, cum abundantia pecuniarum lateat, & jam maximè exuberet, Id verò ſuo tempore manifeſtum fiet, ne dubitare, ad eandem rationem, qua fluvij quidam abſorbentur à terra, æquè rapidi & copioſi regurgitant, ac hiatum ſubjêre.

Nihilominus in eo ſtatu, ubi continuatio belli poteſt plurimum ſpondere Gallia deſiderat pacem, ad quam progreſſa eſt, quouſque honeſtè licuit: dum Hiſpania, cui non ſunt eadem reſtauramenta & compendia, etiam mentionem pacis averſatur; cum ad tranſactionem ſponte lectum repudiat; Contarenum ab interceſſione revocari curavit, quod artes ille expediviſſet, & obſtinatum adverſus pacem animum, quem introſpexerat, exprobravit.

Et ut uno verbo omnia complectar, quomodo volet Hiſpania Mundo perſuadere ſtudium pacis, cum à negotiatione abhorreat, aut illam coaleſcere, niſi materiæ litium diſcutiantur? Nunquid ſic navigant, qui navem conſcendere nolunt; ſtadium abſolvunt, qui pedem non inferunt? Commodum veſtrum, Viri, ex hoc veriſſimo ducite ſermone.

Quod

Quodmodo agitatum eſt de pace, quam Archidux Leopoldus propoſuit Sereniſſimo Duci Aurelianenſi, novum præbet argumentum, unde evidenter confirmatur ratiocinatio ſermonis ſuperioris, quem Lector meminerit continuo inſtitutum fuiſſe poſt pacta cum Duciſſa Longavillana & Mareſchalco Turanio inita.

FINIS.

DECLARATIO
Quorundam dubiorum
IN
ADMINISTRATIONE
CARDINALIS
MAZARINI
LIBER PRIMVS.

Inter cætera obiecta ſunt Cardinali Mazarino quædam incommoda, de quibus, quod per ipſius adminiſtrationem rebus noſtris acciderint, ipſe rationem redderet Obſeſſa fruſtra Orbitella & Lerida, auxilia Neapolitanis deſtinata interverſa, & Curtræa ab Hiſpanis recepta, exempla producuntur incommodarum. Examen igitur eorum ſumimus hâc primâ in parte ſermonis.

Summa Capitum

1 A Miniſtris principum non eſt exigenda ratio de eventu conſiliorum. 3

2 Ratiocinatio ſuperioris capitis firmatur exemplis, quæ per regna Franciſci II. Henrici.II. & Henrici IV. tigêre.

3.Con-

3. Confirmatur idem argumentum per regnum Ludovici. XIII. 8
4. Applicantur ſuperiora ad reginæ adminiſtrationem. 10.
5. Quanta ſollicitudine Cardinalis Mazarinus ab exordio adminiſtrationis caverit, ne fæderati a nobis, aut nos à fæderatis ſecederemus.
6. Cardinalis diu coercet tumultus reipublicæ inteſtinos ſatis feliciter, 17
7. Exordium adminiſtrationis nobilitatur prælio Rocroiano, & expugnata Theonis villa. Recenſetur expeditio Friburgica, cum ſua ſerie.
8. Quomodo ſummus miniſter cladem Marienthalianam reſtaurarit: & dux Anguinius ad Nordelingam vicerit. Quot modis imperiales & Bavari fuerint ſuperiores fæderatis per Germaniam, in bello gerendo. 26.
9. Cardinalis proponit & concludit concordiam inter exercitus fæderatorum per Germaniam, vt coniuncti, communicatis conſilijs agerent, quandocunque luberet, & quanta commoda inde pullularint. 28
10. Quanta compendia pax Germaniæ contulerit Galliæ.
11. Expeditiones in Flandriam Aurelianenſis & Anguinij, aliorumque ducum.
12. Traijcitur Colma capiuntur Mardikum, Burburgum, Bethuna, Armenteria, & alia loca in ripis Colmæ & Lyſiæ, à duce Aurelianenſe, & Mareſchalcis Gaſſiono ac Ranſavio. Tranſit princeps Auraicus canalem Brugæ, & duos Eſcautos, duobus Mareſchalcis adjuvantibus. 41
13. Obſidetur Curtræa à duce Aurelianenſe. 41
14. Ducis Aurelianenſis virtus, & obitus principis Auraici 52
15. Iterum obſidet Mardikum Dux Aurelianenſis, & Dux Anguinius Dunikerkam. 55

16. Tres poſtremæ expeditiones niſi in Flandriam ſuſceptæ, 58
17. Quare Henricus IV. abſtinuerit à Belgio invadendo, cum cauſas haberet graviſſimas. 60
18. Quas cauſas nos habuerimus, fervente bello, Belgii particulariter invadendi 64
19. Quid de mutato per Belgium bello ſit ſentiendum. 68
20. Quanta cura & quo ſucceſſu res ab initio adminiſtrationis fuerint geſtæ. 70
21. Succincta relatio reru Italicarū à morte Henrici Magni, uſque ad prælium Querſianum, ubi Comes Harcurtius vicit. 76
22. Funditur Marchio Leganenſius ad Caſalam Harcurtij Comes obſider & capit Turinum: alii recenſentur per Italiam ſucceſſus, uſque ad mortem regis ſuperioris. 81
23. De rebus Italiæ, poſtquam princeps Thomas ſolus præfuit armis regiis. 58
24. Res geſtæ per Italiam, dum arma ducis Modenenſis cum noſtratibus juncta agerent. 85
25. De inſtituto Montis Argentarii, & particulariter Orbitelli ſubigendi delineato. 91
26. De regno Neapolitano invadendo. 94
27. Plumbium & Portalongonium capiuntur, & quid commodi inde acceſſerit Galliæ. 98
28. De Motha & Roſeſio ſubactis, eorumque commodis 100.

LIBER SECVNDVS.

De aliquot celeberrimis negotiationibus, quæ per admiſtrationis tempus contigere.

Summa Capitum

Pax coit inter Pontificem maximum, Urbanum VIII, & Ducem Parmenſem, per interceſſionem regis 102.
2. Pax coit inter Sueciam & Daniam, per interceſſionem Galliæ, 105

3. De

3. De matrimonio reginæ Poloniæ, etcommodis ad Galliam inde redeuntibus, 108
4. *De* litigio inter Landgraviam Haſſiæ, & Comitem Emdenum, & hoſpitia militari per Friſiam Orientalem, quod ſollicitudo & induſtria ſummi miniſtri, ne in nervum erumperet, coercuit. 110
5. An Cardinalis rectè ſuggilletur peregrinus. 113
6. Exteri inſeruntur, & pari jure cum genuinis gaudent. 117.
7. Cur Genuini non ſemper benè adminiſtrent. 119
8. Princeps diſcernit inter miniſtros & intimos. 121
9. Cur Maſarinius Cardinalis ſit adhibitus reipublicæ. 123
10. Quæ officia Cardinalis Maſarinius reddiderit *Galliæ*, antequam admoveretur miniſterio, in ſuſtentandis Richelianis 126
11. Cardinalis fovet concordiam domi, & fœdera apud ſocios. 129
12. Cardinalis negotiatur in bello *M*antuano; ad Caſalam 131
13 Cardinalis monet Gallos: impetrat Pinierolam, & patitur ob id ſtudium. 135
14. Quanta judicia facta ſint de Cardinale. 138
15. Admonitio ad Belgas, de pactis Hiſpanorum cum Ducissa Longavillana & Mareſchalco Turænio. 140

K5 PACTA

PACTA
ET CONFOEDERATIONES,
QVORVM NOTITIA
HISTORIAM GALLIÆ,
ET
MINISTERIVM VTRIVSQVE
CARDINALIS
TVM
RICHELIJ.
TVM
MAZARINI
PLVRIMVM ILLVSTRAT:
AB ANNO 1610. VSQVE
AD ANNVM 1650.

Digitized by Google

ADMONITIO AD LECTOREM.

NEMO adeo puer eſt in hiſtoria, quin intelligat. quāti ſit notitia pactorum quæ principes invicem ineunt ex quovis tempore per rerum momenta, quæ communionem aut diſſidium utrinque generant. Fruſtra calamum exercueris in deſcribendis prælijs, obſidiis abſolutis, aut vane tentatis, urbibuſque ex pugnatis, & quæ ſexcenta fert ſors armorum, cum hæc pars non addita, ſummæ plurimum detrahat. Sunt enim pacta inſtar centri, in quod coincidunt univerſa, vel in ſacrario capta conſilia: Ibi retrahuntur repagula Politices eximiæ, quâ genii utuntur ſingulares in rebus mortalium verſandis; compertumque ſæpiculè per transactionem reciprocationem majora acquiri emolumenta, quam quæ generoſiſſimi exercituum duces non paucis obtineant pugnis.

Mirum verò pleroſque hiſtoriæ ſcribendæ avidos levi materiam hanc brachio demulcere, adeo ut aliquibus vel tactio ejus videri poſſit religionis. Hinc lectori perit laboris fructus potior, quo animum lactabat quemque hiſtoria ſuis numeris conſtans promittere ſolet. Equidem errori inveterato obvius, quæ deſiderari poſſent in hiſtoria noſtri temporis, in hunc codicem compingere

pingere

pingere libuit & pacis fœderationum transactiones, quæ interceſsère Galliæ á triginta annis cum Principibus & Dynaſtiis Europæ, acceſsere tamen nonnulla ſpeciei non admodum diverſæ;

Occurrent pleraque Galliacana veſte exuta, paucula ex Belgio & Italia Latio tranſſcripta, & quæ ſuo ſibi Latino ſuperbiunt ſermone. Etiam ſine monitore intelligis, hic nec labori, nec amicorum, patronorumue operæ, nec ſumtibus parcitum fuiſſe, vt ſacrarium tum nobis, tum tibi pateret. Auſus eſt non nemo publici & privi ſtudioſus, Pariſijs prodere, quæ ſumma putabat ſed ad hæc noſtra ſi conferantur, adeò manca, & alicubi perverſa invenientur, vt quid inde colligas, vix aſſequaris.

Fruere igitur hoc labore, quo ſatisfactum reor genijs veritati mancipatis, qui Andabatarum depugnationes nihil morati, ad cauſas motuum penetrare avent, ſi qua ſpes remediorum affulgeat.

Vale.

FRA-

FARRAGO
PACTORVM
TRANSACTIONVM ET CONFOEDERATIONVM INTER GALLIAM, ET PRINCIPES IPSI EXTEROS RESQUE PVBLICAS.

CAPVT. I.

Pacta matrimonialia inter Chriſtianiſſimum Galliæ Navarræque regem Henricum IV. & Sereniſſimam principem Mariam Medicæam, filiam Sereniſſimi principis Franciſci, Magni per Tuſciam Ducis. Anno, 1600. 15. Apr.

POSTEAQVAM de matrimonio inter Sereniſſimum, Excellentiſſimum & Potentiſſimum Principem, Henricum IV. per gratiam DEI, regem Chriſtianiſſimum Galliæ & Navarræ; atque adeo Sereniſſimam principem Mariam Medicæam, filiam Sereniſſimi principis Franciſci, Magni per Tuſciam Ducis; & Sereniſſimam principem Johannam Archiducem Auſtriæ & reginam Hungariæ Bohemiæque natam, matremque Sereniſſimi Principis Ferdinandi, qui nunc temporis rerum potitur per Tuſciam, antehac

te hac fuit actum; & mentes utrinque in eo convenère, ut matrimonium iſtud ad honorem Dei, cujus gloria hic maximè quæritur, conſumetur; viſum fuit, pro conſuetudine iſtius modi negótiorum, de aliquibus tranſigere & convenire condiṫionibus.

Itaque anno à nato Domino noſtro Ieſu Chriſto 1600. die 15. Aprilis, Florentiæ, in Palatio Piſano, coram me Belliſſa Unita, Equite Sancti Stephani, & proto ſecretario Domini mei Magni Ducis, pręſentibus Illuſtriſſimo & Reverendiſſimo Carolo Anthonio Putero, Archiepiſcopo Piſæ; & Illuſtriſſimo atque excellentiſſimo Domino Virginio Urſino, Duce Bracciani, teſtibus in eam rem vocatis; præſentes ſeſe ſtitère, nempe nomine Majeſtatis Chriſtianiſſimæ Meſſirus Nicolaus Brulardus, Eques, Dominus Silerij, conſiliarius regius intimus, adeòque Legatus ad Sedem Apoſtolicam, ſecundum poteſtatem à rege per literas patentes ipſi Pariſiis ſexto Ianuarii die, hoc anno 1600. factam, regisque manu, & inferius à Neovillano ſignatas, atque magno Sigillo regiæ majeſtatis roboratas: quæ Patentes, poteſtatem illam continentes fuere exhibitæ, & ſub calcem iſtarum inſertæ: tum Sereniſſimus Princeps Ferdinandus *Magnus* per Tuſciam dux, ſtipulatus, promittit & accipit, tum ſuo, tum neptis ſuæ nomine, ut communi tranſactione & conſenſu, dominus Silerius, ex uſu poteſtatis collatæ, agat: quemadmodum tranſactum, concluſum & conventum eſt in hos articulos & conventa ut ſequuntur.

Primò, Magnus dux promiſit & promittit dare in matrimonium Sereniſſimam Principem liberè volentem & conſentientem, quemadmodum id declaravit, domino regi Chriſtianiſſimo. qui pariter promiſit & promittit per dominum Silerium accipere in uxorem & probam ſponſam, Sereniſſimam illam principem, ſecundum leges & ſanctas Eccleſiæ conſtitutiones, quamprimum fieri poterit; ex hoc ipſo momento promittens dare fiduciarium, negotio parem, cum poteſtate ampliſſima, qui nomine, & tanquam Procurator regię Majeſtatis, verbotenus, de præſenti, copuletur cum Sereniſſima principe

cipe, donec matrimonium à partibus contrahentibus queat conſumati, & ſolenniter in fae e Matris noſtræ, ſanctæ Eccleſiæ, ad ſuſcipiendam ſanctam ipſius benedictionem perfici,

In cujus matrimonij ſavorem & conſiderationem Magnus Dux, ut ſingularem benevolentiam, qua Sereniſſimam illam complectitur principem, pro dignitate & celſitudine Natalium, teſtetur, promiſit & promittit dotis nomine ſereniſſimæ principi adnumerare ſexcenties millia Scutatorum aureorum, ad ſeptem libras cum ſemiſſe ſingula, monetę Florentinæ: ex qua peccunia Dominus Rex jam receperit ducenta quinquaginta millia Scutatorum, quæ ſoluta & numerata fuerint in manus Quæſtoris regij, adeo ut reliqua ducenta quinquaginta millia Scutatorum adnumeranda ſint, præſenti peccunia Maſſiliæ, aut Lugduni, matrimonio conſumato, & per Eccleſiam, ut ſuperius dicitur, perfecto.

Idem Magnus Dux promiſit inſuper & promittit deducere, & honorificê comitari ſuis ſumptibus & impenſis Sereniſſimam principem, neptem ſuam, pro dignitate iſtorum Natalium, Maſſiliam uſque: etiam addere mundum muliebrem, & ſupellectilam pretioſam, pro dignitate regiæ Majeſtatis & principis familiæ.

Et perinde conveair, ut Sereniſſima princeps ſeſe abdicet hęreditate paterna atque materna, modo quo fieri poteſt optimo, ad Magni Ducis, utpote patrui, voluntatem; in quem finem princeps iſta auctorabitur à Domino rege, quandocunque abdicationis confirmatio poſtulabitur.

Ex hoc igitur momento Sareniſſima Princeps agnoſcit bona fide, ubi dos dicta, mundus & ſuppellex pretioſa, tradantur, ſibi liberaliter & abunde ſatisfactum de omnibus, quæcunque ex hæreditate paterna atque materna ſua forent, itaque libere, ex pura & ſoluta voluntate abdicavit & abdicat ſeſe, in Magni Ducis, & deſcendentium maſculorum, aut eorũ, quibus jus propter Magnũ Ducem in quocunque gradu & modo competeret, omnibus juribus, Nominibus, Rationibus, & Actionibus, quæ quacunque ratione poſſet habere & quærere ob hæreditatem

iam ſors peccuniæ competens ad cultum illum ſuſtentandum, quam ærarium præbebit quovis trimeſtri, ſecundũ ordinem regibus Galliæ ſolitis.

Quod ſi matrimonium iſtud morte Sereniſſimæ Principis, futuræ utique reginæ, ſolvatur, & nulli extent inde orti liberi, Dominus Rex reddet & reſtituet Magno Duci, aut fiduciario ipſius, mundum traditum, juxta indicem qui de eo concinnabitur, niſi fortè ipſa aliter diſpoſuerit: etiam quadringenta millia ſcutatorum, beſſem nempe dotis numeratæ, niſi rex malit eâ ſorte integrâ ad dies vitæ uti, ut tum à morte regis ſors integra ſexcenties mille ſcutatorum plenè reſtituatur: ſi verò Sereniſſima Princeps ſobolem ex eo matrimonio relinquat, liberi illi ſuccedent in omnia ipſius bona, & mobilia, & immobilia quæcunque reliquerit, & ipſi competere queant adeò ut inter eos diſtribuantur ſecundum uſus & conſuetudines regni Gallicani.

Quod ſi matrimonium ſolvatur ex morte Domini regis Chriſtianiſſimi, regina futura ſuperſtite, ſive extent liberi ex hoc matrimonio, ſive non extent, tum Sereniſſima Princeps futura uxor, recipiet integrè omnem dotem, & mundum allatum; etiam quæ à Domino rege acceperit, præter mundum Coronæ, qui tanquam cuſtodi & depoſitariæ ſolet tradi reginæ Gallicanæ. Tum etiam futura regina fruetur ſuo domino, uti dictum fuit, adeoque omnibus ſuperius recenſitis, ſive in Gallia commorari velit, ſive aliud domicilium eligere, id quod libertati ipſius permittitur.

Quæ omnia, articulata & conventa ſuperiora tractata, concluſa & firmata fuere nomine Domini regis Chriſtianiſſimi, per Silerium & per Sereniſſimum Magnum Ducem tum proprio & privato, tum Sereniſſimæ principis, futuræ reginæ, nomine: Promittunt autem partes, ſervare & adimplere omnia & ſingula, bona fide, ut neque directè neque indirectè ullo modo impingant; etiam promiſſere, omnes literas & expeditiones neceſſarias facere, ut iſtæ

nio, equite ordinis D. Jacobi, Secretario intimo, Scriba & Actuario regiæ maieſtatis Catholicæ, comparuit Excellentiſſimus Dominus Franciſcus Sandovalius Roxaſiæ ſtirpis, Dux Lermæus, Marchio Denianus, magnus Commendator Caſtiliæ, Senator intimus regiæ majeſtatis, & cuſtos corporis, magnus ſtabularius gubernator & protomagiſter aulicus Sereniſſimi & Triumphantis Philippi, principis Hiſpanici, ſummus Dux equeſtris militiæ, in nomine, & veluti procurator Sereniſſimi, Excellentiſſimi, & Potentiſſimi Principis, Domini Philippi, ratione nominis, Tertij, Domini noſtri, qui per gratiam Dei eſt Rex Caſtiliæ, Arragoniæ, utriusque Siciliæ, Hieroſolymorum, Luſitaniæ, Indiæ Orientalis & Occidentalis, Dux Mediolani &c. ex virtute poteſtatis, quam idem Dux Lermeus, accepit à maieſtate regis Catholici, per Breve & mundatum, ſignatum manu ipſius regia, obſignatum ſigillo ipſius regio, & inſuper adſignatum ſigillo ipſius regio, & inſuper adſignatum a me Secretario regio: id quod accidit & tranſactum fuit ad D. Laurentij Scurialis, die 10. Julij eiusdem anni, veluti ex. Pater, & legitimus adminiſtrator Sereniſſime Infantis filie ſue, & Regine Nargarethe, coniugis & ſponſe legitime, ex una parte: & ex altera parte. Excellentiſſimus Dominus Henricus Lotharingus, Dux Meduaniel & Eiulony, par & proto Camerarius Gallie, Gubernator ... legatus regie maieſtatis Chriſtianiſſime per inſulam Francie, & cum ipſo adiutores perſonaliter preſentes comparuêre Vice comes Piſieus, conſiliarius intimus regis Chriſtianiſſimi, Secretarius mandatorum regiorum & erarij, magnus Ordinum Equeſtrium theſaurarius, & Legatus extra ordinem ex altera parte, iſtius negotij cauſa ſingulariter ad Maieſtatem Catholicam, Baro Vancelaſij conſiliarius intimus Maieſtatis Chriſtianiſſime in nomine Sereniſſimi, Excellentiſſimi & Potentiſſimi Principis Ludovici XIII. per gratiam Dei regis Chriſtianiſſimi Gallie Navarreque & Sereniſſime, Excellentiſſime ac Potentiſſime Domine Marie, reginæ Chriſtianiſſime in Galliâ & Navarra, matris, Tutricis & Regentis in regnis, & ex virtute poteſtatis, quam

exhibuerunt & propoſuerunt originaliter in linguâ Gallicâ ſignatam regiis manibus & firmatam regiis ſigillis, datam & indultam in regia urbe pariſiorum, regis nempe Chriſtianiſſimi die 19. anni & menſis dicti: cuius poteſtatis originalia relinquuntur apud me Secretarium intimum, ut ſubnectantur ſcripturæ præſenti.

Dux igitur Lermæus nomine Maieſtatis Catholicæ & Domini Dux Meduanæ, Vice Comes Piſiæus & Baro Vaucelaſii nomine Maieſtatum Chriſtianiſſimarum, videlicet Regum Chriſtianiſſimi & Catholici, qui commodis ſuorum regnorum afficiuntur, & pacem Coronarum ſuarum præter illam Orbis Chriſtiani, communem firmare ſatagunt veluti illa ſervata fuit, poſtquam Maieſtas ſuperioris Regis Philippi II. Domini noſtri & Maieſtas Chriſtianiſſima Regis defuncti, Henrici IV quem parentem agnoſcunt Maieſtates Chriſtianiſſima & Catholica impræſentiarum rerum potiuntes. eam ſanceivere, & concluſere? optantes utique eam perpetuam & continuam, non tantum per univerſam vitam Maieſtatum ſuarum ſed etiam deſcendentium & ſucceſſorum unde nihil prius, neq poſterius quam matrimoniorum vincula invenientes, quæ omnino ſummæ ſunt efficaciç, ubi geminantur reciproca per gratiam Dei, ad incrementum cultus Divini.

Adeò ut cum matrimonio Infantis, & cum benedictione noſtri S Patris Papç Pauli V. negotium ſuſcipiente Magno Tuſciæ Duce, ſponſalia & matrimonia iam fuerint tranſacta & conventa inter Sereniſſimum principem Hiſpaniç, Dominum Philippum & Sereniſſimam Iſabellam ſororem & filiam maiorem Maieſtatum Chriſtianiſſimarum: Sic etiam inter Regem Chriſtianiſſimum Ludovicum XIII & Sereniſſimam Infantem. Dominam Annam filiam maiorem Maieſtatis Catholicç, ut per nova hæc vincula arctius conſtringantur, & amplius confirmentur benevolentia, amicitia & fraternitas, quç cõſtant & deſiderãtur diuturna inter illas Maieſtates, modo plenum & integrum effectum ſortiantur.

Hinc

Hinc dicti Domini fiduciarij nomine eorum, quos diximus, quod ſpectat matrimonium regis Chriſtianiſsimi cum Sereniſsima Infante, Domina Anna, in hæc ſequentia tranſegere & conſenſere.

Ut annuente gratia & benedictione *Dei*, prius etiam obtenta à Pontifice Maximo diſpenſatione, propter proximitatem & conſanguinitatem, quæ inter regem Chriſtianiſsimum & Sereniſsimam Infantem intercedit, quamprimum ipſa compleverit annum duodecimum ætatis, ſponſalia, & matrimonia, per verba de præſenti, ſecundum formam & ſolennia in ſacris Canonibus & Conſtitutionibus Eccleſiæ Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ præſcripta, celebrentur, fiantque illa ſponſalia & matrimonia in Curia Palatio & domicilio Maieſtatis Catholicæ, ubi Sereniſsima Infans, Domina Anna, *h*abitat, idque ex virtute poteſtatis & fiduciæ à Rege C*h*riſtianiſsimo datæ.

Ubi autem iſta fuerint peracta, tum rex Chriſtianiſsimus ea habebit rata, & in ſua perſona adimplebit, quando Sereniſsima infans, Domina Anna, deducta fuerit & pervenerit in Galliam, ut Maieſtas regia tum ipſi jungatur, Fient etiam ſolennia Sponſaliorum, ſive ex poteſtate ſpeciali ſive per præſentiam, quando de tempore conſummationis inter Majeſtates tranſactum & conventum fuerit.

Maieſtas Catholica promittit & tenetur dare dabitque Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ, dono & in favorem matrimonii cum rege Chriſtianiſſimo Galliæ contracto, adnumerabitque Maieſtati Chriſtianiſſimæ, aut ipſius fiduciario, quingenta millia ſcutatorum aureorum quorum ſinguli ſedecim regalibus æſtimentur, intra Lutetiam Pariſiorum, pridie celebrati matrimonij.

Majeſtates Chriſtianiſſimæ tenebuntur firmare, aut firmabunt dotem Sereniſſimæ Infantis, Dominæ Annæ in cenſu ſecuro & probo, latifundiis & redditibus validis, ad voluntatem Maieſtatis Catholicae, aut eorum, quibus negotium demandabitur. Quod ſi forte ſolvatur matrimonium, & reſtitutio dotis in jure locum habeat, reddent eandem Sereniſ-

ſimæ Infanti, aut cuicunque. Celſitudo eius id committet: adeò ut pet tempus, quo dos non fuerit reddita; Celſitudo eius, aut liberi ſucceſſores fruantur redditibus, quos ſors quingenties mille ſcutatorum exigit, ad rationem ſextæ decimæ, cum ſolvi debeant ex virtute ſuperiorum definitionum.

Sereniſſima Infans, Domina Anna acquieſcet, & ſatis habebit eà dote, adeo ut in poſterum nullum aliud jus poſſit allegare, aut ullam aliam actionem petitionemve intentare, quaſi prætendat, ſibi competere, aut poſſe competere alia majora bona, jura, rationes, actiones, propter hæreditates & ampliores ſucceſſiones Maieſtatum Catholicarum, parentum nempe: nec propter reverentiam perſonarum illarum ullo modo, aut quamcunque cauſam & titulum quemcunque, ſiue rem norit ipſa, ſive ignoret: cum actiones illa & res ſuperiores, cuiuscunque ſint ſpeciei & conditionis illam non abſtineant, quin abdicatio fiat in formâ bonâ & debitâ, & cum omnibus omninò fiduciis, formis & ſolennitatibus, quæcunque requiri poſſent & neceſſariæ fuerint: facietque abdicationem illam per verba de præſenti, antequam matrimonium conſummet; eandem etiam poſt celebrationem matrimonij continuo approbabit, & ratam habebit conjunctim cum rege Chriſtianiſſimo, per eaſdem formas & ſolenitates, quas adptiorem adhibuerit abdicationem, imò per eas clauſulas, quas ad effectum & perfectionem videbunt commodiſſimas & neceſſarias.

Ad iſtam abdicationem *Majeſtates* illæ ex hoc momento, utrumtemporis, obligabuntur, & obligabuntur ex hoc momento, ſicut tum, Quod ſi fortè abdicatio & ratihabitio minus fiat ſecundum virtutem præſentis per tranſactionem contractus, æſtimabuntur & cenſebuntur nihilominus eadem *Pacta* abdicatio & ratihabitio, ſicuti nunc, ita & tum benè & debitè facta tranſacta & indulta. Fiet autem ille actus in forma maximè authentica & efficaci, quantum poteſt, ut probus & validus evadat, una cum omnibus clauſulis derogatorijs, quę derogant quibuſcunq, legibus Iuriſdictionibus, Conſuetudinibus, Iuribus, & Conſtitutionibus contrarijs, aut quæ penitus,

nitus,ſive aliquatenus impediant illas abdicationes & ratij habitiones, quarum effectui & validitati, uti dictum Majeſtates Chriſtianiſſima & Catholica derogabunt, quemadmodum ex hoc ipſo momento penitiſſimè derogant,&ad apropationem ab ratihabitionem, quam de præſentibus pactis & conventis præſtabunt, jam nunc, ſicuti tum,intelligent, &intelligunt derogâſſe omnibus ſuperioribus exceptionibus.

Quonjam vero Majeſtates Chriſtianiſſima & Catholica conſtituerunt, &conſtituunt facere hoc matrimonium ut eò magis perpetuetur, & nodo vinculoque arctiore conſtringatur pax publica Orbis Chriſtiani, & inter Majeſtates illas benevolentia fraternitasque quam nemo non ſperat mutuam,conſtet. expenſis etiam juſtis & legitimis cauſis, quæ demonſtrant & perſuadent æqualitatem & aptitudinem iſtorum matrimoniorum, ex quibus, annuente divina gratia & favore,univerſi&ſinguli queant ſibi ſpondere ſucceſſus quoſvis proſperrimos, in ſummum bonum&incrementum fidei& religionis Chriſtianę,ad emolumentum & commune regnorum, provincialium& vaſallorum, quos utraque Corona fovet, beneficium, quemadmodum etiam, quantum Reipublicæ intereſt, &conſervationem illus ſpectat: quæ conſideratio profectò tanti eſt momenti, ut metuendum ſit, ne occaſiones, quæ ſeſe prębent in iſtiusmodi matrimonijs,pręripiantur et tollantur.

Itaque expectarunt merita ſuperiorum et aliarum rationum juſtarum,quas proferre et adducere poſſent Maieſtates illę, conſentiunt et concludunt per contractum et pactum conventionale mutuum, quod pręſtabitur et locum habebit, vim et vigorem legis,in perpetuum firmę et ſtabilis,ad emolumentum ſuorum regnorum, et univerſę reipublicę,eorundem, ut Sereniſſima Infans Hiſpaniç, *Domina* Anna Auſtriaca, et liberi ex illâ nati ſive mares ſive fęminę, adeòque deſcendentes, primi,ſecundi tertii aut quarti ordinis deinceps, quocunque in gradu queant inveniri imò inſempiternum, non poſſint adire, nec ſuc[illegible]ere in regnis,rebus publicis, [illegible] dominiis, [illegible] quę co[illegible]petunt [illegible] co[illegible]erent Maieſtati Ca-

tholicæ, & quæ continentur, ſub titulis & nominibus in hac capitulatione memoratis, neque etiam in ullo vaſtorum regnorum, Rerumpublicarum, Dynaſtiarum Provinciarum, Inſularum ad jacentium, Feudorum, Capitaniarum, neque in limitibus, quos Maieſtas Catholica hoc tempore poſsidet, aut ipſi competunt, adeoque competere poſſunt, intra & extra regnum Hiſpaniæ, & ante hac Maieſtates Catholicæ, & aſcendentes Maiores habuêre, poſſidare, & obtinuere, neque in omnibus illis, quæ comprehenduntur in ijſdem, aut dependent ab ijsdem, neque etiam in omnibus illis, quæ inpoſterum quocunque tempore ipſa poſſet acquirere augere, & adiicere ad eam ſua regna, Reſpublicas & dominia, aut poſſet recuperare, vel poſſent accidere per devolutionem, aut quoſcunque alios titulos jura, aut rationem quamcunque tametſi ſuperſtes fuerit Sereniſsima Infans Domina Anna aut vitam mortalem exuerit, in quocunque ipſius deſcendentium primorum, ſecundorum aut tertiorum, & ordine naſcendi, aut quacunque ratione id poſsit evenire, aut caſus unus plures ve, per quos, aut per jus aut per leges & conſuetudines eorundem regnorum, Rerumpublicarum & dominiorum, ſive per diſpoſitiones alicuius tituli, quo poſſent ſuccedere, aut ſucceſſionis facultatem prætendere in eadem regna, reſpublicas aut dominia.

In quibus omnibus caſibus ab hoc ipſo momento eadem Domina Anna Infans dicit & declarat, ſeſe eſſe & in perpetuum fore benè ac debite excluſam, una cum omnibus ſuis liberis & deſcendentibus, maſculis ac fæmellis tametſi vel ent aut poſſent dicere & prodere in ipſorum perſonis non currere, nec poſſe aut debere conſiderari eaſdem ra iones veluti nullius valoris in republica, aut alijs cauſis, in quibus illa excluſio poſſet fundari, aut ubi vellent allegare. (quod Deus avertat) ſucceſſione regis Catholici, aut Sereniſſimorum ipſius & Infantium, præterea etiam maſculorum, quos habet, & habere poterit prolegitimis ſucceſſoribus, deficiente & deſinente: adeo ut nullo caſu, nec ullo modo aut ulla ratione, quam ſors tulerit, Ipſa nec illi ipſius heredes & Deſcendentes

dentes nequeant ſuccedere, nec prętendere facultatem ſuccedendi, ſine prę iudicio illarum legum conſuetudinum, ſtatutorum & diſpoſitionum, quarum virtute ipſius ſucceſſit in omnia ſua regna, reſpublicas & dynaſtias, ſine praiudicio etiam omniũ legũque, alicubi vigent, & conſuetudinum quas Corona Galliç tenet: & non impediunt in præiudicium Succeſſorum in eá ſuperiorem iſtam executionem, non minus hoc præſenti tempore ac per tempeſtatem & caſus, qui illas ſucceſſiones adferunt.

Quibus omnibus conſiderationibus ſimul, & ſingulis particulatim earum Maieſtates illæ derogant, in quantum adverſantur aut impedimento ſunt pactis iſtis, aut perfectioni & executioni eorundem: Sie etiam per hanc præſentem capitulationem approbationi & ratihabitioni derogabunt & derogant. volunt & intelligunt, ut Sereniſſima Infans & deſcendentes ipſius ſint in poſterum & in perpetuum excluſi à facultate ſuccedendi ullo unquam tempore, & qualicunq; caſu in rebus publicis Flandriæ comitatu burgundię & Caroloſij, annexis & appendicibus quæ provinciæ & reſbuplicæ datæ fuêre à Maieſtate Catholica Sereniſſimæ infanti, Dominę Iſabellæ, debentque redire ad Maieſtatem Catholicam, & ipſius ſucceſſores.

Declarant etiam ſimiliter expreſſiſſimè, ut ſi fortè Sereniſſima infans deſtituatur vidua, (quod Deus avertat) ſine liberis ex hoc matrimonio ſuſceptis, libera & immunis maneat ab iſta excluſione & perinde declaretur capax ſuorum iurium, & facultatis ſuccedendi in omnia, quæcunque ipſi poſſent competere aut accidere, in duobus duntaxat caſibus, ſi vidua ex hoc matrimonio & ſine liberis redeat in Hiſpaniam deinde ſi in emolumentum reipublicæ, ob commune commodum, & per juſtas conſiderationes ipſa ad ſecundas nuptias tranſeat per voluntatem Regis Catholici, parentis, aut principis, fratris: juxta quem geminum caſum manſerit capax & habilis ſucceſſionis & hæreditatis.

Quamprimum igitur Sereniſſima Infans Domina Anna, abſolverit annum ætatis duodecimum, & antequam matrimonium celebretur per verba de præſenti,

dabir,

dabit, promittet & indulgebit ſcriptum aliquod, quo ſeſe adſtringet, tum ſuo, tum Succeſſorum nomine, ad perfectionem & obſervationem omnium eorum, quæ hactenus dicta ſunt, utique ex Iuſionis propria & deſcendentium, approbabitque omnia, quemadmodum in his pactis & Capitulatione continentur, cum clauſulis & juramentis, neceſſarijs ac requiſitis, iurabitque hanc ipſam Capitulationem, & illam obligationem ratihabitionemque, quam Celſitudo ipſius fecerit & dederit: dabit etiam geminam & ſimilem cum rege Chriſtianiſſimo, quamprimum matrimonium & ſponſalia perficientur, ut ad Parlamenti Pariſienſis acta referatur juxta formam ſuam & tenorem; quemadmodum etiam ex hoc ipſo momento & Majeſtas Catholica approbabit & ratihabebit in formâ conſueta eandem abdicationem ac ratihabitionem ut inſeratur actis conſilij ſacri. Sive autem eædem abdicationes, ratihabitiones & approbationes fiant aut non fiant, æſtimabuntur tamen & cenſebuntur, ex hoc ipſo momento, virtute iſtius Capitulationis & pacti, adeoque matrimonij ſecuturi, & ob conſiderationem omnium illorum, quæ memorata ſunt, ritè factæ, & debitè indultæ atque tranſactæ,

Majeſtates Chriſtianiſſimæ dabunt Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ, loco mundi muliebris, quinquaginta millia Scutatorum Solarium, quæ quemadmodum & alia quæcunque adferret, ipſi competent ſine ulla difficultate, tanquam bona patrimonij & Celſitudini ipſi, adeoque ipſius hæredibus & ſucceſſoribus, aut quicunque jus & cauſam ipſius obtinebunt, competent. *Maieſtates* Chriſtianiſſimæ, ex priſca & laudata conſuetudine familiæ regiæ apud Gallos, definient & conſtituent Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ, in dominium ſeu dotem viginti millia ſcutatorum aureorum, ad cenſum annuum qui exigetur ex redditibus & latifundijs, Juſtitiæ throno fulgentibus, ubi potior locus titulum *Ducatus* ferat, aut amplius, & deinceps, uſque ad cenſum annuum vicies mille ſcutatorum. Quibus locis & latifundijs, ad eam rationem datis & definitis, Sereniſſima Infans fruetur ad ſuas manus & per ſuam authoritatem, aut ſuorum fiduciari-

clariorum & præfectorum, cum juſtitiæ uſu, prout dictum fuit. Præterea ipſius etiam fuerit, providere munijs vacantibus, quemadmodum ſolent Reginæ Galliæ; ita tamen ut eadem munia non niſi genuinis conferantur Gallis, quemadmodum etiam adminiſtratio & villicatio illorum latifundiorum, ſecundum leges & conſuetudines Regni Gallicani; poſſeſſionem autem canonis illius Sereniſſima Infans, Domina Anna, inchoabit cum fructu, quamprimum viduitas locum fecerit, ut eodem fruatur per univerſam vitam, ſive in Gallia permaneat, ſive aliorſum & extra Galliam diſcedat.

Majeſtas Chriſtianiſſima dabit & definiet Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ, in ſumptus Cameræ, & ſuſtentationem dignitatis atque familiæ, ſortem congruam, pro ratione natalium tàm excelſorum & potentum regum quantam filia & conjux ſoleat ita ut definiatur ad formã & modũ in Gallia ſolitum, ad canonem iſtiusmodi ſuſtentationis & expenſæ. Sereniſſimâ Infante duodecimum ætatis annum exigente, ſponſalia & matrimonium celebrabuntur, per procuratores à rege Chriſtianiſſimo & Sereniſſimâ Infante miſſos in verba de præſenti. Poſtea eandem Majeſtas Catholica deducet ſuis ſumptibus & expenſis uſque ad limitem Galliæ, cum authoritate & apparatu, tantorum regum filiæ & uxori congruo; unde eodem apparatu excipiatur & deducatur à rege Chriſtianiſſimo.

Quod ſi forte matrimonium ſolvatur & rumpatur inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & Sereniſſimam Infantem Dominam Annam, adeò ut ipſa ſuperet Majeſtatem Chriſtianiſſimam; tum poterit ipſa redire & reverti, ſine ullo impedimento, in regna Hiſpaniæ, aut loca & regiones quæ videbuntur commodiſſimæ extra Galliam, quotieſcunque ipſi libuerit diſcedere, cum omnibus bonis, quæ recenſuimus & intelliguntur nomine dotis dominij, mundi, veſtis, vaſorum, argenti & cuiuſcunque ſupellectilis, etiam cum præfectis & famulitio, ut ex nulla cauſa, quæ fuerit, aut acciderit, impedimentum ullum obijci queat, nec ipſa attineri expedita directè ſive indirectè, coerceri denique uſus fructus & receptillatio dotis,

doris domini, nec Canonis dati aut debiti.

In eum finem Maieſtas Chriſtianiſſima dabit Maieſtati Catholicæ, & Sereniſſimæ Infanti, Dominæ Annæ filiæ eas literas & *Brevia* ſecuritatis, quæ neceſſaria fuerint, ſignata ipſius & reginæ Chriſtianiſſimæ, matris utique, Tutricis & Regentis manu, adeoque ſigno proprio roborata. *Sic* ex hoc ipſo momento, uti & tunc Majeſtates Chriſtianiſſimæ aſſerent id & promittent, ſuo & regum ſucceſſorum nomine fide & verbo regio.

Quoniam vero tractatum hunc & proæmium præſens matrimonij iſtius deſideravit & poſtea diſputavit ac promovit pater noſter ſanctus, ſuâ etiam induſtria in eum locum uti videmus, produxit-conſultum, fuerit, ut Sanctas ejus humiliter rogetur quemadmodum ex hoc ipſo momento Majeſtates ipſæ humiliter rogant, ut velit non invitus addere ſuam benedictionem, & interponere authoritatem Apoſtolicam ad iſtud pactum & Capitulationem approbare cauſam & inſerere ſuis *Bullis*, una cum pprobatiopibus, quas Maieſtas Chriſtianiſſima & Celſitudo ipſa fecerint, præter ſcripturas & juramenta data & indulta. Omnia denique, quæ facta & tranſacta fuere ad perfectionem & ſecuritatem ejuſdem matrimonii.

Majeſtates Catholica & Chriſtianiſſima approbabunt & ratihabebunt præſentem hanc Capitulationem, promittent fide & verbo regio eam ſervare & inviolabiliter adimplere: in quem finem tradent *Brevia* ſua in forma ſolita, cum derogatoriis legum, juſtitiarum & conſuetudinum quarumcunque quæ ſunt aut fuerint contrariæ, etiam uti æquum eſt, Brevia illa de ratihabitione iſtius ſcripturæ dabunt & tradent invicem reciproce intra duos menſes, qui ex hoc die & dato numerantur, per viam Oratorum ſuorum, qui ad aulas Majeſtatum Catholicæ & Chriſtianiſſimæ commorantur.

De omnibus hiſce ſuperius dictis Fiduciarii, nomine Superiorum promiſere, conſenſere & concordavere, juxta ſenſum iſtius Capitulationis, quemadmodum ad ſtrinxerunt Majeſtates Catholicam & Chriſtianiſſimam, etiam Celſitudinem ipſam, per obligationem & vinculum

lum fidei & verbi regij, ut id efficiant & ſervent, jubeant ut integre ſervetur & ad impleatur, ne in toto, aut ullaparte fallat aut deſit quicquam, neque contraibunt aut contravenient, nec conſentient, ut contraeatur aut contraveniatur directè vel indirectè, quocunque tandem modo & ratione. Sic enim ſtipulati ſunt ipſi fiduciarij ex virtute poteſtatis à *Maieſtatibus* collatæ: præſentes fuere ab exordio Capitulationis iſtius denominati: promiſerunt igitur & indu ſeruntpræfati Domini iſta ſuperiora, & ſignarunt ſua quisque manu ac nomine, petieruntque à me ut vniuerſæ iſtius Capitulationis ipſis facerem copiam omniumque eorum, quæ transſcriberentur & tranſſumerentur ad ipſorum uſum & neceſſitatem.

Ita ſignatum utrinque.

Dux	Henricus
Lermæus	Lotharingus,
Marchio	Brularbus.
Denianus.	Andreas
	Rupefiletus

Factum & transactum coram me Secretario dicto; Actuario publico anno & die memoratis.

Anthonius Arsetinnius.

Ita ſignatum.

CAPVT. III.

Pacta Madriana, in negotio Vallis Telinæ. Die 25. Apr. anno 1621.

Miſſus ſub finem Februarij, hoc anno labente, à rege Chriſtianiſſimo Baſſompetra, Eques Ordinum regiorum, Conſiliarius ſacri Senatus, ſummus tribunus Helveticarum copiarum, & legatus extra ordinem in Hiſpaniam, qui cum rege Catholico ageret de reſtitutione Vallis Telinæ, ex cauſis, quibus Maie-

Majeſtas Chriſtianiſſima teneretur conſervare & ſuſtentare Rhætos in ſuis terris. Is Majeſtatem Catholicam reperit ægrotam, adeo ut viva voce non liceret exequi, quę in mandatis habebat, exhibet igitur literas fiduciarias & ſcripto conſignat principaliores mandatorum articulos. Mors improviſa Majeſtatis Catholicæ, cui in æternum benè ſit, interrumpit cogitata laudabilia de reſtitutione Vallis Telinæ, quæ futura credebatur iuxta deſiterium & poſtulatum regis Chriſtianiſſimi: eoque magis, quod eodem tempore Pontifex Maximus in requirebat vehementius miſſa in eum finem particulari. Moriens attamen Majeſtas Catholica, memorię beatæ, inter cætera ſupremis tabulis addita etiam iſtud caput, uti ſequitur, inſeruit.

Quoniam viceſimo ſeptimo Martij, hoc currente anno, recepi literas à manu Pontificis Maximi, Gregorij XV. quibus me exhortatur & urget, ut in ſui gratiam, & per amorem ſibi debitum, intuitu boni publici, animum applicem, ad negotium Vallis Telinæ conficiendum ſublata omni occaſione ſcandalorum, quæ inde poſſent pullulare: Mando ſereniſſimo principi, filio meo dilectiſſimo & amantiſſimo, ut conſilium paternum pontificis Maximi ſuſcipiat in forma illa, poſtquam conſiliorum meorum ſummam unicè quærebat Catholicorum ſecuritatem in iſta valle, quam Pontifex Maximus paterna, adeoque vniuerſali cura complectitur. Volo etiam, ut hoc meum ſcriptum & ſtatutum teneat locum ſpecialis clauſulæ in ſupremis ultimæ voluntatis tabulis, veluti penitus inſertum fuiſſet, ex virtute illius capitis, quod in illis ſupremis meis tabulis continetur, quibus jubeo, ut quæcunque ſchedæ inveniantur meo nomine ſignatæ, partem faciat tabularum ſupremarum. Actum in meo Palatio regali, Madriti die 30. Martii, anno 1621.

Philippus itaque quartus, quam primum regnorum habenas capeſſit, adimplendum ducit regis ſui Domini & parentis mandatum, adeoque pontificis maximi deſiderium, ad ſtabiliendam tranquillitatem publicam maximè ubi rex Chriſtianiſſimus idem requirebat, ſecundum ea, quæ ex verbo regio præſtare tenebatur dynaſtis

triuꝫ

trium Ligarum. Sic cum ampliſſimis mandatis dicuntur fiduciarii Hieronymus Caymo, ſupremi Conſilii de rebus Italicis præſes, & Iohannes Cericanus, ordini equeſtri D. Iacobi adſcriptus, Commendator Riveriæ, Conſiliarius Majeſtatis Catholicæ, & Secretarius ſacrarii, qui de hoc negotio agerent cum Baſſompetra & Comite Rupeporii, Conſiliario Senatus regii Chriſtianiſſimi & oratore ad iſtam aulam: convenère igitur nomine illarum Majeſtatum de capitibus ſequentibus, ex virtute literarum fiduciarum, quas Baſſompetra à rege Chriſtianiſſimo 30. Ianuarii, hoc ipſo anno datus attulit, & ex poteſtate, quam dominis fiduciariis Majeſtas Catholica contulit, ſecundum tenorem earum, quæ præſentibus pactis ſubnectuntur.

Primò, ut omnia reſtituantur in ſtatum priorem, tum ex una, tum ex altera parte, adeò ut quilibet ſuas retrahat copias & præſidia, quæ nuper fuerint impoſita & perinde Majeſtas Catholica retrahat copias, quæ verſantur in limite agri Mediolanenſis, quatenus is Vallem Telinam, & Clavennæ attingit, ita ut nullę aliæ copiæ illic relinquantur, quàm quæ ſolebant illic excubare, ante tumultus iſtos poſtremos ex altera parte etiam Rhæti idem præſtent in Valle Telina, & Comitatibus Clavennæ atque Wormatiæ.

II. Dynaſtæ Ligarum ſanciens amneſtiam generalem eorum omnium, quæ per tumultus iſtos poſtremos fuère patrata, memoriam abolentes; adeò ut ſubditi Vallis Telinæ, & Commitatuum Clavennæ atque VVormatiæ nunquam poſſint conveniri nec turbari in ſuis perſonis aut rebus, de quibuscunque per iſtam occaſionem commiſſis. In eum finem damnabunt Rhæti perpetua oblivione omnia prætetita.

III. Concluſum & conventum eſt, quod ſpectat ſacra per Vallem Telinam, atque Comitatus Clavennæ & VVormatię, ut omnes novitates reſecentur, quę vergunt in detrimentum religionis Catholicę, & introductæ fuerunt ab initio anni 1617. vſque ad hæc tempora.

IV. Ut Ligæ dynaſtarum Rhæticorum faciant iura-

mentum & præſtent fidem, ſicuti requiritur in caſibus paribus, ad præſtanda ſuperiora promiſſa, denique eadem iuramenta & promiſſa, in forma authentica tribus illis viris, qui in capite ſequenti definiuntur. Etiam Rex Chriſtianiſſimus fidem ſuam interponet, vt eadem præſtantur per tredecim pagos Helvetiorum & Vallenſes, aut ſaltem per maximam ipſorum partem.

V. Rex Catholicus continuò faciet certiorem Archiducem Albertum, avunculum ſuum, vt mittat Præſidem Parlamenti in comitatu Burgundiæ, aut alios viros ex eodem Comitatu, Lucernam, qui quantocyus fieri poterit, illic ſint præſto, ſed quam tardiſſimè & poſt omnes remoras ad vltimum tandem diem menſis Maij proximè adventuri. Eo loco vir ille definitus adiunget ſeſe Nuntio Pontificis Maximi, & legato, quem Maieſtas Chriſtianiſſima voluerit mittere ad perficienda, adeoque in effectum & executionem deducenda, quæcunque impræſentiarum fuerant diſputata: quemadmodum intelligit & declarat vlterius, antiqua pacta, cum domo Auſtriaca inita, & particulariter, quæ Comitatum Tirolenſem ſpectant, continuari & obſervari.

VI. Vir ille, quem Archidux Albertus ex Comitatu Burgundiæ mittet, ſecum adferet literas præmaturas à Celſitudine illius ad Ducem Ferianum, quibus doceatur, negotium penitus abſolutum eſſe, vt continuò exequatur mandatum, quod Maieſtas Catholica ipſi dederit, de reſtituendis omnibus & relinquendis in priore ſtatu, in quo ante fuerint. Mittet autem illas litteras continuò ad Ducem Ferianum poſt perfectionem earum rerum, quæ capite quarto ſuperius recenſentur, in quem finem mittetur Maieſtate Catholica ad Ducem Ferianum articularum mandatum, vt promtè exequatur reſtitutionem illam, & omnia in priorem ſtatum reponat, quamprimum à Maieſtate Catholica fuerit certior factus.

VII. Ratihabitio iſta firmabitur à rege Chriſtianiſſimo, & exhibebitur Lutetiæ Pariſiorum Marchioni Mirabellano, conſiliario militari Maieſtatis Catholicæ, & Oratori ad aulam Galliæ, idque continuò poſt adventum Baſſompetræ.

VIII.

VIII. & poſtremò conſtitutum eſt, vt geminæ fiant literæ iſtius Capitulationis, tum in linguà Gallicana, tum in lingua Caſtilliana, vtræque ſignatæ a Dominis dictis,

BASSOMPETRA.
COMES RUPEPOTII,
REGENS CAYMONE.
SECRETARIUS CERICA.

Vria manus partium vtrinque tradantur.

nempe.

Galliæ Secretario Johanni Cericano, & Caſtilianæ, Baſſompetræ, Actum Madriti, viceſimo quinto die Aprilis, anno milleſimo, ſexcenteſimo viceſimo primo.

Signarunt.

Baſſompetra, Dangenneſius.
Regens Caymo, Iohannes Cericanus

Sequuntur litteræ regis.

Sereniſſime, Excellentiſſime & Potentiſſime Princeps dilectiſſime & amantiſſime mi frater & ſocer, mitto in hunc vnicum finem legatum meum extra ordinem ad te Baſſomperram, Equitem noſtrorum Ordinum, conſiliarium Senatus ſacri, & tribunum ſummum copiatum Helveticarum ob negotia, quæ per Vallum Telinam agirantur, & commodum atque tranquillitatem publicam ſpectant, etiam rem noſtram, adeoque compendium veterum amicorum ac fæderatorum Quemadmodũ de benevolentia & æquitate tuæ Maieſtatis mihi promitto, te in hac occaſione ad conſeruationem concordiæ generalis per Orbem Chriſtianum contendere. ita rogote, vt animum advertas ad ea, quæ Baſſompetra exponat

exponat particularius tuæ Maieſtati meo nomine, de illo negotio, quod mihi eſt cordi, habeasque omnem fidem, tanquam mihi ipſi qui Deum oro Sereniſſime excellentiſſime, & potentiſſime Princeps, dilectiſſime, mi frater & ſocer, vt te ſervet incolumem.

Scriptum Pariſijs, tricesimo die Ianuarij, anno 1621.

Tuus frater & gener.

LUDOVICUS.

& inferius.

BRULARDUS.

Sequitur poteſtas à rege Catholico Regenti Caymoni, & Secretario Cericano collata.

QUoniam Rex Chriſtianiſſimus frater meus, miſit ad regem, Dominum meum Baſſompetram, Equitem ſuorum Ordinum, Conſiliarium Senatus ſacri, & tribunum ſummum copiatum Helveticarum, propter negotia, quæ per Vallem Tellinam agitantur, cum literis fiduciariis, quæ ſcriptæ ſunt die tricesimo Ianuarij, hoc anno labente; ipſus conſtitui te Regentem Hieronymum Caymonem, Conſiliarium Senatus ſummi rerum Italicarum, & te Iohannem Cericanum, Secretarium ſacrum, vt adiretis Baſſompetram, legatum extra ordinem regis Chriſtianiſſimi, & Comitem Rupepotij, Conſiliarium in Senatibus Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, Oratorem ad iſtam aulam, qui interfuit omnibus rebus ſuperioribus, & de quibus, quid facto opus ſit, iam convenit itaque virtute præſentium. Ego vobis mando, & do tibi Regenti & Secretario, meam poteſtatem & fiduciam, ita integram & perfectam, vti opus fuerit, vt à me, & meo nomine, quemadmodum ipſus facere poſſem, concludatis cum Baſſompetra & Comite Rupepotij Capitulationem formaliter eorum, quæ actitata

tata & concluſa fuêre in hac cauſâ, adeoque ſignetis meo nomine. Promitto enim, quemadmodum ego promitto, me, quæcunque vos in hac cauſâ feceritis, firma, & ſtabilia ſervaturum, ac ſi per me ipſum eſſent facta. Hæc enim mea eſt voluntas.

Datæ Madriti, decimo tertio die Auguſti, anno 1621.

Ego rex.

Per mandatum regis, Domini noſtri,

ANT. ARRESTINNIUS.

Quæ poteſtas Maieſtatis Catholicæ fideliter fuit collata & tranſſcripta ex originali, quemadmodum verba ſuperius transmiſſa, comprobata manent inviolabiliter; id quod certum facimus, & ſignare voluimus manu noſtra.

BASSOMPETRA.

Compromiſsum particulare, quod in ſuperiori negotiatione incidit.

HOcdie, cum præſentes iſtę darentur literę, concluſa fuit capitulatio & pactum de rebus vallis Telline, inter Baſſompetram, legatum extra ordinem, ad hanc aulam morantem, nomine Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, ex vna parte; & inter Regentem Caymonem, Senatorem ſupremum rerum Italicarum, adeòque Johannem Cericanum, Equitem Ordinis Jacobini, & commendatorem Riveriæ, Senatorem Maieſtatis Catholicæ, ex altera parte: viſum eſt, vt principale illius inſtitutum de rebus tranſactis firmetur, & fundamento inſerviat ad pacem, ac perinde hic privatim concludatur, & ſecretò, quod Rex Chriſtianiſſimus promittit ſcripto, ſe porrò curaturum vti hactenus fecit, ne Rhætorum Dynaſtæ vllam aliam ligam cum quibuſcunque

principibus ineant, ſed vt ſuſtentent priſcam amicitiam, cum Corona Galliæ, ſecundum debitum formam. Sic igitur Baſſompetra, promittit nomine Maieſtatis Chriſtianiſſimæ datum iri ratihabitionem Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, continuò poſt ſuum reditum, Mirabellano Conſiliario militari Maieſtatis Catholicæ. Actum Madriti quintodecimo die Aprilis, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo primo.

Signatum.

BASSOMPETRA.

CAPVT. IV.

PACTA MUSONIANA,

Ad pacificanda negotia Rhætorum, & Vallis Telinæ, quinto die Martij. Anno 1626.

Legatus reverſus in Italiam ſine vlla tranſactione propoſitæ in Galliâ cauſæ, diverſis ſermonibus hinc inde præbuit occaſionem.

Orator igitur Galliæ ad aulam Hiſpaniæ perpetuus, in mandatis accipit, vt vadum tentaret, an difficultates illæ, quas legatus de ſuprema poteſtate Rhætorum (quo in gradu conſtitêre fructus evanidi negotiationis) ſuſcitaverat, proveniſſent ex motu & ſenſu Regis Hiſpanici: ſic itaque ſermonem cædit cum Comite, Duce San-Lucarij, vt amplius exponat & expendat, quàm directè iſtud caput impingeret in authoritatem regis Chriſtianiſſimi. Viciſſim ibi demonſtrat Comes Dux eodem modò, per verba pariter generalia, licet clariſſima, neque directè, neque indirectè actitatum aut propoſitum ex parte Maieſtatis Catholicæ ullam rem cum illo Legato infereretur ineptum ex parte Hiſpaniæ in vllum caput quandocunque demum foret negotiationis Gallicanæ, neque vllatenus in formales ipſius propoſitiones. Vnde etiam, quod haberet certiſſimum, Maieſtas Catholica quam

ea quamcunque rem, verè & realiter adverſam authoritati Regis Chriſtianiſſimi, nullo vnquam tempore deſiderare poſſet, aut gratam habere. Si igitur in rebus Vallem Telinam concernentibus, ſummum & vnicum ſcopum regis domini ſui eſſe ſecuritatem religionis Catholicæ per iſtam Vallem, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ, cum exercitio & vſu libero, adeoque perpetua tranquillitate eiuſdem religionis Catholicæ Romanæ, qui ſit principalis finis omnium, quas Maieſtas Catholica inſtituat actionum.

Reſpondet Orator; placere ſibi & laudari ex parte regis Chriſtianiſſimi reſponſum iſtud de negotio eo, & quantum intelligeret de deſiderio Maieſtatis Catholicæ, vt ne domini ſui, regis Chriſtianiſſimi authoritas lædatur in rebus, vbi maieſtas Catholica perſpicere poſſet diſpendij rationem: ſecundum quam mentem proponebat, illeidemque alter deſiderium conſopiendarum ſimultatum præſentium & jam ortarum. Sic conferunt vtrinque, & in hæc capita conſentiunt, poſtquam prius conſtituiſſent reciprocè, & tanquam immotum ſubſtraviſſent fundamentum mutuum, reverentiam, authoritatem & venerationem Pontificis Maximi, & Sedis Apoſtolicæ ut prima cauſa & motus iſtorum pactorum nomen ferat Pontificis *Maximi*.

I. Cum Maieſtates ipſæ deſiderent, amicitiam & concordiam (ſi forte vlla tenus imminuta foret ex caſibus inter Rhætos & Vallenſes coortis) ad integram & reciprocam deducere ſatisfactionem conformitatis vnanimæ conſtituerunt, conſtituunt, concludunt, tranſigunt & promittunt reſtituere cauſam Rhætorum, Vallis Telinæ, Comitatuum VVormatiæ & Clavennæ in eum ſtatum, vbi fuerant, turbis hiſce poſtremis inter ipſos gliſcere incipientibus: id quod putatur coincidere in principium anni milleſimi, ſexcenteſimi, decimi-ſeptimi, adeò vt nihil immutetur, aut innovetur vllarum rerum ſecundum eum ſtatum, in quo tum temporis inveniebantur. Vnde nihili fiunt in eum finem omnia pacta, ab anno milleſimo ſexcenteſimo decimo ſeptimo cum Rhætis, à quocunque demum inita, ad exceptionem cautelarum, quas præſens Capitulatio præterea.

II. Vt per Vallem Telinam, & Comitatus VVormatiæ atque Clavennæ nulla vnquam ſacra præter Catholica, Apoſtolica & Romana vigere poſſint in perpetuum, cum clariſſimâ excluſione cuiuſcunque exercitij aut vſus, quem diverſa ſecta aut religio quæcunque ſumeret; adeò que conſtitutio & obſervatio perpetua iſtius articuli per provinciam ſit momentum perpetuum Zeli & pietatis, quam vtraque Corona præſtiterit, cum vtraque ad obſervationem coniunctim obligetur.

III. Vt civilis Vallis Telinæ, & Comitatus VVormatienſis atque Clavennenſis liceat eligere per electionem propriam. Iudices, Gubernatores, & alios magiſtratus, omnes tamen Catholicos, ſive Rhæti ſint, ſive Vallenſes, adeò vt ad iſtiusmodi electionem Dynaſtæ Rhæti ſeſe opponere non debeant, aut ipſorum approbatio fuerit neceſſaria, quemadmodum nec confirmatio. Non tamen hic dubitatur quin eandem ſint daturi; vbi verò recuſaverint, ſatisfactum cenſetur per ipſam petitionem. Quod ſi poſt tertiam petitionem non indulgeant, & octiduum elabantur poſt repræſentationem, Rhæti prima vice amittent in triennium jus illud, quod poſſident, & Vallenſes petunt: adeò vt illo octiduo præterito, poteſtas & exercitium magiſtratus ſoliti nec ſuſpendatur, nec interrumpatur, ſed ex adverſo vt quicunque electus exerceat munus, nihilominus ac ſi confirmationem, de quâ mentio eſt facta, obtinuiſſet. Quod ſi per aliam electionem Rhæti eandem prodant repulſam, jus illud in perpetuum perdent

IV. ibi vt Iudices illi, Gubernatores & alii magiſtratus poſſint judicare definitivè, nec ex ulla vnquam ratione Rhæti queant ſententias illorum & deciſiones tollere, diſponere & exequi queant, quæcunque ſpectant ipſorum poteſtatem, munus & magiſtratum: bonumque religionis Catholicæ, Apoſtolicæ, Romanæ.

V. Vt nihil eorum, quæ attingunt articulos præſentes, ſive quoad ſubſtantiam, ſive quoad formam, queat mutari à Rhætis, neque per particulares neque per generales actus: adeò vt ad obſervationem eorum ex hoc

ipſo

ipſo momento, ſicuti tum, Rex uterque ſeſe declarat adſtrictum etiam ad executionem promiſſorum, ſive prævideri id queat, ſive non queat.

VI. Ut nullus Rex, Princeps aut dynaſta poſſit offendere alterutrum regem, attentare, retardare, impedire, aut tollere rem quamcunque earum, quæ in gratiam iſtorum Rhætorum Vallenſium, & Comitatenſium fuère conſtitutæ, concluſæ & tranſactæ hoc ipſo die ſexto Martij, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſexto, inter vtramque Coronam, adeò vt teneatur vtraque corona conſervare per omnes vias debitas & congruas rationi quicquid declaratum & concluſum fuit, ad conſervationem executionis perpetuæ, nulla ſuboriente vnquam mutatione.

VII. Vt dynaſtæ Rhæti promittant & jurent ſolenniter adeòque frequenti conventu, in optima forma & maximè authentica atque apud ipſos celeberrimâ, obſervationem perpetuam & inviolabilem iſtorum articulorum & capitulationum ipſique reges reciprocè & invicem quilibet eorum privatim promittent & iurabunt id ipſum, mutuòque ſatisfacient ſuis officiis & omnibus viis debitis & rationi congruis, adeoque licitis, ad integram & exactam obſervationem eorum, quæ in his præſentibus pactis exprimuntur.

VIII. Ut vtraque Corona procuret & det fiduciam perpetuæ amneſtiæ, qua obliterentur omnia, quæcunque per tumultus omnes priores fuère patrata, adeò vt nemini eorum, qui complices fuerunt, ex ea cauſa lis aut negotium moveatur ſive in perſonis, ſive in familijs, aut facultatibus, ſive ex valle Telina, Comitatibus Wormatię & Clavennæ, ſive ex alijs locis fuerint.

IX. Ut vallenſes & Comitatenſes, veluti gaudentes ex vigore iſtorum pactorum novo jurę electionis & habendi Iudices, Gubernatores, & Magiſtratus, annuatim ſolvant ſummam pecuniarum Rhætis, convenientem vtilitati publicæ & particulari, quæ publicè & particulariter reddebatur Rhętis ex adminiſtratione & magiſtratu vallis Telinę & comitatuum, & conſtituatur ex arbitrio fiduciariorum mutuo. Ut denique Rhęti reddan-

tur promtiores & acriores ad obſervationem iſtorum pactorum, ſi fortè obſtinatio illorum eò vſque procederet vt Ipſo executionis; publico conſilio ad arma convolarent, & publicè derogarent; vterque rex eos declarabunt, & declarant ab hoc ipſo momento, quemadmodum & tum, in perpetuum excluſos & privatos pecuniarum in primo articulo dictarum ſumma, quam Vallenſes & Comitatenſes ſolvere tenentur; ad eundem modum etiam jure confirmandi judices, Gubernatores & Magiſtratus, quos illi Vallenſes & Comitatenſes electuri eſſent. Quod ſi nec hoc modo ſiſtatur libido contraveniendi, vterque rex pro arbitrio mutuo conſtituent ſimul pœnam graviorem, quam etiam ex condicto irrogare tenebuntur.

X. Ut Pontifex Maximus edoceat per Nūtios vtrumque regem, quàm enormiter peccent Rhæti in rebus religionem ſpectantibus: vbi etiam Pontifex Maximus contraventionem declarauerit, vterque Rex certior factus, eandem declarationem Rhætis ſignificari curabit, per Nuntium Apoſtolicum, in provinciis Helvetiorum Catholicorum commorantem, ne cauſam ignorantiæ prætendere queant, quin vt potius teneantur deſiſtere ab offenſa, & officium repetant: Quod ſi negligant intra quartum menſem poſtea, qui incipiant ab ipſo die perlatæ declarationis; tenebuntur Rex vterque coniunctâ opera vias debitas & rationi congruas, adeoque permiſſas inſiſtere, vt ſeſe Rhætis opponant, & Vallenſes protegant: Rex verò Galliæ particulariter officium faciet, ſi Zelum & pietatem exerat, potentiamque ſuam producat & authoritatem, vt eos ad officium redigat; multumque aberit à ſuppetiis ferendis vllis, ſive publicis, ſive clandeſtinis, quibus prævalere illi queant.

XI. Quod ſi forte ferat, Rhætos, publica arma expedire in Vallenſes & Comitatenſes VVormatiæ atque Clavennæ, quacunque demum de causâ, ſive publicè, ſive particulariter; vtraque Corona certior facta, oratoribus ſuis regijs iniunget, vt promptè & ſine mora operam ſumant, ad eos pacificandos. Quod ſi eorum authoritas id minus obtineat, vterque Rex fidem interponat, de conjun-

jungenda invicem ſua authoritate, facultatibus & poteſtate, vt turbatores ſentiant pænæ gravitatem, quæ iſtiusmodi turbis debetur, juxta tenorem Capitulationis ſuperioris, cuius ſummum eſt caput, vt excluſi cenſeantur jure confirmandi electionem illorum judicum, Gubernatorum aut Magiſtratuum; quin etiam perdant ſortē annuam, quam in eum finem Vallenſes & Comitatenſes ipſis adnumerare tenentur: addita etiam graviſſima pæna, quæ vtrique regi videbitur, juxta articulum nonum, ſuperius ſcriptum. Præterea etiam notandum, declarationem vtriusque regis, quæ ſpectat illam pænam pro arbitrio & ſententia vtriusque ſepoſitam, exhibendam eſſe continuò poſt quatuor menſes, quorum ſuperius eſt facta mentio, ſine mora vlteriore præteritos.

XII. Ut quocunque tempore eveniat, Vallenſes & Comitatenſes VVormatię atque Clavennę, frangere vniverſam obſervationem iſtorum pactorum, aut partem eorū aliquam, quatenus Religionem Catholicam, aut articulos civiles ſpectant; quamprimum id fuerit manifeſtum, vterque Rex illos declarabit exutos privilegijs, quęcunque conſtituta fuerint in illorum gratiam per Maieſtatem vtriusque, quæ expediti voluit, & ipſis procurare tantum bonum, & iſtam tranquillitatem, non exigua ſollicitudine & opera: rexque Hiſpaniæ particulariter ſuſcitabit Zelum ſuum & pietatem, potentia atque authoritate in eis ad officium redigendis exercitā, adeò vt longiſſimè ſit abfuturus ab omni ope ſive publica, ſive clandeſtina, qua illi fulciantur in contraventione,

XIII. Vt omnia quęcunque hactenus dicta & tranſacta ſunt intelligantur ad prēſuppoſitionem, ſcilicet ante omnia, & primo loco munimenta per Telinam, & Comitatus Wormatiæ atque Clavennæ; & quidquid in locis illis fuerit occupatum per exercitus Ligæ, etiam illos Maieſtatis Catholicæ, in hiſce viciſſitudinibus, planè reſtituantur in manus Pontificis maximi.

XIV. Vt exercitus vtriuſque regis & fæderatorum vtrinque deducantur ex illis locis, vnde Rhætis nefas ſit, inlimite, qui obiicitur Valli Telinæ, & Comitatibus VVormatiæ atque Clavennæ, habere præſidia inſolita, & nu-

mero-

meroſiora, quam quæ habuère ante iſtas viciſſitudines. Rex idem pariter obſervabit in limite adverſus agrum Mediolanenſem; adeo ut particulariter conventum etiam ſit, ne Rhætis fas ſit militem, copias, præſidia in Vallem Telinam & Comitatum VVormatiæ atque Clauennæ immittere, ut vis & præſentia armorum quę Vallenſes exhorreſcerent, ne temeret liberum uſum religionis Catholicæ juſtitiæ autrationis gubernandi quæ hiſce pactis eſt conſtituta.

XV. Utpropter tumultum, qui aqud Genoveſates cæpit, uterque Rex, quiſque cum principe fæderato teneantur facere officium, continuo valeat armiſtitium inter ipſos; auxiliares vero ingreſſi nomine utriuſque legis utrique ſiſtantur ex hoc ipſo momento, quod ſolummodo moverint ut fæderatis opitularentur. Fidem ſic interponunt ſuã Maieſtates regiæ, ſeſe operam daturas, ſi forte caſum idferat, ne ullæ iſtarum copiarum, quas ex ſubditis aut fæderati, contraxère faciant ullum progreſſum, aut nova facinora adverſus ſeſe invicem.

XVI. Quoniam vero per illud armiſtitium ad finem tranquillitatis publicæ propoſitum non pervenitur, quem tamen Zelus egregius vtriusque regis conſtituit, reciprocam dant fidem, omnia pro viribus facere, quiſque vna cum Principe fœderato, vt conveniant in arbitros, & auferent atque componant quaſcunque lites ſub ortas, aut quæ pręſenti hoc tempore obiiciantur aut objecte fuerint ante hæc, ob motus & ſtatuum viciſitudinum præſentium. Ad que ex hoc ipſo momento vtraque Corona ſeſe componit, quemadmodum etiam compromittit & ſtipulatur in eum finem quatenus ſua intereſt,

XVII. Ut que vterque Rex de facultatibus ſubditorum corripuit, remittautur, adeo vt primo addatur ſatisfactio Londinenſis Galiſabræa & Caletana, quæ diſceptetur ab Oratoribus ad vtramque aulam, aut ab ijs, quos Rex uterque negotio adhibendos cenſuerit.

XVIII. Rex Catholicus ſatis habet ex hoc ipſo momento, vt quæ hactenus ſunt transacta, ſignata & firmata ab vtroque rege, adeòque ſingula ad ipſum ſpectantia, vt quævis munimenta, per Vallem Telinam &

Comi-

Comitatus VVormatiæ atque Clavennæ, nullo penitus excepto, extructa videlicet inde ab anno viceſimo ſupra milleſimum ſexcenteſimum extemplò deſtruantur & ſolo æquentur à Pontifice Maximo adeòque Gubernatori Mediolanenſi, aut quicunque poteſtate & procuratione illa fuerit inſtructus, quicquid tormentorum, & apparatuum bellicorum Pontifici Maximo juxta indicem fuit traditum, reddatur: vnde non tantum conſentit in omnia ſuperiora Maieſtas Catholica, ſed etiam vehementer rogat Pontificem maximum, vt continuo iſta det executioni, cum hâc præterea explicatione, vt ne munimenta à quoquam, per quemcunque prætextum fas ſit reſtaurari.

XIX. Quoniam verò ſæpius actum fuit de modo & formâ componendi iſtius negotii, transactionibus in eum finem ſuſceptis omnem effectum fugientibus, vterque Rex intelligit & declarat, præſentem hunc & ſolum actum in effectum eſſe deducendum, & executioni mandandum; quibuscunque alijs actibus transactionis in hac cauſa ſublatis, quatenus non penitiſſimè conveniunt huic actui, cuius declarationem in rebus dubiis, quæ religionem Catholicam ſpectant, ex hoc ipſo momento Pontifex Maximus ſibi, Sedi Apoſtolicæ & ſacro Collegio reſervat & ſeponit; reliquis rebus quibuscunque ad amicabilem declarationem & interpretationem vtriusque Coronæ remiſſis; quæ abundantius etiam conſenſêre in quatuor menſes, quorum exordium ducatur à ſexto die Martii menſis, hoc ipſo anno, vt hanc compoſitionem comprobent, quorum intereſt, cum ipſorum commodum in causâ hac communi verſetur.

Articuli iſti concluduntur & ſignantur vnanimiter & pariter à Comite Rupepotii, Conſiliario intimo regis Chriſtianiſſimi & oratore per Hiſpaniam; & à Comite San-Lucarii, conſiliario intimo regis Catholici, cuſtode corporis regii & protoſtabulario, adeo vt vterque ſe ſe adſtringat, virtute poteſtatis à regibus, dominis ſuis ſuſcepta, quò capita iſtius transactionis maneant firma & ſecura idque ad eundem modum data etiam fide, de tradenda reciprocè mutua ratihabitione transactionis iſtius,

ſtius, quam domini ſui approbaverint & ſignarint, in formâ ſolitâ, in ea ſpatium quatuor menſium, ab hoc ipſo die ſcripto, ſublatis & revocatis utrinque quicunque caſus obrepſerint, aut porrò obrepere poſſint, vſque ad ratihabitionem, & promulgationem iſtius tranſactionis & pacti.

Actum Muſonij, quinto die Martij. 1626.

Signatum.

Dangennesius &
Comes, Dux Sanlucarii.

Articuli clandeſtini.

Quoniam tranſactioni eiuſdem diei, quo tranſactum fuit, inſertum, non legitur, quod articulus ille comprehendit, propter certam & benevolam reverentiam, Comes Rupepotij, Conſiliarius intimus Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, & orator per Hiſpaniam: tum Comes Dux San-Lucarij, Conſiliarius intimus Maieſtatis Catholicæ, cuſtos corporis regij & protoſtabularius conſenſère, vt idem atticulus, tametſi clandeſtinus, eandem vim habeat, ac ſi in hac transactione comprehenderetur, vnde & ratus habebitur ad eandem formam, qua ipſa tranſactio, & ſignabitur manu vtriuſque regis.

I. Poſtquam vterque Rex, propter certam & benevolam reverentiam ſeſe mutuo non ſatis explicaverint per verba clariſſima in articulo decimo ſexto tranſactionis Muſonianæ, qui in quintum diem Martij, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo, incidit, qua formâ tandem cauſa, rationes, & nomina, ex quibus poſtremi motus & viciſſitudines Genoveſates extitère, adeòque reliquæ mutationes, quæ in idem tempus per ea loca incidêre hac ipſa transactione & articulo iſto clandeſtino concludātur promittunt ſibi invicem primo loco, ſeſe ex iſta cauſa nullā occaſionē faſtidij, nec benevolētiæ tepidioris ſumturos quin è contrario, cum omni ſinceritate proceſſuros, vt

deſti

deſtituant & pacificent duos illos Principes, quorum intereſt. Quod ſi fortè illi Principes nollent admittere viam arbitrij, aut aliam quamcunque proponendam & indagandam, aut etiam rem differrent, tum vterque Rex inter ſeſe medium apprehendent adeò æquum & certum, elapſis videlicet quatuor menſibus, qui in hac transactione memorantur, quod fœderati penitiſſimè cogantur amplecti.

Actum Muſonij, die quinto Martij. *1626.*

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

II. Quoniam articulus de munimentorum deſtructione tranſactioni inſertus, temporis rationem adeò definitam, non infert, nec etiam modum, quem vterque rex in illa deſtructione ſervari vellent. vterque rex, propter certam & benevolam reverentiam, ſibi invicem promittunt, omnem ſeſe operam navaturos, adeoque nulli operæ parſuros, quin extemplò & ſine vlla tergiverſatione, munimenta illa deſtruantur, tametſi omnis fiducia collocetur in ſanctam mentem Pontificis Maximi, qui ſecundum preces, in hac tranſactione conſtitutas, continuò effectui daret deſtructionem illam. Etiam ſecundum ratihabitionem iſtius tranſactionis vterque rex id vehementer petunt per ſuos Oratores, quicquid Pontificem Maximum verſantur à cuius benignitate ſibi promittunt omnem benevolam opem.

Actum *Muſonij*, quinto die Martii. *1626.*

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

III. Quoniam tranſactioni ejuſdem diei in hoc ipſo articu-

articulo non fuit inſertum, quod idem articulus continet, propter certam & benevolam reverentiam; Comes Rupepotii, Conſiliarius intimus Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, & orator per Hiſpaniam; & Comes Dux San-Lucarij, Conſiliarius intimus Maieſtatis Catholicæ, cuſtos corporis regij & protoſtabularius, conſensêre, vt ille articulus, tametſi clandeſtinus, eandem vim habeat, ac ſi in ipſa hac tranſactione comprehenderetur, etiam ratus habeatur ad eandem formam, qua eadem tranſactio ſignatur ab vtroque rege.

Quod ſi Rhæti, Vallenſes & Comitatenſes VVormatiæ atque Clavennæ non tranſigant de ſumma ſorte pecuniarum, quam Vallenſes & Comitatenſes tenebuntur adnumerare Rhætis, quemadmodum illis conceditur per tranſactionem, quæ incidit in quintum diem Martij, anno viceſimo ſupra milleſimum, ſexcenteſimum, vterque Rex apprehendent aliquod medium in hac lite quo partes redigant ad æquitatem: itaque ex hoc ipſo momento, quemadmodum & tum, vterque Rex declarant & promittunt, nunquam ſeſe conſenſuros, neque permiſſuros, vt vis ex alterutra parte adhibeatur in hac causâ partium, neque etiam in poſterum ob quasvis lites, quę inter Rhætos & Vallenſes ſuboriri queant: lites autem eas vterque rex juxta iſtud promiſſum definient ex ſuâ authoritate & negotiatione, adeò vt minimè patiantur, partes ipſas, aut ſeſe propter easdem, ad arma decurrere, quacunque tandem ratione ſive ex occaſione litium, ſive per ſequentiam illius: in quo vterque Rex manent vnanimes & pares.

Actum *Muſonij* quinto die Martii. 1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SANLUCARII.

Quoniam verò Rex vterque, qui conſensêre in tranſactione ejusdem diei, in hunc præſentem & clandeſtinum

ſum articulum, procedunt ſinceré omninò & regiâ mente, cum deſiderio pari pacis ſecuræ & ſtabilis, ad quam non liceret pervenire, niſi ea promitteretur & conſtitueretur clandeſtinè, propter tumultus, qui poſſunt exurgere ex auſis ſecretis & parum æquis, aut arma, quæ fæderati alterutrius Coronæ poſſunt corripere, conſentiunt, promittunt & paciſcuntur fide & verbo regio atque publico, ne alterutra Corona, ob quemvis caſum, diligentiam aut inſtigationem, armis turbet alteram, aut opem ferat clandeſtinam publicamve adverſus ullum fæderatorum, quem rex alteruter per Italiam fovent, quin prius, & ante omnia alteruter rex in aula alterius per Oratorem, aut quemvis particularem expoſuerit rationes, ob quas fæderati turbentur: adeò ut benevolè agatur de compoſitione, & declinetur (ubicunque juſtitia cauſæ nihil flagitet, & præter illos caſus, in quibus compoſitio & temperamentum locum non queant invenire, poſt tranſactionem & communicationem ſuperius definitam) uſus armorum propriorum in favorem Auxiliarium, quoniam alia ratione pax firma & ſecura conſtare nequit, utroque rege ad eam neceſſitatem redacto, ut ſeſe ſemper expoſitos videant ad vindicandum, quicquid fæderati alterius Coronæ, quacunque demum de cauſa, patiantur aut injuriarum ſufferre queant.

Actum Monſonij quinto die Martij. 1626.

Signatum.

DANGENNESIUS &
COMES DUX SAULUCARII.

Articuli de apparatu bellico.

Quoniam prætexi poſſet, apparatum bellicum non reſtitui, qui ſecundum indicem Pontifici Maximo fuit traditus, cum depoſitum munimentorum fieret ſciendum eſt, defectum, ſi quis in eo apparatu, quem uſus &

tempus

Quamprimum itaque adverſus mentem noſtram, ad monitionem & conſilium pervaſiſſet violentia, a mutationem, quam Vallis Telina ſenſit, nullum exc... poteſt mediũ, quod adhibeere præter miſerimus, ... officium optari, quod non expedierimus, ad tentan... s vias amicabiles Negotiationis, ut reparare ntur in ... ovationes, quæ in optimam illius reipub'ice partem incuoaverant, etiam provinciis fœderatorum noſtrorum correptis.

Quod ſi in eo concurſu tempeſtatis extrema ſun us uſi patientia, judicandum periude relinquimus, annon perdiderimus ſpem, exhibendi noſtris fœderatis per proceſſum hunc languidum & ſuſpenſum patrocinij noſtri effecta, quando vigore, fortitudine & ſumtu, opem ipſis tulerimus, cum principibus unitis, qui ex eodem nobiſ um inſtituto arma expediebant, uti ſeries rerum patuit: Quemadmodum verò in univerſo curſu rerum nullum alium ſcopum habuimus, praeter reſtitutionem Rhetorum, de quibus agitur, noſtrorum utique fœderatorum, qua gaudere poſſent ſummo imperio & potentia eorum, que ante poſt... mos hoſce modus tenebant, adeo ut ipſi cum ſubditis ſuis vivere queant in optata pace, unione & concordia, quam nos deſideramus, & eo modo obſervate in publicum beneficium jura & emolumenta, que iſta Corona ſibi acquiſivit per fœdus cum hac republica initum; libenter ſumus aſſenſi tranſactioni Muſoniane, inſtitute & perfecte quinto die Martii, anno viceſimo ſexto ſupra milleſimum ſexcenteſimum, inter nos dilectiſſimum noſtrum juxta & amantiſſimum fratrem ac affinem, regem Hiſpanie, eoque magis, quod ſi ne detrimento alterutrius Corone obtinuimus finem, quem nobis propoſuiſſemus.

Cum autem poſtmodum in executione illius tranſactionis diverſæ opiniones & ſententiæ dirimerent Rhætos & vallenſes cũ Comitatenſibus Worma... atque Clavenne, de genuino ſenſu quorundam articulorum, unde diſſidia priora poſſent reſuſcitari, poſtquam non ſine magno labore fuere extincta & definita, aſſenſimus, ſecundum tenorem articuli decimi noni, qui

res dubias ad amicabilem declarationem & interpretatio-nem utriuſque coronæ, remittit ſæpius exinde quæſitam, ut rex Hiſpaniæ, affinis noſter eas explanaret, aut nobiſcũ ordinaret; adeòque complures difficultates decideret, quæ intercurrere poſſent, ex ſerie illius tranſactionis, id quod dilatum fuerit.

Nos ſanè cupientes prævenire quoſcunque caſus, qui quieti communi noſtrorum fœderatorum, adeoq; tranquillitati publicæ officere poſſent, executionemque tranſactionis Muſonianæ maturare per eundem candorem justitiam & ſinceritatem, quam ſervavimus in eâ concludenda, in explicatione, quâ par eſt fide, genuini ſenſus per aliquos articulos, declaravimus & declaramus iſtis literis noſtra manu ſignatis, quæ ſequuntur.

Articulus Primus.

Ut ſecundum primum articulum illius tranſactionis Muſonianæ univerſa pacta, cum Rhætis ab anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſexto, adeòque die perfectæ tranſactionis, per quemcunque & nominatim Lindarienſia Mediolanenſia, Coyana atque alia quæcunque generatim, inita in eo tempore, ſine ulla exceptione relinquantur ſublata, revocata & annullata, tanquam nulla, & nunquam facta, ſervatis nihilominus juribus, quæ inveniuntur in Comitatu Tyrolenſi per Lenghadmæam inferiorem, & in linea directionum, ſecundum priſca conventa, quibus nihil detritum volumus. Cætera quæ de rebus Vallis Telinæ propoſita & diſputata fuêre, relinquentur pariter annullata, quatenus non penitus concordant cum traſacti-one Muſoniana, juxta articulum decimum nonum.

II. Ut perinde ex ſerie ejuſdem articuli primi, uti patet in tranſactione Muſoniana, qui cauſam Rhætorum Vallenſium & Comitatenſium Wormatie atque Clavennæ in eum ſtatum reſtituit, in quo fuerint anno milleſimo ſexcenteſimo decimo ſeptimo, adeò ut nihil prorſus mutetur aut innovetur, quia in temporis illius ſtu-

ta-

rum reſtituatur, præter reſervationem in eadem tranſactione comprehenſam; Rheti plene reſtituantur & ſtabiliantur in authoritatem, ſuperioritatem et ſupremam potentiam, quam in illas provincias Vallis Telinæ Comitatuum Wormatiæ atque Clavennæ, anno millesimo ſexcenteſimo decimo ſeptimo habuerint Vt ipſis ſolis, tanquam ſupremis dominis, non vere incolis illorum locorũ, ſubditis utique, competat paciſci de pace, fœderibus et bello cum quocunque, aperire aut recuſare tranſitus per eandẽ pacem, jus cudendi monetam, jus vectigalium, ſubſidiorũ et tributorum, adeò ut nefas ſit Vallenſibus quicquam eorum imponere mercibus advectis et exportatis, ſive verſus regionem Rhætorum, ſive aliorſum, abſque literis et conſenſu Rhætorum, quibus generatim relinquetur diſpoſitio cæterorum jurium omnium, uti illis prius fruebantur, ante annum milleſimum ſexcenteſimum decimum ſeptimum, ſine ullâ exceptione aut restrictione; niſi quæ ſpectant bonum pacis, et reſtaurationem quietis et tranquilitatis mutuæ inter Rhetos et Vallenſes, et particulariter, adeò que denominatè comprehenduntur, declarantur et expunguntur per articulos tranſactionis illius Mulonianæ.

III. Vt tranſactiones quæ Vallenſibus intercesſerunt cum Wormatienſibus per tempeſtatem illorum motuum, aliæque inter eos ſubditos forte initæ, nullæ cenſeantur, & tanquam nunquam factæ, ut omnia reſtituantur in primum ſtatum.

IV. Vt omnes omninò ſententiæ latæ à præfectis Vallis Telinæ & Comitatuum, ab anno Milleſimo ſexcenteſimo viceſimo, in detrimentum *Rhætorum* annullatæ relinquantur & ſublatæ; quoniam reſtituendi ſunt in priora ſua jura, nomina, rationes & actiones in poſterum; exceptis & ſepoſitis attamen illis ſententiis, ubi partes fuere abditæ, & conſenſere.

V. *S*imiliter ut omnes ſententiæ & deciſiones latæ per Vallenſes & Comitatenſes, ab anno milleſimo ſexcenteſimo vigeſimo, relinquantur annullatæ atq; ſublatæ: intelliguntur tamen univerſæ illæ, quæ per ipſos, aut iudices ipſorum ſolites, in locis ſolitis, in cauſis civilibus &

vicenatum ſextarum, viginti quatuor bacionibus in ſcutatos ſingulos, juxta curſum & uſum provinciæ computatis, per quemlibet annum, principio ſumto, à die munimentorum per vallem Telinam et Comitatus vvormatiæ atque Clavennæ, deſtructorum et ſolo æquatorum juxta tranſactionem particularem, quæ nobiſcum rege fratre noſtro et affine, decimo nono die Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſexto interceſſit, et formaliter fuit confirmata. In eum finem procedendum eſt, quamprimum fieri poterit: ut pecuniarum illarum collecta inſtituatur apud vallenſes et Comitatenſes, antequam, et donec ordo ſatiatur de ſolutione Rhætis certo præſtanda, non tenentur recipere et confirmare Præfectos atque poteſtates vallis Telinæ et Comitatuum, qui exhiberi poſſent: minus etiam privari cenſu illo annuo viceſimi ſexti et præteriti et futuri temporis, incipietque ſolutio ex ſerie tranſactionis ſuperioris, quæ facta eſt viceſimo ſecundo decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto, die quinto Martij anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſeptimo, quo die munimenta deſtruenda ſunt, et copiæ ex illis locis deducendæ, ex quo adminiſtratio iuſtitiæ libera fuit relicta et in tranquilla poteſtate vallis Telinæ et Comitatuum, unde et continuatur huc uſque.

IX. Quoniam vero ſors illa annua viginti ſex libiarum conceſſa eſt Rhætis in locum utilitatis publicae & particularis, qua fruebantur anno milleſimo ſexcenteſimo decimo ſeptimo, ex adminiſtratione juſtitiæ & magiſtratuum jure, fruentur præter ſortem dictam omnibus juribus dominicalibus, cenſibus, redditibus vectigalibus, tributis & alijs, quibus fruebantur in eodem anno per Vallem Telinam & Comitatus, quæ curabunt colligi per ſuos præfectos, exceptis juribus & emolumentis juſtitiæ, mulctarum & fiſci, quæ competent Vallenſibus, per omnia uti agebant in eodem anno milleſimo ſexcenteſimo decimo ſeptimo, adeò ut neque turbari neque impediri ulla ratione & modo quocunque poſſint, aut Vallenſes & Comi-
[illegible]

taxenſes Wormatiæ atque Clavennæ, cum prætextu ſolvendæ ſortis annuæ, pretendere queant jura illa ſibi competere.

X. Cæteri articuli tranſactionis illius quorum ſenſus eſt adeò dilucidus ut ulteriore explicatione nihil egeat tenebuntur, cuſtodientur & obſervabuntur à Rhætis Vallenſibus & incolis Comitatuum Wormatiæ atque Clavennæ, pro ſua quilibet forma & tenore, unde nos promittimus fide et verbo regio, his æque ac illis omne ſubſidium auxilium & patrocinium, ut fruantur, conſervent & inviolabiliter ſuſtentent tranſactionem illam in ſuo vigore quam etiam Rhæti tenebuntur acceptare, ſine ulteriore tergiverſatione, juxta tenorem explicitum. Hæc enim eſt noſtra voluntas. in cujus rei teſtimonium juſſimus noſtrum ſignum appendi ad iſtas literas Datæ in caſtris ad Rupellam, die ſexto Junij, anno gratiæ 1628. regni noſtri XIX.

CAPVT VI.

Transactio Ligaineunda inter pontificem] *Maximum regem Galliæ, Ducem Sabaudiæ Venetos & Mantuanum. Facta* 8. *Martii* 1629. *approbata à Duce Sabaudiæ* 20. *Martii* 1629

POſtquam oppreſſio, quam Hiſpani intulerunt *Duci* Mantuano, Regem coegit ſuam rem negligere, ut præſens tranſiret cum triginta millibus peditum, & tribus millibus equitum, oppitulatum *Duci*, quemadmodum à pluribus Orbis Chriſtiani Principibus, & principaliter ijs, qui potiores dynaſtias Italiæ poſſident, & reciproce promiſerunt ſuas vires & arma neceſſam com-

commun:

munnem ad*h*ibere: Pontifex Maximus Rex & Sereniſſima Venetorum Reſpublica, quia dopem Duci terranam ſeſe univerunt, nullâ alia de cauſa emolumentove, niſi ut ſa dera tos protegerent & Italiæ quietem procurarent, in ô universo Orbi Chriſtiano conſtituantes nihil ad ſe ſummum, ſi præſenti hoc rerum ſtatu arma ſua conjungerent, ut aſſerant provincias Duci Ma tuano cum prorſus neceſſium ſit, occaſiones iſtius modi incommodorum, ne in poſterum reciprocentur, ie detrimentum ſecuritatis, quæ omnes Italiæ Principes ſpectat, & pacis, quam universus orbis Chriſtianus expectaret, firmum & ultimum eſtimarunt Ligam & unionem perpetuam inter ſeſe & Ducem Mantuanum ſancire, juxta conſenſum in articulos ſequentes.

I. Omnes tenentur & obligantur, ſi aliquis ipſorum in provinciis ſuis vim hoſtilem patitur a quocunque malevolo, & principaliter ab aliis extra præfectis Unitonis adhibere vires ſuas, in defenſionem ejus, cunque quam nemo deſeret donec oppreſſus ab *hoſti* invaſione penitus liberetur.

II. In eum finem Pontifex Maximus contribuet octies mille pedites, & octingentos equites: Rex vicies mille pedites & bis mille equites. Reſpublica Venetorum, duodecies mille pedites & mille ducentos equites et Dux Mantuanus quinquies mille pedites & quingentos equites.

III. Quod ſi Gallia ſuppeditet potiorem, exercitum quemadmodum id apparet per hunc occaſionem, unti vires itidem adducent copioſiores, ad rationem ſuperioris numeri.

IV. Univerſæ iſtæ copiæ alentur & rebus neceſſariis inſtruentur, utpote annonâ, tormentis et apparatu bellico eorum ſumtibus, a quibus ſcribendæ ſunt, idque euſque, dum *hoſt*ilia exercentur, et quicunque invaditur, in ſtatum rerum ſuarum præſentem reddat.

V. Quod ſi tanto militis numero opus non ſit ad effectum optatum, quilibet Unitorum imminuet numerum quem tenebatur ad rationem ſuperiorem præſtare, idque ex communi conſenſu.

VI. Vt autem is, qui vim patitur, maturiori gaudeat ope, propinquiores ipſi ſuppeditabunt ſine mora quaſcunque poterunt ſuppetias propterea, quæ ſuperius ſunt recenſita, nempe militem, annonam tormenta apparatum bellicum aurum argentum non exſpectatis auxilijs eorum, qui longius abſunt, qui tamen ipſi nihil ominus tenebuntur contribuere omni diligentia, pro viribus quæ debent.

VII. Quod ſi accidat, ut in progreſſu armorum, quae propter ipſos ceperint, coganrur defenſionem convertere in invaſionem, atque adeo locum aliquem occupent, aut provinciam, partientur lucrum invicem, prout ipſi aut maior pars ipſorum id iudicaverint equum, expenſa opera inæquali.

VIII. Vt denique iſtæ Unio, cuius fundamentum cauſas habet adeò juſtas & ad tranquillitatem publicam attinentes maioris ſit authoritatis, & rectius perveniat ad inſtituti finem, quando maiori numero Principum & *Dynaſtarum* fulgebit, ita vnit invitabunt cæteros Principes, quorum communiter inter eſt, ut quàm propriſſime & potentiſſimè poterunt, accedant: qua de cauſa recipiendi fuerint intra ſex menſes, ex eorum ditionibus contribuendi ad finem propoſitum, pro ratione definienda.

IX. Rex, & Dux Sabaudiæ conſenſêre, ut pergant, & ſignent ligam ſuperius conſignatam, ubi Rex pro ratione temporis præſentis acquieſcit promiſſis Principis Pedemontani, quæ in nomine, et ex mandato Sabaudi parentis præſtitit. quod videlicet Dux Sabaudiæ parens & ipſus ſignabunt. quamprimum tres aut quatuor, in Liga nominari, utpote Pontifex maximus, Rex, veneti & mantuanus, ſignaverint & ratam invicem habuerint, tum eandem velint obſervare inviolabiliter, & bona fide Actum Suſæ, undecimo die *Martij*, 1629. per Cardinalem Richelium, nomine regiæ Maieſtatis, & per principem pedemontanum nomine Ducis Sabaudici.

X. Quod ſi uniti malint Ligam prorogare in tertium aut ſextum annum, quam in perpetuum, Gallia ipſis hanc optionem relinquit, id quod decidetur pe potiora

Cal.

ra Collegij ſuffragia , que conſultiſſimum quodque eligent.

Princeps Pedemontanus, uti ſuperius , conſenſit, ut Dux Sabaudie ingrediatur *h*anc Ligam ad eundem numerum militum et ſumtuum, pro ratione poſtreme Lige, inter regem, Venetos, et ipſum inſtitute.

ſignatum.

ARMANDVS Cardinalis Richelij
& V. AMEDEUS.

Poſtquam vidi articulos ſuperiores, quos ſignarunt Cardinalis Richelius nomine regis , et meus dilectiſſimus atque amantiſsimus filius Princeps Pedemontanus, meo nomine, gratos habui et approbavi : ſic gratos habeo et approbo promitto fide et verbo Principis adimplere, que illis continentur , in rei teſtimonium ſignavi preſentes literas manu mea propria , et obſignari feci per aliquem meorum Secretariorum , adeôque firmari ſigillo meorum inſignium.

Actum Angliane. 20. die Martij. 1629.

Signatum

C. EMANUEL.

& inferius

MEYDERIUS

& obſignatum.

CAPVT

Oratores utriuſque Coronæ in mandatis accipient propoſitiones quaſdam & præludia

VI. Poſtquam igitur univerſa iſta ſunt conſtituta & utrinque comprobata, legati extra ordinem, viri graves mittentur reciprocè, cum ratihabitione iſtius tranſactionis; qui itidem referent nomina legatorum extra ordinem, qui hanc & illam commorantur aulam, ut iſta unione omnia firmentur, & omnes occaſiones turbandi reijciantur.

VII. Quoniam verò complura navigia per mare decurrunt, cum litteris Exemtionis & poteſtatis pugnandi in hoſtes, quibus iſta pax non poterit ſatis citò innoteſcere, aut mandatum de abſtinendis hoſtilibus deferri, nec benevolentia utriuſque Coronæ mutua ſignificari, hinc conſtitutum, ut quicquid intra duos menſes fuerit captum, poſt obſignatam hanc tranſactionem, reſtituatur utrinque.

VIII. Rex uterque ſignabunt præſentes articulos viceſimo quarto die iſtius menſis Aprilis, qui eodem tempore conſignabuntur ex ipſorum mandato in manus legatorum Venetorum, ut eos reciprocè exhibeant regi utrique ad diem conſtictum, quamprimum uterque illorum reſciverit articulos illos eſſe traditos. Et eodem die quo ſignabuntur, omnes actus hoſtilitatis terrâ marique ceſſabunt, & promulgationes neceſſariæ ad eum effectum fient voce præconis viceſimo primo Maij per utrumque regnum, & intra primum diem Junij proximi Rex uterque amabunt ſuos legatos, hic Caletum, ille Doveram qui eodem tempore hic in Angliam, ille in Galliam tranſfretent.

Actum Suſæ, viceſimo quarto die Aprilis, anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo nono.

Articuli iſti promulgati fuêre in caſtris
ad Privaſium.

CA.

CAPVT. VIII.

Pacta inter regem Hiſpaniæ & Ducem Rohanium, nomine per duellium Gallorum inita Madriti in Hiſpania 13. Maij Anno 1629

QUemadmodum compertûm fuit à Rohanio Clauſelium, procuratorem ipſius in Hiſpaniam, ubi à rupe nuncupari avebat, miſſum, qui etiam benè exceptus ſpem faciebat diſtrahendis per fedus cum perduellibus Gallis ineundum, regis Chriſtianiſſimi viribus, dum Duci Mantuano ſuppetias ferret, ita negotiationem hanc apponimus. Clauſelius, ubi ad aulam pervenit nomine Ducis Rohanij, ut Maieſtati Catholicæ exoneret ſummam rerū quam partes cum ſociis tuerentur, et deſiderium erga cultum Maieſtatis Catholicæ, a ia petijt, alia obtuiit, ubi docebimus.

I. Dux Rohanius ſuppliciter rogat Maieſtatem Catholicam, perſuaſus utique, rationem gubernandi id . er mittere, ſuppetias, et aliquam grandem pecuniam, ad fovendum bellum, quod à proxim s aliquot ann s in Gallia gerit: voti compos, obſequium humillimum offert Maieſtati Catholicæ, cuius opera q eat uti, quando unque et quomodocunque videretur.

II. Rohaniusſpondet bellum alere, et quandocunque tempore, ad lubitum Maieſtatis Catholicæ propellere, modò ſexcenties mille Ducatis aureis fulciatur, qui preſentes duabus vicibus adnumerentur; et quidem prima vice pre manibus, ut ſic teneatur ſuſtentare duodecies mille pedites, et mille ducentos equites perpetuò, quibus deſtrahat Gallos ad nutum Majeſtatis Catholicæ,

ſive

ſive per alterutram Occitaneam, provinciam Romanam aut delphinatum, prout libuerit Maieſtati Catholicæ,

III. Offert etiam Rohanius Maieſtati Catholicæ ſtudium ſuum et operam, ad promovendam inſtituta ſuæ Maieſtatis quocunque tempore, pro virili.

IV. Promittit præterea Rohanius conſervare, & plenam integramque conſcientiæ libertatem, tam in oppidis, quæ ipſi et complicibus patent, quam quæ in poſterum acquirere poſſent etiam in omnibus Burgis, vicis et aliis locis quæ hoc ipſo tempore poſſidet, & ipſius aut complices in poſterum poſſidere poſſunt.

V. Promittit porrò Rohanius conſervare Monaſteria monachorum in eo, quo ſunt ſtatu, adeò ut fruantur pacatè Eccleſiis ſuis, bonis, reddit bus cenſibus, fructibus & pari modo omnes omninò alios Eccleſiaſticos, protegere ut nihil prorſus turbentur.

VI. Quod ſi eveniat, Rohanium & complices eo viriſcreſcere, ut rempublicam ſingularem forment, tum promittunt eo rerum ſtatu libertatem conſcientiæ, & liberum exercitium religionis Catholicis in quem finem idem exercitium poſſent vigere per omnia omninò oppida, pagos & alia loca, quae poſſident, quemadmodum etiam per illa, quae acquiſituri ſunt.

VII. Catholici fruentur omnibus ſuis bonis, præſentibus & futuris, habebuntur etiam in omnibus oneribus & tributis æqualibiliter cum cæteris, qui licet ſacrorum adverſorum, tenebuntur conſervare omnes Monachorum familias & ſacrarum Virginum cenobia in bonis ſuis dignitatibus & honoribus.

VIII. Catholicis patebit aditus ad omnia munia per oppida, admiſſis utique ſint diſcrimine; conſtituetur æqualitas judiciorum, & recipientur Catholici ad omnia Præſidia, Præfectutas, Parlamenta, Rationes, & quævis alia munia Juſtitiæ; ſuſtentabuntur denique in omnibus ſuis, bonis, honoribus & dignitatibus, quemadmodum illi partium adverſarum, præter fiduciam illam partium & ſecuritatem.

IX. Ad hæc ſpondet Rohanius præſtare quamvis operam pro virili, cum ſummâ propenſione animi, *Maieſtati* **Catholicæ.**

X. Quod

X Quob ſi forte rebus ſic ferentibus Rohanius de pace agat, ſciente & conſentiente Maieſtate Catholica; tenebitur negotiationem abrumpere ad nutum Maieſtatis Catholicæ, & bellum alere per eoſdem favores et eadem ſubſidia ſexcenties mille Ducatorum aureorum, quæ annuatim ſolvantur, quamdiu Maieſtati Catholicæ videbitur.

XI. In eum finem ſuppliciter rogat Maieſtatem Catholicam, ut gratiam & favorē per bella ſuperiora oblatum auferre queat, ſtipendium nempe annuum, quo poſſit alere duces, Nobiles, & Gubernatores munimentorum, eoſque ſuos habere, at tragœdiam ordinantur quando voluerit, & compendium Maieſtatis Catholicę id requiret.

XII. Quoniam verò eadem ſtipendia honores et beneficia fidelem clientem in perpetuum devinciunt, ut tantùm Regem et Principem Externum colat id verò periculo non vacet, ſi negotium eminatet, ſed tamen læſę Maieſtatis, et jacturam facultatum omnium trahat penitiſſimè; Clauſelius humillimè ſupplicat Maieſtati Catholicæ, Rohanij ut ipſius augeatur ſtipendium, quod quadraginta millia ducatorum aureorum equabat auctario quinquies aut octies mille. illud verò Subſidij à numero octonario tranſiret ad denarium, et quod præfectis Nobilibus atque Gubernatoribus deſtinabatur, eodem modo creſceret in primis eo ipſo tempore, quo operam ſuam Maieſtati Catholicæ longè maiori cum ſucceſſu eſſent præſtitur, quam fortaſſis unquam per occaſiones præteritas.

XIII. Clauſelius ob iſta omnia obligat verbum Principis illuſtris et exactæ fidei, obſignatum a viro equeſtri, per Rohanium miſſo qui Maieſtatem Catholicam obnixè rogat ut fides habeatur ſibi, de articulata obſervatione iſtorum pactorum, quod nomine Rohanij ſpondeat, qui ſemetipſum nunc pro humili eum ſubditum et clientem Maieſtatis Catholicæ in æternum.

Signatum.

CLAUSELIUS.

Vbi

Ubi Rex vidit propoſitiones, & quæ nomine Rohanij offerentur, per Clauſelium, recordatus, quantopere teneretur procurare conſervationem ſuarum rerum publicarum & regnorũ, quæ Deus benignè indulſiſſet, vnde vtendum eſſet quibuſcunque medijs aptis, licitis & neceſſarijs, ſi quæ ſeſe darent; expenſis pariter immanibus jacturis & damnis, quæ, in ſuos redundâſſent hactenus, & quotidie exundarent ex ſiniſtro favore & auxilio, quod reges Galliæ à plurimis annis præſtitère, & præſtant Vaſallis *Majeſtatis* Catholicæ per Hollandiam, adverſus dominum naturalem ac legitimum; animadverſo præterea, eoſdem reges ad hunc vnicè ſcopum collineare; quod appareat cuivis mediocriter ſagaci vt quovis tempore vbivis locorum protegant adverſus Majeſtatem Catholicam omnes eos, in quos ipſa cogitur ex rectâ ratione, & juſtitiâ communi authoritatem & potentiam ſummam expedire, vt ſuum cuique tribuat, nullo alio emolumento, niſi vt omnia referantur ad majorem gloriam Dei; vbi poſt omnia pateat, nullam Galliæ præbitam fuiſſe occaſionem tam perverſi proceſſus, nec prætextum ullum invenire, quaſi aliena detineret entur, ipſi legitimè debita, quod ſanè non probatur; aut *Majeſtas* Catholica cupere t'iniuriam inferre fœderatis Galliæ quod Numen propitium avertat.

Cùm igitur Maieſtas Catholica omnia iſta retuliſſet ad Senatum ſactum, quem Conſcientiæ nuncupant, ex viris grauiſſimis & integerrimis compoſitum; æquum duxit, juſtæ defenſioni ſuorum invigilare, adverſus auſa tam iniqua, quæ rex Galliæ nullâ iuris & juſtitiæ habitâ ratione ſuſcipit. Ex his igitur cauſis conſtituit, quæ offerebantur, gratia habere, & de ſingulis cum Rohanio & complicibus ipſius, vti petebatur, paciſci, in hæc nempè capita

1. Maieſtas Catholica non ingrata habet, quæ Rohanius offert, videlicet ut bellum alatur, quod hac tempeſtate per Galliam geritur, quam diu voluerit Maieſtas Catholica, quæ annuatim ſolvet in eum finem Rohanio trecenta millia ducatorum, ſingulos vndecim regalium

Caſtilianorum, quæ duabus vicibus, â ſexto quoque menſe adnumerentur.

II. Majeſtas Catholica paritergrata habet, quæ Rohanius offert, nempe militem alere pro ratione pecuniarum iſtatum, ſexies mille pedites, & ſexcentos equites, quos Rohanij complices ſuſtentant ad idem bellum fovendum, quod ad diſtractionem armorum trahent in Provinciam Romanam, Occitaniam, Delphinatum, aut quemvis alium locum, qui videatur oportunus æquo huic inſtituto & defenſioni convenientiſſimus, quam Majeſtas Catholica parat; & denominabit commodè cum hac diſertiſſima appendice & conditione, quomodo Ipſa neutiquam vult aut intelligit, Chatholicos turbari aut opprimi quacunque in re â complicibus Rohanij, quoad uſũ ſuorum ſacrorum.

III. Quod ſi fors faveat, ut complices valeant conſtituere rempublicam, tum Majeſtas Catholica vult & intelligit, eoſdem obligari ad obſervationem omnium eorum, quæ modo dicta ſunt in commodum Catholicorum.

IV. Nefas ſit Rohanio & complicibus, agitare aut inire pacem inſciâ & invitâ Majeſtate Catholica. Quod ſi pax fiat, tametſi conſentiente Majeſtate Catholica Rohanius utique & complices tenebuntur, quicquid ante fuerit actum, negotiationem illam abrumpere, & bellum, reſtaurare, quotiescunque Majeſtati Catholicę fuerit viſum quandocunque trecenta illa millia Ducatorum, & quę præterea indulgentur, adnumerabuntur: qua ratione Rohanius & Complices ſervabunt & ducent bellum, quouſq; Majeſtas Catholica voluerit, per æquiſſimas iſtas cauſas pergendi.

V. Majeſtas Catholica indulget, & ſolui jubet Rohanio quadraginta millia Ducatorum in ſtipendium annuum, & Subiſio fratri octo millia Ducatorum pariter annua, & totidem Rohanio, quæ pro lubitu diſtribuat inter præfectos, Nobiles & Gubernatores.

VI. Adnumerabuntur etiam præ manibus jam nunc ex ſorte ſuperiori centum quinquaginta millia Ducatorum, ubicunque locorum voluerit Rohanius, ſive numis

mis præſentibus, ſive cambijs, quamprimum Rohanius tranſactionem iſtam jureiurando ſancitam, & ſuâ manu ſignatam, ſigilloque roboratam ſuorum inſignium reddet fiduciario mittendo.

VIII. Declarat Maieſtas Catholica, hæc pacta fore cuſtodienda & obſervanda inviolabiliter ex utraque parte, adeò vt effectum ſortiantur ex eo die, quo Rohanius ea ſignabit; cui Majeſtas Catholica ſtipulatur ſatisfactionem, executioni pactorum iſtorum intenta. Cùm autem fieri poſſit per tempeſtatem rerū præſentium, aliquem intimum ab ipſo ad Maieſtatem Catholicam legari, qui Oratoris obeat munus, omninò Catholicus Romanus ſit is oportet; ſic etiam Maieſtas Catholica, ſi videatur, poſſet ex ſuis aliquem mittere in eum finem qui Rohanio ſemper adſit.

Superiora iſta omnia fuêre concluſa & firmata ex mandato Majeſtatis Catholicæ cum Clauſelio & Domino Johanne Billelano, Conſiliario intimo Majeſtatis Catholicæ & proto ſecretario omnium Senatuum, qui etiam tranſactionem iſtam ſignavit nomine Maieſtatis Catholicæ, quemadmodum Clauſelius nomine Rohanij, quàm etiam idem Dux ratam habebit, jurabit & ſignabit, prout ſuperius recenſuimus.

Actum Madriti, tertio die Maij. 1629.

Signatum,

DOMINVS JOANNES BILLELANVS
pro Maieſtate Catholica.

ET

CLAVSELIUS pro Domino
ROHANIO.

BIBLIOTECA NAZ. V. EMANUELE ROMA

CAPUT IX.

Tranſactio inita Hagæ Comitis abs Lega- to Galliæ, 17. *Iunij,* 1630.

CUm conſtat, honoratiſſimum noſtrum Dominum & Parentem, regem defunctum, quem Deus abſolvat, conſtituiſſe anno 1608. ligam defenſivam ſancire cum ordinibus generalibus Provinciarum unitarum per Belgium, vt ad inducias cum Archiducibus pangendas inducerentur, à quibus abhorrebant, niſi ſponſorem & defenſorem habuiſſent noſtrum Dominum & Parentem; & ea Liga exigeret perpetuitatem inter noſtras provincias & Ordines illos; nunquam autem non voluerit, negotium à nobis confirmari & continuari: & alioqui cupientes in omnibus rebus ſequi exemplum noſtri Domini & Parentis, & ad voluntatem ipſius conformari, conſideravimus, quanto maiorem fiduciam noſtri ſint habituri Ordines illi, minus eos ſecuritatis quæſituros in alijs rationibus, quæ communem quietem turbare poſſent; deſiderantes etiam conſervare, quantum in noſtris fuerit facultatibus, pacem inter omnes omninò Principes.

Nominavimus, elegimus & mandavimus Baugyum, Conſiliarium Senatus in imi, noſtrum legatum in provincijs Vnitis, qui ex virtute poteſtatis collatæ, cuius copia tranſcripta inſeretur ſub finem iſtarum litterarum, poſt complures diſceptationes convenit & concluſit, quæ ſequuntur, cum Deputatis eorundem Ordinum, etiam ex virtute poteſtatis ipſi collatæ, cuius copia pariter tranſcripta inſeretur ad finem iſtarum literarum,

I. Vt regia Maieſtas ſuppeditet Ordinibus dono, per ſeptem annos, millionem librarum quotannis, ſolutione in ſenos quotannis menſes diſtributâ ſi bellum, quod ipſis

ipſis nunc infertur, tandũdem duret, principio in Calendas Januarij proximè elapſas rejecto.

II. Ex eâ ſorte millionis annui, quam regia Majeſtas indulget Ordinibus, ſeponentur quinquagies mille libræ, ut diſtribuantur Ducibus Gallis per ipſum legatum.

III. Spatio illius ſeptennij Ordines neque pacem, neque inducias cum hoſtibus facient, directè aut indirectè, præter Majeſtatis regię ſententiam, quemadmodum etiam ex parte Majeſtatis regiæ nulla fient pacta, in detrimentum Ordinum.

IV. Præterea conventum eſt, ut, ſi rex fervente bello invadatur, & vim patiatur, ad mediam partem ſuppetiarum tantummodò obligetur, adeòque alteram partem pro libitu impendat in militem & naves, quæ a ducentis ad ſexcentas tonnas ferant, uſque ad ſortis illius exæquationem: quo caſu tranſigendum foret de ſtipendio militum, & naulo, juxta rationem ſolitam, & in provincia uſitatam; quia imò ex hoc ipſo momento fiet compu us particularis, qui locum articuli in iſta tranſactione teneat, quemadmodum Ordines dabunt per occaſionem memoratam, nec directè, nec indirectè, quocunque colore & figmento, nullas ſuppetias vel auxilia adverſus regiam Majeſtatem.

V. Quod ſi accidat præterea, Majeſtatem regiam indigere navibus, ad aſſerenda littora ſui regni adverſus piratas aut etiam ad avertendam vim & impetum in regnum ingruentem, aut aliam ſimilem quandam cauſam; fas erit *Majeſtati* regiæ pretio emere aut cõducere per Provincias Unitas ad quindecim uſque naves, ubi Ordines ſpondent, ſeſe bonâ fide inſtitutum regiæ *Majeſtatis* promoturos, ut navium propediem campos evadat, pretio æquo, & per provincias ſolito.

VI. Ordines cum rege intra ſex menſes tranſigent de mari Occiduo aſſerendo adverſus excurſiones & deprædationes Algiranorum & Tuneranorum; ubicunque verò in portubus Ordinum reperiantur ullæ naves aut merces Gallis ereptæ, ex mandato eorundem Ordinum reſtituentur ad primam petitionem, ſive ea fiat per lega-

tum regis,ſive perMercatores, ſubditos illius, qui opem implorabunt.

VII. Nefas ducent ſubditi regij æque ac illi Ordinum ullum actum hoſtilitatis exercere in ſeſe invicem, ſive mari, ſive terrâ, aut per fluviorum decurſus, quocunque demum prætextu; & ordines jubebunt, ut quærimoniæ regiorum ſubditorum definiantur intra tertium menſem, ſi tardiſſimè, a conſiliatijs maritimis, poſtquam legatus, aut alius quiſpiam illius nomine fuerit auditus, qui nullã partem poterunt habere aut commodum ex navibus bellicis aut alijs, capturis ſue, de quibus judicabunt.

VIII. Quod ſi partes alterutræ poſtulent reviſionem ſententię à Conſulibus Ordinem latæ, conſtituent viros graves & neutiquam ſuſpectos, qui cum conſiliariis maritimis litem decidant finaliter, capturis interea rectè aſſervatis & benè cuſtoditis, nullâ adeò venditione conceſsâ, niſi cum legato de tempore illius conventum ſit id quod Majeſtas regia pariter indulget in commodum eorum, quos ſubditos agnoſcunt Ordines, in caſibus paribus.

IX. Duces, centuriones & reliqui præfecti militares legionum Gallicarum pro more hactenus uſitato recenſiti nominabuntur.

X. Si Majeſtas regia bello preſſa, indigeat operâ illarum legionum Gallicarum, quæ per Provincias Unitas verſantur, Ordines tenebuntur eaſdem ſecurè deducere Caletum aut Diepam, modo ijdem ordines pace tum fruantur, aut inducijs.

XI. Jus Avenæ (alibi natorum) ceſſabit ex ſerie iſtorum pactorum per omnia, adeò ut Majeſtas regia ad Parlamenta omnia & ſingula ſit perſcriptura, ut eo jure Ordines poſſint frui purè & ſimpliciter, citra ullam aliam juſtitiæ formam, etiam neceſſitatem de impetrandis literis Naturalitatis: quemadmodum & ex ſua parte Ordinis tenebuntur paria mandata expedire in commodum ſubditorum regiorum.

XII. Univerſæ literę Repræſaliarum, notæ, retentiones & ſimiles, nullius effectus declarantur per iſtæc pacta, juſtitia autem adminiſtrabitur omnibus & ſingulis, uti par eſt

XIII.

XIII. Subditi & inquilini provinciarum regiarum & Ordinum Vnitorum colent ex ſerie iſtorum pactorum mutuam atque ſinceram amicitiam, utentur commercio libero invicem, & per univerſas partium provincias reciprocè, terrâ marique, mercium quarumcunque non prohibitarum aut rejectarum per ſtatuta cujusque provinciæ adeò ut nec teneantur ſolvere majora jura de ijsdem mercibus, quæ invehentur in illa regna & provincias, aut quæ exportabuntur, quàm uti genuini incolæ & ſubditi eorum locorum, ubi negotiatio & commercium ferver, ſolvunt.

XIV. Quæcunque pacta à Majeſtate regia & Ordinibus cum alijs regibus, Principibus & Rebuspublicis inita, in vi ſua & vigore manebunt, niſi quantum iiſdem hiſce ipſis pactis derogatur.

XV. Poteſtas tradetur legato regio, qui Oratoris munere apud Ordines Provinciarum Unitarum perfungitur, & reciprocè legato, quem ijdem Ordines per Galliam habebunt, ut bona fide & debito modo de omnibus rebus, quæ commercium & navigationem inter Majeſtatis regiæ ſubditos, & illos Ordinum promovere queant, conſultent & agant.

Qui articuli & pacta, in ſeptennium iſtud concluſa, ſi bellum eatenus producatur, ex hoc ipſo momento rectè & ritè ratificabuntur ab Ordinibus, ut cum ratihabitione illorum transmittantur ad Majeſtatem regiam à legato ipſo, & pariter ratificentur atque tradantur Ordinibus ab eodem legato, intra alterum menſem ab hoc ipſo die concluſionis.

CAPUT X.

Tranſactio Ratisbonenſis de Ducatu Mantuano, & Marchionatu Monferratenſi, facta 13. Oct. anno 1630.

POntifex Maximus, tanquam Paſtor univerſalis Eccleſiæ, & Pater communis Principum Chriſtianorum interpoſuerat admodum ſollicitè & efficaciter ſua officia erga Imperatorem, Reges & Principes, quorum res agebatur in eo bello, quod ex controverſa ſucceſſione Ducatus Mantuani & Marchionatus Monferratenſis ſubortum, ut illi permitterent litem omnem amicabili negotiationi. Cum autem Majeſtas Imperialis & Rex Chriſtianiſſimus, quiſque ex ſuâ parte & nomine utrinque ſociorum æquâ reverentiam deferrent Pontifici Maximo, quam debere ſeſe agnoſcebant, uti deſiderio flagrabant conſtituendæ pacis & quietis univerſalis, poſtquam conſideraſſent ſollicita illa officia & toties iterata Collegij Electoralis, & Magni per Tuſciam Ducis, quæ ad promovendam pacem & quietem publicam adhibuêre, in hoſce pacis articulos conſensêre.

1. Promittit Rex Chriſtianiſſimus, ſeſe neque ex ſuâ, aut alienâ parte directè aut indirectè, aliove quovis modo invaſurum eſſe Imperatorem Imperium, Status, Ordines, regna, Dynaſtias & Provincias hæreditarias, neq; ſuppetias laturum, conſilio, argento, armis, añonâ, apparatuque bellico, nulla denique ratione adfuturum perduellibus & hoſtibus Imperatoris, imperijque, quicunque jam ſint profeſſi, & in poſterum prodibunt, ſed é contrario eoſdem adhortabitur ad æquitatem, reverentiam & obſequium debitum.

Imperator pariter promittit, ſeſe, neque ex ſuâ, aut aliena parte directè aut indirectè, aliove quovis modo, in vaſurum

vaſurum eſſe regem Chriſtianiſſimum, regnum Galliæ, aut ullos ſtatus, Dynaſtias Provinciasue, neq; ſuppetias laturum, conſilio, argento, exercitu, annonâ apparatu bellico, nullâ denique ratione adfuturum perduellibus & hoſtib⁹ regis Chriſtianiſſimi, & regni Gallici, quicunque jam ſint profeſſi, aut qui in poſterum prodibunt.

II. Ut autem deſæviat bellum per Italiam excitatum ob ſucceſſionem controverſam Ducatuum Mãtuani & Monferratenſis, cum ante omnia neceſſum ſit curari prætenſiones & nomina eorum, qui ſibi jus aliquid illic quærũt; Majeſtas Cæſarea declarat, complacetque regi Chriſtianiſſimo, ut Duci Sabaudiæ attribuatur loco omnium nominum, quæ intentare queat in Ducatum Monſetratenſẽ aut alias provincias (ſi quę expectet) quemadmodum tranſactum & concluſum fuit nuperrimè in Italia, inter Ducem Sabaudiæ & Ducem Carolum Gonſagam Niverniam, neq; ex eò tempore retractatum fuit, Trinum & alia loca in agro Monferratenſi, quorum redditus annui conſtantes & antiqui accedant ad ſortem octodecies mille ſcutatorum; quæ loca in indicem referentur & æſtimabuntur in Italia per induſtriam Comitis Collatenſis, poteſtatem utique plenam negotij adepti, aut aliorum fiduciariorum, quos Majeſtas Cæſarea, & Rex Chriſtianiſſimus committent quorum fuerit etiam partes conciliare, niſi jam ante concordent, ſuper ratione & antiquitate redditum conſtantium, qui attribuentur, prout ſuperius dicitur, adeòque pretio & materiâ illorum ſcutatorum, an aurei ſignati, aut aurei in aurum mutabiles, alij ue ſint.

III. Nomina Duciſſæ Lotharingicæ placet Majeſtati Cæſareæ, ne pacis negotiatio impediatur, aut retardetur, ſeponi amicabili compoſitioni, aut tranſactioni e-bitrariç; ex voluntatè partium; denique cognitioni juridiciali Majeſtatis Cæſareç & deciſioni, quæ perficiatur intra ſex menſes proximè venturos, initio à die inveſtituræ ſumpto, ſed ut acta prius communicentur Principibus Electoribus Imperii; & illorum ſententiæ de iſta lite perferantur, qua pendente jura tamen non poterunt transferri aut alienari ab alterutra parte, Dux Carolus

rolus Gonſaga tenebitur, juxta Conſtitutiones Imperiales & leges de caſibus iſtiusmodi ſancitas exactè ſatisfacere, ſine oppoſitione aut ulla tergiverſatione, omnibus ijs, quæ per amicabiles arbitros fuerint tranſacta, & à partibus collaudata, aut quæcunque attribuentur & addicentur Duciſſæ Lotharingicę, ſive per eas perſonas in quas utrinque fuerit conſenſum, ſive per ſententiam juridicã, quo judicio partes utrinque ſtare cogentur.

Quod ſi Dux Carolus aliter agat, quàm acturus creditur, expectabit executionem Imperialium, ſine cujuscunque interceſſione, adeò ut pax præſens propterea neutiquam frangatur.

IV. Majeſtas Cæſarea attribuit Duci Gaſtallæ (ut abdicet ſeſe in commodum Ducis Caroli & ſobolis maſculæ quibuſcunque nominibus quæ in Ducatum Mantuanum habet (ſexies mille ſcutatos annui redditus, ſingulos, ad valorem gemini floreni Rhenani; in quorum certiſſimam ſolutionem ipſi aſſignabantur cum omni ſuperioritate & Iuriſdictione, uti eos poſſidebant Duces Mantuani, unus aut plures diſtrictus iſtorum locorum, Dofolui, Luſſarç, Suraſſæ, & Beggioli, donec redditus illorum diſtrictuum perficiant illam ſortem, adeò ut uno non ſufficiente, reliqui ſuccedant ſingulatim, aut omnes tandem quatuor ſimul.

Ut autem removeatur omnis difficultas, partes nominabunt ſibi perſonas fidiſſimas, & Imperator Commiſſarium dicet Ducem Parmenſem, ut per aliquem miniſtrum prudentem & induſtrium, qui nulla apud partes laborans ſuſpicione, ſed quantum fieri poteſt, gratus, æſtimet illos diſtrictus ex conſuetudine provinciæ, & calculos revocet ſummam fructuum & redditum ordinariorum atque ſtabilium, æquè ex feudalibus, ac allodialibus, cujuscunq; demum ſint generis, animadverſâ nihilominus ratione feudalium & allodialium, & quæ ſunt diverſi generis; ut ſic Ducem Gaſtallæ conſtituant Dominum unius, aut plurium diſtrictuum.

Bona autem allodialia ad minimum debent comprehendi in dictis diſtrictibus, ab oppignerationibus libera, nec hæredibus allodialium propria aut oneri cuicunque ſubjecta, ſed penitus franca & immunia; & ubi redditus

ditus unius aut alterius diſtrictus, qui Duci Gaſtallæ aſſignabuntur, ſortem ſuperiorem aliquatenus ſuperent, redundabit id ex ſuperioritate per proportionem ad Ducem Carolum.

V. Dux Carolus acquiret ſibi gratiam Majeſtatis Cęſareę, literis adformam ſubmiſſionis, & congruæ deprecationis compoſitis.

VI. Tunc ad petitionem decentem *D*ucis Caroli Majeſtas Cæſarea, per virum ampliſſimâ poteſtate & mandato inſtructum ſufficiente, ad interceſſionẽ Majeſtatis illius & regis Chriſtianiſſimi, quę ſcripta interveniet, ex gratiâ & clemẽtia imperiali concedet Duci Carolo intra ſexſeptimanas, ex hoc ipſo die, quo hæc fiunt, inveſtituram Ducatuum Mantuani & Monferratenſis: intra quẽ terminum non tantum res, quę per iſtam tranſactionem attribuendę ſunt, definientur & præſtabuntur ad invicem, tum per operam Commiſſariorum lectorum, tum earum perſonarum, quibus fides, uti ſuperius dictum; habebitur adeoq; ut partibus non convenientibus, Comiſſarij Imperiales, ex propria authoritate, eos in poſſeſſionem immittent eorũ, quę attribuenda fuerant. Quod ſi ex caſu aliquo inopinato, aut impedimento inevitabili Comiſſarij non definiverint aut terminaverint ſuperiora intra ſex ſeptimanas, inveſtitura immediatè & poſſeſſio conferetur Duci Carolo juxta articulos nonũ decimũ & ũdecimũ. Poſt conceſſã veſtiturã Comiſſarij Imperiales tenebũtur intra quintũ decimum diem, ut tardiſſimè partibus nempè Duci Sabaudiæ & Gaſtallæ ſine ullâ remorâ cõſignare quicquid ipſis attribuendum fuerit, adeò ut poſſeſſionem adeant,

VII, Ex virtute illius inveſtituræ Majeſtas Cæſarea pręſtabit quibuscunq; modis protectionem Imperialẽ Duci, exinde inveſtito & fideli Vaſallo, adverſus quoſcunque qui contra tenorem inveſtiturarum conceſſarum, & ex ſerie belli iſtius poſtremi conabuntur eum turbare, aut ei negotium vi armatâ & de facto faceſſere.

VIII. Quamprimum iſta tranſactio fuerit ſignata in hac aula Cęſarea Commiſſarijs utrinque lectis, & in Italiam renunciabitur ducibus exercituum, ceſſabũt omnia utriuque hoſtilia.

IX. In-

IX. Inveſtitura Ducatuum Mantuani & Monferratenſis Duci Caroli Gonſagę collata, Maieſtas Cæſarea intra quintum decimum diem ſequentem, aut terminum à partibus in Italiâ conſtituendum, revocabit omnes ſuas copias præter illas, quę urbem & Citadellam Mantuę, tum Canettam in ripâ Oglij tenent, prout ipſi videbitur adeò ut præſidium congruum illic relinquat, cæteris omnibus locis, in Ducatu Mantuano liberè & plenè permiſſis diſpoſitioni Ducis Caroli. Eodem tempore univerſę regis Catholici copiæ exibunt urbe & caſtellis Caſalæ, etiam ex univerſo Ducatu Monferratenſi & principatu Pedemontij.

Pari modo, & circa idem tempus rex Chriſtianiſſimus tenebitur revocare omnes ſuas copias ex Citadellâ Caſalæ, & ex univerſo Ducatu Monferratenſi, Pedemontio, Sabaudiâ & universâ Italiâ præter Pinierolam, Bricaraſiũ, Suſam, & Auilianam, ubi integrum ipſi fuerit habere pręſidia congrua, reliquis omnibus locis Ducatus Sabaudici & principatus Pedemontani plenæ & liberę Ducis Sabaudici diſpoſitioni permiſſis; qui itidem revocabit ex agro Monferratenſi ſuas copias, præter Trinum, quod proprium retinet, juxta trãſactionem, in eo, quo invenitur ſtatu, etiam propter munimenta addita: Omnes denique ſubditi id præſtabunt, ut propter arma & vires ex ſerie iſtius belli, nullam juſtam ſiniſtrè ſuſpicandi occaſionem ſibi invicem præbeant.

X. Deinde Caſtellum, Urbs & Citadella Caſalæ, aliaque per agrum Monferratenſem loca præter ea, quæ Duci Sabaudiæ ceſſerunt, reſtituentur Duci Carolo, cui integrum fuerit, commodum imponere præſidium, quod ipſum ſolum veneretur, ſecundum conſuetudinem ſuperiorum Ducum Monferratenſium ut evitet occaſionem datæ per hanc ſeriem bellorum vicinis ſuſpicionis. Quod ſi ante ſignatam hanc transactionem, quicquam concludatur & ſignetur inter duces exercituum per Italiam, de demolitione Citadellæ Caſalanæ, ratum fuerit & inviolabile, nihil obſtante articulo ſuperiore.

XI. Confectis iſtis omnibus, & armis undequaq; uti dictum eſt, ſublatis, Majeſtas Cæſarea ex virtute inveſti-

turæ

tę conſignari mandabit in manus Ducis Caroli vrbem antuæ, & Caſtrum Poſti cum omnibus munimentis. e-am Canetram in ripâ Oglij, adeò vt deductis præſidijs, beræ & plenariæ Ducis permittantur diſpoſitioni.

Quemadmodum etiam Rex Chriſtianiſſimus eodem mpore deductis ſuis præſidijs, reſtituet Pinierolam, ricaraſium, Suſam & *Auilianam*, quæ loca cedent poſ-eſſioni & liberæ diſpoſitioni Ducis Sabaudici, ſic tamen it vndiquaque deſtruantur munimenta nuper iſtis locis occupatis addita.

XII. Vbi iſta omnia fuerint peracta, Maieſtas Cæſa-rea declarat ex effectu huius pacis, & ex virtute promiſſo-rum, quæ Rhætis fecit, ſeſe relicturam quaſcunque per Vallem Telinam occupatas anguſtias, adeoque vniver-ſam Rhætiam, cum omnibus locis & fortalitijs, vbi mi-les etiamnum hæret, adeò vt in priſtinum ſtatum repo-nantur, in quo verſabantur ante iſtos bellorum motus; ſolo etiam æquabit quamprimum munimenta recentio ra, ad hanc tamen legem, vt eadem loca nequeant occu-pari aut muniri à quopiam, quocunque colore & præ-textu; ſalvis etiam quoad hunc articulum, juribus tranſ-actionibus & pactis quorumcunque.

XIII. Vt autem executio ſuperiorum ſit certior, Ma-jeſtas Cæſarea, & Rex Chriſtianiſſimus obſides tradent vtrinque patis conditionis Pontifici maximo, & Magno Tuſciæ Duci, aut cuivis Principi Catholico per Germa-niam, qui eos cuſtodiri & ſervari curet, vti decet, donec ſuperiora adimpleantur, & Griſonum anguſtiæ, adeòque vniverſa Rhætia reſtituantur; reddatque promiſſis ſa-tisfacienti obſides, retineat verò, qui propter temporis compendium non pœnitus ſatisfecerit, donec pleniſſimè ſit ſatisfactum. Quod ſi alterutra pars ſublectioris fidei nolit ſtare pactis pariter, ſuos obſides in poteſtatem partis adverſæ tranſire. Summis belliducibus permitte-tur arbitrium obſiduin, reciprocè conſtituendorum, & cuſtodiæ ipſiſſimæ, etiam ratum & firmum fuerit, quic-quid illi maioris ſecuritatis & decoris ergò in hoc maxi-mè negotio præſtiterint.

XIV. Majeſtas Cæſarea præterea dat diligentiſſimæ

petitiæ

petitioni regis Chriſtianiſſimi, vt Reſpublica Venetorum beneficio iſtius pacis queat frui, adeoque reſtituantur quæ occupata fuere in iſtoc bello uſque ad executionem iſtius tranſactionis, omni metu in poſterum turbandi, ſublato, ex occaſione rerum per hoc bellum geſtarũ, modo eadem Reſpublica fidem det, de neutiquã offendendo ex occaſione iſtius belli, Maieſtatem Cæſaream Sacrum imperium Romanum in ſuis Statibus & Ordinibus, nec dynaſtias & provincias hæreditarias Maieſtatis Cæſareæ: Reſpublica denique eodem tempore, quod ſuperius dicitur, ſuas copias revocet, & ad eum numerum reducat, ne ex ſerie iſtius belli ulla ſuſpicio vicinis relinquatur. Quod ſi per Italiam conſtituatur, concludatur & ſignetur quicquam à ſummis ducibus exercituum ex vtraque parte, de excludendis ex hac tranſactione Venetis, idque antequam ſigna apponantur, firmum vtrique & inviolabile permanebit, non obſtante articulo ſuperiore.

XV. Ut autem pax hæc vniuerſalis, inter Cæſaream Majeſtatem & regem Chriſtianiſſimum inita, eò firmior ſit, Deputati Cæſareæ Maieſtatis indicarunt, ſupereſſe quædam diſſidia, & quaſdam invocationes, quæ territoria vrbium & Epiſcopatuum imperialium Metenſis, Tullenſis & Verodunenſis, & abbatiam Gorſiæ, aliaſque anguſtias in locis illis occupatas, aliaque loca & feuda imperialia ſpectant, vnde novi poſſent motus exurgere: ad ea legatus regis Chriſtianiſſimi reſpondit, nihil ſibi de iſtis rebus conſtare, neque vlla mandata eſſe; vnde Maieſtas Cæſarea conſultum duxit, Commiſſarios vtrinque conſtitui, qui intra tempus definitum & loco congruo tranſigant, & componant omnia illa per viam amicabilem: interim tamen declarat, longè vlteriora in illis regionibus adverſus jus Imperij fuiſſe commiſſa, cum alibi de feudis Imperij nihil tranſigatur aut componatur.

Vrget tamen legatus regis Chriſtianiſſimi, vt copiæ deducantur ex limite Gallicano, adeoque munimentum, Medio vici nuper exſtructum complanetur. Reſponſum à Cæſaris Deputatis; munimentum illud Medio-

viei

vici ex iuſſu *Imperatoris* in ſolo imperij conſtructum, id quod per omnia jura liceret; adeo ut à præſidio congruo porrò, ſit ſervandum: cum hac appendice, Citadellas potius à Gallis in vrbibus Imperialibus; *Veroduni* & *Metis*, conſtructas, aliorumque locorum, quæ occupaverint & munifetint, demoliendas fore. Repoſuit Gallus Citadellas iſtas & munimenta, ſi quę ſint, legitimè fuiſſe conſtructas, cæteraque à Deputatis Cęſaris prolata, juſtã conqnerendi cauſam non pręberę, iterata ſępius petitione de Mediovici munimẽto complanando quod nuperrimè in territorio Epiſcopatu Metenſis, invito rege, eſſet conſtructum, & Deputatis Cæſareis eadem quæ ſuperius regerentibus.

Id igitur declarat Cæſar, ut munimentum Mediovici relinqnatur intactum & præſidium congruum ſuſcipiat, donec per colloquium, de rebus iſtis controverſis inſtituendum, aliter conſtituatur. Legatus autem Gallię, propoſiti tenax, addebat, nihil ſeſe de colloquio in mandatis habere, neque mentem regis didiciſſe, ſcripturum tamen, ut quamprimum particulariter de ſingulis inſtruatur. Convenit inde utrinque ut copiæ à limite deducantur, & nihil obſtantibus ſuperioribus, effectus pacis neque impediatur, neque poſtea turbetur.

XVI. Quoniam verò Dux Lotharingię per occaſionem poſtremorum tumultuum, militem ſcripſit, ad conſervandum ſuum imperium, placuitque Majeſtati Cæſareę & regi Chriſtianiſſimo, ut Dux ille cum dynaſtiis in hac pacis tranſactione comprehendatur, nec à quoquã poſſit aut debeat turbari; copiæ utrinque per hunc litem coerceantur, ne ulla juſtæ ſuſpicioni detur occaſio.

XVII. Amneſtia ſancietur generalis, & reciproca abolitio præteritorum, pro omnibus principibus, & quibuſcunque in hoc bello militantibus ex utraque parte; aut etiam ſubſidia quæcunque ſuppeditantibus; adeò ut in bona immobilia reſtituantur, qualia nunc inveniuntur, etiam in priorem ſtatum honoris, dignitatis & iurium. Reddenda etiam fuerint pariter undiquaque poſſeſſoribus priſcis omnia bona immobilia, quæ ad ipſos ſpe-
ctant

ctant & ipſis obtigēre, licet fiſco ſint illata quocunquē prætextu, per hanc belli tempeſtatem, & alienis data. Ex utraque parte reſtituentur captivi, ſine ullâ exceptione & prout duces exercituum de ſumptibus atque alimentis conſtituent.

XVIII. Quod ſi ab eo tempore, quo legatus regis Chriſtianiſſimi cæpit agere ad hanc aulam, per Italiam diverſum quid foret concluſum inter ſummos Duces exercituum, qui mandata ſufficientia habuerint, ex perfecta & integrâ tranſactione pacis, & concluſerint, conſtituerint ac ſignaverint antequam iſta per Commeſſarios vtriuſque partis perficiatur; illa in Italia concluſa, conſtituta & ſignata manebit firma & inviolabilis. Si verò ex adverſo per idem tempus nihil fuerit concluſum, & ſignatum in italia, vtrinque ſequenda erit iſtęc tranſactio per omnia & ſingula.

XIX. Quæ omnia & ſingula Majeſtas Cæſarea & Rex Chriſtianiſſimus ſibi invicem promittunt verbo Cæſareo & regio reciprocè, bonâque fide, ita tamen, ut Maieſtas Cæſarea ſuo nomine; Rex Catholicus Hiſpaniæ nomine Ducis Sabaudici & auxiliarium; Rex Chriſtianiſſimus ſuo nomine promittunt, ut omnia & ſingula ſuperiora, uti continentur in hac tranſactione ſincerè & inviolabiliter conſervent.

XX. In fidem horum omnium ſuperiorum bina exemplaria iſtius tranſactionis confecta ſunt eiuſdem tenoris & ſubſcriptionis, tum per Deputatos Maieſtatis Cæſareæ conſiliarios, plenam poteſtatem habentes; Anthonium Abbatem Kremiſ. Monaſterienſem, Secretarium Majeſtatis Cęſarę; & Othonem Baronem ab Holtitzio Falchematiâ, Camerarium Majeſtatis Cæſareæ Cubicularium. Conſiliarium imperialis aulę, & procancellarium regni Bohemici; & Hermannum, liberum, Baronem à Queſtemberg in Coſcharia, conſiliarium itidem Cæſareum in eodem regno tum per legatum & Conſiliarium intimum regis Chriſtianiſſimi, Carolum Leonium Brulardum, ex virtute poteſtatis ampliſſimę, cum adjuncto, Patre Joſepho Capucino, Ratisbonę, tertio decimo die Octobris, anno ſupra milleſimum ſexcenteſimum,

CA-

CAPUT XI.

Pacta confœderationis & ſocietatis quinquennalis, inter Ludovicum XIII. regem Galliæ, & Guſtavum II. regem Sueciæ, inita pro reſtitutione Principum & Statuum per Germaniam; Bernvvaldiin Neomarchiâ Brandeburgenſi; 13 Januarÿ Anno 1631. originaliter.

SEreniſſimi ac potentiſſimi Principis Domini Guſtavi Adolphi, Suecorum, Gotthorum, Wandalorumque regis, Magni Principis Finlandiæ, Ducis Eſthoniæ & Careliæ, nec non Ingriæ Domini, Domini, noſtri Clementiſſimi Commiſſarij: Nos infra ſcripti Guſtavus Horn, de Mallâ, & Hernigâ, Eques auratus, & Exercitus Sueci Campimareſchalcus, Iohannes Bannerius militiæ Generalis Pedeſtris, regni Suecici Senatores; & Carolus Banerius de Huffren, Secretarius natus, & pro tempore ad aulam Pomeranicam legatus; notum teſtatumque facimus;

Quòd cùm ad componendum bellum Sueco-Polonicum à Sereniſſimo ac Potentiſſimo Principe ac Domino Domino Ludovico XIII. Galliæ & Navarræ rege Chriſtianiſſimo; miſſus eſſet illuſtriſſimus Dominus Hercules Baro Charnacæus, Conſiliarius Status & Tribunus, ac poſt illud negorium feliciter peractum; non minorem Sacræ Regiæ Majeſtatis noſtræ Zelum intelligeret, quam Sereniſſimi ſui regis voluntatem fœderis ineundi, in communium amicorum, vicinorumque libertatem recuperandam.

P Et

Et quoniam conditiones, quibus ejuſmodi libertas recuperari & mutuum fœdus iniri poſſe videretur, à ſacrâ regia Majeſtate Domino noſtro, cui horum locorum conſtitutiones omnium optimè ſint perſpectæ, ante hac propoſitæ Sereniſſimo Galliæ regi per Dominum legatum communicatæ ipſi adeò placuerunt, ut mandata & plenipotentiam procuratoris Domino Legato dederit de ijs tractandis ac concludendis: Nosque ex parte Sacræ regiæ Majeſtatis Domini noſtri, ſequentes articulos ſtatuimus, & concluſimus, ſicuti & vigore harum ſtatuimus & concludimus.

I. Ut ſit fœdus inter præfatos Sereniſſimos Sueciæ & Galliæ reges, pro defenſione ſuorum reſpective communium amicorum, ſecuritate etiam maris Balthici, & Oceani, libertate commerciorum, nec non reſtitutione oppreſſorum Imperij Romani Ordinum: & ut fortalitia ac propugnacula, quæ extructa ſunt in portubus ac littoribus alterutrius maris, Oceani aut Balthici, vel in Rhætiâ, ſolo æquentur, & in eum ſtatum reducantur, in quo proximè antè hoc bellum Germanicum fuerunt.

II. Et quoniam adverſæ partis animus à juſtâ illatarum injuriarum reparatione in hanc uſque diem alienus fuerat, factasque hactenus interceſſiones rejecerat, idcirco communium amicorum ſalus armatâ manu vindicetur.

III. In eum finem rex Sueciæ pro tantâ belli mole, exercitus tricies mille peditū, & ſexcies mille equitum ſuo ſumtu in Germaniam ducat & habeat. Rex Galliæ quadringenta millia Thalerorum Imperialium quotannis tribuito, ejusque ſummæ mediam partem 15, menſis Maij, alteram 15, Novembris Lutetiæ Pariſiorum, vel Amſtelrodami in Hollandia (prout Regis Sueciæ Miniſtris videbitur) infallibiliter numerato ac tradito.

IV. Conſcriptio militum ac nautarum, exportatio navium ac rerum bellicarum in mutuis territorijs libera ſit hoſtibus verò denegentur.

V. Delin-

V. Delinquentes in diſciplinam militarem & fugitivi, Domino ſuo, pro adminiſtranda juſtitia in eos tradantur.

VI. Si Deo placuerit, Regi Sueciæ felices ſucceſſus concedere, in negotio religionis non aliter ſe geret, in occupatis, dedititiſque locis, quam ſecundum leges & conſtitutiones Imperij. Et in locis, in quibus exercitium religionis Catholicæ Romanæ perietur, in integro remaneat.

VII. Ad hoc fœdus quicunque alij Status vel principes voluerint, ſive in Germania, ſive extra eam, admittantur. Idque debitè caveatur ut qui admiſſi fuerint, nec clam nec palam, ſuo vel alieno nomine, adverſæ parti faveant, at Regibus præfatis, vel communi cauſæ noceant; quin potius ſinguli ad hoc bellum ſumtus contribuant, quantos unicuique vires permiſerint, & intereſſe requirit, eaque peculiari conventione tranſigantur.

VII. Cum Duce Bavariæ & Liga Catholica in Imperio Romano amicitia, vel ſaltem neutralitas ſervetur, ſi illi reciprocum præſtiterint.

IX. Quod ſi per Dei gratiam occaſio tractandi ſe offerat, ex communi fœderatorum conſilio tractetur, nec ullus fœderatorum ſine altero quid ſtatuito, pacemue inito.

X. Hoc fœdus quinque annos durato, à data nimirum præſentium, uſque ad primam diem Martij, Stilo veteri, anno ſupra milleſimum, ſexcenteſimum triceſimi ſexti, intra quod tempus niſi ſecura pax obtineatur, ex communi rurſus fœderatorum conſilio prorogetur.

XI Conventum eſt tandem, ut quoniam præterito anno de hoc fœdere tractari cæptum, in ſexenium concluderetur.

Et cum rex Sueciæ multos interea in hoc bellum ſumtus contulerit, ideo pro priori illo anno jam ferè elapſo, nomine regis Galliæ, ipſo die ſubſignationis præſentium pactorum trecenta millia librarum, ſive centum quinquaginta millia thalerorum Imperialium præſtentur, & cæterorum quinque annorum ſummam non pertinebunt,

In quorum omnium fidem &c. Actum in ſtativis regiis Bernvvaldi in Novâ Marchiâ Brandenburgenſi, decimâ tertiâ Ianuarij, anno 1631. Stylo veteri.

CAPUT XII.

Tranſactio de pace Chieraſci in pedemontio inita, inter Deputatos Cæſaris, & regis Chriſtianiſſimi ſuper diſſidijs Ducum Sabaudiæ & Mantuæ Anno 1631. die 6. Aprilis.

POſtquam Baro *Matthias* Gallaſſius, legatus ampliſſimus & commiſſarius ſummus *Majeſtatis* Cæſareæ mandata & poteſtatem recepit de executione & conſtitutione pacis, itemque de tranſactione Ratisbonenſi, quoad res Italiæ; in quem finem ſeſe Cheraſcum contulerat, acceſſit etiam Thoiraſius, *Mareſchalcus* Galliæ & legatus ſummus apud exercitum regis Chriſtianiſſimi cum Serviento, conſiliario & Secretario intimo, uterque legati ampliſſimi, ut cum Dominâ agerent nomine *Majeſtatis* Chriſtianiſſimæ, & fidem commiſſi muneris probarent, quod ad concludendam pacem pertinet. Tum Panzirolus Nuntius extraordinarius, & Julius *Maſarinius*, miniſtri Pontificis maximi ex occaſione ulterius commorandi ad eundem finem, promiſêre illis ſuperioribus, ſeſe non exceſſuros loco, ſed promtè terminaturos negotium ibidem, cùm alia quævis loca minus oportuna viderentur ob contagionẽ &, dãna ex bello contracta, colloquio & conventui *Miniſtrorum*, qui à ſuperioribus ſuis quorum intereſt, mitterentur. Conſensêre igitur ut conventus in eodem loco inſtitueretur, ubi ijdem legati ampliſſimi & miniſtri tranſegêre, definivêre & terminavêre lites in hos articulos,

Primò

Primò definitur per hanc tranſactionem, ut Duci Sabaudiæ attribuatur, quantum ad ſolutionem debiti requiritur, ex provinciâ & agro Monferratenſi cum oppido Trini, nempe octodecies mille ſcutati redditưum priſcorum & ſtabilium. Ibi miniſtri Ducis *Mantuani* excepêre, non intelligi ſcutatos aureos, aut ſaltē ad valorem præſentem non exigendos, quinimius & ex bellicis turbis ortus ad triginta tres aſcenderit florenos. In numero redditưum priſcorum comprehendendam & numerandam Citatellæ taxam, Judæorum, transactiones & alia republicæ debita; Bona ſtabilia æſtimanda ad valorem feudalium, adeoque cum priſcis computanda redditibus, ut æſtimatio conformetur ad uſum fructum ante bellum ſolitum. Opoſuit autem Dux Sabaudiæ, probavitque nihil ea adnumeranda eſſe priſcis redditibus, qui cœperint poſt jura & rationes à prædeceſſoribus acquiſitas. Cum omni modo in cenſum redditưum non pervenerint, niſi à centum aut octoginta vel ad minimum ſexaginta annis, adeoque ſtabilitatis prædicamentum non ferant, diſtinctio eorum foret ſumenda ex remiſſione diſtrictuum.

Qualitatem ſcutati auream duntaxat intelligendam, propter tenorem pactorum præcedentium; & inprimis per Capitulationem, cum Duce Ferdinando jam defuncto initam, & ab ipſo ſubſcriptam. Valorem autem ſcutati in cenſendis redditibus, qui numeratâ pecuniâ ſolvuntur, ad curſum præſentem in locis, ubi redditus colliguntur æſtimari; Cùm ratio communis moneat, redditus bonorum ruralium minimè ſolui ad computum bonorum dominicalium & ſupremorum: eo quod loca illa penitus deſtructa, ex mandato Ducis Mantuani, diutiſſimè nihil poſſent reddere. Neque in conſiderationem venire, quod potior eorum pars nuper ſit acquiſita, & ærario Mõferratenſi adſcripta.

Cum autem plurima ex utraque producerentur parte, unde difficultates & impedimenta ad exequenda pacis pacta, contra piam Majeſtatum mentem, emergerent; inde Viri iſti ſummi, quòd tranſactio Ratisbonenſis jubeat octies decies mille ſcutatos in redditibus adnumerari,

tari ex qualitate nihilominus conſideratâ ſcutati & redditum, qui Duci Sabaudiæ ſolvuntur; ex virture facultatis & plenæ poteſtatis, ipſis collatæ, ad extinguendas & ſupprimendas quaſvis difficultates; concluſêre & definivêre, in hunc qui ſequitur modum.

Promittunt, Baro Gallaſſius ex parte Ducis Sabaudiæ & Thoiraſius, adeoque Servientus ex parte Ducis *Mantuani*, articulos preſentes tranſactionis exactè firmè & inviolabiliter obſervatum iri, ſcilicet, vt Dux Sabaudiæ, ſucceſſores ipſius, principes & principiſſæ familiares, pro omnibus juribus & rationibus, priſcis aut novis, quæ poſſet aut poterunt habere in Ducatus & terras Mantuæ aut *Monferrati* (quibus ſe ſe abdicant per quaſcunque ampliſſimas formas, in commodum *Ducis Mantuani*, & ipſius ſucceſſorum) acquieſcent quindecies mille ſcutatis aureis, qui ſolvantur diſtrictibus æquivalentibus, quemadmodum patet in tranſactione particulari, & legatis ampliſſimis ſubſcriptâ; adeò vt connumerentur redditibus priſcis ordinarijs, tributum ſalinarium, donativum, inſcriptio contractuum, & *Salvj*trum.

Vt ſcutatus aureus ad exolvendos redditus, qui in pecuniâ exiguntur, redigatur tantummodo ad viginti octo florenos; æqui pollentia bonorum ſtabilium reducatur ad valorem illum, qui ſolvebatur ante hoc bellum? unde & hic comprehenderentur inter redditus novos, qui ſolverentur per rationem tertij ad centeſimum Cum etiam conſiderarent legati ampliſſimi, iniquum fore, ſi Dux *Mantuanus* perdat vtilitatem, quam Anteceſſores ex taxâ Citadellæ, à Judæis, & de contractibus ſcribendis cepiſſent, definiverunt & determinarunt, vt Dux *Sabaudiæ* eam ſolvat, ea bona itidem ſtabilia, ad rationem tertij ad centeſimum, Duci Mantuano intra ſpatium ſeſquianni, quàm tardiſſimè, unde conſurgit ſumma..... De qua pecunia Dux pro lubitu diſponat. Quod ſi eadem uti volet, ad emendum aliquem diſtrictum ex vicinia, Dux *Sabaudiæ* & Baro Gallaſſius promittunt ſuam opem apud *Maieſtatem Cæſaream*, adeoque alios, ubi opus fuerit, ut facultatem eius rei impetret interea tamen ob fi-

duciam

duciam illius ſortis. Dux Sabaudiæ conſignabit tantundem cimeliorum, quantum ſors illa exigit, in manus alicujus Negotiatoris, aut cujuscunque; prout conventũ fuerit, Lugduni aut Lutetiæ Pariſiorum, quæ ſequeſtro ſerventur, cũ hac declaratione, Ut terminoſes qui anni elapſo, Negotiator ille aut quicunque ille ſequeſter, ad primam petitionem Ducis Mantuani, ſine ullo alio ſenſu Ducis Sabaudici, ea vendere poſſit eo pretio quo promiſſis, Duci Mantuano factis ſatisfiat.

Quæ conſignatio cimeliorum fiet antequam Dux Sabaudiæ poſſeſſionem adeat eorum diſtrictuum, quos in ſolutionem accipit, niſi aliam rationem inſtituat fiducian ſolutionis firmandi, ad voluntatem Ducis Mantuani. Ut libelli, qui ab univerſitate & particularibus debentur Cameræ Monferratenſi, ſolvantur à Duce Sabaudiæ Duci Mantuano, eodem, quo empti ſunt pretio per eandem Cameram à Duce Sabaudiæ, mode numerentur quindecies mille ſcutati, in æquipollentia diſtrictuum etiam ſatisfaciet Dominæ Infanti Margaritæ, Duciſſæ Mantuanæ de dote, auctario dotis mundo muliebri, & alijs nominibus quæcunque ipſa poſſet intentare adeò ut liber & indemnis ſervetur Dux mantuanus, cum omnibus ſucceſſoribus, de quibuſcunque poſtulatis.

Dabitque Dux Sabaudiæ in ſolutionis computum Dominæ Infanti tres pagos, per vicinam Caſalæ, nempe Mottam, Rivam, Conſtantianam, pro centum millibus ſcutatorum aureorum, ſpondebitque, pagos illos ferre redditus ter mille ſcutatorum aureorum quotannis in effecti Supremum autem jus relinquetur in illa loca Duci Sabaudiæ, cum facultate reluitionis; ſi vero non redimat, Dominæ Infanti fas fuerit de ijſdem diſponere in commodum cujuſcunque ad eaſdem leges & conditiones, quæ indultæ fuerunt. Ut etiam æs illud alienum quod ex auctario, mundo, uſura & aliis nominibus crevit & Dux Sabaudiæ debet, ſolvatur, tenebitur Dux intra quadriennium uſuram, de qua conventum fuerit inter ipſum & Dominam Infantem. adnumeare.

Ius patronatus & libera nominatio Abbatiæ Lucediatæ adeoque ſupremum jus in eum locum, & horrea, quæ inter loca à Duce Sabaudiæ conſignata viſuntur, relinquentur in ſtatu priore Duci Mantuano & ſucceſſoribus Ducatus Monferratenſis; Iuriſdictio idem Lucedij & horreorum relinquetur Abbati, uti prius, adeo ut altera inſtantia cauſarum fiat aut per Abbatis Deputatos, aut per Senatum Caſalanum, uti prius ſolebat; Declaratur etiam, membra illius Abbatiæ, quæ primitus erat in Statibus Ducis Sabaudici, relinqui in Statu, ſub quo inveniebantur ante bellum,

Dux Sabaudiæ quovis anno permittit coemi decies mille ſaccos granorum & cæteræ annonæ, quo pretio publice per viciniam venduntur, ſexies mille ſaccos nimirũ qua farris, qua ſiliginis, & quatermille qua leguminum qua oryzæ, ad neceſitatem Caſalæ, ne tamen vectigal pendatur, & ne exportatio quam tardiſſime ultra Novembrem protrahatur. quo menſe elapſo nulla prorſus fiat exportatio, & omiſſa in poſtero anno nulla duplicetur.

Dux Sabaudiæ ſolvet omnes omnino infeudationes ant partes illarum, aliorumque bonorum, quacunque demum ratione devolvantur ad Cameram Ducis Mantuani cum hac obligatione, ut illas ſolvat ad rationem ...,... ad centenarium, quam primum Dux Mantuæ fuerit factus certior de devolutionibus, quæ hactenus ob belli incommoda non potuerè doceri.

Ut pagi & ſubditi, qui relinquuntur Duci Mantuano, & primitus tenebantur molere alibi, & tribuuntur Duci Sabaudiæ, molendinis quibuslibet utantur. Retinent utique ſibi omnia jura Patronatus, quæ vaſalli & ſubditi Ducis Mantuani habebant in diſtrictibus in ſolutionem converſis, adeò ut ſint & liberi maneant, uti olim fuerant. Quicunque cenſus ſtabiles & quæcunque bona per viam repreſaliarum capta, & reſtituentur ſine exceptione Dominis ſuis, iiſque qui ea poſſidebant ante hoc bellum, in eo nihilominus ſtatu, quo nunc inveniuntur; additum etiam declarationis ergo, ut cenſus per viam repreſaliarum capti, poſtmodum relicti aut dat

ipſiſ

ipſiſſimis debitoribus eorundem cenſuum reſtituantur abſque exceptione.

Navigatio per Eridanum erit libera Trinum uſque æqué Duci Sabaudiæ & Mantuano, ac ſubditis eorum, ſine ullo pretio novi tributi, priſco uti ante bellum, porro manente.

Servi remiges & captivi, qui in diſtrictibus Duci Sabaudiæ datis, & alibi fuerunt comprehenſi in quocunque delicto, promtè liberabuntur.

Iura & prætenſiones ſubditorum & vaſalorum, qui Ducem Mantuanum agnoſcunt in ripa fluvij, facultas & poteſtas transferendi merces & pecudes per terram aut fluvium; tranſitus & commercia, commeatus liber ad Filiſſanam; deductio Eſſaliana & limites manebunt in eo ſtatu, quo fuerant ante bellum, fruetur dux Mantuanus iiſdem, quemadmodum fruebantur Duces anteceſſores. Litigium autem, ſi quod ſoborietur de iſtis rebus, promte decidetur per fiduciarios, qui in eum finem à partibus denominabuntur intra alterum menſem ex hoc ipſo die.

Dux Mantuanus ſecundum tenorem rerum definitarum impræſentiarum immittetur in poſſeſſionem Ducatus Mantuani & Monfertatenſis, præter ea, quæ competunt Duci Sabaudiæ, cui tribuetur poſſeſſorium diſtrictuum deſignatorum, quam primum Inveſtitura ejus perferetur.

Baro Gallaſſius deducere incipiet modeſtè copias Cæſareas Germaniam verſus, adeo ut illæ per agrum Monferratenſem, & illæ per Mantuanum diſcedant ſine ulla exceptione, maneantque loca illa libera & reſtituta Deputatis Ducum. Diſcedent itidem illæ, quæ tenent ſtationes in territorio Veneto, cum reſtitutione omnium rerum in priorem ſtatum, adeo ut in poſterum nefas ſit illam rempublicam turbari & affligi quocunq; modo ob bellum iſtud. Incipiet autem deducere copias octavo die Aprilis labentis, & immediate ſequetur, ſine ulla remorâ univerſarum copiarum, nullo admiſſo tumultu aut damno in territorio, quod tranſibunt, ſic tamen ut præſidia ad cuſtodiam Mantuæ, Portus & Canettæ relinquant ſolummodo.

Eodem die, octavo ſcilicet Aprilis Mareſchalcus Thoiraſius & Servientus itidem incipiet deducere ex Italia & Sabaudia copias regis Chriſtianiſſimi, adeo ut univerſę conſequantur immediatè ſine ulla remora, æque ex Pedemontio ac ex Sabaudiā eadem moleſtia, adeo ut nullum damnum infeſtant Ducis territorio, relinquant tamen præſidię Pinierolę, Brigeraſij, Suſę & Auilianę. Commeatus nihilominus manebunt liberi, ut ex Gallia ſubire & inde redire liceat; ubi ſimul intelligitur communicatio libera illorum locorum, adeo ut nullę copiæ queant hoſpitali per intercapedinem.

Eodem die Dux Sabaudiæ deſtituet Montacutum, & quęcunque alia loca per agrum Monferratenſem, præter ea quę ipſi ex hac tranſactione obtigêre.

Hinc igitur die viceſimo Aprilis univerſa loca & ſtationes utrinq; occupata armis Majeſtatum Cęſareæ ac Chriſtianiſſimæ, adeoque Ducis Sabaudici in agro Mantuano, Veneto, Monferratenſi, Pedemontano & Sabaudico prompte deſtituentur, & libera relinquentur ſuis dominis, pręter ea loca & munimenta Mantuæ, Portus Canettæ, Pinierolæ, Brigeraſij, Suſæ & Avilianæ, in quibus relinqui poterunt pręſidia neceſſaria ut quam tardiſſimè ad octavum diem menſis Maij proxime venturi copiæ Majeſtatis Cæſareæ redierint in Germaniam.

Promittit Baro Gallaſſius Majeſtatem Cæſaream, ex monito, quoad Cæſareæ Maieſtati faciet, curſore in hunc ipſum finem miſſo, quamprimum iſtæc tranſactio & cōcordatio fuerit ſubſcripta, Duci Mantuano collaturam ſolennia utriuſque Ducatus & Mantuani & Monferratenſis, cæterasque terras ab utroque moventes & dependentes, præter ea, quæ Duci Sabaudiæ fuerint attributa, & quæ Duci Guaſtallæ ſunt conceſſa, ad eundem modum inveſtituræ, quo anteceſſores utebantur. In Italiam igitur veniet Dux, intra ſpatium viginti quinque dierum, quod ex hoc ipſe die iſtius tranſactionis incipiet; aut intra eum terminum â Leonnio legato regis Chriſtianiſſimi, vel ab Epiſcopo Mentuano certiores fient inveſtituram illam jam expeditam eſſe & ſibi in manus traditam.

Poſt

Poſt hanc conſignationem factam, aut certitudinem perlatam, vti dictum fuit, copias etiam vtrinque deductas.fiet initium demolitionum, cum negotio dati ſunt dies quindecim, qui præterlapſi,demolitionibus nondum factis,reſtitutionem nihil impedient.

Vbi illi quindecim dies tranſierint, viceſimo tertio nempè May, Baro Gallaſſius deducet præſidium, *Mantuæ*, in Portu & Canetiæ relictum, traditis illis locis in manus Ducis Mantuani.

Eodem die Mareſchalcus (Thoiraſius reſtituet Duci Sabaudiæ Pinierolam,Brigaraſium,Auilianam, & Suſam quemadmodum diximus.

Succeſſivè deinde Gallaſſius deducet copias, & deſtituet penitus Status munimenta & tranſitus, quæ per Rhætiam & Vallem Telinam occupaverat, vt liberæ permittantur diſpoſitioni Griſonum, vt ſolebant ante bellum hoc commotum.

Vt autem reſtitutio habeatur eò certior illorum locorum, obſides per terminum quindecim dierumQ, qui vtrinque demolitionibus, ſunt conſtituti tradentur petiti,ex parte nempe Maieſtatis Cæſareæ Baro & tribunus Baptiſta Wittisleben, & ex illâ Maieſtatis Chriſtianiſſimæ Marchio Taveneſius, Charautius & Aquabonus,idque in poteſtatem Pontificis Maximi, qui fidem dat,ſeſe eos ſervaturos ſecurè ad certiorem reſtitutionem illorum locorum,addens etiam, obſides reddendos illi parti,quæ pactis ſteterit, etiam obſides illius, quæ minus ſatisfecerit. Sub finem iſtius menſis teſtituentur pariter mancipia bello capta, vndiquaque, ab omnibus principibus & Statibus, huic negotio admixtis, cujuſcunque illi fuerint conditionis ex vtraque parte, ſine ullo pretio redemtionis, cum hoc appendice, vt vniuerſa promiſſa ſtipulata & non facta ad illam liberationem declarentur nulla & nullius effecti.

Omnes omninò vaſalli & ſubditi ſimul cujuſcunque fuerint conditionis, qui per hanc belli tempeſtatem alterutri parti dederint operam, redibunt in mutuam concordiam, teſtitutis vnicuique bonis fiſco illatis & per viam repræſaliarum ereptis,æquè in diſtrictibus, qui dependent

nempè ſtatu, quo invenientur; quemadmodum etiam Pedemontan s, Sabaudis, *Mantuanis* & Monſetratenſib^s adeò ut propter hoc negotium nequeant vadari, ad judicem trahi, aut quocunque alio modo turbari.

In hac etiam tranſactione intelliguntur comprehenſi auxiliares & fæderati, inprimis verò Helvetij, Bernates Valleſiani, alijque, qui in hac occaſione præſtiterint quamcunque operam partibus in æquabilem; adeò ut Commercij conſtet ratio, benevolentiæ, in quibuscunq; rebus, uti meminerant ante bellum viguiſſe; neque inde ullo unquam tempore oriantur ullæ offenſæ aut moleſtiæ

In vigorem priſtinum reſtituetur libertas commerciorum, inter imperia Galliæ, Sabaudiæ, Pedemontij Monſerrati, Mediolani, Mantuæ, Venetorum & aliorum dynaſtarum, principumque vicinorum, ad eandē facultatem, im̄unitatem & libertatem quibus alterutri fruebantur ante hoc bellum.

Tormenta bellica, quæ *Mantuæ*, & per alia loca agri Mantuani, Monſerratenſis, Sabaudiæ & Pedemontij, fuerant reperta, reſtituentur, ut in iiſdem locis relinquantur.

Reſtituentur etiam tormenta, quæ Miniſtri Hiſpaniæ invenerunt Ponteſturæ Nicea & Ponſonij.

Baro Gallaſſius (quoniam pacta Ratisbonenſia id exigunt) promittit, exercitus regis Catholici non remanſuros in agro Mediolanenſi, ad excitandam æmulationem vicinorum, nec moleſtiam exhibebunt cuiquam dynaſtiæ Principum, qui partibus acceſſerunt in hoc prætetiro bello. Ut autem promiſſum illud, & alia in hac tranſactione comprehenſa, & ab auctoritate miniſtrorum, quos Majeſtas Catholica habet ſummos dependēt; præſtabit Baro Gallaſſius; ut pacta hæc habeāt rata aut docebit, quo modo id promittere queat,

Quæ univerſa Baro Gallaſſius promittit nomine Majeſtatis Cæſareæ, ex poteſtate mandatorum & facultatis, quæ docebit ſufficere ad realem & effectivam executionem promiſſorum; quemadmodum ex altera parte legati Galliæ docebunt, ſua mandata & poteſtatem ſufficere

ficere ad realem & effectivā executionem rerum ſuperiorum, promittentes nomiņe regis Chriſtianiſſimi fidem pactorum.

Tandem ad roboranda ſuperiora, factæ fuêre geminæ ſcripturæ de rebus transactis, quæ ſignabuntur a legatis ampliſſimis Majeſtatis Imperatoriæ & regis Chriſtianiſſimi.

Datum Queraſci, 6 die Aprilis anno 1631.

M. Gallassius.
Thoirasius.
Servientus.

Index urbium, oppidorum, & pagorum, uti duci Sabaudiæ traduntur poſſidenda per trāſactionem Queraſcianam die 6. Aprilis anno 1631.

Quamvis per trānſactionem æquabilitatis inter duces Sabaudiæ & Mantuæ definitum ſit & conſtitutum hoc ipſo die, *Duci* Sabaudiæ deberi & ſolvendum eſſe ad delenda nomina tantum terrarum ex agro *Monferratenſi*, ut ad reditus quindecies mille Scutatorum aſcendant, quorum ſinguli æquent viginti octo florenos; redditus tamen priſci & ſtabiles computantur particulatim, unde quindecies mille trecenti quinquaginta exurgunt, adeò ut ſeparatim ſint rēcenſendæ illæ terræ. Hinc fit, ut ad integram executionem tranſactionis ſuperioris Baro *Matthias* Gallaſſius, legatus ampliſſimus & Commiſſarius Generalis *Majeſtatis* Cæſareæ, adeoque Toiraſius Mareſchalcus Galliæ, & legatus ſummus apud exercitus per Italiam regis Chriſtianiſſimi, cum Serviento, Actuario intimo uterque legatus ampliſſimus regis dicti, unanimiter declarârunt, adeoque declarant, terras illas aſſignatas ad ſatisfaciendum duci Sabaudiæ, eſſe iſtas ſequentes, Trinum, Tricertum, *Palaſſolam*, Branſatam, cum Carpenitâ, Livorno, Salugiâ, Rondeſſona, Volpiana, Fogiliuſſâ, Marcenaſco, Ciconio, Fano Georgij Calo, Candia, Baronio, Lucello, Orio, Luſigio, Montutengo, Fau-

Fauria, Lecionio, Buſſana, Spicara, Fornio, Roccacoriana, Corio, & quę reliqua ſunt trans Eridanum; pręter Moranam. Balſolam, Villam novam, Francinum, & quę ad Abbatiam Lucedij ſpectant in agro Monferratenſi.

Tribuentur præterea ipſi cis Eridanum Bruſatium, Cavaniola-Monteum, Lauriana, fanum Sebaſtiani, Caſſanietta, fanum Raphaelis, Cimenia, Caſtiliana, Cordua, Cioliſſa Buſſolena, Plaſſa Mercõenona, Tõnencum, Conſana, Mõcucceium, Verinianum, Blienum, Mondenium, Berſana, Albuniana, Pinum, Iſola, fanum Damiani, Boſia, Grinſana, Pernum, Borgemala, Bonivella, Rodirodellum, Guttaſicca Camerana, Camum, Bianum, Alta cum Montiluppa, Barbatiſcum, quę omnia conficiunt illam ſummam quindecies mille ſcutatorum, in redditibus illius conditionis, & in quas terras Baro Gallaſſius Duci Sabaudię dabit poſſeſſionem. aut curabit dari, quemadmodum conventum eſt & conſtitutum per hanc tractionem. Bona autem ſtabilia Ducis Sabaudię intelliguntur, Ducem Mantuę debere ipſi evictionem, immunitatem ab omnibus, quę poſſeſſionem turbare queant ex aliqua prætenſione & jure.

In quorum omnium fidem ijdem fiduciarij ſubſcripſerunt &c.

Datum Queraſci, 6. die Aprilis anno 1631.

Articulus particularis pro ſecura reſtitutione munimentorum, quę in territorio Griſonum & per Vallem Telinam fuerant excitata. die 6 Apr. anno 1631.

Quoniam pacta Ratisbonenſia facultatem largiuntur, ampliandę fiduciæ, in puncto reſtitutionis, nempe eorum munimentorum & clauſtrorum, quę Griſonibus fuere erepta, ſi forte in obſidibus non plenè ſatis fieret, id quod utique viſum, Convênit inter partes in hunc articulum clandeſtinum, qui tamen ejusdem roboris & virtutis erit cum tranſactione per hunc ipſum diem peracta. ſcilicet ut munimenta Auilianæ & Suſæ, centurionibus

nibus & militibus Helveticis commi tatur, qui ſcripti ſint ex Helvetica fœderata, utrinque cum rege Chriſtianiſſimo & duce Sabaudiæ; ut ſervent illa munimenta nomine ducis, jurati ſtipulentur, ſeſe liberè ea reddituros, quamprimum de reſtitutione conſtabit, ut itidē liberentur ab illo juramento, quod legatis ampliſſimis præſtiterint, ut executione intermiſſa per conſtitutum terminum, munimenta redeant in poteſtatem Mareſchalci Thoiraſij, aut cujuſcunque â regi miſſi Chriſtianiſſimo. Ubi Baro Gallaſſius id didicit, de novo promiſit reſtitutionē ſuperiorem, collaudata Ducis promtitudine in omnibus, quæ Majeſtatis Cæſareæ commodum attingunt, ad promovendam pacis executionem.

M. GALLASSIUS
THOIRASIUS
SERVIENTUS.

CAPVT XIII.

Tranſactio confœderationis & ſocietatis in octennium ſancita inter Ludovicum XIII. regem Galliæ atque Navarræ; & Maximilianum, Electorem Bavariæ, ſignata ab eodem Electore Monachij, octavo die May 1631 originaliter.

QUandoquidem rex Galliæ & Elector Bavariæ amicitiam bonam, ac defenſionem reciprocam confirmare & inire deſiderant, ideo in ſequentes articulos, ſub fide data ſecretos conſenſerunt.

Sit inter regem & Electorem Bavariæ ſincera, bona cõſtans amicitia, ac defēſiva utriq; firma obligatio ad octo annos

annos; virtute cujus rex obligatur novem millibus equitum, cum convenientibus tormentis bellicis, & proprijs ſumtibus defendere Electorem Bavariæ, ejuſque provincias hæreditarias & acquiſitas, ſi hoſtiliter invadantur poſſit tamen Elector Bavariæ, in ejuſque optione conſiſtat à rege vel militem, vel pecuniam tanto militi ſufficientem petere.

Eodem modo Elector Bavariæ obligatur tribus millibus peditum, & mille equitibus, ac convenientibus tormentis bellicis, proprijsque ſumptibus defendere regem Galliæ ejuſque provincias hæreditarias ac acquiſitas, ſi hoſtiliter invadantur: Similiter tamen in arbitrio regis poſitum ſit, ab Electore Bavariæ vel militem ipſum, vel pecuniam tanto militi æqui pollentem poſcere.

Rex Galliæ promittit arma ſua nullo modo applicare vel conferre contra, vel in Electorem Bavariæ, ejuſque ſupradictas provincias, nec directè nec indirectè, aſſiſtere militibus aut pecuniâ ijs, qui volent Electorem Bavariæ, aut ejus provincias hoſtiliter invadere, nec eis permittere ut militem in regno Galliæ contra Electorem & ſupradictas ejus provincias conſcribant, aut illis arma, tormenta, vel pulveres tormentarij ab illorum amicis, ſubditis regijs ubmittantur.

Viceversà Elector Bavariæ promittit, ſua arma nullo modo applicare & conferre in & contra regem, ejuſque provincias hæreditarias, ſive acquiſitas; nec directè nec indirectè, aſſiſtere militibus, vel pecuniâ, nec permittere conſcriptionem militum in ſuis provincijs, vel extractionem armorum & pulveris tormentarij ijs, qui volent Regem, ejusque provincias invadere hoſtiliter.

Rex promittit agnoſcere, defendere & manutenere dignitatem Electoralem in perſona ejusdem Electoris, & domo Bavariæ contra omnes, qui voluerint vel tentaverint illam dignitatem eis auferre aut eos in exercitio dictę dignitatis impedire.

Quandoquidem ex urgentiſſimis cauſis neceſſarium eſt, ut hæc amicitia & defenſio hoc tempore tantum inter Regem & Electorem Bavariæ concluſa, nulli alij pateat

beat, ſed ſecretiſſima maneat, ideò utrinque de ſecreto obſervandâ in ſpecie quoque cautum eſt.

Quos omnes articulos eo libentius rex Chriſtianiſſimus & Elector Bavariæ inter ſe comprobârunt, & ſibi invicem promiſerunt, quia & jure naturali liciti, & regiæ majeſtati, & Electorali dignitati convenientes ſunt: reſervat ideò tamen ac excipit hic Elector juramentum ſuum Imperatori & Imperio præſtitum; reſervatione autem ſic exceptâ præfatus Elector omnia, & ſingula, quæ in hoc tractatu mutuæ amicitiæ, & reciprocæ defenſionis continentur ſincerè, exactè, & bonâ fide ſe præſtiturum promittit, Regemque Galliæ, ejuſque provincias hæreditarias & acquiſitas adverſum quoſcunque defendere tenebitur, eo modo in ſupra dictis articulis continetur.

Viciſſim verò quoque Rex Galliæ omnia ea ſe denuò ſincerè, ac bonâ fide prꝺſtare velle promittit, quæ in ſuprà dictis articulis ſpopondit.

In fidem horum omnium Elector Bavariæ propria manu ſubſcripſit, eaque proprio ſigillo communiri fecit.

Datum in urbe noſtra Monachio, 8. die Menſis Maij, anno Domini 1631.

Signavit.

MAXIMILIANUS.

& infra.

GUILIELMUS JOCHER,
cum inſignibus Electoris
Bavariæ

Q Hæc

Hæc ita contineri in originali, quod in manus Domini Cardinalis Richelij Ducis tradidi. Lutetiæ Pariſiorum, 10. Iunij. 1634.

Signatum.

BUTHILERIUS.

Facta eſt copia par, ſignata à rege Fontænablavij, 30. Maij 1631.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius

BUTHILERIUS.

Cum inſignibus Galliæ, cujus originale traditum fuit in manus Domini Cardinalis Richelij Ducis.

CAPUT XIV.

Tranſactio inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, adeoque Carolum III. Ducem Lotharingiæ, inita Vici, ultimo die Decembris. Anno 1631.

VBi Rex ſincerè teſtatur Duci Lotharingiæ faſtidium, quo afficeretur ex diverſis occaſionibus, quæ à quadriennio inciderint.; poſtquam Dux regiam Majeſtatem fecit certiorem cum omni cultu, quantâ animi ęgritudine premeretur ob illatum illud faſtidium, cùm viceverſa deſiderio ſumma flagraret ipſius in poſterum, quibusvis officijs demerendi; in hæc capita convenêre.

1. Ut

1. Ut Dux ex hoc ipſo momento ejuret quasvis colluſiones, ligas, ſocietates & machinationes, quibus connectetur, & poſſet connecti cum quovis Principe & Dynaſtiâ, in diſpendium regis, regiorum Statuum, & provinciarum, quæ ipſum agnoſcunt vel dominum, vel patronum.

Sic etiam cenſeantur pacta confæderationis inter regem Sueciæ & ſuam Majeſtatem, adeoque Ducem Bavariæ, nita, ad aſſerendam Germaniæ libertatem, Ligam Catholicam, defenſionem & protectionem Principum, amicorum & fæderatorum, qui Galliam attinent.

2. Ne Dux in poſterum ſuſcipiat aut pangat ullum fædus cum quocunque principe aut Dynaſtijs, rege inſcio & invito,

3. Dux ex provinciâ universâ deduci curet univerſos regis hoſtes, & omnes omninò ſubditos, qui regno egreſſi ſunt ipſo invito, quibus in poſterum neque commeatum, neque ſecuritatem præſtet in ſuo territorio.

4. Dux non permittat ullum ſcribi militem in ſuis provincijs adverſus commodum regis, neve ullum ſubditum militare, aut opitulari hoſtibus regijs, ſed revocet quoſcunque ſtipendio cujuſcunque principis, regi infeſti addictos.

5. Dux omnem libertatem & poteſtatem indulgeat ijs qui à rege miſſi comprehendent & attinebunt in ipſius provincijs quoſcunque regiæ Majeſtati rebelles ſubditos, crimine læſę reipublicæ aut majeſtatis implicitos & acccerſitos.

6. Rex promittit Duci, ut teſtatam faciat, veram & ſinceram benevolentiam, quâ erga ipſum afficitur, ſeſe protecturum ipſius perſonam, & defenſurum ipſius provincias erga quosvis & adverſus omnes, quicunque invaſionem aut aggreſſionem eſſent auſuri, in univerſo aut ex aliquâ parte, quacunque de cauſa & ex qualicunque prætextu, tanquam proprias.

7, Quoniam verò animus regis, cùm in hanc plagam tranſivit, non tantùm quærebat juſtitiam adminiſtrare, & iniqua reparare, quæ paſſus eſt per eorum temeritatem, qui nomine & armis Cæſareis abuſi arma intulerunt

in Status & provincias regię obedientiæ & protectionis, adeò ut occupaverint, & firmarint aliqua loca majoribus intenti auſis, quæ aliquando in detrimentum iſtius Coronæ pullulâſſent, niſi obſtitiſſet Deo propitio & armorū vim benedicente; ſed etiam diſpiciebat media, ad Principes & Dynaſtas Germaniæ, vicinos ſuos & iſtius Monarchiæ fœderato priſcos aſſerendos in provincijs ſuis, ubi turbantur ab aliquot annis: Viſum eſt, ſi ad diſturbandum bellum, quod exitium ſummum minitatur Electoribus Catholicis, & plurimis alijs Principibus Galliæ fœderatis, & invicem unitis, neceſſum foret, regem arma in Germaniam proferre; tum Dux promiſit, ſeſe non ſolum daturū ſecurum & liberum, commeatum armis regijs, per ſuas provincias ut in Germaniam pervadant, aut alias provincias terraſque quas liſ et, annonam & omnia neceſſaria ſuffecturum, ad ſuſtentationem exercituum, quantum poterit, ſumptu & expenſa regia, ſed etiam ſuas vires additurum, quæ infra quater mille pedites & ducentos equites non fuerint, ſuo ſumptu & ſtipendio regi militantes, quouſque occaſio iſtius conſilij durabit, & rex in Germania habebit exercitum.

8. Quemadmodum prorſus neceſſum fuerit, ut arma, quę in Germaniam inferentur, Rhenum verſus, aut aliorſum, prout conſultum videbitur, ad ſupeditas illis principibus ferendas, non ſolummodò vim adhibeant locis & oppidis, tranſitum negantibus; ſed etiam nonnulla teneant, ad certiorem ſuſtentationem ſui; adeòq; commeatum & regreſſum: convenit, ut tertia pars eorum locorum omnium, quæ capiantur & occupentur ab ijsdem exercitibus relinquantur poteſtati Ducis Lotharingici, cui integrum fuerit ea conſervare & defendere quantiscunque voluerit pręſidijs, adeò ut exigere queat tributa ſolita, & ad præſidia alenda neceſſaria, quemadmodū duæ reliquæ tertiæ permittentur voluntati regis: Majeſtate regiâ, & Duce conjunctim obligatis, ad defenſionem illorum locorum, cum numero militum ſuperius exacto, adverſus quosvis, adeò ut neuter ea poſſit relinquere & deſtituere ſive in univerſo, ſive ex aliqua parte, niſi uterque conſentiat.

8. Præ-

8. Præter iſta omnia deſiderat *Dux* teſtari Maieſtati regiæ omnem fiduciam & ſinceritatem, adeoque ardens ſtudium, quod concepit, vt in perpetuum & integrè ipſi vniatur, ex ratione ſuppetiarum, quas rex erga omnes & adverſus quoſvis cum omnibus viribus offert, & promittit tradere regi intra octiduum Marſallum, quod poſt executionem pactorum iſtorum, ſecundum ea quæ continent, rex promittit reddere bonâ fide Duci & ipſius ſucceſſoribus intra triennium: quo currente Dux fruetur dominio utili, cenſibus, redditibus, ſalinis, & omnibus alijs juribus ex *Marſallo*, terris & pagis inde dependentibus, quemadmodum impræſentiarum fruitur; adeò vt locum illum non cedat & tradat regi, niſi ratione depoſiti, vt eo triennio currente eum teneat & cuſtodiat iis viribus & numero militum, vti regiæ Majeſtati videbitur.

9. Promittit denique regia Maieſtas *Duci*, ſeſe in poſterum nulla pacta inirurum, quæcunque ex tenore iſtius transactionis ſuſcipiantur, niſi Duce in eadem comprehenſo, adeò vt commoda ipſius curet, tanquam ſua.

Actum Vici, vltimo die Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo primo.

Articuli à tranſactione ſuperiori ſeparati.

Quamvis primo articulo tranſactionis generalis, hoc ipſo die inter regem & Lotharingum initæ, non niſi per terminos generales, dicatur Ducem abdicare quaſvis colluſiones, ligas, ſocietates & machinationes; quibus poſſet connecti cum aliquo principe in detrimentum regis, regiorum Statuum & provinciarum, quæ ipſum agnoſcunt dominum & patronum, quemadmodum etiam in præjudicium pactorum, & fæderationum, quæ inter regiam Majeſtatem & regem *Sueciæ*, adeòque inter regiam Maieſtatem & *Ducem* Bavariæ incantur, ad aſſerendam libertatem Germaniæ, ligam Catholicam, defenſionem & protectionem Principum amicorum, Galliæque

fæderatorum; verè nihilominus Dux vult intelligi, ſeſe abdicare omnibus fæderatoribus, quas iniviſſe potuerit cum Cæſare, rege Hiſpaniæ, & quibusvis alijs principibus Dominus Auſtriacæ.

Quemadmodum etiam articulo tertio dicitur, ipſum exactuum ex ſuis provincijs omnes regiæ Maieſtatis hoſtes, & quicunque è regno exiverint rege invito; ita Dux vult obligari per hanc clauſulam generalem, vt ne refugium & ſuppetias præbeat in ſuis provincijs fratri regio, reginæ matri regiæ, aut cuicunque ipſorum clientum.

Superiora facta ſunt & tranſacta hoc ipſo die ſexto menſis Januarij, anno 1632. vt eadem virtute & robore valeant, vt tranſactio facta Vici, die & anno ſuperius ſcriptis.

Ego Carolus Dux Lotharingiæ & Barri &c. poſtquàm vidi articulos ſtius tranſactionis, eam ratam habui, & promitto adimplere ſecundum id quod conventum eſt per meos fiduciarios ſuperius nuncupatos.

In quorum fidem ſignavi, & curavi obſignari hæc per meum Actuarium intimum, & mandata ſuperius dicta.

Factum in vrbe mea Nanceij, die 17. Januarij anno 1632.

C. Lotharingus.

& inferius.

C. Voillatus.

Relatum in tabulas publicas, Procuratore generali regio Pariſijs in Parlamento audito, die viceſimo Decembris, anno 1633.

Signatum.

Tilietus.

CAP.

CAPUT XV.

Tranſactio Ludovici XIII. Regis Galliæ &c. cum Philippo Chriſtophoro, Archiepiſcopo Trevirenſi, Electore & Epiſcopo Spirenſi: quâ Rex obligatur opitulari Electori adverſus oppreſſores; præterea, curare vt deducantur ex Archiepiſcopatu & Epiſcopatu milites Regis Suecici Ehrenbretſteynij, anno 1632. die 9. Aprilis.

NOs Philippus Chriſtophorus Dei gratiâ Archiepiſcopus Trevirenſis, ac Princeps Elector, Epiſcopus Spirenſis, Adminiſtrator Prumienſis perpetuus, & Præpoſitus Weiſſemburgenſis: & Ludovicus de Brianſon de la Saludie, Magiſter de Campo Chriſtianiſſimæ regiæ Maieſtatis Franciæ, cum plenipotentiâ miſſus legatus, Notum facimus atque fatemur, Poſtquam Chriſtianiſſima regia Maieſtas ſe intra Sereniſſimum & Potentiſſimum regem Sueciæ, ac Sereniſſimos, Illuſtriſſimos ac Reverendiſſimos Electores Principes, aliosque Catholicæ Vnionis Status, pro ſalute ac pace publica reintegrandâ ac reſtabilienda, vti mediatorem, fidejuſſorem ac ſponſorem interpoſuit, illâ intentione, vt neutralitas inter regiam Maieſtatem Sueciæ, & prædictos Vnionis Catholicæ Status erigeretur, quæ neutralitas à parte vtraque non fuerit concluſa approbata & confirmata, ſed potius contrarijs factis caſſata:

Idcirco Nos cum regiæ Maieſtatis Franciæ legato ſupradicto, ſequentes pacis articulos concluſimus, approbavimus, ſigilliſque noſtris, & manuum ſubſcriptione munivimus, ſequentis tenoris.

I. Nos Philipp' Chriſtophor', Archiepiſcop' Trevirenſis,

 &

& Princeps Elector, in manus & cuſtodiam Chriſtianiſſimæ regiæ Maieſtatis Galliarum fortalitium de Ehrenbretſtein, noſtræ Archidiæceſis Trevirenſis, primum deponemus, eouſque donec pax generalis in Germania ſit concluſa; Ex tunc enim Chriſtianiſſima regia Majeſtas militem abducat ac dictum fortalitium inliberas noſtras noſtrorumque ſucceſſorum manus, in eo ſtatu, quo tempore depoſitionis inductionisque militis fuit iterum tradat & reſtituat.

II. Pro qua cuſtodia & aſſiſtentia Chriſtianiſſima regia Maieſtas mille peditum, & centum equitum ſelectorum Gallorum mittet, vt ingrediantur ſupradictum fortalitium.

III. Qua militia ita introducta ex Chriſtianiſſimæ Maieſtatis permiſſione & mandato, quod inſimul tranſmittetur, nobis jurabit.

IV. Rogamus tamen Chriſtianiſſimam regiam majeſtatem, vt eadem propter devaſtationem modernam Archiepiſcopatus Trevirenſis, ad ſuſtinendum militem, tertiam partem expenſarum & ſtipendiorum eouſque exſolvere dignetur, donec ſubditi noſtri contributiones neceſſarias præbere poſſint & valeant.

V. Et vt ſtatim atque depoſitum fuerit ſupra nominatum fortalitium, Chriſtianiſſima regia Maieſtas ex Archiepiſcopatu Trevirenſi exturbabit, expulſabitque non ſolum copias regiæ Maieſtatis Sueciæ, ſed & omnes alias quas tum inveniar: in quem effectum expreſſam ordinantiam ante ingreſſum, pro maiori aſſecuratione oſtendet, curabitque vt omnia loca, Satrapiæ, civitates, pagi & territoria occupata quantocyus deoccupentur, milites in totum abducantur, ac ad liberas noſtras manus tradantur: hac conditione, vt iiſdem in locis ceſſis, aut deoccupatis, nos, vti ante occupationem diſponere, proprioque militi ibidem quarterium, abſque vllo impedimento concedere poſſimus.

VI. Eadem regia Maieſtas Chriſtianiſſima non ſolum prædicto modo, noſtrum fortalitium Ehrenbretſtein cuſtodiat, ſed etiam nobis noſtriſque ſubditis, contra hoſtilitates, oppreſſiones, offenſioneſque reali aſſiſten-

tiâ

tiâ ſuccurret, omnia quartiria & preſſuras avertet, omnibusque quibus poteſt modis ac viis defendet.

VII. Quo in caſu Chriſtianiſſima Maieſtas ex regiâ liberalitate ſumptus expendet, nec a nobis plus quam ſubditi, territoriumque noſtrum Trevirenſe in commeatu præſtare poſſint, poſtulabit, neque vllam aliam actionem contra noſtram Archidiæceſin, nos ac ſucceſſores noſtros in futurum prætendet.

VIII. Et quamprimum fortalitium Ehrenbreitſtein prædicto modo cuſtoditum, & reliqua juxta articulos promiſſos aſſecurata fuerint, tunc ſupra poſitis conditionibus, eodemque planè modo, nos fortalitium noſtrum Philipsburgum in Chriſtianiſſimæ Maieſtatis manus depoſitum, mille peditibus, & centum equitibus, ſelectis intromiſſis, quoque trademus, Ita tamen vt ſupradicto modo totus Epiſcopatus Spirenſis: ac omnia loca, *Satrapiæ* civitates, pagi & territoria ex tunc quantocyus a Regia *Maieſtate* Sueciæ, eiuſque adhærentibus deoccupentur, milites in totum abducantur, ac ad liberas noſtras manus tradantur, hoc modo vt nos iiſdem in locis ceſſis & deoccupatis, vti ante occupationem, diſponere, proprioque militi ibidem quartirium abſque vllo impedimento concedere poſſimus.

IX. Eadem quoque Chriſtianiſſima Regia Maieſtas nõ ſolum, vti prædictum, noſtrum fortalitium Philipsburgum cuſtodiet, ſed etiam nobis noſtrisque ſubditis contra hoſtilitates; oppreſſionesque quaſcunque reali aſſiſtentiâ ſuccurret, omniaque quartiria & preſſuras avertet, omnibusque quibus poteſt modis ac vijs defendet.

X. Hac tamen cum clauſula, vt in vtroque fortalitio cum Aulicis noſtris, ordinariâ guardia & Cancellariâ noſtrâ, pro libitu noſtro manere, ibique rebus noſtris vacare poſſimus.

XI. Ulterius caſu, quo Metropolis noſtra Civitas Trevirenſis à milite regiæ *Maieſtatis* Sueciæ occuparetur, tunc illa ad manus noſtras, mediante Chriſtianiſſima Maieſtate tradenda erit, ac in eandem nullum aliud præ-

ſidium, quam noſtrum, prædicto modo, planè ijſdem ſub conditionibus introducatur, ac ſuſtentetur.

XII. Vltimo tranſitus omnes vtrique parti militanti, ſine fraude ſint aperti, ſine injuria & damno proprietarij

Igitur Nos Philippus Chriſtophorus, Archiepiſcopus Trevirenſis, ac Princeps Elector promittimus obſervare, & obſervari facere, ſincerè realiter & cum effectu, abſque aliqua ſiniſtrâ interpretatione: Et Ego Ludovicus de Brianſon, Baro de la Saludie, Magiſter de Campo, Chriſtianiſſimæ Regiæ Majeſtatis, cum Plenipotentiâ Legatus miſſus prædictos articulos nomine eiusdem Chriſtianiſſimæ regiæ Maieſtatis, totidem verbis pro more ſtipulatus ſum, polliceorque, me certò effecturum Chriſtianiſſimam regiam maieſtatem omnes & ſingulos articulos & conditiones, uti & hanc noſtram concluſionem, ſubſcriptionem ac ſigillationem, manu propria & ſigillo regio confirmaturam, realique aſſiſtentiâ adimpleturam. In quorum fidem has præſentes proprijs manibus ſubſcripſimus, & ſigillo noſtro communivimus.

Acta conventaque hæc omnia in fortalitio noſtro Ehrenbretſtaniano, die nonâ menſis Aprilis, 1632.

Sic ſignatum.

PHILIPPUS CHRISTOPHORUS
Archiepiſcopus Trevirenſis.

&

LA SALUDIE,

cum ſigillo dicti Domini Electoris.

CAPUT

CAPVT XVI.

Articuli tranſacti inter Cardinalem Richelium Commiſſarium deputatum à rege; & Villanum, primum nobilem Camerarium & Iohanninum Secretarium intimum, Commiſſarios deputatos à Duce Lotharingiæ anno 1632. die 20. Iunij.

I Regia Maieſtas deducet copias ſuas ex provincijs Ducis Lotharingiei, quo eas inducere cogebatur, vt rationem exigeret proceſſus, ex Germania contra mentem retractas, cum illac locorum eſſent progeſſæ ad opem fœderatis Catholicis ferendam.

II. Reddet etiam Duci vrbem & caſtellum Barri, vrbem & caſtellum Sancti Mielij, Pontem Muſſonij, & generaliter quicquid in ipſius provincijs conquiſiuit, poſtquam arma intulit.

III Propterea Dux reponet intra nouum diem vrbes, caſtella & citadellas Stenæi ac Jameſij in manus regiæ majeſtatis, Stenæum quidem intra ſextum & Jameſium intra nonum diem: idque cum annona armis & apparatu præſenti, in quadriennium; eâ lege, vt poſt exactum id tempus loca illa reddantur bona fide, in eodem ſtatu, quod fuerint depoſita. In quem finem inſtituetur proceſſus verbalis ex æquitate, quemadmodum etiam de apparatu bellico, qui in eodem reddetur ſtatu. Grana autem retinebit regia maieſtas pretio currente, quanta voluerit, ex hoc ipſo die vt reddantut Commiſſariis in eum finem deputatis à Duce reliqua.

IV. Conſtante depoſiti tempore fas fuerit regiæ maieſtati quemcunque numerum militũ pro lubitu imponere in illa

in illa loca, cuſtodiæ ergò, incolæ dicent ſacramentum fidelitatis regi, quo obligentur, vt ne quid audeant in detrimentum ipſius Maieſtatis adverſus ea loca, depoſito iſto conſtante; quod non impediet, quin Dux fruatur omnibus redditibus & juribus, vti fruitur hodie, dum præfecti Ducis exercent ſua munia ex ipſius authoritate.

V. Dux deponet etiam in manus Majeſtatis regiæ vrbem & fortalitium Clermontij intra triduum, ad hanc differentiam, quod Rex quærat Comitatum Clermontij ſibi deberi, & à Corona ſua dependeat, qua de cauſa controvertitur in Curia Parlamenti Pariſienſis, cùm cætera loca debeant reſtitui Duci; hinc conventum eſt ex hoc ipſo momento inter Maieſtatem regiam & ipſum, hac ipsâ tranſactione, vt vrbs, fortalitium & Comitatus Clermontij, cum omnibus dependentiis, relinquentur in plena proprietate & ſupremitate regi, quemadmodum rex illud deſiderat, interveniente pretio quod rex Duci ad numerabit, ad quinquageſimum denarium & redditibus provinciæ fietque æſtimatio per Commiſſarios, ex vtraque parte deputandos intra ſextum menſem, adeo vt ratio habeatur vſus fructus per novem annos poſtremos; & in commune reducantur. Interea temporis, & donec pretium iſtius Comitatus adnumeretur à Maieſtate regia, Dux fruetur eodem loco, ſicuti cæteris ſuperius recenſitis.

Quod ſi intra ſpatium quadriennij, quod ſuperius memoravimus de ratione depoſiti, regia Maieſtas non adnumeraverit pretium illius Comitatus, quemadmodum comprehenditur in hoc articulo, vrbs, & caſtellum Clermontij, reſtituentur Duci in eodem ſtatu, in quo regia Majeſtas ea acceperit.

VI. Conventum quoque eſt, vt æſtimentur & deſcribantur tormenta, cum apparatu bellico, quæ in hoc loco invenientur, ut regia majeſtas pretium eorum adnumeret Duci.

VII. Præterea, vt intra annum currentem Dux fidem & homagium præſtet, quod debet propter Barry Ducatum, à Corona Galliæ moventem, prout debetur.

VIII. Si

VIII, Si quæ autem lites motæ ſunt, & movebuntur inter regiam Majeſtatem & Ducem , propter Epiſcopatus Metenſem, Tullenſem & Verodunenſem , aliaque loca, quæcunque tandem fuerint, dicentur Comiſſarij ex utraque parte, qui teneantur convenire, ubi regi placuerit, Pariſios, & omnia definient atque dirigent amicabiliter , ut nequid in poſterum queat turbare benevolentiam inter regiam majeſtatem & Ducem conſtabilitam.

IX. Dux obſervabit religiosè in poſterum quinq; priores articulos tranſactionis Vicienſis, qui novum robur & virtutem ex iſtac recuperant, ut neutiquam inde diſcedatur: Unde non permittet tranſitum copijs militaribus, qui cupiant regem & ipſius rempublicam lædere.

X. Manebit etiam inviolabiliter unitus & connexus voluntati regiæ; conjunget ſuas ipſius copijs, & auxiliabitur omnibus viribus ſuis, quocunque demum bello regia majeſtas fuerit exercenda liberum tranſitum permittet copijs regis , per omnes ſuas provincias, ſubminiſtrabit annonam, ſi quâ opus habeant, ſecundum pretium vulgare coëmendam, modo præmoneatur de tranſitu copiarum & quanta opus ſit annona , ut comiſſarij Ducis eam exhibeant Comiſſarijs regijs, rex autem proreget & defendet perſonam Ducis & univerſum ipſius imperium adverſus quemcunque nemine prorſus excepto.

Fatum Liverduni, die viceſimo Iunij, 1632.

CA-

& fæderatorum inſtituerint) ex quam juſtâ neceſſitate Majeſtas regia deſideret in poteſtate habere iſtunc locũ, & ſibi aſſerere tranſitum.

Quantum autem interſit, Italiam uniri, ut pax perpetua queat introduci & conſtabiliri, & majeſtas regia per poſſeſſionem nonnullorum locorum, quæ ipſi liberum introitum præbeant, eodem cum omnibus reliquis principibus Italiæ commodo obligetur ad aſſerendam illius tranquilitatem & libertatem: id verò experientia demonſtravit multoties poſt permutatum Saluſſarum marchionatum cum Breſſano, cum omnes omninò tumultus; quibus cum provincia ea conflictata fuit, ex unicâ illâ ſcaturigine prodierint, Hiſpanorum ſcilicet facultate planiſſima quidvis ibi audendi.

Cum in eum finem majeſtas regia per legatos ſuos Duci Sabaudię expoſuiſſet æquiſſimas rationes quibus adigeretur petere, non ut terminus depoſiti diu elapſus proferretur, id quod potius videretur congruum, propter diverſam ſpem, quam his & illis fecerit, pacem in ancipiti detineri, non conſtabiliri; ſed ut tranſigeretur de hocce loco definitivè & inviolabiliter; ut rex caveat indemnitati Ducis ad voluntatis arbitrium, queatque perinde tollere cauſas, quibus alij præter rationem alludunt, adeoque ſuis in manibus retinere medium & viam ad auxilia fæderatis præſtanda, & tranquilitatem publicam aſſerendam.

Cum etiam vellet cooperari ad eandem tranquilitatem publicam propriis commodis, ſi pro virili negotium promoveret, ad gratiam regiæ Majeſtatis, concluſum fuit inter ducem ex una & Mareſchalcum Thoraſium, legatum ſummum in exercitu regio per Italiam, & Servientũ Conſiliarium regiæ Majeſtatis in Senatibus & Actuarium intimum adeoque mandatorum, legatos extra ordinem per Italiam, nomine regis Galliæ, ex altera parte, ut transactio illa terminaretur in conditiones ſequentes.

1. Dux ſuo & ſucceſſorum nomine in poſterum, cedit, transfert & relinquit in perpetuum regi Galliæ & ipſius ſucceſſoribus proprietatem, poſſeſſionem & ſupremitatem

rem Urbis & caſtelli Pinierolani, cum confinibus, quibus comprehendantur Abbatia & Vallis Lenia, fortalitium & vallis Peruſana, quæ tamen Cluſano rivo terminetur, adeoque ut neuti iliam connumerari queant diſtrictus dependantes illius Vallis, qui trans illum rivum patent; quin ſolummodò illi, quicis rivum ſunt, ad dextram, quâ Pinierolâ deſcenditur Pragelaſium, quos regia majeſtas jam poſſidet à poſtrema transactione, quæ in eum finem fuerat inſtituta, & induxit depoſitum, quod in poteſtatem accepit, viceſimo Octobris die, anno proxime elapſo 1631. qui diſtrictus & loca in hac ceſſione & derelictione comprehenſa dilucidius deſcribentur in proceſſu verbali Comiſſatiorum, qui utrinque fuerint legendi ad conſtituendos & dirigendos fines, quando loca illa Coronæ Galliæ inſerenda ſunt.

Conſentit igitur Dux, ut regia majeſtas ex hoc momento in poſſeſſione relinquatur, et cum ſucceſſoribus in poſterum uti frui poſſit, tanquam re propria et ſupremi juris, in formâ et ad eadem jura, ut ante hac fruebantur Dux et prędeceſſores, qui perinde ſuo et ſucceſſorum nomine promiſit, ſeſe nihil unquam in contrarium iſtius ceſſionis facturum, ſive directè, ſive indirectè, neque per ſe, neque per alium, ſub quocunque prętextu et occaſione; neque auxilium et ſuppetias, aut tranſitum in ſuis provinciis ulli prorſus daturum, quicunque voluerit invadere diſtrictus illos ſuperius dictos; ſed ſua arma cum rege potius junctururum, ad defenſionem illorum, et ad repulſam quorumcunque, regiam majeſtatem quacunque occaſione, quam caſus ferat, in libera fruitione turbare conantium.

Promittit præterea Dux; ut tranſitus regiæ Majeſtati uſque ad urbem Pinierolam relinquatur liber, ſeſe nullum fortalitium, caſtellum, aut locum munitum inter Vallem Pragelaſij, et urbem Pinierolam, neque ultrà, neque citra Cluſoni rivum extructurum, qui rivus regię majeſtati fuerit proprius, per univerſam Vallem Peruſæ, et confinia Pinierolæ duntaxat, adeò ut uſus ejus relinquatur particularibus et proprietarijs, quibus jus eſt eo utendi uſque in hunc diem, ad molendina et prata, ſive inco-

incolant terras Duci relictas tranſrivum, ſive intereas habitent; quæ hac ipsa ceſſione & d & elictione comprehenduntur.

II. Promittit autem viciſſim rex Duci & quos ſuos vocat, ſeſe expuncturum apud ducem Mantuanum æs alienum nempe quadringenta, nonaginta quatuor millia ſcutatorum expuncturum, quæ Dux debet ſolvere Duci Mantuæ in executione tranſactionis Queraſcianæ de pace anno 1631. die 6. Aprilis initæ, adeòque Ducem Sabaudiæ præſtare ſecurum de ære illo alieno. Conſentit etiam regia majeſtas, Ducem intercedente illo promiſſo habiturum facultatem recuperandi genias ab ipſo oppigneratas, ut vel ex hoc ipſo momento depoſitarij maneant ritè & validè exonerari. Cùm verò ſors ea quadringenta nonaginta quatuor millium tantummodo partem facere poſſit illius prætij, ad quod evaluato diſtrictum illorum, quos ſuperius recenſuimus, ſecundum computum exactè initum per æſtimationem, promittit regia majeſta s, ſeſe poſt liquidationem redditunm factam adevaluationem illorum, quæ ex conventione inſtitui debet ex ratione binarij ad centeſimum, per commiſſarios ex utraque parte in eum finem legendos, intra unius menſis ſpatium, poſt diem iſtius transactionis, reliquum præſenti pecunia ſoluturam.

III. Quoniam verò Dux Sabaudiæ petit ex interceſſione regiæ majeſtatis æs illud impendere emptioni Neocaſtelli & Valengini; rex omnem impendet operam, & cum Duce Longavillano curabit, quantumcunque poterit, ut venditio illa, de qua ante hac ſæpius fuit ſermo, efficiatur ea tamen conditione, ut, ſive transactio inter Duces Sabaudiæ & Longavillæ, propter venditionem illam Neocaſtelli & Valengini locum inveniat, aut non habeat iſtæc ceſſio aut derelictio Pinierolæ, aliorumque locorum, quæ ſuperius memorantur, nihilominus ſolum ſortiatur effectum plenum & integrum. Quod ſi emptio Neocaſtelli & Valengini locum non inveniat, Dux Sabaudiæ autem cogitet idem æs impendere in alias terras cum ſupremo jure coemendas, ubi interceſſio regiæ

R maje-

majeſtatis ipſi poſſit commodare, promittit itidem pro virili omnem operam conferre.

IV. Ex conſideratione ſuperiorum etiam conventum eſt, ut Dux porrò obligetur ex hac tranſactione, dare in poſterum liberum tranſitum per ſuas provincias copijs regijs, ſuas adjungere, forum inſtruere, & annonam neceſſariam ſuppeditare (quæ pretio ungari ſolvatur) quandocunque opus fuerit ad defenſionem & conſervationem Dynaſtarum & Principum, qui cum regiâ Majeſtate fœderati ſunt, quemadmodum Dux etiam obligabitur defendere perſonam & ſtatus regiæ Majeſtatis, adeòque ſucceſſorum in perpetuum, atque aſſerere in poſſeſſione & fruitione omnium illarum terrarum & locorum ex agro Monferratenſi, quę nupertime ipſi adjudicata ſunt per tranſactionem 6. Aprilis; anno 1631. ſi forte per cauſam, uti ſuperius dictum, aut aliquatenus in odium iſtius tranſactionis, aut ſub quocunque prætextu diſtrict' illi & citra & ultra Montes invadantur à quacunque demum vi; aut Dux turbetur in fruitione illorum diſtrictuū, qui adjudicati fuerunt, in quem finem devincit quicquid eſt ſuæ Coronæ, adeò ut regia Majeſtas promittat ſuppeditare eum finem viginti millia peditum, & duo millia equitum, cum tormentis congruis, cum hac conditione, ut Dux ſuppeditet ex ſuâ parte duodecim millia peditum & duo millia equitum, quorum media pars militet ſtipendio regio; quæ copiæ utrinque ſuſtentandæ ſint, donec hoſtilia, quæ agitari potuerint, plenè abrogeutur per tranſactionem pacificam, aut aliam quamcunque rationem. Promittit præterea majeſtas regia, ut majus compendium præbeat Duci ad ea præſtanda, ſeſe liberum tranſitum daturum per omnes ſuas provincias ſuæ obedientiæ, quibuſcunque copijs militaribus, Lotharingis, Leodienſibus, & cæteris Nationibus, ex quibus Dux poſſet conſcribere militem, ad præſtandam hanc tranſactionem, adeòque permiſſum in ſuo regno ſcribi militem, ad eum effectum neceſſarium, cui deducen ſi forum annonarium, juſto pretio, uti ſuperius dicto n aperiat,

V. De

V. Declarat etiam regia majeſtas hac tranſactione, ſi Dux Sabaudię acquirat ſupremo cum jure Neocaſtellum & Valenginum, ſeſe ipſum defenſurum, ſi vim patiatur, ſicuti & cæteras ipſius provincias, quæ ipſum agnoſcunt Dominum.

VI. Promittit denique regia Majeſtas, tormenta, quæ Pinierolæ inveniuntur, Duci reddenda, aut parem numerum exhibendum, ubicunque locorum, in ipſius provinciis ad voluntatem utriusque.

VII. Ad obſervationem verò iſtius tranſactionis Dux obligat omnia & ſingula ſua bona, pręſentia & futura; quemadmodum dicti legati illa Majeſtatis regiæ & Coronæ Gallicanæ, unde promiſerunt ratihabitionem puram & ſimplicem, in debita forma, intra unum menſem, poſt abſolutam hanc tranſactionem, quam Dux & Legati ſignarunt, & inſignibus ſuis roborarunt appoſitis.

Taurini, die quinto Iulij, anno 1632.

Signatum.

AMEDEUS.
THOIRASIUS.
SERVIENTUS.

Quamvis hoc ipſo die perfecta fuerit tranſactio ceſſionis & derelictionis, quantum ſpectat Pinierolam, Ducadum, Rodevalcum, Buriaſcum ſuperius, Coſtagrandam & quicquid jacet in confinis Pinierolæ, pago Abbatiæ & Valle Leuniæ, cum finibus, pagos & fortalitia Peruſæ, Pinaſſæ, Villarſi Portarum, utrumque Diblonum cum finib⁹, aliasq; terras quæ cōſtitui poſſent in Valle Peruſæ preter illas, que dependent in Valle Peruſæ ad ſiniſtram, qua itur ex Pinierola ad vallem Pragelaſij, trans rivum Cluſonii, inter Ducem Sabaudiæ & Legatos extra ordinem regis, cujus conditiones differunt ab illis, que attingunt tranſactionem de permutatione loci & terræ illius, & convenerunt Queraſci, ultimo Martii: anno 1631. utique conventum eſt, inter Ducem & legatos per articulos conſignatos, tran-

actionem iſtius diei tantummodò factam eſſe apparenter, ut publicè oſtendetur, & eo modo liceat ſecretas habere conditiones tranſactionum ſecretarum, quæ de permutatione ſunt initæ Raiç & Queraſci, quibus tamen iſtæc ficta utique & ſimulata, nulla & nullius effectus,in omnibus, quæ differentiam arguunt à Queraſciana ultimi Martis,anno 1631. veracis utique, in robore & virtute, & quàntum opus eſt, nihil deroget; hinc Dux & legati nomine regis, nulla habita ratione tranſactionis hodiernæ, denuò ſeſe obſtringunt ad integram illius executionem, ſecundum formam & tenorem, tum quoad illam per mutationem, tum quoad alias omnes clauſulas & conditiones inſertas,

Quoniam verò tranſactio iſtæc publica penitus relinquitur annullata, declarat regia Majeſtas, quando Dux acquiſiverit Comitatum & ſummum jus Neocaſtelli & Valengini aut alias quaſcunque terras, cum conſenſu regis; tum ſeſe & ſucceſſores tenebuntur quotieſcunque vim patiantur, eas defendere, & conſervare Duci ac ſucceſſoribus, quemàdmodum regia Majeſtas tenetur per tranſactionem ſecretam Queraſcianam, ratione omnium cæterarum provinciarum, quæ Ducem agnoſcunt Dominum,

Et ut amplius comprobetur mens regiæ majeſtatis & Ducis, de obſervatione inviolabili pactorum Queraſcianorum, & executione fideli, conventum eſt, ut omnes omninò comprobationes, quas Dux poterit dare ad præſtanda pacta in Hiſpaniâ inita, 27. Nov. anno 1631. inter ipſum & rem publicam Genuenſem, neque etiam executio, quam ea pacta ſortientur, nihil impediant, quin regia majeſtas & Dux maneat utrinque obſtricti ad conventa & tranſacta Queraſciana ultimo die Martij 1631. de bello Genuenſi, ad tempus & conditiones illic comprehenſas, cum Dux in eum finem voluerit terminare per pacta, 27. Nov. 1631. in Hiſpaniâ perfecta, tantummodo litem, cum republica de terra Sucarella, neutiquam intellecta illa, quam de limite & tranſitu ſuo modo ab ea flagi-

flagitet, nec de alijs poſtulatis Ducis; in cujus rei teſtimonium ſignaverit.

Factum Taurini, 5. Julij. 1632.

Signatum,

AMEDEVS.

Promittimus nos, & nos obligamus ad ratihabitionem omnium tranſactorum, quæ hic ſecretò fiunt à rege, intra vnum menſem, adeò vt nihil hic immutetur, aut diminuatur.

Signatum.

THOIRASIVS.
SERVIENTVS.

CAPVT. XVIII.

Articuli tranſacti inter ſereniſſimum & Potentiſſimum principem, Ludovicum XIII. Chriſtianiſſimum regem Galliæ & Navarræ, & Sereniſſimam ac Potentiſſimam Dominam Principem Chriſtianam, Reginam deſignatam, & Principem hæreditariam Suecorum, Gothorum, Vandalorum &c.

INfraſcriptus Alex Oxenſtiern, liber Baro de Kunith, Dominus de Fiholmen, & Tydoën, Eques Ordinis, Conſiliarius ordinarius, & legatus per vniverſam Germaniam, adeoque per omnes omninò exercitus Sereniſſimæ Reginæ Dominæ ac Principis Chriſtianæ, Reginæ

deſignatæ, & Principis hæreditariæ Suecorum, Gothorum & Vandalorum, Principis Supremæ in Finlandia, Ducis in Eſthonia & Careliâ, noſtræ clementiſſimæ & optimæ Dominæ, votum facimus omnibus, quorum intereſt.

Poſtquam factum, ut à biennio, et per univerſum tempus, quod tranſiit ab obitu Sereniſſimi & Potentiſſimi Principis, Guſtavi Adolphi, regis Suecorum, Gothorum & Vandalorum, Principis ſupremi in Finlandia, Ducis in Eſthonia & Carelia, optimi noſtri Domini, cujus memoria eſtglorioſiſſima, conſultum videretur, ad bonum & commodum amicorum communium et fæderatorum, & inprimis ad refocillationem Statuum per Germaniam oppreſſorum, faciendum fædus cum Sereniſſimo & Potentiſſimo Principe, Ludovico XIII. Chriſtianiſſimo rege Galliæ & Navarræ; & in eum finem Sereniſſimæ Majeſtatis regiæ per Oratores ſuos concluſerint pacta. 16. Ianu anno 16 1. Bernvvaldi, in marchionatu Brandenburgico, ad conditiones ibi perſcriptas; duo etiam reges hactenus fideliter & potenter ſervaverint, euſque denique, ut majeſtas regia Sueciæ tantam impenderit curam & fervorem, ut non dedignaretur acquirere ſalutem & libertatem amicis oppreſſis proſtituto ſanguine, quem generosè profudit. Itaque ne filum tam generoſæ telæ relinquatur imperfectum, & juſto hoc fædere expirante, aut ſaltem tepeſcente paulatim, in grande detrimentum & mærorem vicinorum oppreſſorum; conſultum videtur, revocare & confirmare fędus illud inter Sereniſſimum regem regnumque Galliæ, & Sereniſſimam regiuam regnumque Sueciæ.

In eum finem, cum ex parte Sacræ & regiæ majeſtatis in Galliâ hunc miſſus ſit illuſtriſſimus Manaſſes, Comes Baſij, Eques, Dominus Fequerij, Campiductor, & legatus extra ordinem per univerſam Germaniam, cum ampliſſima poteſtate agendi & concludendi hoc fedus: nos invicem collocuti, & poſt varios ſermones accuratè relegentes omnes omninò articulos iſtius tranſactionis, inter reges noſtros, & utrumque regnum Sueciæ ac Galliæ, eandem renovavimus, ex ordine, ut ſequitur.

I. Ex

I. Ex hoc ipſo momento conſtabit arctum fœdus inter Sereniſſimam reginam Suecıæ & Chriſtianiſſimum Ludovicum XIII. regem Galliæ, eorumque duas Coronas ad defenſionem communium amicorum reſpectivè & principaliter illorum, qui per mutuum conſenſum acceſſerunt ad hoc fœdus, adeò vt ex hoc ipſo momento, & in poſterum ratio habeatur eorum, ne detrimentum patiantur libertatis, dignitatis & quietis ut ſecuritas maris Balthici & Oceani conſervetur, & inprimis vt operadetur; quo conſtabiliatur & confirmetur bona & æqua pax in Imperio Romano, ſine diſpendio cuiuſcunque fœderati.

II. Cùm verò experientia planum fecerit, pacem ſine armis factâ plerũque minus diu ſervari, ob inter pretationes, quibus pingitur, & vaframenta, quæ ad eam concutiendam, adeòque frangendam adhibentur, hinc ſtat, defendere & conſervare amicos communes armatâ dexterâ, in quem finem regina & regnum Sueciæ, cum omnibus illis, qui acceſſerunt, aut accedent ad hoc fœdus, ſuſtentabunt & alent ſuis ſtipendijs ſuas copias pedeſtres, aut quantaſcunque requiri videbunt ad repulſandam vim hoſtilem: numerus autem illarum minimus efficiet triginta millia peditum, & ſex millia equitum, donec ex communi mente bona pax ex hocce bello oriatur.

III. Vt autem onus iſtius belli ſuſtinere queant, rex Galliæ ſuppeditabit annuatim reginæ & regno Sueciæ, in gratiam iſtius fœderis, millionem librarum turneſiarum, duabus vicibus ſolvendum; prima vice ad 15. May, altera ad 10. Novembris, Lutetiæ Pariſiorum, aut Amſtelrodami, juxta majorem opportunitatem, & rerum vſum; ad arbitrium vtrique reginæ & Regni Suecici, qui in eum finem mittent eo locorum Oratores ſuos & fiduciarios, qui pecunias illas recipiant, ſine vlla mora.

IV. Miles ſcribi, nautæ colligi, naves conduci aut fabricari, translatio rerum ad bellum neceſſariarum poterunt fieri in omni libertate per quorumlibet fœderatorum provincias, quam gratiam hoſtibus negabunt.

R 4 V. DUX

X. Fœdus hoc conſtabit, donec turbæ & motus, qui hac tempeſtate Germaniam concutiunt, componantur, & firma pax conſtabiliatur.

XI. Quod ſi contingat, poſt pacem concluſam, aliquem fœderatorum facere aut tentare aliquid contra promiſſa & tranſacta in pactis pacificis, omnes reliqui fœderati tenebuntur conjungere, ſine tergiverſatione vires ſuas, ut armati hanc injuriam repulſent, poſt vnius menſis ſaltem admonitionem: Id quod inviolabiliter ſervabitur per decennium, à die pacis firmatæ.

Articuli iſti fuerunt ſic tranſacti nomine Sereniſſimorum regum & reginarum, tum regnorum Galliæ & Sueciæ, vt ab ipſis ſuſtineantur in ſuo robore & vigore: id quod certum facimus, ad confirmationem cujus rei ſignavimus propria noſtra manu, & obſignavimus ſigillo noſtrorum inſignium.

Datum Hailbrunnæ, die 9. Aprilis, anno 1633.

CAPUT XIX.

Tranſactio de pace inter Ludovicum XIII. regem Galliæ, & Carolum III. Ducem Lotharingiæ, in caſtris ad Nanceium, anno 1633. die 6. Sept. inita: cum articulis, qui tranſactioni acceſſerunt Charmeſij, eodem anno, die 20. Sept.

CUm rex graviſſimis de cauſis de Duce Lotharingiæ conqueri poſſet, tum propter diverſas colluſiones, machionationes & vaframenta, quæ inſtituit, vt eluderet tranſactiones inter regiam maieſtatem & ipſum vici, vltimo Septembris, anno 1631. & Liverduni, die 26. Junij anno 1632. initas, tum propter invaſiones & hoſtilia

quibus fæderatos regis læſerat : cum tranſactiones illæ etiam erga fæderatos regiæ majeſtatis prorſus viam diverſam præſcriberent.

Acceſſit etiam ratio matrimonij prætenſi , quod inter fratrem vnicum regis & Principem Margaritam , ſororem Ducis coierat, non ſolum abſque permiſſione regis, ſed contra clariſſimam defenſionẽ, quam Dux â regiâ majeſtate receperat, per manus eorum , qui miſſi venerant, & omnem operam intendebant , vt bona cum regis gratia id fieret.

Tum etiam, quod poſtquam Dux fruitur provincijs quas poſſidet, nunquam præſtitit homagium quod debet regiæ maieſtati, propter Ducatum Barenſem, ne lectis quidem Commiſſarijs, quod debebat, ad diſquirenda diverſa alia jura & prætenſiones , regiæ maieſtati adverſus ipſum competenti. Hinc rex invitabatur ad arma, vt ea inferret provincijs *Ducis* , donec ad offenſarum iſtarum agnitionem & emendationem redigeretur.

Poſtquam autem Dux regiam maieſtatem ſupplicitet rogavit per Cardinalem Lotharingiæ, fratrem ſuum vt gratiam faceret errorum in ſuperioribus definitorum & obtulit regiæ majeſtati omne obſequium , quod ad eluendas illiuſmodi maculas , requiri poſſit : conſtitutum eſt inter Cardinalem Richelium ex parte regis, & Cardinalem Lotharingiæ, qui nitebatur poteſtate generali ex parte *Ducis* Lotharingiæ vti conſequitur.

Vt *Dux* de novo abdicet omnia fædera , quæ adverſantur Gallicano ; proteſtetur nullas in poſterum colluſiones habiturum , in diſpendium regis, & nominatim cum domo Auſtriaca, ſive per Germaniam , ſive per Hiſpaniam, neque cum quocunque particulari , qui extra obſequium & gratiam regiæ majeſtatis verſetur.

Dux in poſterum regi inſerviet erga quosvis & contra omnes, ſine vlla exceptione : idque cum omnib⁹ ſuis viribus , quas conditio ſuæ reipublicę poſſit permittere. Et vt auferat omnem ſuſpicionem , ac ſi capax eſſet cuiuscunque inſtitui adverſus fęderatos regię maieſtatis, ſemetipſum adſtringit , vt nulla vnquam arma corripiat , per tempeſtatem iſtam Germanię, ſine claro regię majeſtatis conſenſu. Pro-

Promittit etiam Dux exemplo copias exauctorare, quam primum regia majeſtas ab oxenſtierna, proto-cancellario Coronæ Sueciæ & confœderatorum fidem acceperit, de eo non invadendo, adeòque ſuas copias ex provincia deduxerint: præter Comitatus Sarverdenſem & Bokenheymenſem, quos modo occupaverant.

Propterea ſuppliciter rogat regem *Dux*, vt de jure ſuo in illos Comitatus cognoſcat, & de cauſa eos repetendi, mediumque ſeſe interponat; cum *Dux* ipſius arbitrio velit ſtare, modò cancellarius Oxenſtierna cum confœderatis idem faciat.

Vt Nanceium deponatur intra triduum in manus regis, qui cum copiæ ſidio illic commoretur, quod videbitur, donec inſtitutum Ducis laudabile, & compoſitio turbarum per German.am, ſuccidat ſurculos iſtiusmodi machinationum & auſorum, quomodo hactenus adverſus regem, & ipſius fęderatos eſt vſus.

Etiam donec matrimonium illud prętenſum inter fratrem vnicum regis, & Principem Margaritam, ſororem Ducis, declaretur nullum, per vias legitimas & validas. Vt autem id conſequi liceat, Princeps *M*argarita intra quintum decimum diem tradetur poteſtati regis, qui conſultum putat, vt ipſa Nanceij habitet, vbi facilius illuſtrari queant circumſtantiæ matrimonium illud prętenſum comitatę.

Denique donec lites, quę poſſunt intercedere regi cum duce, ob provincias, quas poſſidet; ęquabiliter decidantur: quo in negotio ſine remiſſione & dilatione ſemper vtrinque ſudabitur, dum interea regia maieſtas & *D*ux maneant in omnibus juribus, quæ ſibi quiſque acquiſita credit in eum vſque diem, adeò vt nihil eorum argui queat abdicatum ex virtute iſtius tranſactionis. Etiam conſtitutum fuit, vt *D*ucatus Barrenſis relinquatur in eo ſtatu, in quo eſt, in occupatione per Parlamentum Pariſienſe conſtituta, donec regiæ maieſtati ſit ſatisfactum, quantum ratio illius Ducatus poſtulat.

Præterea etiam conventum eſt, vt regia maieſtas, regijve miniſtri nullatenus contingant redditus Lotharin-

giæ,

giæ,& provinciarum atque annexarum: quibus Dux aut ſucceſſores,aut quibus, cauſa competit; fruentur liberè, quemadmodum & vrbs Nanceij reſtituetur Duci bonâ fide aut ſucceſſoribus, & cauſam habentibus, quampriꝫmum ſoperiora fuerint executioni mandata.

Dum verò Nanceium in manibus regis fuerit relicta, licebit Cardinali Lotharingiæ illic habitare,ſi volet,cum libera fruitione omnium juriſdictionum & jurium: præterea, quæ imperium militare ſpectant quod penitiſſimè geret, quemcunque rex illic relinquere voluerit: Is tamen Cardinalem colet pro dignitate natalium & conditionis, teſſera etiam quæſita.

Vt autem maiori cum dignitate in vrbe ſit, & Palatium Ducale in veteri vrbe conſpiciatur, præſidium Gallicanum, ſi Cardinali id domicilium allubeſcat, in novam vrbem demigrabit vniuerſum. vt in veteri vrbe nihil prorſus retineat, præter duo propugnacula, & portam vtrique vrbi mediam, vbi licuerit præſidiatijs ſecuram capere ſtationem, prout conſultum videbunt.

Rex opportunum retur, vt ſi Cardinalis cohortem centenariam lectiſſimorum virorum ad cuſtodiendum veſtibulum domicilij ſibi ſponte adſciſcat, omnia tormenta, arma, & apparatus belli, uti nunc in veteri vrbe inveniuntur, tunc in novam transferantur.

Milites, qui præſidij ratione in iſtum locum imponentur, nullatenus moleſti erunt incolis, ſed eam diſciplinam colent, vt querimonijs nullum locum faciant.

Quod ſi diverſum contingat, quacunque de occaſione promptè remedium adhibebitur, ad incolarum bonam voluntatem.

Cum autem fieri poſſit, turbas Germaniæ non adeò citò componi, vti regia maieſtas optat, & nemo non deſiderat; conventum eſt, vt bello vltra quadriennium ſerpente conditiones iſtius tranſactionis prius præſtentur, & regia maieſtas depoſitum Nanceij remittet vrbe in manus Ducis Lotharingici aut ſucceſſorum, cauſamve

ſamve habentium reſtitutā, quâ pleniſſimè & juxta jura quibus prius utebatur, eâdem fruatur.

Factum in Caſtris ad Nanceium, die 6. Septembris, anno, 1633.

Signatum.

CARDINALIS RICHELIUS.
CARDINALIS LOTHARINGICUS.

Articulus à tranſactione ſuperiori ſeparatus.

Ex ſerie tranſactionis, factæ & abſolutæ hoc die inter Cardinalem Richelium nomine regis, & Villanum ac Iohanninum, nomine Ducis Lotharingici: qua conventum eſt, ut urbes & citadellæ Stenæi, Iameſij ac Clemontij deponantur in manus regis intra certum tempus: conventū eſt, ut Cardinalis Lotharingiæ adeat in craſtinum regem, & obſidis inſtar in eo loco maneat, uti regi viſum fuerit, donec loca illa tradantur in manus regiæ majeſtatis, quæ modo obſes promittat, nihil auſurum Ducem, itidem promittit temperantiam armorum.

Factum Liverduni, die 26. Iunij, anno 1632.

Signatum.

HENRICUS LIVRONIVILLANUS,
IOHANNINUS

In tabulas publicas relatum, audito procuratore regio Pariſijs in Parlamento, die 20. Decembris, anno 1633.

Signatum. TILIETUS

Viſā

Viſâ trãſactione ſuperiore, quę inita fuit inter Cardinalem Richelium ex parte regis, & Cardinalem Lotharingię fratrem meum, ex mea parte, declaro ego hoc ipſo actu, me gratam habere eam, velle etiam, ut locum habeat, adeoque integrum effectum, cum auctario, quod ſequitur,

Ut non ſolùm porta, quæ inter utramque urbem eſt media, cum duobus propugnaculis in poteſtate regis ſint, ſed inſuper & altera porta veteris urbis, quæ dicitur Noſtræ Dominæ: idque ad evitanda incommoda, quæ ex ſuſpicionibus generari poſſent niſi hæc ita conſtituantur,

Ut ad propoſitionem à Cardinale Richelio factam, Dux Lotharingiæ poſſit verſari, Nanceij, quando voluerit, uti ſuperius dicitur de Cardinale fratre ipſius, cui licitum ſit illic habitare cum omnibus honoribus dignitati Ducati congruis.

Quamvis Nanceium per articulos tranſactionis ſuperioris debeat regi tradi in quadriennium modò intra tertium menſem Dux tradat Principem Margaritam, in manus regiæ Majeſtatis, cui placuerit, eam pro dignitate & conditione habere; Dux aſſentitur, uti in hoc ipſo momẽto facit ad diſſolutionem matrimonii, quæ per vias legitimas & validas inſtituantur: ubi reliqua capita etiam trãsactionis fuerint impleta, tum regia majeſtas reſtituat Nanceium, ſine ulteriore morâ, munimentis ſolo æquatis ſi videatur.

Factum Charmeſij, die 20, Septembris, anno, 1633.

Signatum.

CAROLUS DUX LOTHA-
RINGIÆ

Nos ſubſignati, Cardinalis Richelius, ex virtute poteſtatis per voluntatem regis mihi collatæ, declaramus acceptare nomine regiæ majeſtatis articulos ſuperiores, uti ſignati ſunt à Duce Lotharingiæ, & promittimus eos

ratos

ſatos facere per regiam majeſtatem, quemadmodum & tranſactionem, ſignatum à Cardinale Lotharingiæ, die 6 hujus menſis.

Factum Charmeſij, die 20. Sept. anno 1633.

CAPVT XX.

Tranſactio confœderationis & ſocietatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ &c. & Principes Statusq; proteſtantes Circulorum ac provinciarum Electoralium, per Franconiam, Sueviam & tractum Rheni, inita Francofurti ad Mœnum, anno 1633. die 15. Septemb.

CUm Sereniſſimus ac Potentiſſimus Princeps ac Dominus, Dominus Ludovicus XIII. Franciæ & Navarræ rex Chriſtianiſſimus; & Sereniſſima Potentiſſimaque Princeps ac Domina, Domina Chriſtina, Suecorum, Gothorum Vandalorumq; deſignata regina, ac Princeps hæreditaria, magna Princeps Finlandiæ &c. fædus ante biennium inter præfatum regem Chriſtianiſſimum, & Sereniſſimum quondam ac potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum Guſtavum Adolphum glorioſiſſimæ memoriæ, initum proximo elapſo menſe Aprilis Hailbronnæ novis deſuper comprehenſis articulis renovarunt, Præterea rex Chriſtianiſſimus per ſuæ majeſtatis legatum Extraordinarium illuſtriſſimũ Dominum; de Feuquieres, cum corona Sueciæ, Cõfæderatos quatuor, ſuperiorũ Imperij Circulorũ, nimirum Electoralis, Franconij, Suevici & Rhenani Ordines, ad idem fædus invitavit: nec non dictus Dominus Legatus Regis Extraordinarius apud Ordines Ordinumque Legatos hoc tẽpore Francofurti ad Mœnum congregatos reperiit: præfati, Ordines Ordinumque legati, prævio inter ſuam Excellentiam ac ipſos habito tractatu, certis tamen conditionibus & deca-

& declarationibus adhibitis; & cum obligatione Dominorum Confœderatorum abſentium ſubſecutura Ratihabitionis in ſupra nominatum inter utramque Coronam renovatum fædus per Confœderatorum legatos, quos brevi ad Chriſtianiſſimi regis majeſtatem præſentes Ordines, Ordinumque legati mittere decreverint, perficiendum & confirmandum conſenſerunt, uti harum præſentes reſpectivè perſiciunt & confirmant. Sunt autem articuli fæderis ſubſequentes,

I. Sit ex hoc die fædus inter Chriſtianiſſimum Regem, Ludovicum XIII. regnumque Galliæ, & Sereniſſimam reginam Chriſtianam, regnumque Sueciæ, pro defenſione ſuorum reſpectivè communium amicorum eorũ præſertim, qui ſeſe huic fœderi communi conſenſu adjunxerint, atque horum libertati, dignitati & quieti nunc & in poſterum conſulatur, ſecuritas maris Balthici & Oceani conſervetur, & maximè ut imperio Romano æqua & ſecura pax, reſervato cuique Confœderatorum iure ſuo ſtabiliatur.

II. Quoniam vero pax ſine armis quæſita (teſte experientia) fraudibus plerumque obnoxia eſſe ſolet, hoſtiumque animus à juſta ſatisfactione, & illatarum injuriarum reparatione hactenus ſit alienior; idcircò communium amicorum ſalus armata manu vindicetur, atque regina regnumque Sueciæ eum ſuis per Germaniam Confœderatis, qui cum illa ſtant, aut ſtare volunt; copias, quas habere haud ſufficere ſuæ defenſioni, & adverſus hoſtem judicabunt, quæq; ad minimum triginta millibus peditum, & ſex millibus cataphractorum conſtabunt, ſuis ſumptibus alet, ſuſtinebitque, donec bello præſenti pax præfacta communi conſenſu inventa fuerit.

III. Sumptibus verò hiſce bellicis ſuſtinendis Rex Galliæ quotannis Reginæ Regnoque Sueciæ, favore huius Confœderationis contribuat librarum Turonenſium N.N. ejuſque ſummæ mediam partem decimo quinto menſis Maij; alteram mediam 15. menſis Novembris Lutetiæ Pariſiorum, vel Amſtelrodami in Batavia, prout reginæ, regnoque Sueciæ commodius acciderit, eius optioni relinquitur, Deputatis ad id eorum mini-

ſtris infallibiliter, ac ſine dilatione numerandam, tradendamque curet.

IV. Conſcriptio militum ac nautarum, conductio naviũ, exportatio rerum bellicarum utrique parti in territorijs Confœderatorum libera ſit, hoſtibus vero denegata.

V. In diſciplinam militarem delinquentes, & fugitivi, domino ſuo pro adminiſtranda in eos juſtitia tradantur.

VI. Regina regnumque Sueciæ, aut eorum vice fungentes, cum omnibus Confœderatis, in negotio religionis non aliter ſe gerant in locis occupatis deditiſve, quam ſecundum leges & conſtitutiones imperij, atque in locis ubi Catholicę Romanę exercitium repertum fuerit, in integro inviolabiliter remaneat, neque perſonis aut bonis Eccleſiaſticorum, qui ſubditi Reginæ Sueciæ, fœderatorumque manentes, fidem & obſequium dederint, ſervarint præſtiterintque, noceatur, in quantum pręſens rerum ſtatus ferre potuerit.

VII. Sprevit & rejecit hactenus *Dux Bavariæ*, & liga Catholica oblatam Neutralitatis exercendæ facultatẽ, ut deeâ non immerito cogitatio omnis deponenda videatur at cum Chriſtianiſſimus Rex Galliæ eandem[etiam nunc urgeat, datum id ſit amicitiæ, authoritatique Suæ Majeſtatis, & liberum ſit eidem, ducem Bavariæ atque ligam Catholicam in Romano imperio provocare ad Neutralitatis amicitiam, aut alium Tractatum; ita tamen ut liceat Sereniſſimæ reginæ Sueciæ, Suæque Majeſtatis Cõfœderatis id ſuper hoc rejecto ſtatuere, quod videatur ex uſu ſuo ac temporum rationibus eſſe. Quicquid verò communi utriuſque partis conſenſu conſtitutum approbatumque fuerit, id ratum inviolabiliter ſervabitur.

VIII. Ad hoc fœdus quicunque alij Status & Principes ſive in Germania, ſive extra eam voluerint accedere non admittantur tantum, ſed & invitentur, idque apud adverſarios caveatur, ne clam aut palam, ſuo vel alieno nomine adverſæ parti faveant, aut regibus præfatis, eorumq; communibus amicis & Confœderatis, vel cauſæ communi noceant; quin potius ſinguli ad hoc bellum ſumptus pro viribus & peculiari conventione contribuant.

S IX. Quod

IX. Quod ſi per Dei gratiam occaſio tractandi de pace ſe offerat, ex communi Confæderatorum conſilio tractetur, nec confæderatorum vllus ſine altero quicquam in eo aggrediatur, ſtatuat, pactum juret: ſi quis ſecus fecerit, à fæderatis pro hoſte habeatur.

X. Hoc fædus eo vſque duret, donec præſentes in Germania motus ſedati fuerint, atque pax firma ſtabilita.

XI. Si poſt pacem initam contigerit alicui Confæderatorum ea, quæ in tractatis pacis promiſſa & concluſa erunt, non ſervari, aut illi bellum inferri ex causâ & occaſione præſentis fæderis, teneantur fæderati, initis auctoribus, arma ſumere ſine mora aut tergiverſatione, ad repellendam iniuriam, ſtatim atque poſt menſem ex eo quo fuerint ab injuriam paſſo admoniti, idque obſervetur ad diem firmatæ pacis.

Declaratio ſexti Capitis Confæderationis.

Quemadmodum in negotio religionis Chriſtianiſſimi Galliarum regis mens & propoſitum non eſt, Statibu Proteſtātibus Confæderatis comprehenſis, Nobilibus liberis & immediatis Imperij ſubditis, vllo modo in iis præiudicare, quæ ante hac, & in his ipſis motibus belli ipſis competebant, ita & in futurum prædictis talibus proteſtantibus omnia & ſingula jura, quę jis vel jure magiſtratus, vel vi, & reſpectu territorij, ſuperioritatis, aut juriſdictionis cuiuſcunque tam circa Eccleſiaſtica, quam Politica competere poſſunt, ſalva integra & illibata manere cupit regia ſua *M*aieſtas; ita tamen, vt illis in locis, qui à *S*tatibus Confæderatis inpoſterum occupari contigerit, & vbi catholica Romana Religio ante exortum bellum inteſtinum ſemper viguit, & adhuc viget, eiuſdem exercitium inpoſterum quoque relinquatur, neque tollatur, neque impediatur, donec per futuros pacis tractatus, quibus tota hæc Confæderatio, & in ſpecie hoc pactum nihil penitus obſtabit, derogabit, vel impedimento erit, ſalvo articulo nono, niſi aliter inter partes conveniat.

Decla-

Declaratio & additio ad ſeptimum Confœderationis punctum.

Circa ſecundum Dominorum Statuum dubium, ſi regiæ Majeſtatis ſinceritate freti omnes certi & ſecuri eſſe debent, ſuam majeſtatem nullo modo permiſſuram, ut ex regno ſuo hoſtes proteſtantium directè vel per indirectum iuventur aut ſupportentur. & ne ex vicinia hoc fiat, quantum fieri poterit averſuram, quandoquidem ſua Majeſtas illos alia mente vel intentione ad ſuum fœdus non invitat, quam pro ſuo ſtabilimento & conſervatione.

In fidem quorum omnium Sereniſſimi regis Chriſtianiſſimi legatus extraordinarius, Illuſtriſſimus Dominus de Feuquieres &c. ut & congregatorum Ordinum, abſentiumque Ordinum Legatorum hoc nomine deputati haſce pręſentes ſuis ſubſcriptionibus & ſigillis ſubſignarunt.

Actum Francofurti ad Męnum, 5. Sept. anni 1633.

Nomine Electoris Palatinatus & reliquorum D. D. Principum Confęderatorum.

Nomine Dominorum Comitum & Baronum & Confęderatorum.

Nomine liberarum Civitatum Imperii Confęderatarum.

CAPVT XXI.

Ceſſio & Translatio Ducatuum Lotharingiæ & Barri in Cardinalem Lotharingiæ, à fratre, Duce Lotharingiæ, facta Mirecurtij, die 19. Ianuarii, anno 1634.

CArolus per gratiam Dei Dux Lotharingiæ, Marchio Dux Calabriæ, Barri, Geldriæ, Marchio Pôtis Muſſonii &

Neamenij, Comes Provinciæ, Validimontij, Blamontij, Zutphenæ, Salmæ, Sarverdenæ &c. omnibus præſentibus & futuris Salutem.

Quamvis ab eo tempore, quo Coronam iſtam capeſſivimus, omnem contribuerimus operam, curam & officium, quæ exiſtimabamus, ſufficere, ad ſervandos Status noſtros & Subditos in pace & tranquilitate, quam deſiderabamus; & ut ſatisfaceremus officio, quod nobis commune eſt cum omnibus Principibus ſupremis, qui ſubditis quietem conciliant: Didicimus nihilominus hactenus nos parum proficere in illâ curâ, quam ſemper geſſimus, non ſolummodo de conſervanda ſubditis noſtris tranquilitate, ſed etiam de benevolentia cum principibus vicinis propaganda.

Quamvis igitur omnem exercuerimus induſtriam, ut effecta reſponderent juſto noſtro propoſito; illud autem ſiniſtre ſummatur, quod præcipere menti non licuit, & amplius intelligamus, noſtras actiones non ea ingenuitate & ſinceritate, qua illas exercebamus, verſati apud alios, tametſi ejus rei experimenta ampliſſima dederimus per ſubmiſſiones à nobis poſtulatas, abdicatis etiam locis potiſſimis noſtrarum provinciarum, ut dilueremus opiniones ſiniſtras, quæ de actionibus noſtris obrepebant Cùm autem malevolentia, quæ contrarium ſuaſit, nos ſatis doceat; noſtràm perſonam potius in odium incidiſſe quam actiones unquam metuerint; viſum eſt opem ab ultimo remedio petere, quod ſolum exiſtimamus par coërcendo imperui, qui ulteriorem ruinam & deſolationem minatur, provincijs noſtris, ſi nempe in fruitionem adminiſtrationem & gubernationem provinciarum noſtrarum introducamus eum virum, qui plus fiduciæ inveniat, quam nobis licuit hactenus acquirere per omnes omninò vias, quas judicare po tuimus congruas, ut ita teſtemur deſiderium integrum, quomodo quietem ſubditorum noſtrorum præferamus noſtris proprijs votis.

In eum finem conſtituimus apud noſmetipſos, non electum iri virum, cujus actiones majorem fiduciam præſtare queant, potiorẽ noſtro chariſſimo & dilectiſſimo fra-

fratre, Domino Nicolao Franciſco Lotharingo ; Cardile, qui cæterum noſter eſt legitimus & putativus hæres, ex cuius actionibus nobis tantundem promittimus proſperitatis, quantum ad ſucceſſus optatos de reſtauratione & conſervatione noſtrarum provinciarum fuerit neceſſum.

Ex iſtis cauſis, alijsque conſiderationibus , quæ nobis hoc perſuadent , & in primis ob benevolentiam particularem, quâ fratrem noſtrum complectimur , tum propter proximitatem noſtram, tum propter virtutes , quas in eo agnoſcimus laudatiſſimas, notum facimus, Nos, poſtquam ſæpius & diuerſis vicibus maturè deliberavimus hanc ſententiam in noſtro Senatu, in præſentia fratris noſtri, & aliorum principum nos ſanguine contingunt, dynaſtas & præfectos noſtræ Coronæ, ex noſtrâ propriâ ſcientiâ pura, ingenua & libera voluntate , dedimus: ceſſimus, contulimus & transportavimus, damus , cedimus, conferimus & tranſportamus; per donationem inter vivos, ex purâ liberalitate , & vt ne contravenire quidem poſſimus ob quamcunque cauſam & conſiderationem, fratri noſtro præſenti & accipienti , cum conditione tamen iſta, vt ſi ſuperſtites ipſi fuerimus , ad nos redeant, Ducatus noſtros Lotharingiæ & Barri , terras & dynaſtias in iis comprehenſas : annexas & dependentes , quemadmodum prædeceſſores noſtri & nos fruiti ſumus , eas tennimus & poſſedimus antehac & vſque in hunc diem, adeoque generaliter univerſa noſtra bona, terras & poſſeſſiones, jura, nomina rationes & actiones, quæ nobis competunt , ſive ex proprietate, ſive ex vſufructu, quocunque demum titulo , adeò vt nihil inde reſervetur aut excipiatur.

Quos Ducatus, terras & Dynaſtias, adeòque omnes reliquas omninò poſſeſſiones, & alia jura nobis competentia , ex hoc ipſo momento abdicavimus & abdicamus per iſtas præſentes, quibus oneravimus & oneramus fratrem noſtrum , tanquam verum Dominum , proprietarium & poſſeſſorem illorum , Volumus & intelligimus , vt per traditionem præſentium ipſus ſit & maneat realiter ac actualiter oneratus & poſſeſſionis tenax illorum Duca-

tuum terrarum & Dynaſtiarum, adeòque jurium, nobis competentium: eâ lege & conditione attamen, ut teneatur et obligetur ſolvere & expungere omnia et ſingula noſtra nomina æris alieni, tàm perſonalia, quam realia, legitimè contracta uſque ad hunc diem præſentis Ceſſionis, transportationis et Donationis.

Hinc in mandatis damus omnibus noſtris Mareſchalcis, Seneſchalcis et Rationum magiſtris Lotharingiæ & Barrii, Ballivis, præfectis, legatis, procuratoribus generalibus, eorumque ſubſtitutis, et omnibus omnino noſtris officiariis, Iuſtitiariis, ligiis et ſubditis, quantum unicuique ipſorum congruit, ut præſentem Ceſſionem, Tranſportationem & Donationem lectam, promulgatam et in tabulas publicas relatam, ſequantur, conſervent et exequantur, curentque ut omnes juxta ſuam formam et tenorem eam ſequantur, conſervent et exequantur.

Id ut rectius fiat, adeòque ut agnoſcatur & curetur agnoſci frater noſter pro principe Naturali & Supremo, remiſimus et remittimus ipſis ſacramentum, quod olim nobis præſtitère, volumus et intelligimus, ut omnes omninò honores, officia et obſequia, quæ ipſi ex ſerie iſtius Tranſportationis, Ceſſionis et Donationis debentur, ipſi præſtentur eo et pari modo, quo hactenus tenebantur et obligabantur nos ipſos colere. Id enim volumus. In cuius rei teſtimonium præſentes haſce literas ſignavimus manu noſtra juſſimuſque apponi & appendi magnum noſtrum ſigillum.

Datum Miracurtii, die 19. Ianuarii, anno 1634.

Ita ſignatum CAROLUS.
& in replicâ PER SERENISSIMUM.
contraſignatum, PER SECRETARIUM RUSSELOTUM.

& in alterâ parte ſcriptum.

RELATUM IN TABULAS P.
C. JOHANNINUS.
pro
C. CORIELIO.

CAPUT

CAPVT. XXII.

Pacta Confœderationis & ſocietatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ adeoque Ordines generales Vnitarum provinciarum per Belgium, inita Hagæ Comitis, anno 1634. *die* 16. *Aprilis.*

ORdines generales provinciarum per Belgium unitarum agnoſcunt omni cultu & gratitudine beneficia favores & ſuppetias, quæ omni tempore ex Gallia receperunt: deſiderant perinde ſibi conciliare quibuscunq; modis pro virili conſervationem & incrementum amicitiæ laudatæ ac ſocietatis, qua placuit regi Chriſtianiſſimo ipſos honorare, adeoque contribuere ad præſentem conſtitutionem rerum quicquid poſſet commodare ſplendori Galliæ bono publico Orbis Chriſtiani, & ſtabilitati ſecuritatique ſuæ Reipublicæ.

In eum finem legerunt Comitem Culembergium, Baronem Palatini, Witemi, Werodum à Leedeſt, Liofdemi, VVildemburgi, Kentſuilleri, Engoldorpi, Brachemi, VVrechemi, Nicolaum Buchorſtum, Dominum Norduici & Vemmenini, Balivùm & magnum miniſtrum rationum Rhinlandicarum. Adrianum Pavium Equitem, Dominum Hemſtedæ, Hogerſmildę, Rituici, & Neokerkæ, conſiliarium & Penſionarium Hollandiæ ac VVeſtfriſię, Iohannem Knuytum Equitem, Dominum utriuſque Voſmariæ, primum nobilem, & vices gerentem Nobilitatis apud ordines Comitatus Celandiæ, ac conſiliarium ordinarium principis Auraici Adrianum Ploſium, Equitem, Dominum Vdigemi, Tienhoviæ & Gleinię. Petrum VValtanum, VVilhelmum Ripperdamum, à Berbergemo, Borenlo & Hengello. & Bernhardum Cohenderſium

ſium ab Helpena, vt tranſigant cum Charnaſſæo, conſiliario regiæ Maieſtatis in ſenatu intimo, & ante hac per Germaniam legato: Qui Deputati vbi cum Charnaſſæo ſecretiores contulerunt ſermones, tandem rebus ſæpius diligenterque expenſis, ex virtute poteſtatum reſpectivè hic ſubjunctarum, tranſegerunt, convenerunt, concluſerunt & conſtituerunt conditiones & articulos ſequentes.

I. Domini & Ordines Generales promittunt porrò bellum gerere terra marique adhibitis omnibus ſuis viribus, adverſus Hiſpanos & provincias ab eos dependentes, adeò vt nefas ſit tranſigere, aut ad quævis momenta pacis, induciarum, aut armiſtitij, nec directè, nec indirectè, deſcendere proximos hoſce, menſes octo ſequentes; nec etiam concludere intra duodecimum menſem; initio ſumto per Calendas *May*, proximè venturi.

II. Regia majeſtas promittit itidem, intra octo menſes nihil tranſigere, & intra duodecimum menſem nihil concludere cum rege Hiſpaniæ ullam tranſactionem de negotijs & litibus mutuum coortis, adeòque authoritatem ſuam interponere apud Miniſtros Coronę Sueciæ, Principesque Germanię confæderatos, vt idem faciant.

III. Iidem Ordines Generales, promulgabunt denuò, & pręſtabunt bona fide quando ſeſe prębebit occaſio, declarationem, anno *1632*. ab ipſis factam, in commodum eorum, qui ſacra Romana Catholica ſequuntur in omnibus provincijs & locis, quæ venientur ipſis, & voluntariè ac præter vim accedent. De ijs vero qui vi armorum ſubigentur, quoniam poteſtate deſtituuntur ſtatuendi, aut obligandi, absque Provinciarum conſenſu promittunt Ordines, ob frequentem regis petitionem, ſeſe relaturos ad provincias, vt diſpiciant, quantum hic regiæ Maieſtati indulgere queant.

IV. Quod ſi poſt duodecim menſes Domini & Ordines Generales velint agere de pace concludenda, aut inducijs ineundis cum hoſte; non tamen id fas erit conſtante actione præter interceſſionem regiæ *Majeſtatis*, ſed declarabunt eo rerum curſu hoſti ſuo per literas, actionem, quam tum poſſent inſtituere cum eo, nihil poſſe dero-

ſe derogare iſt tranſactioni, quæ nihilominus maneat in ſua forma & valore; quemadmodum regia majeſtas, ſi pari modo agat, id declarabit itidem.

V. Quoniam vero Ordines Generales ferè ſoli ſuſtinuerunt per plurimos annos bellum adeò cruentum & exitioſum, quod etiamnũ ſuſtinent adverſus potentiſſimum hoſtem; promittit regia poteſtas ipſis adnumerare per ſingulos annos iſtius tranſactionis, exordio per hunc ipſum diem ſumpto, millionem librarum, præter illum, quem promiſerat in tranſactione, quę incidit in diem 17. Iunij, anno 1630. ideſt, duos omninò milliones librarum, qui adnumerentur ſexto quovis menſe, proportione æquali, ut exordium fiat proximis menſibus Auguſti & Februarij.

*D*at præterea trecenta millia librarum annua, ad rationem iſtam, alet ſcilicet, qui poſtuletur, legionem pedeſtris militiæ parem Chaſtillonęæ, cum turma equitum, aut pręſtabit pretium iſtius turmæ, ex ſuo arbitrio, uſque ad computum tercenties mille librarum, juxta conditiones ſeparatim ſcriptas, ex eodem die iſtius tranſactionis. Quod ſi ordines legionem minus poſtulent, neque regia majeſtas tenebitur ſolvere illa trecenta millia librarum.

VI. Quod ſi per annos iſtius tranſactionis Ordines Generales cõcludant pacta pacis aut induciarum cum hoſte, rex ſpondet ſecuritatem, adeò ut rege Hiſpanię quæ in pactis comprehendantur, ſolvente, aut juxta quemcunque prætextum, directè vel indirectè Ordines Generales invadente, in provincijs, terris & locis, quæ hoc ipſo die iſtius tranſactionis poſſident aut obtinent, omnia penitus in bellum erumpant adverſus regem Hiſpaniæ; tum regia majeſtas tenebitur idem facere, & penitus diſcedere cum rege Hiſpanię in bellum apertum, terra marique adeò ut neque pacem neque inducias pangere fas ſit, niſi conjunctim, cum Ordinibus, & ex illorum conſenſu.

VII. Quemadmodum in caſu parili, ſi pax aut induciæ ſemel concludantur, & poſtea rex Hiſpanię ex quocunque prętextu, directe aut indirectè aggrediatur regem in provincijs, terris & locis, quę hoc ipſo die iſtius tranſactionis

ſium ab Helpena, vt tranſigant cum Charnaſſæo, conſiliario regiæ Maieſtatis in ſenatu intimo, & ante hac per Germaniam legato: Qui Deputati vbi cum Charnaſſæo ſecretiores contulerunt ſermones, tandem rebus ſępius diligenterque expenſis, ex virtute poteſtatum reſpectivè hic ſubjunctarum, tranſegerunt, convenerunt, concluſerunt & conſtituerunt conditiones & articulos ſequentes.

I. Domini & Ordines Generales promittunt porrò bellum gerere terra marique adhibitis omnibus ſuis viribus, adverſus Hiſpanos & provincias ab eos dependentes, adeò vt nefas ſit tranſigere, aut ad quævis momenta pacis, induciarum, aut armiſtitij, nec directè, nec indirectè, deſcendere proximos hoſce, menſes octo ſequentes; nec etiam concludere intra duodecimum menſem; initio ſumto per Calendas *May*, proximè venturi.

II. Regia majeſtas promittit itidem, intra octo menſes nihil tranſigere, & intra duodecimum menſem nihil concludere cum rege Hiſpaniæ ullam tranſactionem de negotijs & litibus mutuum coortis, adeòque authoritatem ſuam interponere apud Miniſtros Coronę Sueciæ, Principesque Germanię confœderatos, vt idem faciant.

III. Iidem Ordines Generales, promulgabunt denuò, & prꝗſtabunt bona fide quando ſeſe prębebit occaſio, declarationem, anno 1632. ab ipſis factam, in commodum eorum, qui ſacra Romana Catholica ſequuntur in omnibus provincijs & locis, quæ vnientur ipſis, & voluntariè ac præter vim accedent. De ijs vero qui vi armorum ſubigentur, quoniam poteſtate deſtituuntur ſtatuendi, aut obligandi, abſque Provinciarum conſenſu promittunt Ordines, ob frequentem regis petitionem, ſeſe relaturos ad provincias, vt diſpiciant, quantum hic regiæ Maieſtati indulgere queant.

IV. Quod ſi poſt duodecim menſes Domini & Ordines Generales velint agere de pace concludenda, aut inducijs ineundis cum hoſte; non tamen id fas erit conſtante actione præter interceſſionem regiæ *Majeſtatis*, ſed declarabunt eo rerum curſu hoſti ſuo per literas, actionem, quam tum poſſent inſtituere cum eo, nihil poſſe dero-

ſe derogare iſt tranſactioni, quæ nihilominus maneat in ſua forma & valore; quemadmodum regia majeſtas, ſi pari modo agat, id declarabit itidem.

V. Quoniam vero Ordines Generales ferè ſoli ſuſtinuerunt per plurimos annos bellum adeò cruentum & exitioſum, quod etiamnũ ſuſtinent adverſus potentiſſimum hoſtem; promittit regia poteſtas ipſis adnumerare per ſingulos annos iſtius tranſactionis, exordio per hunc ipſum diem ſumpto, millionem librarum, prçter illum, quem promiſerat in tranſactione, quç incidit in diem 17. Iunij, anno 1630. ideſt, duos omninò milliones librarum, qui adnumerentur ſexto quovis menſe, proportione æquali, ut exordium fiat proximis menſibus Auguſti & Februarij.

*D*at præterea trecenta millia librarum annua, ad rationem iſtam, alet ſcilicet, qui poſtuletur, legionem pedeſtris militiæ parem Chaſtillonçæ, cum turma equitum, aut prçſtabit pretium iſtius turmæ, ex ſuo arbitrio, uſque ad computum tercenties mille librarum, juxta conditiones ſeparatim ſcriptas, ex eodem die iſtius tranſactionis. Quod ſi ordines legionem minus poſtulent, neque regia majeſtas tenebitur ſolvere illa trecenta millia librarum.

VI. Quod ſi per annos iſtius tranſactionis Ordines Generales cõcludant pacta pacis aut induciarum cum hoſte, rex ſpondet ſecuritatem, adeò ut rege Hiſpaniç quæ in pactis comprehendantur, ſolvente, aut juxta quemcunque prætextum, directé vel indirectè Ordines Generales invadente, in provincijs, terris & locis, quæ hoc ipſo die iſtius tranſactionis poſſident aut obtinent, omnia penitus in bellum erumpant adverſus regem Hiſpaniæ; tum regia majeſtas tenebitur idem facere, & penitus diſcedere cum rege Hiſpaniç in bellum apertum, terra marique adeò ut neque pacem neque inducias pangere fas ſit, niſi conjunctim, cum Ordinibus, & ex illorum conſenſu.

VII, Quemadmodum in caſu parili, ſi pax aut induciæ ſemel concludantur, & poſtea rex Hiſpaniç ex quocunque prçtextu, directe aut indirectè aggrediatur regem in provincijs, terris & locis, quç hoc ipſo die iſtius tranſ-

actionis

actionis obtinet, ut regia majeſtas penitus in bellum diſcedat, uti dictum fuit, Ordines itidem obligantur ex hoc ipſo momento idem præſtare, & penitus à rege Hiſpaniæ diſcedere in bellum apertum, neque poſtea poterunt facere pacem aut inducias, niſi conjunctim cum rege, & ex ipſius conſenſu.

VIII. Quod autem commoda regis attinet, quæ Charnaſſæus ſcripto exhibuit, & in quoſdam articulos diſpeſcuit, quorum copia facta eſt ipſi, uti à Deputatis Ordinum fuit ſignata, ſi nempe regia majeſtas vim patiatur, aut turbetur à rege Hiſpaniæ, ex hac occaſione, ut ad arma, uti dictum fuit, penitus ſit convolandum, Ordines Generales tenebuntur in bellum diſcedere, & illud continuare contra Hiſpanos, neque pacem aut inducias facere, niſi conjunctim cum regia majeſtate, & ex illius cōſenſu quēadmodum etiam regia majeſtas neutrum iſtorum poterit, niſi conjunctim cum Ordinibus generalibus, & ex ipſorum conſenſu.

IX. Si Ferdinandus Cæſar, Archidux Auſtriæ, aut alij iſtius familiæ principes et dependentes, poſt tranſactionem pacis aut induciarum ſuperiorem, ex quocunq; prætextu, directè aut indirectè invadant Ordines Generales in provincijs terris & locis, quę obtinent hoc ipſo tranſactionis die adeò ut Ordines Generales cogantur bellum penitus ſumere adverſus Cæſarem, aut aliquem principem ac dependentem domus Auſtriacæ, poſt tranſactionem pacis aut induciarum ſuperiorem, obligatur regia majeſtas idem præſtare neque ullam aliam poſtea tranſactionem pacis aut induciarum inire, niſi cōjunctim cum Ordinibus Generalibus et ex ipſorum conſenſu.

Quemadmodum in caſu parili, ſi idem Cæſar, aut aliquis princeps & cliens domus Auſtriacæ, poſt tranſactionem pacis aut induciarum ſuperiorem, invadat directè aut indirectè, ex quocunque prætextu regem in provincijs terris & locis, quæ hoc ipſo tranſactionis die obtinet, adeò ut regia majeſtas ſumat bellum penitus adverſus ipſos, Ordines Generales obligantur idem facere, & poſtea ab omni negotiatione pacis & induciarum abſtinere, niſi conjunctim cum Majeſtate regia, & ex ipſius conſenſu ineatur.

X. Iſtæ

Iſtæ tranſactio nihil derogabit illi, quæ facta eſt die 17. Iunij, anno 1630. ut eadem relinquatur in ſuo robore & valore in omnibus rebus, quæ hic non comprehenduntur, conſtabitque illa tranſactio per ſeptennium, exordio per hunc ipſum tranſactionis diem ſumpto. Quemadmodum etiam prior tranſactio anni 1630. continuabitur ad eundem terminum; & putabitur veluti inſertus verbotenus huic tranſactioni: adeò ut utraque tranſactio tantũdem duret, quæ renoventur & continuentur poſt ſeptennium elapſum, ubi viſum fuerit utrinque.

XI. Quod ſi verò majeſtas regia malit bellum ſumere adverſus Hiſpaniam, quàm millionem & trecenta millia librarum ad conditionem ſuperiorem ſolvere; Ordinibus Generalibus nefas erit cum hoſte agere, niſi conjunctim cum rege, & ex eo conſenſu. Quemadmodum etiam regiæ majeſtati reciprocè nefas fuerit cum Hiſpanis agere niſi conjunctim cum Ordinibus Generalibus, & ex ipſorum conſenſu, ubi præterea exonerabitur millione illo promiſſo, in tranſactione anni 1630.

XII. Quando autem placuerit regi bellum ſumere adverſus Hiſpaniam, prius fiet diſtributio æqua eorum, quæ utrinque occupabuntur.

XIII. Tranſactionem hanc habebunt gratam & ratam rex atque Ordines Generales, juxta formam conſuetam & quantumcunque firmiſſimam, intra ſex ſeptimanas, aut duos menſes, ut tradatur in manus miniſtrorum regiorum & ordinum Generalium, & executionem ſortiatur ad complementum, juxta ſuam formam & tenorem.

In quorum fidem Nos ſuperius nominati Baro Charnaſſæus & Deputati Ordinum Generalium, ex virtute noſtrarum poteſtatum ſignavimus præſentes iſtas literas noſtro ſigno ordinario, curavimusque apponi inſignia.

Factum Hagæ Comitis, die quintodecimo Aprilis, anno triceſimo quarto, ſupra milleſimum ſexcenteſimum.

Sequi

Sequitur tenor poteſtatis, quam Baro Charnaſſaus, Conſiliarius regis in Senatibus reipublicæ, ante hac legatus regis per Germaniam, & Deputatus regis majeſtatis ad negotiandam hanc tranſactionem, exhibuit.

Ludovicus, gratia Dei ex Galliæ & Navarræ omnibus præſentes haſce viſuris, Salutem.

Chriſtianiſſimi, primarij amici, ſocij & Cõfæderati, poſtquam conſtituimus pacem & tranquillitatem in Statibus noſtris, qua populares noſtri gaudent quod Deo acceptum ferimus, ab aliquot annis, principalem hanc ſumſimus curam, ut ſocios firmaremus & auxiliaremur, eosque adverſus hoſtium inſultus cõſervaremus; id quod undiquaque tum per virtutem noſtrorum armorum, tum per beneficia & liberalitatem præſtitimus.

Quemadmodum verò inter ſocios ſemper habuimus particularem benevolentiam erga Ordines Unitarũ provinciarum per Belgium ad imitationem defuncti regis, Domini noſtri & Parentis honoratiſſimi, cujus memoria ſumma claret gloria; ita gratiſſimum nobis accidit, confirmari & renovari ſubinde ſocietatem, qua Corônam hanc noſtram contingunt, ipſisque elargiri beneficia noſtra, ut majori conatu repugnent Hiſpanis, hoſtibus continuis, donec perveniant ad conſtitutionem laudatæ & certæ per orbem Chriſtianum tranquilitatis.

Cum autem huc velimus conferre, quicquid à nobis deſiderari queat, conſtituimus legere virum aliquem gravem, qui ex noſtrâ parte agat cum ordinibus Generalibus certi verò meliorem non poſſe legi ad hoc negotium Barone Charnaſſæo, Conſiliario noſtro, tum propter inſignem rerum publicarum notitiam, tum propter fidem, quam nobis in rebus graviſſimis præſtat, & experti ſumus ab ipſius prudentiâ fidelitate & benevolentiâ in rem noſtram.

Itaque

Itaque ex cauſis iſtis, quibus movemur, dedimus & damus per præſentes iſtas, noſtra manu ſignatas, plenam poteſtatem Baroni Charnaſſæo conferendi cum Deputatis Ordinum Generalium; quemadmodum etiam conveniendi, promittendi, reſolvendi, concludendi & conſtituendi ſimul quicquid videbitur commodum & neceſſarium ad bonum publicum Orbis Chriſtiani, iſtius Coronæ, & Ordinum generalium; etiam ſignandi tranſactionem.

Promittimus verò fide & verbo regio, nos gratũ habituros, quicquid Baro Gharnaſſæus promiſerit, conſtituerit & ſingnaverit, adeò ut ratificaturi id ſimus in maximè authentica forma, uti fieri poteſt, Id enim volumus.

In cujus rei teſtimonium juſſimus appendi ad iſtas ſigillum noſtrum.

Datum ad D. Germani Læi, primo die Martij, anno gratiæ, 1634. & noſtri regni, viceſimo quarto.

Signatum.

Ludovicus

& in replica

Iuſſu regis,

Buthilerius.

& ſigillatum magno ſigillo ceræ flavæ.

Sequitur tenor poteſtatis, quam Deputati Ordinum Generalium exhibuerunt.

Ordines Generales Provinciarum Unitarum per Belgium, omnibus quicunque præſentes iſtas viſuri ſunt ſa utem,

Poſtquam conſultum cenſuimus ex noſtra parte mittere, qui teſtentur memoriam gratam cum omni genere cultus & gratitudinis, beneficiorum, favorum & ſuppetiarum, quæ ab omni tempore recepimus ex Gallia, prout libuit regi honores illos departiri, ita contribuimus per iſtanc rerum conſtitutionem, quicquid poterit commodare ſplendori Galliæ bono publico orbis Chriſtiani, & fulcimento ſecuritatique reipublicæ, adeòque ſuſtentationi univerſali, adverſus progreſſus ambitioſos regis Hiſpanici, & alia quæcunque negotia, quæ cenſebuntur uſui & incremento regię maieſtati, noſtræque reipublicę; adeòque deliberare, agitare & concludere cum regia Maieſtate, aut cum iis, quos judicaverit idoneos rei gerendæ eam tranſactionem, ad quam regia maieſtas aut fiduciarii ipſius volent condeſcendere; pariter etiam diſputare & agere de omnibus aliis negotiis, quę ſecundum occaſiones occurrent ad emolumentum utriuſque Status.

Cùmque in eum finem plenè edoceremur de induſtriâ, prudentiâ, fidelitate, capacitate & diligentia Comitis Culemburgici, Baronis Palantiani, Witemi Werodæ à Leedeſt, Lioſdemo, Wildenburgo, Kentzvvillero, Engeldorpio, Brachemo, Wrechemo, Nicolai Buchorſti, Domini in Norduico & Vemmenino, Balivi & magni magiſtri contributionum Rhinlandicarum, Adriani Pavii Equitis, Domini de Hemſtedâ, Hogerſmildâ, Rituico & Neokerkâ, conſiliarii & ſtipendiarii Hollandici ac Weſtfriſani; Iohannis Knuyti Equitis, Domini perutramque Voſmariam, primi nobilis & vicem gerentis à Nobilitate ordinum in Comitatu Selandiæ, & conſiliarii ordinarii apud principem Auraicum, Adriani Ploſi Equitis, Domini de Udigemo, Tienhovenâ & Gleiniâ, Petri Waltani, Wilhelmi Ripperdani de Berbergemâ, Borenlo & Hengello; Bernhardi denique Coenderſii de Helpenâ, ipſos deligere volumus, ut ex noſtra parte & nomine agant cum regia maieſtate, aut cum iis, quos volet committere, ad negotia eiuſdem materię tractanda.

Cùm autem ad promotionem negotiationis & finem propoſitum opus habeant inſtrui à nobis plena poteſtate,

ſtate,facultate, & authoritate, mandato & injunctione ſpeciali, Nos, qui cupimus prævenire in rebus iſtiusmodi,& diſpellere quæcunque litigia, ſi quæ oriri poſſint de plena illorum fiducia & authoritate, conferimus ipſis, virture præſentium, omnibus & ſingulis, quocunque eorum morbo; aut alio caſu fortè impedito, quin omnes rebus agendis interſint, plenam poteſtatem diſputandi, agendi, conveniendi, tranſigendi & concludendi cum regia Maieſtate aut cum iis, quos à ſuà parte deputabit, tranſactionem firmam & ſolidam, aut qualiacunque pacta,quæ vtrinque convenient, in vtramque partem vtilia.

Quicquid vero iſto modo concludetur & tranſigetur, faciant aut concinent eas tabulas, contractus & promiſſa,in ea bona et debita forma, vti oportet, & generaliter præſtent quoad ſuperiora, tum in ſuis circumſtantijs, tum in dependentijs, perinde,ac ſi nos ipſi præſentes adeſſemus in noſtris perſonis, tametſi caſus aliquis requireret mandatum ſpecialius, quam in iſtis litteris continearur; quibus promittimus ſincerè & bona fide, nos habituros gratum, firmum et ſtabile in perpetuum, quicquid per ipſos in eo genere, factum, promiſſum,conventum et conſtitutum fuerit, idque nos obſervaturos, ad impleturos,et inviolabiliter cuſtodituros, adeò vt nunquam in contrarium abeamus aut veniamus, directè aut indirectè quocunque demum modo aut ratione; ſed vniverſum ratum habeamus, ſi opus ſit,et literas tabulasque expediamus in optima forma, quæ fieri poſſit, ad votum regiæ majeſtatis.

Factum Hagæ Comitis in Hollandia in noſtro Conventu,& ſubſignatione noſtri Archigrammatei, die 20, Februarij,anno *1634*.

Signatum.

S.V. HARSOLTE Ut,

Et in replicâ ſcriptum legebatur, Ex mandato Celſorum & Potentium Dominorum,Ordinum Generalium.

Signatum

CORNELIVS MUSCHIUS.

Rob

Roboratum magno ſigillo Ordinum Generalium, in cerâ rubrâ, ex funiculo duplici, auri & ſerici rubri.

In quorum fidem nos nuncupati commiſſarij ſubſignati, ſignavimus has præſentes noſtro ſigno ordinario, & curavimus opponi noſtra inſignia.

Hagæ Comitis, die 16. Aprilis, anno 1634.

Articuli ſecreti.

Cùm rex Chriſtianiſſimus cauſam habeat adverſus regem Hiſpaniæ, articuli quidam de eâ hoc ipſo die in manus Ordinum Generalium à Charnaſſæo traditi ſunt, quorum copia ipſi reddita fuit à nobis Deputatis Ordinum Generalium, noſtra manu ſignata, ne qua fiat variatio.

I. Ut pax ſuperior facta ad definienda litigia per Italiam coorta, de ſucceſſione Mantuanâ, incorrupta maneat, juxta articulos inter utramque Coronam Galliæ & Hiſpaniæ, adeòque Cæſarem Ferdinandum ſecundum initos.

II. Ut Rhęti conſerventur in liberâ fruitione jurium ſupremorum, quæ ipſis debentur in Vallem Telinam, juxta ea, quæ declarantur in tranſactione Muſoniana.

III. Ut rex turbetur, aut moleſtiam patiatur in poſſeſſione quietâ acquiſitæ Pinierolæ & dependentiæ; nihil magis, quam in alijs locis.

IV. Ut rex Hiſpaniæ ne juvet Ducem Lotharingiæ contra fidem pactorum, quæ rex cum ipſo tranſegit, quæ utique juſtiſſimis & æquiſſimis nituntur rationibus.

V. Ut rex Hiſpanię ne opituletur ijs qui volent invadere provincias regis, ex quocunque demum prętextu.

Factum Hagæ Comitis, die quinto decimo Aprilis, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quarto.

Declaratur, tranſactionem de pace aut inducijs cum hoſte inſtituendam eſſe in provincijs Vnitis.

Poſtquam conventum eſt inter Baronem Charnaſſæū, nomine regis Chriſtianiſſimi, & Deputatos Ordinum Generalium

neralium ex provinciis vnitis,|per articulos. *6.* 7, 8. & 11. tranſactionis hoc ipſo die concluſæ, vt ne qua negotiatio pacis aut induciarum fieri poſſit , poſt rupturam communem cum hoſtibus, niſi conjunctim ; & ex communi conſenſu:Conventum quoque & declaratum fuit inſuper ex vtraque parte, vt ſi quando inſtituatur negotiatio, Rex rogetur,quò gratum habeat,eam fieri in eo loco,quem ordines legerint in Provinciis Vnitis, ex plurimis rationibus, quæ expoſitæ fuère Charnaſſæo,vbi legati & miniſtri Regis adeoque Ordinum| Generalium couvenient cum hoſtium deputatis.

Quod ſi regi aliter videatur declaratio ea fiet per literas, cum ratihabitione iſtius transactionis : eò caſu particula *coniunctim* exiſtimabitur veluti non inſerta illi transactioni,manebitque tantummodo illa *ſine conſenſu* , adeo vt iſte articulus & declaratio Regis,quæ conſequetur, eandem vim & valorem, cum præſenti hac transactione.

Sic factum Hagę Comitis,quinto decimo die Aprilis, anno ſupra milleſimum,ſexcenteſimum triceſimo quarto.

Articuli et conventa,inter Regem & Ordines Generales provinciarum vnitarum per Belgium inita a Barone Charnaſſęo Conſiliario Regię maieſtatis in Senatibus,& d. putatis Ordinum generalium ex provinciis Unitis Belgii, ad repræſentationem et ſuſtentationem legionis Gallicanæ pedeſtris,cum turmâ equitum,ſi lubeat Regię Majeſtati militem præbere.

I.Legio ea conſtabit eodem numero cohortium et militum,quo conſtat legio Chaſtillionæa et turma equitum accedat ad numerum May et Sanmartini.

II.Rex adnumerabit pretium ſcribendæ legionis et turmæ, ſed Ordines Generales præbebunt arma ſine repręſentatione ulla pretii,præſtabunt etiam naves et annonam ad traiiciendum militem utriusque ſpeciei, ſine reputatione ſumptuum.

III. Rex diſpertietur omnia munia et officia legionis et turmę,dum ſcribentur, ubi vacabunt , regia majeſtas diſponet eadem pro lubitu.

IV.Si rerum Gallicarum conſtitutio revocet tribunum cum legione et turmâ in Galliam Ordines Generales pro-

mittunt præſtare omnia commoda & auxilia, nec ullum retinebunt militem; præſtabunt naves, quibus legio & turma vel univerſa, vel ex parte reporterut in eum locum locave regni, prout voluerit tribunus, eâ tamen lege, ut Ordinibus Generalibus repræſentetur pretium, quod legio illa & turma ionſumſerint per id tempus, quod tum defuerit tranſactioni præſenti, naves autem præſtabunt ab Ordinibus generalibus gratuitò uſque ad tempus ab eodem tribuno poſtulatum.

V. Ordines Generales non habebunt deterius tribunū, centuriones & præfectos legionis ac turmæ, quam cæteros Gallos ſuis ſtipendiis militantes: ut verò eos habeant obſequentiores, promittunt & obligantur illis dare pecuniam ex Galliâ advehendam, eadem itidem ſtipendia quæ promiſſa fuêre tribuno, centurionibus & præfectis legionis Chaſtillianæ, cohortibusque May & Sanmatriny, adeò ut pecunia tradatur tribuno Lutetiæ Pariſiorum aut Hagę Comitis, ad ipſius arbitrium, ut eam diſtribuat pro voluntae Regis: peccunia verò capietur ex illa ſorte, quę ſingulis annis à Rege adnumerabitur ad primum terminum.

VI. Transactio hoc ipſo die facta inter Regem & Ordines Generales, quâ Regia Majeſtas obligatur alere legionem & turmam equitum, ubi tranſierit aut facta fuerit ex quacunque cauſa, adeo ut Regia Majeſtas neque hoc, neque illud amplius præſtet.

VII. Ordines Generales promittunt & obligantur nihilominus eas alere ad eundem modulum & ad easdem conditiones antiquiſſimæ legionis & turmæ Gallicanæ, quæcunq; ipſis militet, adeò ut nefas ſit quidquam detrahi ex ſtipendio, quod nunc numeratur legioni Chriſtilioneæ & principi turmæ, niſi forte generatim aliquantulum detrahatur omnibus copiis.

VIII. Ubi tribunus ob Regis ſui negotia fuerit abſens Ordi-

Ordines Generales non poterunt retinere ipſius ſtipendium aut ſervitium , quæcunque demum programmata aut ſtatuta in contrarium fecerint , aut poſſint facere.

IX. Promittunt Ordines Generales , ſeſe diſtributuros legionem & turmam , tum ad ſolvenda ſtipendia militi, tum ad præfectos creandos in prima ſcriptione , modo numerus & ſtipendium nihil imminuantur , per provincias ipſis gratas , ubi etiam ſuſcipiantur , ut ſtipendia capiant ex ipſo menſe , quo regia maieſtas illud adnumerare deſinet, adeò ut præter unicum menſem ipſis nihil fiat reliquum.

X. Quamvis autem Ordines Generales tum alant, quemadmodum diximus , legionem & turmam , quæ ab ipſis immediatè dependeant; promittunt nihilominus, ſeſe quotiescunque tribunus volet reducere in Gallias legionem illam cum turma , ipſi copiam facturos ſine ulla dilatione; exolvent exactè ſtipendia debita , addent menſtruum, & præſtabūt extemplo naves ſuis ſumptibus, quibus in quemcunque locum Galliæ devehantur, pro lubitu tribuni; id quod etiam de exauctoratione intelligitur.

XI. Quod ſi Regia Maieſtas nos poſſit induci ad alendam turmam equitum cum legione , non tamen deſinent ſuperius conditiones inſertæ locum habere pro legione ſolâ ; adeò ut turmæ privatio ibi nihil prorſus impediat.

Ita Factum Hagæ Comitis à nobis ſubſignatis , die quinto decimo Aprilis, anno poſt milleſimum ſexcenteſimum triceſimo quarto.

CAPVT XXIII.

Pacta Ducis Aurelianenſis cum Rege Hiſpaniæ; adeoq; articuli tranſacti inter Ducem Aurelianenſem ex unâ, & Marchionem Fytonæ ex altera parte, nomine Majeſtatis Catholicæ, die 22. May, anno 1634.

I. DUx Aurelianenſis promittit, & obſtringit verbum ſuum, ſeſe nulla prorſus ratione aurem præbiturum ulli tranſactioni aut negotiationi cum Rege fratre ſuo quocunq; demum compendia offerantur, & quæcunque viciſſitudines in Gallia ſuboriantur ex Cardinalis exitio, niſi ſciente & conſentiente Majeſtate Catholica, idque in eum finem, ut Majeſtas Catholica queat præſtare ſecuritatem Majeſtati Imperiali, & quibusvis aliis, tum exteris, in biennium usque & ſex menſes proximè venturi temporis.

Quod ſi Aurelianenſis nihilominus incipiat agere ante iſtud tempus cum conſenſu Majeſtatis Catholicæ, tenebitur idem abrumpere quotiescunque voluerit Maieſtas Catholica: quod ſi verò bellum exardeſcat inter utramque Coronam, promittit Aurelianenſis abſolutè, ſeſe nihil tranſacturum, ſed in partes auguſtiſſimæ domus Auſtriacæ abiturum, cuius commoda quærat & promoveat pro virili, in quovis genere occaſionum, uſque ad perfectionem tractatuum generalium, qui ex communi conſenſu fuerint inſtituendi, ad componendos penitiſſimè belli ſuſcitati fomites.

II. Ad iſtas conditiones Maieſtas Catholica præbebit duodecim millia peditum, & tria milla equitum Aurelianenſi, ex quorum numero fuerint ſex millia, genuinorum Gallorum, uti mille equites.

III. Vlt

III. Vult autem & intelligit Regia Majeſtas, Luces & præfectos, qui imperitabūt genuinis illis copiis Gallicanis, à ſeſe denominari, & quidem pro lubitu, quemadmodum Aurelianenſi relinquitur denominatio reliquarum copiarum, pro lubitu & voto.

IV. Univerſæ autem iſtæ copiæ poterunt ſubſignis eſſe ad finem Septembris proximè venturi, cum Majeſtas Regia credat, rerum ſuarum conſtitutionem tum laturam, ut exercitus adhibeatur ad limitem Galliæ, ut ſic æmulatione inceſſat copſas regis, dum Aurelianenſis ex diverſa parte irruant in Galliam cum exercitu.

V. Quod ſi exercitus ille progreſſus faciat in Gallia, & nonnulla loca occupet, Aurelianenſis quædam illorum derelinquet Majeſtati Chatholicæ, tum ad reſarcienda diſpendia, id quod æquum eſt, ob graviſſimos ſumptus, quos fieri neceſſe fuerit, tum ad fiduciam majorem gratitudinis ubi Aurelianenſis indipiſcetur Coronam.

VI. Quo caſu, adeoque tempore quocunque Aurelianenſis promittit & obligat ſuum verbum, ſeſe recompenſaturum penitiſſimè eos ſumptus tum Majeſtati Catholicę, tum ſucceſſoribus, quibus ſeſe de tanto beneficio gratum præſtet.

VII. Conventum eſt prętereà, ut ſemper adſit apud Aurelianenſem vir natalibus et authoritate gravis, qui conſilia ſuggerat in omnibus rebus neceſſariis, & legatur à Majeſtate Catholica; ex eorum numero, qui, quantum poterit, ſint Aurelianenſi gratiſſimi,

VIII. Ut autem copiæ ex Gallia ſcribantur, indulſit Majeſtas Catholica Aurelianenſi ſeptuaginta millia ſcutatorum, quæ ſemel duntaxat numerentur, cùm plurimum laboris & ſumptus requiratur ad militē è longinquo accerſendum præter periculaſubinde ingruentia, ubi à laribus abitur, et conditiones per Galliam potiores negliguntur.

IX. Ad copias illas ſuſtentandas *Majeſtas* Catholica indulget itidem quadraginta millia ſcutatorum menſtrua, ſic tamen ut diminuatur peccuniæ ſumma ad progreſſum proſ periorem copiarum, adeò ut ſi progreſſe in Galliam, contributionibus populatim queant ſuſtentari, Majeſtas

T 3 Catho-

cellarium Ducis Wirtembergici, tum Philippum Streyſſium, Dominum Lauvenſteinii, Conſiliarium intimum Ducis Bipontini, ſummum Balivum Sarrapiæ Neocaſtellanæ, tanquam legatos extra ordinem, tum nomine coronæ Suecicæ, tum illorum principum & ſtatuum confœderatorum, ut ad vivum depingant, quanti interſit rerum præſentium, ad conſtabiliendam bonam & certam pacem in Imperio, in Orbe adeò Chriſtiano, præſenter & in futurū, ut Maieſtas Chriſtianiſſima ſeſe penitus aperiat, & adverſus eos arma proferat, qui præſenter & à longo tempore planum fecerunt ſe nunquam ceſſaturos turbare, tranquillitatem publicam, ut ex diſpendio vicinorum creſcant, niſi omnes omninò Principes, quorum intereſt, juſtitiam & tranquillitatem communem conſervari, jungantur ſimul ad ſiſtendum curſum conſiliorum adeò damnoſorum.

Cum igitur Majeſtas Chriſtianiſſima conſideraret momenta rerum, nec vellet quicquam obmittere eorum, quę ex ſua parte poſſet conferre ad confirmandam pacem generalem inter Principes Chriſtianos, & principaliter per Germaniam: hinc legatis expoſuit, ſeſe antequam aggrediatur rem tanti momenti, cupere noſſe, quanta auxilia ſibi ab ipſis promittere queat, tum ab amicis & confœderatis, tum ab Electoribus reliquis, Principibus & Statibus Imperii, ſi quando bellum apertum propter ipſos, & cum ipſis adverſus ipſorum hoſtes.

Ad quæ legati, tum nomine Coronæ Suecicæ, tum eorundem confœderatorum, convenerunt ex virtute ampliſſimæ poteſtatis cum deputatis Regiæ Majeſtatis ſuper hoc negotio, in articulos iſtos ſequentes.

I. Maieſtas Chriſtianiſſima & Oxenſtierna, protocancellarius Coronæ Suecicæ intercedunt in iſtis pactis nomine & cum ampliſſima poteſtate Coronæ, ac Confœderatorum, cùm præter bonum publicum Imperii nullum ſcopum unquam habuerint: hinc declarant & conveniunt per iſtam tranſactionem, ſeſe omnem operam ſincerè, & ex omnibus ſuis viribus navaturos; ut cooperentur ad componendos iſtos Germaniæ motus, conditionibus certis & æquis, tum in præſens, tum in futurum.

In eum finem depromenc expeditiora & optima quæque media, inter quæ experientia ſatis manifeſtat, quanti referat, idque ante omnia, de pace non agi, niſi exercitu jam expedito, ut vis illata repulſari poſſit vi oppoſita, adverſus hoſtes communis libertatis: ideoque Majeſtas Chriſtianiſſima, protocancellarius, & cōfœderati invitant cæteros Electores, Principes & ſtatus Imperii, ut ſeſe inſtituto tàm neceſſario adjungant, ad reſtitutionem, conſervationem & ſecuritatem propriam.

II. Quoniam vero Electores Saxoniæ & Brandenburgi, aliique Principes ac Status utriuſque Saxoniæ teſtati ſunt vivum ſtudium in aſſerenda communi libertate, & reſtitutione quærenda Principum & Statuum per Imperiũ in immunitates, privilegia & libertates, juxta Conſtitutiones Imperii, Majeſtas Regia, protocancellarius & confœderati, cùm unanimes eſſent, concluſerunt omnia conferre, quæcunque ſuarum fuerint facultatum, ad juſtam ſatisfactionem, & fulciendum propoſitum æquum.

III. Ubi Majeſtas Chriſtianiſſima bellum ſumet adverſus hoſtes communes, juxta articulos in hac ipſa tranſactione comprehenſos: tenebitur ſuſtentare duodecim millia peditum Germanorum, aut aliorum Nationum, donec pax fiat in Germania; qui milites ſacramentum dicent Majeſtati Chriſtianiſſimæ & confœderatis, operamque præſtabunt ſuam, prout cauſæ communis opportunitas feret juxta directorii conſilium.

IV. Rex citra Rhenum habebit exercitum non contemnendum, quo utatur ad offenſionem & defenſionem, ſecundum vices rerum, adverſus hoſtes, Regiæ Maieſtati et confœderatis communes.

V. Maieſtas Regia obligatur promptè adnumerare quingenta millia librarum, ut reverà adhibeantur ſtipendiis equeſtris militiæ, & cæterarum quas confœderati habent copiarum, ad facultatem Rheni promtè traiiciendi promovendam, inque hoſtem eundi.

VI. Rex & confœderati obligantur hâc ipſa tranſactione, à die iſtius ſubſcriptionis in nullam pacis negotiationem deſcendere, nihil etiam concludere in iſtiusmodi rebus, niſi coniunctim et ex communi conſenſu.

Pariter

Pariter etiam obligantur Rex et Confœderati in negotio belli, nullum inire armiſtitium aut inducias, neque in Imperio neque in Lotharingia, niſi coniunctim & ex communi conſenſu.

Quod ſi nihilominus viciſſitudo rerum adigat ad armiſtitium quinûm denûm dierum, aut trium ſeptimanarum, licebit id ex utraque parte; non tamen poterit prolongari, niſi ex communi & clariſſimo conſenſu.

VII. Oxenſtierna nomine Coronæ Suecicæ et Confœderati confirmant tranſactionem ſocietatis, declarationes & ratihabitiones, quæ in hac cauſa interceſſerunt, obligantur et promittunt conſtituere ſine dilatione liberum exercitium religionis Catholicæ in omnibus illis templis, ubicunque locorum evaſêre ſuperiores Catholicis, poſt ultimos iſtos motus ab anno 1618. præſtabuntque liberam fruitionem bonorum perſonis Eccleſiaſticis per eadem loca, adeò ut omnem moleſtiam abſtineant. Id vero intelligendum venit, ſine præjudicio juſtorum legitimorum jurium alterutrius partis.

VIII. Statutum quoque ut duodecim millia peditum, quæ Rex ultra Rhenum alit, in commodum amicorum, in unum corpus cocant, cujus caput ſit Principum Confœderatorum aliquis, in quem fuerit conſenſum; Cui Rex adiunget legatum ſummum, qualem exiſtimabit idoneum. Corpori autem iſti duodecim millium adiungent Confœderati & alias copias, tum pedeſtres, tum equeſtres, ut juſtus efficiatur exercitus, qui in hoſtem progrediatur, quotiescunque neceſſitas requiret.

Quicunque à Rege denominatus fuerit legatus ſummus ad exercitum illum duodecim millium, ſuffragio valebit æquo in Senatu bellico cum Principe, ſummo Duce, ſi qui præſit exercitui. Quod ſi plura agmina ſub Imperio diverſorum Ducum congruant, ſummus ille legatus, à Rege denominatus, ſuffragium ſuum in Senatu exercituum illorum coniunctorum, obtinebit æquum cum ſummo imperatore exercituum.

IX. Convenit etiam, ut in Conſilio formato Directorii Maieſtas Chriſtianiſſima adhibeat virum ex ſua parte, cum poteſtate, ſubſtituendi ſibi alium abſenti, qui v to

lendas copias, quibus eadem loca conſerventur, conſtitutum eſt, proximè id agitandum ex æquo & bono, iteret Feuquerium legatum extra ordinem Regis, & Confœderatos.

XII. Confœderati conſentiunt itidem ex hoc ipſo momento, vt Rex in ſua poſſit habere poteſtate Briſacum, & alia loca circum circa Rhenum vicina, uſque ad Conſtantiam, quæ ſunt neceſſaria, ad transmittendos exercitus, ſi id videatur in rem eſſe ipſius Maieſtatis & Confœderatorum, cui operæ etiam impendent copias ſuas conjunctas.

In illis verò locis, quæ communibus occupabuntur viribus præſidia, à Rege impoſita, & ipſi & Confœderatis ſacramentum præſtabunt. Donec verò Rex in poteſtate habeat trajectum Briſacenſem, Pons Argentinenſium ipſi fuerit liber Regi, ad traiiciendas & reciprocandas copias, quantas ipſius judicabit à bono publico flagitari, dum cuſtodia Pontis ſemper remaneat civibus.

Hinc Rex promittit bona fide, ſeſe deducturum ſua præſidia Briſaco, aliisque locis ex vtraque Rheni ripa, ſine vlla repræſentatione ſumtuum, vt de illis diſponetur, pro vt conveniet in transactione pacis generalis, quæ fiet conjunctim, & ex mutuo conſenſu: ſic confœderatis liber patebit tranſitus Briſaci, pro vt neceſſitas id requiret.

XIII. Secundum iſta omnia, Maieſtas Chriſtianiſſima exonerabitur exinde millione librarum, quem tenebatur annuatim exolvere, propter ſumtus belli neceſſarios, & ſuſtentationem duodecim millium: Quod ſi verò bellum non declaret, quingenta millia tamen librarum, quæ promtè erant adnumeranda, quemadmodum id continetur articulo tertio iſtius transactionis comprehendentur in termino Novembris iſtius anni 1634. millione ſcilicet in pactis Hailbrunnianis nuncupato.

XIV. Regia Maieſtas, antequam abeat ad integram rupturam, legatos fecit certiores, cupere cautionem certam, per viam quæ ad hunc finem videatur commodiſſima, vt Electores Saxoniæ & Brandenburgi, aliique Status & Principes vtriusque Saxoniæ obligentur in nullam negotiationem induciarum aut pacis

cum

cum hoſtibus communibus deſcendere, niſi conjunctim cum Regia majeſtate & confœderatis adeoque cum ipſorum inſerventione et conſenſu.

Sic etiam Regia Majeſtas et Confœderati obligantur et promittunt in ea viciſſitudine rerum illis Electoribus, Principibus, & Statibus utriusque Saxoniæ, nunquam deſcendere innegotiationem induciarum aut pacis cum hoſtibus communibus, niſi conjunctim cum ipſis, adeoque cum ipſorum interventione et conſenſu, ipſi tamen interea conferent bona fide, quicquid facultates ferent, et quicquid cenſebitur commodiſſimum, ex communi ſententia, ut pervenire liceat ad promptam et ſecuram pacem, ex conditionibus æquis.

XV. Regiæ Majeſtati fas fuerit ſuſcipere in protectionem Electores, Principes et Status, quicunque volent à partibus hoſtilibus diſcedere et Confœderati ſuſcipient eos in Neutralitatem, ſub conditionibus æquis, quas regia Majeſtas proponet, et utraque pars habuerit gratas; In caſibus, ubi contingat reſtitutio locorum, aut ubi agetur de quibusdam legitimis prætenſionibus Confœderatorum, ſub eâ lege, ne quem actum hoſtilitatis committant contra Confœderatos, et nulla ſubſidia miniſtrabunt hoſtibus communibus.

Factum Lutetiæ pariſiorum, die 1. Novembris, anno 1634.

CA-

CAPUT XXV.

Pacta confœderationis & ſocietatis inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ; atq; Ordines Generales Provinciarum Unitarū in Belgio, contra Cæſarem Ferdinandū II. Archiducem Auſtriæ, Philippum IV. Regem Hiſpaniæ & Complices: inita Lutetiæ Pariſiorum, die 8. Februarii, anno 1635.

Ludovicus, gratia Dei Rex Galliæ & Navarræ: omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Poſtquam pacem & quietem conſtituimus intra noſtras provincias, quâ populi noſtri gaudent, ad maiorem Dei laudem, nihil antiquius habuimus, quam firmare & iuvare amicos, ut eos adverſus hoſtium ſuorum aſſultus præſtaremus ſalvos.

Id verò undiquaque præſtitimus, tum virtute armorum noſtrorum, tum beneficiis & liberalitate. Quemadmodum verò inter amicos noſtros ſemper ſingulari benevolentia ſumus proſecuti Dominos Ordines Generales Provinciarum unitarum in Belgio, ad imitationem defuncti regis, noſtri honoratiſſimi Domini & Parentis, cuius memoria viget glorioſiſſima; ita gratiſſima nobis accidit confirmatio & renovatio tempeſtiva amicitiæ eius, qui coronam han attingunt, etiam continua profuſio noſtrorum beneficiorum, ut eò cordatius reſiſtant Hiſpanis, hoſtibus ſuis perpetuis, id quod adeò feliciter præſtiterè, ut non rarò eos ad inſigne emolumentum invaſerint.

Cùmque porro velimus contribuere in eum finem, ut Domini Ordines fruantur tandem quiete ſecura, conſideremus verò, provincias, quas Hiſpani etiamnum tenent in Belgio, ipſis opportunas eſſe ad turbandum Or

bem

Cùm experientia genus humanum doceat, id unicum Hiſpanis urgeri inſtitutum, ut quibuſcunque occaſionibus liceat, in diſpendium omnium omnino Principum vicinorum, quos in diſſidia conijciant vafrè fovenda, ad Bellonæ exercitium perpetuū per Orbem Chriſtianum, adeòque immortales diſcordias; rex ſane Chriſtianiſſimus & Domini Ordines Generales provinciarum unitarum in Belgio cogitarunt prævertere calamitatès, quæ ex tam pernicioſo poſſent ſcaturire inſtituto, & conſtituere omnia ad eum modum, ut ad æquam & tutam pacem in Orbe Chriſtiano perveniri queat, & particulariter populi Belgij ex ſervitute ſæviſſima, in qua Hiſpanorum jugum bajulant enixè, alieni opibus adiuti, tandem aliquando eluctentur.

Itaque convenit inter ipſos, ut niſi Hiſpani ad terminos æquitatis deſcēdant, ſed peſſimo inſtituto porro inſiſtant, quod ſatis acerbè adverſus Galliam & Dominos Ordines Generales produnt, quemadmodum pacta, Bruxellis inita duodecimo menſis *May* proximè elapſi, planiſſimè demonſtrant, ut belli incendium in Galliam ſpargant. Fidē faciunt, tum Iohannes Meneſæus captus, qui undecimo Septembris elapſi inventus eſt viſitare ad mediam noctem clauſtra & introitus regni ex parte Occitaniæ, tum claſſis Neapoli adornata ſuperiori anno, quæ provinciam Romanam incurſaret, tum diverſa alia machinamenta, quæ per vias minimè ancipites emanarunt; adeo ut nihil culpæ regno iſti impingi poſſit.

Accedunt & pernicioſa conſilia quæ continuā ſerie & nexuerunt & deduxerunt ex omnibus plagis ad exitium provinciarum unitarum; ut jam nihil dicatur de repulſa earum conditionum, quas ipſiſſimi ante objecerant Dominis Ordinibus Generalibus, tanquam Cerbero offam, unde gravius rei fiunt in injuriarum. Cum igitur Majeſtas Chriſtianiſſima videat; ſeſe ab ipſiſſima ratione, cujus ductum maximè homines ſequi debent, ad arma expediēda, ad amicitiam abdicandam adverſus regem Hiſpaniæ perurgeri & obligari, Domini Ordines autem Generales bellum ex omnibus ſuis viribus continuare conſtituerint,

integrè conſtaret exercitui utrique; & Regis & Ordinum' ut tum nefas ſit militem alienum ſuſcipere, & illa ſigna deferentem ad iſta, aut viciſſim admittere, adeò ut, ſi qui præfecti militares patiantur hunc articulum infringi, iidem puniantur ſeverè; ut per ſtativa; ubi exercitus coniunguntur; regii duces eligant ex duobus locis æqualibus alterutrum, ad metandá caſtra, imperium porro quilibet in ſuum ſervabit exercitum.

Quod ſi uſus ferat, ex utroque exercitu diſiungi aliquod agmen, ad defendendum & cuſtodiendum militem, illud eodem ordine & imperio conſtabit; ſive ſeparatim, ſive coniunctim procedat, prout neceſſitas id exiget, ſive etiam ob viam eat ſuppetiis, quas hoſtes ex Germaniâ poſſent adſciſcere, ſive nova inſtituatur irruptio, ad diſtrahendas hoſtium vires, iuxta diſceptationem & factam & definitam, ſive aſſerenda ſint loca periculis expoſita per provincias tum Regis, tum Dominorum Ordinum Generalium ex plaga Germaniæ.

Quod ſi Maieſtas Chriſtianiſſimâ & Domini Ordines Generales alicui bono iudicent ſeparari illum exercitum expeditum, licebit id per ſententiam & conſenſum, ſummorum Ducum apud exercitum; ita tamen; ut nulla ſit ſuſpicio periculi, quód in limitem Dominorum Ordinum Generalium ex parte Germaniæ, queat incumbere.

II. Cùm autem uterque exercitus tantummodò Belgium invadere debeat, quód monuimus, populi illi fuerint invitandi, ut ad cauſam communem accedant; & ex urbibus ſuos eiiciant Hiſpanos, complicesque eorum, libertatis candidati

Hæc ſi præſtent intra tertium menſem; poſt hanc conditionem perlatam, eædem provinciæ manebunt junctæ & unitę in idem corpus ſtatus liberi; cum omnibus juribus ſupremitatis, ſine immutatione religionis Catholicę Romanę; cuius exercitium permanebit in illis provinciis juxta eum ſtatum, in quo nunc inveniuntur.

III. Eodem tempore, quo aliquę provincię, Urbes, Principes & Domini Eccleſiaſtici aut ſeculares, cuiuscunque fuerint conditionis in illa parte Belgii, ſincerè ſeſe ad-

jungent ad præſens hoc inſtitutum de conſtitutione æque & tutæ pacis ac libertatis, Majeſtas Chriſtianiſsima, et Domini Ordines Generales eos ſuſcipient in protectionem et ſocietatem, facientque ligam offenſivam et defenſivam cum ipſis, navata, pro virili, omni opera, ut et ipſis effectu iſtius tranſactionis frui liceat, hac addita promiſſione, eos ſimul comprenſum iri in omnibus pactis, quæcunque poſtea inſtituantur, adeò ut defenſionem erga univerſos et contra omnes, quamprimum ad cauſam communem acceſſerint ſibi paratam ſciant.

Per univerſum belli curſum, ſicuti et à pace conciliata, religio Catholica Romana ibidem conſervabitur integra, cum iiſdem immunitatibus, authoritatibus, prærogativis, quibus Prælati et Eccleſiaſtici, ſive in corpore et communitate, ſive in particulari fruuntur impræſentiarum, neque verò ab illis Dominis, urbibus et communitatibus alia fiducia exigetur, præter fidem, et aliquot obſides, qui ad definitum cuſtodiantur tempus juxta conſenſum.

Ita tamen, ut iidem Principes, Dynaſtæ, Provinciæ et Urbes contribuant bona fide pro facultatibus ſuis ad propriam defenſionem. Quod ſi ſors ferat, ut per eandem viciniam, tres aut quatuor urbes ſimul faciant deditionem, aut alia ſecundum aliam, conventum eſt, ut integrum ipſis ſit formare corpus aliquod Status liberi, quo in ordine etiam fuerint conſervandi & ſuſtentandi cum Dynaſtis & Nobilibus, qui forteàn in diſtrictu & viciniâ earum urbium comprehenderentur.

IV. Quoniam verò fieri nequit, ut per illas provincias limites alterantur adverſus Hiſpanorum violentiam, univerſa loca à littore Flandriæ, uſque ad Blankebergam, cum duabus leucis interioris territorii, relinquetur Regi, cum oppidis Theodonisvilla & Namurco, territorio et juriſdictionibus, adeoque Oſtenda, ad conditiones, quæ inferius addentur ad partitionem ſummam; Domini autem Ordines Generales ſibi habebunt ad conditiones pariter definitas in partitione illâ ſummâ, Hulſtam cum diſtrictu Waëſe, Bredam, Geldriam, Stephaniverdam, cum territoriis & juriſdictionibus.

V. Cùm autem contingere poſſit, provincias illas Belgii, quæ

quæ etiamnum parent Regi Hiſpaniæ, recuſare adminicula recuperandæ libertatis, ſed neglectâ requiſitione, quæ intra definitum perferatur tempus Hiſpanis porrò adhærere adeoque adjuvare ipſorum peſſima conſilia. Rex & Domini Ordines Generales conſiderant eo caſu rerum ſuarũ nihilominus eſſe, vt ſecuritati illarum provinciarum proſpiciatur, et calamitates inde orituræ præveniantur, dum ſalus ipſorum quæritur, conſtitutum fuit, vt ex ſorie iſtius transactionis & conſilij, Rex et Domini Ordines Generales provincias illas ſubiugent, partitio verò earundem fiat in modum ſequentem hac tamen conditione, vt per diſtrict partitionis loca, quæ excuſſerint jugum Hiſpanorum, modò corpus trium, aut quatuor vrbium conficiant, vti ſuperius monuimus, reliquantur libera, nulla alia ſubjectio ne erga Regem et Dominos Ordines Generales impediti, niſi ſacramento, quo teneantur abſtinere à noxâ, et promovere inſtitutum pro facultatibus, poſtquam obſides præbuerint, donec Hiſpani ex vniverſo exterminentur Belgiò.

Portio Regis erga Ordines Provinciarum Vnitarum in Belgio.

Regi tranſcribitur ager Luxembergenſis, Comitatus Namurci & Hannoniæ, Arteſiæ & Flandriæ, vsq; ad limites, qui ducta lineà definientur, quę incipiet à Blankeberga ſimul ſumptâ tranſibit inter Damum & Bruxellas, media via inter vtrumque locum, vt rectà deſinat Rupelmundę, quæ itidem regi cedet. De Cambreſio licuerit diſponere Regi pro arbitrio & voluntate.

Portio Ordinum Provinciarum Vnitarum in Belgio.

Marchionatus Sacri Romani Imperii, quo continetur vrbs Antverpia, Dynaſtia Malinarum, Ducatus Brabantiæ, & reliquũ littus à Blankebergâ, quæ regi relinquitur donec vniantur Vrbes Dami & Hulſtæ, cũ territorio Waëſç, vſq; ad lineã ſuperiorẽ, ea tamẽ cõditione, vt ratione dami

vbi Belgium fuerit penitus ſubactum, provideatur per Commiſſarios vtrinq; ad id negotium deputatos, vt vrbs Brugarum & territorium, quod dependet, quæ regi ceſſit, ab invndatione & incommodo cataractarum ac aggerum circa illam vrbem, indemnis præſtetur.

Quamvis autem ſuperius mentio non ſit facta, in quo ſtatu Oſtenda & Damum poſſint relinqui in poteſtate Regis & Dominorum Ordinum generalium, vt maturius deliberetur, quid bono publico vel maximè conveniat, conventum eſt, vt vniverſo Belgio ſubacto, diſpiciatur ex parte Regis & Dominorum Ordinum generalium per Commiſſarios ad id negotium deputatos, vti ſuperius meminimus, an præſtet, munimenta Damo' addita complanari, an verò, vt Rex & Ordines Generales ea poſſideant firmata, Rex adeò portum oſtendæ ita componat, vti commodum ipſi videatur.

Conventum quoque fuit vt in gratiam Maieſtatis Catholicæ religio Catholica Romana relinquetur per vniverſum diſtrictum iſtius portionis, quemadmodum impræſentiarum viget, & Eccleſiaſtici hoc ipſo ſuo ſtatu & conditione porrò gaudeant.

VI. Quamprimum exercitus Regis fuerit progreſſus in Belgium, & bellum clarigatum inter duas Coronas, quem admodū ſuperius diximus, eouſque permanebit, donec Hiſpani penitus exterminentur ex Belgio: quo temporis ſpatio nefas fuerit & Regiæ Maieſtati, & Dominis Ordinibus generalibus agere de induciis, aut armiſtitio aliquo, niſi conjunctim & excommuni conſenſu.

Quod ſi pax eâ qua dictum eſt ratione concilietur, & poſtmodum Rex Hiſpaniæ, Cæſar, aut alius quivis princeps domus Auſtriacæ, cliensve illjus, aggrediatur Regem directè aut indirectè, ſive etiam Dominos Ordines Generales in eo quod præſenter poſſident, aut poſſidebunt, per victorias quas obtinere ſperant, Regia Majeſtas, & Ordines Generales bellum ſument conjunctim adverſus eos, qui aggredientur alterutrum, adeò vt nefas fuerit cauſam dirimere, aut inſtituere quamcunque negotiationem pacis, induciarum, aut armiſtitii, niſi conjunctim, & ex communi conſenſu.

Idem præſtabunt pariter, quandocunque Hiſpani aggre dientur in futurum, directè aut indirecte Status & poſſeſſiones Majeſtatis Chriſtianiſſimæ aut Dominorum Ordinum Generalium, ſive intercedat aliqua negotiatio pacis anterius, ſive non intercedat.

VII. Vt verò æmulatio, & deſiderium perſequendi illud inſtitutum, quod hac tranſactione delineatur, tumultu & confuſione vacet per executionem tam egregii facinoris conſtitutum eſt, ut exercitus Regi & Dominorum Ordinum Generalium, ubi vires ſuas contraxerint in unum mo lem, invadant primitus duo loca, quæ in portione Regis comprehenduntur, ut perinde alia invadant ex portione Dominorum Ordinum; niſi ſummi Duces utriuſque exercitus unà conſtituant per literas de diverſo inſtituto.

Hâc tamen mente, ut, ubi conjunctim, aut ſeparatim opera utriuſque exercitus ſuperentur loca in portione regia eadem extemplò tradantur uti ſubiguntur quemadmodum fieri oportebit erga Dominos Ordines Generales, ubi conjunctim aut ſeparatim capiantur loca in ipſorum portione comprehenſa, quæ pariter ipſis tradentur, quamprimum fuerint capta; adeò ut inſtitutum nequeat coerceri, donec uterque in poſſeſſione ſtet eorum, quæ ipſi debebuntur ex tranſactione iſta, ſecundum partitionem ſuperius recenſitam.

Quod ſi Duces ſummi exiſtiment, nonnulla in ordine, quem ſententia communis, de occupandis locis præſcripſit, forte mutanda integrum in ipſis relinquitur, modo prius de re ipſa conveniant & conſtituant per literas.

VIII. Præter etiam conventum fuit, ut tempore invaſionis, quæ in litus Flandriæ decumbet, Domini Ordines Generales alant ſuis ſumptibus claſſem aut militiam benè inſtructam, quæ obſervetur ad illud litus, & valeat arcere, ſi quis ea loca firmatum veniat, adeò ut exercitus ille navalis inde non diſcedat, donec loca illa deditionem fecerint.

IX. Quod ſi poſt hanc tranſactionem de bello ſumendo ſignatam atque firmatam de pace inducijs aut armiſtitio agatur, nihil poterit auſcultari aut concludi, niſi conjun-

ctim

ralium, ut accedat cum ipſis ad hoc inſtitutũ, in quo cauſa ipſius, familiæque non negligentur, prout ſuis rebus conſultum putabit, præter publicum bonum, vel ſaltem ut ſeſe contineat intra terminos veræ Neutralitatis erga regiam Majeſtatem. & Dominos Ordines generales.

XII. Conſtitutum quoque fuit, ut eodem die, quo bellũ fuerit clarigatum, inter duas coronas, Galliæ et Hiſpaniç, præter exercitũ navalẽ, quẽ Domini Ordines Generales tenentur obiicere littori Flandriæ in cõmune cõmodũ, quẽadmodum dicitur articulo octavo iſtius tráſactionis, Rex & Domini ordines general: ſuſtentẽt continuò per Oceanũ quamdiu bellum fervebit, quilibet 15. naves militares, quinque à centenis ad ducenta, quinque à ducentenis ad trecenta, & quinque à trecentenis ad quadringenta dolia,

Diſcedent autẽ in duas partes, quibus imperitabunt thalaſſiarchæ & alii præfecti ex utraque parte, ut ſecurũ præſtent Oceanum & Canalem; littora ea provinciarum, quæ Regem agnoſcunt Dominum, & ipſos ordines generales, reddant libera & pacata, adeò ut commerciorum conſtet ratio, nec ab ullo unquam mortali turbetur, caveant, ne hoſtes communes excenſionem faciant ullam in provincias regis, aut Dominorum Ordinum Generalium.

Quod ſi duo illa agmina forté confluant, id quod neceſſitatis caſus exigere poteſt ad bonũ públicũ promovendũ thalaſiarchia Dominorum Ordinum Generalium inclinabit primitus velum ſummi mali, exploſione tormentorum ſalutem dicens, quam regius pro more reddet: quemadmodum etiam uſu venit Regi Magnæ Britanniæ, cùm ipſius exercitus, & illi Dominorum Ordinum Generalium aliquando confluerent. Poſt hanc ſalutationem præfecti illarum navium convenient in aliquam earum, quæ vexillo regio ex ſummo malo ſit conſpicua, deliberabunt unà coacta Senatu bellico, ut in occaſionibus, quas mens humana pręcipere non potuit, aut inſtructionibus ac mandatis inſerere, quicqaid optimum factu videatur.

Hinc thalaſſiarcha Dominorum Ordinũ Generaliũ ſecunda, pro thalaſſiarcha regius tertiâ, Dominorũ Ordinũ idem quarta, regius cõtrathalaſſiarcha, quinta & ille Dominum Ordinum ſexta, cæterique præfecti, qui ex utraque

V 4 parte

millionem illum, qui jam adnumeratus fuit in annum milleſimum ſexcenteſimum triceſimum quartum, qui incidit alioqui in menſem Aprilem anni milleſimi ſexcenteſimi triceſimi quinti, ne qua ambiguitas in hoc ſuboriatur negotio.

Impræſentiarum denuò conſtitutum eſt, ut maieſtas Chriſtianiſſima exoneretur in poſterum duobus illis millionibus, & ſuſtentatione legionis illius ac turmæ velitaris.

Tranſactionem hanc habebunt gratam Rex & Domini Ordines Generales ſecundum formam & conſuetudinem, rationemque maximè validam, intra menſem, aut ſex ſeptimanas poſt obſignationem, & tradent eandem in manus Maieſtatis Chriſtianiſsimæ ac Dominorum Ordinum Generalium, ut accompleantur, & in executionem deducantur juxta ſuam formam & tenorem.

Tenor poteſtatis, Commiſſariis regiis collata.

Ludovicus gratia Dei Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præſentes haſce viſuris ſalutem.

Dilectiſſimi noſtri, Principes amici, ſocii & confœderati Domini Ordines Generales provinciarum unitarum in Belgio miſerunt ad Nos Adrianum Pavium, Dominum Hemſtedæ, Hogersmildæ, Ritvici & Neokerkæ, conſiliarium, ſtipendiarium Hollandiæ & Friſiæ Occidentalis, & Johannem Knuytum, Dominum utriuſque Voſmariæ, primum Nobilem, & Advocatum Nobilitatis per Ordines Comitatus Selandici, & conſiliarium dilectiſſimi noſtri & amantiſſimi cognati, Principis Auraici, tanquam legatos extra ordinem, ut nobiſcum diſpiciant, de mediis convenientiſſimis, quibus ad æquam & ſecuram tranquillitatem Orbis Chriſtiani poſſit perveniri.

Cum autem promiſimus conferre in eam cauſam, quicquid à nobis expectari queat, conſtituimus deputare aliquos viros, qui ex noſtra parte agant cum illis legatis: gnari etiam Bullionum Conſiliarium noſtrum int mum ſigillorum apud Ordines noſtros equeſtres, Secretarium

intimum & ſummum Quæſtorem Galliæ,& Buthilerium itidem Conſiliarium noſtrum, magnum theſaurariũ noſtrorum Ordinum Equeſtrium, Actuarium ſacrarii, noſtrorum mandatorum & ærarii, tum Charnaſſæum, Baronem ipſius loci, conſiliarium itidem intimum, præ cæteris huic negotio pares, tum propter eximiam rerum publicarum notitiam, qua pollent, tum propter teſtimonia, quæ ſuſcipimus ab ipſis in rebus graviſſimis, quibus exercemur, prudentiæ, fidelitatis & ſtudii erga noſtrum commodum.

Propter iſtas igitur,& alias complures cauſas, quæ nobis hanc mentem ſuggerunt,dedimus & damus per literas iſtas præſentes ſignatas,noſtra manu,amplam poteſtatem Bulliono, Buthilerio & Charnaſſæo conferendi cum illis legatis,conveniendi itidem, promittendi, conſtituendi, concludendi & firmandi quicquid exiſtimabunt utile & neceſſarium ad bonum generale Orbis Chriſtiani, particulare iſtius Coronæ & Dominorum Ordinum Generalium,adeò ut transactionem obſignare queant.

Promittimus verò fide & verbo regio, nos gratum habituros.firmum & ſtabile ſervaturos,quicquid illi Bullionus Buthilerius & Charnaſſæus promittent, tranſigent & ſignabunt, & ratum habituros in forma maximè authentica,quæ fieri poſſit. Hoc enim volumus.

In quorum teſtimonium juſſimus apponi ſigillum noſtrum,ad iſtas præſentes literas.

Datum Lutetię Pariſiorum, triceſimo die Januarij anno gratiæ, milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto, & regni noſtri viceſimo quinto.

Signatum

LUDOVICUS.

& in replica

ex juſſu Regis.

BUTHILERIUS.

& obſignatum magno ſigillo& cera flava.

Tenor

Tenor poteſtatis, legati extra ordinem Dominorum Ordinum Generalium Provinciarum Unitarum in Belgio, collata.

Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Poſtquā commodū judicavimus, mittere legatos extra ordinē, noſtro nomine, & ex noſtra parte ad Sereniſſimū Potentiſſimum & Excellentiſſimum Principem, Ludovicum, gratia Dei, Regē Galliæ & Navarræ Chriſtianiſſimū ut gratias ageremus de cura & continuo ſtudio, quo libuit Majeſtati illius nos decorare: præterea etiā, ut eam clarius edoceremus de quibusdam capitibus maximæ conſiderationis, graviſſimi momenti & longiſſimę ſeriei, quantum contingunt incrementum, magnificentiam & ſplendorem Majeſtatis Chriſtianiſſimę, fulcimentum regni, ſuſtentaculum & vigorem cauſę communis, contra progreſſus ambitioſos Regis Hiſpanici, aut ſi quæ alia occurrant, quæ commodum Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, noſtræque reipublicę juvare & fulcire queant.

Conſtituimus igitur de iſtis rebus deliberare & concludere cum Majeſtate Chriſtianiſſima, aut cum iis, quos negotio voluerit deſtinare, ut fiat tranſactio firma, ad quam Regia Majeſtas & Comiſſarii ac Deputati illius condeſcendent, & pariter diſputent, diſquirant & conſtituant quævis alia negotia, ex occaſionum momentis, ſeſe præbentibus ad emolumentum utriusque ſtatus. Cum igitur penitus nobis conſtet de induſtria prudentia, fidelitate & diligentia Adriani Pavii, Domini in Hemſteda, Ritvico & Neokerka, Conſiliarii, Stipendiarii, apud Hollādos & Friſios occidentales, Iohannes Knuyti, Equites aurati, Domini in utraque Voſmaria, primi Nobilis, & Advocati pro nobilitate Ordinum, Comitatus Selantici, Conſiliarii ordinarii apud Sereniſſimum Principem Auriacum.

Hinc elegimus iſtos viros, ut ex noſtro parte, & noſtro nomine, veluti legati extra ordinē miſſi, agant cu Majeſtate Chriſti-

Chriſtianiſſima,aut cnmijs,quos ipſa voluerint committere ad hoc negotium, & cauſas ſimiles. Ut autem negotiatio ipſorum expedius procedat,& ipſi ad inſtitutum & concluſionem convenientem deducantur, noſtrâ plena poteſtate,potentia & authoritate commiſſione & mandato ſpeciali omninò inſtrui debent. Nos igitur, cupientes prævenire & tollere iſtius modi rebus omnes omnino diſceptationes, quæ poſſent ſuſcitari de ipſorum fiducia authoritate, damus, virtute iſtarum literarum utriuſque ſimul & alterutri particulariter, ſi ex morbo alteruter,aut alio quovis caſu impediretur, quin negotiationi intereſſe poſſet,plenam poteſtatem diſputandi,conſtituendi,diſceptandi, agendi,conveniendi conſentiendi & concludendi cum Majeſtate Chriſtianiſſima, aut iis, qui ex parte ipſius deputabuntur,pactum firmum &ſolidum,aut aliam iſtiusmodi tranſactionem, quam ſimul diſpicient utilem ad utriusque ſtatus emolumentum.

Quicquid autem iſto modo conventum fuerit,tabulas, contractus & promiſſa facient,in debitâ &bona forma, uti opus fuerit,generaliter deniq; facient in iis, quæ diximus etiam quoad circumſtãntias & dependentias, ac ſi nos ipſi præſentes in perſonis propriis id faceremus, tametſi caſus aliquis poſtulet mandatum ſpecialius, quam præſentes iſtæ literæ contineant: cùm per eaſdem promittamus ſincerè & bona fide,nos gratum habituros, firmum & ſtabile ſervaturos, quicquid ab ipſis in hac conditione ſiet, promittetur;conveniet&indulgabitur in hoc caſu,adeò ut id obſervare,adimplere inviolabiliter ſuſtinere velimus,nullo unquam tempore in contrarium ituri aut venturi, neque directè, neque indirectè, quacunque demum ratione aut modo, ſed univerſum hoc, ſi opus ſit ratum habituri, literas & tabulas in optima forma, uti fieri poteſt, ad voluntatem Majeſtatis Chriſtianiſſimæ expedituri.

Factum Hagæ Comitis in conventu noſtro,ſub magno noſtro ſigillo, ſubſignatum & ſignatura noſtri Amanuenſis rob

ſis roboratum triceſimo die May, anno milleſimo ſexcenteſimo, triceſimo quarto.

Signatum.

V.S. Harsolte Vt

& in replica ſcriptum, legebatur

Ex mandato celſorum & potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum.

Gornelius Muschius.

Obſignatum erat magno ſigillo Dominorum Ordinum Generalium, in ſerico rubro, & duplici chordula auri & ſerici rubri.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarii & legati ſubſignati nomine ſuperiorum ſignavimus has præſentes literas, ſigno noſtro ordinario, & iuſſimus appendi noſtra inſignia.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, octavo die Februarii anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto.

Signatum.

Bullionus.
Buthilerius.
Charnassæus.
Adrianus Pavius.
Johannes De Knuyt

Cum ſigillis & inſignibus Commiſſariorum & Legatorũ.

Arti-

Quamvis articulo nono transactionis, quæ perfecta fuit inter Regem et Dominos Ordines Generales, & obſignata hoc ipſo die, dicatur, quod ſi poſt hanc transactionem de bello ſumendo ſignatam atque firmatam de pace, induciis aut armiſtitio agatur, id non poſſe auſcultari aut concludi; niſi coniunctim, & ex communi conſenſu Regis & Dominorum Ordinum Generalium, nihilominus Maieſtas Chriſtianiſſima et Domini Ordines Generales convenêre, vt in omnibus reliquis locis, vbicunque bellum geri poſſit, hâc autem transactione nemo ad id obligetur, Rex & Ordines Generales poterunt poſtmodum facere inducias & armiſtitia ſollummodo, quantum ipſis videbitur, pacem facere non poterunt, cùm ea nequeat concludi, niſi coniunctim, & ex communi conſenſu.

Qui articulus fuerit eiuſdem virtutis & vigoris, ac ſi inſertus eſſet maſſæ transactionis iſtius generalis, quæ hoc ipſo die abſoluta eſt.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, octavo die Februarij, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto.

Erat ſignatum,

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.
CHARNASSÆUS.
ADRIANUS PAVIUS.
IOHANNES DE KNUYT.

& obſignatum ipſorum reſpectivè inſignibus.

Ratihabitio à Rege facta.

Quam transactionem & articulos ſecretos, ſuperius adſcriptos, poſtquam nobis fuêre exhibiti à noſtris Commiſſariis, & vniverſum hoc vidimus ác examinavimus de verbo adverbum in noſtro Senatu, Nos ſimul habuimus gratos, eos approbavimus & ratificavimus: gratos habemus approbamus & ratificamus per præſentes haſce literas, noſtra

noſtrâ manu ſignatas ; promittimus fide & verbo regio, vniverſum hoc cuſtodire & obſervare, adeò vt non impingamus, neque directè, neq; indirectè, non feremus etiam, vt ex noſtra parte impingatur quacunque ratione aut modo. Hoc enim volumus

In quorum teſtimonium iuſſimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes.

Datum Compendii, die 23. Aprilis, anno gratiæ, 1635. & regni noſtri viceſimo quinto.

CAPVT XXVI.

Epiſtola Regis ad Ducem Montis Baſonis, Parem & Magnum Venatorem Galliæ, Gubernatorem & Legatum generalem Regium apud Pariſios & per Inſulam Franciæ; qua explicantur iuſtæ cauſæ, quibus Regia Maieſtas adacta eſt bellum in Regem Hiſpaniæ decernere.

REx ſatis compertum dedit quibuſcunque ſuis actionibus, ab ipſo exordio ſui regni ; vsque ad hoc ipſum temporis momentum, quanto flagraret deſiderio quietis conſervandæ, quâ populares gauderent, pacisque cum vicinis colendæ, cum ante omnia ſollicitudinem ſuſcepe rit plus quam particularem, declinandæ priſcæ æmulationis, & malevolentiæ, qua Hiſpani adverſus Galliam ſtimulantur.

In eum finem Regia Maieſtas conſtituerat redintegrare ſocietatem etiam arctiorem, præ temporibus elapſis, inter duas Coronas, geminato matrimonio, tametſi plurimi ſociorum id vehementer diſſuaderent, quibus ſubditi ipſi ad ſtipulabantur, poſtquam libertatem ſumſerant de eo ſermocinandi cum vtrique prævideret, vinculum iſtud ſacrum non ſatis virium habiturum ad coërcendos Hiſpanos &

nos, & inſtituta hæreditaria Senatus Hiſpanici ſiſtenda, deturbando & confundendo hoc regno, quod inſtar repaguli eos in opprimendis vicinis impedit.

Poſt geminum illud matrimonium nunquam deſiêrunt lædere maieſtatem Chriſtianiſſimam, creberrimis obiectis rationibus juſtiſſimè querulandi. Sic invasêre Ducem Sabaudiæ paulò poſt, ex nulla alia causa, quàm quòd ab ipſorum conſilio de invadenda Gallia abhorreret, quæſito per eam tempeſtatem prætextu, quaſi jura familiæ Mantuæ ireut aſſertum, cuius commodis vtique tantopere ſtudent, vt poſtmodum in ejus exitium conjuraverint.

Noti ſunt tumultus, quos poſtea per Vallem Telinam, in diſpendium Rhætorum, quos Corona hæc inter antiquos ſocios connumerat, exciraverint, vt libero tranſitu gauderent, ad bellum ex Italia in Germaniam effundendum; id quod neque Carolus V. neque Philippus II. (quibus tamen pervigil oculus ad quaſvis occaſiones in ſuum commodum vertendi) auſi vnquam fuêre propter evidentiſſimam injuſtitiam, quæ ex iſta vſurpatione redundaret, vnde certiſſimo ſigno innotareturt dominium abſolutum, quod in amplas illas provincias ad hanc vallem collineantes quærebatur, vt reliqua facilius cederent.

Hiſpani exinde ægerrimè ferebant bonam illam concordiam, quæ admodum diu inter Galliam & Magnam Britanniam viguit; vnde primi authores extitêre, per machinationes Marchionis Mirabellii, legati ſui apud regem, diviſionis & diſcordiæ, quæ inter vtramque Coronam intercurrit, vnde peſſimi effectus proceſſiſſent, niſi perniciosa Hiſpanorum conſilia fuiſſent retuſa cum ignominiâ, vti omnibus patet.

Invenerunt tamen, interea per cuniculos, quos in Gallia inſtituerant, occaſionem inſtillandi in animos Religionariorum ſiniſtras ſuſpiciones, vt eos ad perduellionem apertam perurgerent: vnde rex neceſſum habuit conſilium de caſtigandis authoribus inire, quos etiam in munimento, eatenus inexpugnabili, eſt aggreſſus. Credebant illi regem ad Repullam occupatiſſimum, curaob leſſæ Caſalæ abiecturum, dum ipſi Italiam turbarent

X & ſua

& fundamenta certiſſima jacerent ad vſurpandas provincias Mantuani,aliorumque principum vicinorũ. Idem ſanè agitabant, vt regem à juſtiſſimo inſtituto divellerent quod ſuſceperat de ſubditis religionis diverſæ in eam proſperitatem reducendis, quam impræſentiarum in obſequio præſtito inveniunt.

Iniuriæ hę adeò graviter pungunt ex parte eorum, qui ſeſe ferebant amicos, vt nemo gravius lædi poſſit ab hoſte profeſſo, Maieſtas tamẽ Chriſtianiſſima nihil intermiſit, poſtquam priorem ſolverat Caſalæ obſidionem, ad pacis conſervationem, vt Hiſpanos liberari pateretur manifeſtiſſimo periculo, in quo tum temporis verſabantur, de amittendo Ducatu Mediolanenſi, tametſi regia majeſtas invitaretur omnibus generibus rationum, quibus iubebatur occaſioni adeò legitimę ſeſe permittere, vt libertatem amicorum & ſociorum fulciret, & vicinos ad modum pernicioſos procul haberet, cùm ſane juſtiſſima pœna ſic ingruiſſet in vſurpationem inſtitutam, & ſpolium manifeſtum.

Hiſpani verò continuò poſt regreſſum regis, nullo pẽſo fidei publicæ & pactorum obſignatorum, induêre eos penes quos erat ſummum imperium armorum Cæſareanorum, vt Mantuam ipſam aggrederentur, quam etiam per impoſturam obruêre, vnde Italia denuò turbis & truculentis facinoribus laborare cæpit, vt rex cogeretur exercitum etiam tertiâ vice Alpes tranſmittere, vt animum adderet ſociis, & Hiſpanos adigeret, ad aliquantillam quietem permittendam.

Id verò adeò ægrè præſtitêre, vt exinde nunquam deſierint ex vindicta admodum vituperabili in familia regia alere diviſiones ab ipſiſmet excitatas. Vt autem malum redderent gravius per ſeparationem, vtendum cenſuêre opera Ducis Lotharingici, qui regno noſtro inimicitias immortales juravit, cum tamen per omnia genera conſiderationum teneretur præ cæteris omnibus agnoſcere, quanta beneficia hinc in ipſius familiam dimanaverint. ſi queant incendij flammas illi diſcordiæ inteſtinæ adhibere, & ſimilles in centrum, & per univerſum ambitum regni difflare. Neque verò quiſquam ignorat, eos inanem operam dolere, quod Gallia minus arme-

tur

tur in Galliam, cùm anno ſuperiore diverſas in eum finem inſtituerint tranſactiones.

Majeſtas Chriſtianiſſima ſuſtinuit injurias iſtas univerſas cum tantâ patientiâ, ut, qui mentem adverterant, ſæpius eam excitaverint, ad ſenſum tot ſtimulorum, ſi aliquando tandem ſenſum teſtari vellet, nihil diſtulerunt ſæpius exponere, quanto damno afficeretur cum plurimis aliis ſimul, ſi vires ſuas inutiliter evaneſcere pateretur, & in ſtatu torpido ſimplicis defenſionis coërceret, dum Hiſpani ſua arma, machinationes & vaframenta adhiberent ad ſubruenda & evertenda fundamenta libertatis publicæ, ut qui jam non ſuſpenſo gradu reperent, ſed aperto inceſſu graſſarentur juxta ultima ſua conſilia ad ſubiiciendum Imperium Auſtriacæ familiæ in formâ Monarchiæ perpetuæ, in partes ſuas pertractis aliquot Electoribus, exitio cæteris deſtinatis: addebatur etiam iſta ratio, labore, quo exercerentur Principes Italiæ, dum ad ſumptus extremos obligantur, ut ſe ſe ab Hiſpanorum Harpagonibus extricent, unde continua æſtuat æmulatio, ut ei provinciæ nunquam liceat eſſe pacatæ, eos tandem aliquando, & non longè poſt in penitiſſimam reſiſtendi impotentiam prolapſuros adverſus vim integram quę vel ex Germaniâ a domo Auſtriacâ nova ſubinde ſubſidia trahat.

Cordatiſſimi quique depingebant regiæ maieſtati, nihil æquè periculoſum, quàm Hiſpanis permittere quævis compedia, quæ diſſimulationum uſu aucupari ſolent, adeò etiam commodo, & vafrè ex viciſſitudinibus occaſionum inſtitutò, at eodem tempore, quo Catholicis perſuaſum volunt, ipſorum commoda ſibi maximè cordi, pectus verò odio Vatiniano in Proteſtantes æſtuare, iſtis pacem offerant, & quaſvis conditiones, ut arma ſua in illos convertant, donec primo inſtituto ſatisfiant, & utroſque ſuæ immolent ambitioni.

Plurimis gnatum fuit proferre exemplum Caroli V. qui, ut occupata per Italiam firmaret, tantillum curaverat admonitiones Pontificis Maximi, qui ipſum incitabat, ad ſuffocandos Proteſtantes per Germaniam in ipſis cunis, quibus um è contrario ille colebat bene volentiam, ut illorum operâ uti poſſet ad bellum in Galliâ gerendum,

 quo

quod ſanè plurimum contribuit ad ſiniſtram doctrinam in plurimis locis, per illos tumultus diſſeminandam.

Prudentiſſimi Proteſtantium, qui huic Coronæ uniuntur ex cauſa libertatis publicæ, non deſière exponere regiæ Majeſtati formidinem, quam ex nimiâ violentiâ à Senatu Hiſpaniæ Imperatori ſuggeſtâ conciperent, ut cogatur pacem ab ipſis quovis pretio emendicare; immemores, utique non hoc primùm agi, ut hoc artificio in ſoporem dati perdant notitiam inſtituti illius, quo per iſtam ineſcationem exuantur dignitatibus, bonis, & omnibus privilegiis imperii. Recens tamen etiamnum manet recordatio illius conditionis, in quam redactos ſeſe dolebant, ut arma ponerent ad primos Bohemiæ motos, ex conſilio ipſius etiam Maieſtatis, quæ tum reddiderat Imperio eos effectus ſuæ benevolentiæ, ut ſibi perſuaſum haberet, non dimotum iri Imperatorem ab Hiſpanis à pari benevolentiâ erga Galliam, & Galliæ amicos.

Univerſæ iſtæ rationes potuiſſent ad vivum pungere animum cuiusvis principis, niſi à longo tempore fuiſſet obfirmatus, ut regia Maieſtas, in ſententiâ fortiſſimâ, quæ omnem omninò ſollicitudinem convertebat ad acquirendam tranquillitatem publicam quibusvis mediis potius, quàm armis: cùm conſideraret, remedium illud, quod non rarò neceſſarium eſt, ad extrema ultima eſſe ſeponendum, & tanquam, ad deploratiſſimum morbum, quin ullam aliam admittat medelam.

Quamvis autem Hiſpani poſtquam ſatis indicarunt apparatu ſuo in oculis univerſæ Europæ, Galliam deſtinari & quæri, patientiam Majeſtatis Chriſtianiſſimæ explorave-rint, ne vituperium, quod primis aggreſſoribus eſt paratum in ſe derivarent; abjecerunt tamen æſtum illum vehementiſſimum de offendendo, nihil penſi interim aut operæ omiſerunt, ut rupturam in eo objecto ſumerent, quod ſciebant Maieſtati Chriſtianiſſimæ admodum tenerè adamari cùm violentiam eouſque prodidère, aut nihil metuerent capere Archiepiſcopum Trevirenſem, perſonam ſacram, Principem & Electorem ſacri Imperii, ut ſic omnia jura divina & humana violarent.

His

Hic ſanè, præter contemptum, quem indignitatem Eccleſiaſticam effudère, in perſonâ Prælati tantæ authoritatis & venerationis, oſtendêre, quantillo reſpectu dignentur Principes Electores. In qua occaſione Principes Imperii, & omnes omninò domini ſupremi tàm graviter ſunt læſi, ut noſtro ſeculo nihil tale ſit viſum, auditumve, maximè per circumſtantias exaggeratum, quæ Orbi Chriſtiano dijudicandum præbent iuſtam cauſam iniuriæ vindicandæ, vel propter ſuppetias iſti principi latas, quem etiam ſuo patrocinio protegebat.

Hucuſque non poterat *M*ajeſtas Chriſtianiſſima ad ul'a conſilia, quæ vim apertam inferrent adduci, tametſi à foris ſtimularetur à legatis ſuis edoceretur, & à quibus libet viris boni publici & coronæ hujus ſtudioſis moneretur, niſi Hiſpanos præverteret, ab iiſdem ſeſe præventum iri, ad ſummum Principem fæderatorum, & proprij regni detrimentum.

Per hæc univerſa tempora non intermiſit rex, ad frequentes petitiones Pontificis Maximi, quas Nuntij arietabant, aurem ad propoſitiones pacis inclinare, cùm ea tantoperè à parente communi deſideraretur, ut illis certum faceret, quanta animi propenſione admiſſurus eſſet negotiationem generalem, ubi omnes omninò amici comprehenderentur conjunctim: nam rerum præſentium gnaros effugere nequit, hanc conditionem omninò eſſe neceſſariam, ſi maximè debeat conſtabiliri firma quies in Orbe Chriſtiano, cùm alioqui id demum foret fomitem relinquere, & ſemina ſpargere perpetuæ diſcordiæ, ignem non extinguere, ſed occultare ſub cineribus, quem liceat refodere, & incendium ventilare, eò majori cum periculo, quod inopinantes is eſſet correpturos.

Itaque *M*ajeſtas Chriſtianiſſima juxta iſtud reſponſum demonſtravit Nuntiis, quanto cum ardore reſponderet ſollicitudini paternæ Pontificis, cum nullum penitus mediū quod ratio humana excogitare queat, unquam prætermiſerit, quin ambabus manibus fuiſſet illud arreptura, adeò ut teſtata ſit illo ipſo progreſſu, ſummam ad pacem generalem inclinationem, & quidem iis, q. ià

X 3 pace

Id verò exemplò conſecutum erat, niſi exiguæ illæ copiæ militares, quas regia maieſtas illorum precibus dederat, ad tuitionem provinciæ, eximiam contuliſſent diligentiam in eis juvandis, cùm occuparent loca hoſtilia, & maiorem exercerent vigilantiam, quam poſterius animadvertere licuit, ubi bis ab aliquot annis libertate exuti ſunt per Hiſpanorum machinationes.

Fatendum utique præceps ipſorum conſilium de exercitu per Vallem Telinam, promtè faciendo, ſummo detrimento non caruiſſe, cum vires non eſſent ad hoſtem reijciendum, niſi Dux Rohanius, qui ducebat nonnullas cohortes auſpiciis regiis in agro Mompeliardico, poſtquam reſumit, quantâ injuriâ rex affectus eſſet, capto Electore Trevirenſi in ipſa metropoli, & mandata recepiſſe, videret, ne quid reſpublica Vallis Telinæ detrimenti caperet, ne exitio devoveretur ab Hiſpanis, promtè convertiſſet & mentem & copias in illam provinciam. Id quod præſtitit bona cum venia omnium pagorum, tum Helvetiorum Catholicorum, tum Proteſtantium, adeò ùt nullo negotio diverſo ſeſe diſtrahi pateretur, quo vicinorum, Hiſpanorum denique res affligere potuiſſet.

Semetipſos tandem accuſare poſſent de iis, quæ tum geſta ſunt. Neque enim infitias ibunt, legato regis Chriſtianiſſimi propoſuiſſe, fervente negotiatione Queraſciana, velint ne lites quaſcunque adeoque univerſas terminare, quæ à fracta tranſactione Monſoniana fuerint coortæ; ubi diverſam ſensêre, Unde legatis majeſtatis Chriſtianiſſimæ animis ſubiit (poſtquam ſæpius monerent, ſic relinqui ſemina novorum diſſidiorum) proteſtatione ſolenni ſibi cavere, cui videlicet calamitates, quæ inpoſterum inde poſſent pervadere, imputandæ forent. Teſtimonium iſtius rei perhibuerint fidele. Nuntii Pontificis maximi, qui interfuère tranſactioni Qeraſcianæ.

Optaſſet rex litem repagulis juſtè, quam ob amicos ſuſcepiſſet defenſionis coercere, adeòque neceſſariæ prætẽſionis ex illorum parte, ne oppreſſio provinciæ ſumſiſſet indies incremẽta: Maluiſſet rex neceſſitatẽ armorũ declinare, quâ adigebatur ad vindictã tot tantarumque injuriam, quas ſuſtinebat, in primis verò grandi illa cæde, cùm caperetur & attineretur Elector Trevirenſis,

Hęc vbi notitia applicatur ad actus hoſtilitatis qui ex tot alijs erupit in nervum, quorum vel catalogus tędium pariat lectori, conſurgit animus regis, vt omni mora rupta, exercitum immittat in agrum Luxemburgicum, vt ſic vindicaret injurias, quas magno numero ſuſtinuerat ex diverſis machinationibus.

Non detrectavit maieſtas Chriſtianiſſima Orbi terrarum cauſas aperire, quibus tandem impulſa fuit ad ea conſilia, quę ſuſcepit, defenſionis, vt ſimul per viam armorum finęm faceret tot iniurijs, quibus ipſa cum ſociis nullo non tempore per Hiſpanos exagitaretur: non tamen ſine ſummo mærore animi cum æquitati nullus permittatur locus, poſtquam Maieſtas Chriſtianiſſima à tanto tempore in eum finem ſibi circumdederit, cancellos iuſtæ duntaxat defenſionis, & ſocijs adverſus manifeſtam oppreſſionem aliquas præbuerit ſuppetias.

Ibi verò juſtam quærimoniæ non inveniunt cauſam, niſi quod maieſtas Chriſtianiſſima noluerit ipſis proſtituere provincias ſociorum deglutiendas, in quibus per otium munimenta excitarent, & incrementa ſumerent, ad obruendum poſtmodum regnum Galliæ.

Quapropter rex certum habet, omnes omninò Europæ principes, & quemvis virū judicij & integri, ad Hiſpanorum protruduntur quærimoniæ adverſus maieſtatem Chriſtianiſſimam, de rebus per Germaniam geſtis, eo clarius intellecturos æquitatem ſui inſtitui, quod nemini non pateant cauſæ, ex quibus rex *Sueciæ* armatus in Germaniam tranſiverit, nulla vnquam ſorte Galliæ inde ſumpta: regem verò poſtmodum eò neceſſitatis, delatum vt in juſtitiis Hiſpanorum obviaret, quibus conſtitutum erat, Imperium conciliare hęreditarium domui Auſtriacę, vnde nimis apertè patuere conſilia de Monarchià, quam ſomniant, in Orbem Chriſtianum acquirenda, & de principibus quibuſcunque ſpoliandis ex proxima quaque occaſione: adeò vt planum ſit, prætextum religionis, quo hactenus amicti proceſſerunt in ſcenam, perinde fucum conſiliorum iniquiſſimorum pręſtare.

Non hic ſuperat otium, vt Orbi Chriſtiano exhibeantur libelli pernicioſi, qui in pluribus locis, licentiam

 ipſorum

ipſorum ſapientibus, & facti & promulgati ſunt, calumnijs prægnantiſſimi, & propoſitionibus abominabiles, adverſus honorem & vitam eorum qui legibus divinis ſũt venerabiles & intemerati. Eę profectò propoſitiones tam deteſtandæ ſunt, ut in maniacos ſolummodo cadere poſſint, ob rabiem & furorem, inde conceptum, quod conſilia illa peſſima confundi, tetundi, everti videant, gratiã verò celeſtem æquitati & juſtitię regis Chriſtianiſſimi favere.

Cùm autem majeſtas Chriſtianiſſima, nullo ſuperiorum habito penſo, univerſo mortalium generi cuperet exponere juſtam & æquã ſuam mentem, adeòq; ſtudiũ vehemẽtiſſimum in quietem Orbis Chriſtiani, quæcunq; demum cõpendia primitus à benigno Numine obtinuiſſet, poſtquam inſignẽ victoriã nupertimè ab hoſtibus reportavit, proteſtantur nihilominus corã Orbe Chriſtiano, declarat etiam, invocato in teſtem animi ſui, & ſincerorum conſiliorum omni ſuo Deo, ſibi minimè imputandum, ſi Eccleſia minus promptè liberetur miſeriis & calamitatibus, quas attrahent ij ſanè, qui ſuſcitârunt & pertexerunt turbas per Italiam, vnde bellum inter Catholicos exarſit.

In vitupetium conantur quidem conijcere iuſtas & æquas ſuppetias, quas maieſtas Chriſtianiſſima præſtitit ſocijs Proteſtantibus æquè ac cæteris, à quibus tamen ipſi non deſinunt pacem expoſtulare, juxta eas vtpote circumſtantias, vt facile ſit judicatu, quo animo id fieret, non vt pacem ſi qua coiret ſervarent, cum ea quærerentur in eum duntaxat finem, vt commodius irruerent in eos, qui eorundem cum ipſis factorum Catholicorum, non tamen mentem eandem adhibent ad Monarchica conſilia, adeòque jugum quodvis ſubeundum.

Interea ſpem concipit Maieſtas Chriſtianiſſima, Deum ſcrutatorem cordium, & qui corda regum verſat ſua manu, hanc juſtam protectutum cauſam, continuata favoris ſeire per benignitatem vberem in juſtum hoc inſtitutum, quod vnicum ad ſcopum dirigitur pacis honeſtæ, ſecuræ & conſtantis, adeòque generalis, in qua pietas & iuſtitia recuperent priſtinum vigorem, plurimum marceſcentem ex diſſidio & malevolentia eorum, quibus ejuſdem patrocinium maximè incumbit. Id

Id verò Majeſtas Chriſtianiſſima exoptat ex imis viſceribus, ad majorem Dei gloriam & lucè expeditius, pauperculos ſuos ſubditos exõeraret ijs gravaminibus, quæ conſervatio ipſorummet neceſſarie exigebat, cùm ipſa prævita ſit cordi, quam tamen multoties expoſuit, & nunquam non exponet cupidiſſimè in omnibus omninò occaſionibus ubi honor & cultus divinæ Majeſtatis, quies reipublicæ, & conſervatio bonorum vicinorum atque ſociorum agitur.

Scriptum *Mo*ncovij, nono die Iunij, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto.

CAPUT XXVII.

Tranſactio inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, & urbem Imperialem Colmariæ, quam in ſuum patrocinium rex ſuſcipit; inita Aveli, Calendis Auguſti anno 1635.

ARticuli placiti & conventi inter Buthilerium, Conſiliatium regium, Secretarium ſacrarij, mandatorum & ærarij magnum theſaurarium Ordinum equeſtrium, & Cancellarium Ducis Aurelianenſis, fratris unici regij Commiſſarium à regia Majeſtate deputatum ad hoc negotium; & Iohannem Henricum Mooquium, Syndicum & Deputatum urbis imperialis Colmariæ, ad regiam majeſtatem, & inſtructum ſpeciali poteſtate à magiſtratu & Senatu urbis.

Cùm Mooquius humiliter petierit à regia majeſtate, nomine urbis Colmariæ, ut omnes articulos ſequentes indulgeat exhibita prius poteſtate, eos acceptandi, & obligandi viciſſim urbem regiæ Majeſtatis ad res, inſcripto hoc comprehenſas, mandavit regia, majeſtas, ut Buthilerius, cum plena poteſtate agendi & conveniendi in ſuo nomine cum Mooquio ſuper hoc negotio; hinc illi in hos articulos ſequentes conſenſère. Urbs Imperialis colmariæ declarat, quomodo conſtituerit perſe-

volt,ut tranſactio Hailbrunnæ facta, & Francofurti confirmata,cum declaratione articuli ſexti habeat locum, & intemerata maneat,ſine ullâ innovatione.

VI. Præſidiũ,quod rex urbi imponet,ſuſtentabitur ſumtibus regiis gratuitis, ad numerum ordinarium ſexcentorum peditum,& quingentorum velitum maximè,adeò ut regi ſit integrum minuere numerum, ſi videatur, ubi verò occaſionum viciſſitudines poſtulabunt majorem numerum, tum regia maieſtas eundem augebit juxta neceſſitatem, quæ menſuram capiat ex defenſione & conſervatione urbis.

VII. Quod ſi regia maieſtas neceſſum cenſeat, munimenta circumdare, tum incolæ non obligabuntur ad ſumptus,opem tamen ferent pro virili.

VIII. Gubernator, quem rex urbi imponet,obligabitur ad ordinem & diſciplinam in militem præſidiarium exercendam, ut ne quæ injuria fiat civibus & ruſticis. Quod ſi querimoniæ fiat locus, ut civis militem in jus vocet, tum bonam & brevem adminiſtrabit juſtitiam, quemadmodum reciprocè, ubi miles cauſam habet adverſus civem,magiſtratus ordinarius urbis tenebitur æquitatem militi præſtare.

IX. Hoſpitium militis & diſtributio ſtationum per urbem tradetur iis, quos Magiſtratus illi negotio præfecerit,adeò ut nemo alius ſeſe ingerere queat.

X. Urbs, ubi & per tempus præſidii Imperialis ac Suecici, ſemper adhibuerit ad quamliber portam aliquos Cives, qui inſerviant & advigilarint ad cuſtodiam illius & ut importationem atque exportationem rerum vectigalium curent,tributumque ſolitum exigant, in eodem tenore conſervabitur.

XI. Quamprimum Gubernator fuerit ingreſſus in urbem exigetur index tormentorum, apparatus & armorum,quæ illic inveniantur,ut omnia poſt pacificationem remittantur & reſtituantur urbi in pari quantitate & qualitate,niſi in commodum urbi convertantur

Quod ſi Gubernator opus habeat aliquo apparatu ad commodum particulare regiarum copiarum, non licebit ipſi

ipſi quicquam auferre, niſi pretio adnumerato, aut alioqui neceſſaria defenſio urbis id requirat.

XII. Quamvis autem antehac, tum tempore præſidij Imperialis, tum Suecici, claves urbis ſemper fuerint delatę in domicilium primi magiſtratus urbici, convenit tamen, ut media pars Clavium, ad quamlibet portam deferatur ad domicilium Gubernatoris, & altera ad domicilium primi magiſtratus, ut ex communi conſenſu utriuſque claudantur & aperiantur portæ.

XIII. Denique uti rex per patrocinium ſuſceptum non cogitat imminuere, quin potius conſervare jura & privilegia urbis, ita regia majeſtas ſatis habet, ſi urbs maneat & perſiſtat, quemadmodum ſuperius dicitur, in ſocietate Hailbrunnianâ, & in benevolentiâ cæterorum ſociorum.

Factum Rueli, Calendis Auguſti anno 1635.

Signatum.

BUTHILERIUS.

&

J.H. MOOQUIUS.

CAPUT XXVIII.

Tranſactio à parte regis Ludovici XIII. cum Oxenſtierna, Cancellario regni Suecici, qui negotiabatur pro reginâ Suecia, & nomine ejuſdem, inita Compendij, anno 1635. die 28. Apr.

POſtquam mutatis temporibus atque rebus nonnulla inciderent, quæ tractatuum priorum inter regna Sueciæ atque Franciæ initorum dilucidationem & amplifi-

plificationem requirerent, Illuſtriſſimus Dominus Axelius Oxenſtern, regni Sueciæ Senator & Cancellarius, atque ad exercitus, & per Germaniam legatus, & vi poteſtatis ſibi à ſacra regia maieſtate, regnoque Sueciæ data congreſſus cum illuſtriſſimo Domino Buthilerio, Conſiliario, ſecretario Status regiæ maieſtatis Chriſtianiſſimæ, magno theſaurario & Cancellario Domini Ducis Aurelianenſis, fratris regij vnici, ad hunc Tractatum ſpecialiter, & cum poteſtate deputato, infra ſcriptos articulos, vt parti vtrique & præſenti ſtatui rerum accommodatos, ad vtriuſque ſuæ regiæ Maieſtatis ratificationem acceptavit & conclusit.

I. Regina regnum Sueciæ, Rex regnumque Franciæ, impliciti bello cum domo Hiſpaniæ & domo Auſtriacâ, obligant ac promittunt, ſe non ſuſcepturos, aut admiſſuros vllum tractatum pacis, cum principibus dictæ domus Auſtriacæ, vno aut pluribus, multo minus ſuper hoc negotio concluſuros, niſi conjunctim & communi conſenſu: nec inituros ullam armorum ſuſpenſionem, aut inducias, niſi conjunctim, & communi conſenſu.

II. Cancellarius Sueciæ promittit, & ſe obligat nomine reginæ, ac regni Sueciæ, ad conſervandum liberum exercitium religionis Catholicæ in Eccleſijs, à ſua poteſtate ac imperio dependentibus, occupatis in Imperio ab anno milleſimo ſexcenteſimo decimo octavo, poſt exortos hoſce Germaniæ motus. Et vt Eccleſiaſticæ perſonæ fruantur liberè bonis ſuis ſine impedimento ac moleſtiâ, cum hac reſervatione, vt cuique parti ſuum jus ſaluum maneat.

III. Convenit quoque inter prædictos legatos, ne quis locus munitus aut caſtrenſis in imperio, qui tenetur manu reginæ Sueciæ, aut regis Franciæ, reddatur hoſti, niſi communi conſenſu vtriuſque reginæ regisque, Sueciæ & Franciæ.

IV. Sereniſſima regina Suecię, & Chriſtianiſſimus rex Galliç convenerunt, & ſe obliàgrunt ad auxilium militare, Confęderatis Germaniç ſervandum, prout ſe quiſque obſtrinxerit.

In maiorem rei fidem, hęc ſinceré ſervatum iri muniuimus

ſubire conditiones tranſactionis incertæ & damnoſæ, quàm expectare ſucceſſum pacis genera is& compendioſæ, qualem regia majeſtas ſibi propoſuit procurandam conjunctim cum Coronâ Sueciæ.

Sic rex, ut ampliora ſuppeditaret media Duci ad erigendam & ſuſtinendam cauſam communem, in quâ Confœderatorum ſalus verſatur, & fidem inviolatam ſervaret cum illis initam, conſtituit augere ſuppetias regias quas, hactenus Duci præſtitit, ad terminos & conditiones ſequentes.

I. Ut facultatem ſufficiat Duci ſummo utique Imperatori Confœderatarum virium, faciendi & conſervandi inpoſterum exercitus vegeti, ad formanda conſilia & inſtituta, quæ cauſæ communi videantur maximè commodare; promittit regia majeſtas præſtare, quamdiu præſens hoc bellum geretur, quatuor milliones librarum annuos initio conſtituto in quintum decimum Novembris jam adventantis, in ſtipendium & ſuſtentationem illarum copiarum, ex quibus exercitus ille conſtabit.

II. Promittit etiam regia Maieſtas, ſortem illam quatuor millionum dehinc adnumerandam per quartas, adeò ut primus terminus incipiat die 15. Novembris, fiatque per antecipationem, ut Dux facultate polleat copias ſuas quantocyus reſtaurandi, ad numerum convenientem: adeò ut pars pecuniarum, quatringenda nempè millia librarum adnumerentur præſentia altero die poſt obſignatos hoſce articulos; centena millia librarum ſub finem Decembris proximi, & quod reliquum fuerit, ad diem quintum decimum Februarii, quo ipſo expirabit terminus primus.

III. Solutio cæterarum quartarum præſtabitur poſt operam exhibitam, utpote ſingulis trimeſtribus unus millio librarum, modò Dux obligetur repræſentare exercitum intra viceſimum Januarii proximi, ſexies mille equitum, & duodecies mille peditum Germanorum, adeòque partem pecuniarum, quæ prænumerabuntur, impendat conſcribẽdis novis copiis, de quib⁹ conveniet etiã.

IV. Obligatur inſuper Dux, facere & ſuſtentare exercitum in poſterum, qui conſtet ſex millibus equitum, & duode-

duodecim millibus peditum, cum apparatu tormentario, ad numerum, ut infimum, bis mille equorum, & præfectorum, quos uſus requirit neceſſario induſtrios. Sic igitur tenebitur propter quatuor milliones librarum, ſubminiſtrare annonam & apparatum belli, ducibus ſtipendia adnumerare, & in univerſum præſtare quoſvis ſumptus, apud exercitum ſuſtinendos, per decurſum iſtius anni, quocunque demum nomine veniant.

V. Promittit præterea Dux, omnibus ſuis copiis præfectum iri laudatos duces, quos leget ex probatiſſimis & capaciſſimis armorum gerendorum: Equitem curabit valido equo, & ad minimum thorace ac dorſuali ferreo, duabusque fiſtulis ephippiarijs inſtrui, peditem habebit exercitatum, ſclopeto & Jona pulveraria, ſariſsâ & thorace munitum Quando appropinquabit provinciæ alicui, quæ regem agnoſcat aut dominum, aut patronum, militem ſubiiciet ordini ac diſciplinæ arctiori, ne ſubditi regij oppreſſionem patiantur.

VI. Convenit etiam, & conſtitutum eſt, ut Dux impendat quatuor illos milliones librarum in ſtipendium univerſi exercitus, adeò ut annus abſolvatur octo luſtrationibus, quibus pecunia adnumeretur exercitui, quamdiu cis Rhenum verſabitur; eâ tamen conditione, ut quamprimum traijcere Rhenum poterit & illic hoſpitari, tantummodo ſex luſtrationes peragantur, Duce interea obligato ad parcam pecuniarum regiarum diſpenſationem, tanquam propriarum

VII. Quod ſi ut ad pacem generalem perveniatur, quem unicum ſibi ſcopum regia majeſtas cum Principibus Confæderatis ſumſit, Deo libuerit aſpirare cæptis Confæderatorum, unde alii Principes, Status & urbes Germaniæ, ubi falſam ſpem, quam ſuſceperunt ex pace Saxonicâ, depoſuerint, ad arma corripienda animentur, & Confæderatis accedant; Dux impendet pecunias, quas regia majeſtas obligatur ipſi præſtare, ad emolumentum cauſæ publicæ, & partem ex quatuor millionibus illis librarum diſtribuet, juxta numerum earum copiarum, quas ſummæ rerum addere queant.

VIII. Quemadmodum etiam, ſi vires Confæderatorum augeſcant, ut jam collatis ſignis ſeſe inferre audeant, & hoſti-

hoſticum incurſare; eo caſu promittit Dux imminuere ſumptus regiæ Maieſtati vt ex quatuor millionibus librarum tantundem decedat, quantum acceſſerit ex hoſtico, ad alendas copias; in eo autem totus erit bona fide, & pro viribus, vt regia majeſtas quamprimum exoneretur nimijs ſumtibus.

IX. Quoniam verò majeſtas regia non vult obligari ad præſtandos illos quatuor milliones librarum, niſi Dux connumeret ſex millia equitum, & duodecim millia peditum, intra diem viceſimum Ianuarij appropinquantis; convênit itidem, vt vniverſæ illæ copiæ ſtipendium accipiant ex manu theſaurarij, quem regia maieſtas leget, ex recenſione proximè à viceſimo Januarij inſtituenda per Commiſſarios & Antiſcribas militares regiæ majeſtatis, adeoque communicatis operis cum legato ſummo, quem rex prodet, & Quæſtore ſummo, apud Ducem vtroque permanſuro.

X. Cum autem plerumque committantur plurimi errores in recenſionibus per avaritiam præfectorum, quibus ſolitum eſt, lacunas copiarum explere milite alieno, ad diem luſtrationis, poterũt poſt recenſionem factam quandocunque id poſtulabunt Commiſſarius & Quæſtor, inſtituere aliam recenſionem, in qua deducatur, ad commodum regiæ maieſtatis, in quemlibet equitem quadraginta libræ, & duodecim libræ in peditem, portio autem præfectorum ad eandem rationem.

XI. Quod ſi Dux non exhibeat numerum definitum copiarum, quas tenetur intra conſtitutum tempus præſtare; integrum fuerit regiæ majeſtati dare ipſi copias Gallicanas aut exteras, vt exercitus ad numerum illum excreſcat, ſexies mille ſcilicet equitum, & duodecies mille peditum, in quem vſum concedet, quicquid ex quatuor millionibus librarum redundabit.

XII. Quod ſi ex aliquo conflictu, aut alio quovis caſu Dux perdat exercitum, aut partem illius, regia majeſtas opitulabitur ad alium conſcribendum, forte ex quatuor illis millionibus librarum deducta.

XIII. Promittit etiam maieſtas regia, ſi Dux ipſus, aut aliquis præfectus militaris ab hoſtem conflictu, capiatur, aut alia quavis occaſione in manus illius incidat, ſe ſe

 eandem

eandem Curam adhibiturum, quam gerit pro ſummis ducibus ſuorum exercituum.& præfectis proprijs.

XIV. Quemadmodum verò regia majeſtas promittit, ſeſe nullam vnquam pacis aut tranſactionis negotiationem cum hoſtibus admiſſurum, niſi Dux in ea comprehendatur, cum principibus Confæderatis, & omnibus præfectis militaribus ac militibus exercitus, vt in libertatem reſtituantur,& poſſeſſionem bonorum,& ſtatuum, quos ſuos habent.

XV. Ita Dux obligatur, & ſuo,& illorum Principum nomine, qui in Confæderatione permanebunt, aut in poſterum poſſent eidem accedere, nullam auſcultare tranſactionem cum Imperatore & complicibus, quocunque ſub prætextu, ſine interceſſione & conſenſu regiæ majeſtatis.

XVI. Articuli iſti obſignati ſunt à Commiſſarijs quos rex nuncupaverat, ex virtute poteſtatis in ipſos collatæ, quemadmodum etiam à *Ponikano*, Conſiliario & gubernatore Franconiæ. Commiſſario deputato abs Sereniſſimo Duce Bernhardo Vinarienſi, ex virtute poteſtatis,in ipſum à Serenitate ſua collatæ: Qui Commiſſarij tum ex parte regiæ maieſtatis, tum ex parte Ducis, promiſerunt præſtare literas ratihabitionis intra menſem proximum, ex hoc ipſo die & obſignatione præſentium numeratum.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 26. Octobris anno 1635.

Signatum.

Bullionus.
Buthilerius.
Servientus.

&

Ponikanus,

Quam tranſactionem vbi fuit exhibita à nobis Commiſſarijs,& de verbo ad verbum examinata in noſtro Senatu,habuimus gratam, approbatam & ratam; habemus gratam, approbamus & ratificamus per iſtas præſentes literas,

literas, noſtra manu obſignatas: promittimus perinde fide & verbo regio, univerſum hoc ſervare & cuſtodire, ut neque directè neque indirectè infringamus, aut feramus, a noſtra parte infringi ullo modo, & quacunque ratione. Ea enim eſt noſtra voluntas.

In quorum fidem juſſimus apponi noſtrum ſigillum ad iſtas præſentes.

Datum ad Fanum Germani in Læo, die 10. Novembris, anno gratiæ 1635. & regni noſtri viceſimo quinto.

Signatum.

Ludovicus.

& inferius, ex juſſu regis:

Buthilerius.

Articuli ſecreti.

Quamvis per articulos hoc ipſo die conſignatos inter Bullionum & Buthilerium ex unâ virtute poteſtatis à regia majeſtate, in eos collatæ, & Ponikanum ex altera parte, mandata & poteſtatem ſpecialem à Duce Bernhardo Vinarienſi adeptum, conſtitutum ſit, ut rex ſuppeditet quatuor milliones librarum annuos, ad ſuſtentationem exercitus, qui ſex millibus equitum, & duodecim millibus peditum conſtet, & ſummo imperio Ducis, cum cæteris viribus Principum Germaniæ Confæderâtorum ſubſit: Conventum nihilominus & concluſum per iſtas literas ſecretas, quæ tamen eandem vim & virtutem obtinebunt cum cæteris hoc die conſignatis, cum exercitus ille poſtquam ſit alendus ſtipendio regio, promittit Dux, ſeſe eum ducturum auſpicijs regis, regi omnem operam eo exercitu erga quoſvis, & adverſus omnes adfuturum, quæcunque demum mandata & juſſa in contrarium ſuggerantur.

Articuli iſti ſecreti fuerunt à nobis Commiſſariis deputatis à regia majeſtate, & à Sereniſſimo Duce Vinarienſi, conſignati & concluſi, ut habeant eandem vim & virtutem cum publicis, de quibus convenimus hoc ipſo die ex utraque parte, ut ratificentur à rege & à duce intra menſem.

In quorum fidem ſignavimus præſentes hoc die 26. Octobris anno 1635.

Signatum.

Bullionus.
Buthilerius.
Servientus.

&

Ponikanus.

& roboratum ipſorum reſpectivè inſignijs.

Articuli autem iſti ſecreti habebantur rati, & comprobabantur ad fanum Germani in Læo, à majeſtate Chriſtianiſſimâ, die 10. Novembris, anno 1635.

CAPUT XXX.

Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; tum Chriſtinam, reginam Sueciæ, adverſus Imperatorem Ferdinandum II. & complices, pro libertate Germaniæ, inita VViſmariæ, anno 1636. die 10. Martii.

Ludovicus gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ; omnibus præſentes haſce literas viſuris Salutem.

Poſtquam conſtabilivimus pacem & quietem in noſtris Statibus, quâ populares noſtri fruuntur, per gratiam Dei ab aliquot annis, principalem ſollicitudinem convertimus ad ſocios fulciendos & juvandos, ut eos præſtaremus incolumes adverſus hoſtium inſtituta. Id verò undiquaque nobis ſucceſſit, tum per potentiam armorum, tum beneficiis & liberalitate.

Quemadmodum verò inter ſocios ſemper particulari benevolentia complexi ſumus Status Germaniæ, & Coronæ Sueciæ, ad imitationem defuncti regis, honoratiſſimi Domini noſtri & parentis, cuius memoria eſt in benedictione, ita gratum nobis accidit, ut confirmemus & renovemus tempeſtivè ſocietatem cum Coronâ Sueciæ initam, & continuo fluxu in eos derivemus beneficia noſtra, quò ipſi cordatius reſiſtere queant Cæſareanis & Hiſpanis, hoſtibus ſuis perpetuis.

Id verò illi probè præſtitere, ut ſæpius invaſerint cum inſigni emolumento hoſtes; unde non minus conſultum viſum, contribuere operam, ut Corona Sueciæ & Status Germaniæ fruantur quiete ſecura; & animadverſum fuit, provincias à Cæſareanis & Hiſpanis per Germaniam occupatas, præbere opportunitatem Orbis Chriſtiani turbandi, & principaliter tollendæ ex noſtris & Coronæ Sueciæ Statibus pacis ac tranquillitatis, id quod pro lubitu, quotieſcunque facultas fuit conceſſa, patrârunt, adeò ut nunquam non occaſiones & media tumultuandi rimentur.

Hinc lubentiſſimo animo condeſcendimus, ut Commiſſarij noſtri deputarentur, qui agerent cum fiduciariis reginæ Sueciæ, ex ampliſſimis mandatis, de mediis convenientiſſimis, quibus Hiſpani in eum ordinem redigantur, ut illas provincias nequeant in poſterum ſiniſtro uſu exercere ad detrimentum unius atque alterius. Speramus autem, ſic pontem ſterni ad pacem orbis Chriſtiani, quæ profectò ſolidè non poteſt conſtabiliri, quam diu Hiſpani ſpem & media deſcendi in tumultibus ponent. Hinc noſtri, & reginæ Sueciæ commiſſarii convenêre in ea capita, quæ ſequuntur.

I. Confœderationi defenſionem & ſecuritatem utriuſque

que regni conſtato, ad conſervandas immunitates & libertates Germaniæ.

II. Rex bellum facito in provincijs hæreditariis domus Auſtriacæ transRhenum, & regina Sueciæ in cæteris provinciis hæreditariis illius familię, id eſt, in regno Bohemię & in Sileſiâ.

III. Principis & Status Imperii qui ſpoliati ſunt ſtatibus ſuis, reſtituuntur, & qui à ſocietate receſſere, reducantur.

IV. Omnia per Germaniam reſtituuntur in ſtatum, in quo fuerant anno milleſimo, ſexcenteſimo decimo octavo.

V. Rex Galliæ & Regina Sueciæ relinquunto exercitum liberum religionis in locis occupatis, quale prius illic fuerit.

VI. Rex Galliæ, & regina Sueciæ continuanto bellum donec ſibi ſatisfactum ſit, & acquieſcere poſſint.

VII. Rex Galliæ et regina Sueciæ ſtrenuam operam navanto, ut Principes utriuſque Saxoniæ ad ſuas partes pertrahant.

VIII. Copiæ militares Regis, et reginæ Sueciæ liberum commeatum habento per provincias utriuſque reciprocè.

IX. Directorium conſilii formati reſtabilitor quemadmodum Hailbrunnæ fuit receptum.

X. Quicquid rex Gallię et regina Sueciæ occupaverint, quilibet retineto ſibi quamdiu bellum viget.

XI. Rex Galliæ, et regina Sueciæ mutua præſtanto ſibi auxilia, ſi per hoc bellum alterutri ſuboriatur hoſtis novus.

XII. Rex Galliæ adnumerari curato ſingulis annis per duos terminos Reginæ Sueciæ millionem librarum turneſiarum, et quinquaginta millia librarum in prætertum.

XIII. Rex Galliæ et Regina Sueciæ neque pacem, neque inducias faciunto cum Imperatore et complicibus, coniunctim et ex communi conſenſu.

XIV. Rex Galliæ et regina Sueciæ habento ſuos legatos et Oratores in aula utraque, apud legatos ſuos ſummos in Germania.

XV. Rex Galliæ & Regina Sueciæ neque pacem neque inducias, niſi eodem tempore paciſcunto.

XVI. Tranſactio pacis inſtituitur Coloniæ Agrippinæ.

XVII. Negotiatio Confœderationis rata habetur à rege Galliæ & à reginâ Sueciæ ; ſucceſſores ipſorum eam obſervanto.

XVIII. Rex Galliæ & Regina Sueciæ obligantur ad mutuam opitulationem , ſi forte ab hoſtibus infringantur pacta pacis futura.

XIX. Confœderatio conſtato per triennium.

Articuli præſentes conſignati ſunt à Commiſſarijs, per Majeſtatem Chriſtianiſſimam nominatis , ex virtute poteſtatis ipſis collatæ, quemadmodum & à Commiſſarijs reginæ Suecicæ, æquè ex virtute ipſis collata: qui Commiſſarij, ex parte vtraque promiſerunt , ſeſe procuraturos ratihabitionum literas intra unum menſem, ab hoc ipſo die conſignationis:

In quorum fidem obſignarunt has præſentes ſuis ſigillis ordinarijs, appoſitis etiam inſignijs , Actum Wiſmariæ, anno 1636. die 20. Martij.

Quæ tranſactio & qui articuli ſuperius tranſcripti, nobis fuêre exhibiti à noſtris Commiſſarijs , quos vbi vniverſos vidimus , & de verbo ad verbum examinavimus in noſtro ſenatu , habuimus gratos , approbavimus & ratificavimus; habemus gratos, approbamus & ratificamus per literas haſce præſentes , ſignatas manu noſtrâ. Promittimus denique fide & verbo regio cuſtodire, & ſervare vniverſos , vt non impingamus, neque directè, neque indirectè non ſeremus ex noſtrâ parte in eos impingi ullo modo aut ratione. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

In cuius rei teſtimonium juſſimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes.

Datum

Datum ad ſanum Germani in Læo, die 15. Aprilis, anno gratiæ 1636. & noſtri regni 16.

Signatum.

LUDOVICUS.

& in replicâ, Ex juſſu regis.

BUTHILERIUS.

CAPVT XXXI.

Pacta Confœderationis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; tum Gulielmum Landgravium Haſſiæ, inita Veſaliæ anno 1636. die 21. Octobris.

SEreniſſimus, Chriſtianiſſimus & Potentiſſimus Princeps Ludovicus XIII gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ, continuatis ſollicitudinibus de conſervatione Principum & Statuum per Imperium, amicorū ſuorum & ſociorum ſpecialiter vero eorum qui unionem redintegrarunt cum Gallia & Corona Sueciæ, ad conſervationem libertatum Germanicarum, et ad acquirendam pacem æquam ſecuram et generalem Orbi Chriſtiano; miſſo etiam inde ab anno præterito Illuſtriſſimo et excellentiſſimo domino Melchiore Mitta de Cheurieres, marchione Sancti Chaumontij, Comite de Miolans & de Anjou, primo Barone de Lugduno & de Sabaudia, Equite aurato ſuorum Ordinum, Conſiliario perenni, legato ſuo generali apud exercitus, & gubernatore urbis ac Citadellæ Sequeſteronis, legato extra ordinem in Germaniam, cum plena poteſtate confirmandi vivâ voce, ſcripto & effecto Principibus, Statibus

tibus & communitatibus imperii fiduciam, & ſinceram ac bonam voluntatem regiæ majeſtatis erga ipſos:

Eidem in mandatis dat particularibus, ut adeat ſuo nomine illuſtriſſimum & potentem Principem, Guiliel-mum Landgravium Haſſiç, Comitem Cattimeliboci, Dieſiç, Ziegerhainæ ac Niddæ, Principem ſacri Imperij, tanquam unum ex principalioribus Confœderatis, atque ex numero eorum, quorum perſonas & merita maximi faciat, præter antiquam ſocietatem & protectionem, quam familiares ipſius ab omni tempore cum regno Galliæ tenuère.

Ubi verò legatus hæc expediverit ab ipſo menſe Junij poſtremo, & fecerit tranſactionem die duodecimo ejuſdē menſis Mindæ cum Scheffero, Sixtino & Vultejo, Conſiliatijs illius principis, quos deputaverat et reliquerat in eum finem apud illum Legatum, cùm præſens nihil abſolvere potuiſſet, ob neceſſitatem prægnantiſſimam, quâ ad exercitum revocabatur; cum et viciſſitudines rerum, quæ ſunt conſecutæ poſtmodum, et rationes quædam magni momenti impedierint hactenus ratihabitionem, quin imo perſuaſerint novatum conditionum auctatium.

Ut igitur Landgravius teſtatum faceret, quantopere coleret regiam Majeſtatem, gratam memoriam beneficiorum, & ſtudium erga bonum publicum, cauſamque communem, cujus emolumentum regia majeſtas nunquam non cupit curare, quemadmodum & illud Coronæ Suecicæ, adeoque omnium Cōfœderatorum, ſic tranſivit veſaliam, in agrum Clivenſem, quo legatus abibat, & illic fecère ac concluſère præſentem hanc tranſactionem, juxta articulos ſequentes.

I. Landgravi⁹ promittit ſuſtentare exercitum, qui conſtet ſeptem millibus peditum & tribus millibus equitum, quem producat ad gerendum bellum adverſus hoſtes communes per Germaniam, uſque ad finem præſentis trāſactionis, agatque ex compacto cum rege Chriſtianiſſimo, Corona Sueciæ & omnibus ſocijs.

II. Ibit, quamprimum poterit, omnibus modis opitulatum Hermenſteynio, ex ſerie tranſactionis Mindanæ

danæ & ſecundum conditiones, Hagæ Comitis die 13. ſeptembris poſtremi pactas.

III. Quicquid princeps iſte in poſterum acquiret, & occupabit, non poterit reddere hoſtibus, neque etiam jam occupata, præter voluntatem regiæ majeſtatis.

Omnes principes & Status, quicunque antehac ab iſtis ſtabant partibus, aut qui ab hoſtibus communibus volent facere ſeceſſionem, vt ad curam boni publici accedant, poterunt admitti, aut ſaltem ſuſcipi in Neutralitatem à rege & Corona Sueciæ Landgravius verò promittit, ſeſe non impacturum in tranſactiones, quas regia majeſtas & Corona Sueciæ cum ipſis inſtituent, modò tempeſtivè admoneatur, ne adigatur reddere quæ occupata tenet aut contributiones reducere.

V. Landgravius promittit relinquere liberum exercitium religionis Catholicæ Apoſtolicæ & Romanæ, adeòque Eccleſiaſticis integram poſſeſſionem & fruitionem ſuorum bonorum, in ijs locis, quæ ab anno 1618. occupavit, aut porrò occupabit in poſterum, nunquam permiſſurus, vt quicquam immutetur aut innovetur hic aut illic in ſtatu, quem obtinebant anno 1618. Rex viciſſim promittit idem Proteſtantibus per ea, quæ ſibi in Germaniâ acquirere poſſint.

VI. Si propter emolumentum regis, aut cauſæ, communis copiæ aut exercitus Maieſtatis Chriſtianiſſimæ neceſſum habeant tranſire terras & Status Landgravij, præbebit ipſis hoſpitia & ſecuritatem neceſſariam, etiam annonam, quæ per provinciæ agrum habetur, ea lege, vt miles modeſtiam colat, vbi vero mora illic ſit facienda, & annona ac penuti ex vrbibus, adeòque pentoria publica provinciæ ſit exigenda, ſatisfiet principi aut frumento aut argento.

VII. Landgravius nullam ſuſcipiet negotiationem de induciis, aut pace cum Imperatore, ſive cum rege Hungariæ, complicibusve, ſine ſcitu & conſenſu regiæ majeſtatis: licebit tamèn menſtruum inire armiſtitium, ubi neceſſitas exercitum vrgeat, ea lege, vt minimè prolongetur ſine voluntate regiæ Maieſtatis.

VIII. Landgravius promittit Deputatos ſuos ablegato-

ablegare, qui de pace agant quando & vbi conſtituerit rex, per interceſſionem Pontificis Maximi, cum regibus & Principibus complicibus agere adeò vt vniverſam exerat poten iam ad obtinenda & tutanda quæcunque per illam pacem regi & Confœderatis ipſius fuerint promiſſa.

IX. Vt autem Landgravius ne ſuccumbat ſub onere expenſarum, quas bellum poſſet efflagitare legatus ipſi promittit, nomine Domini ſui regis, ipſi adnumerare Hamburgi, aut Amſtelrodami, pro ipſius arbitrio ducenta millia Thalerorum Imperialium quotannis, quam diu tranſactio iſta vigebit, nempe centena millia pecuniæ præſentis, & altera centena millia vltimo die Decembris adven antis.

Rex etiam in iſtum annum *1636.* ipſis adnumerabit, tametſi concluſio iſtius tranſactionis dilata fuerit huc uſque, quod Princeps vtique nihil deſierit agere pro cauſa communi, ſecundum ſtudium ipſius ſolitum erga Maieſtatem Chriſtianiſſimam & bonum publicum, adeoque ex ſpéſuppetiarum, quas habebat promiſſas à menſe Junio poſtremo, per tenorem tranſactionis Mindanæ.

In annos verò ſequentes promittit Legatus eodem nomine ipſi adnumeranda ducenta milli a Thalerorum Imperialium, nempe centena mil ia vltimo die Martij quinquagena millia vltimo Septembris, & altera quinquagena millia vltimo Decembris, quæ ſeries perget vſque ad finem iſtius tranſactionis.

X. Quamvis verò idem princeps legato demonſtraverit, hoſtis potentiſſimi viribus ſuas ferè fo e inferiores ad diuturnum bellum, niſi validiora ſubſidia & copiarum & pecuniarum nanciſcatur; vt tamen teſtaretur ardens ſtudium ad promovendum laudabile regis inſtitutum ex omnibus ſuis facultatibus, & agendum prorſus pro virili, nō recuſavit hanc tranſactionē abſolvere, ſuſceptis quæ offeruntur, certa ſpe fretus, quam ex benignitate & benevolentia regiæ Maieſtatis hauſit, majorum ſubſidiorum.

Quamobrem princeps ſibi ſeponit libertatem rei humillimè demonſtrandæ, neutiquam tamen ab hac tranſactione

actione recedens, cum animum inducat, tum demum regiam majeſtatem eò magis invitari ad fovendam & protegendam ſuam cauſam, ubi rebus geſtis comprobaveris verum & ſincerum ſtudium erga regis emolumentum, & pro bono cauſæ communis.

XI. Idem legatus, nomine regis promittit Landgravio, regiam majeſtatem nulli unquam tranſactioni de induciis aut pace cum Imperatore rege Hungariæ & complicibus inſtituendæ vacaturam, niſi adſcito & comprehenſo Lādgravio, & ſatisfactione præſtitâ.

XII. Promittit præterea idem legatus, Majeſtatē regiam, ſi forte fortunâ ſocietatem aliquam ineat cum rege magnę Britanniç, pro reſtauratione libertatis & Principum Germanorum, omnia officia prçſtituram, ut Landgravius cum emolumento ſuo in illa comprehendatur.

XIII. Inſuper promittit idem legatus, regem porrò continuaturum ſua officia erga Dominos Ordines Provinciarum Unitarum in Belgio, ut Landgravius recipitur in ſocietatem cum ipſis, quemadmodum Majeſtas Chriſtianiſſima id jam mandavit Charnaſſço, legato ſuo in Hollandiam.

XIV. Quod ſi hoſtes communes cogant vi armorum Landgravium ex provincia excedere, promittit dominus legatus, nomine regis ſui, perſonas principis, & conjugis, liberorumque illuſtrium receptaculum inventuros in regno ſuç Majeſtatis, cum benevolentia integrâ, & omnibus officiis, humilitatis, pro dignitate naturalium, donec reſtituantur. Quâ de re Majeſtas Chriſtianiſſima declarabit particularius mentem ſuam, ubi princeps ſermonem eum produci curabit.

XV. Legatus idem promittit denique nomine regis Landgravio, ſtipendium annuum, quod rex ipſi indulget, quotannis exolutum iri, adeò ut prçſenter adnumeretur in unum annū, juxta literas in eum finem perlatas.

XVI. Quod ſi in aliquo prælio, aut alio ſiniſtro caſu inſigniori Landgravius exueretur exercitu, majeſtas regia curabit, ut eundem reſtauret.

XVII. Si poſt pacem factam hoſtes auſint deſtituere, quç in pace continentur tranſacta, aut aliquid moliantur adverſus Coronas Galliæ aut Sueciæ, adeóque adverſus

Land-

Landgravium, & alios ſocios, Coronæ & ſocii obligabuntur ad arma recurrere, injuriamque averruncare, & laborantem defendere; id quod per decem annos obſervabitur, poſt pacem factam & conſtabilitam.

XVIII Pacta hæc conſtabunt, donec bellum finietur, per æquam, ſecuram & generalem pacem.

Ut autem maior ſit fiducia omnium eorum, quæ ſuperius dicuntur, obſignavimus præſentes haſce literas, & iiſdem apponi juſſimus noſtra inſignia, ſub ratihabitione & comprobatione regis Chriſtianiſſimi, quam idem legatus promittit ſeſe procuraturum ante finem anni labentis.

Factum Veſaliæ, die viceſimo primo Octobris, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo ſexto.

Ita Signatum.

S. Chaumontius.

&

Guilielmus Landgravius Haſſiæ

& obſignatum ipſorum inſigniis.

CAPUT XXXII.

Exempla plurimorum Imperatorum, & regum ſub lege Dei, aliorumque Principum, qui, ut ſuperiores evaderent hoſtibus, populorum infidelium opera, utpote contrariorum legi ſuæ & religioni, ſunt uſi.

INvenire licet per ſacram ſcripturam, Davidem, virum fortem

fortem & ſanctum Prophetam; lapſu etiam temporis Regem Iſraelis, ut Saulis Regis, Domini ſui, manus atroces effugeret, ſeſe ad Regem Achis, idololatram & hoſtem legis divinæ ſubduxiſſe, etiã paulò poſt ordines traxiſſe inter infideles qui prodibant adverſus populum ſuę ipſius legis.

Sic Aſa Rex Iudæ in auxilium ſibi adſcivit Benadadum Regem Syriæ ido o atram, ut ſic diſpelleret malevolentiam Regem Iſraelis.

Conſtantinus, princeps Chriſtianiſſimus, & idem Imperator, cui ſedes Apoſtolica plurimum debet, in exercitu habeat magnum numerum Gothorum, Idololatrarum, quorum Dux erat ipſe.

Bonifacius, Comes, admodum laudatus D. Auguſtino in epiſtolis, ad defenſionem, forſan ad vindictam alicujus injurię ſuſceptæ, Vandalos in Africam vocavit, genus mortalium à noſtrâ religione remotiſſimum.

Narſes Eunuchus, Dux fortiſſimus Imperatoris *Iuſtiniani*, & inter paucos religioſus, quod maximè licet colligere ex ſupremis tabulis Sancti Georgii, plurimiſque templis conſtructis & apud Venetos & apud Rauennates, auxiliàres ſibi optavit Lombardos, qui id temporis abhorrebant à nomine Chriſtiano.

Arcadius Imperator Conſtantinopolitanus, princeps æquè religioſus, ac ſapiens & induſtrius, uti celebratur ab omnibus, qui hiſtoriam illius attigerunt, cum jam cum morte eſſet conflictaturus, ut qui cuperet Thedoſio puero octenni patronum diceret, gnarus etiam Honotium ſratrem minus aptum ad tuendam dignitatem Imperialem, animum ad Regem Perſarum convertit Idololätrarũ apud quos tum temporis rerũ potiebatur Iſdigerdes, quem ſupremis tabulis rogat, ut curam & tutelam pueri ſui, atque Imperii ſuſciperet: id quod per eam tempeſtatem ab omnibus principibus Chriſtianis fuit collaudatum. Nam Rex Perſarum non tantummodo ſuſcepit onus tutelæ, ſed etiam fidem ſervavit intemeratam uſque ad extremum vitæ articulum.

Heraclius Imperator, antequam hęreſin imbibiſſet, Saraceno mille ùtebatur in pluribus expeditionibus bellicis

Baſilius & Conſtantinus, filii Johannis, Imperatoris Conſtantinopolitani occuparunt Apuliam & Calabriam adjutante Oſtenzio Saraceno, quem paulo ante exterminaverant Cretâ.

Henricus & Fridericus fratres Regis Caſtiliani, ſedente Pontifice Clemente IV. cum ſocios haberent Conradinos evocârunt Saracenos terra marique, non ut provinciam tutarentur, ſed ut Gallo, Italia eijcerent. Unde non longè poſt ſubjecerunt ſibi Siciliam, exercitu etiam Africano in ſuas partes traducto.

Ludovicus Sfortia. Dux Mediolani, cum plurimis aliis Italiæ Principibus, ut Gallos extorres ageret, à Bajaſethe per vaſiamenta obtinuêre equitum ſatis copioſum.

Maximilianus Auſtriacus, non ut vim il a amarceret, ſed ut Venetorum rempublicam everteret, laboravit Turcam in eum finem provocare.

Franciſcus I. Rex Galliæ: cùm animadverteret Caroli V. ambitionẽ & aviditatem (is enim nihil penſi habuit, an rex Magnæ Britanniæ hæreſis aut ſchiſmate eſſet infamis, tam etſi eam ignominiæ notam inuſſiſſet Pontifex maximus, ubi fœdus cum eo pepigit, ad Galliam deſtruendam & diſpeſcendam, Regnum ſanè tum Catholiciſſimum) neceſſum habuit ut potentia utrique eſſet par, Turcarum ſuppetiâs adſciſcere,

Exoriente ſchiſmate in Eccleſia, anno ſeptuageſimo ſeptimo, ſupra milleſimum treceteſimum, mortalitatis exuvias poſuit Gregorius II. Pontifex Maximus, in cujus locum ſuffectus fuit Archiepiſcopus Barri Neapolitanus cui nomen baptiſmale Bartholomæus, ſalutari autem voluit Urbanus VI, is quinque Cardinales una in mare præcipitavit.

Innocentius VII. Pontifex maximus ex feneſtra ſuperiori deturbatur ab aliquot Romanis.

Paulus IV, Pontifex Maximus Neapolitanus, ex familia Caraffarum oriundus, qui extirpanda hæreticę pravitati explorator fidei penè univerſam impenderat vitam, aliquando vim patiebatur à Duce Albano, exercituque Hiſpanorum: unde benè multos Germanos in urbem recepit, qui in Tuſcia præſidia tenebant Montalenium, omnes omni-

omninò Lutherani, adeò publicè enſibus ferirent imaginem Domini noſtri JeſuChriſti, Miſſam haberent ludibrio carnes vorarent diebus eſurialibus, nec tamen ob tanta ſcelera puniebantur, ſed ne verbis quidem à ſanctiſſimo Patre noſtro caſtigabantur, qui tamen ob quamlibet minutiam iſtorum criminum, id quod ex cauſa forenſi patuit, mortis & ignis damnavit plurimos, cùm iſta nihilominus tolerarет in peregrinis, tanquam propugnatoribus ſuis, uti eos nuncupare avebat.

Conſtante Ligâ inter Patrem noſtrum ſanctum, Pontificem Maximum, Pium V, & Regem Hiſpaniæ adverſus rempublicam Venetorum contigit prælium novale ad Lepantum, quo per gratiam Dei Chriſtiani ſuperiores fuêre: Accidit tamen, ut eodem die, quo depugnatum eſt, Johānem Auſtriacum accedere die ſeptimo Octobris, anno 1571. qui ad conflictum fuerat compulſus ingratiis, unde non longè poſt prælium Conſtantinopolim miſit, qui eum Turcâ tranſigeret, Antonium nempe Davilianum Hiſpanum, & Polydorium Florentinum, ex Ducis Saxonici exercitu, quos comitarentur Legati Imperatoris, Carolus Kingius & Baro Ugenardiæ; qui præter poteſtatem, quam exhibebant ad perficiendam illam transactionem, tradiderè Mahumeto, Baſſarum principi, epiſtolam à Rege Hiſpaniæ ſcriptam.

Eidem Baſſæ Johannes Auſtriacus, ad demerendam gratiam, dono miſit filium Haly Baſſæ captivum, cùm tamen redimi vellet quinquaginta millibus Ducatorum. Quod ſi eo tempore Veneti diſtuliſſent pangere, Hiſpanus procul dubio prævertiſſet.

CAPVT. XXXIII.

Tranſactio de ſubſidio duodecies centenis millibus librarum, quæ Rex dat Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum; inita à Bullione & Chavinio, Senatoribus Regis intimis, & Commiſſariis ad hoc negotium, tum à Caſpare Vosbergio Equite aurato, domino Iſcalariæ, Deputato ex parte Provinciæ Selandicæ, in Conventu generali Ordinum, & ad idem negotium à Conventu deputatus, die 9. Februarii, anno 1637.

PRovinciæ Unitæ Belgii, cùm recolerent per omnigenam reverentiam & gratitudinem beneficia, favores & ſubſidia, quæ quovis tempore ex Gallia ſuſcepiſſent; & perinde cuperent ſibi conciliare omnibus, quæ intra facultatis terminos verſarentur mediis conſervationem & adoleſcentiam laudatæ amicitiæ & ſocietatis, qua ex benigna Regis Chriſtianiſſimi voluntate hactenus ſplendebant, & conſervare præſentem rerum conſtitutionem, ſecundum omnia quæcunque poſſunt incendere ſplendorem Galliæ, bonum publicum Orbis Chriſtiani promovere, rempublicam Batavam firmare & ſecuram reddere.

In eum finem deputarunt Caſparem Vosbergium, Dominum Iſcalariæ, qui humillimè demonſtraret ſummas expenſas, ad quas Ordines per æſtatem præteritam fuerint adacti ob Bredam obſeſſam & captam, quas etiam facere cogereutur, ob exercitum producendum, ſi maximè facinus aliquod eſſent auſuri adverſus hoſtes communes, adeoque periculum facturi conjunctim cum Majeſtate Chriſtianiſſima, an vi armorum redigi poſſent ad ſenſum

rectæ

ſectæ rationis,& conſtitutionem pacis honeſtę & generalis in Orbe Chriſtiano,quem unicum finem Rex & Domini Ordines ſibi ſemper in hoc bello propoſuêre.

Hinc igitur petit humillimè ſubſidia maximè pecuniaria,ad minuendas vęgrãdes expenſas,quas coguntur Ordines per iſtunc annum continuare, nempe duodecies centena millia librarum, ubi ratio inprimis habenda fuerit, de expenſis per annum ſuperiorem factis

Cum igitur Rex cõſideret prægrandes expẽſas, quas Domini Ordines Generales Provinciarum Unitarũ in Belgio coguntur ferre,ad ſuſtentandas copias, eaſque expeditas ſi maximè velint audere facinus aliquod inſigne adverſus hoſtes communes, & periculum facere coniunctim cum Maieſtate Chriſtianiſſima, an vi armorum queant redigi ad ſenſum rationis,et conſtitutionem pacis honeſtæ & generalis in Orbe Chriſtiano, quem unicum finem Rex et Domini Ordines Generales ſibi ſemper propoſitum habuère in hoc bello.

Hinc Maieſtas Regia,ut media belli continuandi ſuggerat,ipſique exercitum tempeſtive queant producere,adeoque hoſtes occupare maturius,& quæ conventa ſunt,facilius exequi,mandata & poteſtatem dedit Bulliono Senatori ſuo intimo et Quæſtori ſummo, tum Chavinio itidem Senatori intimo, magno theſaurario ſuorum Ordinum et ſecretario mandatorum regiorum, ut eò amplius teſtetur Ordinibus Generalibus perpetuam ſuam benevolentiam, qui conferant cum Voſbergio, Deputato Ordinum Generalium ad nos, ex virtute poteſtatum, inferius addendarum, de articulis et conditionibus uti ſequuntur.

I. Maieſtas Chriſtianiſſima per unum annum ſuppetias feret,cuius initium ducatur ab ipſis Calendis Ianuarii iſtius anni 1637. Ordinibus Generalibus, Provinciarum Unitarum in Belgio,pecuniarias, adnumerabitque duodecies centena millia librarum, quæ Ordines impendent reverà alendis copiis militaribus extra ordinem et morem ſuum præter illas expeditas, adeo ut poſtmodum conſcribantur nec ſors illa duodecies centenarum millium librarum in alium uſum convertatur, Id quod Ordines Generales

promittunt bona fide, & ſervabunt religioſè, ut invadant aut incommodent facilius, quibuſcunque modis & viribus poſſint nocere hoſti.

II. Regia Majeſtas curabit dari in eam ſortem nomina bona, & ad mentem illius, quem ordines Generales cum authoritate miſſuri ſunt in Galliam ad eam rem, ut ſolutio fiat effectiva tribus utrique terminis, nempe quadringenta millia librarum ad numerentur ad diem ratihab tæ iſtius transactionis & totidem intra menſem Iunium proximè venturum, & quod reliquum eſt, intra menſem Septembrem itidem appropinquantem.

III. Quapropter Ordines Generales obligantur exercitum bonum & fortem producere, ad magnum aliquod facinus peragendum: ubi Regia Majeſtas itidem promittit ſeſe pariter bonum & fortem exercitum producturam, qui itidem magnum quid audeat in Belgio, & hoſtibus pro virili incommodet.

IV. Hæc autē inſtituta diſputabuntur ac deliberabūtur inter Principem Auraicum, & illum virum, quem Rex mittet, ut ex ſua parte cum ipſo agat, utroque apprimè guaro, taciturnitatem eſſe animam conſiliorum, adeò ut proſpere procedere nequeant, niſi illa obſervetur religioſè.

V. Conſentiunt Ordines Generales, ut ex ſorte illâ duodecies centenarum millium librarum ſeponantur ſtipendia Ducum Gallorum, quæ ſolvantur & dinumerentur ad illam portionem & rationem, de qua conventum fuit in transactione decimi quarti Aprilis, anno 1634. adeò ut ille, quem Ordines Generales ablegabunt Lutetiam Pariſiorum, ut recipiat duodecies centena millia illa librarum teneatur ibidem ſolvere & præſtare eandem ſummam, ad quam accedunt ſtipendia illa in ultimo ſolutionis termino.

VI. Majeſtas Chriſtianiſſima, & Ordines Generales ratihabebunt utrinque iſtos articulos, intra terminum ſex ſeptimanarum, ſi maximè fieri poſſit.

VII. Transactio iſta nihil penitus derogabit prioribus transactionibus inter Regiam Majeſtatem & Ordines Generales initis, quæ omnes omninò manebunt in ſuo robore & virtute, ut fideliter & religioſè obſerventur ex utraque parte.

Pote-

Poteſtas à Rege Bullionoˡ & Chavinio collata, ad concludendam transactionem ſuperiorem.

Ludovicus gratia Dei Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.
Chariſſimi noſtri principes amici, ſocij & Confœderati, Domini Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, miſſo ad nos Vosbergio legato extra ordinem, qui nobis humiliter demonſtraret vægrandes expenſas, quas ſuſtinere coguntur ad continuandum bellum, etiam nos roget ſubſidium in hunc præſentem annum quindecies centenarum millium librarum, vt exercitum quamprimum expediant; & facinus aliquod nobile adverſus hoſtes communes ſuſcipiant, periculumque faciant conjunctim cum regia maieſtate, an vi armorum illos queant redigere ad ſenſum rationis & conſtitutionem pacis honeſtæ & generalis in Orbe Chriſtiano, quem ſibi vnicum ſcopum Rex & Ordines Generales ſemper habuère propoſitum in hoc bello.

Regia igitur Majeſtas, vt inſtitutum iſtud promoveret ac continuando in poſterum bello, vt exercitus tempeſtiuius poſſit produci & hoſtium conſilia occupare, easque vires præferre, quæ facilius exequantur conventa inter Regem & Ordines Generales, mandata & poteſtatem dedit Bullio no Senatori ſuo intimo, & Quæſtori ſummo, tum Chavinio Senatori itidem intimo, Magno theſaurario ſuorum Ordinum & Secretario mandatorum regiorum, vt conferant cum illo legato, tranſigant, promittant, & reſolvant, concludent & firment vna, quicquid conſultum & commodum videbitur, neceſſariumque ad bonum generale Orbis Chriſtiani particulare iſtius Coronę & Ordinum Generalium, ſignent denique tranſactionem.

Promittimus vtique fide & verbo regio nos gratum habituros, quicquid à Bulliono & Chavinio concordatum & ſignatum fuerit, etiam ratum facturos in forma maxime authentica. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

In quorum fidem curavimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 9. Februarii, anno gratiæ 1637. & regni noſtri viceſimo ſeptimo.

Signatum.

Ludovicus,

ex mandato Regis

Philippeaux.

Poteſtas Vosbergii, Deputaio ab Ordinibus Generalibus, collata.

Provinciæ Unitæ Belgii, & Ordines Generales earum, omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Poſtquam viſum eſt, legatum mittere extra ordinem ad Sereniſſimum, Excellentiſſimum & Potentiſſimum Principem, Ludovicum, gratia Dei, Regem Galliæ & Navarræ, qui humillimè demonſtraret, vægrandes & immanes expenſas, quas coacti ſunt ferre per æſtatem prætetitam, dum obſideretur & caperetur Brega, & quas etiānum porrò ſuſtinere coguntur, ſi maximè velint exercitū producere & aliquod facinus nobile adverſus hoſtes communes patrare, adeoq; periculum facere conjunctim cum Regia maieſtate, an vi armorum eos queant redigere ad ſenſum rationis, & conſtitutionem pacis honeſtæ ac generalis in Orbe Chriſtiano, cuius inſtituti exequendi ergò impræſentiarum omni facultate deſtituuntur, & in annum præſentem quicquam agere liceat, ob cauſas modò deductas.

Cum igitur ſeſe impotentes agnoſcant, aliud refugium aut ſubſidium non inveniunt, quod ſpes expeditum proponet quàm fortiſſimum Regem Galliæ; idcircò, optimò gnari, quanta capacitate, prudentia, fidelitate & induſtria

ſtria polleat Caſpar Vosbergius, Eques auratus, Dominus Iſcalariç, eum ipſum delegimus, qui ex noſtra parte & noſtro nomine, veluti legatus extra ordinem, humilem petitionem illam faciat Regiç Maieſtati, etiam tranſigat cum eadem aut cum eis, quos ipſa ad hoc negotium committet aut alia iſtiusmodi, de quibus tabulas, contractus & promiſſa in ea qua par eſt, forma faciat.

Prçſtabit igitur generaliter in hoc ipſo negotio, in circumſtantiis & appendicibus quemadmodum præſtaremus ſi præſentes perſonaliter adeſſemus, tametſi fors requiratur mandatum ſpecialius, quàm in his pçſentibus contineatur, per quas etiam promittimus ſincerè & bona fide, nos ſtabile habituros & ſervaturos firmum in perpetuum, quicquid per ipſum hac ratione fuerit factum, promiſſum, conventum & accodatum de hoc negotio, idetiam obſervabimus, adimplebimus & ſuſtentabimus inviolabiliter, nunquam in contrarium ituri aut venturi, directè aut indirectè, ullo modo aut ratione quacunque, ſed vniverſum ratificabimus, vbi opus fuerit, & literas ac tabulas expediemus in optima forma, quæ dari poſſit, ad mentem Regiç Maieſtatis.

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, ſub noſtro magno ſigillo, ſubſcriptione & ſignatura, per noſtrum Amanuenſem, die tertio Septembris, anno 1637.

Subſcriptum erat,

S. V. HARSOLTE Vt

& in replica ſcriptum legebatur

Ex mandato Celſorum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum,

CORN. *MUSCHIUS.*

Z 5 Obſigna-

Obſignatum erat magno ſigillo Dominorum Ordinum Generalium, in cera rubra, pendente duplici chordula ex auro & ſerico rubro.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarii & Legati ſubſignati, ex virtute noſtrarum poteſtatum, ſuperius additarum, ſignavimus has præſentes literas noſtris ſignis ordinariis, & iisdem fecimus apponi noſtra inſignia. Factum Lutetiæ Pariſiorum, die decimo ſeptimo Aprilis, anno 1617.

Signatum.

Bullionus:
Buthilerius.
&
Caspar De Vosberguen.

cum ſigillis præfatorum Commiſſariorum & legatorum.

Quam tranſactionem ſuperius ſcriptam, vbi nobis exhibita fuit à noſtris Commiſſariis, poſtquam omnia vidimus & examinavimus de verbo ad verbum in noſtro Senatu, habuimus gratam, comprobavimus & ratificavimus per has ipſas literas, noſtra manu ſignatas: Promittimus perinde fide & verbo regio, cuſtodire & ſervare omnia nunquam in contrarium abituri, directè aut indirectè, neque feremus, ut ex noſtra parte impingatur ullâ ratione aut modo quocunque. Hæc enim eſt noſtra voluntas

In quorum teſtimonium facimus addi noſtrum ſigillũ ad has præſentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 8. Februarii, anno gratiæ 1638. & regni noſtri viceſimo octavo.

Signatum

Ludovicus.

ex mandato Regis

Philippeaux.

CA-

CAPVT XXXIV.

Conventa inter Ducem Bernhardum Vinarienſem, & Regem Galliæ, Ludovicum XIII. &c. die 17. Aprilis anno 1637.

BErnhardus gratiâ Dei Saxoniæ, Iuliaci, Cliviæ & Montium, Landgravius Thuringiæ, Marchio Miſniæ, Comes Marchiæ & Ravensburgi, Dominus in Ravenſt. &c.

Grato animo recolimus, nos à Rege præſenter accipere trecenta quinquaginta millia librarum per Cambuim Diviodomi exſolvendum, centum quadraginta millia librarum a Hulſtio in occaſione quinti decimi May exhibenda, trecenta millia librarum, ſub finem Iunii proximi ab eodem Hulſtio, ſuper quibus ille nobis tradet præſenter promiſſum putum & ſimplex: centum quadraginta millia librarum in aſſignatione bonâ & validâ quemadmodum convenimus cum Regia Majeſtate, quæ flagitare nobis licet ad executionem noſtræ tranſactionis, uſque ad diem 15. May proximi.

Hinc viciſſim promittimus, nos Regiam majeſtatem liberare ab obligatione illorum terminorum, qui incident in diem 15. Novembris, iſtius anni, modò nobis adnumerentur ſexcenta millia librarum, die 15. Augusti proximi, & trecenta millia librarum, die 15. Novembris iſtius anni, Id quod Regia Majeſtas nobis indulſit in præſentem annũ cum hâc mente, ut ad finem anni labentis copias in eũ ſtatum redigamus, quem præſens hoc conventum exigit, ut ſicutrinq; de puncto ad punctum executionem ſortiatur, in quo ſanè nos nulli operæ parcemus.

Hinc igitur movebimus ſub finem menſis Aprilis, quàm tardiſſimè cum copiis noſtris tam equeſtribus, quam pedeſtribus, apparatuque tormentario, qualem noſtra pacta exigunt, in Comitatum Burgundiæ, ut inde traijciamus Rhenum & bellum per Germaniam faciamus con-

conjunctim cum iis copiis, quas Regia Majeſtas voluit indulgere, ad emolumentum Regiæ Majeſtatis & promotionem cauſæ communis.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, die decimo ſeptimo Aprilis, anno 1637.

Signatum.

BERNARDVS SAXO.

CAPUT XXXV.

Pacta Confœderationis & ſocietatis, inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, tum Chriſtinam, Reginam Sueciæ, adverſus Imperatorem Ferdinandum III. Domum Auſtriacam & complices inita Hamburgi, anno 1638. die ſexto Martij.

SErenisſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini Ludovici XIII. Franciæ & Navarræ, Regis Chriſtianiſſimi Conſiliarius Status, utriusque Ordinis Commendator, ac per Germaniam Extraordinarius Legatus, Claudius de Meſmes, Eques, Comes de Avaux &c. Conſtare volumus univerſis ac ſingulis, quorum intereſt, quòd cum traditio Regiarum ratihabitionem fœderis VViſmariæ, die 20. *Martii*, anno 1636. per ſolennes Regum Galliæ & Sueciæ legatos, concepti, variis de cauſis hactenus ſuſpenſa fuerit, nunc verò è re communi judicatum ſit, ut cuncta ritè conſumentur.

Atque interim rebus mutatis quædam inciderint, quæ clariorem explicationem deſiderare viſa ſunt: Nos ex ſpeciali mandato S. R. Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, cum Illuſtriſſi-

ſtriſſimo & Excellentiſſimo Domino, Domino Johanne Salvio, hæreditario in Off. & Thulina Sereniſſimæ Reginæ Sueciæ Conſiliario Secretiori, Aulæ Cancellario, & in Germania Legato, ad hunc quoque actum ſpecialiter inſtructo, congreſſi, dicta Wiſmarienſia pacto recognovimus, et pro uberiori eorundem luce inſequentes articulos ex vi factæ nobis à principibus noſtris, & utrinque commutatæ poteſtatis.

I. Imprimis mortuo Ferdinando III. Romanorum Imperatore, in quem articulus primus pactorum Wiſmarienſium conceptus eſt, bellum à Rege Chriſtianiſſimo & Sereniſſima Regina Sueciæ decretum eſto, geratur & continuetur in Filium eius Ferdinandum, & domum Auſtriacam, eiuſque adhærentes.

II. Hi, ut ad honeſtam tandem pacem univerſalem eò potentius adigantur, uterque Regum, Rex Galliæ quidem per ſuperiorem Germaniam, Regina verò Sueciæ per provincias, Electores Marchionatus & Ducatus Brandenburgiæ & Saxoniæ, ſummis utrinque viribus, arma ſua in hæreditarias Auſtriacorum Provincias, quantum fieri poterit transferre, ac belli ſedem illic figere, contendant.

III. Articulus quartus in gratiam Catholicorum, ut fruantur libero ſuæ Religionis exercitio, & ſuis redditibus, juxta tenorem fœderis, exactè ſervetur, idem quoque in gratiam Proteſtantium dictum eſto.

IV. Tempus fœderi ſtatutum, ex tenore articulorum 17. & 18. à traditis Ratihabitionum inſtrumentis, in triennium numeretur, videlicet à 15. menſis huius, ad 15. uſque diem Martii, anni 1641. incluſivè.

V. De ſubſidiis, ex articulo 11. controverſis ita conventum eſt, ut tametſi traditio Ratihabitionum hactenus ſuſpenſa fuerit, ad belli tamen onera, quæ Regina Sueciæ, prima dicti fœderis firmatione, ad huncusque diem, pro causâ communi ſuſtinuit, ſublevánda, Rex Chriſtianiſſimus det eidem ſtatim hîc Hamburgi (præter reſiduum anni 1637.) quadraginta Imperialium thalerorum millia. Quibus ritè cum prædicto reſiduo numeratis, Regina Sueciæ nihil ulterius à Rege Galliæ, in hunc diem ex cauſa horum fæderum prætendat,

VI. Pro-

VI. Pro tribus verò annis ſequentibus, ad quos fœdus excurrit, videlicet à 15, Martii 1638. ad eandem uſque diem Anni 1641. incluſivè, Regina Succiæ à Rege Chriſtianiſſimo quotannis millionem unum librarum Turonenſium Amſtelrodami accipiat. Mediam partem duobus à reddita Ratificatione, menſibus, hoc eſt, 15, May, 1638. alteram ſex poſt menſibus, nempè 15. Novembris eiuſdem anni, & ita deinceps.

Tum pro præteritis duobus menſibus, tum in anticipationem quatuor ſubſequentium ſolutiones fiant iiſdem diebus, 15, May, & 15. Novembris cuius libet anni: & quoniam moneta Gallica in his ęris minus commoda eſt, Rex Galliæ gratificabitur Reginæ Succiæ moneta Imperiali, dando eidem pro ſingulis millionibus quadraginta millia Imperialium thalerorum in ſpecie.

VII. Et quia ad tractatus cum hoſte inſtituendos, & Rex Chriſtianiſſimus, & Sereniſſima Regina *S*ueciæ crebris amicorum Principum officiis invitantur, nequid in ſe deſiderari poſſit, honeſtas paci Univerſalis conditiones nunquam recuſaturis, quantocyus notum Mediatoribus faciant, ſibi eſſe decretum de pace, induciiſve, non niſi conjunctim agere, nihil abſque mutuo conſenſu paciſci, & utramque cauſam ſimul, & eodem momento pertractare, ut ipſi Mediatores ſuam operam & ſua officia eo dirigant.

VIII. Quibus verò modis certius maturiuſque id fiat, ita convênit, ſi unus idemque locus, omnibus, quorum intereſt, tractatuus tutus, commoduſque viſus fuerit, ibi Gallici & Suecici cum poteſtate legati, cum hoſtium fœderatorum legatis conjunctim agant, tranſigantque: ſin minus, loco quidem ſeorſim, atre, cauſâ, & tempore conjunctim utrobique tractetur, & à Rege quidem Chriſtianiſſimo, Coloniæ Agrippinæ, à Sereniſſima verò Sueciæ Regina, Lubecæ vel Hamburgi, advocatis utrinque communibus per Germaniam amicis & ſociis.

IX. Agantur Coloniæ Res Regis Chriſtianiſſimi, Hamburgi, vel Lubecæ res Reginę Suecicæ, & utroque in loco communium per Germaniam fœderatorum. Interſit tamen tractatui Colonienſi Agens *S*uecicus, Hamburgenſi Lubecenſive Gallicus, uterque tam ſine poteſtate agendi

cum

cum hoſte communi, quàm ſine voto, ſed honeſtâ ſeſſione, ut audiant, & referant ad Plenipotentiarios quisque ſuos & ſicubi opus, præſentes moneant: Nihil autem illis inſciis aut inconſultis utrobique tractetur.

X. Uterque regum ſalvos invicem conductus & ſecuritatem, per Mediatores ab hoſte communi procurent, tàm pro mutuis utriusque legatis, quàm pro communium fœderatorum deputatis, & ſingulorum nuntiis, curſoribus, litteris, Et neque Coloniam, neque Hamburgum, aut aliò prius mittant, quàm acceptis utrinque prædictis omnibus Salvis Conductibus, idque apud Mediatores conſtanter profiteantur.

XI. Si tamen communibus per Germaniam fœderatis Salvi Conductus à Ferdinando negabuntur, eò inſiſtat uterque Regum apud Mediatores, ut ab illo ſaltem ſecuritatem pro iis ſcripto impetrent, quos dicti principes & Civitates Germaniæ ad utrũq; conventũ ablegare voluerint.

XII. Utriuſque Conventus idem ſit primus, idem ultimus dies, & utroque loco omnia collatis conſiliis peragantur: pari paſſu, ac lente utrobique feſtinando.

XIII. Nihil quicquam uno alterove loco concludatur, ſine mutuo & explicito cõſenſu, hinc inde legatorum Galliæ & Sueciæ per dictos Agentes declarando

XIV. Uterque conventus alter ab altero totus pendeat, & ita cohæreant, ut pace vel utroque in loco confectâ, vel neutro diſcedatur, Ideo nullus pacis induciarumve tractatus Coloniæ ſubſcribatur, niſi per Agentem Sueciæ liquido conſtiterit, tractatum Hamburgi ſubſcriptioni quoque proximum eſſe: ac vice verſâ, idem Hamburgi à Legatis Suecicis obſervetur, donec per Agentem Galliæ certiores fiant, Tractatum Coloniæ ſubſcriptum iri.

XV. Rex Galliæ præſtabit eventum Hamburgenſis Tractatus, Regina Sueciæ Colonienſis: & ita quidem, ut ſi alterutrum directè vel indirectè violari contigerit, vel alicui fœderatorum bellum inferri ex causâ & occaſione præſentis fœderis, teneatur utrumque regnum ſine mora, aut tergiverſatione repellere communibus armis injuriam; idque obſervetur ad decennium à die firmatæ pacis.

XVI.

XVI. Utrique tractatui ſupradictus articulus inſeratur: & idcirco utrumque etiam tractatum ultro citroque trãsmiſſum Gallici & Suecici cum poteſtate Legati reſpectivè ſubſcribant.

XVII. Quod de Colonia & Hamburgo dictum eſt, de aliis quoque locis, ſi alibi tractare contigerit, intelligatur.

XVIII. Si Generales Induciæ octo decemve annorum obtineri poſſint, non recuſentur, dum quæ quisq; Regum occupavit, conditionibus utrinque commodis interim retineat, idque vel uno loco, vel duobus ad præſcriptum modum conjunctim tractetur.

Supradicta omnia & ſingula nomine Sereniſſimorum Regum Galliæ & Sueciæ ita tranſacta & concluſa eſſe, hiſce teſtamur, eorumque uti concepta ſunt Ratihabitiones intra diem decimam quintam May, Anni currentis, Hamburgi ſine ulteriori dilatione reciprocè traditum iri recipimus.

In quorum fidem & robur præſentes manibus & ſigillis propriis munivimus, Hamburgi, die 6. Menſis Martii, ſtylo novo, Anno 1638.

CAPUT XXXVI.

Tranſactio inter Regem Ludovicum XIII. & Dominum Ducem Sabaudiæ, inita, 13. Junij, anno 1638.

POſtquam Rex antehac & quidem ab undecimo die Iulii, anno 1635. ligam fecit defenſivam & offenſivam cum Duce Sabaudiæ & aliis Principibus, quorum nomina extant in tractatu illius tẽporis, ut Italia aſſereretur ab oppreſſione Hiſpanorum, qui in hunc uſque diem continuò pergunt, quod occaſiones præſentes planum faciunt, in invaſione Vercellarum, ſed Majeſtas Regia hactenus nõdum

dum potuit obtinere effectum boni adeò juſti, nec inducere Hiſpanos ad conciliandam pacem generalem, ſecuram & compendioſam Orbi Chriſtiano.

Cùm autem ſemper deſideret libertatem & quietem Italiæ, decrevit renovare aliam ligam cum Domina *D*uce Sabaudiæ, ſorore ſua, matre & tutrice Ducis *S*abaudiæ, Franciſci Hyacinthi, filij ſui, & adminiſtraticis illorum ſtatuum; quod conſilium Regiæ majeſtatis Domina Dux cupiens promovere, & ſequi exẽplum defuncti *D*ucis Sabaudici, ad aſſerendos ſuos ſtatus, conventum eſt in conditiones ſequentes.

I. Ut ſit liga offenſiva & defenſiva inter Regem & Dominam Ducem Sabaudiæ, ſororem ſuam, veluti matrem & tutricem, Franciſci Hyacinthi, filii ſui, in cuius executione obligantur facere bellum apertum adverſus Hiſpanos, usque ad finem anni 1640. In quem finem producent exercitus ſuos intra quintum decimum diem, aut maturius, ſi fieri queat, qui eo numero copiarum conſtet, uti inferius definietur.

II. In eum finem contribuet Rex duodecim millia, peditum, & mille quingentos equites, ſuo ſumtu.

III. Domina Dux Sabaudiæ, præter præſidia in locis munitis (quæ ſarta recta habebit) alet in caſtris ſuo ſumtu, tria millia peditum, & mille ducentos equites.

IV. Præterea Domina Dux alet ad exonerationem Regis, tria millia peditum, & mille ducentos equites, qui cõnumerentur iis copiis, quas Regia Majeſtas tenetur contribuere ad hanc præſentem ligam, in quorum ſtipendium & ſuſtentationem Regia Majeſtas adnumerari faciet quotannis octingenta quadraginta millia librarum.

V. Cùm ſummam per difficultatem tormenta traducãtur Montes, Domina Dux ſua expediet, usque ad numerũ quintum decimum cum veſte, magiſtellis globis æquatæ molis, & carris ad vecturam neceſſariis: Idcircò regia majeſtas in ſeſe recipiet reliquos ſumtus, quos res tormentaria exigit, ſuppeditabit pulverẽ intratum, funiculos, plumbum & cæterum apparatum, præter illa, quæ Dominæ Duci excipiuntur curanda: quòd ſi tormentorum aliqua, aut univerſa perdantur, rumpantur aut findantur, tum preti-

In quorum fidem curavimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 9. Februarii, anno gratiæ 1637. & regni noſtri viceſimo ſeptimo.

Signatum.

LUDOVICUS.

ex mandato Regis

PHILIPPEAUX.

Poteſtas Voſbergii, Deputato ab Ordinibus Generalibus, collata.

Provinciæ Unitæ Belgii, & Ordines Generales earum, omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Poſtquam viſum eſt, legatum mittere extra ordinem ad Sereniſſimum, Excellentiſſimum & Potentiſſimum Principem, Ludovicum, gratia Dei, Regem Galliæ & Navarræ, qui humillimè demonſtraret, vægrandes & immanes expenſas, quas coacti ſunt ferre per æſtatem præteritam, dum obſideretur & caperetur Brega, & quas etiãnum porrò ſuſtinere coguntur, ſi maximè velint exercitũ producere & aliquod facinus nobile adverſus hoſtes communes patrare, adeoq; periculum facere conjunctim cum Regia maieſtate, an vi armorum eos queant redigere ad ſenſum rationis, & conſtitutionem pacis honeſtæ ac generalis in Orbe Chriſtiano, cuius inſtituti exequendi ergò impræſentiarum omni facultate deſtituuntur, & in annum præſentem quicquam agere liceat, ob cauſas modò deductas.

Cum igitur ſeſe impotentes agnoſcant, aliud refugium aut ſubſidium non inveniunt, quod ſpes expeditum proponet quàm fortiſſimum Regem Galliæ; idcircò, optimò gnari, quantâ capacitate, prudentia, fidelitate & induſtria

ſtria polleat Caſpar Vosbergius, Eques auratus, Dominus Iſcalariç eum ipſum delegimus, qui ex noſtra parte & noſtro nomine, veluti legatus extra ordinem, humilem petitionem illam faciat Regię Maieſtati, etiam tranſigat cum eadem aut cum eis, quos ipſa ad hoc negotium committet aut alia iſtiusmodi, de quibus tabulas, contractus & promiſſa in ea qua par eſt, forma faciat.

Pręſtabit igitur generaliter in hoc ipſo negotio, in circumſtantiis & appendicibus quemadmodum præſtaremus ſi præſentes perſonaliter adeſſemus, tametſi fors requiratur mandatum ſpecialius, quàm in his pręſentibus contineatur, per quas etiam promittimus ſincerè & bona fide, nos ſtabile habituros & ſervaturos firmum in perpetuum, quicquid per ipſum hac ratione fuerit factum, promiſſum, conventum & accodatum de hoc negotio, idetiam obſervabimus, adimplebimus & ſuſtentabimus inviolabiliter, nunquam in contrarium ituri aut venturi, directè aut indirectè, ullo modo aut ratione quacunque, ſed vniverſum ratificabimus, vbi opus fuerit, & literas ac tabulas expediemus in optima forma, quæ dari poſſit, ad mentem Regię Maieſtatis,

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, ſub noſtro magno ſigillo, ſubſcriptione & ſignatura, per noſtrum Amanuenſem, die tertio Septembris, anno 1637.

Subſcriptum erat.

S, V. HARSOLTE Vt

& in replica ſcriptum legebatur

Ex mandato Celſorum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum.

CORN. MUSCHIUS.

Obſignatum erat magno ſigillo Dominorum Ordinum Generalium, in cera rubra, pendente duplici chordula ex auro & ſerico rubro.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarii & Legati ſubſignati, ex virtute noſtrarum poteſtatum, ſuperius additarum, ſignavimus has præſentes literas noſtris ſignis ordinariis, & iiſdem fecimus apponi noſtra inſignia. Factum Lutetiæ Pariſiorum, die decimo ſeptimo Aprilis, anno 1627.

Signatum.

Bullionus,
Buthilerius.

&

Caspar De Vosberguen.

cum ſigillis præfatorum Commiſſariorum & legatorum.

Quam tranſactionem ſuperius ſcriptam, vbi nobis exhibita fuit à noſtris Commiſſariis, poſtquam omnia vidimus & examinavimus de verbo ad verbum in noſtro Senatu, habuimus gratam, comprobavimus & ratificavimus per has ipſas literas, noſtra manu ſignatas: Promittimus perinde fide & verbo regio, cuſtodire & ſervare omnia nunquam in contrarium abituri, directè aut indirectè, neque feremus, ut ex noſtra parte impingatur ullâ ratione aut modo quocunque. Hæc enim eſt noſtra voluntas

In quorum teſtimonium facimus addi noſtrum ſigillũ ad has præſentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 8. Februarii, anno gratiæ 1638. & regni noſtri viceſimo octavo.

Signatum

Ludovicus.

ex mandato Regis

Philippeaux.

CA-

CAPVT XXXIV.

Conventa inter Ducem Bernhardum Vinarienſem, & Regem Galliæ, Ludovicum XIII. &c. die 17. Aprilis anno 1637.

BErnhardus gratiâ Dei Saxoniæ, Iuliaci, Cliviæ & Montium, Landgravius Thuringiæ, Marchio Miſniæ, Comes Marchiæ & Ravensburgi, Dominus in Ravenſt. &c.

Grato animo recolimus, nos à Rege præſenter accipere trecenta quinquaginta millia librarum per Cambium Diviodomi exſolvendum, centum quadraginta millia librarum a Hulſtio in occaſione quinti decimi May exhibenda, trecenta millia librarum, ſub finem Iunii proximi ab eodem Hulſtio, ſuper quibus ille nobis tradet præſenter promiſſum purum & ſimplex: centum quadraginta millia librarum in aſſignatione bonâ & validâ quemadmodum convenimus cum Regia Majeſtate, quæ flagitare nobis licet ad executionem noſtræ transactionis, uſque ad diem 15. May proximi.

Hinc viciſſim promittimus, nos Regiam majeſtatem liberare ab obligatione illorum terminorum, qui incidene in diem 15. Novembris, iſtius anni, modò nobis adnumerentur ſexcenta millia librarum, die 15. Auguſti proximi, & trecenta millia librarum, die 15. Novembris iſtius anni, Id quod Regia Majeſtas nobis indulſit in præſentem annū cum hâc mente, ut ad finem anni labentis copias in eū ſtatum redigamus, quem præſens hoc conventum exigit, ut ſicutrinq; de puncto ad punctum executionem ſortiatur, in quo ſanè nos nulli operæ parcemus.

Hinc igitur movebimus ſub finem menſis Aprilis, quàm tardiſſimè cum copiis noſtris tam equeſtribus, quam pedeſtribus, apparatuque tormentario, qualem noſtra pacta exigunt, in Comitatum Burgundiæ, ut inde traijciamus Rhenum & bellum per Germaniam faciamus

con-

conjunctim cum iis copiis, quas Regia Majeſtas voluit indulgere, ad emolumentum Regiæ Majeſtatis & promotionem cauſæ communis.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, die decimo ſeptimo Aprilis, anno 1637.

Signatum.

BERNARDVS SAXO.

CAPUT XXXV.

Pacta Confœderationis & ſocietatis, inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, tum Chriſtinam, Reginam Sueciæ, adverſus Imperatorem Ferdinandum III. Domum Auſtriacam & complices inita Hamburgi, anno 1638. die ſexto Martij.

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini Ludovici XIII. Franciæ & Navarræ, Regis Chriſtianiſſimi Conſiliarius Status, utriusque Ordinis Commendator, ac per Germaniam Extraordinarius Legatus, Claudius de Meſmes, Eques, Comes de Avaux &c. Conſtare volumus univerſis ac ſingulis, quorum intereſt, quòd cum traditio Regiarum ratihabitionem fœderis VViſmariæ, die 20. *Martii*, anno 1636. per ſolennes Regum Galliæ & Sueciæ legatos, concepti, variis de cauſis hactenus ſuſpenſa fuerit, nunc verò è re communi judicatum ſit, ut cuncta ritè conſumentur.

Atque interim rebus mutatis quædam inciderint, quæ clariorem explicationem deſiderare viſa ſunt: Nos ex ſpeciali mandato S.R. Majeſtati, Chriſtianiſſimæ, cum Illuſtriſſi-

ſtriſſimo & Excellentiſſimo Domino, Domino Johanne Salvio, hæreditario in Off. & Thulina Sereniſſimæ Reginæ Suecicæ Conſiliario Secretiori, Aulæ Cancellario, & in Germania Legato, ad hunc quoque actum ſpecialiter inſtructo, congreſſi, dicta Wiſmarienſia pacto recognovimus, et pro uberiori eorundem luce inſequentes articulos ex vi factæ nobis à principibus noſtris, & utrinque commutatæ poteſtatis.

I. Imprimis mortuo Ferdinando III. Romanorum Imperatore, in quem articulus primus pactorum Wiſmarienſium conceptus eſt, bellum à Rege Chriſtianiſſimo & Sereniſſima Regina Sueciæ decretum eſto, geratur & continuetur in Filium eius Ferdinandum, & domum Auſtriacam, eiuſque adhęrentes.

II Hi, ut ad honeſtam tandem pacem univerſalem eò potentius adigantur, uterque Regum, Rex Galliæ quidem per ſuperiorem Germaniam, Regina verò Sueciæ per provincias, Electores Marchionatus & Ducatus Brandenburgiæ & Saxoniæ, ſummis utrinque viribus, arma ſua in hæreditarias Auſtriacorum Provincias, quantum fieri poterit transferre, ac belli ſedem illic figere, contendant.

III. Articulus quartus in gratiam Catholicorum, ut fruantur libero ſuæ Religionis exercitio, & ſuis redditibus, juxta tenorem fœderis, exactè ſervetur, idem quoque in gratiam Proteſtantium dictum eſto.

IV. Tempus fœderi ſtatutum, ex tenore articulorum 17. & 18. à traditis Ratihabitionum inſtrumentis, in triennium numeretur, videlicet à 15. menſis huius, ad 15. uſque diem Martii, anni 1641. incluſivè.

V. De ſubſidiis, ex articulo 11. controverſis ita conventum eſt, ut tametſi traditio Ratihabitionum hactenus ſuſpenſa fuerit, ad belli tamen onera, quæ Regina Sueciæ, prima dicti fœderis firmatione, ad huncusque diem, pro causâ communi ſuſtinuit, ſublevánda, Rex Chriſtianiſſimus det eidem ſtatim hîc Hamburgi (præter reſiduum anni *1637*.) quadraginta Imperialium thalerorum millia. Quibus ritè cum prędicto reſiduo numeratis, Regina Sueciæ nihil ulterius à Rege Galliæ, in hunc diem ex cauſa horum fæderum prætendat,

VI. Pro-

VI. Pro tribus verò annis ſequentibus, ad quos fœdus excurrit, videlicet à 15, Martii 1638. ad eandem uſque diem Anni 1641. incluſivè, Regina Sueciæ à Rege Chriſtianiſſimo quotannis millionem unum librarum Turonenſium Amſtelrodami accipiat. Mediam partem duobus à reddita Ratificatione, menſibus, hoc eſt, 15, May, 1638. alteram ſex pòſt menſibus, nempè 15. Novembris eiuſdem anni, & ita deinceps.

Tum pro præteritis duobus menſibus, cum in anticipationem quatuor ſubſequentium ſolutiones fiant iiſdem diebus, 15, May, & 15. Novembris cuius libet anni: & quoniam moneta Gallica in his terris minus commoda eſt, Rex Galliæ gratificabitur Reginæ Sueciæ moneta Imperiali, cando eidem pro ſingulis millionibus quadraginta millia Imperialium thalerorum in ſpecie.

VII. Et quia ad tractatus cum hoſte inſtituendos, & Rex Chriſtianiſſimus, & Sereniſſima Regina Sueciæ crebris amicorum Principum officiis invitantur, nequid in ſe deſiderari poſſit, honeſtas paci Univerſalis conditiones nunquam recuſaturis, quantocyus notum Mediatoribus faciant, ſibi eſſe decretum de pace, induciiſve, non niſi coniunctim agere, nihil abſque mutuo conſenſu paciſci, & utramque cauſam ſimul, & eodem momento pertractare, ut ipſi Mediatores ſuam operam & ſua officia eo dirigant.

VIII. Quibus verò modis certius maturiuſque id fiat, ita conveniat, ſi unus idemque locus, omnibus, quorum interest, tractatuis tutus, commoduſque viſus fuerit, ibi Gallici & Suecici cum poteſtate legati, cum hoſtium fœderatorum legatis coniunctim agant, tranſigantque: ſin minus, loco quidem ſeorſim, at re, cauſa, & tempore coniunctim utrobique tractetur, & à Rege quidem Chriſtianiſſimo, Coloniæ Agrippinæ, à Sereniſſima verò Sueciæ Regina, Lubecæ vel Hamburgi, advocatis utrinque communibus per Germaniam amicis & ſociis.

IX. Agantur Coloniæ Res Regis Chriſtianiſſimi, Hamburgi, vel Lubecæ res Reginæ Sueciæ, & utroque in loco communium per Germaniam fœderatorum. Interſit tamen tractatui Coloniensi Agens Suecicus, Hamburgenſi Lubecenſive Gallicus, uterque tam ſine poteſtate agendi cum

cum hoſte communi, quàm ſine voto, ſed honeſtâ ſeſſione, ut audiant, & referant ad Plenipotentiarios quiſque ſuos & ſicuti opus, præſentes moneant: Nihil autem illis inſciis aut inconſultis utrobique tractetur.

X. Uterque regum ſalvos invicem conductus & ſecuritatem, per Mediatores ab hoſte communi procurent, tam pro mutuis utriuſque legatis, quàm pro communium fæderatorum deputatis, & ſingulorum nuntiis, curſoribus, litteris, Et neque Coloniam, neque Hamburgum, aut aliò prius mittant, quàm acceptis utrinque prædictis omnibus Salvis Conductibus, idque apud Mediatores conſtanter profiteantur.

XI. Si tamen communibus per Germaniam fœderatis Salvi Conductus à Ferdinando negabuntur, eò inſiſtat uterque Regum apud Mediatores, ut ab illo ſaltem ſecuritatem pro iis ſcripto impetrent, quos dicti principes & Civitates Germaniæ ad utrũq; conventũ ablegare voluerint.

XII. Utriuſque Conventus idem ſit primus, idem ultimus dies, & utroque loco omnia collatis conſiliis peragantur: pari paſſu, ac lente utrobique feſtinando.

XIII. Nihil quicquam uno alterove loco concludatur, ſine mutuo & explicito cõſenſu, hinc inde legatorum Galliæ & Sueciæ per dictos Agentes declarando

XIV. Uterque conventus alter ab altero totus pendeat, & ita cohæreant, ut pace vel utroque in loco confectâ, vel neutro diſcedatur, Ideo nullus pacis induciarumve tractatus Coloniæ ſubſcribatur, niſi per Agentem Sueciæ liquido conſtiterit, tractatum Hamburgi ſubſcriptioni quoque proximum eſſe: ac vice versâ, idem Hamburgi à Legatis Suecicis obſervetur, donec per Agentem Galliæ certiores fiant, Tractatum Coloniæ ſubſcriptum iri.

XV. Rex Galliæ præſtabit eventum Hamburgenſis Tractatus, Regina Sueciæ Colonienſis: & ita quidem, ut ſi alterutrũm directè vel indirectè violari contigerit, vel alicui fœderatorum bellum inferri ex causâ & occaſione præſentis fœderis, teneatur utrumque regnum ſine mora, aut tergiverſatione repellere communibus armis iniuriam; idque obſervetur ad decennium à die firmatæ pacis.

XVI.

dum potuit obtinere effectum boni adeò juſti, nec inducere Hiſpanos ad conciliandam pacem generalem, ſecuram & compendioſam Orbi Chriſtiano.

Cùm autem ſemper deſideret libertatem & quietem Italiæ, decrevit renovare aliam ligam cum Domina *Duce* Sabaudiæ, ſorore ſua, matre & tutrice Ducis *Sabaudiæ*, Franciſci Hyacinthi, filij ſui, & adminiſtraticis illorum ſtatuum; quod conſilium Regiæ majeſtatis Domina Dux cupiens promovere, & ſequi exẽplum defuncti *Ducis* Sabaudici, ad aſſerendos ſuos ſtatus, conventum eſt in conditiones ſequentes.

I. Ut ſit liga offenſiva & defenſiva inter Regem & Dominam Ducem Sabaudiæ, ſororem ſuam, veluti matrem & tutricem, Franciſci Hyacinthi, filii ſui, in cuius executione obligantur facere bellum apertum adverſus Hiſpanos, usque ad finem anni 1640. In quem finem producent exercitus ſuos intra quintum decimum diem, aut maturius, ſi fieri queat, qui eo numero copiarum conſtet, uti inferius definietur.

II. In eum finem contribuet Rex duodecim millia, peditum, & mille quingentos equites, ſuo ſumtu.

III. *Domina* Dux Sabaudiæ, præter præſidia in locis munitis (quæ ſarta recta habebit) alet in caſtris ſuo ſumtu, tria millia peditum, & mille ducentos equites.

IV. Prætetea Domina Dux alet ad exonerationem Regis, tria millia peditum, & mille ducentos equites, qui cõnumerentur iis copiis, quas Regia Majeſtas tenetur contribuere ad hanc præſentem ligam, in quorum ſtipendium & ſuſtentationem Regia Majeſtas adnumerari faciet quotannis octingenta quadraginta millia librarum.

V. Cùm ſummam per difficultatem tormenta traducãtur Montes, Domina Dux ſua expediet, usque ad numerũ quintum decimum cum veſte, magiſtellis globis æquatæ molis, & carris ad vecturam neceſſariis: Idcircò regia majeſtas in ſeſe recipiet reliquos ſumtus, quos res tormentaria exigit, ſuppeditabit pulverẽ nitratum, funiculos, plumbum & cæterum apparatum, præter illa, quæ Dominæ Duci excipiuntur curanda: quòd ſi tormentorum aliqua, aut univerſa perdantur, rumpantur aut findantur, tum preti-

umſeorum ratihabebitur Dominæ Duci juxta æſtimatio-nem per iſtiuſmodi mercium peritos facta.

VI. Quamvis Regi debeatur principalis adminiſtratio iſtius exercitus, ſummi, tamen Duces Regis nihil agent in ſtatibus Dominæ Ducis, ſine ipſius authoritate, niſi per occaſiones, quæ ad id invitabunt. Summi duces equitum & peditum obſequentur mandatis Regiorum, qui ſunt apud exercitum, qui tamen nihil gravabuntur communicare in Senatu, quæ ſint ipſorum partes, adeò ut Duces Sabaudici ſemper ſpeciale obtineant imperium in ſuas copias.

VII. Confœderati dabunt liberum commeatum & hoſpicium in ſuis provinciis, & præſtabunt annonam, & apparatum belli copiis ligæ, pretio per Commiſſarios utrinque nominatos conſtituto.

VIII. Confœderatis nefas ſit ad quemvis tractatum pacis aut induciarum cum hoſtibus deſcendere, ſine communi conſenſu partium.

IX. Confœderatis nefas ſit, conſtant è liga invadere ullū Principem & Statum, qui eâ comprehenduntur, niſi Hiſpanis directè aut indirectè adhæreant, iiſq; ſubſidia & militis & argenti præſtent, adeoq; apparatus bellici: ſic igitur neminem eorum qui adhærent confœderatis, turbabunt.

X. Quod ſi contingat, uti nunc fit, hoſtes invadere aliquem locum nobilem in ſtatibus Dominæ Ducis, ipſa non ſolùm poterit uti copiis, quas Ligę addidit ad ſui defenſionem, ſed & Imperator Regius, per occaſionem majoris momenti, adducet auxilia illis ſtatibus, niſi impeditus eſſet in opere manifeſto graviore & ad communem cauſam compendioſiore; illa verò occaſio non maximoperè urgeat, quin Ligæ exercitus tempeſtivè perficiat inſtitutum, ut ſic continuo provinciæ aut loco laboranti ſuccurratur.

XI. Summus Dux Regiæ Majeſtatis non poterit in provinciis Dominæ Ducis ullum ferre mandatum de foro annonario, commeatu aut hoſpitio copiarum, diſtribuentur enim ex mandato Dominæ, & Regia Majeſtas tenebitur præſtare ſumtus hoſpitiorum.

XII. Regia Majeſtas præterea tenebitur adnumerare pretium frumenti, prout conventum eſt, cum eo, quod amplius debet & debebit, ratione hoſpitiorum, tum equeſtrium, tum

um, tum pedeſtrium, ex ſerie computi in eum finem tráſigend.

XIII *S*umtus quos regia Majeſtas faciet in hoc bello, licet in defenſionem iſtarum provinciarum, quæ Sabaudiam ſpectant, tantummodò adhibeantur, non potuerunt repeti nec prætendi per Regiam Majeſtatem & ſucceſſores Coronæ à Domina & Duce Sabaudiæ.

XIV. Loca verò ab hoſtibus jam occupata, & quæ porrò poſſent occupari, cum Regia Maieſtas & Confœderati obligentur ad bellum continuandum, recuperabuntur & reſtituentur: quod ſi contingat bannum aliquem in detrimentum Ducis & ſuorum ſtatuum promulgari; Regia Maieſtas obligabitur, pacem non facere, niſi bannus ille tollatur, & omnia omninò reſtituantur in priorem ſtatum ita etiam, ut obtineat Dux confirmationem conceſſionũ et inveſtiturarum, ſuper omnes terras, quibus Dux defunctus Victor Amedeus ipſius parens, inveſtitus fuit ab Imperatore defuncto.

XV. Quod ſi poſt hanc ligam factam Domina Dux patiatur vim armorum, ex occaſione iſtius ligæ; Regia Maieſtas et Confœderati obligabuntur ei opitulari & ſuccurrere.

XVI. Ut inter Principes Confœderatos conſtet concordia bona, deputabunt hinc inde legatos, qui conferant de rebus neceſſariis, & qui conſiderent ſtatus communes iſtius Ligæ.

XVII. Domina Dux Sabaudiæ obligatur ad obſervationem ſuperiorum, uti mater & tutrix Ducis Franciſci Hyacinthi, filii ſui & reſpectivè Cardinalis Valettanus, ſummus Dux apud exercitum Italiæ & Emerius Conſiliarius ſecretior Regis, Quæſtor ſummus, & legatus ad Dominam Sabaudiæ, ex virtute poteſtatis in ipſos a Regia majeſtate collatæ, obligantur referre ratihabitionem puram & ſimplicem iſtius tranſactionis, intra unum menſem.

Factum Taurini, die 7. Junii, anno 1638.

Signatum CHRISTINA
Cardinalis VALETTANUS
EMERIUS.
& inferius CARRONUS

CAPUT XXXVII.

Tranſactio de ... dio duodecies centenorum millium librarum inter Regem Galliæ & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum, confecta à Bullioro Senatore & ſecretiore, magno theſaurario Ordinum & Secretario mandatorum regiorum in hac cauſa, tum à Guilielmo Lierræo, Domino Oſtervici, Legato ſolenni Ordinum Generalium apud Regem.

LUdovicus gratiâ *Dei* Rex Galliæ & Navarræ, omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Benevolentia, qua complectimur chariſſimos noſtros Principes amicos, ſocios Confœderatos, Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio nos ſemper invitavit, ad favorem & liberalitatē ipſis exhibendam, ut eo facilius ſuſtineat prægrandes illas expenſas , quas ipſis facere oportet in gerendô bello. Hinc lubentes dedimus poteſtatem noſtris Commiſſariis, inferius nuncupatis, ut noſtro nomine tranſigant & ſignent pacta quædam de ſubſidiis, quæ Ordines Generales à nobis poſtulant per iſtum annū & paria optant illis, quæ ſuperiori anno præſtitimus. Id verò à noſtris Commiſſariis & ipſorum legato apud nos fuit confectum, ex vi poteſtatis collatæ, in ea quæ ſequuntur.

Cum Rex conſideret prægrandes expenſas, quas Domini Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio tenentur facere, ut ſuſtentēt copias ſuas expeditas, & audere queant facinus aliquod memorabile adverſus hoſtes communes, & periculū facere conjunctum cum majeſtate Chriſtianiſſima, an vi armorum eos redigant ad ſenſum rationis, & conſtitutionem pacis honeſtæ ac generalis in Orbe Chriſtiano, quem unicum ſibi ſcopum Rex & Ordines Generales ſemper propoſitum habuerunt in hoc bello,

Hinc

Hinc Regia majeſtas ut media ſuggerat ad bellum porrò gerendum, & ad exercitum tempeſtivè producendum, qui hoſtium conſilia occupet, & facultate polleat, ea quæ inter Regiam majeſtatem & Ordines Generales ſunt decreta, exequendi: dedit mandata & poteſtatem Bullieno, Senatori ſuo ſecretiori, Quæſtori ſummo, & Chavinio itidem Senatori ſecretiori, magno theſaurario ordinum, & Secretario mandatorum Regiorum, in eo amplius teſtatus Ordinibus Generalibus, continuam ſeriem ſuæ benevolentiæ, ut conveniāt cum Guiliel o Lierręo, Domino Oſtervici, legato ſolenni eorundem Ordinum Generalium apud nos, ex virtute poteſtatum inferius inſertarum ad hos articulos & conditiones, quemadmodum conſequitur.

I. Regia Majeſtas ſubſidio fuerit per annum unum, qui incipiat Calendis Ianuarii, hujus ipſius anni 1639. Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio adnumerabitque duodecies centena millia librarum, ut impendantur ab Ordinibus Generalibus reverâ copiis militaribus extra ordinem alendis, quę jam ſunt ſcriptæ, aut poſterius ſcribentur.

Adeo ut illa duodecies centena millia librarum non queat converti in alios uſus quoſcunque, id quod Ordines Generales promittunt bona fide & ſervabunt religioſè, ut invadant hoſtes eò gravius, & ei noceant quibuscunque modis & facultatibus.

II. Regia Majeſtas curabit dari aſſignationes bonas illius ſortis, & quidem ad voluntatem illius quem cum authoritate miſſuri ſunt Ordines Generales in Galliam ob eam cauſam, ut effectivè ſolvatur, idque per tres terminos quorum prior ad ratihabitionem pręſentis iſtius transactionis feret quadringenta millia librarum, alter per menſem Iunium proxime venturum alia quadringenta millia librarum, & poſtrema quadringenta millia librarum per menſem Septembrem ſubſequentem.

III. Idcircò Ordines Generales obligantur exercitum bonum & validum producere, ad facinus patrandum memorabile, ubi Regia Maieſtas itidem promittit, pariter producere exercitum bonum & validum, ad ſimile aliquod facinus per Belgium patrandum, ut ſic hoſtibus noceat quibuscunque modis & facultatibus.

qui hoſtium conſilia occupet, & facultatem habeat, ea quę inter Regem & Ordines Generales ſunt decreta, expeditè exequendi, mandata dedit & poteſtatem Bulliono Senatori ſuo ſecretiori & ſummo Quæſtori, tum Chavignio itidem Conſiliario ſecretiori, magno theſaurario Ordinum & ſecretario mandatorum regiorum, vt conferant cum legata Ordinum Generalium, conveniant, promittant, & decernant, concludant & tranſigant vnà, quicquid judicabunt vtile & neceſſarium ad bonum publicum Orbis Chriſtiani, particulare iſtius Coronæ & præfatorum Ordinum Generalium adeoque ſignent tranſactionem.

Promittimus dehinc fide & verbo regio, nos habituros gratum, quicquid à Bulliono & Buthilerio fuerit promiſſum, tranſactum & ſignatum, ratificavimus etiam in forma maximè authentica, quæ dari poſſit. Hæc enim eſt noſtra voluntas.

In quorum teſtimonium fecimus apponi noſtrum ſigillum ad has præſentes literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, vltimo die Februarii, anno gratiæ 1639. & regni noſtri viceſimo nono.

Signatum,

LUDOVICUS.

ex mandato Regis,

BUTHILERIUS.

Sequitur tenor illius poteſtatis, quam Ordines generales dederunt Guilielmo Lierreo, Domino Oſtervici, legato ſolenni apud Regem Galliæ.

Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, omnibus haſce præſentes viſuris, ſalutem.

Poſtquam viſum eſt mittere Legatum ad Sereniſſimum, Potentiſſimum & Excellentiſſimum Principem

magno ſigillo, ſubſcriptione & ſignatura, Amanuenſis noſtri, die 30. Januarij, anno 1639.

Subſcriptum erat,

S. V. HARSOLTE Vt.

& in replica erat ſcriptum,

Ex mandato Celſorum & Potentium
Dominorum Ordinum Generalium,

Signatum,

CORN. MUSCHIUS.

Obſignatum magno ſigillo Ordinum Generalium in cera rubra, pendente duplici chordula ex auro & ſerico rubro.

In quorum omnium fidem nos Commiſſarij præfati & Legatus ſubſignati ex virtute poteſtatum ſuperius recenſitarum ; de verbo ad verbum ea inſerui iuſſimus, & ſignavimus præſentes haſce literas ſigillis noſtris ordinariis, & fecimus appendi noſtra inſignia.

Factum Pariſiis Luteciæ, die 24. Martij, anno 1639.

Signatum.

BULLIONUS.
BUTHILERIUS.

&

GUILIELMUS LIERRÆUS.

cum ſignis præfatorum Commiſſariorum & *Legati*.

Quam tranſactionem ſuperius tranſſcriptam, vbi nobis fuit exhibita à noſtris Commiſſarijs & vbi omnia vidimus ac examinavimus de verbo ad verbum in noſtro Senatu,

 gratum

gratam habuimus, approbavimus & ratificavimus : gratam habemus, approbamus & ratificamus, per iſtas præſentes, noſtrâ manu ſignatas. Promittimus porrò fide & verbo regio, cuſtodire, & ſervare omnia, nec vnquam impingere directè, aut indirectè, nec ferre, vt ex noſtrâ parte impingatur vllo modo aut quacunque ratione. Hæc enim eſt noſtra voluntas.

In quorum teſtimonium, fecimus apponi noſtrum ſigillum ad iſtas præſentes literas.

Datum Compendij, die 13. Aprilis, anno gratiæ, 1639. & noſtri regni viceſimo nono.

Signatum.

Ludovicus.

ex mandato Regis

Buthilerius.

CAPUT XXXVIII.

Pacta regis Ludovici XIII. cum Landgraviâ Haſſiæ, inita die 22. Auguſti, anno 1639.

SEreniſſimus, Chriſtianiſſimus & potentiſſimus Princeps, Ludovicus XIII. gratiâ Dei rex Galliæ & Navarræ, continuatâ benevolentiâ erga principes & Status Germaniæ, ſollicitudineque ſolitâ pro conſervatione, particulatim eorum, qui cum ipſa Corona Sueciæ vniuntur ad aſſerendas leges, privilegia & libertates ſacri Imperij, & pacem bonam atque ſecuram Orbi Chriſtiano conciliandam; vbi reſcivit, potentiſſimam & illuſtriſſimam principem Amaliam Eliſabetham, Landgraviam Haſſiæ, per natales comitem Hanoviæ, Catti-

meli

meliboci, Dieſiæ &c. principem Sacri Imperii, viduam defuncti Landgravii Guilielmi Haſſiaci, beatæ memoriæ tutricem Domini Landgravij filij ſui, Adminiſtratricem provinciarum; memorem patrocinij & ſocietatis, quam principes familiæ Haſſiacæ ab boni tempore cum Corona Galliæ coluerunt, & transactionum, ante hac in eâ causâ factis à defuncto principe Landgravio, marito ſuo, cujus bonum inſtitutum ipſa conſtituiſſet perſequi, & contribuet ex omnibus viribus ſuis ad incrementum boni publici. Cum autem eò amplius quæreret fulcire Status principis Landgravii, filii ſui, per unionem & cautę & armorum cum Gallia & Suecia aliisque Germaniæ ſociis.

Hinc regia majeſtas injunxit Rudolpho, Domino Amō teti, Conſiliario ſuo, qui in negotio regio verſabatur per Hollandiam, ut adiret Dominam Landgraviam, quam redderet certam de benevolentia regia & ſuppetiis, quas regia maieſtas præſtò haberet ad ipſius commodum, ut inſtitutum ſuum rectius perageret, etiam ſuppetijs ſuffulta, poſſet cum operæ pretio arma commodare emolumento cauſæ communis, & promotioni pacis honeſtę ſecurę & generalis hinc deſiderii de renovandis pactis ſocietatis cum regia majeſtate, unde Amontoto conventum eſt in articulos ſequentes.

I. Promittit Landgravia alere exercitum, qui ſeptem millibus peditum, & tribus millibus equitum conſtet, ad continuandum bellum adverſus hoſtes communes per Germaniam, uſque ad finem transactionis præſentis; adeò ut agat ex compoſito cum rege Chriſtianiſſimo Corona Sueciæ & omnibus ſociis.

II. Quicquid Domina Landgravia occupaverit in poſterum, nefas fuerit reſtituere in manus hoſtium, ita nec ea, quæ nunc occupata tenet, præter voluntatem regiæ majeſtatis.

III. Omnes omnino principes & Status, qui ante hac ab iſtis ſtabant partibus, aut qui ab hoſtibus volent facere ſeceſſio-

ſucceſſionem, ut accedant ad boni publici ſtudioſos, potuerunt admitti, aut ſaltem recipi ad neutralitatem à Rege & Corona Sueciæ, etiã promittit Domina Landgravia, ſeſe nihil commiſſuram in tranſactiones, quas regia Majeſtas & Corona Sueciæ ſuper eo negotio cum illis facient, modò ipſa fiat certior, nec obligetur ad reddenda quæ tenet loca, nec ad tributa militaria reſtringenda.

IV. Domina Landgravia promittit linquere liberum exercitum religionis Catholicæ Apoſtolicæ & Romanæ, etiam Eccleſiaſticis integram poſſeſſionem & fruitionem omnium ſuorum redditũum, in omnibus locis, quæ occupaverit ab anno 1618. & quę occupabit in poſterum, neq; permittet, ut quicquam ibi immutetur, aut innovetur in alterutro ſtatu, in quo fuerunt anno 1618. Unde Rex promittit ex ſua parte idem Proteſtantibus, qui comprehendentur in illis occupationibus,

V. Si propter emolumentum Regis & cauſæ communis, copię aut exercitus regiæ majeſtatis tranſeant terras & ſtatus Dominæ Landgraviæ, ipſa præbebit hoſpitia, & annonam campeſtrem, eâ lege ut miles modeſtiam colat: ſed ſi mora fiat, & annona ac proviſiones neceſſariò ex oppidis & penu publico petantur, fiet reſtitutio frumenti, aut numerabitur pretium à Rege: quod idem Domina Landgravia promittit Regię Majeſtati, ſi Haſſiacæ copiæ tranſeant ſtatus Gallorum.

VI. Domina Landgravia nullam tranſactionem accipiet de induciis aut pace cum Rege Hungariæ, aut adhærentibus, abſque ſcitu & conſenſu Regiæ Majeſtatis, licebit tamen ipſi armiſtitium facere menſtruum, per neceſſitatem ſui exercitus, ita tamen, ut ne prolongetur ſine voluntate Regiæ Majeſtatis.

VII Domina Landgravia promittit mittere ſuos Deputatos ad agendum de pace, loco & tempore, quibus Regiæ Majeſtati libuerit, intercedente Pontifice maximo, cũm Regibus & Principibus, quorum res agitur, & ex omnibus viribus ſuis aſſeret, quicquid Regi & illius Confœderatis per pacem illam concedetur, Rex itidẽ ex ſua parte promittit paria Dominæ Landgraviæ, etiam procurare ſalvum conductum & ſecuritatem neceſſariam admittendos Deputatos.

VIII. Ve

VIII. Ut autem Domina Landgravia poſſit ſuſtinere facilius ſumptus, in quos bellum ipſam poſſet præcipitare, Amontotus promittit nomine Regis, Domini ſui, adnumerare Hamburgi & Amſtelodami, pro lubitu ipſius ducenta millia thalerorum Imperialium, ſingulis annis, centum millia, ultimo die Martii, quinquaginta millia ultimo Septembris, & reliqua quinquaginta millia ultimo Decembris cuiuslibet anni, qua ſerie procedendum, uſque ad finem iſtius tranſactionis, quæ incipiat ultimo die Martii, anno proximo 1640.
In hunc verò annum 1639. quamvis adoleverit, Domina Landgravia demonſtravit Amontoto nimias expenſas requiri, ad bellum apertè ſumendum, & bona conſilia in executionem deducenda, quę conceperit pro emolumento cauſæ communis, & particularis ſuæ. Hinc Amontotus promittit Dominæ Landgraviæ adnumerare quadraginta millia thalerorum Imperialium, ad diem 20. Septembris proximi, modò tum ipſa ſeſe oſtendat paratam ad pręſtandam hanc tranſactionem: cætera ſexaginta millia poſt quintum decimum diem, quo temporis ſpatio ipſa reverà induat hoſtilia, ut ultima centum millia repræſententur ad ultimum diem Decembris, hoc anno finiente.

IX. Quamvis autem Domina Landgravia demonſtraverit Amontoto, ſibi ferè impoſſibile accidere, ut diutius reſiſtat tantis hoſtibus, niſi potentiora ſentiat adminicula, tum copiarum, tum pecuniarum, ut teſtaretur ſtudium, quo flagrat erga Regis bonum inſtitutum ex ſua parte etiam promovendum in omnibus, quæ facultates ferant, & vires poſſint, non ſuper habuit hanc tranſactionem firmare, ſuſcepta ſorte oblata ſecundum ſpem firmam, quam in benignitate & benevolentia Regiæ Majeſtatis collocat ampliorum ſubſidiorum.

Hinc ſibi ſeponit facultatem omnia humillimè exponendi, neque tamen diſcedit à præſenti iſta tranſactione, ſed ſibi perſuaſum it, Regiæ Majeſtatis eò magis provocari favorem & patrocinium in cauſam particularem, quantò magis ipſa ſit demonſtratura actionibus ſuis verum & ſincerum ſtudium erga Regiam cauſam & emolumentum publicum.

X. Amon

X. Amontotus nomine Regis promittit Dominæ Landgraviæ, Regiam Majeſtatem nulla transactione de pace aut induciis cum Rege Hungariæ & ipſius adhærentibus impediri, niſi ipſa adſciſcatur & comprehendatur, ſibique ſatisfactum videat.

XI. Amontotus itidem promittit, Rege Domino ſuo aliquam ſocietatem cum Rege Magnæ Britanniæ ineunte, ad reſtaurationem libertatis apud Principes Germaniæ, Regiam authoritatem valituram, ut ipſa comprehendatur pactis cum cauſa ſua.

XII. Amontotus promittit præterea, regem continuaturum ſua officia erga Dominos Ordines generales Provinciarum Unitarum in Belgio, ut ipſa recipiatur in ſocietatem eis datis etiam mandatis ad ſuos miniſtros apud Ordines Generales, ut id dent operam.

XIII. Quod ſi hoſtes communes cogant vi armorum Dominam Landgraviam, exire provincia, Amontotus promittit nomine Regis, ipſam & liberos recipiendos in regnum ſuæ Majeſtatis cum benevolẽtia integra, & omnibus humanitatis officiis pro dignitate nataliũ, donec reddantur ſuis: quare Regia majeſtas aperuit particularius ſuam voluntatem ſcripto illo, undecimi Junii, anno 1638.

XIV. Amontotus promittit nomine Regis Dominæ Landgraviæ, ſtipendium, quod Regiæ Majeſtati placuerit indulgere defuncto Domino Landgravio, ſuo marito, continuari Domino Landgravio, filio ſuo, & poſthoc quotannis ſolvi, juxta codicillos in eum finem datos, adeò ut primus annus repræſentetur ex hoc ipſo die tranſactionis, quamprimum ratihabitio tradatur ex parte Regiæ Majeſtatis.

XV. Quod ſi per conflictum, aut caſum aliquem inſignem Domina Landgravia perdat exercitum, regia majeſtas curabit ex omni facultate eundem reſtitui; ſic ubi aliqua principalior urbs provinciæ obſidebitur, omnem operam dabit Regia Maieſtas, ut ſuppetias ſubmittat hoſtibus repulſandis pares.

XVI. Quod ſi poſt pacem factam hoſtes deſint conventis & tranſactis, vel etiam audeant aliquid adverſus coronas

Coronas Galliæ & Sueciæ, Dominam Landgraviam, ſive alios ſocios; Coronæ & ſocij tenebuntur arma reſumere ad repulſandum hoſtem & eum defendendum, qui opprimetur: Obſervabitur autem id per decennium à pace facta & ſtabilitâ.

XVII. Quod ſi aliquæ provinciæ aut Status requirant, ut ſibi liceat arma conjungere, aut neutras partes juxta ipſam tueri, ad commodum melioris factionis, poterit ipſa tranſigere, modo nihil deroget iſti tranſactioni, quæ conſtabit cum poſtrema, uti renovata fuit inter Galliam & Sueciam: quâ renovatâ & hæc intelligitur renovanda quemadmodum perſeverabunt uſque ad finem belli.

Ut autem omnia ſuperiora certius ſerventur, ſignavimus hanc tranſactionē, & fecimus apponi noſtra inſignia, ſub ratihabitione regis Chriſtianiſſimi, quam Amontotus promittit procurare intra finem menſis octobris.

Boderius orator regius apud Dominam Landgraviam, particeps iſtius negotiationis, ſignavit itidem hanc tranſactionem.

Factum Dorſtenæ, die 22. Auguſti, anno 1639.

Signatum.

BUTHILERIUS.

Ratihabitio tranſactionis ſuperioris, facta à rege Galliæ & Domina Landgravia Haſſiæ.

Poſtquam rex intellexit ab Amontoto, Conſiliario ſuo, qui in negotio regio abierat in Hollandiam, Corſicum ſecum conveniſſe, ex poteſtate à Domina Landgravia collata, ut ipſi in manus traderet Scriptum ab ipſa Domina obſignatum, ad eum, qui ſequitur, tenorem.

Secundum ſcriptum, quod Amontotus obſignavit ex parte Regis, & quod itidem ſignavi die 22. Aug. proximè elapſi, quo dicitur me non velle obligari ad tranſactionem eodem die perfectam, inter Amontotum nomine Majeſtatis Chriſtianiſſimæ & meipſam, niſi certior eſſem, de iis, quæ Corona Sueciæ nihil eſſet indultura ex tranſactione, quæ renovanda videbatur inter illam coro-

Coronam & meipſam, quemadmodum ſperabam id adeptus ad diem 20. Septembris proximè elapſi, ut exindè particulariter promitterem executionem iſtius tranſactionis, quæ nomine Majeſtatis Chriſtianiſſimæ fuerat mecum inſtituta.

Poſtquam igitur plenam ſuſcepi notitiam de inſtituto Coronæ Suecicæ, ne tempus ulterius perlabatur, quin majeſtati Chriſtianiſſimæ teſtatum faciam, quanto honore & commodo æſtimem continuatam benevolentiam & regia ſubſidia, quæ in ſocietate apparent, quantoque ſtudio deſiderem conferre, quicquid mearum fuerit facultatum, ad emolumentum Majeſtatis Chriſtianiſſimæ & cauſæ communis, adſtringo me per præſentes haſce literas, ad obſervationem futuram iſtius transactionis, & omnium ac ſingulorum, qui in ea continentur articulorum, & ad eorundem executionem articulatam, juxta formam ac tenorem ipſiſſimum, adeo ut in eum finem bellum ſummum adverſus Regem Hungariæ & adhærentes, hoc ipſo menſe Martio, quinto decimo die, poſt numerata à majeſtate Chriſtianiſſima, centum quinquaginta millia thalerorum Imperialium, quam ſummam libuit Regiæ Majeſtati mihi indulgere in annum proximè elapſum quemadmodum eâ ſumma mihi ſatisfactum dico in illum annum.

Deducentur tamen de illa ſumma quinquaginta millia thalerorum Imperialium, quæ recepi Amſtelodami, ex vigore alicuius transactionis, cum Duce Longavillano inſtituta, ut nempe ex eo tempore arma mea adverſus illos hoſtes converterem, eosque pro facultatibus affligerem, & nunc promitto exercitum alere, qui cõſtet ſeptem millibus peditum, & tribus millibus equitum, ut majori cum numero, prеter illa ſeptem millia peditum & tria millia equitum, quæ alere debeo, ſi maximè fieri queant, poſt auctas copias, progrediar adverſus hoſtes conjunctim, aut ſeparatim cum exercitu, cui præeſt Dux Longavillanus, aut alius quiſpiam ſociorum, ex compoſito ſcilicet, juxta tenorem articuli primi in hac tranſactione.

Aſſentior etiam, ad elucidiorem explanationem articuli XVII. in hac tranſactione, quo dicitur, ut, ubi fortè

aliqui

aliqui Principes aut Status à me petant conjunctionem armorum inſtituere, aut neutras erga me tenere partes, adcommodum noſtræ factionis, liceret mihi cum illis agere; regis autem eſſet et Coronæ Sueciæ, veluti principum Confæderatorum in hac factione conſtituta, diſpicere, quid ad commodum cauſæ communis ſpectet, & quos Principes Statusvé ad neutras poſſim admittere partes, ſi qui accedere rogent, id quod præter clarum aſſenſum non fecero.

Aſſentior etiam, ut tranſactio, inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & me ipſam inſtituta renovetur, quotieſcunque ipſius ſocietas cum Coronâ Sueciæ renovabitur; & promitto perinde ex mea parte, me illam articulatim obſervaturam, adeo ut nova tranſactione nihil ſit opus.

Aſſentior prætcrea, ut ducenta millia thalerorum Imperialium, quæ regi libuit mihi promittere in hunc annum præſentem 1640, juxta tranſactionem cum majeſtate Chriſtianiſſima perfectam, cuius ſummæ prior terminus adeòque media pars incidit ſolvenda in finem præſentis iſtius menſis, reijciantur in menſem Majum proximè adventurum, altera verò pars media, ſuo adnumeretur termino.

Poſtquam rex vidit ſcriptum iſtud, gratum habuit. omnibus articulis, ibi comprehenſis, inprimis verò, ut tranſactio perfecta inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & Dominum Landgravium intelligatur renovata, quotieſcunque Societas Galliæ cum Corona Sueciæ renovabitur promittit perinde Majeſtas Chriſtianiſſima ex ſua parte, obſervationem & executionem iſtius tranſactionis articulatam, adeò ut nihil opus, novam conſtitui.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 22. Martij, anno 1640.

Signatum. LUDOVICUS.

& inferius. BUTHILERIUS,

cum inſignijs regiis.

Declaratio ſuper IV. & X. articulum tranſactionis Dorſteniana, ex die 22. Auguſti, anno 1639.

Quod quartum articulum attinet promittit Domina Landgravia relinquere liberum exercitium religionis Catholicæ, Apoſtolicæ & Romanæ, Eccleſiaſticis etiam integram poſſeſſionem & fruitionem ſuorum bonorum, & declarat Amontorus per has præſentes literas, Majeſtatem Chriſtianiſſimam non prætendere eo ipſo articulo, vt turbetur aut poſtuletur Landgravia in poſſeſſione & fruitione, quas defunctus Landgravius, maritus ipſius & ipſa ante hac obtinuerunt in bonis Eccleſiaſticis, neque vt cogatur ea dimittere aut imminuere medias, quæ inde hauriuntur ad ſuſtentationem copiarum, vſque ad pacem generalem,

Decimum articulum promittit Amontorus nomine regis Dominæ Landgraviæ, Majeſtatem Chriſtianiſſimam neque pacis, neque induciarum inire rationes ſine ipſâ; promittit etiam operam dare in tractatib⁹ de pace generali, vt religio, cujus vſus viget in Statib⁹ Dominæ Landgraviæ, ibidem conſervetur, cum eadem libertate & exercitio, quo nunc viget.

Cùm rex igitur poſtuletur à Dominâ Landgraviâ has declarationes ad IV. & X. articulum tranſactionis ſuperioris, vti perfecta eſt inter majeſtatem Chriſtianiſſimam & ipſam, & obſignata ab Amontoto, habere gratas: ratas vt pote habuit eaſdem majeſtas Chriſtianiſſima per iſtas præſentes literas, et promittit earum obſervationem juxta formam & tenorem.

Factum ad fanum Germani in Læo, die 22. Martij, anno 1640.

Signatum. LUDOVICUS.

& inferius. BUTHILERIUS,

cum inſignis regiis.

CAPVT XXXIX.

Articuli à rege Ludovico XIII. indulti Directoribus exercitus Vinarienſis proximè à Ducis Bernhardi obitu, menſe Octobri, Anno 1639.

VBi rex fuit certior de obitu Ducis Vinarienſis, pergeret autem in eâdem propenſione quam Majeſtas Chriſtianiſſima ſemper oſtendit ad conſtitutionem libertatis Germanicæ, eodem Majeſtas deputavit Comitem Guébriantum, Choiſium, & Baronem Oyſonvillæ, ut cum directoribus & præfectis exercitus, cui præfuerat defunctus Dux Bernhardus Vinarienſis conveniret de rebus maximè commodis, ad ſuſtentationem illius exercitus, & ad emolumentum cauſæ communis: In cuius negotii executione Deputati, Directores & præfecti militares convenère, ut transactiones inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & Dominum Ducem Vinarienſem, quantum ad illũ exercitum attinet, principes, urbes & Status Confœderatos perfectæ; juxta formam & tenorem proprium ad reſtitutionem articulorum ſequentium.

I. Majeſtas Chriſtianiſſima indulget & intelligit, eas copias, quibus præerat Dominus Dux Vinarienſis ſeſe contineant, quemadmodum ille per ſupremas tabulas eſt teſtatus deſiderare, idque ſub imperio eorum Directorum & præfectorum militarium, quos ibidem nuncupavit.

II. Ut tormentaria res ab iiſdem præfectis curetur, qui eam curabant vivente Duce Vinarienſi, agminique ut plurimum Germanorũ adhæreat, cum poteſtate in Campiductores, Gallos & Directores copiarum Germanicarum collata mandandi, quæ fuerint neceſſaria.

III. Quod ſi contingat, (id verò prohibeſſit Numen) illũ exercitum, aut partem eius diſperire ex aliquo adverſo

 caſu

caſu inevitabili, aut ſiniſtro conflictu; tum promittit rex, media extra ordinem præfectis ad eum reſtaurandum, ut queant operam porrò præſtare.

IV. Promittit majeſtas Chriſtianiſſima adnumerare hoc ipſo momento ſtipendium præſens menſis May, quod facit ducenta millia ſcutatorum, ut ſic fiat luſtratio una totius exercitus: & per bonas & validas aſſignationes adnumerare alia ſexcenta millia librarum, in tertium trimeſtre anni currentis, quod incidit in diem 30. menſis Septembris: ex qua ſorte ſexcentorum millium per præfectos & Directores illius exercitus trecenta millia librarum impendentur reſtaurandis copiis, maximè equeſtribus.

V. Promittit præterea majeſtas Chriſtianiſſima adnumerare univerſis copiis, tum equeſtribus, tum pedeſtribus, ex quibus exercitus conſtabit, tria ſtipendia cum dimidiato annua, ex tenore & ſerie capitulationis, cum defuncto Duce Vinarienſi initæ: ipſi tamen obligantur hoc ipſo momento copiam illius exhibere Deputatis regiis, ut dimidiatum illud ſtipendium impendatur à præfectis militaribus ad ſupplementa, & reſtaurationem copiarum, quemadmodum tria reliqua trimeſtria debentur præfectorum & militum ſtipendiis, juxta recenſionem, à Commiſſariis & Antiſcribis regiis inſtituendam.

Primum autem ſtipendium inchoabitur Calendis ipſis Octobris, in quo vivimus nunc, ut adnumeretur ultimo die Decembris, hoc anno currente; tria reliqua repræſentabuntur tertio quolibet menſe, & dimidiatum ſtipendium die tricesimo Septembris, anno proximo 1640. & porrò ad eandem rationem, adeò ut omnia exhibeantur & ſolvantur in piſtolettis gravibus, ſingulis ad quatuor thaleros Imperiales exactis, ad ſummum, aut in monera æquipollente.

VI. Præterea ſolvet majeſtas Chriſtianiſſima ſummis Ducibus & rei tormentariæ præfectis octona ſtipendia per ſingulos annos, in pari, ut ſuperius dicitur, moneta. Præfecti autem currules, cum equi officialius ſuſtententur, tranſigi patientur juxta temporis rationem & æquitatem, idque juxta formam à defuncto Duce Vinarienſi conſti-

conſtitutam; unde præſenter Deputat's itidem fiet copia illius Capitulationis.

VII. Majeſtas Chriſtianiſſima præter ea præſtabit apparatum belli pro neceſſitate, quemadmodum & omnes ſumtus extra ordinem, quos exercitus poſtulabit in gerendo bello; & reddentur rationes ex fiduciario, quem vel rex, vel magnus magiſter rei tormentariæ apud Gallos in eum finem apud Exercitum conſtituet.

VIII. Majeſtas Chriſtianiſſima itidem curabit præberi panem quotidianum pediti & tormentario militi per exercitum productum, & præſidia nulla indefacta deductione quod ſtipendium. Quod ſi nonnulli præfectorum militum, aut cæterorum particularium apud exercitum petant à *Ma*jeſtate Chriſtianiſſima ſibi donari aliquas terras & domicilia in agris occupatis, eam experientur munificentiam, ut quilibet ſibi ſatisfactum gaudeat.

IX Promittit etiam majeſtas Chriſtianiſſima ratas habere & confirmare omnes omnino donationes terrarum dynaſtiarum & domiciliorum in agris & urbibus, quaſcunque fecerit defunctus Dux Vinarienſis, præfectis & militibus illius exercitus, aliiſve particularibus, quorum utebatur operâ.

X. Quapropter & viceverſa Directores, tribuni & præfecti militares, promittunt nomine univerſi exercitus porro inſervire fideliter & conſtanter Majeſtati Chriſtianiſſimæ erga omnes & contra univerſos, quæcunque mandato ex adverſo queant perferri, quemadmodum tenebatur facere *Dux* defunctus per tranſactionem tricesimi ſexti Octobris anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo ſexto initam; adeò ut exercitus ducatur in omnia loca, ad quælibet inſtituta, quæcunque majeſtas Chriſtianiſſima deſiderabit in Gallia Germania, Burgundia, Lotharingia aut Belgio, ad reſtaurationem libertatis publicæ & Statuum oppreſſorum.

XI. Mandata diſtribuentur exercitui à Directoribus, aut ab aliquo eorum, quemadmodum ipſis videbitur, in diem, ſeptimanam, aut aliter: quæ mandata primitus recipient à Duce Longavillano, ſummo imperatore apud exercitum regium, prout faciebat defunctus Dux

miliâ Wittelsbachica, non Habsburgica, & à Proteſtantibus, qui gravamina ſua in quibus ſpeciatim Domus Bavaricæ Donovverdenſem executionem, & Colonienſem ſucceſſionem impingebant, non niſi armis expediri volebant, promoti,

Fuerit ſanè primus quidam eius belli finis Domus Auſtriacæ, ſecundarius fuit Bavaricæ, poſt omnium Catholicorum oppreſſionē: Id quod ipſe Dux Bavariæ litteris ſuis nunc typo vulgatis teſtatur, illiusque adeò proviſu periculi jam dudum ille antea ligæ ſe Catholicæ authorem, poſt Ducem præbuit. Brevi, inde bellum erupit, in quo Bavarus ita ſe geſſit, ut fœderis Catholici copias contra Unioniſtas duceret; deinde pacificatione Ulmenſi eis in iiſdem decideret, expreſſo pacto, ne Palatinum extra Bohemiæ fines offenderet.

Juvit itaque Cæſarem, ſed non niſi amplissimis promiſſis, & nominatim pollicitâ Electoralis Dignitatis, & Palatini Patrimonialium Regionum mercede conductus: Quod an ei per Pacificationis Ulmenſis leges liceret, Proteſtantes negant, cum ſine huiuſmodi auctoramento, & juratæ Cæſari ſubjectionis religione, & legibus Imperij, quibus quilibet Status alterii injuſtè offenſo ſuppetias ferre tenetur, denique ipſa neceſſitate ſuadente, cum non niſi ſalvo Cæſare ſalvus eſſe poſſet, Cæſari opitulari debuiſſet.

Victoria Pragenſis jus belli aſſeruit, & Palatino ex Bohemia profugo, omnia in eum ſtatum redibant, quo erant ante belli initia, & poterant honeſtâ pace Controverſiæ finiri cum Proteſtantibus, niſi belli ſumtus reſlagitante Bavaro, Cæſar ei coactus eſſet ſuperiorem Palatinatum invadendum relinquere, mox ipſam Electoralem Dignitatem in eundem transferre. Hæc illa fuit omnium ſubſequentium inde bellorum alea, & huius excidij, in quod præcipites ivimus, cauſa præcipua: cùm Proteſtantes, quamvis perpetuis cladibus domiti, Domum tamen Palatinam extorrem Imperio pati non poſſent ejusque reſtituendæ gratiâ externa arma inveherent nam bellum *Danicum* hinc ortum eſſe, nemo negat.

Suecici etiam bellica ſa poſſet aliqua ex parte in Edicti Eccleſiaſtica Publicationē reijci; ſed ubi vera & genu-

ina belli Germanici cauſa hæſerit, docuit Conventus Ratisbonenſis, anno 1630. peractus; Cum res ibi locorum eſſent, ut Cæſar cum Proteſtantibus honeſtiſſimam pacem inire poſſet, aut ſi ſuis Conſiliis ſine interpellatione uti potuiſſet, facile ei fuiſſet, Statuum dicto audientium quietem victricibus armis protegere. Sed paci cum proteſtantibus interceſſit Bavarus, nolens Palatinatu cedere niſi ſibi aliunde a Cæſare, cui interea perſuaſerat, ut ſe tredecim mil ionum debitorem conſtitueret, & nominatim conceſſa ſuperiori Auſtria, ſatisfieret.

Utque ejus rei ſibi patronum aliquem pararet & vindicem, occulta, cum Gallo ſerere conſilia, & clandeſtinis ſe fæderibus illigare cæpit, Gallicæque gratiæ colligendæ ſtudio, Mantuanum bellum coëgit Cæſarem victorem, æquis cum victo conditionibus, componere. Mox, Wallſteinium, (cuius fortunæ & rerum geſtarum ad eum diem neminem pæn rebat) exauctorare, & Fæderis Catholici, quod jamdudum abolitâ Proteſtantium Unione, & ipſum abolere æquum erat, idque ut fieret, Proteſtantes magnoperè contendebant, perpetuationem admittere.

Prorogati ergò belli Germanici factum, ut excitati, non penes Hatsburgicam, ſed Wittelsbachicam Familiam quęras licet. Dum enim Ratisbonę hęc Cęſari extorquentur, Gallis interea metu armorum à Cęſare ſoluti, expertiſque omnia à Cęſare, ſuffragante *Bavaro*, impetrari poſſe, vacuum liberumque fuit Suecum in Germaniç initum niſi rerum mutationem ſpirantis, viſcera armarum inducere, novumque ad veteres, & graviſſimum Imperio hoſtem excitare.

At Bavarus harum rerum aut inſcius, aut incurioſus, eo ſolo triumphare, quod ſumma rei militaris ad Tillium, clientem ſuum, rediiſſet, Gallorum fraudem neſcire Suecicas vires contemnere, & intempeſtivę parcimonię ſtudio, lectiſſimum fęderi Catholici, & victorem militem, non perſoluto ſtipendio dimittere; qui uno inde agmine ad Suecum conceſſit, gratulante illo ſibi, quod Bavari hoſtis ſui beneficio jam is eſſet, ut nulla aperti prelii alea detrectanda ipſi foret.

Atque hęc tempore agebantur, cùm quicquid eſt in Ger-

in Germania Proteſtantium, Lipſiæ conveniſſet, ibique adventantis Sueciæ fiducia exagitaretur, ut quam iniquiſſimæ Cæſari & Catholicis pacis conditiones extorquerentur; à quibus ſi quis credebat Electoralem dignitatem exceptum, ac prætèrito Palatino, Bavaro perpetuatum iri, nimis is ſimplicis oportet fuerit ingenij. Ecce autem inſperatâ Lipſienſi clade fortuna Catholicorum uno omnis impetu concidit, Bavarique mens, quæ ante cladem erat confidentiſſima, poſt eandem facta eſt abjectiſſima, ut nil jam niſi de Bavariâ conſervanda cogitaret.

Itaque licet Tillius, collectis cæſi exercitus reliquiis, & adjuncto Lotharingio, copiisque Cæſaris ex Italia adventantibus, ita Vires ſuas refeciſſet, ut Sueco victori pareſſet, & prope Wurtzburgum egregiam habuiſſet occaſionem paris ei referendæ cladis; Quod rex ipſe faſſus eſt, nunquam ſe in majori diſcrimine fuiſſe, quam tum, cum ipſe exiguis cum copiis inſtructiſſimo hoſti tam propè conſediſſet, coëgit tamen Tillium Bavarus, omiſſa omni alia curâ, omiſſo Lotharingio, quem interea Galli Provinciâ ſuâ omni exuerunt, citatum agmen ad Bavariæ fines convertere, Quâ in profectione, fugæ ſimili, teſtatiſſima res eſt exercitui illi, à quo plenis turmis ſe milites ſubducebant, & maximam partem ad hoſtem tranſibant, plus virium deceſſiſſe, quam ſi duplicatam juſto prælio cladem accepiſſent.

Culpam ſi nullam hic agnoſcit Bavarus ſuam, & illa in fortunæ eventum reijcienda eſt, quo colere excuſabitur, quod mox inſcio Cæſare, inſcijs Catholici fæderis ſociis, tum maximè cum ille Ingolſtadij cum iſtis Mindelheimij de bello, communi conſilio gerendo conſultaret Gallis ſuaſoribus Neutralitatem illam (quam ut cæteratum actionum ſuarum vomicam ipſe Dux execrari etiamnum dicitur) ambijt, nulla communis patriæ, nullâ Imperii, ſed ſola ſui ſolius conſervandi cura.

Sed caſtigavit ſcilicet fortuna ipſa imprudentiam Conſilii, & Succus Bavariæ illatus, coëgit penatibus propriis profugum, ad ſacram anchoram, ad Cæſarem & Walleſteinium confugere, à quo ſublevatus, non nihil tamē &

denuò dejectus, cum Raris bona eorũ culpâ, (qui ut ſummis parcerent, loci præſidium imminuerant) amitterentur, brevi tamen, opitulante toto exercitu Cæſareo urbis illius victores ſuas adeò rurſus ſtabilire potuit, ut extincto Walleſteinio militaris imperii pars maxima ad eum rediret, & ſeparatum jam habere inciperet exercitum Bavaricarum Imperii copiarum nomine inſignem, quo ille nũc inſtructus, ſuo arbitratu hinc fert leges, inde derogat, & de alienis paciſcitur.

Nordlingenſi victoria res Imperii reviviſcere poterant ſi pari ac Suecus ardore, uſi fuiſſemus eventu rerum, Sed Bavaricus miles, nondum maturo hybernorum tempore hyberna petere occupans, deſtituit in curſu rerum Cæſareum militem, unaque optimas rerum gerendarum occaſiones.

Inſecuta eſt pax Pragenſis, in quâ quanto ſtudio Cæſar egerit, ut ſalva Bavaro Electoralis Dignitas & res partæ eſſent, ne ille quidem ipſemet negabit. Tanti tamen apud eum non fuit, ut poſtea eligendo Imperii Succeſſori gratuitum ſuffragium inoratus ſed inauratus præſtaret.

Deceſſit Ferdinandus II. relictis florentiſſimis copiis, quibus cum milite Bavarico junctis, Gallaſſius Banerium ad maris Balthici oras redegit, ſpeſque erat ibi locorum bellum conſtiturum: ſed queſtus eſt Gallaſſius, copiis Bavaricis ad coerçendos Haſſos revocatis, optima exercitus parte ſe nudatum deſtitui. Eodem anno, cum Verdenſis alteri copiarum Bavaricarum parti præfectus, Vinarienſem Rhenum transgreſſum, feliciter rejeciſſet; mirari ſubiit, cur non Rheno & ipſe ſuperato, hyberna æquè transfluvium, ac ille quæſierit, auctusque ſic animorum habitus ſubſequentium annorum ſucceſſu.

Nam ut in medio relinquatur, Briſacum ne ſervari potuerit, ſi ſerio eam in rem allaboratum fuiſſet, extincto improviſâ morte Vinario, quin Bavari, ſi confeſtim Rhenum transjeciſſent, magnarum rerum occaſionem in manibus habuiſſent, pauci admodum ſunt qui dubitent: ſed cur nec illo, nec ſequentibus annis Bavari unquam ſibi quicquam trans Rhenum negotii eſſe voluerint, id verò in altum, & ſiniſtri rumoris & ſuſpicacis ſilentii præbuit;

buit, Eumque, nunc tantopere perſuaſum eſſe vident, pacem à Gallis, non niſi Allatia & Briſaco conceſſo haberi poſſe, ambigere ſubit, An non ab illis, qui aliena jactura, licet in eâdem navi ſint, ſua conſervare ſatagunt, ultrò Gallis hæ conditiones ſint oblatæ.

Certum eſt, Gallos nō ſincerè cum Domo Bavarica amicitiæ jus quærere, ſed id duntaxat; ut ea lactata, & ad ſuas rationes tantiſper, dum Domum Auſtriacam evertant, adjuncta, mox cum ejus voti compotes erunt, illam quoque ſubruant, ſolumque id ei beneficium præſtent, quod Polyphemus Ulyſſi promiſit, ut eam omnium extremam devorent. In ſinu lætantur Galli, cum tot ad eos Literæ, tot Legationes, nuper ipſe Bavaricæ conſcientiæ ephorus commeavit, cùm Oſnabrugenſem, aliâ ex parte audiunt Tullenſem, & Virodunenſem Epiſcopatus ſomniantem, rident eum, qui ſine ſuffragio populi Ædilitatem populi gerit, & inconſultis trium Circulorum, Franconici, Bavarici & Suevici Statibus, eoſdem Gallicæ protectioni, aut Neutralitati proſtituit, in quam ut Catholici conſentiant, id tamen nunquam facturi ſunt Proteſtantes.

Urbes præſertim liberæ gaudent, ſibi ultrò in manus dari facultatem ulſciſcendi eas, quas interdum cum ex intervallo reſipuerunt Bavari, eis clades intulerunt: præcipuè cùm tàm candide, quæ ſua in Bavarū mens ſit, cum ſæpe alias, tum nuper ſine ambage P. Veriaccio Galli demonſtrarunt, Nullam ſcilicet aliam à Bavaro Pacificationem admiſſuros, niſi præcipuis Bavaricæ arcibus ſibi traditis, & uno filiorum dato obſide.

Quam mentem reliquis curis defuncti, domoque Auſtriacâ in ordinem redacta, quin contra familiam Bavaricam Amphiarao etiam vivo, vel mox ſub terras condito, ipſi ſunt demonſtraturi, dubitet ille licet, qui adeò ſtudio pacis indormiſcit, ut ne Galli quidem cantum audiat. Omnes Germaniæ Principes pares eſſe Galliæ volūt Galli, aut ſi quid infra pares eſt Cōſulatur Domus Lotharingica, affinitate juncta; quam ut tam longo annorum otio æque ut olim Burgūdicam Britannicāq; familiam opprimere conantur, ita ſine dubio voti damnabantur, ſi poſſeſſa altrinſecus Alſatia, hinc à Germania, illinc à Gallia, re-

to minus aſſentient, Si onus hoc in Suevos & Francones ſolos inclinare volent, at neque illi bello ſopito belli nolentes perferent, & ubi aliter ſe explicare non poſſint, Bavaricæ ſervituti Gallicam ſervitutem præferent, mallentque jam dudum potentiori, quam nuper ſibi pari, ſubeſſe.

Cum ſuperioribus annis Palatinus Bohemiæ regnum invaſiſſet, rogatus ſocer ejus, rex Angliæ ut in poſſeſſione Adventitij regni generum defenderet, negavit eam à ſe morem introduci debere, ut aliena regna invadentibus auxilio ſit; nam idem exemplum poſſe in ſe & in ſuos recidere. Si nunc Bavari æquum cenſent, ut Tirolenſium pupillorum bonis Gallo addictis pacem redimant, videant ne quod Iuris nunc in alium ſtatuunt, procedente tempore eodem & ipſis utendum ſit.

Dicent Bavari, cum tot undique hoſtibus, & ipſo Turca ingruente, nec Domui Auſtriacæ, ne Bavaricæ medium ullum belli ſuſtinendi ſuperſit, ſed extrema neceſſitas urgeat pacis quocunque pacto acceptandæ; Galli verò eam niſi conceſſa Alſatia facere ullo modo velint, fieri aliter non poſſe, quin in eam Conceſſionem conſentiendum ſit. Reſpondetur ſi humano calculo res exigantur, verum id quidem eſſe, ſed ſi æquitas, ſi juſtitia conſulatur, & res Deo, non hominibus permittatur, ſupereſſe viam ex hujuſmodi anguſtiis emergendi. Sed ante omnia neceſſe eſt, ut Bavari conſcientiam propriam hoc piaculo abſolvant, & Quod ſibi fieri nolint, innocentiſſimis pupillis, ut fiat, non procurent. Cum Domino placuerint vitæ hominis, inimicos quoque ejus convertet ad pacem, ajunt Sacræ literæ, ſi Bavarus abdicato propiæ utilitatis reſpectu, in commune patriæ bonum ſenſus ſuos intendat, & ſi pax jactura aliqua omnino redimenda ſit, in eandem jacturam & ipſe aliquid de ſuo concedere velit, ut ſcilicet damni lucrique partes æqua portione inter omnes, quorum intereſt pacem fieri, dividantur, Nemo dubitat, quin Deus aut faciliores ad æquam pacem Gallos ſit facturus, aut pertinaciam eorum condignis pænis caſtigaturus.

Locatam ad Eſpenanum et Pleſſæum, eoſdem ſalute impertiant, et noſtram mentem, vti ſuperius patet, explicent rogent etiam; vt omnia hæc ad Maieſtatem Chriſtianiſſimam referant, voluntatemque et mandata regia auferant, adeòque nobis impetrent fiduciarios regios quibuſcum agere liceat de rebus præſentibus.

Nos quidem poteſtatem damus Deputatis illis noſtratibus, cum regiis adventuris concludendi & ſignandi eas tabulas, Contractus et promiſſa, quæ neceſſitas poſtulabit, modo ea omnia in eum finem contendant, ut ipſi ab oppreſſionibus quas quotidie ſufferunt, liberentur; adeò vt generaliter agant in præſenti negotio, circumſtantijs et appendicibus, quemadmodum nos ipſi, ſi præſentes eſſemus, agere quiremus, tametſi caſus aliquis requirat mandatum aliquod ſingularius, quam in his ipſis literis continetur, per quas vtique promittimus ſincere et bona fide firma fore et ſtabilia, quæcunque in hoc negotio fuerint acta, promiſſa, conventa conſtituta à noſtris Deputatis, vt ea obſervemus, adimpleamus, & cuſtodiamus inviolabiliter; neque unquam in ea impingamus peccando, quocunque modo aut ratione, ſed omnia habeamus rata, vbi opus fuerit.

Factum Barcynone, ſub ſigno Conſiſtorij & ſub ſignatura noſtri Amanuenſis, die vltimo Martij, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo.

CAPUT

CAPVT XLII.

Tranſactio Confœderationis & ſocietatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ, & inter Principatum Catalauniæ, inita die 15. Auguſti, anno 1640.

POſtquam rex eſt factus certior, quam inſtanter petitum ſit ab Eſpenano, Campiductore, & Gubernatore Locatæ, per Alcidem Semeneſium, juſtitiarium urbis Barcynones, & poſtmodum itidem per Franciſcum Villeplanium, Gubernatorem militiæ Principatus Catalaunici, per expeditiones: cumque petitio fuerit iterata poſtmodum apud Eſpenanum & Pleſſæum Beſanconium Structorem aciei in exercitibus regijs per Raymundum Guymerardum, juxta mandata articulata à Conſiſtorio Principatus Catalaunici, ut lubeat Majeſtati Chriſtianiſſimæ ipſius indulgere ſuppetias & auxilia, tãquam bonis vicinis, qui ſemper coluerint benevolentiam cum ipſius ſubditis adverſus quaſcunque oppreſſionum nobilitates. Hinc placuit regi ipſis dare ducem & viros rei militaris petitos, qui omnibus præſint, nempè magiſtrum equitum, magiſtrum rei tormentariæ, & magiſtros mechanicæ militaris, præter ſex millia peditum, duo millia equitum, arma & apparatum belli, pro neceſſitate copiarum, ad numerato pretio. Quo impetrato teſtimonio regiæ benevolentiæ promiſerint inire tranſactionem Societatis cum Gallia, qua Principatus Catalauniç obligetur in gratitudinem iſtarum ſuppetiarum ad onera & conditiones ſequentes.

Majeſtas igitur Chriſtianiſſima conſiderat, poſtquam providentia divina permiſit, bellum apertum inter duas Coronas, Galliæ & Hiſpaniæ exardeſcere ad clarigationem

nem per tot annos continuatam, ubi quæcunque inſtituta pacis toties per Nuncios Pontificis Maximi interpoſita, apud Hiſpanos nullum locum invenerunt, unde nihil expeditius viſum, quam arma in ipſorum viſceribus concutere, ut ſic tandem redigantur in ordinem, vicinis amiſſis, quos turbare ſolebant, ignemque diviſionis per omnes partes Orbis Chriſtiani ſpargere.

Hinc à Majeſtate regiâ propoſitiones illæ benignè ſunt auditæ; & nobis poteſtas ex ipſius voluntate per literas authenticas collata, ad tranſactionem præſentem ſocietatis & Hermandati perpetui conficiendam cum Deputatis à Cōſiſtorio Principatus Catalaunici, & Comitatus Ruſſiliani, quantum in poteſtate Catalaunorum eſt ſitum. Rem verò poſt plurima colloquia abſolvimus in has leges.

I. Ut Principatus poſſit ſeſe aſſerere adverſus oppreſſionem, quæ intentatur, & ſemet reſtituere in certam fruitionem priſcarum Conſtitutionum & privilegiorum, promittimus nos nomine majeſtatis Chriſtianiſſimæ, datum iri ipſis Viros armorum ſcientiâ probatos, qui præſint ipſorum Copiis tum equeſtribus; tum pedeſtribus, etiam rei tormentariæ, quemadmodum deſiderant.

II. Promittimus etiam nomine Majeſtatis Chriſtianiſſimæ; datum iri ſex millia peditum & duo millia equitum, ad uſus ſuperiores.

III. Promittimus præterea regiam majeſtatem ipſis daturam arma & Apparatum belli, modò æquum adnumeretur pretium ſecundum æſtimationem peritorum.

IV. Propterea Deputati Principatus Catalaunici jurant & promittunt, tum ſuo quam Comitatus Ruſſiliani nomine; quantum videlicet Catalauni ex eo Comitatu tenent, ſeſe nunquam præſtituros ullas ſuppetias, favorem aut auxilia ulli omnino mortalium; qui in eum aliquid ſiniſtri moliatur; ſeſe nunquam receſſuros ab ullo articulo tranſactionis præſentis, quomodocunq; tandem cum Rege Hiſpaniæ in cæteris conveniant, promittunt verò in contrarium, ſeſe conditiones iſtas cuſtodituros & obſervaturos eſſe omnes inviolabiliter.

V. Promittimus autem & Nos, regium patrocinium ex omni potentia, ut Catalauni frui poſſint juribus ſuis & immunitatibus.

VI. Promittimus præterea, regem nihil auſurum contra Perpinianum, ſalſas, Colibram, Elnam & alia loca, niſi ex compoſito & conſenſu Catalaunorum.

VII. Deputati Principatus Catalaunici promittunt nomine ſuperiori præbere annonam & proviſionem per Catalauniam exercitibus maritimis regiis, eâ tamen lege, ut nefas ſit claſſiariis in ullo portu facere excenſionem, præter provinciæ lubitum: duces tamen poterunt excendere, navibus ad ictum majoris tormenti à Continente remotis.

VIII. Nobiles, Cataphracti, & alii viri alicuius notæ, magiſter equitum & ſummus dux peditum accipient ſtipendium, uti fuit auctum à principatu, aſſentientibus Eſpenano & Pleſſæo Beſanſonio in tabulis ſingularibus.

IX. Catalauni prænumerabunt iſtis copi s quemlibet menſem, ſex regalibus diurnis in equitem, & duobus in quemlibet peditem erogatis.

X. Miles Gallicanus, ſi fortè Catalaunici cum hoſtibus redirent in gratiam, reducendo fuerint omni ſecuritate in Galliam, accipiet etiam menſtruum ſtipendium, præter operæ pretium, ut commodius ad ſua queant redire, pro more militari.

XI Et ut Principatus habeat proviſionem armorum ſufficientem, apparatum belli, & alia neceſſaria, majeſtas Chriſtianiſſima dabit permiſſionem exportandi ea ex Gallia, pro ratione neceſſitatis.

XII. Novem illi, qui in Galliam ratione obſidum ſunt miſſi à Principatu, id quod in nomine regiæ majeſtatis promittimus, regredientur in Catalauniam, quamprimū, alij ipſis ſucceſſerint eiuſdem authoritatis & generis.

XIII. Quando verò duces, & milites reverterētur in Galliam in Catalaunia tamen commorabuntur aliqui præfecti militares, ad majorem ſecuritatem obſidum Catalaunorum in Gallia, qui reddentur in ipſo limite, eodem prorſus tempore, quo obſides in Catalauniam tranſibunt.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarij ex virtute noſtrarum poteſtatum ſignavimus præſentes has

has literas noſtro ſigno ordinario , fecimusque appendi noſtra inſignia.

Actum Locatę,quinto decimo die Auguſti , anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo.

Inſtructio Commiſſariis regiis data ad articulos eos,quos rex vult in tranſactione Confœderationis cum Catalaunis extare.

Vbi rex intellexit iteratam petitionem, Eſpenano, Campiductori & gubernatori Locatę factam ab Alcide Semeneſio,præfecto vigilum Barcynone ; & poſtmodum à Franciſco Vilſeplanio , arbiter militiæ per principatum Catalaunię in expeditione itidem iteratam Eſpenano & Pleſſęo Beſanſonio , Structori aciei regio, à Raymundo Guymerardo , prout negotij ſingularem habebat poteſtatem à Conſiſtorio Principatus Catalaunici vt regię maieſtati luberet ipſis pręſtare ſuppetias & auxilia, tanquam bonis vicinis , qui ſemper coluerint benevolentiam cum ſubditis ipſius adverſus oppreſſionem meditantes,

Vt lubeat in eum finem maieſtati regię dare ducem & viros rei militaris peritos , qui preſint omnibus ipſorum viribus,magiſtrum equitum , magiſtrum rei tormētariæ,& magiſtros mechanicæ militaris , preter ſex millia peditum & duo mill a equitum,arma & apparatum belli pro neceſſitate , adnumerato pretio. Vnde ob hoc teſtimonium regiæ benevolentiæ obtulerint perficere tranſactionem ſocietatis cum Gallia , qua Principatus Catalauniæ obligetur gratitudinis ergò ob præſtita hæc ſubſidia,ad æquas conditiones , à maieſtate Chriſtianiſſima conſtituendas.

Cum igitur rex conſideret, poſtquam divinæ libuit providentiæ ,permittere bellum apertum inter duas Coronas Galliæ & Hiſpaniæ,quod iam tot annos ſerpit ,cum omnes omnino interceſſiones pacis amore toties inſtitutæ per Nuntios Pontificis Maximi, non potuere obtinere ab Hiſpanis,ut pacem ſectarentur, nihil adeò promptum viſum eſt , quam arma in ſuam ipſorum provin-

Cc 2 ciam

ciam redigere,& à turbandis vicinis abſtinere, ne porrò incendii fovillas per Orbem Chriſtianum ſpargant.

Hinc regi non ingratæ iſtæ propoſitiones, adeò vt cenſuerit præſentem hanc inſtructionem ſuis Deputatis omninò concinnandam, vt ſuam voluntatem eo rectius intelligant; & ampliſſimè inferant tranſactioni & Hermandato perpetuò, quod firmabitur cum Principatu Catalauniæ; Comitatu Sadænæ; locis ex Commitatu Ruſſiliano; quæ in poteſtate Catalaunorum; ad terminos & conditiones ſequentes.

I. Primò ut Principatus ille facultate deſtituatur ſibi ipſi conſulendi adverſus oppreſſionem, quam metuunt intentatam, quin imo ut queant reſtituere ſeipſos in uſum fructum minime ancipitem Conſtitutionum & privilegiorum, quibus antiquibus vivebant; majeſtas Chriſtianiſſima ipſis præſtabit præfectos militares, qui ducant copias utriuſque militiæ terreſtris cum re tormentaria quemadmodum eos petiverunt.

II. Rex dabit ipſis ſex millia peditum & duo millia equitum in finem ſuperius dictum.

III. Rex ipſis arma & apparatum belli dabit juſto pretio.

IV. Quapropter Principatus Catalauniæ, & loca ex Comitatu Ruſſiliano, quæ ſunt, & poſthac erunt in poteſtate Catalaunorum, jurabunt & obligabuntur nullas unquam ſuppetias, favorem, aut auxilia cuiquam mortalium præſtare adverſum illa; neque unquam diſcedere ab ullo articulo iſtius transactionis, quacunque demum ratione in gratiam cum rege Hiſpaniæ redire detur: è contrario promittunt eos obſervare & cuſtodire univerſos inviolabiliter.

V. Rex proteget Catalaunos in juribus ipſorum & immunitatibus.

VI. Rex nihil tentabit adverſus Perpinianum, Salſas, Colibram, Elnam & alia loca, niſi ex compacto cum Catalaunis inito.

VII. Exercitibus regiis navalibus fas erit neceſſaria ex Catalaunia coëmere, ſed claſſiarijs nefas erit excendere in Continentem ex quocunque portu, ſine conſenſu Popularium, id quod præfectis militaribus permittatur

naves;

naves autem militares extra ictum tormenti grandioris ſtabunt remotæ.

VIII. Catalauni prænumerabunt ſtipendium iſtis copiis per ſingulos menſes, ſex regalibus diurnis in equites ſingulos, & duobus in pedites ſingulos erogatis.

IX. Miles gravis armaturæ; & præfecti alij rei militaris magiſter equitum, tum peditum accipient ſtipendium, quod decreverit Principatus cum Eſpenano & Pleſſæo Beſanſonio, ad rationem compoſitam.

X. Miles Gallicanus, Catalaunis forte ad compoſitionem digreſſis, reducetur quam tutiſſimè in Galliam, adnumerato ſtipendio menſtruo, præter illud operæ navatæ, ut commodius poſſit redire ad ſua, pro conſuetudine militiæ.

XI. Et ut Principatus abundet proviſione armorum, apparatu belli & aliis rebus neceſſariis, majeſtas Chriſtianiſſima permittet, ut ea omnia ex Gallia capiantur, pro ratione neceſſitatis.

XII. Novem autem illi, qui loco obſidum miſſi ſunt in Galliam à Principatu, poterunt bona cum veniâ majeſtatis Chriſtianiſſimæ, redire in Catalauniam, aliis ejuſdem generis & authoritatis, redite in locum ipſorum ſuccedentibus.

XIII. Quando verò ducibus & copiis majeſtatis Chriſtianiſſimæ redeundum fuerit in Galliam, certus numerus ducum reſtabit in Catalaunia, ad aſſerendos Catalaunorū obſides in Galliam miſſos, qui tamen reddētur in ipſo limite eo ipſo quo obſides pedem transferent in Catalauniam tempore.

Damus igitur de iſtis articulis in inſtructione ſuperiori comprehenſis poteſtatem Eſpenano & Pleſſæo, negotiandi atque tranſigendi cum Deputatis ex Conſiſtorio Principatus Catalaunici, debitè fundatis in plenâ poteſtate, per Conſiſtorium illud ipſis collata.

Actum quinto decimo die May, anno milleſimo, ſexcenteſimo, quadrageſimo.

CAPUT XLIII.

Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. regem Galliæ & Navarræ; atque Chriſtinam reginam Sueciæ, inita Hamburgi, anno 1641. die 30. Ianuarij.

SEreniſſimi ac Potentiſſimi Principis ac Domini, Domini Ludovici, hujus nominis Decimi tertii Galliæ & Navarræ regis Chriſtianiſſimi Conſiliarius Status, utriuſque Ordinis Commendator, ac per Germaniam extraordinarius Legatus Claudius de Meſmes, Eques, Comes de Auaux; Conſtare volumus univerſis & ſingulis, quorũ intereſt, quod emenſe fæderis ſpatio, inter ſuam ſacram regiam majeſtatem & Sereniſſimam Principem ac Dominam Chriſtinam, Suecorum, Gothorum, Vandalorumque deſignatam reginam, & principem hæreditariam, magnam principem Finlandiæ, Ducem Eſthoniæ & Careliæ, Ingriæque Dominam; & regnum Sueciæ, ante triennium initæ, cùm etiamnum hoſtes pacem impediant, ſejungendi, qui in belli ſocietatem venerunt, fruſtrandiſque unicè intenti, ne & vana impoſterum ſpe quieti publicæ illudant, ubi regnorũ amicitia, & conjunctio, nullis temporum intervallis diſtincta nullum ſubinde ſeparationi locum reliquerit. Utrique majeſtati viſum eſt, pactis armiſque inſiſtere, donec tuta & honeſta pax utrique regno, Fœderatiſque omnibus parta & conjunctim ſtabilita fuerit.

Facta igitur nobis poteſtate cum illuſtriſſimo & Excellentiſſimo Domino Iohanne Salvio, hæreditario in Adesburg, offuverbii & Tulugæ, Sereniſſimæ reginæ Suecicæ Conſiliario Secretiori, Aulæ Cancellario & in Germaniam legato, de re tota tranſigendi, ac ſi quas prædicti fæderis leges mover, mutar ve conducerer ſtatuendi, id ſequentibus Articulis mutuo conſenſu, conſilioque expreſſimus.

I. Tra-

I. Tractatus fæderis, ad diem ſextam menſis Martij, anno ſupra milleſimum, ſexcenteſimo trigeſimo octavo inter Chriſtianiſſimum regem regnumque Galliæ, & Sereniſſimam reginam regnumque Sueciæ. Hamburgi concluſus; ſervetur utrinque, in omnibus & ſingulis ſuis clauſulis, ad pacem uſque univerſalem, niſi quatenus hic ab illo diſcedit.

II. Catholici per Germaniam, in primis Eccleſiaſtici, ſuæ religionis exercitio, ſuisque bonis ac redditibus ex conſtanti priorum fæderum tenore, abſque impedimento, aut perturbatione fruantur quod idem quoque de Proteſtantibus dictum eſto.

III. Auxiliares pecuniæ in poſterum ad millenas libras duodecies centies à Chriſtianiſſimo rege quotannis durante bello, reginæ Sueciæ repræſententur, ſed in monetâ Imperiali, ſolvendo pro dicta ſumma quadringenta & octoginta millia Imperialium thalerorum, idque Hamburgi in Banco ducenta nempe & quadraginta millia thalerorum imperialium, ad diem ultimum Iunii, pro tribus exactis menſibus, & tribus ſecuturis, totidemque ad diem ultimam Decembris cuiuslibet anni, anticipatâ ſemper menſium trium ſolutione.

IV. Si de univerſalibus plurium annorum induciis cum hoſte tranſigi poterit, æquis & commodis conditionibus tranſigatur. Iis durantibus, fædus hoc quidem vigeat valeatque; ceſſet tamen promiſſum ad levanda belli onera ſubſidium, & ſuſtentandis præſidiis copiisque, quas Regina Sueciæ interim retinuerit. Rex ei ſuum gratificandi animum nullis non temporibus teſtaturus, trecenta thalerorum Imperialium millia quotannis Amſtelrodami in Banco numerari curabit: huius vero induciarij ſubſidij ſolutio ſicut bellici, bipartita eſto, iiſdemque terminis ac diebus, ultimâ ſcilicet Junij, atque ultima Decembris fiat.

V. Quod ſi dictæ induciæ vel ab adverſa parte ſub quocunque prætextu ita violentur, ut compellata nolit damnum & iniuriam ve ſarcire, vel præter vota fœderatorum infecta pace exeant, tum utroque caſu, ſumtis denuò armis, ſua vis huic fœderi omni ex parte & authoritas,

conſtet, ac nullæ interceſſi-ſſent induciæ, donec per tractatum pacis vniuerſa tranquillitati publicæ ritè proſpectum ſit.

VI. In pactione induciarum vtrinque collaboretur, ut illuſtriſſimi Duces Braunsvico-Luneburgici, Illuſtriſſima Landgravij Haſſiæ vidua, et quicunque porrò principes aut ſtatus Imperij ad fœdus acceſſerint, commodas ſibi quoque conditiones obtineant.

VII. Cum per hoſtes demum licuerit pacem vel inducias conjunctim tractare, ne tam optandæ rei moram afferat longior locorum diſtantia, talia eligantur loca, quæ pauci ab invicem milliaribus diſſita, commoditatem præbeant, ſine mora, periculo aut difficultate communicandi, qualia ſunt Monaſterium & Oſnabruga, aut ejusmodi ferè intercapedinis alia.

VIII. Pro expeditiori tanti negotii exitu, vtriusque partis præſidia durante congreſſu, ex omnibus tractatuum locis amoveantur; illis tamen rurſus ni pax ſucceſſerit ſtatim inducenda.

IX. Pacta hæc, pro credita nobis authoritate concluſimus, recipimusq; fore, ad quem modum ſe habent, vt eodem planè firmata à regibus noſtris & ratihabita intra menſes duos vtrinque commutemus.

In quorum omnium fidem præſentes manibus & ſigillis propriis muniviмus, Hamburgi, vltimâ die menſis Junij anno 1641.

CAPVT. XLIV.

Tranſactio facta inter Cardinalem Richelii pro Rege, & Ducem Lotharingiæ, Lutetiæ Pariſiorum anno 1641. die 29. Martii.

VEra pœnitudo Ducis Caroli Lotharingii ſæpius teſtata eſt Regi, quàm perverſa coquat in præcordiis inſtitu

inſtituta, quod à decem aut duodecim annis erga Majeſtatem Chriſtianiſſimam patuit, præter quam quod ſupplex in propria perſona petiit ſibi remitti & condonari quicquid deſperatio ipſum adigere potuerit tum dicere tum facere in detrimentum reverentiæ, qua agnoſcit Regi à ſe deberi; adeoque fiduciam, quam præſtat, ſeſe nempe in poſterum cauſam ſuam huic coronę inſeparabiliter annexurum: Fa Maieſtatis Chriſtianiſſimę apud animum id valuere, vt libenter deduceretur ad ſenſa Chriſtiano digna & ad motus gratię, quos Deo placui immittere.

I. In qua conſideratione, quemadmodum Benignitatem DEI implorat humiliter de abolendis ſuis offenſis, oblivioni tradit ex bono corde omnes illas à Duce hactenus commiſſas

II. Poſtquam autem Dux obligatur, quemadmodum id fit per hanc præſentem tranſactionem, & ipſius & Succeſſorum nomine, etiam eorum, qui in poſterum actionem ſunt habituri, tum fervente curſu iſtius belli, tum pace conſtante, inviolabiliter adhęrere emolumento iſtius Coronę, neque vllam colluſionem ſervare cum domo Auſtriaca, & aliis hoſtibus iſtius Coronę, aut cum quocunque demum, qui poſſet turbandi proſperitatem Regię cauſę conſilia agitare, poſteaquam Dux ſeſe abdicaverit omnibus negotiationibus, quę interceſſerint ipſi cum quoquam, in quantum impingunt in tenorem ipſius tranſactionis.

III. Conſentit Majeſtas Chriſtianiſſima ipſum reſtituere in poſſeſſionem Ducatus Lotharingici, & Barri, qui à Corona hac dependet, de quo etiam impręſentiarum fidem et homagium præſtabit regi, ſic etiam in eam cæterorũ ſtatuum, quibus fruebatur ante hac, exceptis tamen iis quæ ſequuntur.

IV. Primo excipitur Comitatus & munimentum Claremontii, cum omnibus dependentiis, & appendicibus, vt in poſterum maneant vnita Coronæ in perpetuum.

V. Deinde loca præfecturæ & terræ Iameſij ac Stenæ, quæ itidem relinquentur Maieſtati Chriſtianiſſimæ & ſucceſſoribus regibus, in perpetuum propria, cum omni cenſu eorum, pagis & diſtrictibus annexis.

VI. Denique & vrbs ipſius Dunum cum ſuburbio, quæ pariter propria fuerit in poſterum regis, & ſucceſſorum ipſius.

VII. Tandem Vrbs Nanceium relinquetur in manibus regis ratione depoſiti, durante hoc bello, ut eadem reddatur *Duci* intra eum annum, qui pacem nobis concluder, cum pagis ſuburbicarijs, qui itidem relinquentur in manibus & in diſpoſitione maieſtatis Chriſtianiſſimæ, vt commodius ſubſiſtat vrbs, quamdiu rationem depoſiti ſuſtinebit.

VIII. Conſtitutum eſt, vt Marſalium ſolo æquetur, antequam Duci reddatur, adeò ut nullo vnquam tempore fas ſit illa munimenta reſtaurare.

IX. Convenit etiam, vt Commercia vigeant libera inter Status, in quos rex reſtituit Ducem, & inter illa loca, quæ relinquantur majeſtati Chriſtianiſſimæ, ſive propria, ſive ſequeſtra tantummodo, ad eandem rationem proprium, adeò vt quæcunque ſunt neceſſaria ad ipſorum conſervationem à *Duce* recuſari nequeant, aut à ſubditis ipſius intervertì, modo pretium vulgare præbeatur, ſecundum mercimonia illorum Statuum.

X. Dux dabit liberum tranſitum per ſuos Status omnibus omninò copijs regijs, quas maieſtas Chriſtianiſſima tranſmiſſura eſt ſive in Alſatiam aut in alia loca Germaniæ, ſive in agrum Luxemburgicum, aut Comitatum Burgundiæ, quinimò præbebit forum annonarium, rege ad pretium vulgare provinciæ ſatisfaciente.

XI. Convênit præterea, vt Dux impræſentiarum conjungat omnes ſuas copias, quæ ipſum nunc comitantur, quemadmodum & vniverſas reliquas, quas vel in poſterum habebit, cum copijs regiis: vt ipſæ ſacramentum dicant regiæ maieſtati de bonâ & fideli operâ præſtanda ſub authoritate Ducis, erga omnes & adverſus quoſvis quibuſcum jam bellum geritur, vbicunque locorum, & quacunque ratione id regi videbitur: ipſæ autem copiæ Lotharingicæ in poſterum par recipient ſtipendium cum regiis, per tempus expeditionis, eâ tamen lege, vt hyberna in agro Gallicano ne capiant, ſed ſolummodò in Statibus Ducis, aut in provinciâ hoſtili.

XII. Con-

XII. Conſtitutum eſt, ut ne liceat *Duci* ullas copias admovere, aut in ſtationibus collocare, propè Nanceium, niſi ultra quintam leucam, quam diu locus ille fuerit in manibus regis.

XIII. Quoniam majeſtas Chriſtianiſſima reſtituit Ducem in ſuos Status, uti ſuperius dicitur, plurimæ lites, quæ fuerant definiendæ ante bellum, ob rationes longè diverſas earum relinquentur definiendæ ipſi cum Gallia, ſed tamen per viam amicabilem, proximo, quoque tempore.

XIV. Quoniam verò ex eo tempore, quo rex occupavit Lotharingiam, magnus numerus provincialium majeſtati Chriſtianiſſimæ dederunt operam, ex tenore ſacramenti, quod ab illis exegit; Convenit, ut ne Dux illis ideò malè cupiat, aut quicquam vindictę ingerat, ſed ut eos pari ſenſu cum probis & veris ſubditis habeat, quibus & nomina & redditus debitos ex Statibus ſuis ſolvat: id quod regia majeſtas adeò ſingulariter deſiderat, ut niſi fiduciam poneret in fide, quam de hoc articulo dux interpoſuit, nunquam indulſiſſet Duci, quæ hac tranſactione comprehenduntur.

XV. *C*onvenit etiam ut ne liceat *Duci* ullam mutationem inferre proviſionibus beneficiorum, quæ a rege ſunt collata uſque ad hunc ipſum diem tranſactionis adeò ut ij, quibus proviſio obtigerit, relinquantur in tranquilla poſſeſſione & fruitione eorum, *Duce* nihil impedimenti interponente, aut degradationem audente; quin imò perget majeſtas Chriſtianiſſima diſponere de beneficiis Urbis Nanceij, quamdiu illa reſtabit in manibus depoſitarij, conſtitutione illorum beneficiorum nihil immutata.

Munia juſtitiæ criminalis per urbem Nanceium relinquentur, itidem diſpoſitione majeſtatis Chriſtianiſſimę, ut viri iis inſtructi independenter officium faciant per urbem & ſuburbicaria loca, ubi majeſtas Chriſtianiſſimæ conſentit, ad translationem Balivatus, quem Dux Nanceio ademptum, alia conferat pro lubitu, ad definitionem omniũ litium, quæ ſolebant di iudicari in Balivatu Nanceiano, præter eas, quæ ſuperius recenſitæ excipiuntur.

XVI. Conſtitutũ etiam eſt, ut ne Dux queat ullum hominem Nanceii cum authoritate habere, ſuo nomine,

niſi qui recipiat redditus dominii, cui tamen numeri Gallum præficier, qui tamen regi non ſit in gratus.

XVII. Conſtitutum præterea, ut confiſcationes, quæ à rege ſunt aliquibus collatæ, ob arma hoſtilia, valeant quoad uſum fructum redditaum, qui ex illis bonis colliguntur, uſque ad diem præſentis tranſactionis; modo illi, quorum bona fiſco fuere addicta, deſinant operam navare hoſtibus majeſtatis Chriſtianiſſimæ, quo uno caſu reſtituetur in poſſeſſionem & fruitionem ſuorum bonorum, ſic tamen, ut ij, qui uſum fructuum ex virtute illarum donationum obtinuerunt, nequeant inde conveniri aut inquietari ullo modo aut ratione, nulla denique de cauſa.

XVIII. In hac tranſactione nihil dicitur de lite, quæ verſatur inter Ducem, & Dominum Nicolaum Lotharingicam & filiam defuncti Ducis Henrici, de matrimonio ipſorum, cùm definitio ejus purè dependeat à tribunali Eccleſiaſtico & Pontifex maximus, apud quem partes litem inſtituerunt, jus ipſis ſit dicturus ex ratione juſtitiæ. Dux tamen dabit interea ei ad formam alimentationis centum viginti millia librarum monetæ Gallicanæ, in ſingulos annos: & ut ſolutio reverà præſtetur, conſtitutum eſt, ut ea ſumma centum viginti millium librarum quolibe trimeſtri fiat ex collectis Barrenſibus, & illis non ſufficientibus, ex ſalinis Roſidreſiis, & dominio utili Nanceij, adeò ut prænumerentur in manus cujuſcunque, quem majeſtas Chriſtianiſſima denominabit, & qui eandem deferat ad Dominam Nicolaam Ducem Lotharingiæ.

XIX. Superiora ſuêre conſtituta inter Cardinalem Ducem Richelii, pro rege, Ducem Lotharingiæ, qui promittit, ſeſe ſervaturum omnia contenta iſtius tranſactionis, eâ fidelitate & firmitudine, ut etiam conſentiat, poſtquã per eandem relinquit regiæ Majeſtati, ut eò inſeparabilius unitus perſiſtat Coronæ, quod reliquum eſt provinciæ, & rex reddit, & poſt pacem confirmatam reſtituet, devolvatur ad eandem Coronam, ſi quicquam peccet in tenorem iſtius tranſactionis, quacũque ratione aut modo.

Factum

Factum Lutetię Pariſiorum ; die 29. Martii anno 1641.

Articuli ſecretiores, inter Cardinalem Ducem Richelij pro rege, & Ducem Carolum Lotharingiæ tranſacti, ut habeant eandem vim cum tranſactione per hunc ipſum diem inter ipſos confectam.

Quamvis per tranſactionem hoc ipſo die confectam inter Cardinalem Ducem Richelij, pro rege ; & Ducem Carolum Lotharingiæ, nulla fiat mentio munimentorum quæ circumdata ſunt Nanceio, ut prius complanentur, quàm urbs gemina poſt pacem reſtituatur in manus Ducis; his tamen præſens articulus ſecretior fuit conſtitutus, ut conſtet certò; majeſtatem Chriſtianiſſimam nolle reſtituere urbem geminam Duci, niſi poſt munimenta complanata ; quam vis etiam Dux humillimè ſupplicaverit regiæ majeſtati, ut aliam mentem induceret, Dux utique voluntati Majeſtatis Chriſtianiſſimæ ſeſe permittit ; ut quicquid videbitur inde fiat.

Cumque nihil æquè ac temporis diuturnitas fiduciam pactorum comprobet ; quam actiones Ducis præteritæ ademerunt regiæ majeſtati; convenit, ut quotieſcunque Dux non adfuerit majeſtati Chriſtianiſſimæ, aut ad aliquem exercitum ex ipſius diſpoſitione, non commoretur Lunævillæ, ut Nanceio nimium vicinæ ; ubicunque verò Statuum ſuorum habitet, talem ſeſe gerat, ne illi, quibus commiſſa ſunt loca, regi aut propria facta, aut in depoſitum tradita, nullam occaſionem juſtæ ſuſpicionis capere poſſint. Convenit etiam ; ut Dux ſingulis annis curet præberi ex ſylvis & ſaltibus ligna ad omnes præſidiorum ſtationes Nanceii neceſſaria, aut ſaltem patiatur ea cædi & advehi ex mandato illius gubernatoris ; quem rex Nanceio imponet.

Superiora fuēre conſtituta inter Cardinalem Ducem Richelij, pro rege, & inter Ducem qui promittit, ſeſe & ſerva-

di, convenère cum iiſdem legatis, qui itidem pari ſunt inſtructi poteſtate, à rege ſuo portugalliæ, in conditiones ſequentes.

I. Pax in poſterum conſtabit & perpetua ſocietas inter reges Galliæ & Luſitaniæ, ipſorum adeòque regna, provincias, maria, portus & ſtationes.

II. Promittunt reges iſti bonâ fide, ſeſe nulla omninò ſubſidia militis, pecuniæ, apparatus bellici, armorum, aut annonæ præbiturum hoſtibus alterutrius, adverſus quos impræſentiarum bello implicati certant, neque directè, neque verò indirectè.

III. Domini Ordines Generales Provinciarum unitarum in Belgio admittentur ad hanc ſocietatem eis conditionibus, quæ cum ipſis tranſigentur.

IV. Fervente hoc ipſo bello, quod maieſtas Chriſtianiſſima gerit adverſus regem Caſtiliæ, quodque potentius continuabit, rex Luſitaniæ aget ex ſua parte continuò adverſus eundem regem, invadetque eum ex omnibus viribus ſuis, terra marique.

V. Ut autem id rectius fiat, Maieſtas Chriſtianiſſima conſentit jungere ſub finem menſis Junij, viginti naves probè inſtructas & armatas, cum viginti Gallionibus regis Luſitaniæ, quas illius Legati promittunt nomine regis, domini ſui, ad id temporis momentum fore præſtò probè inſtructas & armatas, tanquam vela facturas: minimæ illarum ferant trecenta dolia, ut utraque claſſis firmata in ſuper aliis viginti navibus, quas Ordines Generales debent ratione auxiliorum regi Johanni cum invadet claſſem caſtilianorum, ex indiis redeuntem, & provincias ipſius, ubicunque videbitur commodum, incurſabit.

VI. Hoc tamen ſenſu, ut eædem naves tum *Luſitaniæ*, tum Ordinum Generalium primas deferant thalaſſiie, archæ Gallico, ipſi debitas, cum ipſo imperio. Quod ſi claſſis Caſtiliana capiatur, captam ex æquo partientur Confœderati.

VII. Si proximo biennio & duo reges & Ordines Generales cenſeant, idem aut per inſtitutum perurgendum, ex communi utique ſententia id fiet.

VIII. Li-

VIII. Liberum fuerit commercium inter illa regna & Status duorum regum, ſicuti tempore priſcorum regum in Luſitania, adeò ut fas ſit illorum ſubditis negotiari & mercari per omnem ſecuritatem invicem, tanquam ſolet inter amicos & ſocios, nullo interjecto impedimento, ſed omni genere protectionis & ſubſidij ad negotiationem præſtito, etiam ubi opus fuerit, tranſigetur utrinque de privilegiis & libertatibus ampliandis.

IX. Majeſtas Chriſtianiſſima permittet, ut liceat Luſitanis exportare ex ſuis regnis; Statibus, Portubus & Stationibus in regnum Luſitaniæ quævis genera armorum annonæ & apparatus bellici; in uſus commodum regni illius ſolummodò; quemadmodum etiam rex Luſitaniæ permittet, ut ſubditi Majeſtatis Chriſtianiſſimæ queant exportare ex ſuis regnis quæcunque neceſſitas ipſorum requiret.

Articuli ſuperiores ſignati ſunt nomine regis Chriſtianiſſimi per Dominum Segerium, Equitem, Cancellarium Galliæ; Dominum Buthilerium Commendatorum magnum theſaurarium utriuſque Ordinis regii, & procuratorem ſummum fiſci Gallicani; & Dominum Buthilerium, chavinium, etiam Commendatorem, magnum theſaurarium utriuſque Ordinis regii, ſecretarium Status, & mandarorum: Tum nomine regis Luſitanici per Franciſcum de Mello Conſiliarium regis, & Venationum magiſtrum; Antonium Coelho de Carvallo itidem Conſiliarium regis & Parlamenri ſupremi, legatos ad majeſtatem Chriſtianiſſimam: ratihabebuntur autem reſpectivè per reges Galliæ & Luſitaniæ intra quartum menſem.

Factum Lutetiæ Pariſiorum; Calendis Junii, annô 1641.

Signatum:

SEGUERIUS.

BUTHILERIUS.

Signa-

Signatum.

Seguerius
Buthilerius
Buthilerius

Quamvis in hiſce pactis publicis, hoc ipſo die initis inter Commiſſarios Regis Chriſtianiſſimi, & legatos Regis Luſitanici, quod fieri poſſit in favorem Regis Luſitanici, ſi fortè Rex & fæderati concludant pacem cum Domo Auſtriacâ, Rex tamen Chriſtianiſſimus ex animo generoſo nihilominus voluit certum reddere Regem Luſitaniæ, fratrem ſuum optimum, ſeſe, ubi ad concluſionem in negotiatione pacis pervenerit, omnem operam inſumpturum, ut integrum relinquatur, ipſi ſemper in prætentionibus juſtis auxiliari, modo fæderati majeſtatis Chriſtianiſſimæ velint ſecum ſubire eandem obligationem; eo nempè ſẽſu, ut per eum caſum Rex Luſitaniæ obligetur nullã prorſus transactionem inſtituere cum Rege Caſtiliæ, ſine eõſenſu Regis & fæderatorum.

Articulus iſte ſecretior ſignabitur nomine Regis per Dominum Cardinalem Ducem Richelii, & nomine Regis Luſitanici, per Dominum Franciscum de Mello & reſpectivè ratihabebitur per Majeſtatem Chriſtianiſſimam, & Regem Luſitaniæ, intra quartum menſem.

Factum Lutetiæ Pariſiorum, Calendis Iunij, anno 1641.

Signatum.

Seguerius.
Buthilerius.
Buthilerius.

Signatum.

Seguerius.
Buthilerius.
Buthilerius.

memor, quantum eo nomine majeſtati Chriſtianiſſimæ deberet, facilè intelligebat, quanto progreſſû ſuppetiæ illæ copias ſuas eſſent cumulaturæ ad emolumentum cauſæ communis, et promotionem honeſtæ ſecuræ et generalis pacis. Hinc itidem deſideravit renovare puncta ſocietatis cum majeſtate Chriſtianiſſima, de quibus conventum eſt cum Rudolph, ſecundum articulos ſequentes.

I. Convenit et conſtitutum eſt, ut pacta Confœderationis, anno 1636. inita, ſuſtineantur in omnibus ſuis punctis et articulis, præterea, quæ hac tranſactione nunc derogantur.

II. Convenit itidem ut Catholici et proteſtantes conſerventur in libero exercitio ſuę religionis et in fruitione ſuorum bonorum.

III. Rex, ut Reginæ Sueciæ ſuppeditet facultatem ſuſtinendi aliquanto facilius ſumptus, quos tenebitur facere ad perficienda facinora gravia, ad hoſtes communes, frangendos, et in eum ordinem redigendos, ut pacis ſubeant conditiones æquiores, Majeſtas Chriſtianiſſima curabit ipſi adnumerari quotannis duodecies centena millia librarum, quamdiu bellum fuerit gerendum.

IV. Permiſſum ſit unicuilibet eorum agere de induciis cum hoſte, ſi fieri poſſit, ita tamen ut illis conſtantibus Rex adnumerèt ſingulis annis Reginæ Sueciæ trecenta millia thalerorum Imperialium.

V. Ubi induciæ non ſerventur à parte adverſa, aut expirent pace nondum conſtituta, tranſactio hæc renovabitur et obſervabitur, uti prius.

VI. Vbi agetur de induciis, Rex & Regina Sueciæ id dabunt operã, ut locii obtineant conditiones, ipſis commodas, & nominatim Duces Brunsvicenſes, & Lunæburgenſes, & Landgravia Haſſiæ.

VII. Vt Deputati Regis & Reginæ Sueciæ agant conjunctim de pace, aut de induciis, in locis non nimium invicem diſſitis.

VIII. Quamdiu convenietur de pace, præſidia deducentur ex illis locis, in quibus colloquia habentur.

IX. Ut hæc transactio ratihabeatur, comprobetur, & cõfirmetur intra menſem ex hoc die, per Regem & Reginam Succiæ.

In quorum fidem nos præfati Commiſſarii ex virtute noſtrarum poteſtatum ſignavimus has præſentes noſtro ſigillo ordinario, & curavimus ad illas appendi noſtra inſignia.

Actum Hamburgi, anno 1641. tricesimo die Iunij.

Quam transactionem, uti ſuperius patet, nobis exhibitam à noſtro Commiſſario, poſtquàm omnia vidimus, & de verbo ad verbum examinavimus, habuimus gratam, comprobavimus & ratificavimus; habemus gratam, comprobamus, & ratificam' per hasce ipſas litteras, noſtrâ manu ſignatas, & promittimus fide ac verbo regio, nos obſervaturos & cuſtodituros univerſa, adeò ut nihil impingam', neque directè, neque indirectè; neve feramus ut ex noſtra parte impingatur ullo modo aut ratione: Hæc enim noſtra eſt voluntas.

In quorum teſtimonium curavimus appendi noſtrum ſigillum ad has ipſas literas.

Datum ad fanum Germani in Læo, die 21. Aprilis, anno gratię. 1641.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

ex mandato Regis

BUTHILERIUS.

CA-

CAPVT. XLVII.

Admonitio ex mandato Regis, de inſtitutis Comitis Sueſſonii, Ducem Guiſiæ, Bulliona: Valettani, Subiſii, & aliorum.

CHari & dilecti: Sollicitudo quæ nos inceſſit, ne rumores quidam, unde ab aliquo tempore aluntur novæ factiones à nonnullis ſubditorum noſtrorum ſuſceptæ, ad turbandam quietem ſtatus noſtri, nos cõjiciant in [illegible]dinem, ex ignorantia minutiarum, ſuaſit, ut nos moneremus, doceremusque, eodem tempore, quo illæ [illegible] quod iſtiusmodi caſibus ſummum eſt remedium nihil eſſe quod formidetis, per gratiam Dei ex peſſimis conſiliis, quæ nunc pateſcunt.

Deus, qui per diverſas occaſiones compertam dedit ſingularem protectionem, quá regnum hoc inumbrat, perſit, ut à tempore annuo aliqui eorum, quos Subiſius & Valettanus miſerant, ut fidelitatem nonnullorum noſtrorum ſubditorum tentarent & corrumperent, inciderint in manus noſtras, unde per ipſos pronum fuit addiſcere, quomodo Subiſius & Valettanus Regi Hiſpaniæ perſuaſum volebant, quàm facilè ipſi poſſent nonnullas noſtrarum provinciarum concitare ad tumultuandum; tametſi earundem fidelitas ſit tutiſſima.

Quomodo cum eo egerint, et armatus in Britanniam Armoricam faceret irruptionem, in agrum Aulniſium irrueret, aut fluvium verſus Burdigalam aſcenderet; quam telam id temporis maximè ordiebantur, ut cùm Chevreuſia in Hiſpaniâ eſſet, in nervum erumperet, certa ſpe, tum demum circa agrum Sedanenſem præſto futurum alium exercitum, quem nonnemo noſtrorũ ſubditorũ in Champaniam immitteret, juxta negotiationes in hunc finem ab Abbate Mercio inſtitutas, qui ex diverſis prætextibus ſæpius abivit in Germaniam, Sedanum & Bruxellas,

Con-

Contemta & tacita volebamus hæc conſilia, tanquam inania, quemadmodum à biennio fecimus, intellectis ſollicitationibus, quâ Campiductores tum peditum, tam equitum, apud noſtros exercitus tentabantur, vt fidelitatem proijcerent, quam nobis debent; cum incendium pararetur noſtris navibus; cum miſſi eſſent, qui ſpecularentur Breſtum, quanta potentia valeret, cum Metis obruenda eſſet, quam Dux Galetianus ibat oblatum Hiſpanis, in diſpendium ſui ſanguinis, cognati noſtri, Cardinalis Valetani, cujus fidelitas tanta erat, vt complures mortem ipſius inveniant in ægritudine, quam ex proditione illa contraxit animi. Niſi continuatio nobis planum faceret, id, quod ab initio attribuebamus levitati, trahere ſetiem atrocis malitiæ & inveteratæ, a cujus remedia eò proniores nos eſſe decet, quòd authores illius nunquam non abuſi ſunt noſtra indulgentiâ.

Nunquam fidem apud animum noſtrum inveniſſet, niſi poſt abolitum peſſimæ temeritatis crimen, quod Comes Sueſſonum, cognatus noſter, in noſtrum detrimentũ anno 1636. commiſit cum ipſi crediderâmus exercitos noſtros, denuò ad paria conſilia eſſet relapſus, quorum notitia nuper ad nos emanavit. Rerum enim verò tot capita factioſa, quæ apprehendimus, dum provincias noſtras obirent, ut militem adverſus noſtrum emolumentum ſcriberent, ſeducerent noſtro ſacramento addictum, ſubditorum fidem labefactarent, præter collectas militares nomine & auſpiciis cognati noſtri apud Leodienſes inſtitutas hoſtilia commiſſa adverſus Stationarios à Gubernatoribus noſtris per limitem inſtructos, ut etiam forro ceciderint gregarii, quibus hoc unum erat injunctum, ut exportationem granorum ex hoc regno coercerent.

Invaſio aperta Montis Olympii, cujus definitio nō tantum Sedani fuit delineata, ſed etiam bis ad executionem deducta cum copiis illius loci, quibus Hiſpânicæ jungerentur, quicquid conclamatum eſt per Champaniæ limitem, & authenticè comprobatur literis originalibus, & teſtimoniis quorundam captivorum in eum finem ante vagantium, atque adeò eorum, quos corruptela tentavit.

Miſſio-

Miſſio Vaurellæ ad Chariſſimum & amantiſſimum fratrem noſtrum, Ducem Aurel:æ quæ videtur ea propter ſolummodo fuiſſe permiſſa, vt locus fieret recipiendis novis teſtimoniis, quâ fide itate frater noſter eſſet,& vt malitia eorum, qui ipſum perditum volebant, documenta manifeſtiora protruderet; vbi Vaurella illc in manus noſtras incidit, cumSedanũ reverſutus, credebat, omne declinaſſe periculũ,indicium tamẽ ſenſit,ſeſe miſſum fuiſſe, vt certiorem faceret fratrem noſtrum,Comitem Sueſſonum Ducem Guiſiæ & Ducem Bullionæum tranſegiſſe cum Cardinale Infante pro Rege Hiſpaniæ, & Cardinalem Infantem ipſis promittere grandes pecunias, partem aliquã accepiſſe ad ſcribendum exercitum, qui hinc inde auctioc aliis copiis adverſus Galliam graſſet r, & vbi frater noſter recuſet imperium in illum exercitum, Comitem Sueſſonum id onus in ſeſe ſuſcepturum.

Profectio publica Ducis Guiſianij Bruxellas,vt tranſactio illa firmior eſſet, ingeſſit nobis adeò claram ejus rei notitiam, de qua dubitare volupe erat, vt non liceret integro officio, quod debemus ſtatui noſtro. & nobiſmet ipſis,amplius differre, quin vobis notum faceremus,Comitem Sueſſonum, Ducem Guiſiæ & Bullionii profeſſos nobis eſſe hoſtes, ex ſerie actionum ſuperiorum, quæ ſanè eò maiorem infamiam trahunt, quòd ſic collimantur capita cum iis, qui exitium iſtius Status ſibi vnicè propoſuerunt quærendum. Volumus igitur, vt tales cenſeantur ab omnibus noſtris ſubditis, vt declarentur hoſtes, niſi intra menſem temeritatem eiurent, & ad noſtram clementiam confugiant.

Quemadmodum verò cura, quam pro hoc noſtro regno gerere debemus, nobis iniungit,vt nihil cautelæ aut providentiæ prætereamus neceſſariæ, circa conſervationem tranquilitatis publicæ, ita fiducia, quam in veſtra fidelitate collocamus,eximet omnem ſcrupulum, de vobis ambigendi,quin facturi ſitis, quicquid nobis de veſtra vigilantia promittere poſſumus, ideò ſcilicet, vt ſi qua ſeries infauſtæ illius conſpirationis in provinciis, quas incolitis, emergat, complices quantocyus

comprehendantur, ut peſſima conſilia citiùs caſtigentur, quam excludantur.

Per hanc veſtram promptitudinem, & benedictionem divinam, cui ſanè omnes omnino proſperiores ſucceſſus debemus & tranſcribimus, quoscunque demum obtinemus, nihil dubitamus nobis ſpondere, malitiam cerebroſorum hominum ſibi ipſi fore noxiam, nos autem magnū inde compendium accepturos, ſi ſcilicet hoſtes iſtius regni fallantur, & magno pretio ſpem vanam emant, quam hactenus ipſis concipere licuit ex vanis propoſitionibus, quas illi ſuperius nuncupati ſuggeſſerunt, ut vel inde æquiores reddantur ad honeſtam pacem ineundam, poſtquam ab ea hucusque tam longe receſſerunt.

Scriptum Abbavillæ, die octavo Junii, anno 1641.

CAPVT LXVIII.

Summa pactorum, quæ Iohannes IV. Rex Luſitaniæ cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio inivit, Hagæ Comitis in Hollandia, die 21. Ianuarij, anno 1641. & 18. Novembris.

CONventum eſt dè induciis & ceſſatione armorum in decennium de navigatione & commerciis, de mutuo auxilio adverſus Regem Hiſpaniæ.

I. Induciæ ſunto per decennium inter Luſitanos & Hollandos, ultra & citra lineam æquinoctialem.

II. Induciæ incipiunto per Europam ab ipſa ſubſcriptione tranſactionis.

III. Et per Indiam Orientalem anno poſt transactionem roboratam elapſo, modo ratihabitio tradatur Hagæ Comitis ex parte Regis Luſitanici.

IV. Incipiunto verò, quemadmodum & publicatio earum, priusquam annus abſolvatur.

V. In

Digitized by Google

V In iis comprehenſi ſunto Reges, Dynaſtæ, Nationes Indiæ Orientalis, amici & ſocii Ordinum Generalium Provinciarum Vnitarum in Belgio.

VI Naves Luſitanicæ ne impediantur ab Hollandis vela facere ex regno Luſitaniæ ad Indias Orientales, & ex Indiis Orientalibus ad Luſitaniam viciſſim.

VII. Naves Ordinum Generalium Provinciarum Vnitarum, ne impediantur à Luſitanis vela facere ex illis Provinciis ad Indias Orientales, & ex Indiis Orientalibus ad eaſdem Provincias.

VIII. Rex Luſitaniæ & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum, eorum etiam ſubditi, liberè & ſecurè poſſunt facere contractus & tranſactiones per Indias Orientales.

IX. Rex Luſitaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum, quemadmodum & ſubditi illorum conſervantur in poſſeſſione eorum locorum, quæ poſſederunt per Indias Orientales, quemadmodum invenientur ea poſſediſſe tempore eo, quo iſtæ induciæ promulgabuntur.

X. Induciæ decennales incipiunto per Indias Orientales, poſtquam ratihabitio Regis Luſitanici exhibita Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum, etiam promulgata fuerit per ea loca.

XI. Ratihabitione iſtarum induciarum à Rege Luſitaniæ exhibita Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum, Hagæ Comitis poſt octavum inde menſem agitor de pace, quæ ſpectet terras & maria freti, adeoque juriſdictionem Societatis Indicæ Occidentalis.

XII. Vbi pax non inibitur, induciæ tamen decennales valento.

XIII. Societas Indiarum Occidentalium & ipſius ſubditi, fruuntor in terris & dynaſtiis, quas Rex Luſitaniæ per Europam poſſidet, iiſdem exemtionibus & libertatibus, quibus fruuntur cœteri ſubditi Provinciarum Vnitarum, ea tamen lege, ut ſocietas, & ipſius ſubditi ne advehant ex Braſilia in Luſitaniam, ſaccarum, lignum Braſiliæ proprium, & alias merces in Braſilia natas.

XIV. Quemadmodum & Luſitani ne invehunto in Provincias Vnitas merces ex eadem Braſilia.

XXV. Quælibet navis Braſiliana ferro ad minimum ducenta ſexaginta dolia, & ſedecim tormentis majoribus armata, or, extra eam legem eſto liberæ capturæ, quæ ſic ſocietati Indiarum Occidentalium ex provinciis vnitis permittitur.

XXVI. Nefas eſto incolis illarum Provinciarum, etiam Luſitanis, præſtare naves, merces, aut alia neceſſaria Indiis Caſtillianos agnoſcentibus.

XXVII. Non opus eſt limitem definiri per ea, quæ Luſitani & Hollandi poſſident, in littore Africano, vt ſeparentur à diverſis nationibus.

XXVIII. Luſitanis & Hollandis integrum eſto navigare & negotiari per litora Africæ, modò ſolvant jura & vectigalia, quæ ſolebant ſolvi in vrbibus, munimentis & portubus vicinis, quas partes poſſident.

XXIX. Luſitani & Hollandi mutuam adminiſtranto ſibi invicem juſtitiam amicabiliter de iis, quæ poſſident per Braſiliam: concordia inter ipſos conſtans, & vera fiducia eſto.

XXX. Fabricæ ad excoquendum ſaccarum, & alia immobilia, quæ Hollandi acquiſivêre per Braſiliam, ipſorum ſunto, quemadmodum invenientur, ab ipſis poſſeſſa tempore promulgatarum induciarum.

XXXI Subditi Regis Luſitaniæ & Ordinum generalium ex Provinciis Vnitis Belgii, vivunto invicem amicè abolitis offenſis & ſuſceptis damnis, quæ tempora præterita tulerunt.

XXXII Luſitani & Hollandi concordanto invicem amicè de acquirendi per Indiam Occidentalem quam tenent Caſtiliani articulos ſuperiores, aut partem illorum nihil mutanto.

XXXIII. Subditi alterutrius partis, quacunque de ratione, quæcunque ſequantur ſacra, poſſunto navigare, & exercere commercia in regnis, provinciis & inſulis Europæ, aliisque locis cis lineam æquinoctialem, quæcunque tenent Rex Luſitaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum.

XXXIV.

XXXIV. Luſitani & Hollandi ne ſolvunto maiora vectigalia de juribus invehendi & exportandi merces ſuas, quam ſubditi & incolæ provinciales iisdem libertatibus & privilegiis fruuntor, quibus fruebantur, antequam Luſitani ſubigebantur à Caſtilianis.

XXXV. Subditi & incolæ provinciarum Unitarum, qui Chriſtiana ſequuntur ſacra, fruuntur libero exercitio ſuæ religionis in omnibus omninò provinciis regni Luſitanici, ubi ipſis permittitur exercitium commerciorum, ſed privatos inter parietes, & in ſuis navibus, ultra & citra lineam æquinoctialem: Legati & Deputati Provinciarum Unitarum in Luſitaniam eandem habento libertatem exercendorum ſacrorum, quemadmodum id permittitur Legato Luſitano apud Ordines Provinciarum Unitarum.

XXXVI. Ordines Generales Provinciarum Vnitarum opem præſtanto Regi Luſitaniæ ſuis ipſorum ſumtibus, quindecim navium bellicarum, & quinque majorum Fregattarum, quæ annona & conventis probè ſint instructæ.

XXXVII. Rex Luſitaniæ parem numerum navium & fregattarum præſtato, ut unà per portus, & littora Luſitaniæ atque Hiſpaniæ noceant Regi Caſtiliæ, communi utique hoſti.

XXXVIII. Rex Luſitaniæ inſtruito præterea decem Galliones per Luſitaniam ſuis omninò ſumtibus, ad eundem finem, ut claſſis augeatur.

XXXIX. Naves Luſitanicæ, ſub vexillo Caſtiliæ ab Hollandis ne capiuntor.

XL. Quæcunque capientur ab exercitu navali & Gallionibus, diſtribuuntor pro ratione contributionis, quam Luſitani & Hollandi fecerint.

XLI. Indultum Regi Luſitaniæ, ſcribere ex Provinciis Vnitos præfectos militares, foſſores, rei tormentariæ & architectonicæ peritos.

XLII Nefas eſto inſpici libros rationum, apud Hollandos per Luſitaniam negotiantes.

XLIII. Nefas eſto incarcerari homines negotiatores ſine informatione præcedenti, niſi quæ ſpectant crimen læſæ maieſtatis, & colluſionem cum hoſte. XLIV

XLIV Ordines Generales Provinciarum Unitarum ut habeant Conſules & Procuratores portibus & ſtationibus regni Luſi anici per Europam licitum eſto, item Regi Luſitaniæ permittitor in portubus earundem provinciarum Vnitarum.

XLV. Tranſactio iſta ratihabetor à Rege Luſitaniæ & ab Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum intra tertium menſem, ab hoc ipſo die.

Quam tranſactionem & articulos Nos legatus Regis Luſitanici ad eoſdem Ordines Generales, conſignavimus cum iisdem illorum Deputatis, ex virtute poteſtatis, nobis in eum finem data, ut obſerventur & cuſtodiantur per regem Dominum meum, & per Ordines Generales in omnibus punctis, adeò ut non infringantur directè aut indirectè, quocunque modo aut ratione ulla, ſub prætextu nullo excogitabili.

In quorum omnium teſtimonium ſignavimus haſce literas noſtro ſigno ordinario, & fecimus apponi noſtra inſignia.

Hagæ Comitis die 21. Ianuarii, anno 1641.

Signatum.

TRISTAN DE MENDOZZA.

Nos Deputati Ordinum Generaliũm agnoſcimus & confitemur, Nos hoc ipso die 21 Ianuarii, anno 1641. conveniſſe, decreviſſe, conſtituiſſe & transegiſſe, quæ ſuperius habentur, cum Triſtano Mendoſſa, Legato Regi, Luſitanici ad Dominos noſtros Ordines Generales, ex virtute poteſtatis nobis datæ ab ipſis in hunc finem.

In quorum fidem ſignavimus præſentes haſce literas noſtro ſigno ordinario, & fecimus apponi arma noſtra.

Hagæ Comitis, die 21, Ianuarij, anno 1641.

Rex Luſitaniæ declarat per ſupremitatem & Iurisdictionem ſecularem ſibi integrum non eſſe, ut Hollandis indulgeat

dulgeat liberum exercitium ſuæ religionis per Luſitaniam ea propter miſſurum ad Pontificem maximum, pro impetrando conſenſu; nihil tamen interea moleſtiæ paſſuros in conſcientia & religione, modò ſcandalum ne dent, die 18. Novembris, anno 1641.

CAPVT XLIX.

Pacta & articuli inter Regem Luſitaniæ, & Celſos Potenteſq; Dominos Ordines Generales Provinciarum Vnitarum per Belgium, conſtituti ex parte ſocietatis, quæ negotiatur per Indias Occidentales.

INduciæ et ſuſpenſio omnium actuum hoſtilium vigorem ſortietur in decennium, per loca et maria, quæ pervadunt in limites indultos à Dominis Ordinibus Generalibus ſocietati Indiarum Occidentalium per illam provinciam, poſteaquam ratihabitio Regis Luſitanici ſuper hac transactione perlata fuerit in eam provinciam, et promulgatio publica iſtarum induciarum et ſuſpenſionis actuum hoſtilium pervenerit ad ea loca et maria reſpectivè, ut tunc partes utrinque teneantur reciprocè abſtinere omnes actus hoſtiles in ejus locis et maribus reſpectivè.

Hâc tamen lege ut intra ſpatium octo menſium, poſt allatam in hàs provincias ratihabitionem, hic loci agatur cum Corona Luſitaniæ de pace per illa loca et maria, quæ coincidunt in limites indultos ſocietati Occidentali; ubi Triſtanus Mendoſſa Hurdatus, Legatus et Conſiliarius Majeſtatis Luſitanicæ promittit per iſtas ipſas literas, intra ſpatium octo menſium, poſteaquam ratihabitio iſta fuerit exhibita Majeſtati Luſitanicæ, perventuras inſtructiones et mandata neceſſaria ad has provincias, cùm viro aliquo, aut viri-

non

nonnullis authoritate regia pollentibus, qui de pace illa ſtatuant.

Quod ſi verò præter omnem expectationem pax non conſtituatur, induciæ tamen & ſuſpenſio omnium actuum hoſtilium, uti in decennium eſt decretum, plenum effectum ſortientur, ad rationem ſuperius item & conditiones inferius explicandas.

I. Societatis Occidentalis membra ex iſtis provinciis, quemadmodum & incolæ ac aborgenes provinciæ alicujus ſubactæ, adeoque univerſi ipſorum complices, cujuscunque Nationis, conditionis aut religionis demum ſint, habebunt & peragent in omnibus omninò terris & locis Regis Luſitanici, inque iis, quæ ad illam Coronam ſpectant per Europam, eodem commercia & immunitates, libertates & jura, cum cæteris incolis iſtius Status, ex virtute præſentis transactionis.

Eâ tamen conditione, ut membra ſocietatis Occidentalis ex iſtis provinciis, quemadmodum & incolæ atque aborgines provinciæ alicujus ſubactæ adeoque univerſi ipſorum complices nequeant exportare ex Braſilia in regnum Luſitaniæ ſaccarum, lignum Braſiliæ & alias merces per Braſiliam natas, quemadmodum illi Nationis Luſitanicæ, incolæ & origines provinciarum ſubactiarum, adeoque univerſi ipſorum complices nequibunt exportare ex Baſilia in illas provincias & terras ſaccarum lignum Braſiliæ & alias merces per Braſiliam natas: & Natio Belgica, quemadmodum et Luſitanica, auxiliabuntur ſibi invicem per tempus illarum induciarum et armiſtitii, pro viribus, aut occaſionum neceſſitate.

II. Quæcunque munimenta, urbes, naves et perſonæ particulares, ſi ſint Nationis Luſitanicæ aut diverſæ, ſita ſint aut inveniantur per Braſiliam aut alibi, partes Caſtilianorum ſecuti, aut poſtmodum in eorum perveniant poteſtatem, habebuntur & æſtimabuntur cenſu communium hoſtium, adeò ut ubivis liceat invadere, perſequi & ſubjugare, nulla habita ratione limitum; ea tamen conditone, ut iis, qui locum aut munimentum

tale

tale occupabit, quemadmodum & agros cum emolumentis, ab omni ævo annexis, quamvis talia loca ſita videantur intra circuitum alterius limitis.

III. Incolæ utriusque partis relinquentur & manebunt in poſſeſſione ſuorum bonorum, quemadmodum invenientur tempore promulgatæ negotiationis iſtius, quemadmodum inter poſtrema munimenta per limitem cujuslibet provinciæ (quæ neceſſariò intelligitur ſubacta aut conquiſita) conſtituentur limites, & fiet partitio, & pateat, qui diſtrictus & quæ nationes diſcriminentur. Vbi verò limites eo modo fuerint conſtituti & ſtipulati, hinc Natio Luſitanica illinc incolæ Provinciarum Vnitarum ſcient, quæ loca, quas terras quælibet pars ſibi vindicet, & curet.

IV. Dynaſtiæ particulares & proprietates, quæ ex diviſione & partitione obtingent aut alteri parti, æſtimabuntur ex abundantia aut deſolatione incolarum, prout fuerint populoſæ & incultæ. In iis verò locis ubi inveniuntur incolæ & proprietarii exceſſiſſe in hanc aut illam plagam nulla fiet reſtitutio, neque etiam mobilium, quæ illic derelicta & inventa fuerint; quin quilibet tenebitur acquieſcere in occupatis quantumvis deſerta ſint.

V. In iis nihilominus locis & termis, in quibus proprietarii, aut alii ipſorum nomine poſſeſſores remanſerint; relinquentur utrinque in poſſeſſione & fruitione, cum notitiâ negotiorum, & poſt viſam verificationem neceſſariam.

VI. Quilibet relinquetur in negotiatione hinc inde, excluſis cæteris omnibus, adeò ut Luſitanis nefas ſit frequentare negotiationem Ordinum, etiam Ordinibus illâ Luſitanorum, niſi poſtmodum inveniatur aliqua concordia & conſenſus, qui diverſum ſuadeat expedire.

VII. Luſitanis nefas erit navigare, commercari & negotiari per Braſiliam, navibus alienæ cujuſcunque Nationis, adeò ut navium egentes alienis ad navigationem, commercium & negotiationem per Braſiliam, obligentur eas conducere aut emere à ſubditis Provinciarum unitarum: quo caſu non licuerit uti navibus infra 130. laſtas aut ducenta ſexaginta dolia, quæ ad minimum ſint inſtructæ ſingulæ ſedecim

ſedecim tormentis fuſilibus, jaculentur globum quinque aut ſex librarum ferreum & vehant apparatum belli ad illam rationem.

Quando autem Luſitani conducent aut ement majores iſtis naves in uſum Braſiliæ, utantur autẽ ſicut ſuperius dicitur, illæ tormentis & omni apparatu pollebunt pro menſura ſui, ſub pœna confiſcationis; quæ & naves & apparatum corripiat, ut convertantur in neceſſarios uſus Societatis Bavaricæ, aut complicum, ſi per eos corripiantur & capiantur.

VII. Luſitani, nec incolæ Provinciarum Unitarum non poterunt naves, nigritas, merces, aut alias res neceſſarias ad Indias Caſtilianes aut alia loca cum ipſis facientia, ſub poenâ amittendarum navium & mercium, nempe perſonæ in illis navibus capientur & habebuntur cenſu hoſtium communium.

VIII. Quicquid Luſitani poſſident & incolæ Provinciarum Unitarum, per litora Africæ, ibi nihil neceſſum eſt diſcriminari imitem, cum diverſi populi & Nationes interjaceant & ſeparationem faciant.

IX. Commercium verò & frequentatio illorum litorum Inſulæ à Divo Thomâ denominatæ, & aliarum inſularum, quæ inde dependent, connumerabuntur in commune utriusque nationis, eâ tamen conditione, ut commercium & negotiatio auri Nigritarum, aut aliarum mercium cujuscunque demum queant eſſe nominis, inſtituatur intra aut circa illas urbes & munimenta, quæ fuerint in poſſeſſione & poteſtate alterutrius partis, & ſolvantur jura ac impoſta, quę incolæ Luſitani & gentes liberæ eorundem locorum ſolent ſolvere.

X. Quoniam verò Domini Ordines Generales occupaverunt ea loca per Braſiliam & alibi, cùm incolæ eſſent etiam tum ſubditi Regis Caſtiliæ & perinde hoſtes ſtatus ejusdem conditionis cum iis, qui nunc illic degunt in obſequio Regis Luſitanici, evaſerunt autem amici & ſocii Statûs, ſtrata eſt via ad reciprocam continuam ſocietatem & benevolentiam, adeò ut ipſa ratio poſthac imperet utriſque juſtitiæ æquabilem adminiſtrationem.

XI. Cùm autem certùm ſit, unà cum illa immutatione omnium omninò mercium, proprietatis, & poſſeſſionis bonorum, mobilium, & immobilium, ſaltem per calamitatem importuni belli in principio & fine, plurimi incolæ pervenerint ſub obſequium dominatus Provinciarum Unitarum, qui ex parte lapſi ſunt in paupertatem, ubi plurimi Batavi per rationem emptionis acquiſiverint bona immobilia & alia ſtabilia, unde corroborati videantur in provincia Status occupatorum neutiquam fert, ulla bona jure poſtliminii, vel quaſi reperi.

Hinc incolæ Dominorum Ordinum Generalium non poterunt a Luſitanis, aut Luſitani ab incolis Batavis exigere æs alienum, aut alia onera, minus verò executionem & vim intentare, quin imò quælibet relinquetur in liberâ fruitione eorum, quæ invenietur poſſidere tempore promulgatæ notificationis.

XII. Subditi & incolæ terrarum regiarum Regis nempe Johannis IV. & illi Dominorum Ordinum Generalium reſpectivè ſervabunt conſtantibus induciis & ſuſpenſione omnium actuum hoſtilium benevolentiam & amicitiam invicem, abolitâ omni memoria offenſarum & damnorum, quæ hactenus pertulerunt.

Amplitudo Dominationis Batavicæ, ſive Reſpublica Provinciarum Unitarum per Belgium.

Reſpublica hæc potens (quæ conſilium ſtatus collegit Hagam Comitis in Hollandiâ) dominatur non tantum in Europâ, ſed etiam in Africa, Aſia, & America.

In Europâ.

I. Per Europam in ſeptendecim provinciis Belgii univerſi & Germaniâ poſſidet Comitatum Hollandiæ, in quo conſpicuæ ſunt urbes Amſtelodamum, Roterodamum, Dordræcena, Harlemum, Lugdunum, Delftum, & complures aliæ populoſiſſimæ.

II. Comitatum Selandiæ, qui componitur ex pluribus inſulis, vbi celebrantur vrbes *Middelburgum* & Fliſſinga.

III. Friſiam Occidentalem, vbi ſpectantur vrbes Leovvardia & Harlingia.

IV. Dynaſtiam Græningam.

V. Provinciam vltrajecti.

VI. Provinciam Tranſiſulanam, vbi præcipuæ ſunt vrbes Daventria, Campena, & Suolla.

VII. Tres quartas, ſive dodrantem Ducatus Geldriæ & Comitatus Sutpheni, vbi laudantur vrbes Neomagus, Arnhemum, Hardervicum & Surphena.

VIII. In Ducatu Brabantiæ vrbes Sylvaducenſis, Traiectus Moſæ, Breda, Berga Somenſis, Grava, Lilloum, Raveſtynium & plurimæ aliæ, præter munimenta.

IX. In comitatu Flandriæ, Sluſam, Hulſtam, Saſſum Gandavenſe & alias vrbes ac munimenta,

X. In Archiepiſcopatu Colonienſi, Riſimbergam & Orſoiam.

XI. In Ducatu Clivorum, Veſaliam, Emmericum & Gennepam.

XII. In Comitatu Embdeno, qui aliàs dicitur Friſia Orientalis, Oſtfriſiam, munimentum Rororti, præter præſidium in ipſa metropoli Embda, quę inde poteſt adigi ad partes Batavorum ſervandas.

In Africa.

I. Per Africam poſſidet munimentum Arguini, verſus regnum Galacatæ, inter Inſulas Canarias promontorium à capite vernante nuncupatum.

II. Munimentum Goereę ſitum in exigua Inſula ex adverſo inſularum illarum circa promontorium illud capitis vernantis.

III. In Guineâ, caſtellum Minæ, aliàs denominatum à Divo Georgio, & munimentum Naſſaviæ.

IV. Inſulam D. Thomæ, ſub ipſa linea æquinoctiali.

V. In regno Angolæ vrbem D. Pauli Leondani, inter inſulam D. Thomæ & Caput bonæ ſpei,

In Aſia:

I. Per Aſiam et Inſulam Javam majorem poſſidet Batáviæ urbem, olim Iacatræ nomine nobilem, munitiſſimam cæterum, amplam et populoſam, ubi habitat conſul eorum, conſpicitur cella penuaria mercium ex Indiis Orientalibus, ex Perſia et ex China.

II. In littore coromandelæ, verſus regnum Narſingiæ, munimentum Geldriæ.

III. Novem munimenta per inſulas Molucas quales ſunt Ternata, Tidorum, Tincorum, Bachica, Machia, ubi colligitur meſſis Gariophillorum.

IV. Munimentum in Inſulâ Bandá, ubi creſcunt myrobalani.

V. Aliud in Amboinâ,

VI. Plurimas urbes & munimenta per inſulam Zeilam, aut Ceylaonem, ubi naſcitur cinamomus.

VII. Urbem Malaccam, ſupra Inſulam Sumatram.

VIII. Denique munimentum Selandiæ in Inſula Formoſa, inter inſulas Philippinas Japoniæ.

in America.

I. In America Meridionali poſſidet, per Braſiliam Balivatum Fernambuci, Tamaricæ, Parcibæ, & Riograndis, quæ extenduntur ultra centum milliaria per mare, et producũt plurimum ſaccarum aliaſque magni pretii merces.

II. Trans Riograndem, urbem et munimentum Ciaræ aut Siaram, in Braſilia.

III. In fine fluvii Maragnoni aut Oreglianæ, ſub ipſa linea æqui noctiali, munimentum Maragnonum itidem in Braſilia.

IV. In Inſula Caracaone, per provinciam Venezuelam, inter Cartagenam, et inſulam D. Chriſtophori; è regione illius, quę nomen traxit à D. Iohanne ad portum divitem pariter munimentum unum.

V. Et in America Septentrionali per novum Belgium, quod

quod ampliſſimè patet inter novam Franciam & Virginiam, duo munimenta, Amſtelrodamum & Auraicum.

Hinc ſanè factum eſt, ut Hiſpanis dimidia pars negotiationis per tres iſtas partes mundi perierit, cum evidenti detrimento in poſterum; poſtquam apud Batavos omnia agantur per ſingularem vigilantiam & prudentiam, quibus pollent Directores vtriuſque ſocietatis ad vſum negotiationis per Indias Orientales & Occidentales, ſub patrocinio & conſulto Deputatorum ab Ordinibus Generalibus, qui de hinc non habebunt Luſitanos adverſarios, poſtquā transactio de induciis cum Rege Luſitaniæ, & nunc rerum potitur, & Ordinibus Generalibus firmata eſt, quâ mutuū obligantur, nihil ſeſe invicem turbare in poſſeſſione occupatorum, ſed mutua præſtare auxilia adverſus Regem Hiſpaniæ.

In quorum omnium teſtimonium amplitudo Dominationis, ſive reſpublica Provinciarum Vnitarum in Belgio ſuperius fuit inſerta in hanc præſentem transactionem, vt Dominus Rex Luſitaniæ plenam habeat notitiam eorum locorum, quæ Domini Ordines Generales poſſident hoc ipſo die tranſactionis per illas mundi partes.

CAPVT. L.

Transactio inter Regem Ludovicum XIII. & Principem Monaconis, de patrocinio illius principatus ſuſcipiendo; inita die 8 *Iulii, anno* 1641.

PRinceps Monaconis Regi curavit proponi, etſi ipſe ſupremo imperio teneret locum & munimentum *Mo-*

naconis, Hiſpanos nihilomin' ſub diverſis prætextib' quaſi ſuũ ſibi vindcare locum, uſurpaſſe perinde eam poteſtatem, ut jã deſierit eſſe in libera diſpoſitione ſui Principis : rogare igitur regẽ ut loco ſuo patrocinio complectatur et liberet ab oppreſſione, quam hactenus ſuſtinuerit.

Majeſtas Chriſtianiſſima; ex ſolo intuitu juſtitiæ permota; quæ obligit, ut potentiam à Deo ſibi conceſſam convertat ad opem Principum vicinorum, et conſervationem eorum quæ habent adeoque propagationẽ tranquillitatis publicæ, poſt plures petitiones ab illo principe factas, cenſuit patrocinium non ulteri' negandum ad eas leges, quas Princeps ſponte propoſuit, et hic ſequuntur.

I. Alet in illo munimento Monaconis præſidiarios quingẽtos numeratos, genuinos Gallos, nec alienæ nationis, qui ſervent locum, perpetui ſint, et functiones obeant militares, in tres cohortes diſperſi, quarum una ducentos, altera centum quinquaginta, tertia totidem recẽſeat capita, ſub centurionibus et præfectis per regem deſignandis.

II. Princeps Centurio audiet, & Gubernator pro Rege illius loci, cum literis patentibus majeſtatis regiæ, quales et ſucceſſores ipſius dicentur hæredes principatus, pari authoritate et poteſtate cum cæteris Gubernatoribus munimentorum per Galliam in præfectos & milites, qui pari ſtipendio & emolumento gaudebunt. quæ ſolent præberi cæteris per Galliam præſidiariis, adeò ut princeps teſſeram det, et claves munimenti ſervet.

III. In munimento fuerit legatus principis, qui imperitet eo abſente, quod manus prima vice Rex conferet Cui bono, quo decedente aut mutante ſemper à ſucceſſoribus regib' ſubſtituetur alius vir illuſtris, principi non ingratus

IV. Quod ſi per caſum aliquem belli, aut operam regi navandam, opus eſſet numerũ preſidiariorum Gallorum augeri, utique fuerint ſub obſequio principis, qui inde dicitur Gubernator armorum regiorum in eo munimento.

V. Legati & omnes omninò alii præfecti militares Galli, cùm ingredientur munimentum, ſacramentum dicent ſolenne in manus principis, de loco fideliter tuando & ipſi & ſucceſſoribus, ſub patrocinio & ad emolumentum majeſtatis Chriſtianiſſimæ,

VI. Rex

VI. Rex præſidium alet ſuis ſumtibus, ſtipendio ſollicitè adnumerato, adeò vt neque princeps, neque ſubditi ipſius onus ullum expenſæ hi. ſuſtineant; præfecti & gregarii pretium adnumerabuntur pro viu ho piriorum, & utenſilium, quemadmodum nunc faciunt Hiſpani.

VII. Majeſtas Chriſtianiſſima relinquet principem in ſuâ libertate & ſupremo jure Monaconis, Mantoni & Rupebrunæ, adeò vt præſidium illud regium, aut vllus alius, ipſum ne turbet, nec ſeſe ingerat unquam in ea, quæ ſpectant ſupremum jus terræ & maris; minus etiam, quæ gubernationis rationem, juſtitiam populis adminiſtrandam, & diſpoſitionē bonorū contingunt, ſed tantūmodo curabit præſidium, vt locum tueatur, quemadmodum ſuperius dicitur

VIII. Cum Regi conſultum videatur, vt in munimento ſit vig lum magiſter, cum adiutante, & alii ſimiles præfecti Galli, conſtituet vtique eos rex principi nō ingratos, qui in eos habebit poteſtatem con enientem, pro ratione numeris: cæteri præfecti, velut tormentarii, ſacellanus, Medicus, Chirurgus & metator itidem regio gaudebunt ſtipendio, quemadmodum ſuperiores legendi, adeò vt octodecim tormentarii ſub vno magiſtro connumerentur.

IX. Rex patrocinio regio & tutela perpetua complectetur, ipſos adeo ſucceſſores ipſius regis (quos maieſtas Chriſtianiſſima per hanc ipſam tranſactionem obſtringit principem Monaconis, Mantoni & Rupebrunę, cum territorio juriſdictione & appendicibus, omnes vna hęredes, ſucceſſores principis, quos tutabitur & detendet ſemper adverſus quoslibet, qui iniuſtam vim eſſent facturi, adeò vt conſervet principem in eodem jure ſupremo & libertate, in qua inveniretur, in omnibus omninò privilegiis, juribus maris & terrę, & in quacunque aliam ipſius jurisdictione & appendicibus, quocunque demum modo.

X. Eum etiam curabit comprehendi in omnibus ſuis transactionibus.

XI. Poterit pręterea princeps erigere in omnibus ſuis locis & terris vexillū Gallię, ad occaſiones tumultuū hoſtiliū

XII. Quoniam vero Hiſpani privaturi ſunt principem facultatibus, quas in regno Neapolitano poſſidet, in agro Mediolanenſi, & alibi per ſuos diſtrictus, qui redditu

quotannis æquant viginti quinque millia ſcutatorum aut Ducatorum per latifundia feudalia , Maieſtas Chriſtianiſſima ipſi tantundem redditum dabit per Galliam ad parem naturam feudi, adeo vt partem eorum ſublimet in Ducatum & Paritatem Galliæ, pro principe, reliquū pro filio in Marchionatum & Comitatum, literis & expeditionibus quibusvis ad hanc rem neceſſariis indultis. Potior autem pars eorum feudorum dabitur ex Provincia Romanâ, & reliquum pro lubitu Regis , modò intra limitem Galliæ comprehendatur : Donec verò terræ inveniantur principi commodæ, viginti quinque illa millia ſcutatorum ipſi adnumerabuntur quotannis , initio facto per diem, quo præſidium regium ingredietur Monaconem.

XIII. Etiam princeps, antequam deſtituat Ordinem Velleris aurei, & filius illum Alcantaræ, a Regia Maieſtate ornabitur ſuis Ordinibus, Sancti Michaëlis, & Sancti Spiritꝰ. marchio autem filius ætatis competentis , ex conſtitutionibus Ordinis. Etiam antequam deſtituat Commendaturam Benſayeram in Caſtilâ. Ordinis Alcantarani , quæ præſtet ter mille Ducatis cenſus annui, & præterea cohortem gravis armaturæ, quam habet in regno Neapolitano, cum ſtipendio centum Ducatorum menſtruorum, rex parem cohortem dabit in Gallia gravis armaturæ itidem, addito cenſu annuo ter mille Ducatorum, ſive ex pari commendatura, ſive per aliam quamvis rationem , ad filii vitam perennem.

XIV. Præterea indulget maieſtas Chriſtianiſſima principi, & ſucceſſoribus 12. ſtipendia militaria, quæ famulis diſtribuat , etiam pro fideli navata opera in hac negotiatione; & adnumerabuntur cum ſtipendio præſidiariorum.

XV. Rex confirmabit principi omnia omninò privilegia antiquitus indulta Domino Monaconis & prædeceſſoribus ipſius. a Corona Galliæ : & perinde Rex id curabit, vt jus, quod princeps prætendit ex ſuo portu Monaconis adnumeretur.

XVI. Maieſtas Chriſtianiſſima relinquet aliquot triremes in portu Monaconis, ad conſervationem loci , & jurium Principalium , aut ſi quæ aliæ ſuborientur occaſiones rei

bene

benè gerendæ: quapropter earum gubernatores clarè jubebantur obſequi principi.

XVII. Rex lubentiſſimo ex animo vtetur operâ principis & Marchionis filii in ſuis expeditionibus, in occaſionibus congruis, in ſignum æſtimii, quo polleant.

In quas omnes conditiones maieſtas Chriſtianiſſima conſenſit, promittitque verbo regio, eas obſeruare, & curare obſeruari inviolabiliter & bonâ fide. In quorum fidē Majeſtas Regia voluit ſignare hunc ipſum actum, quem etiam contraſignat, juſſit ab vno Secretariorum ſtatus, etiam apponi contra ſignum ſuorum inſignium.

Factum Peronæ, die 8. Iulij, anno. 1641.

Signatum

LUDOVICUS.

& inferius.

BUTHILERIUS.

CAPUT LI.

Transactio inter regem Ludovicum XIII. & Ducem Bullioneum, inita 5. Auguſti, anno 1641.

VBi Dux Bullioneus ad iteRegē humiliter ſupplicans, vt erroris commiſſi ſibi gratiam faceret, poſtquam ſeſe paraſſet à fidelitate & obedientia naturali, quam regi debebat, egiſſetq; cum Hi panis arr puiſſet arma cūpis, contra propriam conſcientiā, in gratiam Comitis Sueſſonum; teſtatusque eſt integram pœnitudinem criminis illius, hinc declarat, ſeſe abdicare quaſcunque transactiones; prius factas, ſive cum Rege Hungariæ, ſive cum Rege Hiſpaniæ & Cardinale Infante, per ipſorum miniſtros; proteſtatur verò, malle ſeſe mortem ſubire non ſolum, quam in eandem offenſam unquam recederel, ſed etiam diſplicere tantummodo Regiæ Maieſtati, quemadmodum prius fecerit, & in ſuum munimentum Sedani ſuſceperit, ſine ipſius conſenſu, viros à Rege alienatos.

Cum igitur Maieſtas Chriſtianiſſima, nihil dubitet de veritate iſtius pœnitudinis, quam Dux prodit, conſideretque

ipſius fidelitatem eam fo e, quam promittit, gratiam fecit & facit libenter præteritorum ex illis cauſis: quemadmodum etiam in omnibus omninò Nobilibus, aut aliis perſonis, qui poſſent in jus vocari, tanquam complices iſtius criminis, ſive in gratiam ipſius, ſive ex conſideratione defuncti Comitis Sueſſonum.

Declarat igitur per iſtas literas præſentes, ſeſe habiturum in poſterum, ipſius perſonam & munimentum in ſuâ clientelâ, quemadmodum hactenus habuerit, & dux impræſentiarum ſupplex petit. Quapropter Majeſtas Chriſtianiſſima curabit confieri duci omnem abolitionem neceſſariam in bona & valida forma, ne poſſit inquietari, aut in jus trahi ob crimen, in quod infeliciter prolapſus fuit, adverſus emolumentum regiæ maieſtatis.

Factum Meſeriæ, die 3. Auguſti, anno 1641.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius

SUBLETUS.

Promitto ego regi ſatisfacere fideliter, ſecundum conditiones ſuperius deſcriptas, ex quarum conſideratione placuit majeſtati Chriſtianiſſimæ mihi gratiam errorum facere.

Factum Sedani, die 6. Auguſti, anno 1641.

Signatum.

F. MAURITIUS DE LA TOUR.

Modò reliquię factionis, quam Comes Sueſſonum formaverat adverſus emolumentum Regis, ſuffocentur per fidelitatem, quam Dux Bullioneus proteſtatus Regi promittit, maieſtas Chriſtianiſſima vult deferre precib⁹ viduę Sueſſonę, & ducis Longavillani, & benignitate utatur in memoriam defuncti Comitis Sueſſonum, inhibeatq; judicia.

cia quæ mandavit fieri in Parlamento, adverſus illum Comitem, adeò ut etiã permittat, cadaver reportari in Galliam, tumuloque inferri. id quod maieſtas Chriſtianiſſima non indulget, niſi hac conditione, ut dominus dux Bullioneus maneat in ea fidelitate, quam regi promiſit.

Conſultum videtur regi, ut gratiam faciat omnibus omninò Nobilibus, præfectis & aliis particularibus, nobilibus aut ignobilibus, qui uniti fuerunt cum defuncto Comite Sueſſonum, Duce Bullioneo, & duce Guiſiæ, adverſus emolumentum majeſtatis Chriſtianiſſimæ, poſtquam Comes ille ingreſſus eſt Sedanum, adeò ut eos reſtituat in eum ſtatum, in quo in præſentiarum invenientur, excluſo tamen Barone Bekio.

Non in gratam habet maieſtas Chriſtianiſſima ſupplicationem, quam *Dux* Bullioneus adhibuit in favorem Guiſii; cum autem ille non deſierit malevolentiã, quam adversus Galliam coquit, teſtari, poſt mortem Comitis Sueſſonũ nemo invenietur q in judicet, Regi ſecundum rectæ rationis uſum diſtinguendum eſſe inte. Bullionei & Guiſii actiones, adeò ut illi parata ſit venia, iſti neutiquam.

Rex curabit obſervari protectionem, quam indulſit Duci Bullioneo, pro ipſius perſona, & ſupremo jure Sedani, anno 1616, mittetque renovationem illius protectionis in Parlamentum Pariſienſe, mandabitque ſuis præfectis, ut benigne præſtent quicquid juſtitia permittere queat.

Rex præſtabit Du em Bullioneum in columen in gradu dignitatis, & facultatibus, quas habet.

Rex id aget, Sedanenſes, et incolæ vice comitatus Turænii fruantur privilegiis, quæ ipſis fuère indulta à prædeceſſoribus ſuis.

Rex mandabit Buthilerio, fiſci præfecto, ut examinet aſſignationes, quæ fuère datæ ad protegendum Sedanum inde ab anno 1637. Ubi autem eæ fuerint minus validæ, jubebit, ut valorem incipiſcantur; tametſi nihil reliquum ſit, quemadmodum *Dux* ait præter triginta tria millia quadringentas libras, ex annis 1635, & 1636, quin plenè ſit ſatis factum de ſorte, quam ſibi deberi arguit, itaque conſultum videtur Maieſtati Chriſtianiſſimæ, ut reliquiæ illæ revera ſolvantur,

Maieſtas Chriſtianiſſima cenſet, mediam partem reverà eſſe ſolvendam ex vniuerſo Canone, qui fuit concionatus in Conventu Meſſeriano & Donsherij, vbi Dux Bullioneus declarat, quemadmodum nunc facit, ſeſe vniuerſum fuiſſe redditurum, ſine ullo pretio, modò media pars Canonis ſibi fuiſſet relicta Lamboio.

*D*ux Bullioneus declarat inter omnes captivos; qui Sedani aſſervantur, inveniri viginti quinque aut triginta *L*amboiaços, quorum precibus fuerit permotus ſpondere redemptionis pretium, ſi forte lubeat maieſtati regiæ conſtituere Canonē cum Lamboio pro omnibus omnino captivis qui in poſterum exalterutra parte capiantur: hinc placuit *M*aieſtati Chriſtianiſſimæ, vt is Canon conſtitueretur cum Lamboio Campiductore apud Regem Hungariæ, prout deſideravit, & ut ex ea conſideratione Canō eorum captivorum, quiſui ſint reverà ſolvatur *D*omino Bullioneo, qui id pretii transmittat.

Quando Bullioneus adibit Regem cum eâ reſolutione, quam proteſtatùr ſuſcepturus, benevolentiſſimè excipietur & Cardinalis *E*minentia libenter vadem ſeſe præſtabit apud Maieſtatem Chriſtianiſſimam, *D*ucem Bullioneum abrupturū omne commercium nec unquam cum hoſtibus colluſurum, etiam exauctoraturum copias & ſuo & Comitis *S*ueſſonum defūncti nomine ſcriptas, Iuxta optimam formam, quam Bullioneus & Cardinalis tranſigent, adeò ut *M*aieſtas Chriſtianiſſima nullum inde ſentiat diſpendium.

Declaro ego cenſuiſſe Regem, ut ego promitterem ſuo nomine Domino Duci Bullioneo, quæ ſuperius ſcripta ſunt: id igitur promitto ex ipſius parte actum & perfectum ite religioſe.

Factum Meſetiæ, die 5. Auguſti, anno 1641.

Signatum.

Cardinalis RICHELIUS:

Declaro

Declaro ergo, mihi ſatisfactum eſſe de promiſſis ſuperioribus, quæ mih Dominus Dux Richelius facit, eum ergo adjuro, ut apud Regem uam nterponat fidem de mea fidelitate cui proteſtor in meam fidem, & in meum honorem, me citius mortem ſubiturum, quàm hinc defuturum.

Factum Sedani, die 6. Auguſti, anno 1641.

Signatum.

F. M. DE LA TOUR.

CAPUT LII.

Tranſactio inter Regem Ludovicum XIII: ab una, & Mauritium Cardinalem atque Thomam Principes Sabaudiæ, ab altera parte inita, Taurini, anno 1642 die 14. Iunij & primo Iulij ſequentis.

CUm Rex ſit certior factus ex revelatione Ægaboni, legati ſui per Pedemontium, quomodo ex virtute poteſtatis plenæ, antehac in ipſum collatæ, die 20. Martii hoc currente anno 1642. fecerit, abſolverit et ſignaverit cum Deputatis Dominorum Principum, Mauritii Cardinalis, & Thomæ Sabaudorum, æque fundatis in plena poteſtate ex illorum parte, data die 22. Ianuarii & Martij hoc anno currente, transactionem iſtam, cujus tenor ſequitur.

Cùm Rex conſtituiſſet teſtari quantum maximè poſſet benevolentiam ſuam erga domum Sabaudiæ, tum propter antiquas ſocietates, tùm particulariter ex cōſideratione matrimonii, inter Sororem Regis, et defunctum Ducem Victorem Amedeum; magnâ voluptate perfundi ſeſe ſenſit, cùm videt Dominos Principes, Cardinalem Mauritium & Thomam id agere, gnarus utique quantum noceat diſſidium, quod illuc eſt ſparſum, nihil adeò, ex ratio ne con-

ne contrariorum, utilius contingere ad indipiſcendum ſplendorem obſcuratum, quàm ut unio, ex deſiderio Majeſtatis Chriſtianiſſimæ reſtituatur, Hinc eodem majeſtas gratum habet, ut articuli ſequentes tranſigantur cum principibus.

I. Principes Sabaudiæ, patrui utique ducis Sabaudiæ, ſub protectione Regis, & ſub tutelâ ac regimine Dominæ viduæ.

II. Succeſſio Statuum Sabaudicorum conſervetur deſcendentibus maſculis illius familiæ.

III. Rex reſtituat loca, quæ per Pedemontium tenet, modò Hiſpani reſtituant quę occupant, & dux Sabaudię relinquatur eorundem dominus certus, ſub tutela & regimine dominę viduę.

IV. Principes Sabaudiæ abdicent quaſcunque clientelas & colluſiones cum Hiſpanis, apertè ad partes majeſtatis Chriſtianiſſimę transgreſſi. Prętera princeps Thomas obligetur ad operam Regi præſtandam actu ipſo adverſus Hiſpanos in Italia, quemadmodum Regi viſum fuerit, donec reſtituant omnia omninò loca, ut in poteſtate ſint ducis Sabaudici, ſub tutela & regimine dominæ viduæ, matris ipſius, adeoque ipſus remittat in Pedemontium Principem Carinianam, conjugem cum liberis: ſic majeſtas Chriſtianiſſima nihil poſtulabit ulterius nihil coget eum, ad bellum continuandum.

V. Rex approbet tranſactionem inter ducem viduam Sabaudiæ & principes Sabaudiæ, curaturus etiam, ut omnia deducantur ad executionem.

VI. Rex opituletur principibus Sabaudiæ, nullo loco aut ſumtu reſtituendo, ſi fortè Hiſpani auſint aliquid novi, aut machinentur quicquam in præjudicium principum.

VII. Cardinalis Sabaudiæ fruatur cenſu anno centies mille librarum, adeò ut majeſtas Chriſtianiſſima, ubi tranſierit apertè ad partes Galliæ, ipſi argenti præſentis adnumeret centum millia librarum, ad rationes primorum annorum, quibus cenſum habet utendum, dum ampliſſimis promiſſis de augendâ ſorte per ſemiſſem.

VIII. Rex gratum habeat matrimonium Cardinalis Sabaudiæ

baudiæ

baudici cum principe Sabaudiæ, nepte; cujus reſpectu expleat easdem gratias ſuperioribus annis in ſpem concluſas.

IX. Princeps Thomas conſentit in cenſum centies mille librarum, qui per ſemiſſem augeri queat.

X. Princeps Carinianá, conjux principis Thomæ, rediens cum liberis habeant cenſum annuum ſeptuagies mille librarum.

XI. Rex dari curet principi Thomæ centum millia librarum, argenti præſentis, ad rationes illorum cenſuum, ubicunque locorum ipſi libuerit.

XII. Rex curabit, ut aliquod matrimonium contrahatur inter aliquem filium principis Thomæ & filiam Ducis Longavillani,

XIII. Rex nihil conſtituet cum Rege Hiſpaniæ niſi is reſtituat loca, quæ per Sabaudiam occupata tenet omnia, & reditus conjugis atque liberorum ſimul comprehendatur.

XIV. Rex certiores faciet Pontificem Maximum & Rempublicam Venetorum de abſolutâ iſtac tranſactione, quæ reſtitutionem occupatorum concernit.

XV. Domina Vidua Sabaudiæ ſi diem ſuum obeat impubere Duce Sabaudiæ, filio ſuo, tum Rex allaboravit, ut tutela Ducis Sabaudici, cum regimine ſtatuum obtingat Principibus Sabaudiæ, modò ſemper adhæreant partibus Majeſtatis Chriſtianiſſimæ.

XVI. Tranſactio ratihabebitur utrinque intra viceſimum diem.

Ratihabuit Rex hanc tranſactionem Petrælatæ, Calendis Julii, anno 1642.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

BUTHILERIUS.

Die 25. Julii, anno 1642. fuêre exhibitæ ratihabitiones illius

iſtius tranſactionis ex utraque parte : promulgatio pacis facta eſt Niceæ, & jureiurando firmata Taurini inter Dominam viduam & præfatos Principes.

Quæ emolumenta ſuſceperit Rex ex tranſactione inita cum Principibus Sabaudiæ patruis Ducis Sabaudiæ.

I. Obligat illos ad ſuas partes ſequendas adverſus Cæſarem & Regem Hiſpaniæ: dum matrimonium conciliat inter Principem Mauritium, nuper Cardinalitia dignitate fulgentem, & neptem ipſius, quæ itidem eſt neptis Regis ex orore, Dominæ viduæ.

Dum ſpem facit principi Thomæ nuptiarum inter filiũ aliquem ipſius & filiam Ducis Longavillani, hæredem futuram Dynaſtiæ Neocaſtellanæ & aliorum dominiorum, quæ non pauca per Galliam ſunt ſita ; Dum promittit præter omnia iſta cenſum & ſuſtentationem ampliſſimam, etiam conjugi et liberis principis Thomæ ; quos certos reddit cum deſcendentibus maſculis, de ſucceſſione futura univerſę Sabaudiæ ſi maximè Dux, nepos utique ipſorum extremum diem claudat, prolis maſculæ expers, quaſcunque interea prætenſiones et nomina ſorores aut filię Ducis præferant.

Sic etiam decedente Domina vidua, tutelã & regimen in ipſos translatum iri, neglecto favore et ſuppetiis Cæſaris, & Regis Hiſpanici, in eum finem.

II. Præbet facultatem ipſis et Dominę viduæ recuperãdi facilius ea, quæ Rex Hiſpaniæ ex Statibus Sabaudiæ uſurpavit, utpote Vercellas, Aſtum et alia loca, adeò ut hic et ille in poſterum uniti permaneant, abſque ulla ſuſpicione aut æmulatione mutua.

III. Exoneratur ſtipendio decies mille gregariorum, qui ulterius requirentur ad impedienda iſtorũ principum conſilia, liberaturque diffidentiã, quam non ſine cauſa ſuſceperit de potiore parte provincialium.

IV. Si vindicat Pinierolam, poſtquam conventum eſt, ut tan-

ut tantummodo reddat quæ poſſidere cœperit à morte Ducis Victoris Amedei, unde Cæſari & Regi Hiſpaniæ præciditur anſa repetendi illum locum adeò nobilem, cum Rex illum fecerit ſuum ſuperſtite utpote Duce Victore Amedeo.

V. Evitat æmulationem Pontificis Maximi & Venetorum, aliorumque per Italiam principum, quam conciperent poſſent de numero tot locorum, quæ præſidiis per Pedemontium occupat, dum declarat; paratum ſeſe ad ea reddenda, ſi rex Hiſpaniæ eandem ineat rationem eorum; quę poſſidet reſtituendorum; ipſius intereà Dominus Taurini, Duce adminiſtratrice cum Senatu ad ſuam mentem alligatâ.

VI. Denique per hanc tranſactionem via planiſſimè ſternitur ad pacem, dum principes litem movebunt Dominæ viduæ, ſorori Regis Chriſtianiſſimi, quæ utique hoc munus ſuſtinet ex mandato defuncti ducis mariti ſui, perſuaſi ſcilicet & ſuſtentati à Cæſare & Rege Hiſpaniæ: quam litem impræſentiarum deferunt.

CAPUT LIII.

Epiſtola Domini Principis Auraici ad Regem.

SERENISSIME REX.

INtellexi quidē à tua Majeſtate in cuſtodiâ datū eſſe dominum ducem Bullioneum, ſed hactenus ſcire nequivi cauſam iſtius inſtituti, neceſſitudo tamen, qua me attingit, voluit, ut in eum finem ad Majeſtatem tuam aliquid literarum darem, quibus humillime rogo, ut lubeat tibi reſpicere dominum ducem Bullioneum oculo benigno, ut ſentiat eandem clementiam; quam ipſi præteritis temporibus tàm regiè teſtata eſt tua majeſtas.

Nova hac gratia majeſtas tua ipſum devincit in ſempiternum, quam omnes ipſius propinqui venerentur cum

ſum univerſi ipſius neceſſarii in partem veniant ; inter quos equidem conabor tibi perpetuam probare gratitudinem, poſtquam ſummo gaudio habuere ab Eminentiâ tua accepiſſe materiam illius exercendæ quemadmodum ſum.

Mi Domine

Tuæ Eminentiæ
humillimus ſervus

F. Henricus De Nassavv.

CAPUT LV.

Epiſtola Principis Auraica ad Regem

Serenissime Rex.

Spero ego tantum benignitatis à tuâ Majeſtate, humillimas meas preces non fore ingratas, ob conditionem præſentem, in qua Dominus dux Bullioneus nunc verſatur, cuius curam mihi imperat neceſſitudo, quæ mihi cum ipſo intercedit ; adeò ut cogat uti favore tuæ Majeſtatis, & quàm poteſt fieri humiliter petere, ut conſiderationis locum inveniant cum noſtris ſupplicationibus officia, quæ cum ſuis poſſet in poſterum præſtare.

Sic enim experietur diverſâ ratione clementiam tuæ Maieſtatis, quàm adeò juſtam mihi perſuadeo ; ut nunquam ſit admiſſura ullam accuſationem innocentiæ gravem, ubi comperta fuerit ; adeoque benignam, ut rebus ſequius caſuris (id quod credere nolim) non ſit uſura rigore adverſus ſubditum iſtius conditionis, qui ad pedes tuæ Majeſtatis provolutus implorat gratiam.

Iſtis fundamentis innixa humillimas meas preces itero, ut in ipſius perſona o..igari nobis detur, humillimis preci bus noſtris benignè exceptis, meis particulariter, quas ſexus mollities & ſollicitudo tum matris, tum conjugis ſummopere concitant, ut deſideriis illis accedam, ut ſic eò magis teneat vota ſuſcipere pro proſperitate tuæ Majeſtatis

Serenissime Rex.

CAPVT LVI.

Epiſtola Principis Auraicæ ad Dominum Cardinalem.

Mi Domine,

POſtquam reſcivi Dominum Ducem Bullioneum cuſtodiæ traditum, unde plurimum fuimus turbati, auſa ſum ſcribere ad Regem, & accedere ad cœteras interceſſiones quæ in ipſius gratiam majeſtati regiæ exhibebuntur à propinquis. Novit tua Eminentia, quo gradu neceſſitudinis nos contingat, & quantâ commiſeratione ſuſpiremus cũ illis, quæ ipſum eò redactum vident, occulta etiamnum cauſa iſtius inſtituti.

Omnixè rogo tuam Eminentiam, ut ſentiat per hãc occaſionem, favorem, quo ante hac gaudebat, non proceſſiſſe ex ſcaturigine exareſcente, quin ſperare debeat, eam in ſeſe hac demum occaſione defluere. Non ſolus hoc beneficium feret, cum omnes ipſius neceſſarii participent, & ego particulariter, quæ exſpectabo à tua Eminentia, interceſſionem meam fuiſſe alicujus ponderis, adeò ut pergas me devincire in cauſa tanti momenti, & tantum beneficium cumulet reliqua à tua Eminentia profecta. quemadmodum pro tua incolumitate Deo ſupplicabo, futura utique in perpetuum, &c.

CA-

CAPVT. LVII.

Reſponſum Domini Cardinalis ad viduam Bulliſoneam.

Mea Domina,

QVouſque Dominum filium tuum credidi memorem gratiarum, quas Rex ipſi fecit, adeoque plenum ſtudii & fidelitatis erga emolumentum regis, nihil omnino omiſi pro viribus me ipſi præbere vtilē, & procurare quævis compendia apud maieſtatem Chriſtianiſſimam: Cum autem ſeſe nunc indignum reddiderit nova illa infidelitate, quam commiſit adverſus Regem & adverſus Rempublicam, eo ipſo tempore, quo oblatam habebat occaſionem præterita abolendi in vtriuſque commodum, Tu ipſa quod certum habeo, mihi iniquior fores, niſi contribuerem quicquid officium requirit, ad pernoſcenda ſiniſtra ipſius conſilia, cum ſerie, qua fuit con innata.

In particulari, mea Domina, invenies me ſemper plenum deſiderii, quo tibi teſtari cupio re ipſa, quanti tuam perſonam, & ſinceritatem faciam, ſecundum quam ſum, &c.

CAPVT. LVIII.

Reſponſum Domini Cardinalis ad Ducem Bullioneam.

Mea Domina,

QVicquid reſpondere licet ad literas, quas voluiſti ad me dare de cauſa Domini mariti tui, huc evadit, vt innocens eorum, quæ ipſi impinguntur, id quod teſtaris te credere, in eo loco & conditione, vbi nunc degit, regem edoceat, qui nimis religioſus eſt cultor Iuſtitiæ, quin integram ipſi præſtet.

Quemadmodum pro virili ipſius commodis inſervivi quouſq; conſilia ipſius bona credidi, ut ipſa minoris me faceres, niſi præſtarem nunc ea, ad quæ nova infidelitas ab ipſo commiſſa, me adigit, cum error ille mihi alium ſermonem non permittat. Excuſabis, mea Domina, uſum iſtius nuncupationis, qui tamen nihil impediet, quin per æquas occaſiones oblatas certa prodam teſtimonia, quòd ſim, &c.

CAPVT. LIX.

Reſponſum Domini Chavinii ad Dominam, viduam Bullioneam.

MEA DOMINA.

ÆGritudo animi, quam ſuſcepiſti ex caſu ſiniſtro, quē Dominus filius tuus ſibi conciliavit, adeò juſta eſt, adeo digna eſt commiſeratione, ut nemo ſit, qui optare deſinat remedium leniendi illam ægritudinem. Siquidem nimis me beatum exiſtimem, ſi liceret quicquam contribuere ad ſolatium, ut ſic demonſtrem, quomodo ſim reverà &c.

CAPVT LX.

Reſponſum Domini Chavinii ad Ducem, Bullioneam.

MEA DOMINA.

TOt cauſæ tibi extant mœroris, ob conditionem, in qua verſatur tuus maritus, ut ſola conſideratio tuæ virtutis me induceret, ad cauſam ipſius ſuſcipiēdam, tametſi nulla alia ratione permoverer & invitarer. Sed tricæ,

qui-

quibus ſemetipſum impedivit, reſecant ferè omnia media illis omnibus, qui te colunt, quicquam conferendi ad tuã conſolationem.

Equidem, *Mea* Domina, contribuam omnia quæ facultates meæ ferent, ut tibi demonſtrem, me revera eſſe,

Mea Domina. &c.

CAPUT. LXI.

Reſponſum Domini Noyerij ad Dominam viduam Bullioneam.

Mea Dominà,

CUm gnara ſis, quantoperè ſemper coluerim Dominum Ducem Bullioneum, nulla dubitabis, me graviſſimè ferre ſiniſtrum caſum, in quem ipſum video præcipitatum. & quidem ejus conditionis, ut clientibus conſtringãtur manus, ne in ipſius compendium quicquam ſuſcipere queant.

Quamprimum fuerit in eo loco, in quem majeſtas regia eum deducendum decrevit, ſperabo, ipſum notitiam cauſæ illius daturum, quæ Regem permoveat, ad conſiderationem ſuæ perſonæ, adeo ut mihi via aperiatur, quam deſidero, quo ipſi teſtatum faciam per officia, quæ Regi debeo, me eſſe & ipſi, & tibi,

Mea Domina, &c.

CAPUT. LXII.

Reſponſum Domini Noyerii ad Dominam DucemBullioneam.

Mea Domina.

QUantò majore ſtudio ferebar ad cõpendia Dn. Ducis Bullio-

Bullionei,eò maiori mœrore percutior, ex caſu ſiniſtro, in quem incidit: eò vehementius autem commoveor, quòd plura ad me permanaverint, quam vulgus novit, quanta difficultate cauſa illiusmodi laboret, adeò vt ne ſermones quidem de ea cadere liceat, niſi per vota, quæ ſuſcipio,ut in locum deſtinatum deductus, ipſius nobis ſopem ferendam præbeat, ii doceat Regem de crimine malevolorum,& ſua innocentia.

Præſtò habet ea media, nec dubites Mea Domina,modò hanc viam inſiſtat, optimam vtique omnium ad incolumitatem; eò quòd Rex de omnibus momentis plenè edoctus non facile patietur ſibi verum ſubduci, ne quid ad errorem priorem accedat,id quod metuit maximè.

Mea Domina, &c.

CAPVT. LXIII.

Deductio cauſa, pro Domino Duce Bullioneo inſtituta.

QVoniam Regi placuit promittere Domino Duci Bullioneo,definita controverſia de Principatu Sedani & Raucurtii,datum iri declarationem ad Curiam Pariſienſem,vt ipſius perſonæ & deſcendentibus aſſerantur iidem honores,prærogativæ & ordines,quibus ipſe & prædeceſſores fruiti ſunt in hunc uſque diem,tum veluti Duces Bullionij tum veluti principes Sedani, iuxta declarationes maieſtatis Chriſtianiſſimæ, tametſi Coronæ tradat terras Sedani & Raucurtii, poſſeſſione illarum in poſterum derelicta & abdicata.

Reliquū eſt, vt pateat,quo ordine ſit habendus,propter Ducatum Bullionij,& Principatum Sedani, itaque lubeat Regiæ Maieſtati eum determinare, vt in poſterum relinquatur certus & definitus,& ipſi,& familiæ.

Extra

Extra dubium vtique verſatur, dignitatem Ducis ſupremi inferre ſecum ex natura rei titulum Principis, qui inſeparabiliter affixus eſt Dominatui ſupremo : adeo vt quicunque fruatur omnibus juribus ſupremitatis, & exerceat potentiam ac authoritatem ſupremam in ſuo ſtatu & in ſuos ſubditos, idem reputetur Princeps.

Ex qua ratione omnes omninò Duces, tum Germaniæ, tum Italiæ, etiam illi, qui feuda tenent, aut ab Eccleſia, aut ab imperio, qui vltra memoriam mortalium, aut per inveſtituram, ad determinatum tempus, aut in perpetuum per acquiſitionem, aut alio modo, gaudent juribus ſupremitatis, in quorum familia reſidet ſupremitas quales ſunt Duces Sabaudiæ Lotharingiæ Mantuæ, omnes adeo Duces & Principes, qui tenent ſupremitatem & eandem dignitatẽ fruuntur inſuper paribus juribus, ſine contradictione reputantur Principes, titulo & ordine Principum ipſis competente. Ea propter Domini principes Regii ſanguinis nuncupantur Principes, quod per Galliam ſoli ſint capaces Principatus & Supremitatis, adeoque ſucceſſionis Regiæ quæ ſanè eminentiſſima eſt ſupremitas in Orbe Chriſtiano.

Cum igitur Dux Bullioneus iſtius ſit conditionis, & Ducatus ir Pe paris dignitatis, talis habitus a Regibus noſtris & ab Imperatoribus, tum etiam ab aliis Regibus & Principibus, vel propter Principatum Sedani, ex regula iſta infallibili, vt quicunque audiat Dux ſupremus, aut prognatus ex familia ſuprema, idem perinde ſit Princeps, exiſtimat ille ſeſe firmo inniti fundamento, non tantum vt poſtulet illum titulum, ſed etiam ordinem Principis, titulo etiam non controverſo, exinde ordinem, veluti illuſtriorem notam Principatus ſexrætii & functionis illius, ſibi conſervandum eſſe, cum hoc ex illo pendeat.

Hoc jure ſic conſtituto, reliquum eſt, vt ex vſu demonſtretur, Duces Bullioneos, pro more cœterorum Principum ſupremorum, & eorum, qui natales referunt ad familias ſupremas, eſſe in poſſeſſione publica Ordinis Principalis, eos tenuiſſe & aſſeruiſſe cum cœteris Principibus, conſervatos & aſſertos fuiſſe in eo ordine, cujus rei aliquot exempla, ad deciſionem controverſiæ ventura, producemus.

 Hi-

Hiſtoria annotat, inter Principes, qui comitabantur Philippum Ducem Burgundiæ, & interfuerunt tranſactioni Atrebatenſi anno 1435 recenſeri Ducem Bullionei, hoc ordine, Dux Geldriæ, Dux Bullionei, Iohannes Clivenſis, primogenitus ducis Clivenſis, Comes Validimontii, ſecūdo genitus ducis Lotharingici, Carolus Burgundus Comes Nivernii, Ludovicus Comes Sancti Pauli; Iohannes Burgundus Comes Stamparū, Iohannes Luxemburgicus Comes Lignii, Epiſcopus Cameracenſis & Leodienſis.

In Comitiis Imperialibus, quæ habita fuère Ratisbonæ anno 1471. tempore Friderici III Imperatoris, dux Bullioneus & Princeps Sedani, qui tum erant, ordinem & ſeſſionem tenuère cum ducibus Lotharingiæ, Sabaudiæ, veluti paris dignitatis, & cum reliquis omnibus Ducibus ſupremis, & Principibus liberis, dependentibus ab imperio, et ad titulum feudi aut protectionis, id quod patet in collectaneis legum et Conſtitutionum Imperialium, quæ dedicatæ fuerunt Imperatori Mathiæ.

Rex Carolus VIII. ſuſcepit per tranſactionem anni 1486. in ſuam protectionem Rupertum Marchiæ, ducem Bullionii & Dominum Sedani, cum filio & omnibus ipſorum locis ac domiciliis adverſus ducem Auſtriæ & alios, qui ipſius bellum veniebant inferre, aut damnum aliquod, ob officia Galliæ reddita, ubi ipſis promiſit opem, ſuppetias & favorem, tanquam dynaſtis ſui ſanguinis & progeniei, ut nec tranſactionem, nec pactum ullum cum duce Auſtriæ aliiſque eſſet facturus, quin eos comprehenderet.

In executione cujus tranſactionis anno 1493. idem dux Bullioneus comprehenſus fuit in trāsactione pacis Sylvanectenſis, inter Regem Carolum VIII. ex una, & Maximilianum I. Regem Romanorum; poſtea Imperatorem, & Philippum Archiducem Auſtriæ, ex altera parte; ex cujus ſerie per tranſactionem particularem, anno 1496. die 26. Dec. inter illos Archiduces & eundem ducem Bullioneum interceſſit inter cætera jubebatur ut Bullioneū, quod fervente bello erat captū, per executionis tenorē redderetur.

Anno 1497. ex virtute iſtius protectionis idem Rex præſtitit ſeſe arbitrum, ut litem componeret, inter ducē Bullioneum, tanquam Dominum Sedan. & Renatum ducem Lotha-

Lotharingię o..tam cui bellum inferebat ob aliquot dynaſtias,præter fas & ęquum detentas, miſſo in eum ſolum finem Baudricurtio, Mareſchalco Galliç; qui poſt plura acta hoſtilitatis paçem inter ipſos compoſuit, per quam transactionem, ex illorum conſenſu,& in gratiam Regis conventum fuit, ut dominus Sedani, propinquus ducis Iuliacenſis,neque ipſi,neque Archiducibus Auſtriæ inſerviret,ſua perſona aut Sedano, adverſus ducem Lotharingię.

In tra...ctione initaCameraci,decimo decembris,anno 1508.inter Regem Ludovicum XII.& Carolum ducem Geldriæ,Imperatorem Maximilianum I. et Carolum Archiducem Auſtriæ, dominus Sedani comprehenditur inter ſocios & fœderatos Coronæ Gallicanæ. Et in Londinenſi,quæ incidit in 7.Auguſti,anno 1514. inter eundem Regem Ludovicum XII. & Henricum VIII. Regem Angliæ, nominatur cum ducibus Sabaudię & Lotharingiæ Geldriæ,Republica Venetorum,dynaſtia Flor...æ,Marchionibus Mantuæ, Monferrati, et Saluſſ...um,] quemadmodum&in illaNoviodunenſi,13.Auguſti,anno 1516.inter Regem Franciſcum I. et Carolum Regem Hiſpaniæ, poſtmodum Imperatorem; tum in illa, quæ ſanciebat ligam offenſivam et defenſivam, cum Henrico VIII. Rege Angliæ,anno 1527. conventum fuit, ut procuraretur bellum ex parte Regis Navarræ,ducis Geldriæ,et dynaſtęSedanenſis, qui terras Imperatoris invaderent ſuo quiſque loco.

In tranſactione CaſtelloCameracenſiRex Henricus II. etPhilippus II.Rex Hiſpaniæ,anno 1559. comprehendunt dynaſtiam Sedanenſem cum ducibus Lotharingiæ,Sabaudiæ et Mantuæ,aliiſque ſociis Coronæ Gallicanæ, quemadmodum, et in illa Vervinana,anno 1598.

Præter tranſactiones iſtas publicas,pat...nt etiam particulares,tum ſocietatis tum protectionis,interReges& duces Bullionęi et dynaſtas Sedanenſes, unde in diverſis titulis, illos nun...upant ſocios ſuos et conſœderatos.

Anno 1518. die 27. Aprilis dynaſta Sedanenſis, qui rerum tum potiebatur, et Epiſcopus Leodinenſis, ipſius frater,tum ſancivêre pacta quædam ſocietatis et Confœdera;

derationis ad fanum Iuronis, pro emolumento ſua & ſuarum proviſ iarum cum Carolo Auſtriaco Rege Hiſpaniæ, propter Belgium, ad quæ pacta acceſſere tunc ſtatus Leodienſes. Illa pacta attraxere alia ſancita Bruxellis, die 7. Decembris, anno 1519 ratihabita Saragoſſæ, à Rege Hiſpaniæ die 22. Ianuarii ſecuto.

Cum autem Rex impegiſſet in illa pacta, inhians juribus Supremitatis Bullioneæ, in præiudiciū ſententiæ vltimæ & ſine appellatione datæ per Pares Ducatus iſtius, qui ab omni ævo nullum Regē, neminem in ſuperiorem agnoſcunt, præter ſuum Ducem, id quod adnotavit Bellæus in hiſtoria illius temporis, Dux igitur Bullioneus vt vindicaret hanc iniuriam, deſerit illius ſocietatem, & tranſit ad illam Galliæ, quemadmodum & Rex Franciſcus I. eum in ſuum ſuſcepit patrocinium, per tranſactionem anni 1520. qua promittit ipſi opitulari, ipſum defendere adverſus quoſvis & contra omnes, etiam contra Imperatorem, cui ad inſtigationem Regis cœpit facere bellum in agro Luxemburgico, quod tamen poſtmodum incendium corripuit Galliam, quemadmodum videre eſt in hiſtoria.

Cum d. functus Dux Bullioneus adipiſceretur Ducatum Bullioneum, & Dynaſtiā Sedanenſem, acquiſitis ſibi omnibus juribus familiæ Sedanenſis, apud omnes omninò, qui aliquid juris & nominis ibi habere poterant, Rex Henricus IV. ipſi patrocinium prorogavit, & per ſeriem illius comprehenſum voluit in tranſactione Vervinıana inter ſocios Coronæ; agnovit etiam ipſum diverſis titulis & tabulis publicis Ducem & principem ſupremum, quemadmodum Reges prædeceſſores fecerant erga Duces illius prædeceſſores. Etiam in tranſactione anni 1606. renovavit illud patrocinium, quod poſtmodum cōfirmatum voluit Rex Ludovicus XIII. anno 1616. & 1641 quod patrocinium nullam prorſus infert ſubiectionem aut dependentiam, præter honorem & reverentiam, vti principes minores & imprimis patrocinio gaudentes, debent maioribus, & principaliter Dominus Bullioneus Regi.

Quamvis autem Dominus Dux Bullioneus non ſit prognatus ex iis, qui poſſidere hos principatus ſupremos & Dyna-

Dynaſtias ante ipſum, quæ dominia transierunt per diverſas familias, nempe domum Arduennæ, Boloniæ & Marchiæ, & tandem inciderunt in ipſius domum per acquiſitionem, quam defunctus ejus parens obtinuit titulo legitimo; id verò nihil impedit, quin illæ dignitates ſupremæ, quæ ad ipſum ſunt transmiſſæ per ſucceſſionem, ipſi competant; cum omnibus ſuis prærogativis, jure natalium ab authoribus. Supremitas enim metienda eſt ex ſupremo dominio, in quo reſidet dignitas, & per idem communicatur perſonæ Domini, qui illud poſſidet, cum nihil neceſſe ſit ex domo ſuprema prodiiſſe ſupremum adeoque ſatis ſit, ipſum poſſidere dominium ſupremum.

Quapropter videtur abunde comprobatum; duces Bullioneos ſemper tenuiſſe ordinem principum, tales fuiſſe agnitos & per Imperatores, & per Reges aliosque principes ſupremos; qui ipſis hunc ordinem dedère cum omnibus reliquis principibus, cum paris eſſent dignitatis ſecum, vel cum ducibus Sabaudiæ, Lotharingiæ & Mantuæ, qui capita conſtituunt familiarum illuſtrium, unde prodière duces Guiſiæ, Nemurſii & Niverſii, ad quorum exempla dux Bullioneus poſtulat eaſdem prærogativas & proedrias, quibus illi gaudent, ex cenſu principum Exterorum.

Ut autem res luce meridianâ fiat clarior; dici præterea poteſt, duces Bullioneos eſſe itidem in poſſeſſione iſtius Ordinis per Galliam, æquè ac in aliis Statibus & provinciis Exteris: ſi vero aliquoties non ſunt fruiti eo, propter tumultus, aut impubertatem ſuam, aut alia impedimenta legitima & neceſſaria conſervarunt utique id jus et eam facultatem.

Id ipſum poteſt colligi ex declarationibus Regum, Caroli IX, anno 1572. Henrici IV, anno 1607 Ludovici XIII. anno 1612. quæ ſanè confirmatæ fuerunt per transactiones de protectione Sedani inſtitutas anno 1616 & 1641 per quas Reges promittunt ipſis conſervare ordinem & proedriam ducatui competentem, & à Rege Henrico II. ipſi-

ipſis datam, quapropter habent ſine ulla controverſia titulum Principis Exteri, quoniam & ducatus eſt ſitus extra Regni limitem, ideoque conſequitur neceſſario, ut eundem obtineat ordinem.

Animadvertendum itaque eſt; Duces & Principes ſupremos etiam ſecundo genitos ipſorum, inſiſtere exemplis, ut teneant ordinem ſuorum ducatuum & Principatuum, aut domorum ſupremarum, ex quibus ſunt prognati; certum nihilominus manet, eum honorem dependere ex voluntate & benevolentia Principum qui illum in ſuis ſtatibus concedunt pro arbitrio, & conferunt iis, quos tales agnoſcunt.

Ibi verò Reges noſtri exhibuêre ſeſe facillimos erga Principes Exteros, ſocios ſuos & Amicos, tum ſupremos, tum ex familiis ſupremis ortos, quibus dedêre ordinem principum, ſecundum dignitatem Natalium, quotieſcunque in Aulis & comitatu regio; ſive ad aliquod tempus duntaxat, ſive in perpetuum conſpicerentur: cuius rei exempla adeò nota ſunt & communia, particulariter autem in gratiam eorum, qui literas obtinuêre Naturalitatis ſeu Inſitionis, etiam matrimonia contraxerunt in regno, incolatumque conſtituêre,

Cum Dux Albaniæ, Princeps Scotiæ domicilium fixit in Gallia, ordinem tenuit principis exteri, duxitque Annam Turrenſem, Comitem Arverniæ & Boloniæ, ſororem maximam Magdalenæ Turrenſis quæ & Dux erat Vrbini & mater reginæ Catharinæ Mediceæ,

Sic Claudius I. Dux Guiſiæ, utpote Princeps Lotharingiæ, duxit anno 1513. Antoniam Barboniam; Et Philippus Nemurſius, utpote Princeps domus Sabaudicæ, duxit anno 1528. Carolam Aurelianenſem; & Ludovicus Gonſala, filius Friderici I. Ducis Mantuani, utpote Princeps domus Mantuanæ, duxit Henricam Clivenſem Comitem Niverſii, anno 1565. Qui principes utique originem dedêre tribus familiis principalibus, & obtinent hac tempeſtate ordinem in hoc regno Principum Exterorum.

Ad horum exemplum Rex Henricus II. quamprimum ex rerum potitus anno 1547. dedit duci Bullioneo, qui tum

tùm impetitabat, ordinem ducatui illi competentem, qui ſanè principalis ſit oportet. In eo enim duntaxat conſiſtunt prærogativæ dignitates & proedriæ, competentes illi ducatui, quas juxta declarationem Regis Henrici II. Reges ſucceſſores uſque ad hæc tempora promiſêre conſervandas. Neque verò id in aliam partem cum ratione poteſt rapi.

Cùm igitur tunc temporis is fuerit uſus practicus per Galliam, & ordo dignitatibus in regno conſervatus, ut qui Dux audiret, perinde Princeps nuncuparetur, eò quòd maior dignitas ducali non eſſet, nec quiſquam alius, præter principes ſanguinis regii & principes ex familiis Supremis Exterorum prognatos, ducis nomine deſignaretur; hinc ad eundem titulum duces Bullionei, & omnes ipſorum liberi nunquam non honorem tulère à Regibus & titulum Cognatorum; coniuges etiam, & omnes omninò filiæ cognatarum, adeo ut ſedem quælibet haberet apud Reginam, curru penſili frequentaret aulam Luparæ; quam poſſeſſionem produxerunt ad hunc uſque diem, cùm id honoris nihil magis controvertatur, quam titulus Principis.

Quoniam autem videtur eſſe reſtringendus ordo ipſorum ad aliquam differentiam quoad alios duces, oportet ut demonſtremus, eos non verſari in pari dignitate; magnum adeo diſcrimen eſſe inter hos & illos.

Per imperium, ubi ordo dignitatum religioſè cuſtoditur, duces obtinent ordinem Principum, poſt eos veniunt Principes, ducali dignitate vacui; deinde ſequuntur Comites iidemque principes, & tandem Comites ſimplicis illius dignitatis. Idem ordo ſervabatur antiquitus per Galliam, & obſervari poteſt in ordine & ſeſſione Equitum, qui Spiritui Sancto militant, quorum ſtatuta, articulo VII. poſtulant, ut poſt principes ſangvinis Regii procedant principes prognati ex familiis ſupremis, ſcilicet ducalibus; exinde principes, ducali dignitate non fulgidi, deinceps duces & Nobiles.

Unde colligi poteſt differentia, quæ patet inter priſcos duces, prognatos ex familiis ſupremis, ſe duces Guiſiæ, Nemur-

Nemurſii & Neverſii & Bullionii, quipræterea hãc habẽt prærogativam, ut ipſus ſit ſupremus; & inter Duces, qui non ſunt principes, & poſtmodum fuêre creati, ex quibus Dux Momorantii primus numeratur, cujus Ducatus erigebatur anno 1551, ab Henrico II. Rege, & cœteri deinceps abs Rege Carolo IX. & ipſius ſucceſſoribus, quibus placuit multiplicare gemmina feudalia Ducatum uſque ad numerum, quem hodie habemus.

Novi igitur Ducatus iſti fuerin: tá tummodo dignitates honorariæ, à benevolentia Regum profectæ, & terris feudalibus attributæ, de quibus homagium præſtant, ut fruantur nomine duntaxat & honorario titulo Ducis, id quod ratificationes Curiatum Parlamentarium pleno ore loquuntur, & perinde lo: gè diverſæ à Ducatu Bullioneo, cujus dignitas eſt ſuprema, quæ utiq; infert ſecũ qualitatẽ Principis, adeò ut Dominus Bullioneus ſemper præcedere debeat reliquos Duces, ſine controverſia, cum ducatum poſſideat longê antiquiſſimum quoad ipſos.

Illæ tamen nunquam poterunt poſtulare titulum & qualitatem Principis, ſicut ille, cum dynaſtiam poſſideant neutiquam ſupremam; quæ ſola confert iſtanc qualitatem & proedriam; quemadmodum ſuperius demonſtravimus. Imò illæ dignitates, ſicuti & Paritates purè ſunt precariæ & recidivæ ad Coronam, tanquam feuda ab eadem depẽdentia, deficientibus hæredibus maſculis, juxta conſuetudinem regni, quam Scitum Caroli IX. anno 1566. confirmavit. Unde is per declarationem ejusdem anni in eum finem conſtituit, ut Miniſtri Coronæ præcedant duces nuperæ creationis.

Sic anno 1572. cum dux Vcetienſis præſumeret ducem Bullioneum præcedere, eò quod & dux eſſet & Par ſimul idem Rex conſervavit proedriam, duci Bullioneo competentem, tanquam antiquioris dignitatis, nulla habita ratione prærogativæ ex Paritate quæſitæ; quæ utique dignitas diſtincta & differens ab illa ducali, ordinem tantummodo largitur in loco exercitii & functionis, quæ eſt conſpicua in Parlamento frequenti, non verò alibi; adeò ut, nullum pondus hic inveniret.

Sic anno 1566. Lud. Gonſala, Princeps Mantuæ, duxerat ducem

Ducem Niverſianam, adeò ut propter conjugem evaſerit Dux & Par Galliæ; ibi Dux Momorantij, qui creatus fuerat Dux & Par anno 1551, interceſſit eiùs receptioni apud Parlamentum, quoad ea quæ dignitatem Paritatis ſpectant, cùm argueret, eandẽ extinctam fuiſſe cum maſculis deficientibus; hinc ex qualitate Paris Gallicani poſtulavit ſibi proedriam in cæteris actibus Paritatis, Ducali dignitate intacta, eò quod ducatus Niverſianus eſſet antiquior, erectus utique anno 1538.

Lite pendente concurrebant in dignitate Paritatis, ſed antiquitas ducatus, de quà nemo ambigebat, duci Niverſiano ſemper dabat priorem locum, quod Dux antiquior audiret in omnibus omnino ceremoniis, ubi Duces ordinem ſuum tenent, propter ducatus ſuos.

Anno 1597 Dux Aumaliæ, Princeps Lotharingiæ poſtulabat ex nomine ducis & Paris proedriam adverſus eundem hunc ducem Niverſianum, tametſi antiquior eſſet Dux præ illo, cum ducatus Aumaliæ fuerit ſublimatus anno 1547. diceretque adverſarium non ſuo, ſed conjugis nomine ducem eſſe, quæ dignitatem illam non potuerit transferre, cum ipſus natus eſſet dux; addito etiam ſplendore ſuæ familiæ.

Statuit autem Curia per ſententiam die 5. Septembris eodem anno, nulla habita ratione natalium illuſtriorum, intacta penitus prærogativa & jure Paritatis, Ut Dux Niverſianus, tanquam Dux Niverſij, præcederet in omnibus locis regni, Ducem Aumaliæ, tanquam Ducem Aumaliæ.

Sic denique Dux Luxemburgicus, idem Dux & Par Galliæ, poſtulabat proedriam præ Duce Eſpernonio, tum apud Ordinem Equeſtrem Spiritus Sancti, tum in aliis omnibus locis, actibus, conſultationibus & Conventibus, ubi duces obtinent ordinem ducalem, tanquam Dux ipſo antiquior, cum ducatum poſſideret, erectum anno 1676. ille autem Eſpernonij cæpiſſet anno 1581; intacta Paritate, quòd dux Eſpernonius præſtitiſſet prior ſacramentum Paritatis.

Cùm autem adminiculum quæreret in eo, quod rex

Henricus III. locum ipſi feciſſet ante Duces & Pares, anti quioris creationis, præter Principes, Dux Luxemburgicus itidem confugit ad nomen Principis, veluti prognatus ex familiâ ſupremâ, adeo ut differentiam conſtitueret inter hæc tria nomina, Principis, Ducis, & Paris.

Iſtæ verò differentiæ inter Principes & Duces ingruebant ſolummodò propter dignitatem ſuorum ducatuum & Paritatum, tum propter ordinem & proedriam, quam inde deducebant; neque tamen momenti ſunt, niſi in loco uſus & exercitij, cum ſint munia planè diſtincta, nec dignitatis, nec Natalium, qua propter duces Niverſij, Aumaliæ & Luxemburgi poſtulabant ſibi nomen principum, quod prognati eſſent ex familiis Supremis.

Idem licet animadvertere in illa controverſiâ, quæ mota fuit anno 1576. inter Ducem Bullioneum & ducem Ucetienſem, qui quod dux & Par eſſet Galliæ; conabatur priores ſibi vendicare ex geminatâ dignitate, Dux autem Bullioneus Paritate non fulgeret: Ibi rex Carolus IX. ſancivit per ſententiam, 4. die Auguſti Iſtam, eodem anno, Quoniam rex defunctus Henricus II. parens ſuus dilectus, ſuperſtes declaraſſet, voluiſſetque defunctum Ducem Bullioneum, parentem illius, qui tum rerum potiebatur, tenere locum & ordinem ducis in ſuo regno, tametſi ducatus ipſius non eſſet ſitus intra limitem regni, quo etiam ſuperſtes fruitus eſſet, & poſt ipſum filius deinceps, in omnibus Actibus & Conventibus in quibus ordines ducum cuſtodiuntur & obſervantur, præceſſurum ipſum tanquam antiquiorem, præ duce Ucetienſi; ubi verò locorum & Conventuum Pares Galliæ ordinem tenent & conſident, veluti in Parlamento, Ducem Ucetienſem, munere Paritatis præceſſurum præ duce Bullioneo.

Quoniam autem controvertebatur de ordine dato, propter ducatum, quem jure ſupremo tenebat extra regni limitem, ubi dux Bullioneus non tenebatur agnoſcere Curiam Parlamenti, ad quam Dux Vcetienſis conabatur deducere litem, quemadmodum fieri ſolet, ubi igitur de ordine ducatuum feudalium, quos reges noſtri creaverint,

veriat, & quotum tituli ſublimati comprobantur à Curia illa, Rex eorum cognitionem ſibi reſervat & ſuæ perſonæ, ut ex ſententia principum regiorum, cæterorum principum, Ducum & principalium Miniſtrorum, qui Coronæ præſunt, pronunciat & definit, uti hic proximè factum fuit.

Verum enim verò illa ſanctio tantummodò attingebat Parſtatem quam Dux Bullioneus neutiquam carpebar, utpote rem alienam, unde rex non cogitavit ullum detrimentum adferre dignitati natalium, ex qua audiebat Princeps ipſus cum ſucceſſoribus eo nomine noti, quod nunquam nō exercuerint jura ſupremi Dominii per univerſum ſuum ducatū, & alias dynaſtias iſtius generis.

Id verò reges Henricus IV. & Ludovicus XIII. ipſis dilucidè explicaverunt quando declarare voluerunt ſeſe velle & intelligere conſervationem ducatus Bullionei, qui relinquatur duci Bullioneo & ſucceſſorib⁹ ipſius, cum prærogativis, præeminentiis, dignitatibus & proedriis, competentibus illi Ducatui, & quæ ipſi acquiſitæ ſint per Declarationes Henrici II. & Caroli IX. Sic enim non ſolùm comprehenditur ordo Ducis in Gallia datus prædeceſſoribus ipſius adeòque ipſimet, ſed etiam dignitatem & prærogativam natalium, tanquam Principis Supremi, propter Ducatum Bullioneum & Principatum Sedanenſem, propter quem ultra ordinem Ducis; id quòd ſuperius fuit adnotatum, reges hucuſque dedère titulum & nomen Cognatorum omnibus filiis Principalibus, omnibus adeòque filiabus Principalibus nomen Cognatarum præter ſedile apud reginam; quæ curru penſili invehentur Luparæ aulam, tanquam ſoboles Principum Supremorum, quemadmodum id fas eſt liberis cæterorum principum, qui ex familiis Supremis prodière, non verò ex Ducibus ſimpliciter ſic dictis; quotum liberi, uti notum eſt in vulgus, eo honore non fruuntur, ob diſpares natales.

Quemadmodum verò Principes prognati ex familiis ſupremis, ut per Galliam ordinem Ducis aut Paris obtineant; non minus ideò ſunt Principes, cùm eam dignitatem trahant à natalium ſplendore; Ita Dux

 Bullio-

Bullioneus, quod ad morem cæterorum, obtineat ſuum ordinem ducis per regnum Galliæ, nihil minus ſ erit Princeps cùm ille titulus vindicetur à N talibus, & diverſa hæc nomina ac tituli honoris queant in eandem perſonam congruere; ſine alterutrius detrimento, tametſi diverſos effectus ferant, & diverſas prærogativas atque proedrias, ſecundum loca exercitii & functionis ſingularis.

Objicitur, defunctum Dominium Bullioneum, primũ Galliæ Mareſchalcum, non exercuiſſe eum ordinem, quem impræſentiarum efflagitat filius ipſius; ubi reſponſum eſt in proclivi. Cùm defunctus Dominus Bullioneus acquireret jura domus Sedanenſis, tum à defuncto domino Monpenſerio, anno 1594. tum à defuncto Comite *Maulevreo*, anno 1601. conventum fuit per tranſactionem, cum illo Comite Maulevreo perfecta ut conjunctim ferrent nomen ducum Bullioneorum; Maulevreus etiam ad dies vitæ obtineret ordinem & proedriam, competentem ducatui Bullioneo.

Hinc factum, ut ad mortem uſque illius, quæ incidit in finem anni 1622. defunctus dominus Bullioneus nunquam quæſiverit ordinem illum in actibus, ſolennibus & Conventibus, qui poſtmodum obtigère; neque etiam ad Ordinum aperturam, anno 1616. ubi interfuit tanquam primus Galliæ Mareſchalcus, per abſentiam Conneſtabilis, quemadmodum fecerat prius in ſolennibus anno 1594. ut auſcultaret querelas reginæ viduæ, quam Henricus III. reliquerat moriens; cùm ex illis cauſis non poſſet frui præeminentiis, dignitatibus, & proedriis, ſuo ducatui competentibus.

Ut autem illæ conſervarentur, & ipſi & ſucceſſoribus reges defuncti Henricus IV. & Ludovicus XIII. annò 1594. & 1616. dederunt declarationes ad id neceſſarias, ut interracta fruitio jurium ipſi neutiquam præjudicaret, aut ſucceſſoribus, adeò ut ab illo tempore ſemper delituerit Sedani, Galliam non ulterius calcaverit, & diem ſuum extremum clauſerit non diu poſt Comitem Maulevreum

ſerrum,ineunte nempè anno 1623. ſic impedimentum illud viguit uſq;ad mortem ipſius legitimum urique.

Neque verò ipſi imputari poterit, ex rationibus ſuperius adductis, quaſi iura ſua neglexerit, cum dignitate & proedria, ducatui ſuo competentia,quæ tamen rex defunctus per confirmationes tranſactionum de patrocinio Sedani anno 1616. & 1641. initarum, promittit ipſi eo ſervare. Vnde Dominus Dux Bullioneus, filius ipſius credit ſeſe ea juſte quærere,cum nunc occaſio rei gerendæ fulgeat, ut jura ſua exponat & illuſtret, in quibus prędeceſſores, tametſi ea neglexiſſe arguantur, quod utique non fecère, nihil potuerunt præjudicare,quod per impuberatem permanſerit in poſſeſſione eorum, hucuſque per declarationes ſuperiores, in quibus ipſe ſuum jus ſibi conſervatum videt.

Quamobrem cum per rationes & exempla ſuperius deducta compertum maneat, Duces Bullioneos, tanquam ſupremos propter Ducatũ Bullioneum, & principatum Sedanenſem, haberi pro principibus Exteris, qui etiam agniti fuerint tales à noſtris regibus, qui in more habuère eos nuncupare ſuos Socios & Confæderatos. tum Principes & Dominos ſupremos Sedani, quibus etiam promiſerint conſervare eum ordinem & proedriam, Ducatui illi competentem,ipſi adeò Imperatores, & alii principes Supremi itidem dederint in Comitiis Imperialibus & aliis locis ordinem Principum,tum cum principibus ſupremis tum cum ducibus,Sabaudiæ Lotharingiæ & Mantuæ, tum cum iis qui prognati ſunt ex familiis Supremis.

Hinc conſequitur ex æqua interpretatione declarationum, quæ ſubinde in eum finem fuère datæ à regibus ſucceſſoribus regis Henrici II. Dominum Bullioneum, qui poſſidet eaſdem dignitates ſupremas, quas prædeceſſores ipſius Duces Bullionii, & Principes Sedani poſſederunt,aſſerendum & conſervandum eſſe in eodem titulo & ordine Principis, quem illi obtinuerunt, in omnibus etiam prærogativis, dignitatibus & proedriis,

 qui-

quibus fruuntur cæteri principes Exteri per Galliam.

Id verò humillimè ipſe ſupplicat Regi & Reginę Gubernanti, matri ipſius, ſibi concedi, audetque tantum ſibi promittere ab æquitate & benevolentia illarum Majeſtatum eò magis quod lite, quâ de agitur, definitâ ipſe Coronæ reddat duo ſuprema dominia & inſigne munimentum, quorum ratione evadat vaſallus & ſubditus, propter terras, quas viciſſim in permutationem poſſit recipere, modo gaudeat, dum ſatisfacit deſiderio & voluntati illarum Majeſtatum, ſimplici titulo et ordine honoris, qui ipſi & familiæ ex antiqua dignitate relinquatur.

CAPVT LXIV.

Epiſtola regis ad Parlamentum de machinatione factioſa Domini Ducis Bulliones, Sanmarci & aliorum.

Dilecti noſtri & fideles,

COmmutatio inſignis & manifeſta quam prodidit ab anno inſtitutum Sanmarci, primi noſtri ſtabularij, induxit nos ad primum ſenſum mali ſerpentis, invigilare actionibus ipſius & animadvertere ſermones, donec penetraremus ad intima & aperiremus cauſas: in quem finem conſtituimus ipſum permittere ſibi, & nobiſcum ſermocinari liberius quam unquam.

Eo modo intelleximus, ipſum agere pro genio ſuo, qui ſumma cum voluptate amabat exinani e quoſcunque ſucceſſus proſperiores, quos obtinebamus, exagerare ſequiores, & ſpargere nova, quæ rebus noſtris adferebant detrimentum.

Intelleximus, ex principalioribus inſtitutis hoc ipſi ſummum, ut traduceret actiones Cognati noſtri, Cardinali-

nalis, Ducis Richelij, tametſi illius conſilia & officia ſemper comites habuerint benedictiones & ſucceſſus, audacter autem deprędicaret actiones Comitis Olivareſii, tametſi is ſemper adverſo & infelici ageret ſucceſſu.

Intelleximus, ipſum favere omnibus illis, qui benevolentiâ noſtrâ exciderant, adverſari omnibus, fidelem operam navantibus.

Carpebat intempeſtivè & continuè, etiam vtiliſſima quęque, in emolumentum reipublicę a nobis ſuſcepta: vbi nobis veriſſimum maligni animi teſtimonium prębuit, cum Guebriantus & Mothanus promoverentur ad munus *Mareſchalcorum* Gallię, quos in eo honore tolerare nequibat.

Fovebat particularem colluſionem cum aliquibus Religionariorum, quibus diſplicebat rerum pręſentium vſus, mediante Chavaniaco, genio illo perverſo, qui innutritus erat factionibus, tum & alijs.

Sermones plerumque inſtituebat de rebus ſacratioribus tantâ cum impietate ut facile appareret, hoſpitem Deum ex corde ipſius exceſſiſſe.

Genij Imprudentia, linguę temeritas, diverſi curſores hinc inde dimiſſi & machinationes manifeſtę, quas apud exercitum noſtrum peragebat, nos in ſuſpicionem conjecère, cauſa reipublicę, quam ſemper pię vitę vſura habuimus charam adegit nos, vt perſonam ipſius, pręter complices nonnullos aſſereremus.

Quamprimum hoc noſtrum decretum fuit executioni datum, ex ore complurium cognovimus, Dęmonum perverſitate ipſum inductum fuiſſe, ad partes in regno formandas, Ducem Bullioneum immiſſurum exteros in hoc regnum per Sedanum, chariſſimum fratrem noſtrum Ducem Aurelianenſem, caput fore rei gerendæ, adeoque miſerabilem hunc genium ab ipſis receſſurum, niſi graviore preſtaret operam, & nobis in eum finem adfuturum, vt cognatum noſtrum, Cardinalem Ducem Richelium ex benevolentia noſtra excuteret.

Didicimus, regem Hiſpaniæ præbiturum iſtis

partibus duodecim millia peditum, & quinque millia equitum.

Ipſi verò quadringenta millia ſcutatorum ad ſcribendas per Galliam copias; fratri noſtro centum viginti millia ſtipendij, Duci Bullioneo et Sanmarco, primo noſtro ſtabulario cuilibet quadraginta millia ſcutatorum, præterea munimenta additurum Sedano & ſtipendium præſidio.

Hæc notitia vicit, ut Ducem Bullioneum attineremus & oculum adeò vigilem conijceremus in actiones fratris noſtri, Ducis Aurelianenſis, ut noxa præmeditata inferri nequiverit Deus enim tanta benedictione direxit noſtra conſilia, ut Dux Bullioneus inveniretur in fænum abditus, cum conſtituiſſet ſeſe conferre Mediolanum.

Eodem tempore frater noſter dux Aurelianenſis, conſcientiæ ſtimulis actus, tum horrore conſiliorum perverſorum deterritus, ad nos miſit Abbatem Riveriæ, qui profiteretur errorem, gratiam neceſſariam ſi poſceret, nulla mentione particularis offenſæ.

Reſpondimus, quamvis poſſet hauſiſſe nauſeam nos offendendi, & tandem deſinere ſibi ipſi adverſari, dum nobis & reipublicæ adverſetur, Nos tamē nō defetiſcere in uſu clementiæ erga ipſum: in qua conſideratione deſideremus ab ipſo integram, & ſinceram confeſſionem erroris admiſſi, declarationem particularē omnium compliciū, & univerſorum conſiliorum ac inſtitutorum, quæ fuerint inita; eo caſu ipſum recepturum effecta noſtræ bonitatis.

Nos aciem intendemus in ipſius actiones, & procedemus adverſus ipſum juxta reipublicæ emolumentum & neceſſitatem, ſic tamen, ut nunquam diſcedamus ab ingenuitate noſtrâ, cujus teſtimonia nunquam non ſuſcipit.

Gravitas hujus negotii cogit nos, ut vos invitemus ad gratias Deo agendas, qui auxilio perpetuo dignatur nobis adeſſe, ad aſſerendum regnum adverſus maligna conſilia, quæ & intus & foris cuduntur, & proſperitatem ejus turbare conantur.

Quod

Quod reliquum eſt experimenta, quæ de veſtra fideli-tate in diverſis occaſionibus, fecimus, nos reddunt cer-tiſſimos, vos eandem, ſi quid accedere poſſet, per iſtos ca-ſus, ubi malitia geniorum malignorum planum facit, quã-topere bona noſtra conſilia egeant ſubſidiis geminaturos.

Certiores interim facimus vos nihil omninò fore, quod incommodum veſtium, per omnia rerum momenta, non ſimus præſtituri.

Datum ad Fontem blavium, die 6. Auguſti, anno 1642.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius

LOMENÆUS.

CAPVT XLV.

Altera reconciliatio Domini Ducis Bullionei cum rege, anno 1642.

DOMINE,

POſtquam horis matutinis hoc ipſo die inſtitui ſermo-nem cum Domino Cancellario, quem ille non deſijt re-ferre ad tuam Eminentiam, ut munimentum Sedani trade-rem regi, ad obtinendam veniam & promiſi particulatim dare conditiones, quas deſiderabam, ſi bonitas regis, mi-hi permittat præter effectum clementiæ aliquid optare.

Perſuaſi mihi, mentem meam rectiſſime acceſſuram

ad tuam Eminentiam, cum decreverim aliqua mutare aut minuere ex iudicio tuo.

Id igitur institui, tradere ſine vllâ ſponſione, præter vitam & libertatem, quam peto, intra quintum decimum diem, quam tardiſſimè, caſtellum & vrbem Sedani, in manus regis, vt inſeparabiliter vniantur Coronæ iſtæ, & poſſideantur per Maieſtatem Chriſtianiſſimam ac deinceps per ſucceſſores ipſius, veluti propria & ipſis competentia, admodum cæterorum locorum iſtius regni quæ propria tenent.

Cenſeo etiam tradere in manus maieſtatis Chriſtianiſſimæ omne dominium vtile Sedani, cum appendicibus vicinis, cùm non præſumam cum maieſtate Chriſtianiſſimâ tranſigere negotiando, ſed me ipſum ſubmittam planè ipſius arbitrio & tuæ Eminentiæ; Declaro autem, ſi maieſtas Chriſtianiſſima ex benignitate extremâ mihi compenſet illa dominia vtilia & redditus, quocunque demum modo ipſi libuerit, me requieturum penitiſſimè, poſtquam errores mei nec ſpem gratuitæ libertatis, nec continuationem benignitatis jam ſuſceptæ, mihi permittant.

Declaro prætereа tuæ Eminentiæ, me nihil poſcere ratione tormentorum, globorum & aliarum iſtiuſmodi rerum ſed humillimè ſupplicare, vt conſiderentur graviſſimæ expenſæ, quibus locus ille in eum ſtatum proceſſit, & tormentaria re apprimè eſt inſtructus, vnde ſumtus maximè crevit.

Submitto denuò me arbitrio regis & tuæ Eminentiæ, à quo vniuerſa mihi vita pendebit, quemadmodum & arctè devincior confeſſus, vtique me ipſi debere omnia, vnde & vota & conſilia ſuſcipio, vt compertum dem per omnes meas actiones tuę Eminentię, quod ſim,

DOMINE.

Tuus humillimus & obſequentiſſimus ſeruvs.

FRID. MAURITIUS DE LA TOUR.

Petrę Inciſę, die 13. Septembris, anno 1642.

CAPVT

CAPVT LXVI.

Littera aboliti criminis, Duci Bullioneo data, anno 1642. *menſe Septembri.*

LVdovicus gratia Dei rex Galliæ & Navarræ, omnibus præſentibus & futuris, Salutem.

Poſtquam Deus nobis ex bonitate ſingulari favit, ut deteſtabilem conjurationem revelare liceret, quæ in noſtrò Statu formabatur, & exordium debebat Deffiato, Domino Sāmarci, authori ſummo, ut nempè hoſtes noſtri Exteri armati Irruerent, & eo modo rempublicam everterent, conſultum cenſuimus, ut notitiam exactam conſiliorum perverſorum adipiſceremus, & eodem tempore pænā, quam crimen tam enorme meretur, reis irrogaremus.

Hinc cognitorem conſtituimus charitſſimum noſtrum & fidelem Seguetium, Cancellarium Galliæ, cum aliquot noſtris Miniſtris, tum ex Senatu noſtro, tum ex Parlamento Grat anopolitano lectis, qui procedant Supremè ad inſtructionem & judicium proceſſus Criminalis adverſus Ducem Bullioneum, Deffiatum Sanmarci, & Thuanum, quos noveramus factione hac impeditos, aliosque qui complices criminis invenantur.

Cùm igitur in executione inſtructionis accuſati comperti fint convicti, non ſolùm per ea capita, quæ proceſſus ſuppeditabat, ſed etiam per propriam recordationem & confeſſionem, poſtquam adacti ſunt vi & vero confiteri atque agnoſcere ſuum crimen; unde ſententia, pronūciata fuerit adverſus Deffiatum Sanmarci & Thuanum, quâ damnantur ad ſupplicium gladij, uti executio ejuſdem diei exhibuit.

Dilara autem judicio Ducis Bullionei, poſt executionem illorum accuſatorum, ut elicerentur documenta alicujus

cujus inſtituti particularis, quod maximi eſſet momenti. Dux Bullioneus cuſtodiæ datus in caſtellum Petræ Inciſæ in agro Lugdunenſi, ubi reſcivit judicium adverſus Deffiatum Sanmarci & Thuani, & facile diſpiceret, ſi cauſa ſua in judicium pertraheretur, nullum alium ſibi eventum ſperandum, miſit Boiſſium Launeum, legatum ſatellitij noſtri, in agmine illius cuſtodiæ ad chariſſimũ noſtrũ & fidelẽ, Cancellarium Galliæ ut rogatus iret in Caſtellum Petræ Inciſæ, & deſiderium colloquendi captivo expleret.

Ubi itaque in caſtellum illud pervenit, comitatus ſex judicibus, quos legeramus, Dux præfatus Bullioneus expoſuit, ſeſe, poſtquam reſciverit judicium adverſus Demãtum Sanmarci & Thuanum, & intellexerit per ea capita quæ proceſſui ſint inſerta, ſibi infeſto, propria accedente confeſſione, parem condemnationem non effugiturum ſi judicio ſiſtatur; hinc per Deum immortalem ſupplicebat, ut differretur judicium ſui proceſſus, donec reſponſum nanciſceretur ad illam propoſitionem, quam nobis eſſet facturus, nempè, quoniam munimentum Sedani occaſionem dederit univerſo iſti malo, & Galliæ eſſet opportuniſſimũ, ſupplicare ſeſe, ut illud ſuſciperem° & occuparemus, gratiam verò criminis ipſi faceremus, cum nulla prorſus conditione nobiſcum paciſci poſſet, domino utique ſuo.

Poſtquam id à noſtro chariſſimo & fideli Cancellario Galliæ indultum fuit, qui eodem tempore nos reddidit certiores, conſultum duximus, non deſpicere preces Ducis Bullionei, qui nobis eandem faciebat propoſitionem & offerebat munimentum illud Sedani abſolutè, ut eo fruamur & nos & ſucceſſores noſtri, quemadmodum fruimur aliis locis, quæ per regnum poſſidemus noſtrum, ad conditiones ab ipſo propoſitas.

Qua propter ubi Dux Bullioneus nobis teſtatam fecit veram pœnitudinem criminis, & acutum faſtidium eouſque neglecti officij, eodem tempore, quo ſuſcipiebat à nobis gratiam, quod arma tuliſſet adverſus noſtrum emolumentum, & pactus eſſet cum Exteris hoſtibus noſtris, executus ſimul propoſitiones, quas auſcultaverat, de par-

de partibus in Statu noſtro formandis, & adverſus emolumentum noſtrum, novâ etiam tranſactione cum hoſtibus noſtris impeditus.

Tum nobis ſpopondit, id fore in poſterum vitæ ſibi inſtitutum, quo nunquam ſit receſſurus, à fidelitate & obedientiâ naturali, quam nobis debeat, adeò ut poſthac inſeparabiliter annexus noſtro emolumento. Conſideravimus etiam, quanto commodo augeamur, ſi nobis tradatur munitiſſimus locus Sedani, unde eò facilius deſcendimus ad hunc iteratum bonitatis & miſericordiæ uſum erga ipſum, & gratiam errori indulgendam, rogati magnoperè à noſtro cognato, principe Auraico, & noſtra cognatâ, Landgravia Haſſiæ.

Quamobrem notum facimus, nos ex proprio motu, gratiâ ſpeciali, plenâ potentiâ & authoritate regiâ, per iſtas præſentes literas, noſtra manu ſignatas, extinxiſſe, remiſiſſe, & aboleviſſe; extinguere, remittere & abolere crimen illud, à duce Bullioneo commiſſum, quod fuerit particeps & complicium numero illarum partium, quæ formabantur adverſus noſtrum Statum; & vinculationis in eum finem inſtitutæ cum noſtro chariſſimo & amantiſſimo fratre, Duce Aurelianenſi, promiſſique refugij in Sedanum; præterea etiam pactorum, quæ cum rege Hiſpaniæ inivit, omnium denique rerum generaliter, quæ ab ipſo fuerint commiſſæ perversè.

Cùm igitur ex ſerie illarum fuerit accuſatus, aut accuſari poſſit, de quibusvis temerariis auſis & hactenus adverſus noſtrum emolumentum exercitis, ſecundum circumſtantias & dependentias, in quacunque ratione & modo evenerint, quaſi particulariter denumerarentur & declararentur in hiſce literis, de iis omnibus ipſum abſolvimus & diſpenſavimus, abſolvimus & diſpenſamus, adeò ut nunquam in eum poſſit ullo modo propterea inquiri, ſive nunc, ſive in poſterum, à noſtris Curiis ſupremis, aut aliis noſtris Juſtitiariis & miniſtris.

Ea tamen lege, ut in manus noſtras tradat ante ratihabitionem authenticam harum literarum, urbem & caſtellum Sedani, ut eo fruamur nos & noſtri ſucceſſores reges, quemadmodum fruimur aliis locis, quæ poſſidemus

demus in noſtro regno, ad eas nempe conditiones, quæ nobis fuêre propoſitæ à præfato Duce Bullioneo, ut ipſus nempe inviolabiliter permaneat in obſequio & fidelitate, quam nobis debet, ſine ullo unquam diſceſſu.

Præterea ex rationibus & conſiderationibus, quæ ſuperius recenſentur; extinximus & abolevimus; extinguimus & abolemus crimen, quod admiſſum fuerit ab Oſonvillano, legato ſatellitij apud Ducem Bullioneum: ante omnia imponimus ſilentium perpetuum noſtris Procuratoribus Generalibus, ſubſtitutis ipſorum præſentibus & futuris.

Continuavimus inſuper & confirmavimus per haſce præſentes; continuamus & confirmamus præfatum Ducem Bullioneum, in eundem ſtatum titulos, dignitates & qualitatem, quas tenuit & tenet in noſtro regno, & ipſi poſſunt competere; adeò ut nulla adhibeatur alteratio aut diminutio.

Hinc in mandatis damus noſtris dilectis & fidelibus, Curialibus Parlamenti Pariſienſis, alii que Curiis noſtris, ut iſtæ literæ veniales, gratiæ & abolitionis ipſorum cura legantur, promulgentur & in tabulas publicas referantur, adeò ut tenore illarum Dux Bullioneus fruatur plenè & pacatè; cum præfato Oſonvillano; nec ipſe aut Oſonvillanus obligentur comparere perſonaliter in Curiis poſtquam eos ex eadem noſtrâ potentiâ & authoritate, uti ſuperius dictum; eximimus & diſpenſavimus; quemadmodum eoſdem eximimus & diſpenſamus per iſtas præſentes, nulla habita ratione quarumcunque aliarum literarum, edictorum & ſanctionum, regularum, ſententiarum, aliarumve rerum illis contrariarum in hoc caſu. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

Ut autem res ſit firmior & in perpetuum ſtabilior, curavimus apponi noſtrum Signum ad haſce præſentes literas; noſtro jure in aliis rebus, & alieno in omnibus ſalvo.

Datum die .... menſe Septembri, anno gratiæ mille-

millesimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo, & noſtri regni triceſimo tertio.

Signatum.

Ludovicus.

& inferius

Philippeaux.

& obſignatum.....

Hæc literæ fuère confirmatæ in Parlamento, die Veneris, quinto ſcilicet Decembris, anno 1642. poſtridie eius diei, quâ Eminentiſſimus Dominus Cardinalis Richelius expiravit.

Cùm Eminentiſſimus Cardinalis Richelij deſiiſſet eſſe in conſtitutione ſignandi promiſſum aliquod, ad confirmandam libertatem Domini ducis Bullionei, ex poteſtate à rege collata, ſic mihi hoc onus impoſuit, ut ego id præſtarem, & ſignarem nomine Eminentiæ. Itaque promitto eidem Duci Bullioneo, quamprimum urbs & caſtellum Sedani fuerint tradita in manus majeſtatis Chriſtianiſſimæ, tum datum iri quævis mandata neceſſaria; ut dux Bullioneus exeat ex caſtello Petræ Inciſæ, ut pervadat Ruſſium, Turennam, & alia ſua domicilia, quæ voluerit.

Factum Lugduni, quinto decimo die Septembris, anno 1642.

Signatum.

Cardinalis Masarinius.

Caput

CAPVT XLVII.

Poteſtas data legatis Galliæ, pro pace Generali, de ijs, quæ agenda ſunt nomine Majeſtatis Chriſtianiſsimæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio, ut perveniatur ad concluſionem pacis illius, firmidutinemque: Lutetiæ Pariſiorum, anno 1643. die 30. Septembris.

Inſcriptæ erant literæ,

Noſtris Chriſtianiſſimis principalibus Amicis, Sociis & Confœderatis, Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio.

exhibita die 10. *Decembris, anno* 1643.

CHariſſimi, principales Amici, Socii & Confœderati; Mittimus in Germaniam chariſſimum noſtrum & dilectiſſimum Cognatum, Henricum Aurelianenſem, ducem Longavillæ & Tutavillæ, Principem & Comitem ſupremum Neocaſtelli, Comitem dunefiæ & Tantarvillæ, Conneſtabilem hæreditarium Normanniæ, Gubernatorem & legatum univerſalem illius provinciæ, Capitaneum centum cataphractorum perpetuorum, & Equitem utriuſque Ordinis: chariſſimum noſtrum & fidelem Claudium de Meſmes, Comitem Avauſij, Commea-

mendatorem utriuſque ordinis Equeſtris ſummum procuratorem fiſci regij, & regni miniſtrum: dilectum noſtrum ac fidelem, Abelem Servientum, Comitem Rupis Aubertianæ, conſiliarium per omnia noſtra conſilia, univerſos tres dignitatis Plenipotentiariæ; ad agendum de pace generali conjunctim cum ſociis noſtris.

Quemadmodum verò deſideramus, per viciſſitudines negotiationis, quæ ſuſcipienda eſt Monaſterii Weſtphaliæ, vobis teſtari conſilia noſtra optima, Iſtas ad vos ſcribendas duximus, ex ſententia Reginæ regentis, venerandiſſimæ noſtræ Dominæ & matris, ut vobis notum faciamus, quemadmodum habemus eandem propenſam voluntatem, de qua defunctus rex venerandiſſimus noſter Dominus & parens celebratur foviſſe arctam ſocietatem & unionem, quam cum provinciis veſtris contraxerat, ita in mandatis dedimus iiſdem illis laudatis viris & Comitibus Avauſij ac Rupis Aubertianæ, ut tranſeant in Hollandiam tanquam legati noſtri extra ordinem.

Illis autem curavimus expediri poteſtatem ſufficientem, ut unà cum noſtro amato, & fideli, Thuileriano, Senatore in Conſilio regni & legato noſtro in Hollandiam decernant, concludant & ſignent cum ipſis, qui poteſtatem à vobis tenuerint, quasvis tranſactiones & titulos, qui cenſebuntur convenire emolumento & noſtro & veſtro, & addendi ad impetrandam pacis illius concluſionem.

Sic disertè noſtris legatis injunximus, ut vos reddant certiores noſtræ benevolentiæ, & particulariter cognoſcant veſtra emolumenta, ut ea inſerant negotiationi generali, eodem cum vigore, ac noſtra ipſorummet; etiam illa iſtius Coronæ vobis aperiant, ut unà de illis deliberetis, & ſic conſervetur inter nos & vos utrinque ſincera & perfecta fiducia ac concordia, ad pacem illam generalem tantò facilius attingendam, adeòque ad media illius firmiter fulcienda invenienda.

Habebitis igitur integram fidem ipſis, de omnibus, quæ vobis ex noſtra parte proponent, Precamur inde Deum, ut vos, chariſſimi principales Amici, Socij & Confœderati, habeat ſub ſanctâ ſuâ & meritoriâ cuſtodiâ.

Scriptum Lutetiæ Pariſiorum, die ultimo Septembris, anno milleſimo, ſexcenteſimo, quadrageſimo tertio.

Veſter bonus Amicus & Confœderatus.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius

LOMENÆUS.

CAPVT LXVIII.

Pacta Confœderationis & ſocietatis inter regem Ludovicum XIV. & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio: inita Hagæ Comitis anno 1644. Calendis Martij.

REx Chriſtianiſſimus ex ſententia reginæ regentis matris ſuæ, conſtituit continuare Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio idem ſtudium & benevolentiam; quam defuncti reges Henricus Magnus & Ludovicus XIII memoriæ beatæ, ipſis teſtati ſunt: conſideravit itaque quam neceſſarium eſſet ad bonum publicum, eandem unionem & benevolentiam, quæ hactenus viguit inter Galliam & provincias illas Unitas, dum bellum gerebatur, in poſterum conſervare; & arctius firmare per occaſionem tranſactionis, quæ Monaſterii VVeſtphaliæ ſuſcipietur, ad promotionem & certitudinem illorum pactorum, & ut hoſtis communis, abiecta ſpe unquam ſeparandi cauſam Galliæ ab illa Provinciarum Unitarum, potius conſentiat ad aliquam compoſitionem certam & æquam, quæ valeat conſtabilire quietem ſolidam in Orbe Chriſtiano, & principaliter in Galliâ & provinciis illis unitis.

Sic voluit Maieſtas Chriſtianiſſima, ſuos legatos extra ordinem nuncupatos ad negotiationem pacis generalis,

tatis ; antequam mittantur Monaſterium Weſtphalæ; tranſire illas provincias Vnitas , & ibidem decernere atque agere de mediis commodiſſimis , bonum illud inſtitutum conjunctim exequendi. Cum igitur domini & Ordines Generales Provinciarum illarum intelligerent, per omnimodam reverentiam & gratitudinem, beneficia, officia & auxilia , quæ ſubinde ex Gallia ſuſcepêre, & gratias agerent Majeſtati Chriſtianiſſimę de honore legationis ampliſſimæ , & ſæpius convenirent cum Plenipotentiarijs Galliæ ac Oratore regio apud Ordines Generales.

Sic negotium fuit mature perpenſiculatum & diſputatum inter dominum Claudium de Meſmes, Comitem Avauſij, Commendatorem utriuſque ordinis Equeſtris , ſummum procuratorem fiſci ; & Senatorem regni ; Dominum Abelem Servientum , Comitem Rupis Aubertianæ; Conſiliarium regium per omnes Curias, legatum extra ordinem majeſtatis Chriſtianiſſimæ ad negotiationem illam generalem : & Dominum caſparem Conietum Thuileriæ, Dominum illius loci Baronem Curſonis , Villaporti, Senatorem regium in omnibus Curijs , & legatum ad Ordines eos Generales: qui omnes mandata habent & poteſtatem ſpecialem à Majeſtate Chriſtianiſſima per literas patentes, debitè ſignatas, quarum copia inferius annectetur, ex una parte.

Tum Dominos Deputatos [illegible] Gaudavenſem Dominum Lævenæ & Mi[illegible]lerivici, præfe[illegible] Bommeleæ; Iohannem Mathenneſſeum, Dominum Mathenneſſę, Riverię, Opmæræ, Sutavenæ, Adrianum Pavium , equitem, Dominum Hemſtedæ, H[illegible]gerſmildæ, Kitevici, Neokerkæ, Iohannem Knuytum equitem, Dominum utriuſq; Voſmariæ, primum Nobilem & Nobilitatis advocatum apud Ordines Comitatus Selandici, Conſiliariū ordinarium Principis Auraici ; Guisbrechtum ab Holkia , exconſulē Vltrajectinum ; Franciſcum Donianum ab Hiennema Hielſumi ; VVilhelmum Ripperdanum ; Dominum Voſbergi, Borculonis , & Hengelonis , & Adrianum Clandum, Dominum Stedumi: qui mandata & poteſtatē ſufficientem habent ab ijsdem Dominis Ordinibus Generalibus per literas patentes , ſub magno ſigillo , ſignatas &

tas & obſignatas ab Actuario; quarum copia inferius ſubjicietur, ex altera parte. Tranſacta & conſtituta ſunt quæ ſequuntur.

I. Pacta antehac inita inter Galliam & Provincias unitas Belgii, manebunt in ſuo vigore & virtute, & in poſterum fideliter ac religioſè deducentur in executionem utrinque præterea, quæ per hanc tranſactionem præſentem aliquid derogare poſſent.

II. In negotiatione pacis aut Induciarum quæ inſtituenda fuerit conjunctim, & ex communi conſenſu cum Hiſpanis, ibi Domini Ordines Generales agent cauſam principaliter & immediatè, Plenipotentiarij autem regis & Dominorum Ordinum Generalium ſibi mutua præſtabunt auxilia reſpectivè, & cum eodem vigore, ad emolumentum Galliæ & Provinciarum Vnitarum.

III. Non poterint concludi ulla pacta, niſi conjunctim & ex communi conſenſu, adeò, ut nec Gallia, nec Ordines Provinciarum Vnitarum poſſint promovere negotiationem ſuam cum Hiſpanis ex altera parte plus minusve.

IV. Ut autem hoſtes perdant ſpem ſeparandi emolumentum Galliæ ab illo Provinciarum Vnitarum, ſi conentur alterutrius partis litem promovere, dum cauſam alterutrius repulſent; Plenipotentiarij obligabuntur reſpectivè, quotieſcunque id petetur, declarare Miniſtris Hiſpaniæ, mutuam illam obligationem non concludendi, niſi coniunctim & ex communi conſenſu, adeò ut nefas ſit alterutram cauſam & negotiationem præ altera promovere.

V. Ut denique hoſtibus auferatur ſtudium novarum turbarum, quas per Orbem Chriſtianum poſſent excitare, ad eum ſucceſſum, quem hactenus obtinuerunt, & eam impunitatem, quam ſibi in poſterum ſpondent, ſi aucti ſpoliis plurimorum principum ex bellis ſuperioribus; recuperaturi eſſent per hanc negotiationem, quæ poſterius ipſis fuêre erepta; Ideo rex & Ordines Generales agent ex compoſito, & cum ſoliditate neceſſariâ, ad conſervanda compendia, quæ Deus ipſis in hoc bello indulſit: ſic Plenipotentiarij mutuam ſibi invicem præſtabunt operam, ut nihil prorſus reſtituatur eorum, quæ fuerunt occupata,

cupata, adeò ut æqualiter ſuſtineant emolumenta & Galliæ & Ordinum Generalium.

VI. Rex & præfati Domini Ordines Generales, ubi concluſerint pacem aliquam aut inducias, quemadmodum ſuperius dictum fuit, & poſtmodum vim patiantur, ſive rex, ſive Ordines Generales directè aut indirectè, ſub quocunque demum prætextu id fiat, à rege Hiſpaniæ, ab Imperatore, aut ab alio quovis principe ex familia Auſtriaca; de puncto in punctum exequentur ex utraque parte articulos VI. IX. & X. tranſactionis illius, quæ peracta fuit anno 1635. eo ſenſu, ut nihil ulterius intelligatur derogatum eſſe illis articulis, uti ſonant.

VII. Quod ſi rex & præfati Domini Ordines Generales tantummodo conficiant Inducias, Majeſtas Chriſtianiſſima utique & præfati Domini Ordines obligabuntur redintegrare bellum conjunctim, ubi eæ induciæ defierint, niſi ex communi conſenſu continuentur, adeo ut poſtmodum nulla omnino negotiatio pacis aut Induciarum, neque etiam armiſtitium poſſit inſtitui, niſi conjunctim, & ex communi conſenſu; ea conditione, ut illa tranſactione denuò violata majeſtas Chriſtianiſſima, & præfati Domini Ordines Generales conjunctim capeſſant bellum apertum adverſus infractores quoſcunque.

VIII. Præter iſta ſuperiora conſtitutum fuit et decretum ut rex & præfati Domini Ordines Generales reſpectivè mandata expedient ſuis Plenipotentiariis, quo illi contribuant pro virili ad ſecuritatem tranſactionis, quæ Monaſterij VVeſtphaliæ inſtituetur, & collata opera diſpiciant, quomodo tranquillitas publica ſit aſſerenda.

Sequitur tenor poteſtatis, quam Domini Legati extra ordinarii & Ordinarij habuerunt à rege.

Ludovicus, gratia Dei rex Galliæ & Navarræ, Omnibus illis, quicunque præſentes has literas videbunt ſalutem.

Inſtitutum noſtrum cuivis mortalium ſatis compro-

bavit, quantopere optemus pacem per Orbem Chriſtianum reſtitui cum nihil omiſerimus, quod ad procurandam tantum commodum ſervire queat. Neque enim ſolummodo auſcultavimus, quæcunque nobis in eam rem fuère propoſita, ſed etiam ambabus ulnis eadem ſuſcepimus, ut primi omnium denominaverimus legatos noſtros Plenipotentiarios, unde cæteri Reges & Principes, ad noſtrum exemplum invitati & ſuos declaraverunt.

Sic igitur in præſentiarum dimittimus duos ex tribus, quos hinc nec otio deſtinavimus, tertio propediem conſequente; cum mandatis ad priores, ut per Hollandiam tranſeant, conferantque cum chariſſimis noſtris & principalibus amicis, Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum, ſocijs uti noſtris & Confæderatis, de ijs, quæ proponenda fuerit in Conventu Generali, quem celebrandum ſcimus in urbibus *Monaſterij* & Oſnabrugæ ut ſic, quantum fieri poteſt, promoveant emolumentum iſtius Coronæ & Ordinum Generalium ſecundum uſum defunctorum regum, quorum memoriā eſt in benedictione, venerandiſſimorum Dominorum noſtrorum Parentis & avi.

Illi enim per omnes omnino occaſiones teſtatum fecerunt præfatis dominis Ordinibus Generalibus ſuum ſtudium, cumque ad emolumentum noſtrum commune neceſſe eſt ut conveniamus inter nos de quibusdam articulis, qui rectius diſcutientur & diſputabuntur Hagæ Comitis, quam in illo Conventu, ubi Deputati & noſtri & illorum continuò occupabuntur & auſcultandis & diſcernendis diverſis articulis, quorum copia ſuppetet, tum ex parte plurimorum ſociorum, tum ex parte illorum, adverſus quos bello impediti ſumus.

In mandatis dedimus dehinc dilecto noſtro & fideli Claudio de Meſmes, Comiti Avauſij, & Commendatori utriusque noſtri Ordinis, ſummò procuratori Fiſci, & Senatori regni, tum noſtro amantiſſimo & fideli Abeli Serviento Comiti, Rupis Aubertianæ, Conſiliario in omnibus Curiis noſtris, poſtquam utrumque diximus Legatos extraordinarios & Plenipotentiarios, ut agant de pace generali conjunctim cum ſociis noſtris; conferant,

dum

dum Hollandiam tranſibunt, cum præfatis Dominis Ordinibus Generalibus, aut denominatis.

Ne autem illi tergiverſentur cum illis vllatenus paciſci, niſi poteſtate ſpeciali inſtruantur ad certitudinem, & integram executionem rerum conventarum; hinc ex plenâ fiducia in ſtudium, capacitatem & fidelitatem illorum Comitum, Avauſii & Rupis Aubertianæ, noſtrorum vtique Plenipotentiariorum, qui comparebunt in illo Conuentu Vniverſali mittimus eos itidem tanquam legatos extraordinarios in Hollandiam, ex reginæ regentis venerandiſſimæ noſtræ Dominæ & matris, tum chariſſimi & amantiſſimi patrui noſtri Ducis Aurelianenſis, & chariſſimi ac amantiſſimi noſtri Cognati, Principis Condæi, denique chariſſimi noſtri & dilecti Cognati Cardinalis Maſarinij, plurimorumque Principum, Ducum, Parium & Miniſtrorum regiorum, atque adeò præcipuorum Dominorum, quos ad conſilia adhibere ſolemus, ſcotentia.

Illis autem legatis noſtris extraordinarijs dedimus & damus plenam poteſtatem conveniendi cum dilecto noſtro et fideli Thuilerio noſtro intimo, & legato ordinario in Hollandiam, vt coniunctim cum illis, qui nuncupabuntur ab iiſdem Ordinibus Generalibus (qui itidem ex illorum parte habuerint ſufficientem ad negotiandum & concludendum cum ipſis quoſuis articulos, pacta & Confæderationes, quas judicabunt vtiles & compendioſas bono communi noſtrorum ſubditorum adeòque ordinum Generalium) in tabulas referendi tranſactos articulos, decernendi & ſignandi, ad quorum executionem nosmet obligemur.

Promittimus igitur fide & verbo regio, per hypothecam omnium & quorumlibet bonorum noſtrorum præſentium & futurorum, nos ratum habituros, quicquid ab ipſis hoc modo concluſum & promiſſum fuerit, vt nunquam impingamus, neque directè neque indirectè in contrarium, ſed vt curemus expediri, quandocunque opus fuerit, quaſcunque literas & ratificationes neceſſarias. Hæc enim noſtra eſt voluntas.

In quorum omnium teſtimonium ſignavimus præ-

ſentes haſce literas manu noſtrâ propriâ, & appendi juſſimus noſtrum ſigillum.

Datum Lutetiæ Pariſiorum, die 25. Septembris; anno gratiæ, 1644. et regni noſtri primo.

Tum in replicâ

Ex juſſu regis, reginæ regentis, matris præſentis.

Signatum.

LUDOVICUS.

& inferius.

LOMENAUS.

& obſignatum magno ſigillo, in cera flava.

Sequitur tenor poteſtatis, quam Deputati Dominorum Ordinum Generalium exhibuerunt;

Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio omnibus præſentes haſce viſuris Salutem,

Poſtquam conſideravimus, quantoperè ſit neceſſaria ad bonum publicum, eadem unio & concordia, quæ hactenus viguit inter Galliam & has provincias, quamdiu bellum gerebatur, ut & ſuſtenretur in poſterum & amplius confirmetur occaſione Generalis negotiationis de pace aut de induciis, quæ inſtituendę fuerint Monaſterii ad promovendam Orbis Chriſtiani tranquillitatem, & particulariter per Galliam et provincias Unitas.

Cùm etiam majeſtas Chriſtianiſſima voluerit ſuos legatos extra ordinarios & Plenipotentiarios, antequam Monaſterium pervenirent, has provincias obire, ut unà cum Oratore ad Batavos diſputent & conſtituant nobiſcum

biſcum de mediis quam convenientiſſimis ad exequendum conjunctim & ex communi conſenſu optimum iſtud inſtitutum: Unde creditum eſt maximè commodum, ſi aliqui viri à noſtra parte deputentur, qui ad eundem finem interſint colloquio cum Dominis legatis inſtituendo:

Plenam verò fiduciam collocemus in dexteritatem, prudentiam, fidelitatem & induſtriam Bartholdi Gandavenſis de Loeven & Mindersvvick, præfecti Bommelani; Iohannis Matheneſſæi, de Matheneſſe, Riviere, Opmeer, Soute-veen; Adriani Pavij, de Hemſtede, Haogersmilde, Rietvvik, Nieukerke, Iohannis Knuytij, Equitis in utraque Voſmaria. qui primus eſt nobilis, & nobilitatis advocatus per Status Selandiæ, Conſiliarius ordinarius Principis Auraici; Guisbrectiti ab Hoolka, ex conſulis Vltrajectini; Francifci Doniani ab Hiennema in Hielſum; Wilhelmi Rippendani, de Vosberga Boculo et Hengeto; Adriani Clandi, de Stedum, qui membra utique ſunt conventus noſtri.

Iſtis dedimus, quemadmodum damus per haſce præſentes, plenam poteſtatem & authoritatem diſceptandi, reſolvendi, conveniendi & concludendi media atque atticulos, quos una invenient commodiſſimos et convenientiſſimos ad eum finem. Promittimus verò ſincerè & bona fide, nos habituros gratum, ſervaturos firmè & ſtabiliter in perpetuum, quicquid à noſtris deputatis in hoc ordine factum fuerit, promiſſum & conſtitutum, adeò ut nũquam eamus aut veniamus in contrarium, directè aut indirectè, quacunque demum ratione aut modo ullo, ſed ratum faciamus, ubi opus fuerit, et literas ac tabulas in optima, quantum fieri poteſt forma conficiamus.

Factum Hagæ Comitis, in Conventu noſtro, ſub majori noſtro ſigillo, ſigno, & ſignatura noſtri Actuarij, die 25. Februarij, anno 1644.

Signatum.

VIGB. ALDRINGA Vt.

& in replicâ, ex mandato Celſorum et Potentium Dominorum, Ordinum Generalium,

Subſignatum.

CORD. MUSCH.

& obſignatum maiori ſigillo præfatorum Dominorum Ordinum Generalium in cerâ rubrâ cum duplici appendice.

In quorum fidem nos, Legati ſuperiores & Deputati, ex virtute noſtrarum reſpectivè poteſtatum; ſignavimus has præſentes literas noſtro ſigno ordinario, etiam curavimus apponi noſtra inſignia promittimus vero præſtituros ratihabitiones à maieſtate Chriſtianiſſima et præfatis Dominis Statibus in forma laudata, intra ſpatium duorum menſium, aut citius, fieri poſſit.

Datum Hagæ Comitis, in Hollandia, Calendis Martij, anno 1644.

Erat ſignatum.

DE MESMES.
SERVIEN.
LA THUILLERIE.
B. DE GENT.
JEAN DE MATHENESSE.
ADRIAN PAVV.
JEAN KNUYT.
VAN HOOLK.
F. DE DONIA.
ADRIAN KLANDT.

Decla-

Declaratio ad tertium articulum tranſactionis de Confœderatione & ſocietate Ludovici XIV. *regis Franciæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio facta Hagæ Comitis, anno* 1644.

I. Vt tertius articulus intelligatur dilucidius in hac tranſactione, quam hoc ipſo die abſolvimus, conventum eſt, ut rex & præfati Domini Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio; expediant exercitum, qui conſtet octodecim aut viginti millibus peditum, & quater mille quingentis, aut quinquies mille equitibus.

II. Exercitus illi ingredientur in Belgium intra medium menſem Majum proximum; niſi is, qui præeſt copiis Hiſpanicis, tempeſtivius prodeat, tum rex & præfati Domini Ordines obligabuntur prodire eodem tempore in quamcunque demum plagam vis belli decumbat.

III. Exercitus præfatorum Dominorum aggredietur aliquem locum tanti momenti, ut hoſtes ibi patiantur inſigne diſpendium, dum exercitus Majeſtatis Chriſtianiſſimæ ex ſua parte invadat alium æquè nobilem.

IV. Ea fiet diſtractio copiarum hoſtilium in ipſo hoſtico, ut cogantur plurimam partem conſiſtere unitæ, adverſus impetum majeſtatis Chriſtianiſſimæ, & Dominus princeps Auraicus tantò expeditius procedat ad inſtitutum perficiendum, quod meditatur.

V. Hoc utique ſenſu, ut, ſi exercitus tantummodò ineat diſtractionem, prodeat rus ante Dominos Status per quindecim dies prior.

VI. Quod ſi decernatur, duos exercitus invadere aliqua loca, tum prorumpent rus eodem die definita, ſine fuco ſub pœna neglectæ fidei utrinque.

VII. Præfati Domini Ordines Generales obligantur tranſ-

tranſmittere intra octavum diem Aprilis triginta naves bellicas benè inſtructas, trecentis, quadringentis aut quingentis dolijs, ſuo ipſorum ſumtu ad litus Caletanũ, ne hoſtes in Flandriam vela facere poſſint.

VIII. Quod ſi exercitus regius invadat aliquem locum in limite Flandriæ, triginta illæ naves ſemper erunt præſtò ad illud litus, quamdiu inſtitutum perurgebitur; locum autem à copiis regiis obſeſſum ita infeſtabunt ex mari, ne inde ſuppetiæ penetrare poſſint, ſive a copiis regis Hiſpanici, ſive à quacunque omninò potentia, quæ auxilia ſub quocunque prætextu inferre conetur.

IX. Eo caſu præfati Domini Ordines Generales obligantur omnem annonam ex littore Flandriæ deducere ad ſtativa exercitus regij, aut pretio æquo eam præſtare ventis neceſſaria ex Gallia ſecludentibus, Cavebunt etiam de annona ex provinciis unitis Ordinum Generalium exportanda ad ſtativa exercitus regii donec inſtitutum confecerit.

Neque vero Majeſtas Chriſtianiſſima ſua ſic occuparet arma, niſi confideret, hunc articulum tranſactionis fideliter & de puncto ad punctum præſtitum iri à præfatis Dominis Ordinibus Generalibus, qui id promittunt, & ad id obligantur, ſub pænâ neglectæ fidei & fractorum pactorũ, quæ cum majeſtate regiâ iniverunt.

X, Præfati Domini Ordines Generales promittunt ſincerè exercitibus regijs itum & reditum trans Moſam Trajecti, quando à rege id petetur, modò ne quid fiat in diſpendium ſui Status.

XI, Præfati Domini Ordines Generales obligantur ſervare exercitum in agro, quamdiu cauſa communis id requiret, & anni tempeſtas feret.

In quorum fidem nos lagati & Deputati, ex virtute noſtrarum poteſtatum ſignavimus has præſentes noſtris ſignis ordinariis, & iis fecimus apponi noſtra inſignia.

Hagæ

Digitized by Google

Hagæ Comitis in Hollandia, die 29. Februarij, anno 1644.

Signatum.

De Mesmes.
Servien.
La Thuillerie.
B. De Gent.
Jean De Mathenesse.
Adrian Pauw.
Jean Knuyt.
Van Hoolk.
F. De Donia.
Adrian Klandt.

Series tranſactionis continuata anno 1644. cum Ordinibus Generalibus Provinciarum unitarum in Belgio: ubi rex indulget ſubſidium, duodecies centena millia librarum præfatis Ordinibus Generalibus, in annum unum Hagæ Comitis, anno 1644. die 29. Februarij.

REx juxta ſententiam reginæ regentis, matris ſuæ, conſiderat, hoſtes communes neutquam inclinare ab omni tempore ad pacem, quamvis etiam propter negotiationem illam tandem aliquando miſerint aliquos ſuorum Plenipotentiarium Monaſterium Weſtphaliæ, poſſent ſpecie illa acquieſcere, & bellum trahere, niſi vi armorum adigantur præbere aurem compoſitioni alicui honeſtæ.

Vt igitur ad finem tam optatum pervenire liceat, conſtituit majeſtas Chriſtianiſſima coniunctim cum Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio ipſos incurſare quam potentiſſimè in hac expeditio-

peditione: ut autem Dominis Ordinibus facultatem deto ſumtus facilius ferendi, quos facere cogentur ad inſigne aliquod inſtitutum, majeſtas Chriſtianiſſima ipſis voluit indulgere in hunc annum præſentem 1644. ſubſidium pecuniarium extra ordinem, ad conditiones quæ ſequuntur.

I. Majeſtas Chriſtianiſſima opitulabitur hoc anno currente 1644. præfatos DOMINOS Ordines Generales duodecies centenis millibus librarum, quam ſortem Ordines Generales reverá impendent in copias extraordinarias, quas aut ſcriptas habent, aut conſcribent propediem, adeò ut ſors illa nequeat converti in ullum alium uſum. Id quod Ordines Generales promittunt bonâ fide, & ſervabunt religiosè, ut hoſtes facilius invadere queant omnibus modis & viis poſſibilibus.

II. Majeſtas Chriſtianiſſima in illas pecunias dabit adſignationes probas, & ad voluntatem illius, quem Domini Ordines conſtituent in Gallia ad eum finem, ut ſic reverà fiat ſolutio Lutetiæ Pariſiorum hoc ipſo anno currente. Fiat autem ſolutio per tres terminos, adeò ut quadringenta millia librarum repræſententur ad momentum ratihabitæ iſtius tranſactionis reſpectivè, totidem proximo menſe Julio, & quod reliquum & tantundem menſe Octobri.

III. Ea propter præfati Domini Ordines Generales obligantur producere exercitum validum & fortem, ad ſuſcipiendum inſtitutum inſigne per Belgium, niſi malint alio modo nocere hoſtibus pro virili.

IV. Iidem Ordines Generales conſentiunt, ut de ſorte illa, quæ eſt duodecies centies mille librarum, detrahantur & ſeponantur ſtipendia præfectorum militarium, genuinorum ſcilicet Gallorum, ut ſolvantur & diſtribuantur ad illam rationem & proportionem, quade convenit in tranſactione 22. Junij anno 1630. & in altera, 14. Aprilis, anno 1634. Quemcunque verò Domini Ordines conſtituent, ut Lutetiæ Pariſiorum recipiat illa duodecies centena millia librarum, is obligabitur ſolvere & præſtare ſortem, quæ adæquant ſtipendia illa ad poſtremum ſolutionis terminum.

V. Maje-

V. Maieſtas Chriſtianiſſima, & iidem Ordines Generales ratos habebunt reſpectivè iſtos articulos, intra ſpatium ſex ſeptimanarum aut duorum menſium, ſi fieri queat.

VI. Tranſactio hæcce nihil derogabit prioribus, quæ confectæ ſunt inter Majeſtatem Chriſtianiſſimam & eoſdem Ordines Generales, adeò ut illæ univerſæ relinquantur in ſuâ vi & vigore, & religiosè effectui debeantur utrinque.

Hagæ Comitis, die 29. Februarii, anno 1544.

Et ſignatum, uti ſuperius.

Sequitur tenor illius poteſtatis, quem Deputati acceperunt à Dominis Ordinibus Generalibus.

Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, Omnibus, præſentes hasce literas viſuris, Salutem.

Cùm omninò verum ſit, nos coactos fuiſſe antehac facere ſumtus vægrandes extra ordinem, faciamusque etiamnum ſingulis diebus, ad occaſiones & momenta belli, terrâ æquè ac mari; conſideremus verò, Hiſpanos nihilo plus propendere ad pacem, pro more inveterato, & quamvis ad negotiationem pacis tandem aliquando partem ſuorum Plenipotentiariorum Monaſterium miſerint, ſpecie acquieſcere poſſent, ut negotium differant trahantque, niſi vi armorum adigantur ut præbeant aurem compoſitioni alicui honeſtæ.

Cùm etiam rex Chriſtianiſſimus ex ſententia reginæ regentis, matris ſuę velit continuare noſtræ reipublicæ idem ſtudium & benevolentiam eandem, quam defuncti reges, prædeceſſores ipſius, quorum memoria ſit in benedictione, ſemper ſunt teſtati per beneficia, auxilia, favores & officia, ubi hac tempeſtate conſultiſſimum videtur, omnibus humanitatis officiis defungi.

Cùm igitur majeſtas Chriſtianiſſima velit continuare ſubſi-

ſubſidia ſua iſti Reipublicæ, & duodecies centena millia librarum adnumerare; hinc eas partes dedit Claudio de Mesmes, Commendatori utriuſque Ordinis regij, & procuratori ſummo fiſci, Senatori regio; & Abeli Servinto, Comiti Rupis Aubertianæ, Conſiliario itidem regio per omnes Curias, legatis ſcilicet extraordinariis; & Thuilerio, Conſiliario regni & oratori regio apud nos, ut negotientur de hac cauſa.

Cùm itaque neceſſum ſit, aliquos viros deputati in eundem finem ex noſtra parte, qui conferent de ſumma rerum cum iiſdem legatis; Nos plenam fiduciam collocavimus, omnem capacitatem, prudentiam, fidelitatem & induſtriam præſtituros, Bartholdum Gandavenſem, dominum Lœvenæ; Johannem Matheneſſæum, dominum Matheneſſæ, Riveriæ &c. qui membra ſunt noſtri Conventus.

Hinc ipſis dedimus plenam poteſtatem & authoritatem concludendi cum illis legatis de ratione illius ſubſidij; promittimus verò ſincere & bona fide, nos habituros gratum, ſervaturos firmè & ſtabiliter in perpetuum, quicquid à noſtris illis deputatis fuerit actum, promiſſum, conventum & hac in occaſione conſtitutum; adeò ut nunquam in contrarium eamus, directè aut indirectè, quacunque ratione, ſed ut illud ratum faciamus, ſi opus fuerit, & tabulas conficiamus in optima, quæcunque fieri poteſt forma.

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, ſub noſtro ſigillo majori ſigno & ſignatura noſtri Actuarij, die 25. Februarij, anno 1644.

Erat ſignatum,

VIGB. ALDRINGA Ut,

Et in replicâ ſcriptum legebatur, Ex mandato Celſorum

tum & Potentium Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum.

CORN. MUSCH.

& obſignatum majori ſigillo in cera rubra, cum duplici appendice.

In quorum fidem nos præfati Legati & deputati, ex virtute noſtrarum poteſtatum, reſpective, ſignavimus has præſentes literas, & iiſdem apponi curavimus noſtra inſignia.

Hagæ Comitis die 29. Februarii, anno 1644.

Signatum.

DE MESMES.

SERVIEN.
LA THUILLERIE:
B. DE GENT.
J. DE MATHENESSE &c.

Obligatio inter regem Galliæ, & Ordines Generales, ut curent, tranſactionem induciarum, quæ fient cum rege Hiſpaniæ & provinciis Vnitis Belgij, finitam continuari ab eodem rege Hiſpaniæ in illo tenore & ad eaſdem conditiones, adeoque ſuppetiæ ferantur Provinciis Vnitis, ſi invadantur à rege Hiſpaniæ, per tempus Induciarum.

Quoniam convenit rationem haberi omnium incommodorum, quæcunque in negotiationem Monaſterij

inſtituendam poſſunt incidere, in detrimentum illius tranſactionis, quæ fuit perfecta cum legatis ordinariis & Extraordinariis Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, tum Deputatis Dominorum Ordinum Generalium: itaque legati & Deputati illi propoſuerunt & declarant etiam ante concluſionem Tractatuum, etſi per articulum III, diſertè conventum fit, nefas eſſe, ullam tranſactionem concludi, niſi conjunctim & ex communi conſenſu.

Tum etiam ad requiſitionem factam, ut articuli quidam infererentur tranſactioni de tutelâ mutuâ ſeu evictione reciprocâ, ſi forte Majeſtas Chriſtianiſſima queat inire pacem cum hoſte communi, & iidem Domini ordines Generales aliquas inducias longorum annorum. Hinc declaraverunt iidem legati ſæpius jam, ſe nec velle, nec poſſe ullam tranſactionem conficere niſi conjunctim & ex communi conſenſu, una cum Plenipotentiariis Dominorum Ordinum Generalium, niſi prius ipſi obtinuerint deſiderium ſuum, & quæ in eo caſu ſunt neceſſaria.

Id verò Deputati ipſi retulerunt & confirmarunt Dominis Ordinibus Generalibus, tanquam Superioribus ſuis, obligati nihilominus ex mandato diſerto, exhibere iiſdem legatis articulos, qui ſequuntur.

I. Si Rex faciat pacem, & Domini Ordines Generales ineant ſaltem inducias complurium annorum conjunctim, & ex communi conſenſu, cum Hiſpanis, tum Rex obligatur, ſi id petatur à Dominis Ordinibus Generalibus uno atque altero anno, antequam expirent induciæ, procurare & obtinere continuationem earundem a rege Hiſpaniæ, ad eundem terminum & ad eoſdem annos, adeoque ad eaſdem conditiones.

II. Quod ſi rex Hiſpaniæ recuſet illam continuationem ad terminum & conditiones ſuperiores, Maieſtas Chriſtianiſſima reſumet ad expirationem illarum induciarum bellum apertum in Belgio adverſus regem Hiſpaniæ, adeò ut poſtmodum neque Pax, neque induciæ fiant, niſi conjunctim & ex communi conſenſu regis atque præfatorum Dominorum Ordinum Generalium.

III. Si verò Domini Ordines ad expirationem Induciarum volent redintegrare bellum, cum Hiſpanis, aut illi

illi ipſi recuſent continuationem ſuperius definitam, Majeſtas Chriſtianiſſima non obligabitur reſumere bellum contra regem Hiſpaniæ.

IV. Si rex concludat pacem, & præfati Ordines Generales aliquas inducias cum Hiſpanis, quemadmodum ſuperius dicitur; & exinde Rex aut Ordines Generales patiantur vim directè aut indirectè, ſub quocunque demum prætextu à rege Hiſpaniæ Imperatore aut alio quovis principe ex domo Auſtriaca, cum accuratè exequendi fuerint articuli VI IX. & X. In tranſactione anni 1635. Eo tamen ſenſu, ut nihil quicquam derogetur in cæteris tenori illorum articulorum.

V. Declarant itidem Deputati ex ſerie mandatorum ſuperiorum, ſi per negotiationem Monaſterii inſtituendam rerum ſumma eo vergat, ut ex communi conſenſu conſultum videatur agere de Pace pro rege cum Hiſpanis, & de induciis pro Dominis Ordinibus Generalibus. Eo caſu plenipotentiarij Majeſtatis Chriſtianiſſimæ non poterunt concludere pacem, niſi prius iiſdem Ordinibus Generalibus ſit ſatisfactum ſecundum ſeriem illorum articulorum, qui ſuperius recenſentur.

Poſtulantur etiam iidem legati, exhibere iſtam Declarationem majeſtati Chriſtianiſſimæ quæ rogatur humillimè, nomine illorum Dominorum Ordinum Generalium eam habere gratam, & explicare de eadem mentem ſuam & conſil aoptata.

Factum & ſignatum à Deputatis Ordinum Generalium, Hagæ Comitis, & exhibitum ipſiſſimis legatis & Plenipotentiariis Galliæ, die 29. Februarij, anno 1644.

Signatum.

Bartold De Gend.
Jean De Matheness.
Adrian Pauv.
Iean De Kn vt.
G. Hoolk.
F. Van Domia.
Andria Klandt.

CAPVT LXIX.

Epiſtola ad Provincias Vnitas.

DOMINI MEI,

Licuit vobis animadvertere in pluribus occaſionibus, à ſuſcepto regimine reginę matris, quanto Zelo & ſtudio ipſa egerit pro omni emolumento veſtrarum Dynaſtiarum. Quod vobis ab ipſius parte habeo dicere, vos confirmabit per effecta voluntatis propenſiſſima, quam Majeſtas ſua pergit habere ad gloriam & incrementum veſtræ Reipublicæ.

In mandatis enim habeo, vobis notum facere, quomodo Majeſtas ſua conſentit planiſſimè in ordines & honores veſtrorum legatorum, cùm ipſa velit eoſdem haberi eodem modo cum Venetorum legatis.

Nullus dubito, mei Domini, quemadmodum veſtræ Dominationes vident, quanto ſtudio agat ſua Majeſtas, ut illis ſatisfiat, in re per tot annos obnixè quæſita, quin & ex veſtrâ parte ſitis facturi pro facultatibus, ut ſuæ Majeſtati itidem ſatisfiat in vehementiſſimo poſtulato, nempe ut lis inter regem Luſitaniæ, & Dominos Societatis indicæ, tum illa inter Dominam Landgraviam Haſſiæ, & Dominum Comitem Embdenæ determinetur.

Etiam ut veſtræ Dominationes bonam expeditamque ſciſcant ſententiam, quo agere liceat potenter per hanc expeditionem, & aliquam meſſem facere coniunctionis tam propitiæ, quæ ut ſpero, mihi occaſionem ſuſcitabit, in qua veſtris Dominationibus demonſtrare poſſim, quanto fervore ſemper flagraverim erga veſtrum emolumentum,

Factum Hagæ Comitis, die ſeptimo decimo Februarij, an-

Februarij, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo quinto.

Ita ſignatum.

De Estrades.

CAPVT. LXX.

Tranſactio regis Galliæ cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio, quæ commercia maritima ſpectat, anno 1646.

CUm rex velit, ex ſententia reginæ regentis, matris ſuæ indulgere magis ac magis Ordinibus Generalibus provinciarum Vnitarum in Belgio, teſtimonia ſuæ benevolentiæ, & ſtudij, ad occaſiones earum querelarum quæ ſæpiſſimè inciderunt ex utraque parte, quod ſubditi utrinque turbarentur in commercio, & naves bellicæ *Majeſtatis* Chriſtianiſſimæ, Capitaneique maritimi interciperent illorum naves mercantiles, quotieſcunque in illis reperirentur merces hoſtibus competentes, unde easdem continuò cenſerent liberę capturæ, ex conſtitutione regis defuncti, Henrici III. quæ fuerit ſancita anno 1584. de rebus maritimis.

Sic igitur voluit Majeſtas Chriſtianiſſima conſulere aliquo laudabili inſtituto, donec meliora expediantur remedia, quæ capeſſi queant, quibuscunque incommodis ſubinde naſcentibus ad executionem Conſtitutionis illius, adeò ut rigor ejus aliquantulum remittatur ad tempus aliquod definitum, in gratiam illorum Ordinum Generalium, juxta petitiones a Domino Oſtervico, oratore ipſorũ ad noſtram aulam & dominum Reynſtium, Commiſſarium per ipſos deputatum factas.

Illi enim expoſuerunt, eſſe ſibi aliqua poſtulata & pro-

poſitiones faciendas Maieſtati Chriſtianiſſimæ in eo negotio, unde denominati ſunt ex parte regia Commiſſarij, qui eas examinent, & conveniant de rebus maximè convenientiſſimis ad emolumentum generale Commercij: ſic igitur poſt complures ſermones cum iiſdem dominis Ordinibus Generalibus inſtitutos, decreta & concluſa fuerunt, quæ hic conſequuntur.

I. Executiõem donec conſtitutio optima ſequatur, articulorum in conſtitutione Regis Henrici III. quæ anno 1584 de maritimis fuit ſancita, ſuſpendi, quæ infert, merces ad hoſtes ſpectantes, facere locum confiſcationi etiam illarum, quæ ſint amicorum propriæ.

Adeò ut ulterius non obſervetur aut exerceatur erga ſubditos Dominorum Ordinum Generalium, qui ſunt Provinciarum Vnitarum in Belgio, in quadriennium, ad iſtunc modum, ut naves; quæ mercaturam exercent cum Parentibus thalaſſiarchæ Provinciarum Vnitarum in mari mediterraneo & in Oriente, atque Oceano, illius thalaſſiarchæ, aut urbium ac locorum, quorum ſubditis illæ naves ſint propriæ, liberæ cenſeantur, & omnem vecturam reddant liberam, tametſi vehant merces, grana & legumina, hoſtibus competentia.

Excipiuntur tamen merces adverſariæ, quarum numero cenſentur pulveres nitrati, fiſtulæ ignivomæ, & quævis genera armorum, apparatus bellicus, equi & phaleræ, bellicis uſibus deſtinatæ; neque fas fuerit vehere homines aut transferre hoſtium uſibus inſervientes, quo caſu omnia exponuntur rapinæ, utpote naves, apparatus & merces. Idipſum itidem ſervarè exercebitur erga eos, qui ſubſidia præſtiterint, & viros, frumenta, atque annonam intulerint in locum ab exercitibus regiis obſeſſum & invaſum.

II. Ex parte autem Dominorum Ordinum Generalium denuò iterabuntur inhibitiones ſubditis ſuis, ne regi Hiſpaniæ ſuam addicant operam, neve adhærentibus Hiſpaniæ, per navium uſum ulla functione militari, aut transvectione equorum militarium, tormentorum, aut appa-

apparatus bellici; neque vendant illas ſuas naves, aut remiges præſtent hoſtibus, ſub pœnâ confiſcationis.

Quod ſi de iſtiuſmodi transgreſſionibus oriantur querimoniæ ex parte Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, tum Domini Ordines Generales juſtitiam adminiſtrabunt & punitionem exemplarem, ex informationibus per Galliam factis abs miniſtris ad tribunalia Thalaſſiarchicus, aut à majeſtatis Chriſtianiſſimæ Procuratoribus, adeoque Conſulibus Nationis Gallicanæ, qui reſident in portubus, ſtationibus & exceaſionibus terrarum & littorum Exterorum, ubicunque locorum fuerint conſtituti,

Quod ſi tranſgreſſores illarum inhibitionum capti ſint à navibus majeſtatis Chriſtianiſſimæ, declarabuntur utique benè rapti, cum omni ſuâ vecturâ. Tum etiam ex parte majeſtatis Chriſtianiſſimæ iidem renovabunt Conſtitutiones & ſtatuta ſuperiora ſub pœnis ibidem recenſitis.

III, Ut obviam eatur in commodis, quæ emergere poſſent, ubi naves mercantiles ſubditorum Batavorum incurrerint in naves bellicas majeſtatis Chriſtianiſſimæ, aut Capitaneos inquiſitores, ut omnis occaſio litium & altercationum in poſterum præcidatur, naves eædem colligent carbaſa ad reverentiam, quamprimum agnoverint vexillum Galliæ, ſi autem naves Gallicanæ, nequeant appropinquare, niſi ad jactum tormenti majoris ad naves illas Batavorum, ſtabunt & comparebunt in propatulo, ad primum ſignum ex tormento globi vacuo exploſo, illi nec tenebuntur colligere vela.

Regia enim Majeſtas & hoc voluit remittere ex Conſtitutione anni 1584. in gratiam ipſorum Ordinum Generalium, decurrente illo quadriennio, donec conſtitutio generalis ſanciatur, ſic enim otium habuerint naves bellicæ Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, aut alii Armati, mittendi cymbas ad naves illas mercantiles, ut tres ad ſummum viri ſubeant, diſcant viæ inſtitutum, inſpiciant patentes, ſciant an ullus apparatus, aut quicquam earum rerum, quæ ſuperius excipiuntur &

tur & prohibentur, compareat, ſine vlteriore perquiſitione aut ex actiori viſitatione, adeò vt eo ſenſu, vllove modo hic ſumatur ullum jus, ſub prætextu ſalatij operæ præſtitæ, aut doni.

Id verò locum habebit tantummodo in mari & littore extero, cum viſitatio & perquiſitio ordinaria in portubus & ſtationibus Galliæ in integro maneat Secundum morem ſol tum, quemadmodum per tempora ſuperiora vſus benè & debitè obtinuit.

IV. Vt autem ſubditi præfectorum Ordinum Generalium amplius aſſerantur adverſus omnem vim injuſtam quam à navibus regijs metuere poſſent, inhibitionis mandata expedientur ad omnes omninò Capitaneos illarum navium, aliosque ſubditos maieſtatis Chriſtianiſſimæ, vt abſtineant omnem moleſtiam & damnum, quemadmodum potius ſolebant, ſub pæna punitionis, & reperundarum, quoad damna & vſuras.

Quinimo Capitanei et Curſores illi obligabuntur in poſterùm antequam vela faciant, cavere ſufficienter apud Judices locorum quorumcunque vſque ad ſortem duodecies mille librarum, et ſic ſatisfaciant tranſgreſſionibus, quæ incurſum illorum poſſent incidere, & inſtaactionibus præſentis tranſgreſſionis, Conſtitutionibus & pactis ſocietatis cum Maieſtate Chriſtianiſſima initis, ſub pænâ exolitæ & ſublatæ licentiæ. Id verò pariter præſtabitur a ſubditis Ordinum Generalium.

V. Dum verò expectatur Conſtitutio, quam concinnari decet, cupit maieſtas Chriſtianiſſima condeſcendere ad preces Ordinum generalium, & conſultum putat articulum LXI. Conſtitutionis multoties laudatæ ab anno 1584. & contingit recuperationem rapinæ hoſti ereptæ, in poſterum obſervari, in ſpatium duorum dierum, naturalium ad horas bis vicenas quaternas, quæ in illa Conſtitutione leguntur; locumque habebit & vſum ad tempus præſentis iſtius tranſactionis.

VI. Omnes iſti articuli, conditiones ſuperiores, obſervabuntur reſpectivè, ab Ordinibus Generalibus; & à navibus bellicis, quantum attinet, naves mercantiles Gallorum, quæ fruentur eâdem libertate, ſubditis Ordinum Generalium indulta.

VII. Per

VII. Per articulos verò iſtos, & omnia ſuperius dicta nihil derogabitur vllo modo tranſactionibus & pactis, quæ intercesserunt regi cum Dominis Ordinibus Generalibus, qui vtique manebunt in ſuâ vi & virtute, adeò vt literæ ratihabitarum præſentium vtrinque expediantur.

Sequitur tenor illius poteſtatis, quam Commiſſa ij regij habuere.

Ludovicus, gratia Dei, rex Galliæ & Nauarræ, Omnibus præſentes haſce literas viſuris ſalutem.

Cum cupiamus magis ac magis Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio teſtatum noſtrum ſtudium, ad occaſionem illarum querimoniarum, quæ nobis ſæpius fuêre ex parte ipſorum factæ, quod ſubditi ipſorum turbentur in commercio, dum noſtri Capitanei maritimi rapiant plerunque naves mercantiles, quotieſcunque in illis reperiantur merces ad hoſtes ſpectantes. adeò vt continuò cenſeantur legitimè rapiendæ, ex Conſtitutione defuncti regis Henrici III. ſancita anno 1584. de vſu maris.

Velimus autem obviam ire probata conſtitutione, & cum tempore remedium adhibere pro omni virili incommodis, quæ ſingulis diebus exoriuntur executionem illius Conſtitutionis, rigoremque remittere, ad tempus aliquod definitum, in gratiam Dominorum Ordinum Generalium, juxta preces nobis factas ab Domino Oſtervico, Oratore ipſorum, & Domino Reynſtio Commiſſario per ipſos Deputato.

Illi verò nobis expoſuerunt, eſſe quod petant & proponant in ea cauſa, ſi luberet nobis aliquot Senatores noſtros ex Conſilio noſtro committere, qui ſummam rei ſecum examinent, & conveniant de iis, quæ maximè commoda videri poſſint, ad emolumentum generale Commercij.

Ex illis cauſis, de ſententia reginæ regentis, venerandiſſimæ noſtræ Dominæ & matris, commiſimus & depu-

tavimus, committimus et deputamus, per haſce præſentes litteras, manu noſtra ſignatas, chariſſimum noſtrum et fidelem Petrum Seg[illegible]ium, Comitem Gyenç, Cancellarium Galliæ dilectum noſtrum et fidelem Senatorem per curias noſtras, Commendatorem vtriusque Ordinis, Henricum Auguſtum Lomençum, Comitem Briennæ, Conſiliarium noſtrum, Actuarium regni et noſtrorum mandatorum, dilectum noſtrum et fidelem Brinionum, itidem Senatorem per Curias noſtras, et ſummum Antiſcribam fiſci.

Iſtis damus plenam poteſtatem conferendi cum legatis et Commiſſariis illis, qui itidem habent ſufficientem poteſtatem reſolvendi, tranſigendi et concludendi cum ipſis in noſtro nomine, eas conditiones et articulos, quos cenſebunt commodiſſimos, etiam remittendi executionem Conſtitutionis illius famoſiſſimæ, quam Henricus III. anno 1584. ſanxivit de rebus maritimis; conveniendi denique de rebus neceſſario in poſterum obſervandis, ad emolumentum reciprocum noſtrorum ſubditorum, & eorum, qui ordines Generales agnoſcunt Dominos, ad certum nempe tempus aliquod & dum concinnetur Conſtitutio generalis, quæ remedio ſit omnibus omninò incommodis & confuſionibus maritimis.

Promittimus dehinc fide & verbo regio, nos gratum habituros, obſervaturos, & obſervari curaturos, quicquid eo modo inter ipſos fuerit conventum & tranſactum, expeditis etiam literis ratihabitionis, intra tempus, quod definietur. Hæc enim eſt noſtra voluntas.

In quorum teſtimonium juſſimus apponi ſigillum noſtrum ad has præſentes literas.

Datum Lutetiæ Pariſiorum, die 13. Aprilis, anno gratiæ 1646. & regni noſtri tertio.

Signatum.

Ludovicus.

& in replicâ, Ex mandato regis, reginæ regentis, matris præſentis.

Philippeaux.

Sequi-

Digitized by Google

Sequitur tenor illius poteſtatis, quem Domini Ordines Generales ſuis legatis dedêre.

* * * * *.
* * * * *.

In quorum omnium teſtimonium nos præfati Commiſſarij, legatus & Deputatus, ex virtute noſtrarum poteſtatum reſpectivè ſignavimus has præſentes literas ſignis noſtris ſolitis, & apponi fecimus noſtra inſignia.

Lutetiæ Pariſiorum die 18. Aprilis, anno 1646.

Signatum.

GUILIELMUS LYERRÆUS
REYNSTIUS.

SEGUERIUS,
LOMENÆUS.
PARTICELLÆUS,
H. BINIONUS.

obſignatum ſex ſigillis.

CAPVT. LXXI.

Tranſactio inter regem Ludovicum XIV. Galliæ & Navarræ, reginam Sueciæ, Dominam Ameliam Eliſabetham, adminiſtratricem Haſſiæ inferioris, ipſorum hæredes, ſucceſſores, Confæderatos & adhærentes ex una, tum ex altera parte, inter Electorem Maximilianum Ducem Bavariæ, & univerſam domum Electoralem, Electorem Coloniæ & Principem Maximilianum Henricum, ipſorum Provincias & exercitus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus, terras & dynaſtias, inita Vlmæ Suevorum, die quarto decimo Martij anno 1647.

OMnibus notum ſit, inter Sacratam & Chriſtianiſſimam majeſtatem, regem nempè Galliæ & Navarræ, tum Sereniſſimam reginam & Coronam Sueciæ, ipſorum hæredes, ſucceſſores, adhærentes et Confæderatos per Germaniam, tum Celſam Principē, Dominam Ameliam Eliſabetam, adminiſtratricem Haſſiæ inferioris, ex una parte: tum etiam inter Sereniſſimum Electorem Maximilianum, Ducem Bavariæ, et ſuo ipſius & ſuorum hæredum nomine totamque domum Electoralem, Provincias et exercitus, & pro domino fratre ipſius, Reverendiſſimo & Sereniſſimo Electore Colonienſi, Archiepiſcopatibus ipſius, Epiſcopatibus, terris & dynaſtijs; et pro Reverendiſſimo ac Sereniſſimo Principe Maximiliano Henrico, Coadiutore ipſius ex altera parte: tranſactum & concluſum eſſe præſens hoc Inſtrumentum et pactum ab Alexandro Broavillano Iracio, Campiductore, et Commiſſario generali regis, et Anthonio Marcillio Creiſio,

Groiſio, Senatori Parlamentari Deputatis utique nomine maieſtatis Chriſtianiſſimæ in hanc urbem Ulmēſem cum plena poteſtate tum à Barone Cauſchembergio, ſummo rei tormentariæ præfecto, eiuſdem Ducis, Kuſnero, Kuiskene & Scheffeſio, Conſiliariis bellicis & Commiſſariis generalibus, nomine præfati Sereniſſimi Electoris Bavariæ, in eam rationem, uti conſequitur.

I. Ante omnia facta eſt generalis ſuſpenſio & ceſſatio armorum inter patres ſuperius recenſitas, ab ipſo die concluſarum præſentium, uſque ad pacem Generalem Germaniæ, & Imperii Chriſtiani: fas tamen fuerit regi Chriſtianiſſimo perurgere obſidionem Tubingæ ad finem.

II Exercitus, copiæ, præſidia & milites regis Chriſtianiſſimi, reginæ Sueciæ & Landgraviæ Haſſiacæ, tum Sereniſſimorum Electorum Bavariæ & Coloniæ deſinent in poſterum, & inhibebunt invicem omnia hoſtilia conflictus, obſidia, invaſiones, exactiones, excurſiones, rapinas, & in genere univerſa belli incommoda.

III. Circulus Bavariæ, & omnes omninò Status in eo comprehenſi per Matriculam aut Canonem Imperialem quantum interjacet Licum & Danubium, terræ itidem dependentes ab utroque Palatinatu, quantum earum ſitum eſt cis Rhenum, relinquentur eidem Duci uſque ad pacem generalem, ut ibi militem alat, & contributiones colligat ad ſuſtinendas copias, quas habet. Quoniam verò univerſa illa hoſpitia militaria nunc ſunt exinanita, conventum eſt, ut hoſpitentur impræſentiarum in locis, quæ interjacent Mindelam & Licum, uſque ad Schônguiam; præter ea, quæ inferius denominantur, & inter cætera Palatinatum inferiorem, trans Rhenum, in quo exercitus Bavaricus nullum quæret tributum militare.

IV. Nullum tranſitum molientur exercitus, aut copiæ Confæderatorum per ſuperiorem & inferiorem Bavariam: quod ſi ex ratione belli gerendi inſtituatur neceſſariò tranſitus per ſuperiorem & inferiorem Palatinatum; tum duces exercituum id ſignificabunt literis Sereniſſimo E-

mo Electori, ut ſuos mittat Commiſſarios, qui de hoſpitiis diſponant, & ex utraq; parte immunitates diſtribuant.

Regi tamen Chriſtianiſſimo relinquentur in Circulo Bavariæ Lavinga & Gundelfinga, Achtaltum & loca inter Ulmam ac Donaverdam ſita; dependentia ex Ducatu Neoburgico, tametſi per articulos ſuperiores dicatur, Electori Bavariæ relinqui utrumque Palatinatum, uſque ad tempus pacis generalis: nam id eo ſenſu eſt accipiendum, ut per tranſactionem præſentem elector nihil acquiſat, nec ullo modo derogetur juribus familiæ Palatinæ cùm deciſio illius cauſæ reijciatur in Conventum Monaſterienſem & Oſnabrugenſem.

V. Sereniſſimi Electores Bavariæ & coloniæ ſeparabunt ſuos exercitus ab Imperatore Ferdinando III. rege Hiſpaniæ, adhærentibus & Confœderatis domui Auſtriacę, nominatim à Landgravio Darmſtadii; neque illis in poſterum dabunt ulla ſubſidia, ſive armorum, ſive conſiliorum, directè aut indirectè, promittunt etiam, nihil attentare hoſtile, intra aut extra Imperium, hoc ipſo aut futuro tempore, adverſus Cōfœderatos & adhærentes regis Chriſtianiſſimi.

Integrum fuerit iiſdem Electoribus, exauctorare ſuas copias ante ratihabitionem utriuſque Coronæ, ea lege, ut indicent ducibus exercituum Majeſtatis Chriſtianiſſimæ, diem & locum exauctorationis, ut ipſi viros ablegent, qui in ſua ſervitia eos traducant: Cum autem ratihabitio fuerit perlata, & præſidia competentia imponentur in urbes & munimenta, ad ſecuritatem ipſorum, exauctorabunt univerſas reliquas copias ſuorum exercituum, impedient verò pro omni virili, ne ad partes Imperatoris, regis Hiſpanici, Landgravii Darmſtadiani, aut aliorum hoſtium, quos habent Coronæ, Confœderatæ tranſeant.

Integrum nihilominus fuerit iiſdem Electoribus, dare ante aut poſt ratihabitionem illam, aliquot legiones Reipublicæ Venetæ, quarum operâ utantur adverſus Turcas, eâ tamen lege, ut commiſſarii ejuſdem Reipublicę caveant, ne ampliùs ducantur adverſus regem Chriſtianiſſimum & Confœderatos ipſius, adverſus quos etiam

etiam iidem Electores non permittent ſcribi ullas copias militares, nec in propriis terris, nec in hoſpitiis, quæ ipſis contingent, minus etiam tales ſuſcipient & protegent in iiſdem locis, aut præſtabunt eis ullam opem favoremve.

VI. Sereniſſimus Elector id operam dabit, ut Imperiales & adhærentes derelinquant urbes, munimenta & caſtella, quæ dependent ab Epiſcopatibus & Statibus Electoris Colonienſis: Quod ſi ſua authoritate nihil efficiat, licebit Confœderatis obſidere & capere ea loca, adeoque præſidiis aſſerere: Quo caſu nec Electores ipſi, nec Dux Maximilianus Henricus Coadjutor, nulla auxilia ipſis præſtabunt.

Jura & redditus utique illorum locorum occupatorum tum Eccleſiaſtici, tum civilis nominis manebunt Sereniſſimo Electori Colonienſi, qui eodem die, quo ratam habebit iſtam tranſactionem, ſcripto comprehenſam dabit indicem eorum locorum, quibus præſidia imponere volet cum computo legionum deſtinatarum.

VII. Cùm ſic deputati regis Chriſtianiſſimi poſtularent, ut præſidium Bavaricum exiret Hailbrunna, ut locum faceret Gallicano tùm deputati Sereniſſimi Electoris Bavarici promiſerunt, id fore, quam primum ratihabitio fuerit perlata ex parte maieſtatis Chriſtianiſſimæ; ad quam quantocyus procurandam mittatur aliquis deputatorum ad Sereniſſimum Electorem, ea tamen conditione, ut urbs Weiſſenburgi pariter ipſi reddatur; quemadmodum & omnia tormenta, mortaria, globi, pulveres nitrati atque arma, quæ inveniuntur ipſi competere tanquam propria, in eadem urbe Hailbrunnâ, cæteris in eodem loco relictis.

Sereniſſimus Elector Bavariæ deducet etiam, proximè abs ratificatione Coronarum Confœderatarum perlata, omnem ſuum militem, quem habet Auguſtæ Vindelicorum, procurabitque ut Magiſtratus & cives illius urbis nulla omninò ſuſcipiant præſidia hoſtilia, ſed colant Neutralitatem probam ac fidelem.

VIII. Caſtella & munimenta atque urbes, quæ ſunt juris Witembergici Ducalis, & obtinentur à præſidiis Sereniſſimi Electoris Bavarici, ipſi reddentur, dum extra-

hantur

bantur tormenta, arma, pulveres nitrati, globi, grana & alia apparatum belli ſpectantia, quæ intulerit: Excipitur nihilominus ab hoc articulo urbs Heydenheymij, cum tribus Cœnobiis illic ſitis Kônigisbrunna, Anhauſa, & Herprechſia, quorum cognitio deciſio reiicitur in Conventum generalem, Monaſterii inſtituendum.

Permiſſum attamen Electori Bavariæ colligere neceſſaria, ad ſuſten anda præſidia Rotvillæ, Friburgi & Wildenſteynij, locorum utique vicinorum, uſque ad diem ratihabitæ tranſactionis, qua perlata, Deputati utriuſpartis conveni nt de numero militum, deque mediis ſuſtentationis, quemadmodum etiam, ut præſidia illa Rotuillæ, Wildenſteynii & Friburgi, intra ſua pomæria & ambitum ne recipiant, ne juvent, hoſtes Coronarum Confæderatarum, ſed ut colant Neutralitatem.

IX. Campi ductor Schônbergicus, & ſummus Vigilum præfectus Roſanus, cum omnibus omninò aliis captivis dimittentur ex utraque parte, ſic pretio redemptionis, quamprimum ratihabitio proceſſerit à Sereniſſimo Electore Bavariæ.

X. Præfecti militares utriusque partis, qui impingent in articulum quemvis tranſactum, punientur ſeverè & transfugæ ac deſertores reddētur ſuis ſuperioribus, quando eos poſtulabunt.

XI. Commercium & negotiatio libera fuerit ex utraq; parte præter illam pulveris nitrati, ſalis petræ, armorum, & aliarum mercium prohibitarum.

XII. Quod ſi pax generalis concludatur Monaſterii & Oſnabrugæ ante ratihabitionem duarum Coronarum, & aliquid adverſum iſtis articulis conſtitutum occurrat, Deputati declarant diſertè, ſeſe non ſtaturos rebus per Conventum generalem concluſis; id quod in eum ſenſum nihilominus trahetur, ut ſatisfiat petitionibus Plenipotentiariorum, qui ex parte Coronæ Suecicæ, & Deputatis Dominæ Landgraviæ Haſſiacæ.

XIII. Quod ſi contingat, id verò bonus Deus prohibeſſit, pacem illam generalem non fieri, ad quam nihilominus rex Chriſtianiſſimus & iidem Electores promittunt ſtrenuam adhibere operam, pro omni ſuâ virili; attamen

men articuli concluſi & tranſacti ſuperius obſervabuntur ſinguli, qui ipſum ſpectant, arctiſſimè usque ad finem belli.

Sic exemplò fiet permutatio ratihabitionis inter Sereniſſimum Electorem Bavariæ & Vicecomitem Turænium, qui promittunt obſervare, & curare obſervari religiosè, quicquid ſuperius continetur.

XIV. Hinc Deputati Coronæ Gallicanæ promiſerunt, niſi intra ſpatium ſex ſeptimanarum, poſt ratihabitionem Electoris Bavarici, illa Regis Chriſtianiſſimi fiat, ſeſe redituros Hailbrunnam eidem Electori, quemadmodum è contrario ipſi retinebunt ſibi munimentum VVeiſſenburgi in ſuis manibus.

XV. Tradentur interea obſides ex utraque parte & in majorem fiduciam, iidem Deputati promiſerunt & promittunt inducere Dominum Turænium, ut rata habeat, quæ continentur in hac tranſactione, intra proximum octiduum Majeſtati Chriſtianiſſimæ ſex ſeptimanis, Landgraviæ Haſſiacæ Adminiſtratrici octo ſeptimanis conſtitutis, ſed Sereniſſimo Electori Bavariæ, poſtquam perſonaliter fuerit regreſſus, in eum finem ad eum miſſus, ex parte verò Sereniſſimi Electoris Colonienſis, & Principis Maximiliani Henrici, Coadjutoris indulgentur ſeptimanæ octo

In quorum fidem ſubſignârunt tranſactionem illam, & roborârunt ſuis armis & inſigniis.

Actum Ulmæ Sueviæ, die 14. Martii, anno 1647.

CAPUT. LXXII.

Oratio legati Gallici ad Dominos Ordines Generales Provinciarum Unitarum in Belgio, de ratione pacis, qua Monaſterij diſceptatur.

DOMINI MEI,

Univerſum nunc decurrit triennium ad finem, ex quo Dominus Avauſius & ego ex mandato Regis, Regi-

 næque

hæque regentis, matris regiæ, hic verſamur, vt cum veſtris dominationibus diſceptemus, antequam tráſeamus Monaſterium, inſtitutum aliquod, cui inhæreamus cum Dominis Plenipotentiariis veſtris in negotiatione iſta plusquam graviſſima, quæ ex longo tempore oculos & ſpes vniverſæ Europæ ſuſpendit, donec eventus tandem conſequatur.

Nunc temporis Maieſtates Chriſtianiſſimæ cum mihi habuère honoré, vt hunc ad eundem locum me denuò ablegent, ad ſolvẽdam telam nuper exorſam, ſi ſcilicet ex veteris prudẽtibus ſententiis liceat cõſtituere media, quibus ad vltimum finem tanti operis pervenire liceat, vnde tranquilitas vniverſi Orbis Chriſtiani optata confirmetur. Tunc temporis nihil præter prudentiæ modulos exiſtimabatur, ad promovendum eò amplius per ipſam tranſactionem pacis emolumentum Galliæ & veſtræ reipublicæ, nihil æquè vtile fore, quàm arctam vnionem inter miniſtros Regis & veſtrates conſervari, tum mutuam opem per officia reciproca & ſincera, vt quilibet obtineat, quod juſtè & legitimè ſibi poſtulare poteſt; adeò vt hoſtes communes videant, antè per effecta, quàm per verborum ampullas, vanas illas prætenſiones, quibus hactenus paſcebãt animos, de ſeminandis diſſidiis inter nos in ſuum maxime commodum ex noſtro diſpendio, nullo vnquam tempore obventuros.

Conſultum quidem tum viſum fuit, vt convenirèmus vnà de cautelis, quibus vtendum erat, ne quid inopinatum accideret, fervente tranſactione. Sed quantò plus hoc ipſo die neceſſum fuerit, cum vigiliam tranſactionis finiendæ contingimus, vt oculorum aciem, ſi vllo vnquam tempore ſuperiore, aperiamus; quò caveamus nobis de omnibus detrimentis, quæ nobis poſſent obrepere ex nimiâ confidentia aut facilitate.

Eſt enim res nobis cum eâ Natione, quæ ius ſibi ſumpſit, non obſervare pacta, quæ inire ſolet, quantum conducunt ſuo inſtituto adeòque teſtata eſt hactenus per omnes omninò actiones, maiorem libidinem iſtius belli finiendi, vt aliud reſtauret intra aliquod temporis ſpatium magis propitii quàm vt pacem conſtantem ac ſinceram quæreret. Verum enim verò, Domini mei, fatum ipſum favet glo

riæ ve-

ſiæ veſtræ Reipublicæ, poſtquam diutinum præbuiſtis Belloneæ theatrum, aut ludum aperuiſtis militarem vbi omnes omninò Nationes ſcientiam rei militaris haurirent, tunc demum mutari in ſacrarium pacis, vbi primaria de pace conſilia agitentur, idemque clima, ſub quo ſcaturiebant omnia hoſtilia, quibus tandem aliquando exercetur Hiſpania, protrudat itidem remedia, quæ debeant, applicari ad ſiſtendum illorum curſum.

Ac ſi conſtantia incomparabilis generoſorum maiorum veſtrorum præcordiorumque virtus, quam exercerunt, cum fundamenta per tot improbos labores & periculorum procellas, florentis iſtius reipublicæ jecerunt; vnde obtinuerunt eximium iſtum honorem, vt per hanc viciſſitudinem rerum bilancem inclinent ad conſilia graviſſima omnium, quæ nunc ſunt ſuſcipienda ex amore boni publici.

En vero alterâ vice, poſtquam conſtitutum eſt agere cũ hoſte, qua legati magni Regis, quo potentiorem non habet reſpublica veſtra amicum, venerunt conſultatum vobiſcum, quibus vis et rationibus maximè honeſtis & tutis res ſit agenda. Neque vero quiſquam in dubium auſit vocare Maieſtatem Chriſtianiſſimam occupare primum locum in ordine Societatis, vnde non præter rationem poſtulare videatur, vt ſua ſententia, & ſuum adeo emolumentum perpenderentur præ ceteris, maximè vbi agitur de bello finiendo, in quod adeo liberaliter impendit opes ſui regni, & ſanguinem ſuorum ſubditorum ad defenſionem ſociorum.

Quemadmodum vero maieſtas Chriſtianiſſima ſuam ipſius quietem quæſiit in illa amicorum, cum nunquam nõ prætulerit ipſorum emolumenta ſuis propriis, quamdiu armatis dextris actum fuit, ita cupit porro id præſtare, quando arma recondenda videntur. Ipſa lubentiſſimo animo tranſmittet alieno judicio id quod ordo, & ipſum decorum ipſi vindicat arbitrandum, vt vobis proponat ea, quæ apud ipſam eſſent prorſus requirenda.

Primo noſtro itinere quod huc inſtitueramus vt deliberâremus vna cum Dominationibus veſtris de ſumma rei, excitatos meminimus ad vẽtũ noſtro met⁹ querulos eoſq;

publicos, adeò vt declarationibus inceſſeremur, quaſi verò ſolummodo proponerentur media, quæ iſti veſtræ Reipublicæ conſtantem tranquillitatem quidem viderentur acquirere, ſed id demum ageremns, vt fundamenta eius convelleremus, quod bellis formam ſuam debet, et incrementum, adeoque celſitudinem. Sed Maximæ illius temporis adeò immutatæ ſunt, vt in odium miniſtrorum Gallicanorum ſatis ſit Hiſpanos ſpargere in publicũ, nos adiiſſe haſce provincias, vt pacem aut differamus, aut intertrahamus.

Hinc igitur geminam accuſationem, ſed longè adverſam ſibi ipſi habemus ſuſtinendam, vbi ſanè altera alteram ſponte deſtruit: dicam, et quidem verè, accuſatores noſtros nihil rectius in vna, quàm in altera ſtate, cum fundamento careant:

Id verò facilè induxero animum, his falſis opinionibus tantummodò imbui plebem, cùm ſagatiores intelligant locum, vnde cooriantur, et probè norint, quâ trutinâ ſint expedendæ. Verum enim verò in provincia vbi plebes partem ſumit in deliberationibus prorſus graviſſimis, quę cunque perſuaſiones quę ſuggeruntur, tametſi falſę, non ſunt contemnendę, adeo vt ſemper notam trahant pręoccupatę et pręcipitatę mentis aliquantulum periculos, vbi nempe benignè ſuſcipiuntur, omnia quęcunq; ex parte hoſtiũ ſuppeditantur, qui id ſolum quęrunt, vt leviter ad modũ amicos faciant authores omniũ rerũ, quę diſplicent.

Hęc omninò prima ſunt effecta colloquiorum, quæ incipiunt cum Hiſpanis inſtitui, gnaris vtique ad miraculũ quibus artificiis ſeducendi ſint populares. Id verò dominationes veſtræ rectius intelligent, quando amplius inſinuaverint ad familiaritatem maiorem apud vos, vbi complices ipſorum hanc modò obtinuerint authoritatem, vt animos provincialium in diffidia diſtrahant, novas quæſtiones diſceptari curent, et opiniones inſtillent, ex quibus nullum prorſus emolumentum, niſi ad ipſos effluat, qui detrahunt optimis veſtris amicis, ſed experientia propediem docebit, quàm periculoſa ſequatur appendix

Quas demum machinationes et diviſiones inter voſmet metuere ſuperſedebitis, quandoad veſtibulum veſtrarum

rum ædium excubant,et libero introitu gaudent, niſi per prudentiam laudatam tempeſtiva adhibeatis remedia. Spero equidem,ſapientes reipublicæ gubernatores, aſſerta,quæ debetur authoritate,rationem inventuros quâ omnia in officii, orbitis contineant ; demonſtraturis etiam cœteris omnibus,ad acquirendam quietem publicam,per occaſionem pacis initæ , ſtandum eſſe maximis antiquis, quæ veſtram Rempublicam evexerunt ad eum gradum proſperitatis,in quo conſpicua ſplendet.

Conſervandæ itaque fuerint amicitiæ veteres, poſtquā vtiles & ſecuras ſumus eas experti ; ſuſpiciones et diffidentia ſeponenda hoſtibus,vt ſic amicis exhibeaturliberta litas et confidentia,et præveniantur ſiniſtra effecta , quæ poſſent pullulare ex ſtudio malè agnito & ſpreto.

Veſtrum eſt redire in memoriam illorum rumorum, qui per hanc Rempublicam fuère ſeminati , non adeò pridem , Tranſactionem inter Galliam et Hiſpaniam coiiſſe præter veſtram interceſſionem, compertiſſimum autem erat, nova illa prodiiſſe Antverpiâ et Bruxellis;circumſtantiæ eum faciebant amictum,vt impoſtura pelluceret.

Fides tamen eſt habita , adeò vt vndiquaque perſonarent querimoniæ de Galliâ, ſed et eâ licentiâ , acſi infidelitas iſtiusmodi potuiſſet verè exprobrari.

Hiſpani tamen paulò poſt coacti fuére ſuam ipſorum impoſturam retexere , cuius fuerant authores , cùm ipſi nobis offerrent quatuor loca nihili , ad conditionem ſcilicet pacis longè iniquiſſimam,prout ante per Belgium ſparſerant,ſeſe daturos Regi Chriſtianiſſimo per tranſactionem clandeſtinam.

Non tamen diu ſeſe continuère eodem talo,quin impetum in contrarium verterent,dū per adhærentes promulgant,nos à pace abhorrere, nos,qui vtriq;ad ipſorū calculum eandem eramus redemturi actione prorſus vituperabili,deſertis nempè ſociis,cùm tamen eandem recuſemus ad quæcunque ab ipſis oblata compendia. Nos objicimus,inquiunt & ſuſcitamus quævis obſtacula, quæ pacē remorantur, & impedimus etiam veſtras dominationes in acceptandis quæ offeruntur emolumentis.

Sic denique promulgamur hoſtes quietis publicæ ex judicio illius tamen Nationis,quæ ſibi perſuadet, vanam illam ſpem Monarchiæ vniverſalis ſibi jam acquiſiviſſe, adeoque contuliſſe jus improbandi in aliis, quorum ipſa eſt rea & obnoxia.

Novi vtique,Domini mei,eos, qui qualemcunque guſtum habent rerum,hac opinione non fermentari ſollicitudines,quas regina inde ab exordio adminiſtrationis ſuæ cepit,turbis per diverſa loca impoſuerunt finem, quibus tranſactio generalis poterat retardari : bellum per Italiam geſtum & conſopitum ex ipſius authoritate ; tum aliud quod Daniam afflixit,& ipſius interceſſione deſiit, in quo veſtra respublica ſuo emolumento non caruit ; Conditiones moderatæ,quibus nequievimus in tranſactione Imperiali,diligentia continua, quam præſtitimus poſt concinnatam Regis ſatisfactionem, vt aliæ difficultates, quæ & publicum & particulare ſociorum attingunt bonum, facilius vincerentur, tum declaratio innocua, quam fecimus nuper ex parte Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, quæ parata eſt reſarcire amicitiam inter duas Coronas, ſi relinquantur omnia in eo ſtatu,in quem Numini placuit ea redigere. ne relaberemur ad longiſſimas remoras, quas nimis ex acta diſcuſſio priſcarum litium potuiſſet inferre,ſigna ſanè ſunt manifeſtiſſima ſanctorum conſiliorum,quæ Maieſtas Chriſtianiſſima fovet, & extremi deſiderii quo vrgetur,ad promovendam pro omni virili quietem Orbis Chriſtiani.

Sed vbi veſtræ Dominationes forent expertes omnium iſtorum teſtimoniorum, vbi Deputati veſtri Monaſterium miſſi vobis nihil explicuerint noſtram tranſactionem cum Hiſpania,quam propediem concludere licuiſſet propter nimiam facilitatem,qua vtebamur,certè cauſa meæ miſſionis vobis poſſet præſtare ſpecimen omni modo exuberantem,poſtquam in mandatis habeo, vt ſine vlla temporis jactura , cum veſtris Dominationibus poſtrema conſilia ſuſcipiam ad concludendam pacem generalem , & vobiſcum conveniam, quid cuiusque fuerit officii in executione tractatuum, vt pax reddatur conſtans , poſteaquam tandem aliquando concluſam habebimus.

Hæc

Hæc eſt fere ſumma mandatorum, quæ, ſuſcepti & quæ impræſentiarum cum Veſtris Dominationibus eſt agendæ admodum contraria ei opinioni, quam complures, ſiniſtrè imo uti, conceperant. Neque vero crediderim, Veſtras Dominationes tantum æſtimare Hiſpanorum fidem & integritatem, ut plena fiducia in eandem collocari debeat, & omnis omnino cautela contemni, quam prudentiæ ſuggererit capere adverſus errores admodum familiares.

Nemo ex nobis omnibus invenietur, qui nolit diſpicere omnia ſecuritatis momenta, quantum mens aſſequi poteſt, ut es ſuum benè locet, aut latifundia coemat: hinc à me impetrare non poſſum, ut credam ad contractum ineundum, ubi agitur de univerſa fortuna diutini belli, de honore & ſecuritate duarum potentium Rerũpublicarum inventum iri ullũ mortalium, qui malit potius fidere verbis ſimplicibus debitoris moroſi, quam pignoribus probis ſibi cavere.

Non ea, quæ in ſeruntur trãsactioni, nec diligentia, quæ plerunque adhibetur, ut potius hoc ipſo, quam craſtino perficiatur die, neque ſigna & ſigilla, quę appenduntur, executione reddunt certam, ſed conditio, in quam devolvimus poſt transactionem præfectam, tum ex propriis viribus, tum per numerum amicorum unde verbo ſua conſtat fides, hoſte eandem negligente, per vim etiam ad defenſionem in oppreſſione. Hinc non poſtremus ex celeberrima antiquitate cenſuit, pacem non eſſe in poſitis armis, ſed in abjectione armorum & ſervitutis metu.

Quid denique, medius fidius Domini mei, nobis profuerit, id bellum nunc finire, in quo lucrum eſt certum nobis, hoſtibus perpetuum damnum, ſi relinquamus aliquam cauſam formidinis, ne retintegretur tempore prorſus importuno; Actiones ipſorum ſuggeſſere juſtiſſimas diffidentiæ cauſas, poſtquam compoſitum dedère hactenus, ſeſe magis laborare in nobis disjungendis, quam ſinceram conjunctionem nobiſcum ut inirent. Sic etenim hic ipſe dies clariſſimè oſtendit, quantopere deſudent in frangenda noſtra ſocietate, cum ne cogitent quidem ſatisfacere ſociis in rebus æquiſſimis.

Quod ſi Domini veſtri Deputati, rationes reddiderunt Veſtris Dominationibus de omnibus & ſingulis propoſitionibus, quæ ipſis fuêre factæ inter agendum, certus ſum, ex omnibus articulis alicuius momenti, qui in diſputationem incidêre, Hiſpanos ne unum quidem indulſiſſe, quin addiderint conditionis vice, agendū eſſe ſine Gallia, quæ appendix niſi profundo ſilentio fuiſſet accepta, apud acquieſcentes, hoſtibus ſpe aliqua lactatis, nobis minus eſſet occaſiones querulandi.

In eo ſuperamus, propoſitiones ſimiles non tetigiſſe aures noſtras, poſtquam eas repudiavimus per contemtum, quo fœminæ pudicæ ſolent, quæ offenduntur ſermonibus tentatoriis, ab ipſo principio. Si Domini veſtri Deputati idem feciſſent ſecundum mandata iterata à veſtris Dominationibus tranſmiſſa, dudum obtinuiſſemus pacem, cū integrâ ſatisfactione & Galliæ & veſtræ Reipublicæ. Verum enim verò indignitas rei abrumpit ſilentium, ſpes, quā nonnulli fecêre Hiſpanis de actione cū ipſis inſtituenda in noſtrum diſpendium, tum conſilia, quæ iiſdē in aurem ſunt ingeſta, ut rigidius nobis obviarent, ſolum obſtaculum præbuêre, quin ad hunc uſque diem minus voluerint rationi ſubjici.

Anne igitur pacē breviculo tempore quærimus bonam, mei Domini?, medium ejus aſſequendo eſt in promtu, & honoris plenum, ſi nempe conſtanter inhæreamus obſervationi tranſactionis & pactorum, ut unâ vice gravi Hiſpanis eximamus mentem, quam de nobis dividundis fortè conceperunt, ſuſpectum & periculoſum exiſtimemus, quicquid nobis obtulerint ſub ea conditione, Domini autem veſtri Plenipotentiarii *Monaſterii* agant, uti ſinceros decet ſocios pro noſtro emolumento, quemadmodum nos ſemper egimus pro veſtro compendio.

Anne pacem hanc petimus firmam, ardem & conſtantem, id ſaltem agamus, ut hoſtes intelligant ex noſtra unione, nunquam poſſe impingi in tractatus, qui concludentur, quin eodem tempore & Galliæ & Provinciæ Unitæ ſint impugnandæ, quarum vires ſenſêre iis ſucceſſibus, quos univerſus Orbis vidit, & ipſi non ſine cauſa nunquam non formidabunt.

Qūod

Quod ſi per iſtam prùdentiſſimam firmitudinem procedamus, brevi videbimus optimos effectus concordiæ, pax concludetur breviculo tempore cum laude & emolumento, meſſem colligemus unà gratiſſimam, qualem ipſa ſolet producere in umbra ſecuritatis prævifæ, ſub qua poſſimus, metu vacui, exonerari ſumptibus, quos fieri neceſſe eſt, ubi in conditiõe ancipiti relinquimur, eam autem ſatisfactionem habituri ſumus, nos non coemiſſe conditiones pacis ulla ſorte neglecti officii.

Diverſum inſtitutum ſecuti poſſemus quilibet ſibi in particulari transfigere cum Hiſpania, ſed ipſum effectum perderemus ſignando, cum hoſtis invitus eò deſcendat, credatque cum diſpendio conjunctam pacem, eôdem tempore coquens conſilium frangendæ ad proximam quamque occaſionem, quam ſors obtulerit opportunam: ſic metus & diffidentia undiquaque augerentur, cum jam ceſſare debeant; nemo non obligaretur nova conquirere media, & novos facere amicos, ut periculo careat, unde nibil minus ſumtuum & militum requiratur, ut pace illiusmodi frui liceat, quam in medio fervore hoſtilitatis.

Neque verò video, quomodo, cùm melius agere, & honorificentius tranſigere potuerimus, nos inſtitutum noſtrum tueri valeamus apud poſteros, poſtquam ex mera libidine, & per præcipitantiam non neceſſariam turbavimus beatam conditionem rerum noſtrarum.

Maximè igitur refert illęc incommoda præveniri; & in eum finem noſſe ex vero, quomodo transeundum ſit in aliud vitę genus, ex hoc egreſſis, quod nunc proſtituimus. Non parum intereſt dilucidè perſpicere, qua ratione unà vivendum ſit, quando eò pervẽtum fuerit, ut maximè explicemus ſine ambiguitate, quid noſtri ſit officii mutui, neforte novas turbas ſuſcipiamus per hoſtem communem.

Permittetis Domini mei, mihi hanc licentiam dicendi veſtri pluris intereſſe, quàm noſtri, cum reſpublica veſtra, poſt laborioſum exercitium, quod per octoginta annorum ſpatium extrahitur, poſthac ſibi efflagitet, quietem quam nondum guſtare potuit. Optimis igitur opus eſt remediis, ut prohibeantur calamitates iis familiares, qui

inſignes ſunt paſſi viciſſitudines, quæ utique poſſent evadere lethales, niſi adhibeantur validæ præcautiones in eventum.

Nobis quidem, Domini mei, nihil admodum novum accidit in Gallia, ſi pacem cum Hiſpania inceptemus, cum jam didicerimus, ad quem uſque gradum ſit fidendum, & quomodo repulſandę ſint machinationes & conſilia; quibus uti illi ſolet ſub velo amicitię. Sunt nobis leges laudatiſſimæ, quibus coercentur communicationes noſtræ cum hoſtibus periculoſis, ubi nulla expectanda eſt reconſiliatio, niſi quæ ipſis oſtentat finem faciliorem: nôrunt magiſtratus noſtrates modum puniendi transgreſſores, & experientia temporis præteriti multum addet in poſterum ſapientiæ noſtræ.

Sed neſcio, an forma veſtræ Reipublicæ vobis ſit actutum permiſſura frenum, coercendis ingeniis iſtius Nationis, quæ machinationibus ſcatet, & ſemper potiores tulit per cuniculos adactos, ubi arma manus valebant: maximè ubi & ante concluſionem pacis ipſa eò audaciæ proceſſit, ut Emiſſarios huc deſtinarit, qui ſub velo diverſorum negotiorum nihil verentur invadere & diffamare amicos veſtros, vobis audientibus & videntibus.

Quod ſi Hiſpani tanto æſtro laborant, ut apertè auſint apud vos tentare operoſè ſeparationē, aut faſtidium veſtrorum ſociorum, qua rima ſemper diſſipatio alicuius ſtatus quæri ſolet, ut enervetur, neutiquam dubitabitis, illos propediem ulterius proceſſuros, ut plurimum veſtro leoni excutiant enſem, & poſtmodum eripiant faſciculum ſagittarum, ſymbolum & unionis, quæ vobis omni modo eſt conſtanter colenda, & ſocietatis cum vicinis, quorum intereſt veram rempublicam ſubſiſtere.

Veſtras Dominationes obnixere rogo, ut tam benignè judiceris de hiſce rebus, quas cum ſingulari meo honore vobis dicere licet, quàm æqua & ſincera ſunt conſilia Majeſtatum Chriſtianiſſimarum, quorum interpretem ago. Nunquam ipſis in mentem venit, ullam paci iniicere remoram ſed præcautiones, quas æquū eſt nos ſimul inſtituere, nec longæ ſunt, nec difficiles: id unum agitur, ut ſolidè provideamus ſecuritati transactionis inſtituendæ.

Secu-

Securitas verò illa in hoc cardine uno verſatur, ut transactiones priores tempeſtivè deducantur in executionem, repetentur errores adverſus easdem commiſſi, & ſanciatur obſervatio magis religioſa in poſterum, neutra verò partium inferat interpretationes alterutri diſpendioſas. Nam ſi verum liberè proferamus, quotiescunque *Docto*ribus proponitur Contractus aliquis excutiendus, iam pateſcit eo ipſo animus litigioſus, qui quærit effugium ſatisfactione injunctæ cum tamen in ſocietatibus omnia ſint interpretanda ex æquo & bono fideque optima.

Omnia omninò vafrumenta intendi potius debeat in hoſtes, non verò retorqueri in eos, qui omnem ſuam potentiam, adeoque nobiliſſimum ſui corporis ſanguinem impenderunt veſtro incremento. Cum autem id æque juſtum ſit, ac neceſſarium, unoq; biduo decerni queat, nemo dicet, hic remoras ſolliciti quæri; quicunque verò in eam inciderint opinionem, nimis clare compertum dabunt, in eo ſeſe acquieturos, ſi Hiſpanorum deſiderio l retur.

Gallia ſemper manebit conſtanti ſtudio affixa Provinciis Unitis; quemadmodum autem ipſa nullo nunquam tempore defuit ſuo officio, vobis, Domini mei, certiſſimum ſpondetur, nec in poſterum hic quicquam deſideratum iri. Sed amicitia ipſius eſt apprimè pretioſa, quam vos experti eſtis ſatis utilem & neceſſariam veſtræ Reipublicæ, quin integram eandem vobis expetatis, cum tamen particulam veſtræ reddatis duntaxat: Iuſtitia autem flagitat, ut conditiones noſtrę ſocietatis ſint pares,

In ſuppeditandis auxiliis, quæ Gallia veſtræ reipublicæ ex compacto ſpondebit, ſi fortè hoſtes transactionẽ iſtam abrumpant, nihilominò diſtinguemus emolumenta, quæ cum ipſis habetis excutienda, neq; etiam loca, ubi vos incurſare queant æſtimamus verò, idem veſtri eſſe officii, ne alioqui hoſti iudicium fiat, qua parte maximè patemus volentiæ, nullo veſtro cum incommodo.

Crediderimus potius inde metuendum eſſe, illum aliquando, ſine formidine, redintegraturum hoſtil a per veſtras Provincias, vicinas utriq; Germaniæ, ſi ipſũ feciſſemus certiorẽ, nos arma non correpturos ſuppetiis veſtris, niſi ex Flandria invaſionem moliatur; quæ prouincię tantummodo partem facit veſtri limitis, & apud vos eam vicem obti-

obtinet,quam omnes provinciæ præſtant Galliæ, unius limitis inſtar.

Nemo noſtrum fuerit,quin credat ſeſe in ſiniſtrã incidiſſe amicitiam,quæ dextram iniiciat pacatè,dum ſiniſtra conflictatur cum hoſte ad perniciem. Pace factâ, id unum curabit Gallia,quod ſeparari à ſe nunquam patietur, nempè ut tranſactio obſervetur incorrupta, quæ utique nullibi poteſt lædi,quin malum evadat generale,cum nullus omninò articulus violetur, quin univerſi reliqui concutiantur.

Corpus Monarchicum componitur ex compluribus membris diverſarum naturarum, nec læditur in ullo mẽbro quin omnia & ſingula doleant per communicationem,limũ adeò ut difficillimũ ſit probatu,quacunq; demũ ex parte hoſtes bellum redintegrent contra nos, ſive per Italiam,ſive per Hiſpaniam,quin bellum eodem tempore incumbat in Belgium, & quoquo verſum, ubi viciniam colimus.

Necdum capere poſſum, quo fundamento initatur illorum formido,qui ſimulant metum ex obligatione reciprocà & indefinita, quæ inter nos fuerint conſtituenda,quin majorem vim quam ſecuritatem veſtræ adferat reipublicæ unde perquam importunè novis bellis implicetur, certis autem effectibus pacis minime fruatur; modò tantum otii & laboris ſibi indulgeant, ut perpendant hanc obligationem novam non eſſe,cùm contineatur in priſcis tranſactionibus:ut vel inde fateantur,nihil præterea deliberandum eſſe in eum finem, niſi ut pateat, an ſocietas queat obſervari aut rumpi.

Calamitas,quam Hiſpania in hoc bello ſuſcepit, & clades,quas ſuſtinuit,dilucidiſſimè docebunt, nihil tale unquam audendum adverſus Galliam & veſtram rempublicam, quatenus ſociantur: contrarium autem infallibiliter evenerit,ſi diviſio locum inveniet,per diſtinctionem locorum aut emolumentorum, aut aliam quamcunque diſcordiam,tum demum ſucceſſus optatus, quem ſibi ſpondet ex nobis,ubi ſeparatis incurſet,libidinem illam ext mulaverit, ut alterutro Statu ad bellum reſumendum coacto, admodum anceps videatur, qua ſecuritate, aut qua ratio-

ne alteruter pacem ſibi promittere queat, dum hæc & illa potentia tam grandis verſatur per viciniam armata.

Videtis itaque Domini mei, dilucidè noſtram vnionem non debere formidinem generare apud animos veſtros, cum vnicum ſit remedium illius tollendæ, nosque adeò nunquam quietem Galliæ & Provinciarum Vnitarum rectius aſſerturos firmaturosve, niſi vt vniti inſeparabiliter permaneamus.

Poſſem alia documenta prægnantiſſima certè, Veſtris Dominationibus adferre, niſi faſtidio ſuperſedere cuperem. Quod ſi lubeat Commiſſarios deputare quibuscum liceat amplius conferre de omnibus, quæ modò propoſui, ſufficiente poteſtate mecum agendi inſtructos, nihil gravabor, ipſis cum ſinceritate vlteriore aperire ſenſus Maieſtatum Chriſtianiſſimarum, quas vti prorſus confido, Veſtræ Dominationes invenient propenſas ad emolumentum & incrementum veſtræ reipublicæ, æquè ac ad compendium Galliæ; quæ itidem recens præſtabunt teſtimonium conſtantis ſtudii, quo Rex & Regina regens erga Veſtras Dominationes tenetur, & mihi interea iniunxerunt, vt illud vobis ſponderem.

CAPVT LXXIII.

Tractatus pacis, die triceſimo Ianuarii, anno 1648. in vrbe Monaſterio VVeſtphaliæ, inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem Philippum IV. Regem Hiſpaniæ, &c. ex vna, & altera parte, inter Celſos & Potentes Dominos, Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, concluſa.

IN nomine, & ad gloriam Dei notum ſit omnibus, poſt longum curſum bellorum cruentorum, quæ afflixerunt tot annorum ſpatio, populos, ſubditos, regna & provincias obſe-

obtinet, quam omnes provinciæ præſtant Galliæ, unius limitis inſtar.

Nemo noſtrum fuerit, quin credat ſeſe in ſiniſtrā inci-diſſe amicitiam, quæ dextram iniciat pacatè, dum ſiniſtra confligatur cum hoſte ad perniciem. Pace factâ, id unum curabit Gallia, quod ſeparari à ſe nunquam patietur, nempè ut transactio obſervetur incorrupta, quæ utique nullibi poteſt lædi, quin malum evadat generale, cum nullus omninò articulus violetur, quin univerſi reliqui concutiantur.

Corpus Monarchicum componitur ex compluribus membris diverſarum naturarum, nec læditur in ullo mē-bro quin omnia & ſingula doleant per communicationem, limū adeò ut difficillimū ſit probatu, quacunq; demū ex parte hoſtes bellum redintegrent contra nos, ſive per Italiam, ſive per Hiſpaniam, quin bellum eodem tempore incumbat in Belgium, & quoquo verſum, ubi viciniam colimus.

Necdum capere poſſum, quo fundamento initatur illorum formido, qui ſimulant metum ex obligatione reciprocà & indefinità, quæ inter nos fuerint conſtituenda, quin majorem vim quam ſecuritatem veſtræ adferat reipublicæ unde perquam importunè novis bellis implicetur, certis autem effectibus pacis minimè fruatur; modò tantum otii & laboris ſibi indulgeant, ut perpendant hanc obligationem novam non eſſe, cùm contineatur in priſcis transactionibus: ut vel inde fateantur, nihil prætereà deliberandum eſſe in eum finem, niſi ut pateat, an ſocietas queat obſervari aut rumpi.

Calamitas, quam Hiſpania in hoc bello ſuſcepit, & clades, quas ſuſtinuit, dilucidiſſimè docebunt, nihil tale unquam audendum adverſus Galliam & veſtram rempublicam, quatenus ſocianτur: contrarium autem infallibiliter evenerit, ſi diviſio locum inveniet, per diſtinctionem locorum aut emolumentorum, aut aliam quamcunque diſcordiam, tum demum ſucceſſus optatus, quem ſibi ſpondet ex nobis, ubi ſeparatis incurſet, libidinem illam extimulaverit, ut alterutro Statu ad bellum reſumendum coacto, admodum anceps videatur, qua ſecuritate, aut qua ratio-

nal

ne alteruter pacem ſibi promittere queat, dum hæc & illa potentia tam grandis verſatur per viciniam armata.

Videtis itaque Domini mei, dilucidè noſtram vnionem non debere formidinem generare apud animos veſtros, cum vnicum ſit remedium illius tollendæ, nosque adeò nunquam quietem Galliæ & Provinciarum Vnitarum rectius aſſerturos firmaturosve, niſi vt vniti inſeparabiliter permaneamus.

Poſſem alia documenta prægnantiſſima certè, Veſtris Dominationibus adferre, niſi faſtidio ſuperſedere cuperem: Quod ſi lubeat Commiſſarios deputare quibuscum liceat amplius conferre de omnibus, quæ modò propoſui, ſufficiente poteſtate mecum agendi inſtructos, nihil gravabor, ipſis cum ſinceritate vlteriore aperire ſenſus Maieſtatum Chriſtianiſſimarum; quas vti prorſus confido, Veſtræ Dominationes invenient propenſas ad emolumentum & incrementum veſtræ reipublicæ, æquè ac ad compendium Galliæ; quæ itidem recens praſtabunt teſtimonium conſtantis ſtudii, quo Rex & Regina regens erga Veſtras Dominationes tenetur, & mihi interea iniunxerunt, vt illud vobis ſponderem.

CAPVT LXXIII.

Tractatus pacis, die triceſimo Ianuarii, anno 1648. in vrbe Monaſterio VVeſtphaliæ, inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem Philippum IV. Regem Hiſpaniæ, &c. ex vna, & altera parte inter Celſos & Potentes Dominos, Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, concluſa.

IN nomine, & ad gloriam Dei notum ſit omnibus, poſt longum curſum bellorum cruentorum, quæ afflixerunt tot annorum ſpatio, populos, ſubditos, regna & provincias obſe-

ſiæ Tieleræ & Bommelerverdæ, Deputatum Nobilitatis Geldriæ, ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium; Iohannem de Mathenesse, Dominum Mathenessæ, Riveriæ, Opmeeræ, Suterwæ & c. Deputatum ex Consilio ordinario Hollandiæ & Occidentalis Friſiæ, tum ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium, ex parte Nobilium illius provinciæ Conſiliarium & Heemradum Schielandiæ; Meſſirem Adrianum Pavvequitem, dominum Hemſtedæ, Hoogersmildæ, & primum præſidem, Conſiliarium ac magiſtrum Comitatuum Hollandiæ, & Friſiæ occidentalis, etiam ex parte illius Provinciæ Deputatum ad Conventum Dominorum Ordinum Generaliũ, Meſſirem Iohannem de Knuyt, equitem, Dominum utriusque Voſmariæ, primum Nobilem & Advocatum Nobilitatis in Statibus & conſilio Comitatus Selandici & thalaſſiarchatus ibidem, primum conſiliarium Sereniſſimi Domini Principis Auraici, Deputatum ordinarium ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium, Godartum de Reede Dominum Nederhorſti, Vredelandiæ Cortehoſiæ, Overmæræ, Horſtuartæ, &c. Præſidentem in Conventu Nobilium Provinciæ Vltrajectinæ, & Deputatum ex illorum parte ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium, Franciſcum de Donia, Dominum Hiennemæ Hielſumi, Deputatum ad Conventum Dominorum Ordinum Generalium ex parte provinciæ Friſiæ, Guilelmum Ripperda, Dominum Hengelois, Boxbergæ, Bobulois, & Ruſſenbergæ, deputatum nobilitatis ex provincia Transiſalana ad Conventum Dominorum Ordinum Generaliũ; Adrianum Kland de Stedum, Dominum Nittershumi &c. Deputatum Ordinarium Provinciæ, urbis Groningæ & Omlandiæ ad Conventũ Dominorũ Ordinum Generaliũ.

Omnes iſtos legatos extra ordinem in Germaniam, & Plenipotentiarios præfatorum Dominorum Ordinum Generalium, ad tractatus de pace generali omnes inſtructos poteſtatibus ſufficientibus, quæ inſerentur ſub finem harum præſentium literarum, qui coacti in urbem Monaſterium VVeſtphaliæ, ex communi pacto deſtinatam tractatibus Generalibus, de pace Orbis Chriſtiani, ex virtute illarum poteſtatum in nomine præfatorum Dominorum

Rex

cia VVaëſis omnia adeo alia loca & oppida, quæ iidem Domini Ordines Generales tenent per *Brabantiam*, Flandriam & alibi, ut ſcilicet relinquantur iiſdem Dominis Ordinibus Generalibus in omnibus & ijſdem juribus partibuſque Supremitatis, & ſuperioritatis nihil omninò excipiendo, imò ad eum modum, quod tenent Provincias Belgij uniti.

Eotamen ſenſu, ut quicquid reliquum fuerit ex illo territorio VVaëſis præter illa munimenta, relinquatur eidem Domino regi Hiſpaniæ. Tres verò partes tranſmoſanæ, Falcimontium utique Dalenum & Rodeleducum manebunt in eo ſtatu, in quo impræſentiarum inveniuntur: Ubi verò lites & controverſiæ oboriantur, illæ remittentur ad Curiam ambiguam, de quâ locus dicendi veniet inferius ut illic decidantur.

IV. Subditi & incolæ provinciales illorum Dominorum, regis nempè & Ordinum Generalium colent omnem concordiam et amicitiam invicem, abdito cenſu offenſarum et damnorum, quæ ſuſtinuerunt tempore prę-terito. Integrum ipſis fuerit frequentare et morari in alterutrius provincia, ibidemque exercère negotiationes et Commercia in omni ſecuritate, tum mari aliiſque aquis, tum terris.

V. Navigatio & commercium per Indias Orientales ac Occidentales ſuſtentabitur iuxta indulta in eum finem data, aut in poſterum danda: ad quam ſecuritatem faciet præſens hæc tranſactio cum ſua ratihabitione, quæ ex utraque parte fuerit procuranda. Comprehendentur autem ſub eodem tractatu omnes Monarchæ, Nationes & populi, cum quibus iidem Domini Ordines Generales, aut illi à ſocietate *Indiarum* Orientalium & Occidentalium in ipſorum nomine, inter limites illorum indultorum colent amicitiam & ſocietatem.

Quilibet verò, nempe ijdem illi Domini, rex & Ordines Generales reſpective manebunt in poſſeſſione, & fruentur iſtiuſmodi dynaſtijs, oppidis, caſtellis, munimentis commerciis & territoriis in Inducijs Orientalibus & Occidentalibus, quemadmodum & in Braſilia, & per littora Aſiæ, Africæ & Americæ reſpectivè, quæ idem Do-

mini, rex & Ordines Generales reſpectivè tenent & poſſident, ubi ſpeciatim comprehenduntur loca, quæ Luſitani inde ab anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo primo obtinuerunt, ceperunt & occupaverunt ſucceſſis Dominis Ordinibus Generalibus poſt hac ſine violatione præſentis tranſactionis conquirent & poſſidebunt.

Directores etiam ſocietatis per Indias Orientales & Occidentales provinciarum Unitarum, quemadmodum & miniſtri, præfecti maiores & minores, milites & claſſiarij ac nautę, dum revera operam navant alterutri ſocietati, aut navarunt prius; quemadmodum & illi, qui extra ipſorum operam reſpective tum in eo climate, tum in diſtrictu duarum illarum ſocietatum pergunt, etiamnum aut poterunt poſthac ibidem adhiberi, erunt, manebunt que liberi, & ſine moleſtia in omnibus provincijs, quę in obſequio Domini regis per Europam perſtant, poterunt peregrinari commercari & frequentare ad morem cæterorum omnium incolarum, in provinciis præfectorum Dominorum Ordinum Generalium.

Præterea conſtitutum & ſtipulatum fuit, ut Hiſpani ſervent ſuam navigationem in eâ ratione, qua hoc ipſo tempore eam ſervant per Indias Orientales, ut neque ant tamen eam ulterius extendere, quemadmodum incolæ *Belgii* Uniti abſtinebunt à frequentatione eorum locorum, quæ caſtiliani tenent per Indias Orientales.

VI. Subditi & incolæ regnorum, provinciarum et terrarum ſub iiſdem Dominis rege et Ordinibus Generalibus, abſtinebunt navigationem et commerciorū ab omnibus portubus, locis, quæ acceperunt munimenta, pręſidia aut caſtella per Indias Occidentales, tum et à cæteris locis quæ alterutrum agnoſcunt Dominum, ita nempe, ut ſubditi ipſius Domini reges ne navigent, nec commercentur in illis partibus Dominorum Ordinum Generalium nec ſubditi eorundem Dominorum Ordinum Generalium in partibus domini regis.

Conni

Connumerabuntur autem inter loca Dominorum Ordinum Generalium ea, quæ Luſitani inde ab anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo primo occupârunt per Braſiliam, excuſſis Dominis Ordinibus Generalibus, quemadmodum & quævis alia loca quę nunc poſſident, quamdiu in poteſtate Luſitanorum permanebunt, adeó ut articulus pręcedēs nihil deroget ex partibus iſtius

VII. Cum autem opus ſit tempore ſatis longo ad eos monendos, qui verſantur extra illos limites cum copiis & navibus, ut deponant omnia hoſtilia, conventum eſt ut inter terminos indulti nuper ſocietati Indiarum Orientalium in Belgio dati, aut dandi per continuationem, pax non prius incipiat quam anno integro poſt concluſionem conſignatam iſtius tranſactionis; Terminiautem illius indulti nuper à Dominis Ordinibus Generalibus dati; aut per continuationem dandi Societati Indiarum Occidentalium hi ſunto, ut in locis illorum climatum pax ne incipiat ante ſextum menſem concluſionis conſignatæ.

Hoc tamen ſenſu, ut ſi certitudo pacis publicæ exutraque parte nuncietur tempeſtivius intra illos terminos reſpective ſumptos, ex hora annuntiationis hoſtilia deſinant per ea loca, ſed ſi poſt terminum unius anni reſpective ſex menſium, intra limites indultorum ſuperiorum committatur ullus hoſtilitatis actus, damna utique ſatientur ſine mora.

VIII. Subditi & incolæ eorum climatum quæ ad Dominos, regem ſcilicet & Ordines Generales ſpectant, dum mercaturam in alterutrius provinciis exercent, non tenebuntur ſolvere maiora iura & impoſitiones præ ſubditis propriis reſpective, adeo ut incolæ & ſubditi Belgii Uniti ſint & maneant immunes viceſima in centenarium, aut alia maiori quam Dominus rex per tempus Induciarum duodecennalium colligebat, aut in poſterum directè ſive indirectè vellet colligere ab incolis & ſubditis Belgii Uniti, ſive Onus intendere amplius quam apud ſubditos proprios.

IX. Iidem Domini, rex ſcilicet & Ordines Generales nullas colligent extra ſuos limites reſpective impoſitiones

nes, aut tributa pro introitu, abitu, aut aliis oneribus in merces, Peregrinos, ubi vel mare, vel terra tranſeunt.

X. Subditi eorundem Dominorum, regis et Ordinum Generalium, fruentur reſpectivè per Climata reciprocè priſca immunitate à vectigalibus, cuius poſſeſſionem habuerint pacatam, antequam bellum exoriretur.

XI. Frequentatio, converſatio et commercium inter ſubditos reſpective non poterit impediri; quæcunque autem impedimenta ſuborientur, revera et defacto auferentur.

XII. Inde ab ipſo die, quo pax fuit concluſa et ratihabita, Rex ceſſare faciet ad Rhenum et Moſam collectam omnium vectigalium, quę ante bellum fuerunt ſub circulo et diſtrictu Provinciarum unitarum, et ſingulariter vectigal Selandiæ, adeo ut vectigal illud non amplius colligatur ex parte Maieſtatis Catholicæ, in urbe Antverpia, aut alibi eo tamen ſenſu et conditione, ut poſt diem ſuperius definitum Status Selandiæ reciprocè in ſe recipient, et ſolvent omnium primùm ab eo ipſo die redditus annuos, qui ante annum milleſimum quingenteſimum ſeptuageſimum ſecundum fuerunt oppignorati ex eo vectigali, quorum etiam poſſeſſionem proprietarii & collectores habuerunt cum collecta, ante principium illius belli; id quod pariter præſtabunt proprietarii cæterorum vectigalium.

XIII. Sal albus qui excoquitur, et ex Provinciis Unitis illatus in illas Maieſtatis Catholicæ, recipietur et admittetur, nec tamen feret impoſitiones graviores præ ſale groſſo, ſic etiam admittetur ſal, qui ex provinciis maieſtatis Catholicæ infertur in illas Ordinum Generalium, divendeturque omnis gravioris impoſitionis expers uti ille Dominorum Ordinum.

XIV. Fluvii Scaldi, quemadmodum et Canales Saſſi et Zvvyei, aliique gurgites maris eodem pertingentes, clauſi tenebuntur ex parte Dominorum Ordinum.

XV. Naves et merces quæ ingrediuntur et egrediuntur portus Flandriæ reſpectivè erunt & manebunt oneratæ ex iuſſu Domini regis omnibus iſtiusmodi impoſitionibus & aliis tributis, quæ colliguntur ex mercibus per

Scau-

Scautum *h*inc inde commeantibus, quemadmodũ & per cæteros Canales modo nuncupatos in articulo præcedenti. Conveniet etiam poſt hac inter partes reſpectivè de taxa & æquabilitate illius oneris.

XVI. Urbes Anſeaticæ cum omnibus ſuis civibus, incolis & Provinciis, fruentur revera navigatione & commercio Hiſpaniæ, juxta omnia & eadem jura libertatis, immunitate & privilegia, quæ per iſtanc tranſactionem indulgentur, aut poſtmodum indulgebuntur ex reſpectu ſubditorum, & incolarum, qui *Provincias Vnitas* Belgii inhabitant.

Et reciprocè iidem ſubditi ac incolæ Provinciarum Vnitarum fruentur omnibus & iiſdem juribus, libertatibus immunitatibus, privilegiis Capitulationibus ſive ad conſtitutionem conſulum per Urbes maiores & maritimas Hiſpaniæ, & alibicunque ubi opus fuerit, quemadmodum etiam mercatorum, procuratorum, magiſtrorum, navalium, nautarum aut alio modo.

Idque eodem prorſus modo, quo præfatæ vrbes Anſeaticæ in genere aut particulari obtinuerunt & exercuerunt ante*hac*, ſive etiam obtinebunt & exercebunt in poſterum ad ſecuritatem, & commodum nauigationis ac commercii, uti ſpectant ſuas vrbes, mercatores, procuratores, commiſſarios & alios inde pendentes.

XVII. Habebunt etiam iidem Domini Ordines Generales eandem ſecuritatem & libertatem in provinciis Domini regis, quæ fuit indulta ſubditis regis Magnæ Britanniæ per poſtremam tranſactionem de pace & articulos ſecretos, cum conneſtabili Caſtiliæ initos.

XVIII. Idem Dominus rex dabit quamprimum præviſionem neceſſariam, ut conſtituantur loca *h*onoratiora ad tumulanda corpora eorum, qui ex parte præfatorum Dominorum Ordinum vitę uſuram ponantin obſequio Domini regis.

XIX. Subditi & incolæ provinciarum, qui eundem regem agnoſcunt Dominum, ubi pervenient in Provincias & terras dominorum Ordinum Generalium, quoad exercitium publicum religionis ſeſe gerent & præſtabunt in omni modeſtia, ut nullum præbeant ſcandalum ver-

bis

bis aut factis, nullas etiam blaſphemias profetant: idem utique fiet & obſervabitur à ſubditis & incolis Provinciarum quas Domini ordines Generales poſſident, ſi pervadant terras Maieſtatis Catholicæ.

Xx. Nefas fuerit mercatorum, *Magiſtrorum navaliũ* naucleriçorum, nautarum naves, merces, mercatilia & aliqua quęvis ipſorũ bono invadi & arreſtari, ſive ex virtute alicuius mandati generalis, aut particularis, aut quacunque de cauſâ ex bello aut alio caſu, neque etiam ſub prætextu pręſtandæ alicuius operæ ad conſervationem & defenſionem Prouincię. Non tamen hic comprehenduntur invaſiones & arreſta Iuſtitiæ per vias ordinarias, ob æs alienum, proprias obligationes & contractus validos eorũ quibus invaſiones illę incurſaverint, cum ibidem procedendum ſit juxta conſuetudinem ex jure & æquo.

XXI. Committentur ex utraque parte certi judices numero pari, ad formam Curiæ ambiguę, qui Seſſionem habebunt in Provinciis Belgii, & quidem eo locorum uti conveniet, idque nullibi non modo ſub obſequio *h*uius, modò alterius partis, prout conventum fuerit ex conſenſu mutuo.

Iudices autem illi ex utraque parte commiſſi, juxta commiſſionem et inſtructionem quam accipient et juratum quidem ex ſingulari formula, uti ex utraque parte conventum fuerit, curabunt negotiationes incolarum per *P*rovincias illas Belgii, et onera ac impoſitiones quæ utrique gravabunt mercimonia. Quod ſi iidem Iudices intelligant ex unâ aut alterâ parte, ſive etiam ex utraque nullatenus exorbitari ad regulam et modulum revocabunt errorem.

Præterea et examinabunt iidem Iudices quæſtiones, quæ oriantur circa executionem tractatuum neglectam quemadmodum etiam contraventiones, quæ alicubi et aliquando poſſent obrepere tum in Provinciis ſuperioribus tum in regnis remotiſſimis, Climatibus Provinciis et inſulis Europæ, diſponent autem de illis ſummatim et plene adeò ut decidant quicquid invenient convenire cum formulis tractatuum.

Senten-

Sententiæ vero & diſpoſitiones iſtorum Iudicum exe-cutionē ſuſcipienda judicibus cuius libet loci ordinarijs ubi contraventio fuerit commiſſa, aut etiam contra per ſonas peccantes, prout momenta rerum id exigent: neque poterunt illi judices ordinarij ſuper ſedere executionem quin eandem præſtent, aut permittant, ut contra ventiones reparentur intra terminum ſex menſium a tempore requiſitionis iudicibus ordinarijs factæ.

XXII. Quod ſi aliqua ſententia & judicium iam pronunciatum fuit inter perſonas diverſarum partium non defenſus, ſive actio ſit civilis, ſive criminalis, non poterit ad executionem perurgeri adverſus perſonas condemnandas aut bona ipſorum: unde non indulgebuntur ullę literæ liberiores aut repræſaliarum, niſi cum cognitione cauſæ & in caſu licito per leges & conſt tutiones imperiales; adeoque iuxta ordinem per eandem ſtabilitum.

XXIII. Non licebit appellere, ingredi, nec Commorari in portubus, ſtationibus, ſinubus & littoribus per alterutrius provincias cum navibus & milite, eo numero qui ſuſpicioni locum faciat, ſive venia & permiſſione eius, cuius curę commiſſi ſunt portus, ſtationes, ſinus & littora, niſi quis per tempeſtatem eo fuerit coniectus aut etiam coactus ex neceſſitate, aut ad evitandum aliquod periculum maris;

XXIV. Quorum bona fuerint intercepta, et fiſco illata ex occaſione belli, ipſorum etiam hæredes, aut actionē habentes fruentur ijſdem bonis, et adibunt poſſeſſionē ex authoritate privata, et ex virture iſtorum tractatuum; ubi nihil opus ſit recurri ad iuſtitiam, quantumvis ea in fiſcum ſint illata, oppignorata, in dona tractatus, convētiones et tranſactiones diſtracta, quæcunque demum abdicationes inſertæ fuerint illis tranſactionibus, ad excludendos eos, quibus bona illa competunt.

Omnia vero et ſingula illa bona ac jura, quæ juxta præſentem hanc tranſactionem fuerint reſtitura aut reſti tuenda reciprocè primis proprietariis, hæredes ipſorum aut actionem habentibus poterunt vendi ab illis pro-

prietariis

tarijs, ſine ulla neceſſitate impetrandi conſenſus particularis; deinde proprietarii redditùum, qui ex parte fiſcorum conſtituti fuerint in loco bonorum venditorum, quemadmodum et redditùum et actionum, cum reſpectivè attineant curam fiſcorum, poterunt diſponere de proprietate eorundem, ſive per venditionem, ſive per aliam rationem tanquam de bonis ſuis et propriis.

XXV. Id verò et locum habebit in commodum hæredum defuncti Domini Principis Auraici Wilhelmi, etiam in juribus, quæ ipſis ſunt in ſalinas Burgundiæ, ut ea remittantur et derelinquantur cum ſylvis dependentibus, niſi quæ inveniuntur in empta et ſoluta ex parte Maieſtatis Catholicæ.

XXVI. In eo etiam intelliguntur comprehenſa reliqua, bona et jura, quę ſita ſunt in Comitatibus Burgundiæ et Charaloſiæ, quæque ex ſerie tranſactionis die 9. Aprilis, anno 1609. tum 7. Januarii, anno 1610. reſpecti ve nondum fuère reſtituti, ea reſtituentur acturum bona fide proprietarijs, hæredibus ipſorum, aut actionem habentibus ex ea parte.

XXVII. Quemadmodum etiam intelliguntur comprehenſa bona, et jura quæ poſt finitas Inducias duodecennales, per ſententiam magni Conſilij Malinarum, in prçiudicium fiſci adiudicata fuerunt defuncto Comiti Naſſavio, aut quacunque alia ratione, quo idem Comes acquiſiverit poſſeſſionem, quibuſcunque in locis aut Dynaſtijs eadem illa bona et iura poſſint eſſe ſita, et à quocunque demum poſſideantur: Quæ ſententia ex virtute præſentis tractatus eſt et erit ęſtimata quaſi non lata, adeò ut quælibet alia acquiſitio poſſeſſionis illius et ſit et maneat annullata.

XXVIII. Lis autem pendens de Caſtello Balinenſi cepta vivente etiam defuncto Domino Principe Auraico, in Curia magna Malinarum, adverſus procuratorem Generalem Domini regis, poſtquam lis ea non fuit dijudicata intra annum vertentem à proſecutione inſtituta, quemadmodum promittebatur articulo quarto decimo induciarum duo decennalium ex communi conſenſu, propediem à concluſione et ratihabitione iſtius præſen

ſentis tranſactionis, derelinquetur à fiſco nomine maieſtatis Catholicę, aut nomine cujuscunque, cum omnibus et ſingulis bonis illic poſtulatis, et abdicato fiet nomine eorum et ab ijs, qui ſuperius denominantur, de omnibus actionibus et prętenſionibus, quas fiſcus habeat aut prętendat ulla ratione in ea bona, ut revera occupentur et defacto, capianturque in liberam et plenam poſſeſſionem ab eodem Domino Principe Auraico, qui nunc rerum potitur hæredibus ipſius & ſucceſſoribus, actionemque habentibus, exemplo à concluſione & ratihabitione iſtius Tractatus, ex virtute propria ſive recurſu ad Juſtitiam, ea utique conditione, ut fructus percepti et uſucapti, cum oneribus ſuis uſque ad concluſionem præſentis iſtius Tractatus relinquantur fiſco ejuſque commodo.

XXIX. Si alicubi ſuboriatur aliqua difficultas reſtitutione bonorum et jurium, quæ fuerint reſtituenda, judex illius loci præſtabit effectum ſine dilatione reſtitutionis, inibitque viam omnium breviſſimam, adeo ut ſub prętextu Canonis nondum ſoluti, aut quacunque ratione reſtitutio differri nequeat,

XXX. Subditi et incolæ Belgii uniti poterunt ubicunque in terris obſequii regii operam conducere, quorumcunque Advocatorum, Procuratorum, Notariorum, Sollicitatorum et Executorum, uti ipſis uidebitur, in quem finem etiam committentur à judicibus ordinariis quandocunque opus fuerit, et iudices rogati fuerint Reciprocè etiam incolę et ſubditi Domini regis, qui Belgium Dominorum Ordinum Generalium tranſibunt, fruentur eadem opitulatione,

XXXI. Si fiſcus iuſſerit vendi ex vna aut altera parte bona quędam fiſco addicta, illi quibus competere videntur ex virtute præſentis tractatus, acquieſcent uſura ſolita pretii, ad rationem denarii ſexti decimi, quæ ſolvatur ſingulis annis per induſtriam eorum, qui bona ipſa poſſident: alioqui licuerit fundum et hæreditatem venditam invadere.

Hoc tamen ſenſu, ut loco bonorum venditorum redituum emptorum, et ſortis ipſius nomine fiſcorum re-

ctivè conficiantur tabulæ in commodum proprietario-rum, hæredum aut actionem habentium, quibus uti poſ-ſint tanquam teſtimonio declaratorio ad conformitatem Tractatus, cum aſſignatione ſolutionis ſolennis in aliquem collectorem eius provinciæ, in qua ſive venditio, ſive emptio fuerit facta; Denominabitur autem Collector ille, & computabitur pretium ad rationem primæ venditionis publicæ aut alio quocunque modo factæ, ut primus annus ille cenſus incidat in annum à concluſione & ratihabitione præſentis tractatus.

XXXII. Quod ſi venditiones illæ factæ fuerint per Juſtitiam propter nomina & bona legitima eorum, quibus bona ipſa competere ſolebant antequã redigerentur in fiſcum, integrum ipſis fuerit, aut hæredibus ipſorum, adeòque actionem habentibus, bona recuperare pretio intra anni ſpatium adnumerato, qui inchoetur à die iſtius Tractatus a quo tempore elapſo non recipientur, adeò ut illa recuperatio & redemptio ab ipſis facta conferat diſpoſitionem liberam bonorum, in cuius uſum nec opus ſit ulteriore permiſſione.

XXXIII. Non tamen locus dari cenſetur redemptioni eorum domiciliorumquæ ſita ſunt in oppidis, & in eum finem venierunt, quod magnũ incõmodum & inſigne damnum emptoribus inde accreverit, per cõmutationes et reſtitutiones, quæ domiciliis illis accidiſſe poſſent, & nimis difficilem adeòque longiorem requirerent computum.

XXXIV. Reſtaurationes verò & meliorationes cæterorum bonorum, quæ redimere licebit ſi requirantur iudices ordinem cenſebunt ex jure, cum cognitione cauſæ adeo ut fundi & hæreditates oppignorantes maneant in ſummam, quam meliorationes confecerint, nec tamen licebit emptoribus vti jure retentionis ad ſolutionem & ſatisfactionem.

XXXV. Quævis bona & jura, occultata mobilia, cenſus & actiones, debita & credita, aliaque non occupata à fiſco per debitam cognitionem cauſę ante diem concluſi & ratihabiti tractatus relinquentur in libera & plena diſpoſitione proprietariorum, hæredum aut actionum

ha-

habentium, cum omnibus fructibus, cenſibus redditibus et commodis.

Quicunque etiam occultaverint illa bona & jura, quemadmodum & hæredes ipſorum non poterunt ex illa occaſione turbari à fiſcis reſpectivè, ſed proprietarii hęredes ipſorum, aut actionem habentes habebunt ex ratione illorum omne jus aduerſus quemlibet tanquam de bonis propriis.

XXXVI. Arbores ſuccisæ à die concluſi tractatus, & quæ eodem die inventæ fuerint in fundo; quemadmodum & arbores venditæ, & adipſam concluſionem tractatus nondum fuerint ſuccisæ, relinquentur proprietariis nulla habita ratione venditionis factæ, adeò ut nullum pretium inde ſoluendum veniat.

XXXVII. Fructus, conductiones, locationes & redditus Dynaſtiarum, terrarum, decimarum, piſcationum, domiciliorum, cenſuum & quæcunque ex [illegible] onis provenire poſſent ex tenore verò tractatuum reſtituendą erunt, & à die concluſi tractatus obtingent ſolvenda, relinquentur in annum vertentem proprietariis hæredibus ipſorum, aut actionem habentibus.

XXXVIII. Locationes bonorum, quę aut in fiſcum ſunt redacta, aut indicem relata (tametſi id acciderit in complures annos) exſpirabunt dotem anno quo concludetur Tractatus, juxta coſuetudinem locorum reſpective in quibus fuerint ſita bona & locationes; quæ incident a die concluſi tractatus, quemadmodū ſuperius dicitur pręſtabuntur proprietariis, eo tamen ſenſu, ut ſi villicus illorum bonorum impenderit ad ſegetem illius anni aliquos ſumptus in bona, iidem ſumptus reſtituantur villico per proprietariū, juxta conſuetudinem aut æquitatem Judicum, ut præſident locis illorum bonorum ratione ſitus.

XXXIX. Venditio bonorum, quę fuerit in fiſcum redacta aut judicem relata, facta poſt concluſionem tractatus, pro nulla habebitur & tanquam non facta, quemadmodum & venditio ſacta ante eandem concluſi nem contra capitulationes aut tranſactiones particulariter factas cum quocunque oppido.

XL. Domicilia hominum particularium reſtituta, aut reſtitu-

reſtituenda ad tenorem tractatus, non poterunt reciprocè onerari præſidiis, aut quibusque aliis rebus, ad aliam rationem aut exceſſum, quam domicilia cæterorum incolarum qui ſunt paris conditionis.

XLI. Nemo ex alterutra parte impedietur directè aut indirectè in transferendo ſuo domicilio, modo ſolvat jura convenientia, ſi verò nulla impedimenta obiiciantur à tractatu concluſo, ea promptiſſime tollentur.

XLII. Quæcunque munimenta & opera publica facta fuerint ex alterutra parte, cum permiſſione & authoritate ſeperiorum in ijs locis, quorum teſtitutio dependet ex hoc tractatu, proprietarij tenebuntur ſatisfacere ſecundum æſtimationem à judicibus ordinariis inſtituendam, tum quoad loca illa, tum quoad juriſdictionem, quam ibidem exercebant, niſi partes invicem ſponte tranſigant ſic & ſatisfiet proprietarijs eorum bonorum, quæ adhibita fuerint munimentis, operibus publicis aut locis religioſis.

XLIII. Bona verò Eccleſiaſtica, Collegia & alia loca religioſa ſita per Provincias Vnitas, quæ olim fuerant membra ab Eccleſiis dependentia, Beneficia & Collegia quæ retinent obſequium in Dominum regem, quicquid eorum non venerit ante concluſionem iſtius tractatus, reſtituentur & reddentur, adeo ut in ea redeant ex authoritate privata, & citra adminiculum Iuſtitiæ, ut eis frui liceat & diſponere, juxta ea quæ ſuperius dicta ſunt.

Quæcunque verò vendita fuerint ante illud temporis momentum, aut ad expungendum nomen aliquod data ab Ordinibus cuiuſcunque Provinciæ, ibi pretium cenſus præbebitur ſolenne ad rationem ſextidecimi denarii ab ipſa provincia, quæ venditionem inſtituerit, aut dederit bona illa in ſolutionem, & aſſignabitur cenſus ille ita ut certi eſſe queant proprietarii, id quod itidem fiet & obſervabitur ex parte Domini regis.

XLIV. Prætenſiones et uſuræ, quas Dominus Princeps Auraicus poſſet urgere ex partibus illis quas poſſeſſione non tenet, diſcutientur & componentur tractatu particulari, ut ſatisfiat eidem Domino Principi Auraico. Quæ vero bona & alia effecta idem Dominus Princeps

tem

jam poſſidet, ex indulto & conceſſione Dominorum Ordinum Generalium in Ballivatu Huiſter Ambachti & alibi, quorum omnium Domini Ordines Generales ipſi nuperrime addiderint confirmationem: univerſa illa relinquentur abſolutè in plena proprietate ad commodum ſuum ipſius, hæredum & ſucceſſorum actionemque habentium, adeo ut nihil quicquam poſſit prætendi in ea bona ex virtute cuiuſcunque articuli per iſtum tractatum.

XLV. Cæteri nonulli puncti, qui præter tenorem præcedentis articuli tranſacti fuêre & conventi ſeparatim, ſignatique in duabus tabulis diverſis, quarum altera indicat octavum diem Januarij, altera vero viceſimum ſeptimum Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſeptimo: nomine Domini Principis Auraici, Tabulæ & illæ quicquid in illis continetur ſortientur ſuum effectum, confirmabuntur, adimplebuntur, & executioni tradentur iuxta propriam formam & tenorem, ad eum prorſus modum, quaſi univerſi illi puncti in genere, & ſinguli illorum particulariter, de verbo ad verbum inſerti legerentur in hoc tractatu.

Idque non obſtantibus quibuſcunque aliis omnibus clauſulis iſtius tractatus & contrariis, quibus intelligitur derogari, & derogatum eſt diſertè per hunc præſentē articulum, quæ etiam clauſulæ ratione eorum quæ in geminis illis tabulis continentur, tenentur & tenebuntur tanquam non factę, adeo ut propter eoſdem effectus adimpletio & executio ſuperiorum illarum tabularum, quæ ſcriptæ ſunt & octavo Januarii, et viceſimo ſeptimo Decembris anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſeptimo, nequeat impediri, aut differri ullo modo.

XLVI. Quibuſcunque bona inſiſcum redacta fuerint reſtituenda, ij non tenebuntur ſolvere ſuperiora nomina redditu um, onerum et officiorum ſpecialater annexorum, et in ea bona aſſignatorum ad rationem temporis, quo non licuit frui, etiam ea propter poſtulati et turbati ex alterutra parte abſolventur, et abſoluti dimittentur.

Quod

Quod ſi revera pateat, univerſa bona alicuius ex alter, utra parte fuiſſe redacta in fiſcum, aut in indicem relata, adeo ut illi ipſi nihil reliquum ſit factum, unde reddi-tus aut uſuras incidentes exſoluere potuiſſet per tempus fiſci vigentis aut indicis: is non tantum immunis erit o-nerum realium & redituum ex tenore tractatus, ſed e-tiam onerum generalium et perſonalium, quæ ſpectant redditus & uſuras per idem tempus coincidentes.

XLVII. Neque vero poſtulari poterit quicquam ex bonis venditis aut tranſactis, ut indicentur aut revocen-tur, niſi quod ſpectat debitum, quod poſſeſſores ſupre-mos per tranſactiones in eum finem inſtitutas cum uſuris denariorum principalium ſi qui fuiſſent adnume-rati, itidem ad rationem denarii ſexridecimi uti ſuperi-us dicitur.

XLVIII. Sententiæ latæ de bonis & juribus in fiſcum redactis, ubi partes agnoverunt iudices & legitime ſeſe defenderunt, ſtabunt, adeo ut condemnati non recipi-antur ad evertendas illas niſi ex modo ordinario.

XLIX. Dominus rex dimittit & abdicat omnibus o-mnino prætenſionibus redemptionis, omnibus etiam a-liis juribus & prætenſionibus, quas poſſet intentare ullo modo in urbem Gravam: territorium Kuyk eiusque ap-pendices & competentia, antiquum Baronatum Brabau-tiæ, qui antehac pignoris loco tenebatur à defuncto do-mino principe Auraico, cuius oppignorationis redemp-tio fuerit deſerta & converſa in proprietatem, conceſſa utique commodis defuncti Domini principis Mauritii menſe Decembri, anno milleſimo ſexcenteſimo unde-cimo per Dominos Ordines Generales Belgii Uniti, tanquam Supremos illius Urbis Gravæ & territorii Kuyk, iuxta tenorem tabularum in eum finem confecta-rum; adeo ut ex virtute illius converſionis & ceſſionis Dominus princeps Auraicus, qui rerum nunc potitur, hæredes ipſius & ſucceſſores, aut actionem habentes, fruantur in perpetuum plena & integra proprietate illi-us & urbis territorii Kuyk, appendicibus & competentiis.

LX. Deſerit etiam & abdicat Dominus rex omnia & ſin-gula jura ac prætenſiones, ſive proprietatis ſive ceſſio-

nis

nis aut alius generis, quas ullo modo poſſit intentare in Urbem, Comitatum & dynaſtiam Lingenæ quatuorque pagos & alia jura competentia, quemadmodum & illas in vrbes ac dynaſtias *Bevergardiæ*, Klopenburgi & alia nomina adverſus et contra quemvis, ut realiter & de facto relinquantur in perpetuum *Domino* principi Auraico hæredibus ipſius & ſucceſſoribus, aut actionem habentibus ad plenum jus proprietatis; ſecundum tenorem illarum literarum quæ donum & in veſtituram Imperatoris Caroli V, ſub dato tertij Novembris, anno millesimo quingenteſimo quadrageſimo ſexto, & tranſactionis poſtmodum ſecutæ inter Comitem *Burenſem* & Comitē Teklenburgi, ſub dato quinti martii anno milleſimo quingenteſimo octavo, & tandem ſecundū tenorem ceſſionis in eum finem factæ menſe Novembri, anno milleſimo quingenteſimo ſeptuageſimo octavo ubi Dominus rex quantum ipſum contingit, id confirmavit & confirmat per hunc præſentem tractatum.

LI. Iidem Domini rex & Ordines Generales Committent, quilibet ex ſua parte præfectos & magiſtratus, ad adminiſtrationem juſtitiæ & politiæ per vrbes & munimenta, quæ per præſentem hunc tractatum reddenda fuerint proprietarijs, ut ijſdem fruantur.

LII. Partes ſuperiores Geldriæ permutabuntur peræquipollentiam, quod ſi de eâ non poſſit convenıri, referendum fuerit ad curiam ambiguam, ubi ibi deciſio expediatur intra ſextum menſem à concluſione & ratihabitione tractatus illius.

LIII. Dominus rex obligatur procurare effectivè continuationem & Obſervationem Neutralitatis, amicitiæ, & probæ viciniæ ex parte ſacræ maieſtatis Imperialis & Imperii cum Dominis Ordinibus Generalibus; ad quam continuationem & obſervationem obligantur ſponte Domini Ordines Generales itidem reciproce, adeo vt confirmatio eius fieri debeat intra alterum menſem ex parte *Majeſtatis*

Impe-

Imperialis, & intra annum vertentem ex parte Imperij, à concluſione & ratihabitione tractatus præſentis.

LIV. Mobilia inſiſcum redacta, & fructus exhibendi ante concluſionem præſentis tractatus, nulli reſtitutioni ſubijcientur.

LV. Actiones in mobilia remiſſæ à Dominis, rege & Ordinibus Generalibus in emolumentum debitorum particularium, ante concluſionem præſentis tractatus, relinquentur extinctæ ex utraque parte.

LVI. Tempus quod fervente bello eſt elapſum, cujus initium conſtituitur in annum milleſimum quingenteſimum ſexageſimum ſeptimum, uſque ad principium induciarum duodecennalium; quemadmodum & tempus quod cucurrit ab expiratione illarum induciarum, uſque ad concluſionem præſentis tractatus non computabitur, ut inde præiudicium aliquod aut damnum cuiquam creetur.

LVII. Quicunque per tempeſtatem ſævientis belli tranſierint interras neutras, fruentur itidem commodo iſtius tractatus, poterunrque habitare ubicunque viſum fuerit, imò & redire ad priſca ſua domicilia, & illic habitare in omni ſecuritate, ſi obſeruent leges provinciales, adeo ut ex occaſione habitationis, quam ubicunque locorum inſtituerint, bona ipſorum nequeant corripi, aut ipſi privari uſu & fructu eorum.

LVIII. Non licebit ſtruere ulla munimenta nova per Belgium, neque ex unâ, neque ex altera parte licebit ducere novos Canales aut foſſas, ut illis repulſentur alterutræ partes.

LIX. Domini Naſſavicæ familiæ, quemadmodum & Comes Joannes Albertus Solmenſis, Gubernator Maſatraiecti, non poterunt poſtulari, neque inquietari in ſuis perſonis aut bonis, propter ullum æs alienum, quod conflavit defunctus Dominus Gulielmus Princeps Auraicus, ab anno milleſimo quingenteſimo ſexageſimo ſeptimo, uſque ad obitum ipſius, neque etiam interpellari de ullis cenſibus antiquatis, qui obvenerint per correptionem & annotationem bonorum, in quæ onera illa incubuerant.

LX.

LX. Si ullo modo peccetur in tractatum ab aliquibus particularibus, præter mandatum præfatorum Dominorum, Regis aut Ordinum Generalium, id damnum præſtabitur in eodem loco, ubi peccatum fuerit admiſſum, & quidem manifeſtarium, aut in loco domicilii, quod fixerint; adeò ut non poſſint poſtulari alibi aut de corpore, aut de bonis in quacunque ratione, ſic non decebit ad arma convolare aut rumpere pacem ad illam occaſionem; licebit tamen poſt denegatam juſtitiæ adminiſtrationem manifeſtariam providere ſibi, quemadmodum ſolitum fieri per literas repreſaliorum aut indulti.

LXI. Omnes omninò exhæreditationes & diſpoſitiones factæ in odium belli declarantur nullæ & tenebuntur pro non factis; & ſub iſtiusmodi exhæreditationibus factis in odium belli, intelliguntur comprehendi ea; quæ ſuas habent cauſas, ex quibus bellum proceſſerit aut pendeat.

LXII. Subditi & incolæ provinciales dominorum iſtorum, Regis & Ordinum Generalium, cujuſcunque generis aut conditionis fuerint; declarantur capaces ſucceſſionis mutuæ, tum per teſtamentum, tum ab inteſtato, ſecundum conſuetudines locorum; quod ſi aliquæ ſucceſſiones antehac obtigerint alicui illorum; in iis aſſeretur & conſervabitur.

LXIII. Quicunque captivi ex bello, liberabuntur utrinq; nullo redemtionis pretio, diſtinctione & exceptione captivorum; qui operam ſuam præſtiterint extra Belgium & ſubſignis alienis, quàm iſtorum Dominorum; Regis ſcilicet & Ordinum Generalium.

LXIV. Exolutiones contributionum priſtinarum, quę ad concluſionem tractatus fuerint p. eſtandæ tum ob perſonas tum ob bona utrinque moderationem & definitionem admittent ab iis, qui utrinque pręfecti ſunt contributionibus.

LXV. Non vertetur incommodum aut ullo modo interpretationem commodi admittet aut incommodi ullius directè ſive indirectè, quicquid vigente negotiatione utrinque fuerit propoſitum aut prolatum oretenus, aut ſcripto; quin imò iidem Domini, Rex & Ordines Generales nec particulares, æquè ac omnes Principes, Comites, Baro-

nes, Nobiles cives aut alii incolæ regnorum & provinciarum reſpectivè, cujuscunque generis, ordinis aut conditionis fuerint, in ſuis manebunt juribus, juxta tenorem tractatus & concluſionem ejusdem;

LXVI. Incolæ & ſubditi eorundem Dominorum Regis ſcilicet & Ordinum Generalium reverà fruentur effectu quinti articuli, qui patet in duodecennalibus induciis prœteritis, etiam effectu decimi articuli, qui patet in tranſactione proximè ſecuta ſeptimo die Ianuarii, anno milleſimo ſexcenteſimo decimo, idque ex ea cauſa, quod per terminum illarum induciarum effectus ille neque poſtulatus neque procuratus fuit utrinque;

LXVII. Limites Flandriæ & alii dirigentur ea ratione, uti invenientur competere ſuis utrinque diſtrictibus: inquem expectandæ fuerint & exhibendæ informationes, ex quibus iidem limites poſtmodum dirigantur.

LXVIII. Ex parte Domini Regis Hiſpanici deſtruentur circa Eſcluſam iſtæc munimenta. Divi Iobi, Divi Donaſii, Stellarum, Divæ Thereſiæ, Divi Friderici, Divæ Iſabellæ, Divi Pauli, & fortalitium Papenuntii; ex parte verò Dominorum Ordinum Generalium, deſtruentur iſtæc munimenta, duo illa inſulta Caſantia, quæ dicuntur Auraici & Friderici, duo illa Paſi, quæcunque cingunt ripam Eſcauti orientalem, præter Lilloem, & illud Kieldrechtij, quod nuncupatur Spinola; de qua mutua demolitione conveniunt partes ut inſtituantur quædam æquipollentia.

LXIX. Omnia regiſtra, chartæ, ſcripta, Archiva, & papyra, quemadmodum & ſacci litium, quæ contingunt reſpectivè ullam ex provinciis unitis, terrâ ſociam, urbes & membra, aut ullos incolas eorum, comperiuntur in Curiis Cancellariis, Conſiliis & Cameris Politiæ, Iuſtitiæ, ærarii, feudorum aut archivorum, ſive Anenn's Malinis, ſive in aliis locis, quæ parent Domino Regi, exhibebuntur bona fide iis, qui ex parte illarum provinciarum reſpectivè habuerit mandata & authoritatē ea repetendi. Idē

,verò

verò fiet ex parte Dominorum Ordinum Generalium, incommodum illarum provinciarum, urbium et particularium, qui parent domino Regi.

LXX. Iurisdictio aquarum relinquetur urbi Eſcluſæ, quemadmodum eidem competit.

LXXI. Agger, qui permeat et coërcet flumen *Sutæ* ad fanum donaſij, auferetur et aperietur, conſtructis illic cataractis, de quarum cuſtodia tranſigendum fuerit juxta ea, quæ ſuperius dicuntur de demolitione munimentorum.

LXXII. In hoc præſenti tractatu pacis comprehendentur ii, qui ante permutationem acceptilationis aut ratihabitionis, etiam poſt tertium menſem utrinque denominabuntur, intra quem terminum dominus Rex prodet eos quos comperere judicaverit: ex parte Ordinum Generalium indicantur Princeps Landgravius Haſſiæ Caſſelanæ cum provinciis, urbibus & Statibus ſuis; Comes Friſiæ Orientalis, vrbs Embdena, Comitatus & provincia Friſiæ Orientalis, urbes Anſeaticæ; et particulatim Lubeca, Brema & Hamburgum. Servant verò ſibi domini Ordines Generales libertatem denominandi et alios, quos competere judicaverint, intra definitum terminum.

LXXIII. Comitis Flodrofii prætenſio de reſtituendo caſtello Leuti cum bonis annexis et aliis emolumentis ac pagis per viciniam ipſi competentibus, quæ occupata fuerint ex parte domini Regis indulta eſt ad reſtitutionem etiam caſtelli, modò cautum ſit intra concluſionem preſentis iſtius tractatus et ratihabitionem ejusdem, de alendo præſidio ex parte domini Regis; aut de novorum munimentorum demolitione, quæ acceſſerunt poſt caſtellum occupatum.

LXXIV. Quemadmodum octavo die decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſexto fuit tranſactum et conventum inter legatos extraordinarios et Plenipotentiarios præfatorum dominorum Regis & Ordinum Generalium, de Rogerio Huygentio, nomine Coniugis, dominæ Annæ Margarithę Stralenſis, ita id omnem prorſus vim & effectum habebit; ad-

Sequitur tenor illius poteſtatis quam Dominus Rex Hiſpaniarum ſuis contulit Plenipotentiariis.

Dominus Philippus per gratiam Dei Rex Caſtiliæ, Legionis, Atragoniæ, vtriuſque Siciliæ, Hieroſolymæ; Luſitaniæ, Navarræ, Granatæ, Toleti, Valentiæ, Galliciæ, Majoricę, *Minoricæ*, Seviliæ, Cerdeonæ, Cordubæ, Corſegæ, *Murciæ*, Iaenæ, Algarbiarum, Algeciræ, Gibraltaris, Inſularum Canariarum, Indiarum Orientalium & Occidentalium; inſularum & terrę firmę maris Oceani, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundię, Brabantiæ, & Mediolani, Comes Habsburgi: Flandriæ, Tyrolis & Barcellonæ, Dominus Biſcaiæ & *Malinæ*, &c.

Poſtquam magno molimine cœptum eſt laborari de tranquilitate ſubditorum & incolarum per provincias Belgii, vt extincto tàm crudeli bello rectius ad pacem Europæ vniverſalem perveniri poſſet, qua Orbis Chriſtianus gauderet, & ex communi conſenſu Vrbs Monaſterii in VVeſtphalia congreſſui partium fuit deſtinata, vt illic de pace illa ageretur per viros & numero et authoritate plena fide Plenipotentiarios, ſpecialiter autem vt cum Ordinibus Provinciarum liberarum in Belgio vnito, qui ſuos legatos vel Plenipotentiarios particulari authoritate inſtructos adeoque Deputatos miſſuri eſſent, transigerent.

Vbi igitur conſideravimus quanta præſtantia, integritate, providentiâ, experientiâ, intelligentia et zelo erga me um emolumentum, & bonum ac quietem vniverſalem Orbis Chriſtiani, polleant Dominus Caſpar Bracamontius & Guſmannus, Comes Pennarandæ, Nobilis cameræ meę Senator, Cameralis iuſtitiæ et legatus meus extraordinarius in Germaniam: Frater Ioſephus Bergannæus, Archiepiſcopus Cameracenſis, & Antonius Brun: Senator in conſilio ſupremo Flandriæ; quanta denique ſatisfactione me ſemper beaverint in litigioſis & arduis negotiis, quæ vel ipſi tractasegère, vel reſpectivè mandavère.

Itaque penitiſſime confidimus, eos conjunctos aut unum eorum in particulari, per abſentiam, aut per incommoditatem alterum, advigilaturos in bonum Orbis Chriſtiani, & meum ipſius emolumentum; & hinc eos dico meos legatos et plenipotentiarios, et ex virtute literarum præſentium ipſis de omnibus conjunctis, et unicuique in particulari, per abſentiam aut valetudinem cujuscunque inter ipſos, poteſtatem abſolutam, ut inſtituat ſermonem cum Ordinibus præfatorum provinciarum liberarum in Belgio unito, aut cum ipſorum Legatis et Plenipotentiariis, ut ſpecialiter polleant authoritate et conſtituti ſint per iſtas, ut crudele hoc bellum, quod per Provincias Belgii fuit ſuſcitatum, et ab origine contra dictos Ordines Generales in provinciis et per mare fuit geſtum, finiant.

Sic igitur cum iisdem Ordinibus Generalibus dictarum provinciarum Vnitarum liberarum, aut cum ipſorum legatis et Plenipotentiariis incipient negotiationem, conferant, proponant, conveniant, capitulentur et concludant bonum, firmum et inviolabilem tractatum de quiete, ſive de pace aut induciis; promittant etiam pro me et meis ſucceſſoribus, me ſemper ſervaturum firmiter et validè, præcisè et articulatim, ſine ullo errore, quicquid per meos legatos et plenipotentiarios conjunctos, aut ab uno aliquo illorum, per abſentiam, aut valetudinem cujuscunque ex ipſis, fuerit conventum et capitulatum in illo tractatu cum præfatis Ordinibus Generalibus, aut cum ipſorum legatis et plenipotentiariis, qui à dictis provinciis Vnitis liberis deputabuntur.

Aſſeverent etiam me approbaturum et ratihabiturum intra illum terminum, quem reciprocem conſtituerint ad confirmationem per jus jurandum, aut qualescunque alias ſolennitates, in iſtius modi caſus neceſſarias et conſuetas. In quorum fidem mandavi expediri præſentes has

has literas;quas manu mea et ſigillo meo roborare volui, & inferius ſignari ab actuario meo ſtatus.

Datum Saragoſſæ, die 6 Iunii, anno milleſimo ſexcenteſimo, quadrageſimo ſexto.

Signatum

EGO REX.
PETRUS COLOMA.

Obſignatum ſigillo regio in oblata rubra, papyro tecta.

Sequitur tenor illius poteſtatis, quam Domini Ordines Generales dedère ſuis Plenipotentiariis.

Ordines Generales vniti Belgii, omnibus hæc viſuris vel audituris ſalutem.

Notum ſit, Nos, quemadmodum ſecundum omnes omnino occaſiones ex proba & ſincera voluntate ac propoſito propenſi fuimus, vt diutinū, pernicioſum & cruentum bellum in provinciis Belgicis, ante plurimos annos ſuſcitatum, et hactenus continuatum, ad earundem provinciarum emolumentum publicum, & exonerationem tributorum, ſine quibus bellum geri nequit; vt denique Belgium nō penitus pereat, ſed bellum in alias longinquiores provincias & loca reijciatur, vel ſi fieri queat, cum hinc facta ſint exordia, conſopiatur.

Poſtquam igitur Monaſterium VVeſtphaliæ ex communi conſenſu negotiatione eſt delectum & conventui, vt ibidem agatur de tranquilitate Orbi Chriſtiano reddenda. Nos cenſuiſſe, viros graves eſſe mittendos, qui cum omni authoritate & plenipotentia interſint illi Conventui et negotiationi, vt communi operâ, conſopiatur bellum illud diutinum & pernicioſum, quo Belgium à tot annis affligitur. Perfectè itaque confiſi, quanta ſapientia, providentia, experientia

intelligentiâ, fidelitate & zelo erga emolumentum provinciarum Vnitarum in Belgio polleant Bartholdus Gandavenſis Dominus Lœvenæ & Minerſuici, præfectus & dikgravius Bomeliæ, Balivus Bommeleryerdæ, deputatus ad noſtrum Conventum à Nobilibus provinciæ Geldriæ, Johannes Mathenelſæus, Dominus Mathenelſæ, Riveriæ, Opmæræ, Sutevænæ &c. deputatus Advocatus nobilitatis & equeſtris ordinis per Hollandiam & Friſiam Occidentalem, ſummus Heemrathus Scielandiæ, Adrianus Paviusieques, Dominus Hemſtedæ, Rietvici, Neokerke, &c primus præſes & Senator, ærarius Comitatus Hollandiæ & Friſiæ occidentalis; Iohannes Knuythius, Eques, dominus Voſmariæ, primus Nobilis & advocatus Nobilitatis apud Ordines, & Conſiliarius Comitatus Selandiæ, Conſiliarius ordinarius Sereniſſimi Principis Avraici; Gothardus Rædæus, dominus Nederhoſtii, Vrelandiæ, Rortehoviæ, Overmeræ, Horſtvvartæ, &c. deputatus ad Conventum noſtrum ab equeſtri & nobili ordine Provinciæ, ultrajectinæ, Franciſcus donianus, dominus Hiemeſmæ in Hielſumo, Guilielmus Ripferdanus, domnus Hengelonis, Boxbergæ, Boculonis & Ruſenburgi &c. deputatus ad noſtrum Conventum ab equeſtri et nobili ordine Provinciæ Tranſiſalanæ, Adrianus Kland Sedumaus, dominus Nitterſumi reſpectivè deputatus ad noſtrum Conventum, & extraordinarius legatus in Germaniam.

Iſtis omnibus ſimul aut potioribus ſaltem, per cæterorum abſentiam aut valetudinem, perfectam poteſtatem, authoritatem, generale et ſpeciale mandatum dedimus, ut nomine noſtro, tanquam Plenipotentiarii iſtius Reipublicæ, Monaſterii auſcultant et intelligant a Dominis Plenipotentiarii Potentiſſimi et Sereniſſimi Principis, domini Philippi IV. Regis Hiſpanici, quicquid ipſi nomine ſui Regis habeant proponere de abolendo diutino & pernicioſo ac cruento bello per Belgii provincias, quod ex hac ſcaturigine etiam in longinqua et remotiſſima loca ſeſe diffundit.

Conferent igitur cum plenipotentiariis illius regis, tranſigent, concludent bonam, firmam, ſinceram et inviolabilem

ſabilem tractatum, de quiete, quemadmodum ipſi Plenipotentiarii in nomine Ordinum Generalium, & ſociorum quos diuturnum hoc bellum tangit, negotium exiſtimabunt commodiſſimum ad aſſerendos ſubditos & incolas Belgii fœderati.]

Promiſimus vtique et promittimus per iſtas literas, in maiorem fidem et ſub noſtrâ obligatione, pro nobis et ſucceſſoribus noſtris in genere et in particulari, in perpetuum nos ea benè, firmiter et conſtanter ſeruaturos, quæcunque præfati noſtri Plenipotentiarii in hoc negotio transegerint et concluſerint, ratihabituros, inviolabiliter cuſtoditaros, & curaturos vt obſerventur, adeo vt nunquam in ea impingatur, aut permittamus impingi vllo modo, directè aut indirectè.

In quorum omnium fidem hæc transſcripta ſunt, & noſtro ſigillo maiuſculo roborata, & ab Actuario noſtro ſubſcripta.

Ex noſtro Conventu, Hagæ Comitis, die 22, Martii, anno milleſimo ſexcenteſimo ſexto.

Signatum.

IOHANNES Redæus Vt.

& in replicâ legebatur.

Ex mandato Celſorum Dominorum
Ordinum Generalium.

Et ſubſignatum.

CORN, MUSCHIUS.

Roboratum magno ſigillo Statuum Generalium, in cerâ rubrâ, pendente chorda, ex auro & ſerico rubro concinnata.

In quorum fidem omnium, quæ ſuperius leguntur, nos Legati extraordinarii & Plenipotentiarii præfatorum Dominorum, Regis ſcilicet Hiſpaniarum &c. & Ordinum Generalium ex Provinciis Vnitis Belgii, ex virtute poteſtatū reſpectivè noſtrarum, ſignavimus præſentem hunc tractatum, & roboravimus noſtris inſignibus.

Factum Monaſterii in VVeſtphalia, die trigeſimo Ianuarii, anno milleſimo ſexcenteſimo octavo.

Signatum & obſignatum.

L. S. Comes Penaranda.
L S. A. Brun.
L. S. B. De Gent.
L, S. Iean De Matheneſſe.
L. S. Adrian Pavv.
L. S. Iean De Knuyt.
L. S. G. De Reede.
L. S. F. De Donia.
LS. VVilh. Ripperda.
L S. Adrian Klandt.

Sequitur ratihabitio Regis Hiſpaniarum.

Dominus Philippus IV. per gratiam Dei Rex Caſtiliæ, Legionis, *A*rragoniæ, utriuſq; Siciliæ, Hieroſolymæ, Luſitaniæ, Navarræ Granatæ, Toleti, Valentiæ, Gallitiæ, Maioricæ, Minoricæ, Sevitiæ, Cerdennæ, Cordubæ, Corſegæ, *M*urciæ, Iaenæ Algarbiarum, Algecirę, Gibraltaris, Inſularum Canariarum, Indiarum Orientalium & Occidentalium; inſularum & terræ firmæ maris Oceani, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Brabantiæ & Mediolani, Comes Habsburgi, Flandriæ, Tyrolis & Barcellonæ, Dominus Biſcaiæ & Malinæ, &c. omnibus præſentes haſce literas viſuris, ſalutem.

Vt liberemus provincias Belgii à bello, quo tot annis conflictantur, liberaremus miſerijs & calamitatibus exonerare-

neraremus, in quietem, ſplendorem & proſperitatem daremus, quemadmodum & bella conſopiremus, quæ in alias terras & maria longinqua fuerant ſparſa, A multo tempore deſideravimus procedere, ad aliquam bonam pacem cum Dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum in Belgio, ad refocillationem omnium eorum, qui ex utraque parte ſentiunt calamitates illius belli; & ut ex communi pacto lecta fuit urbs Monaſterii in Weſtphalia, ad conventum & tractatum de pace inſtituendum; ita negotia ibidem adeò proſperè proceſſerunt, ut legati noſtri extraordinarii & Plenipotentiarii, ex virtute noſtrarum poteſtatum fecerint & concluſerint cum legatis extraordinariis & Plenipotentiariis præfatorum dominorum Ordinum Generalium tractatum de pace, qui hic de verbo ad verbum inſertus legitur.

Eum tractatum hic ſcriptum et inſertum, uti diximus, poſtquam nobis exhibitus fuit à noſtris legatis extraordinariis et plenipotentiariis, vidimus, et maturè de verbo ad verbum in conſilio noſtro examinavimus

Itaque Nos, pro nobis, noſtris hæredibus & ſucceſſoribus, quemadmodum et pro Vaſallis ſubditis et incolis omnium noſtrorum regnorum, provinciarum & dynaſtiarum, tam intra Europam, quam ultra fines ejus nulla admiſſa exceptione, eundem tractatum, cum omnibus quæ in eo continentur, quemlibet adeò punctum in particulari, in omnibus ſuis membris ſuſcepimus bonum, firmum et valabilem, gratum habuimus, comprobatum & ratum; quemadmodum ſuſcipimus gratum, comprobatum & ratum habemus per literas haſce præſentes.

Promittimus hinc fide et verbo regio et principali, pro nobis, noſtris ſucceſſoribus, regibus principibus et hæredibus, ſincerè et bona fide, nos eundem ſecuturos, obſervaturos et adimpleturos inviolabiliter et articulatim, juxta formam et tenorem proprium; curabimus eum teneri obſervari adimpleri, perinde ac ſi Nos eundem tranſegiſſemus in noſtra propria perſona, adeò ut nihil faciamus, nihil, ſinamus fieri ullo modo directè aut indirectè, quod quacunque ratione eidem contrarietur.

d

Quod ſi in eundem impingatur, aut vllo modo incurratur, reparabitur læſio ſine vlla difficultate & dilatione, adeò vt puniamus; & puniri mandemus quoscunq; violatores omni rigore, ſine venia & indulgentia; Obligemusque ad eundem effectum, qui ſuperius definitur, omnia & ſingula noſtra regna, provincias & Dynaſtias, quemadmodum & omnia noſtra cætera bona, præſentia & futura, etiam noſtros hæredes & ſucceſſores, vnâ & vaſallos omnes noſtros, ſubditos et incolas per omnia noſtra regna provincias et Dynaſtias, quocunque in loco, intra Europæ fines aut vltra eosdem inveniantur, nullâ admiſſa exceptione

Et ut iſtæc obligatio tantò ſit validior, abdicamus omnes leges, conſuetudines, & alia quęcunque contraria, In quorum ſuperiorum fidem juſſimus expediri præſentes haſce literas, ſignatas noſtra manu, obſignatas noſtro ſigillo ſecretiore, & contraſignatas à noſtro Actuario Status.

Factum - - - - - - - -

Sequitur Ratihabitio Celſorum & Potentium Dominorum ordinum Generalium.

Ordines Generales Provinciarum Vnitarum Liberarum in Belgio, omnibus præſentes haſce literas viſuris ſalutem.

Quemadmodum per omnes omninò occaſiones nunquam non propenſi fuimus in eum finem, vt diutinum, perniciosum & cruentum bellum Belgii, quod in alias provincias & maria longinquiora fuit ſparſum, terminetur & conſopiantur, ad gloriam Dei, Patrem, authorem & promotorem pacis, & ad conſolationem tot animarum deſolatarum, quæ miſerum languent ſub difficultatibus & calamitatibus belli, cuius amaritudine paſcuntur.

Vt Belgium reſtitueretur in ſuam quietem, ſplendorem & proſperitatem, & ex communi conſenſu omnium, quorũ intereſt, lecta fuerit vrbs Monaſterii in VVeſtphalia, ad

Con

Conventum & tractatum de pace inſtituendum, cum verò placuerit Deo omnipotenti addere benedictionem ſuæ gratiæ ad ſollicitudines & labores quos legati noſtri extraordinarii & plenipotentiarii exantlarunt per univerſæ tem pus negotiationis cum legatis & plenipotentiariis Domini Regis Hiſpaniarum, &c. Domini Philippi IV. adeò ut poſt diverſos Conventus & colloquia de negotio acta, fecerint & concluſerint tractatum de pace; hic de verbo ad verbum inſerta.

Quem tractatum hic ſcriptum & inſertum, uti ſuperius patet, poſtquam nobis fuit exhibitus & à nobis fuit conſideratus de verbo ad verbum; ſecundum naturam deliberationem, Nos, nomine & juſſu Ordinum ex omnibus pro vinciis Vnitis, ſociatis dynaſtijs; urbibus & membris earum & eorum, quemadmodum etiam pro omnibus terris noſtri obſequii vaſallis ſubditis, incolis, tum intra Europæ fines, tum ultrà eoſdem nulla admiſſa exceptione eundem tractatum, & quicquid eo continetur, quemlibet adeò articulum in particulari, per omnia ſua membra, ſuſcepimus tanquam bonum firmum & validum, gratum approbatum & ratum; ſuſcipimus itidem; gratum, approbatum & ratum habemus per haſce literas præſentes,

Promittimus ſincerè & bona fide; nos eundem ſecuturos, obſervaturos & adimpleturos, inviolabiliter & articulatim, juxta formam ſuam & tenorem proprium, dabimus etiam operam, ut teneatur; obſervetur & adimpletur, perinde ac ſi noſmet ipſis transegiſſemus in noſtro Conventu Ordinum Generalium, adeò ut nihil committamus, aut patiamur committi in contrarium, directè aut indirectè; quacunque ratione aut modo;

Quod ſi quid impingatur, aut eveniat tale quid ullo modo, id reparabitur, ſine ulla tergiverſatione & dilatione, punietur, & curabitur puniri in transgreſſoribus omni rigore, ſine venia & indulgentia, obligamus in eum effectum, qui ſuperius deſcribitur, omnes & ſingulas Provincias Vnitas, ſociatas, dynaſtias, urbes & membra eorum atque earum, ſimul etiam omnes vaſallos, ſubditos

ditos & incolas dependentes, tum intra Europæ limites, tum ultra eosdem, nulla admiſſa exceptione. Vt autem validitas conſtet iſti obligationi, abdicamus omnes leges, conſuetudines, & quæcunque iſtis articulis contraria.

In quorum fidem ſuperiorem fecimus expediri literas haſce præſentes ſub noſtro ſigno & ſignatura noſtri Actuarii, & roborati noſtro magno ſigillo in noſtro conventu, Hagæ Comitis, in Hollandia, die decimo octavo Aprilis, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octavo.

Erat ſignatum

Io. ANDRE Vt.

inferius

Ex juſſu Celſorum & Potentium dominorum Ordinum Generalium.

ſubſignatum.

CORN. MUSCHIUS.

Et ſignatum antiſigno præfatorum dominorum Ordinum in cera rubra, pendente duplici chorda ex auro & ſerico rubro, in pixide argentea, cui inſculptus erat Leo, qui dextram armaverat gladio, et ſiniſtram implexerat ſeptem ſagittis.

CAPVT

CAPUT LXXIV.

Inſtrumentum, ſive Tractatus Pacis ſignatum & obſignatum Monaſterii in VVeſtphalia, die 24. Octobris, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo quarto per Legatos Plenipotentiarios Sacrarum Majeſtatum Imperialis & Chriſtianiſſimæ: tum per Deputatos extraordinarios, Electores, Principes & Ordines ſacri Romani Imperii.

In nomine Sacroſanctæ & individuæ Trinitatis, Amen.

NOtum ſit univerſis & ſingulis, quorum intereſt, aut quomodolibet intereſſe poteſt; Poſtquam à multis annis orta in Imperio Romano diſſidia motusque civiles eousque increverunt, ut non modo univerſam Germaniam, ſed & aliquot finitima regna, potiſſimum vero Galliam ita involuerint; ut diuturnum & acre exinde natum ſit bellum.

Primò quidem inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem & Dominum, Dominum FERDINANDUM II. Electum Romanorum Imperatorem, ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Slavoniæ Regem, Archiducem Auſtriæ, ducem Burgundiæ, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ, Marchionem Moraviæ, ducem Luxemburgiæ, Superioris & inferioris Sileſiæ, VVirtembergiæ & Teckæ, Principem Sueviæ, Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii Burgoviæ, ac ſuperioris & inferioris Luſatiæ, dominum Mar-

Marchiæ Slavonicę, Portus Naonis & Salinarum, inclitæ memoriæ, cum ſuis Fœderatis & adhęrentibus; ex una.

Et Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum LUDOVICUM XIII. Galliarum & Navarræ Regem Chriſtianiſſimum, inclitæ memoriæ, ejusque Fœderatos & adhærentes, ex altera parte.

Deinde poſt eorum è vita diſceſſum, inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem & Dominum Dominum FERDINANDUM III, Electum Romanorum Imperatorem, ſemper Auguſtum, Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclavoniæ, Regem, Archiducem Auſtriæ: Ducem Burgundię, Brabantiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ-Marchionem Moraviæ, Ducem Luxemburgiæ, Superioris & inferioris Sileſiæ, VVirtembergiæ & Teckæ; Principem Sueviæ Comitem Habspurgi, Tyrolis, Kyburgi & Goritiæ, Marchionem Sacri Romani Imperii; Burgovię, ac Superioris & inferioris Luſatiæ, Dominum Marchiæ Slavonicæ; portus Naonis & Salinarum, cum ſuis Fœderatis & adhærentibus, ex unâ.

Et Sereniſſimum ac Potentiſſimum Principem ac Dominum, Dominum LUDOVICUM XIV. Galliarum & Navarræ Regem Chriſtianiſſimum, ejusque Fœderatos & Adhærentes ex altera parte; unde multa ſanguinis Chriſtiani effuſio, cum plurimarum provinciarum deſolutione ſecuta eſt.

Tandem divinâ bonitate factum; ut annitente Sereniſſima Republicâ Veneta cujus conſilia difficillimis Chriſtiani Orbis temporibus publicæ ſaluti & quieti nunquam defuère, utrinque de Pace univerſali ſuſcepta ſit cogitatio, in eumque finem ex mutua partium conventione, Hamburgi die 25. ſtylo novo, vel die 15. ſtylo veteri Decembris Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo primo inita, conſtituta ſit dies undecima ſtylo novo, vel prima ſtylo veteri Menſis Iulii, Anno Domini milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo tertio congreſſui Plenipotentiariorum MONASTERII & OSNABRUGIS VVeſtphalorum inſtituendo.

Com-

Comparentes igitur ſtatuto tempore & loco utrinque legitimè conſtituti legati Plenipotentiarij à parte quidem Imperatoris Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Domini Dominus Maximilianus, Comes â Trautmanſdorff & Weinsberg, Baro in Gleichenberg, Neoſtadij ad Chorum, Negau, Burgau, & Totzenbach, Dominus in Teinitz, Eques aurei Velleris, Conſiliarius Secretus, & Camerarius ſacræ Cæſareæ Majeſtatis, eiuſque Aulæ Supremus Præfectus, Dominus Joannes Ludovicus, Comes a Naſſau, Catzenelenbogen, Vianden & Diez Dominus in Beitſtein, Conſiliarius Secretus Imperatoris, & Aurei Velleris Eques; Dominus Iſacus Volmarus J.V.D. Sereniſſimi Domini Archiducis Ferdinandi Caroli Conſiliarius, eiuſque Cameræ præſes.

A parte verò regis Chriſtianiſſimi, Celſiſſimus Princeps, Dominus Henricus de Orleans, Dux de Longueville, & de Eſtoute ville, Princeps & Supremus Comes de Nevvcaſtel, Comes de Dunois & de Tancarville, Conneſtabilis hæreditarius Normanniæ, eiuſdemque provinciæ Gubernator, & locum tenens Generalis, Centum Cataphractorum equitum Dux, & Ordinum Regiorum Eques & c. Illuſtriſſimi item ac celſiſſimi Domini Dominus Claudius de Meſmes, Comes de Avaux, dictorum Ordinum Commendator unus ex Præfectis ærarij Regij & regni Gallici Miniſter & c. Et Dominus Abel Servien, Comes de la Roche des Aubiers, etiam vnus ex regni Gallici Miniſtris &c. interventu & operâ Illuſtriſſimi & Excellentiſſimi Legati Senatoriſque Veneti, Domini Aloyſij Contarenj Equitis, qui Mediatoris munere, procul â partium ſtudio, totos penè quinque annos impigrè perfunctus eſt.

Poſt invocatum Divini Numinis auxilium, mutuasque Plenipotentiariorum tabulas (quarum apographa ſub finem huius Inſtrumenti de verbo ad verbum inſerta ſunt (ritè commutatas, præſentibus, ſuffragantibus & conſentientibus ſacri Romani Imperij Electoribus, Principibus, & Statibus ad Divini Numinis gloriam, & Chriſtianæ Reipublicæ ſalutem, in mutuas pacis & amicitiæ leges conſenſerunt, & convenerunt tenore ſequenti.

I. Pax ſit Chriſtianiſſima, Univerſalis, & perpetua, vera que & ſincera Amicitia inter ſacram maieſtatem Imperialem, & ſacram Maieſtatem Chriſtianiſſimam; nec non inter omnes & ſingulos Fœderatos & Adhærentes dictæ Maieſtatis Cæſareæ, Domum Auſtriacam, eorumque hæredes & ſucceſſores, præcipuè verò Electores, Principes & Status Imperij ex vna;

Et omnes ac ſingulos Fœderatos dictæ Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, eorumque hæredes ac ſucceſſores, Inprimis Sereniſſimam Regiam Regnumque Sueciæ, ac reſpectivè Electores, Principes Statusque imperij, ex altera parte eoque ita ſincerè, ſerióque ſervetur, & colatur, ut utraque pars alterius utilitatem honorem ac commodum promoveat omnique ex parte, et Vniverſi Romani Imperij cum regno Galliæ, et viciſſim regni Galliæ cum Romano Imperio fida vicinitas, et ſecura ſtudiorum Pacis atque amicitiæ cultura revireſcant et refloreſcant.

II. Sit utrinque perpetua oblivio & AMNESTIA omnium eorum, quæ ab initio horum motuum, quocunq; Loco modove ab vna vel altera parte, ultro citròque hoſtiliter facta ſunt, ita ut nec eorum nec vllius alterius rei cauſa vel prætextu, alter alteri poſthac quidquam hoſtilitatis, aut inimicitiæ, moleſtiæ vel impedimenti, quoad perſonas, ſtatum, bona, vel ſecuritatem per ſe, vel per alios, clam aut palam: directè, vel indirectè ſpecie Juris aut via facti, in Imperio, aut uſpiam extra illud, non obſtantibus ullis prioribus pactis, in contrarium facientibus inferat, vel inferri faciat, aut patiatur.

Sed omnes et ſingulæ, hinc inde, tam ante bellum quam in bello, verbis, ſcriptis aut factis illatæ iniuriæ, violentię, hoſtilitates, damna, expenſę abſque omni perſonarum, rerum ve reſpectu, ita penitus obolitę ſunt, ut quicquid eo nomine alter adverſus alterum prætendere poſſet, perpetua ſit oblivione ſepultum.

III. Et vt eò ſincerior Amicitiæ mutuæ ſecuritas inter im

Imperatorem ,regem Chriſtianiſſimũ , Electores,principes & Status Imperij poſthac ſervetur , [ſalvo aſſecurationis articulo , infra ſcripto) alter alterius hoſtes præſentes aut futuros , nullo un uam titulo vel prætextu , vel ullius Controverſię ,bellive ratione, contra alrerum armis ,pecunia , milite , commeatu , aliter ve juvet aut illis copiis , quæ contra aliquem , huius Pacificationis conſortem , a quocunque duci contigerit , receptum ; ſtativa , tranſitũ indulgeat.

Circulus quidem Burgundicus ſit maneatque membrum jmperii , poſt Controverſias inter Galliam Hiſpaniamque ſopitas, hac pacificatione comprehenſas, Bellis tamen in eo jam vertentibus , nec ullus Imperii Status ſe immiſceat. In futurum vero ſi inter ea regna controverſię oriantur , firma ſemper maneat inter univerſum Imperium & Reges Regnumque Galliæ de mutuis hoſtibus non juvandis ſupradictæ reciprocæ obligationis neceſſitatis : ſingulis tamen Statibus liberum ſit huic illi ve regno extra Imperii limites ſuppetias ferre non tamen aliter quam ſecundum imperii Conſtitutiones.

Controverſia Lotheringica , vel arbitris utrinque nominandis ſubmittatur, vel Tractatu Gallo Hiſpanico,vel aliâ amicabili viâ componatur , liberumque ſit tam Imperatori , quam Electoribus , Principibus & Statibus Imperiis ejus compoſitionem amicabili interpoſitione, aliisque pacificis officiis juvare ac promovere , non tamen armis , aut bellicis mediis.

IV. Juxta hoc amicitiæ mutuæ & Amneſtiæ univerſalis fundamentum , univerſi & ſinguli ſacri Romani Imperii Electores , Principes , Status (comprehenſa immediatâ Imperij Nobilitate) eorumque Vaſalli , ſubditi,Cives & Incolæ,quibus occaſione Bohemiæ, Germaniæ ve motuum vel fæderum hinc inde contractorum , ab unâ vel altera parte aliquid præjudicii aut damni quocunque modo , vel prætextu illatum eſt ; tam quoad ditiones & bona feudalia , ſubfeudalia & Allodialia , quam quoad dignitates , immunitates jura & privilegia reſtituti ſunto plenariè in eum utrinque

Statum in ſacris & profanis, quo ante deſtitutionem gaviſi ſunt, aut Iure gaudere potuerunt, non obſtantibus, ſed annullatis quibuſcunque interim in contrarium factis mutationibus.

Quod ſi reſtituendorum bonorum & Iurium poſſeſſores, exceptionibus ſe iuſtis munitos exiſtimaverint, eæ quidem reſtitutionem neutiquam impedient; hâc tamen peractâ, coram competenti Iudice examinentur & diſcutiantur.

Et quamvis ex hac precedenti regula generali facilè diiudicari poſſit, qui et quatenus reſtituendi ſint, tamen ad inſtantiam aliquorum, de quibuſdam gravioris momenti cauſis, prout ſequitur, ſpecialiter mentionem fieri placuit; ita tamen, ut qui expreſſè non nominati vel ex puncti ſunt, propterea pro omiſſis, vel excluſis non habeantur.

V. Cum Atreſtum, quod mobilibus ad principem Electorem Treverenſem ſpectantibus, & in Ducatum Luxemburgenſem translatis, Imperator per Concilium Provinciale antehac imponi curavit, relaxatum quidem & abolitum, attamen ad quorundam inſtantiam iterum renovatum, inſuper etiam ſequeſtrum præfecturæ Bruch ad Archiepiſcopatum, & medietati Dominii ſancti Ioannis, ad Iohannem Reichardum de Soëteten ſpectanti, à Prefato Concilio indictum eſt, concordatis inter Electoratum Treverenſem, & Ducatum Burgundię Publicę Imperii interventione, Anno 1548. Auguſtę Vindelicorum erectis repugnet.

Conventum eſt, ut prędictum Atreſtum & ſequeſtrum à Concilio Luxemburgenſi quantocyus tollatur, dicto Domino Electori bona ſua, prefectura & Dominum tam Electoralia, quam Patrimonialia, unà cum fructibus ſequeſtratis relaxentur & tradantur; ac ſi quid forte amotum fuerit, reponatur, plenèque atque integrè reſtituatur, impetrantibus ad Iudicem Principis Electoris in Imperio competentem, pro obtinendâ Juris & Juſtitię adminiſtratione, remiſſis.

VI. Quod autem ad Caſtra Ehrnbreitſtein & Hamerſtein attinet, Imperator tempore & modo infrà in articulo

culo Executioni definitis, præſidia inde deducet, aut deduci curabit, illaque caſtra in manus Domini Electoris Treverenſis, eiuſdemque Capituli Metropolitani pari poteſtate pro imperio & Electoratu cuſtodienda tradet quo nomine & Capitaneus, & novum præſidium ibi ab Electore conſtituendum, iuramento fidelitatis pro ipſo eiusque Capitulo pariter obſtringi debebunt.

VII. Deinde vero Cauſam palatinam Conventus *Monaſterienſis* & Oſnabrugenſis eo deduxit, ut eâ de re jam diu mota lis dirempta ſit modo ſequenti.

Et primo quidem quod attinet Domum *Bavaricam*, *Dignitas* Electoralis, quam Electores palatini antehac habuerunt, cum omnibus Regaliis, Officiis, præcedentiis, Inſignis & Juribus, quibuscunque ad hanc Dignitatem ſpectantibus, nullo prorſus excepto, ut et palatinatus ſuperior totus cum Comitatu Cham, cum omnibus eorum appertinentiis, Regaliis ac Juribus, ſicut hactenus, ita etiā poſterum maneant penes *Dominum* Maximilianum, Comitem palatinum *Rheni*, Bavariæ *Ducem*, ejuſque liberos, totamque lineā Guilielmianam quamdiu maſculi ex ea ſuperſtites fuerint.

Viciſſim Dominus Elector Bavariæ, pro ſe, hæredibus ac ſucceſſoribus ſuis tota'iter renunciet debito tredecim Millionum, omnique prætenſioni in Auſtriam ſuperiorem: & ſtatim à Puplica pacta, omnia Inſtrumenta deſuper obtenta Cæſareæ Maieſtati ad caſſandum, & annullandum extradat.

Quod ad domum palatinum attinet, Imperator cum Imperio publicæ tranquillitatis cauſa conſentit, ut vigore præſentis Conventionis inſtitutus ſit Electoratus octavus, quo Dominus Carolus Ludovicus Comes palatinus Rheni, eiuſque hæredes & Agnati totius lineæ Rudolphinæ, juxta ordinem ſuccedendi, in Aureâ *Bullâ* expreſſum, deinceps fruantur? nihil tamen iuris, præter ſimultaneam Inveſtituram ipſi Domino Carolo Ludovico, aut eius ſucceſſoribus, ad ea, quæ cum dignitate Electorali Domino Electori *Bavariæ*, totique lineæ Guilielmianę attributa ſunt, competiat.

Deinde ut inferior Palatinatus eorū, cum omnibus &

Heidelbergenſem et Neoburgicam, à prioribus imperatoribus ſuper Electorali Dignitate confirmata, ut totius lineæ *Rudolphinæ* jura, quatenus *huic* diſpoſitioni contraria non ſunt ſalva, rataque maneant.

Adhęc ſi quæ Feuda juliacenſia aperta eſſe competenti via luris evictum fuerit ea Palatinis evacuentur.

Pręterea ut dictus *Dominus* Carolus Ludovicus aliquatenus liberetur onere proſpicieudi Fratribus de appenagio, Cæſarea maieſtas ordinabit, ut dictis ſuis Fratribus quadringenta Imperialium *Thalerorum* millia intra quadrienniũ ab initio anni venturi 1649. numerandũ expendantur, ſingulisque annis centena millia ſolvantur una cum annuo cenſu quinque de centũ computatis.

Deinde tota Domus *Palatina* cum omnibus et ſingulis qui ei quocunque modo addicti ſunt aut fuerunt, præcipuè vero *Miniſtri*, qui ei in *hoc* Conventu, aut alias operã ſuam navarunt, ut & omnes *Palatinatus* exules fruantur Amneſtia Generali, ſupra deſcripta, pari cum cæteris *in* eâ compre*hen*ſis iure & *hac* tranſactione, ſingulariter in puncto Gravaminum pleniſſime.

Viciſſim Dominus Carolus Ludovicus cum Fratribus, Cæſareæ Maieſtati obedientiam & fidelitatem, ſicut cæteri Electores *Principes*que Imperii præſtet, ac inſuper *Palatinatui* ſuperiori pro ſe & *hæ*redibus ſuis, tum ipſe, tum eius fratres, donec ex linea Guilelmiana *h*ęredes legitimi & maſculi ſuperfuerint, renuncient.

Cum autem de eiuſdem principis Viduę Matri, ſororibusq; præſtando Victa litio & dote conſtituenda mentio inijceretur, pro benevolo ſacræ Cęſareæ maieſtatis in Domum Palatinam affectu promiſſum eſt, dictę Viduę matri pro victalitio ſemel pro ſemper, viginti *Th*alerorũ Imperialium millia, ſingulis autem ſororibus d.cti Domini Caroli Ludovici, quando nuptum elocatę fuer.nt, dena Thalerorum imperialium millia nomine ſuę Majeſtatis, exolutum iri; de reliquo verò ipſis idem Princeps Carolus Ludovicus ſatisfacere teneatur.

Comites in Leiningen & Daxburg ſæpè dictus Dominus Carolus Ludovicus, ejuſque ſucceſſores in Palatinatu inferiori, nulla returbet, ſed jure ſuo, à multis retro ſeculis obtento, & a Cæſaribus confirmato, quietè ac pacificè uti, frui permittat.

Liberam Imper. Nobilitatem per Franconiam, Sueviam & tractum Rheni, cum diſtrictibus appertinentibus in ſuo ſtatu immediato inviolate relinquat.

Feuda etiam ab Imperatore in Baronem Gerhardum de Waldenburg, dictum Schenck Herrn, Nicolaum Georgium Reigerſperg, Cancellarium Moguntinum, & Henricum Brômbſer, Baronem de Rûdesheim: Item, ab Electore Bavariæ, in Baronem Joannem Adolphum Wolff, dictum Metternich, collata, rata maneant; teneantur tamen eiuſmodi Vaſalli Domino Carolo Ludovico, velut Domino directo, ejuſque ſucceſſoribus, juramentum fidelitatis præſtare, atque ab eodem Feudorum ſuorum renovationem petere.

Auguſtanæ Confeſſionis conſortibus, qui in poſſeſſione templorum fuerant, interque eos Civibus & incolis oppenheimenſibus ſervatur Status Eccleſiaſticus Anni milleſimi ſexcenteſimi vigeſimi quarti, cæteriſque id deſideraturis Auguſtanæ Confeſſionis Exercitium, tam publicè in templis ad ſtatas horas, quam privatim in ædibus propriis, aut alienis, ei rei deſtinatis, per ſuos aut vicinos verbi Divini miniſtros peragere liberum eſto.

Paragraphi, Princeps Ludovicus Philippus &c. Princeps Fridericus &c. Princeps Leopoldus Ludovicus &c. hic eodem modo inſerti intelligantur, prout Inſtrumento Cæſareo Suedico continentur.

VIII. Controverſia quæ vertitur inter Epiſcopos reſpectivè Bambergenſem & Herbipolenſem, ac Marchiones Brandenburgicos, Culmbachi & Onolſbachi, de Caſtro oppido, præfectura & Monaſterio Kitzingen in Franconia ad Mænum, aut amicabili compoſitione, aut ſummario Juris proceſſu terminetur intra biennium, ſub pœna perdendæ prætenſionis imponenda tergiverſanti: interim dictis Dominis Marchionibus reſtituatur nihilominus fortalitium Wiltzburg in eum Statum,

qui

qui tempore traditionis deſcriptus fuit, ex conventione & promiſſo.

IX. Conventio inita circa alimenta Domini Chriſtiani Wilhelmi, Marchionis Brandenburgici, huc repetita cenſeatur, prout continetur articulo decimo quarto, inſtrumenti Cæſareo Suedici.

X. *R*ex Chriſtianiſſimus tempore & modo inferius definitis circa deductionem præſidiorum, reſtituet Duci Wirrembergico civitates & fortalitia Hohenvviel, Schorendorff, Tubingen, aliaque omnia loca ſine ulla reſervatione, quæ in Ducatu Wirrembergico prçſidiis ſuis tenet. In reliquis paragraphus Domus Wirrembergica &c. ſicut in Inſtrumento Cæſareo Suedico inſertus eſt, hîc inſertus intelligatur.

Principes quoque Wirtembergici, lineæ Montpolgartenſis, reſtituantur in omnes ſuas ditiones in Alſatia, vel ubicunque ſitas & nominatim in duo Feuda Burgundica, Clerval & Paſſavant, & ab utraque parte redintegrentur in eum ſtatum, Jura & prærogativas, quibus ante initium horum bellorum gaviſi ſunt.

XI. Fridericus *M*archio Badenſis & Hachbergenſis, eiuſque filii & *h*ęredes, cum omnibus, qui iiſdem quocunque modo inſervierunt, aut ad*h*uc dum inſerviunt cuiuſcunque nominis aut conditionis ſint, gaudeant & fruantur ſupra articulo ſecundo et tertio deſcripta Amneſtia, cum omnibus ſuis Clauſulis et *B*eneficiis eiuſque vigore reſtituantur pleniſſimè in eum ſtatum in ſacris et profanis, in quo ante exortos *B*o*h*emiæ motus fuit Dominus Georgius Fridericus Marc*h*io *B*adenſis et Hac*h*burgenſis; quoad Marc*h*ionatum inferiorem *B*adenſem, qui vulgo ſub appellatione *B*aden Durlac*h* venit. Itemque quoad Marc*h*ionatum Hac*h*bergenſem, tum etiam quoad *D*itiones Rôtelen, Badenvveiler et Sauſenberg, non obſtantibus, ſed annullatis quibuſcunque interim in contrarium factis mutationibus.

*D*einde reſtituantur Marc*h*ioni Friderico præfecturæ Stein & Renc*h*ingen, abſque onere æris alieni, interea temporis à Marc*h*ione Guilelmo contracti, ratione fructuum, intereſſę, aut ſumtuum per tranſactionē Etlin-

gæ, Anno Domini Milleſimo ſexcenteſimo viceſimo nono initam, dicto Guilelmo Marchioni *B*adenſi ceſſæ cum omnibus Juribus, documentis literarijs, alijsq; pertinentiis ita ut tota il'a actio ſumptuū, ac fructuū perceptorum & percipiendorum cum omni damno & intereſſe, à tempore primæ occupationis numerando, ſublata & penitus extincta ſit.

Annua quoque penſitatio ex Marchionatu Inferiori, Marchionatui ſuperiori pendi ſolita, virtute præſentium penitus ſublata, annullata et anni*h*ilata ſit, nec eo nomine quicquam vel de præterito, vel de futuro, inpoſterum unquam prætendatur, vel exigatur, alternetur etiam inpoſterum inter vtramque lineam *B*adenſem, Inferioris ſcilicet et ſuperioris Marchionatus Badenſis præcedentia et Seſſio in Comitijs, et Circuli Suedici, aliisque vniuerſalibus vel particularibus Imperii, quibuſcunque conventibus; pro nunc tamen eadem præcedentia penes Marchionem Fridericum, dum ſuperſtes erit, permanente.

De *B*aronatu Hohengeroltzegk conuentum eſt, ut ſi Domina principiſſa Badenſis prætenſa ſua Jura in dicto Baronatu, Documentis Authenticis ſufficienter probaverit, reſtitutio ſtatim poſt latam deſuper ſententiam fiat cum omni cauſa, omnique jure, vigore documentorum competenti: Cognitio autem *h*æc finiatur à die publicatæ pacis intra biennium:

Nullæ denique actiones vel exceptiones generales vel ſpeciales clauſulæ in *h*oc inſtrumento pacis comprehenſæ [quibus omnibus per expreſſum & inpetpetuum, vigore huius, derogatum ſit) ab una vel altera parte, ullo unquam tempore, contra *h*anc ſpecialem conventionem allegentur, vel admittantur.

XII. Parap*h*i Dux de Croy &c. Quod controverſiā Naſſavv-Siegen, &c. Comitibus Naſſavv Sarepontanis &c. Domus Hanoica &c. Ioannes Albertus Comes Solmenſis &c. Itemq; e reſtituatur Dominus Solms, Ho*h*en-

Hohenſolms & c. Comites de Iſenburg & c. Rhingravii & c. Vidua Domini Erneſti Comitis Seinenſis & c. Caſtra & Comitatus Falkenſtein & Reſtituantur etiam Domus Waldek & c. Ioachimus Erneſtus, Comes ottingenſis & c. Item Dominus Hoheploica & c. Fridericus Ludovicus & Ferdinandus Carolus & c. Domus Erbacenſis & c. Vidua & hæredes Comitis à Brandenſtein & c. Baro Paulus Kevenhuller & c. hic ijsdem verbis inſertim cingantur prout in Inſtrumento Cæſareo - Suedico continetur.

XII. Contractus, permutationes, transactiones obligationes & inſtrumenta debiti, vi metu ve, ſed Statibus, ſeu ſubditis illicitê extorta, prout in ſpecie quæruntur Spira, Weiſſenburgum ad Rhenum Landavia, Reitlingen, Hailbrunna, alijſque ut & redêptæ, ceſſæque actiones, abolitæ, atque ita annullatæ ſunto, vt vllum iudicium actionemve eo nomine intentare minime licet.

Quod ſi vero debitores inſtrumenta credita vi metuve creditoribus extorſerint ea omnia reſtituantur, actionibus deſuper ſalvis.

XIII. Debita, ſive emptionis, venditionis, annuorum redditunm, ſive alio nomine vocentur, ſi ab unâ, alterave belligerantium parte, in odium creditorum violenter extorta ſint, contra Debitores veram violentiam & realem ſolutionem intercesſiſſe allegantes, & ſe ad probandum offerentes, nulli proceſſus executivi decernantur, niſi his exceptionibus, prævia plenaria cauſæ cognitione deciſis, Proceſſu deſuper inſtituto à pacis publicatione infra biennium finiendo, ſub pæna perpetui ſilentij, contumacibus debitoribus imponēda. Proceſſus autē hactenus & nomine contra ipſos decreti, una cum tranſactionibus & promiſſionibus pro futura creditorum reſtitutione factis tollantur & enerventur, ſalvis tamen ijs pecuniarum ſummis, quæ flagrante bello pro alijs, ad avertenda maiora eorum pericula & damna bono animo & intentione erogatæ ſunt.

XIV. Sententiæ tempore belli, de rebus merè ſeculari. bus pronuntiatæ, niſi proceſſus vitium aut defectus manifeſtè

nifeſte pateat vel in continenti demonſtrari poſſit non quidem omnino ſint nullę, ab effectu tamen rei iudicatę ſuſpendantur, donec acta iudicialia (ſi alterutra pars intra ſemeſtre ac inita pace ſpacium, petiverit reviſionem] in iudicio competenti, modo ordinario, vel extraordinario, in imperio uſitatore uideantur, & ęquabili iure pōderentur: atque ita dictę ſententię vel confirmentur, vel emendentur, vel ſi nulliter latę ſint, plane reſcindantur.

XV. Siquæ etiam Feuda regalia vel privata ab anno milleſimo ſexenteſimo decimo octavo non fuerant renovata, nec interim eorum nomine prȩſtita ſervitia, nemini id fraudi eſto, ſed tempus repetendę inveſtiturę à die factę pacis cedere incipiat.

XVI. Tandem omnes & ſinguli, tam bellici officiales militesque, quam conſiliarii & miniſtri rogati, civiles & Eccleſiaſtici, qocunque nomine aut conditione cenſentur, qui uno alterive parti eorundemve Fȩderatis aut adhȩrentibus toga vel ſago militarunt, à ſummo ad infimum, ab infimo ad ſummum, abſque ullo diſcrimine vel exceptione, cum uxoribus, liberis, hæredibus, ſucceſſoribus ſervitoribus, quo ad perſonas & bona in eum vitæ, famæ, honoris, conſcientiæ, libertatis, Iurium & privilegiorum ſtatum, quo ante dictos motus gaviſi ſunt, aut iure gaudere potuerunt, utrinque reſtituti ſunto, nec eorū perſonis aut bonis ullum creator præjudicium, ulla ve actio vel accuſatio intentator, multò minus ulla pænæ, damnum ve quocunque prætextu irrogator.

Et hæc quidem omnia quoad illos, qui Cæſareæ Maieſtatis, & Domus Auſtriacæ ſubditi & vaſalli non ſunt, pleniſſimum effectum habeant.

Qui vero ſubditi & vaſalli hæreditatii Imperatoris & Domus Auſtriacæ ſunt, eadem gaudeant Amneſtia, quoad perſonas, vitam, famam & honores, hebeantque ſecurum reditum in priſtinam patriam, ita tamen, ut ſe teneantur accommodare, legibus patrijs, regnorum & Provinciarum.

XVII.

XVII. Quantum autem eorundem bona concernit, ſi ea, antequam in coronæ Galliæ, Succiæve partes tranſierunt confiſcatione, aut alio modo amiſſa fuêre, etſi pleni potentiarij Suedici diu multumque inſtiterant, ut ijs etiam illa reſtituerentur, tamen cum ſacræ Cæſareæ Majeſtati hac in re ab alijs nihil præſcribi, nec ob Cæſareanorum conſtantem contradictionem aliter tranſigi potuerit, Ordinibusque imperij eapropter bellum continuari è re Imperij non fuerit viſum, porto quoque amiſſa ſunto, ac modernis poſſeſſoribus permanento.

Illa verò bona, quæ ipſis poſt eam ob cauſam, quod pro Gallis aut Succis contra Cæſarem Domumque Auſtriacam arma ſumpſiſſent erepta ſunt, iiſdem qualia nunc ſunt abſque refuſione tamen ſumptuum & fructuum perceptorum, aut damni dati reſtituantur.

XVIII. De cætero, in Bohemiâ, alijsque quibuſcunque provincijs hæreditariis Imperatoris, Auguſtanæ confeſſioni addictis ſubditis vel creditoribus eorumve hæredibus, pro privatis ſuis prætenſionibus, ſi quas habent & earum nomine actiones intenderint aut proſecuti fuerint, ius & iuſtitiæ æquè ac Catholicis citra reſpectum adminiſtrentur.

XIX. A dicta tamen univerſali reſtitutione excepta ſunto, quæ reſtitui, vel redhiberi nequeunt, mobilia & ſe moventia fructus percepti, authoritate belligerantium partium interverſa, itemque tamen deſtructa, quam publicæ ſecuritatis cauſa, in alios uſus converſa ædificia, publica & privata, ſacta & provana, nec non depoſita, publica vel privata, hoſtilitatis intuitu confiſcata, legitimè vendita, ſponte donata.

XX. Quia verò etiam cauſa Iuliacenſis ſucceſſionis inter *Intereſſatos*, niſi præveniatur, magnas aliquando turbas in Imperio excitare poſſet, ideo conventum eſt, ut ea quoque pace confecta, ordinatio proceſſu coram Cæſarea Maieſtate, vel amicabili compoſitione, vel alio legitimo modo, ſine mora dirimatur.

XXI. Cum etiam ad maiorem Imperii tranquillitatem ſtabiliendam, de contro verſiis circa bona Eccleſiaſtica, & libertatem exercitii religionis his ipſis, de pace Univer-

ſali

ſali congreſſibus, certa quædam compoſitio inter Cæſarem, Electores, Principes & Status Imperij inita, atque inſtrumento pacis cum Plenipotentiariis Reginæ, & Coronæ Sueciæ erecto inſerta fuerit, placuit eandem compoſitionem, ut & illam, de qua inter eoſdem ratione eorũ, qui Reformati vocantur, convenit, præſenti quoque tractatu firmare & ſtabilire eo planè modo ac ſi de verbo ad verbum huic inſerta legeretur inſtrumento.

XXII. Circa cauſam Haſſo-Caſſellanam conventum eſt, ut ſequitur. *P*rimo omnium, Domus Haſſo-Caſſellana omneſque ejus principes, maximeDomina Amelia Eliſabetha Haſſiæ Landgravia, eiusque filius, *D*ominus Wilhelmus, illorumq; hæredes; Miniſtri, Officiales, *V*aſalli, ſubditi milites & alii, quocunque modo illis addicti, nullo prorſus excepto, non obſtantibus contrariis pactis, proceſſibus, proſcriptionibus, declarationibus, ſententiis, executionibus & tranſactionibus, ſed illis omnibus, ut & actionibus vel prætenſionibus, ratione damnorum & injuriarum, tam neutralium, quam belligerantium, annullatis Univerſalis Amneſtię ſupra ſancitæ, & ad initiũ belli Bohemici, cum plenaria reſtitutione reductæ (exceptis Cæſareæ Maieſtatis & Domus Auſtriacæ vaſallis & ſubditis hæreditariis, quemadmodum de iis in Textu tandẽ omnes & c. diſponitur) omniumque beneficiorũ ex hac, & religioſa pace provenientium, pari cum cæteris Statibus iure, pro ut in articulo incipiente Vnanimi & c. diſponitur, plenariè participes ſunto.

Secundo, Domus Haſſo-Caſſellana, eiusque ſucceſſores, Abbatiam Hirſchfeldenſem cum omnibus appertinentiis, ſecularibus & Eccleſiaſticis ſive intra, ſive extra territorium (ut præpoſitura Gellingen) ſitis, ſalvis tamẽ juribus, quę Domus Saxonica à tempore immemoriali poſſidet, retineant, & eo nomine in veſtituram à Cæſarea Maieſtate toties quoties caſus evenerit, petant & fidelitatem præſtent.

Tertio jus directi et utilis Dominii in præfecturas Schaum-

Schaumburg Bukenburg, Saxenhagen, et Statthagen Epiſcopatui Mindano ante hac aſſertum et adjudicatum porro ad Dominum Wilhelmum, modernum Haſſiæ Landgravium, eiuſque ſucceſſores plenariè, in perpetuum, citra ulteriorem dicti Epiſcopatus, aut alterius cujusvis contradictionem aut turbationem pertineat, ſalva tamen tranſactione inter Chriſtianum Ludovicum, Ducem *Brunſuico* Lunæburgenſem & Haſſiæ Landgraviam, Philipppumque Comitem de Lippe, inita, Firma etiam manente; quæ inter eandem Landgraviam, et dictum Comitem inita eſt, Conventione.

XXIII. Conventum præterea eſt, vt pro locorum hoc bello occupatorum reſtitutione, et indemnitatis cauſa Dominæ Landgraviæ Haſſiæ Tutrici, eiusque filio, hujusve ſucceſſoribus, Haſſię Principibus, ex Archiepiſcopatibus Moguntinenſi et Colonienſi, Epiſcopatibus item Paderbornenſi, Monaſterienſi, et Abbatia Fuldenſi, ſexies centena millia Thalerorum Imperialium, bonitate Imperialibus conſtitutionibus modernis correſpondentiū intra ſpatium novem menſium, à tempore ratificationis pacis computandum Caſſellis, ſolventium periculo & ſumptibus pendantur, nec contra promiſſam ſolutionem ulla exceptio, ullus ve prætextus admittatur, multò minus ſumma conventa ullo arreſto afficiatur.

Vt autem Domina Landgravia de ſolutione tanto ſecurior ſit, ſequentibus conditionibus retineat Neuſſ-Coesfeldt, et Nevvhauſſ, inque iis locis ſua, ſibique ſolum obligata præſidia habeat, eâ quidem lege, ut præter Officiales, et alias perſonas, in præſidiis neceſſarias dictorum trium locorum præſidia coniunctim non excedant numerum mille ducentorum peditum, et centum equitū, *Dominæ* Landgraviæ diſpoſitioni relicto, quod cuivis dictorum locorum, peditum et equitum imponere, quemve huic, vel illi præſidio præficere velit.

Præſidia autem ſecundum ordinationem de ſuſtentatione Officialium et militum, Haſſiacis hactenus

tenus conſuetam alantur, & quæ ad conſervanda fortalitia neceſſaria ſunt præſtentur ex Archi-& Epiſcopatibus in quibus dicta Arx & Civitates ſunt ſitæ, abſque ſummæ ſupra nominatæ diminutione. Integrum autem ſit ipſis Præſidijs, contra moroſos & tardantes, ſed non ultra debitam ſummam exequi. Iura autem Superioritatis & juriſdictio tam Eccleſiaſtica, quam ſecularis, & redditus nominatarum Arcis & Civitatum Domino Archiepiſcopo Colonienſi ſint ſalva.

XXIV. Quam primum verò poſt ratificatam pacem Dominæ Landgraviæ Trecenta millia Thalerorum Imperialium fuerint exſoluta, reſtituta Neuſſia, retineat Coesfelt ſolum & Nevvhauſs, ita ut præſidium Neuſſianum in Coesfelt & Nevvhauſs non deducat, vel ejus nomine quicquam ulterius exigat: nec præſidia in Coesfelt numerum ſexcentorum peditum & quinquaginta equitum, in Nevvhauſs autem centum peditum excedant.

Sin autem intra terminum novem menſium Dominæ Landgraviæ integra ſumma non dependatur, non tantum Coesfelt & Nevvhauſs, donec plenaria ſub ſecuta fuerit ſolutio, ſed etiam pro reſiduo ſummæ, ejusque ſingulis centenis, quinque annuatim Imperiales, donec reſiduum ſummæ exſolutum fuerit, penſionis nomine ſolvantur, & tot præfecturarum ad ſupra nominatos Archi- & Epiſcopatus, atque Abbatiam pertinentium, & Haſſiæ principatui vicinârum, quot præſtandis, & exolvendis penſionibus ſufficiunt, Quæſtores & Receptores Dominæ Landgraviæ juramento obſtringantur, ut de redditibus annuas reſiduæ ſummæ penſiones ſolvant, non obſtante Dominorum ſuorum prohibitione.

Quod ſi verò Quæſtores & Receptores in ſolvendo moras nectant, aut redditus aliò conferant, Domina Landgravia exequendi, & ad ſolutionem quovis modo illos adigendi, liberam habeat poteſtatem, de reliquo jure territoriali Domino proprietatis interea ſemper ſalvo, ſimulac verò Domina Landgravia totam ſummam cum penſionibus à tempore moræ acceperit, reſtituat illicò loca jam denominata, cautionis loco interim retenta

tenta, penſiones ceſſent, & Quæſtores atque Receptores quorum facta fuit mentio, juramenti nexu ſint liberati,

Quarum autem præfecturarum redditus penſionibus contingente morâ ſolvendis ſint aſſignandi, ante ratificationem pacis eventualiter conveniet; quę conventio non minoris ſit roboris, quàm ipſum pacis inſtrumentum.

XXV. Præter loca autem, ſecuritatis causa, vti memoratum, Dominæ Landgraviæ relinquenda, & poſt ſolutionem demum reſtituenda, reſtituat illa nihilominus, Ratificatione pacis ſubſecuta, omnes provincias & Epiſcopatus nec non illorum Vrbes, Præfecturas, oppida, fortalitia, propugnacula, & omnia deniq; bona immóbilia, nec non jura inter hæc bella ab ipſa occupata; ita tamen, vt tam in præfatis trib⁹ locis, cautionibus nomine retinendis, quàm reliquis omnibus reſtituendis non ſolum annonam & omnia ad bellicum apparatum ſpectantia, quæ inferri, vel fieri curavit, per ſubditos evehenda, Dominæ Landgraviæ & ſupradictis ſucceſſoribus, quæ verò ab ipſa non illata, ſed in locis occupatis, tempore occupationis reperta ſunt & adhuc extant, ibi permaneant; ſed vt etiam Fortificationes, & Valla durante occupatione exſtructa, eatenus deſtruantur, ne tamen Vrbes, oppida arces vel caſtra cuiusvis invaſionibus & deprædationibus pateant.

XXVI. Et quamvis Domina Landgravia, præterquam ab Archi- & Epiſcopatibus Moguntienſi, Colonienſi, Paderbornenſi, Monaſterienſi, & Abbatia Fuldenſi à nomine reſtitutionis & indemnitatis loco aliquid popoſcerit, & ſibi eo nomine à quoquam alio quicquam ſolvi omninò voluerit, pro rerum tamen & circumſtantiarum ęquitate, placuit toto conventui, vt ſalva manente diſpoſitione paragraphi præcedentis, inchoantis, Conventum præterea eſt &c. etiam cæteri ſtatus cuiuscunq; generis, cis & vltra Rhenum, qui prima Martii huius anni Haſſiacis contributionem dependerunt, ſecundum proportionem Contributionis exſolutæ, toto hoc tempore obſervatam, ad conficiendam ſummam, ſuperius poſitam, & militem præſidiariorum ſuſtentationem, Ratã ſuam ſupra nominatis Archi & Epiſcopatibus, atque Abbatiæ conferant, & damnum, ſi quod ſolventes, ob vnius vel alterius moram perpeſſi

fuerint moroſi reſarciant, nec Executionem, contra tergiverſantes inſtituendam Cæſareæ Majeſtatis, aut regiæ Majeſtatis Chriſtian.ſſimæ, vel etiam Haſſiæ Landgraviæ officiales aut milites impediant, neque etiam fas ſit Haſſiacis, quenquam in præjudicium hujus declarationis eximere; ii verò, qui ſuam quotam ritè perſolverint ab omni eatenus onere liberi erunt.

XXVII. Quod Controverſias inter Domus Haſſiacas Caſſellanam & Darmſtatianam, ſuper ſucceſſione Marpurgenſi agitatas attinet Quandoquidem eæ Caſſellis, die decimo quarto Menſis Aprilis, proximè elapſi, conſenſu partium vnanimi accedente, penitus ſunt compoſitæ: Placuit transactionem iſtam, cum ſuis annexis & receſſibus, ſicut ea Caſſellis inita, & â partibus ſubſignata, Conventuique huic inſinuata fuit, vigore inſtrumenti hujus, eiusdem planè eſſe roboris, ac ſi verbis totidem hiſce tabulis inſerta, comprehenderentur, nec a partibus tranſigentibus, nec aliis quibusvis, ſub prætextu, ſive pacti, ſive juramenti, ſive alio quocunq; ullo unquam tempore convelli poſſe, quinimò ab omnibus, etiamſi aliquis ex iis ereiſat, s eam forte confirmare detrectet, exactiſſimè obſervari debere.

XXVIII. Sicut etiam transactio inter defunctum Dominum VVilhelmum Haſſiæ Landgravium, & Dominos, Chriſtianum ac VVolracum, Comites VValdeccæ, die undecimo Aprilis, anno milleſimo ſexcenteſimo triceſimo quinto facta, & â Domino Georgio Haſſiæ Landgravio, die decimo quarto Aprilis, Anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo octavo ratificata, non minus vigore hujus pacificationis perpetuum & pleniſſimum robur obtinebit, omnesq; Haſſiæ principes pariter ac Comites VValdecciæ obligabit.

XXIX. Firmum quoque maneat & inviolabiliter cuſtodiatur jus Primogenituræ in qualibet domo Haſſiæ, Caſſelana & darmſtattina introductum, & à Cæſarea majeſtate confirmatum.

XXX. Cum item Cæſarea Majeſtas ad quærelas nomine Civitatis Baſileenſis, & univerſæ Helvetiæ, coram ipſius Plenipotentiariis, ad preſentes congreſſus deputatis propoſitas

poſitas ſuper nonnullis Proceſſibus, Mandatis executivis, à Camera *Imperiali*, contra dictam Civitatem aliosque Helvetiorum unitos Cantones, eorumque Cives, & ſubditos emanatis, requiſita Ordinum Imperii ſententia & conſilio, ſingulari decreto, die 14. menſis *May*, Anno proximè præterito declaraverit.

Prædictam civitatem Baſileam, cæterosque Helvetiorum Cantones in poſſeſſione, vel quaſi, plenæ libertatis & exemptionis ab Imperio eſſe, ac nullatenus ejusdem Imperii dicaſteriis & Judiciis ſubiectos. Placuit hoc idem publicæ huic pacificationis conventioni inſerere, ratumq; & firmum manere, atque idcirco eiusmodi proceſſus, una cum Arreſtis eorum occaſione quandocunque decretis, prorſus caſſos & irritos eſſe debere.

XXXI. Vt autem proviſum ſit, nec poſthac in ſtatu politico controverſiæ ſuboriantur, omnes & ſinguli Electores, Principes & Status Imperii Romani in antiquis ſuis Iuribus prærogativis, libertate privilegiis, libero Iure territoriali is, tam in Eccleſiaſticis, quam in politis exercitio ditionibus, regalibus, horumque omnium poſſeſſione, vigore hujus transactionis ita ſtabiliti firmatique ſunto, ut à nullo unquam, ſub quocunque prætextu, de facto turbari poſſint, vel debeant.

Gaudeant ſine contradictione, iure ſuffragii, in omnibus deliberationibus, ſuper negotiis Imperii, præſertim ubi leges ferendæ, vel interpretandæ, bellum decernendum, tributa indicenda, delectus aut hoſpitationes militum inſtituendæ; nova munimenta intra Statuum ditiones extruenda nomine publico, veterove firmanda præſidiis, nec non ubi pax aut fœdera facienda, aliave eiusmodi negotia peragenda fuerint.

Nihil horum, aut quicquam ſimile, poſthac unquam fiat vel admittatur, niſi de comitiali, liberoque omnium Imperii Statuum ſuffragio & conſenſu; Cumprimis verò jus faciendi inter ſe & cum exteris fœdera, pro ſua cujusque conſervatione ac libertate, ſingulis Statibus perpetuò liberum eſto, ita tamen, ne ejusmodi fœdera ſint contra Imperatorem & Imperium,

pacemque ejus publicam, vel hanc inprimis transactionem, fiantque ſalvo per omnia juramenta, quo quiſque Imperat[illegible]ri & Imperio obſtrictus eſt.

XXXII. Habeantur autem Comitia Imperii intra ſex menſes, à dato ratificatæ pacis, poſtea vero quoties id publica utilitas aut neceſſitas poſtulaverit. In proximis verò Comitiis emendentur imprimis anteriorum Conventuū defectus, actum quoque de Electione Romanorum Regum certa conſtantique Cæſarea Capitulatione concipiendâ, de modo & ordine in declarando uno vel altero ſtatu in Bannum Imperii, præter eum, qui aliàs in Conſtitutionibus Imperii deſcriptus eſt, tenendo, redintegrandis circulis, renovanda Matricula reducendis ſtatibus exemptis, moderatione & remiſſione Imperii collectarum, reformatione Politiæ & Iuſtitiæ, taxæ ſportularum in judicio Camerali, Ordinariis Deputatis ad modum & utilitatem Reipublicæ ritè formandis, legitimo munere Directorum in Imperii Collegiis & ſimilibus negotiis, quæ hic expediri nequiverant, ex communi Statuum conſenſu agatur & ſtatuatur.

Tàm in univerſalibus verò, quàm particularibus Diætis, liberis Imperii Civitatibus non minus, quàm cœteris Statibus Imperii competat votum deciſivum, iiſque rata & intacta maneant Regalia, vectigalia, redditus annui, libertates, privilegia confiſcandi, collectandi, et inde dependentia, aliaque jura ab Imperatore et Imperio legitimè, impetrata, vel longo uſu ante hos motus obtenta, poſſeſſa & exercita, cum omnimoda juriſdictione intra muros, & in territorio; caſſatis, annulatis, & in futurum prohibitis iis quæ per repreſſalias, arreſta, viarum occluſiones, & alios actus præjudiciales, ſive durante bello, quocunque prætextu in contrarium facta, & propria au horitate hucusque attentata ſunt, ſive dehinc, nullo præcedente legitimo juris & executionis ordine fieri, attentarive poterunt. De cœtero, omnes laudabiles conſuetudines, & leges fundamentales in poſterum religiosè ſerventur, ſublatis omnibus, quæ bellicorum temporum iniuria irrepſerant, confuſionibus.

XXXIII. De indaganda aliqua ratione & modo, æquitati con-

ti conveniente, qui perſecutiones actionum contra debitores, ob bellicas calamitates fortunis lapſos aut nimio uſurarum curſu aggravatos, moderatè terminari, idque naſcituris majoribus incommodis, etiam tranquillitati publicæ noxijs, obviam iri poſſit, Cæſarea Majeſtas curabit exquiri, tàm Iudicij Aulici, quam cameralis vota & conſilia, quæ in futuris Comitiis proponi, & in conſtitutionem certam redigi poſſint.

Interea tamen temporis in hujusmodi cauſis ad judicia, cum ſumma Imperii, tum ſingularia ſtatuum delatis, circumſtantiæ à partibus allegatæ benè ponderentur, ac nemo executionibus immoderatis prægravetur; ſed hæc omnia Holſatiæ conſtitutione ſalvâ illæſa.

XXXIV. Et quia publicè intereſt, ut facta pace commercia viciſſim refloreſcant, ideo conventum eſt, ut quæ eorum præjudicio, & contra utilitatem publicam; hinc inde per Imperium, bello occaſione noviter, propria authoritate, contra jura, privilegia, & ſine conſenſu Imperatoris atque Electorum Imperii, invecta ſunt Vectigalia & telonia, ut & abuſus Bullæ Brabantinæ, indeque natę repreſſaliç & arreſta, cum inductis peregrinis certificationibus, exactionibus, detentionibus, itemque immoderata Poſtarum, omniaque alia inuſitata onera & impedimenta, quibus commerciorum & navigationis uſus deterior redditus eſt, penitus tollantur, & Provinciis, portubus, Fluminibus quibuscunque ſua priſtina ſecuritas, jvriſdictio & uſus, prout ante hos motus bellicos, à pluribus retrò annis fuit, reſtituantur, & inviolabiliter conſerventur.

Territorium, quæ flumina alluunt, & aliorum quorũ cunque juribus ac privilegiis, ut & telonijs ab Imperatore de conſenſu Electorum, cum aliis, tum etiam Comiti Oldenburgẽſi in Viſurgi conceſſis; aut uſu diuturno introductis, in pleno ſuo vigore manentibus, & executioni mandandis, tùm ut plena ſit commerciorum libertas & tranſitus ubique locorum, terra marique tutus, adeoque ea omnibus & ſingulis utriuſque partis Fœderatorum vaſallis, ſubditis, clientibus & incolis, eundi, negotiandi, redeundique poteſtas data ſit, virtuteque præſentium conceſſa

in elligatur, quæ unicuique ante Germaniæ motus paſſim competebat: quos etiam Magiſtratus utrinque contra iniuſtas oppreſſiones & violentias, inſtar propriorum ſubditorum defendere ac protegere teneatur, hac conventione, ut & jure legeque cujusque loci per omnia ſalvis.

XXX. Quo magis autem dicta pax atque amicitia inter Imperatorem & Chriſtianiſſimum Regem firmari poſſit, & ſecuritati publicæ melius proſpiciatur, ideò de conſenſu, conſilio & voluntate Electorum, principum & Statuum Imperii, pro bono pacis conventum eſt.

Primò, quod ſupremum dominium jura ſuperioritatis, aliaque omnia in Epiſcopatus, Metenſem, Thullenſem et Virodunenſem, urbesque cognomines eorumque Epiſcopatuum diſtrictus, et nominatim Moyenvicum, eo modo quo hactenus ad Romanum ſpectabant Imperium, in poſterum ad Coronam Galliæ ſpectare, eique incorporari debeant in perpetuum et irrevocabiliter, reſervato tamen jure Metropolitano ad Archiepiſcopatum Trevirenſem pertinente.

Reſtituatur in poſſeſſionem Epiſcopatus Virodunenſis dominus Franciſcus, Lotharingiæ dux, tanquam legitimus Epiſcopus, et eum Epiſcopatū pacificè adminiſtrare, eiusque ſicuti et ſuarum Abbatiarum (ſalvo Regis et cujuscunque privati jure, nec non librorum ſuorum patrimonialiū ubicunque ſitorum juribus quatenus prædictę ceſſioni nō repugnant) privilegiis, redditibus et fructibus uti, frui permittatur, dummodò prius præſtiterit Regi juramentum fidelitatis, nihilque moliatur adverſus ſuæ Majeſtatis regnique commoda.

Secundò, Imperator et Imperium cedunt transferuntq; in Regem Chriſtianiſſimum, ejuſque in regno ſucceſſores Ius directi dominij, ſuperioritatis, et quodcunque aliud ſibi et ſacro Romano Imperio hactenus in Pinarolum competebat, et competere poterat.

Tertiò Imperator pro ſe, totaque ſereniſſima domo Auſtriaca, itemque Imperium, cedunt omnibus juribus, proprietatibus, dominiis poſſeſſionibus ac juriſdictionibus,

bus, quæ hactenus ſibi, Imperio & familiç Auſtriacæ competebat in oppidum Briſacum, Landgraviatum ſuperioris & inferioris Alſatiæ, Suntgoviam, Præfecturamque provincialem Decem Civitatum Imperialium in Alſatia ſitarum, ſc. Hagenavv. Colmar, Sleſtatt, VVeiſſenburg, Landavv, Obernehhaim, Roshaim, Munſter in Valles Gregorii, Kaiſersberg. Turinghaim, omnesq; pagos, & aliaquçcunque jura, quæ à dicta præfectura dependent, eaque omnia & ſingula in Regem Chriſtianiſſimum, Regnumque Galliarum transferunt, ita ut dictum oppidum Briſacum cum villis Hochſtatt, Niderimſing, Harten & Acharren, ad Communitatem Civitatis Briſacenſis pertinentibus, cum omni territorio & banno, quatenus ſe ab antiquo extendit, ſalvis tamen ejusdem Civitatis Privilegiis & immunitatibus, ante hac à domo Auſtriacà obtentis & impetratis.

Item dictus Landgraviatus utriusque Alſatiç & Suntgoviç, tum etiam Prçfectura Provincialis in dictas decem Civitates & loca dependentia itemque omnes vaſalli, landſaſſi, ſubditi homines oppida, caſtra. vilæ, arces, ſylvæ, foreſtæ, auri, argenti, aliarumque mineralium fodinæ, flumina, rivi, paſcua, omniaque jura, regalia & appertinentiç absque ulla reſervatione, cum omnimoda jurisdictionæ & Superioritate, ſupremoq; dominio, à modò in perpetuum ad Regem Chriſtianiſſimum, Coronamque Galliæ pertineant. & dictæ Coronæ incorporata intelligantur, abſque Cæſaris, Imperii, domusque Auſtriacæ, vel cujuscunque alterius contradictione.

Adeò ut nullus omninò Imperator aut Familiæ Auſtriacæ princeps quicquam juris aut poteſtatis in eis præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum ſitis, nullo unquam tempore prætendere. vel uſurpare poſſit aut debeat. Sit tamen Rex obligatus in eis omnibus & ſingulis locis Catholicam conſervare religionem, quemadmodum ſub Auſtriacis Principibus conſervata fuit, omnesque, quæ durante hoc bello novitates irrepſerunt removere

Quartò Chriſtianiſſime Majeſtati, eiusque in regno ſucceſſoribus, de conſenſu Imperatoris, totiusq; Imperii perpetuum jus ſit tenendi preſidium in caſtra Philipsbu g

protectionis ergò ad convenientē tamē numerū reſtrictū qui vicinis juſtam ſuſpicionis cauſam præbere non poſſit, ſumptibus duntaxat Coronæ Galliæ ſuſtentandum. Patere etiam debebit Regi liber tranſitus per terras & aquas Imperii, ad adducendos milites, commeatum & cœtera omnia, quibus & quoties opus fuerit.

Rex tamen præter protectionem, præſidium, & tranſitum indictum caſtrum Philipsburg nihil ulterius prætendet, ſed ipſa proprietas, omnimoda Iuriſdictio poſſeſſio, omniaque emolumenta, fructus, acceſſiones, iura, Regalia, ſervitutes, ſubditi vaſalli, & quicquid omninò antiquitus ibidem, & in totius Epiſcopatus Spirenſis, Eccleſiarumque illi incorporatarum diſtrictu, Epiſcopo & Capitulo Spirenſi competebat, & competere poterat, eisdem in poſterum quoque ſalva, integra & illæſa, excepto tamen jure protectionis permaneant.

Imperator, Imperium, & Dominus Archidux Oenopontanus, Ferdinandus Carolus, reſpectivè exolvant Ordines, Magiſtratus, Officiales & ſubditos ſingularum ſupradictarum ditionum ac locorum, vinculis ac ſacramentis, quibushucuſque ſibi Domuique Auſtriacæ obſtricti fuerant, eosque ad ſubjectionem, obedientiam & fidelitatem Regi regnoque Galliæ præſtandum remittunt, & obligantque. Atque ita Coronam Galliæ in plena juſtaque eorum ſuperioritate, proprietate & poſſeſſione conſtituunt, renuntiantes omnibus in ea juribus ac prætenſionibus ex nunc & in perpetuum idque pro ſe ſuisque poſteris Imperator, dictus Dominus Archidux ejusque fratres, (quatenus prædicta ceſſio ad ipſos pertinet) peculiari diplomate tum ipſi confirmabunt, tum efficient, ut à Rege Hiſpaniarum Catholico eadem quoque renunciatio in authentica forma extradatur: Quod & imperii totius nomine fiet, quo die ſubſignabitur præſens tractatus.

Ad majorem ſupradictarum ceſſionum & alienationum validitatem, Imperator & imperium, vigore præſentis tranſactionis expreſſe derogant omnibus & ſingulis prædeceſſorum Imperatorum, ſacrique Romani Imperii decretis Conſtitutionibus, Statutis & Conſuetudinibus, etiam juramento firmatis aut inpoſterum firmandis, nominatim,

natimq; capitulationi Cæſareæ, quatenus alienatio omnimoda bonorum & Iurium Imperii prohibetur, ſimulque in perpetuum excludunt omnes exceptiones, & reſtitutionis vias, quocunque tandem jure, titulove fundari poſſent.

XXXVI. Conventum eſt inſuper, ut præter promiſſam hic inferius a Cæſarea & Imperii Statibus ratihabitionem, in proximis quoque Comitiis ex abundanti ratæ fiat ſupradictarum ditionum, juriumq; abalienationes, ac proinde ſi in Cæſarea Capitulatione pactio, vel in Comitiis propoſitio deinceps fiat de occupatis, diſtractisvè Imperii bonis ac juribus recuperandis, ea non complectatur aut complecti intelligatur res ſupra expreſſas, utpote ex communi Ordinum ſententia, pro publica tranquillitate, in alterius Dominum legitimè translatâ atque easdem in hũc finem ab Imperii matricula expongi placet.

XXXVII. Statim à reſtitutione Benfeldæ æquabuntur ſolo ejusdem oppidi munitiones, nec non adiacentis fortalitii Rhinau, ſicuti quoque Tabernarum Alſatiæ, Caſtri Hohenbar, & Neoburgi ad Rhenum, neque in prædictis locis ullus miles præſidiarius haberi poterit.

Magiſtratus & incolæ dictæ Civitatis Tabernarum neutralitatem accuratè ſervent, pateatque illac regio militi, quoties poſtulatum fuerit, tutus ac liber tranſitus. Nullæ ad Rhenum munitiones in citeriori ripa extrui poterunt. Baſileâ usque Philipsburgum, neque ullo molimine defecti, aut interverti fluminis curſus ab una alterave parte.

XXXVIII. Quod ad alienum attinet, quo Camera Enſishemiana gravata eſt, Dominus Archidux Ferdinãdus Carolus recipiet in ſe, cum ea parte Provinciæ, quam rex Chriſtianiſſimus ipſi reſtituere debeat, tertiam omnium debitorum partem, ſine diſtinctione, ſive Chirographaria, ſive hypothecaria ſiat, dummodo utraque ſint in forma authentica, & vel ſpecialem Hypothecam habeant, ſive in provincias cedendas, ſivè in reſtituendas; vel ſi nullam habeant, in libellis rationariis receptorum ad Cameram Enſishemianam reſpondentium, uſque ad finem anni milleſimi ſexcenteſimi, triceſimi ſecundi agnita,

 atque

atque inter debita & credita illius recenſita fuerint, & penſitationum annuarum ſolutio dictæ Cameræ incubuerit, eamque diſſolvet, Regem pro tali quota indemnem penitus præſtando.

Quæ verò debita, Collegiis Ordinum ex ſingulari per Auſtriacos Principes, cũ ipſis in Diætis provincialibus inita Conventione attributa, aut ab ipſis Ordinibus communi nomine contracta ſunt, usque ſolvenda incumbunt, debe inter eos, qui in ditionem Regis veniunt, atque illos qui ſub Dominio domus Auſtriacæ remanent, iniri conveniens diſtributio, ut unaquæque pars ſciat quantum ſibi æris alieni diſſolvendum reſtet.

XXXIX. Rex Chriſtianiſſimus reſtituet Domui Auſtriacæ, & in ſpecie ſupradicto domino Archiduci Ferdinando Carolo primogenito, quondam Archiducis Leopoldi filio, quatuor Civitates Sylveſtres, Rheilfelden, Sekingen, Lauffenberg & Waldshuten, cum omnibus territoriis & Balivatibus, Villis, Pagis, Molendinis Sylvis, Foreſtis, Vaſallis, ſubditis, omnibusque appertinentiis cis & ultra Rhenum, itemque Comitatum Havvenſtein, Sylvam nigram, totamque ſuperiorem & inferiam Briſgoviam & Civitates in eâ ſitas, antiquo jure ad Domum Auſtriacam ſpectantes ſcilicet Nevvburg, Freyburg, Endingẽ, Kenzingen, VValdkirch, Villingen, Breulingen cum omnibus territoriis.

Item cum omnibus Monaſteriis Abbatijs, Prælaturis, Præpoſituris, ordinumque Equeſtrium Commendatariis, cũ omnibus Balivatibus, Baronatibus, Caſtris, Fortalitiis, Comitibus Baronibus, Nobilibus, Vaſallis, ſubditis hominibus, fluminibus ripis, foreſtis, ſylvis, omnibusque regalii, juribus, juriſdictionibus, Feudis & patronatibus, coeterisque omnibus & ſingulis ad ſublime territori Ius, patrimoniumque omus Auſtriacæ in toto iſto tractu antiquitus ſpectantibus.

Totam item Ortnaviam, cum Civitatibus Imperialibus, Offenburg, Gegenbach, & Cellaam Hammerſpach, quatenus ſcilicet præfecturæ Ortnavienſi obnoxiæ ſunt, adeò ut nullus omnino Rex Franciæ quicquam Iuris aut poteſtatis in his præmemoratis partibus, cis & ultra Rhenum ſitis ullo unquam tempore prætendere, aut

u'ur

uſurpare poſſit,aut debeat,ita tamen, ut Auſtriacis Princi pibus prædicta reſtitutione, nihil novi Iuris acquiratur.

XL.Libera ſint in univerſum inter utriusque Rheni, Ripæ et Provinciarum utriuſque adjacentium incolas, commercia et commeatus; Imprimis verò libera ſit Rheni navigatio,ac neutri parti permiſſum eſto, naves tranſeuntes, deſcēdentes aut aſcendētes impedire,detinere,arreſtare aut moleſtare, quocunque prætextu, ſola inſpectione que ad perſcrutandas,aut viſitandas merces fieri conſuevit excepta,nec etiā liceat nova et inſolita vectigalia,pedagia, paſſagia,datia,aut alias ejusmodi actiōes ad Rhenū impōnere,ſed utraque pars contenta maneat vectigalibus et datiis ordinariis,ante hoc bellum,ſub Auſtriacorum gubernatione ibidem preſtari ſolitis.

XLI.Omnes Vaſalli,Landſaſſi,Subditi, Cives incole, quicunque cis & ultra Rhenum Domui Auſtriacæ, ſicut etiam illi,qui immediate imperio ſubjecti erant, vel alios Imperii Ordines,ut ſuperiores recognoſcunt, non obſtante qualicunq; confiſcatione, translatione, donatione, per quoscunq; belli duces aut Præfectos militiæ Suecicæ aut Confœderatorum,poſt occupatam provinciam facta, per que Regem Chriſtianiſſimum ratificata,aut proprio motu decreta, ſtatim poſt publicatam pacem bonis ſuis immobilibus & ſtabilibus,ſive corporalia, ſive incorporalia ſint villis,caſtris,oppidis feudis,poſſeſſionibus,reſtitui debent circa ullam exceptionem meliorationū,expenſarum,ſumtuum,compenſationem, quas moderni poſſeſſores quomodolibet obijcere poſſent,& circa reſtitutionem mobilium ac ſe moventium,& fructuum perceptorum. Quod verò ad confiscationes rerum,pondere,numero & menſurâ conſiſtentium,exactiones,concuſſiones, atque extorſiones,intuitu belli factas attinet,earum repetitio ad amputandas lites,utrinque penitus caſſata & ſublata eſto.

XLII. Teneatur Rex Chriſtianiſſimus non ſolum Epiſcopos Argentinenſem & Baſileenſem,cum Civitate Argentinenſi,ſed etiam reliquos per utramq; Alſatiam Romano Imperio immediatè ſubjecto.Ordines Abbates Murbacenſem

& Lu-

& Luderenſem , Abbatiſſam Andlavienſem , Monaſterium in Valle ſancti Georgii Benedictini Ordinis , Palatinos de Lutzelſtein, Comites & Barones de Hanavv, Fleckenſtein, Oberſtain, totiusque inferioris Alſatiæ nobilitatem, Item prædictas decem Civitates Imperiales, quæ Præfecturam Haganoenſem agnoſcunt, in ea libertate & poſſeſſione Immedietatis erga Imperium Romanum, qua hactenus gaviſæ ſunt, relinquere: Ita ut nullam ulterius in eos regiam ſuperioritatem prætendere poſſit, ſed iis juribus contentus maneat, quæcunq; ad domum Auſtriacam ſpectabant, & per hunc Pacificationis Tractatum Coronæ Galliæ ceduntur: Ita tamen ut præſenti hac declaratione nihil detractum intelligatur de eo omni ſupremi dominii jure, quod ſupra conceſſum eſt.

XLIII. Item Rex Chriſtianiſſimus pro recompenſatione partium ipſi ceſſarum, dicto Domino Archiduci Ferdinando Carolo ſolvi curabit, tres milliones Librarum Turon; annis proximè ſequentibus, ſcilicet 1649. 1650. & 1651. in feſto ſancti Iohannis Baptiſtæ, quolibet anno tertiam partem in moneta bona & proba Baſileę , ad manus Domini Archiducis, ejuſve Deputatorum.

Pręter dictam pecuniæ quantitatem Rex Chriſtianiſſimus tenebitur in ſe recipere duas tertias debitorum Cameræ Enſishemianæ, ſine diſtinctione , ſive chirographaria, ſive hypothecaria ſint, dummodo utraque ſint in forma authentica, & vel ſpecialem hypothecam habeant, ſive in provincias cedendas ſive in reſtituendas ; vel ſi nullam habeant , in libellis rationariis receptorum ad Cameram Enſishemianam reſpondentium, uſque ad finem Anni milleſimi ſexcenteſimi triceſimi ſecundi agnita , atque inter credita & debita illius recenſita fuerint , & penſitationum annuarum ſolutio dictæ Cameræ incubuerit, eaſque diſſolvet, Archiducem pro tali quota prorſus indemnem præſtando, utque id æquius fiat , delegabuntur ab utraque parte Commiſſarii ſtatim à ſubſcripto tractatu Pacis, qui ante primæ penſionis ſolutionem conveniant, quænam nomina utrique parti expungenda ſint.

XLIV. Curabit Rex Chriſtianiſſimus pręfato Domino

remi-

Archiduci bona fide, abſque ulla mora, & retardatione reſtitui omnia & ſingula literaria documenta, cujuscunque illa generis ſit, quæ terras eidem reſtituendas concernunt, quatenus quidem in Cancellaria Regiminis, & Camera Enſishemianæ, aut Briſaci, vel etiam in cuſtodia officialium, oppidorum & arcium occupatarum reperiuntur. Quod ſi talia documenta ſint publica, quæ ceſſas etiam terras pro indiviſo concernunt, de his Archiduci exempla authentica quotiescunque requiſierit, edentur.

XLV. Idem, ne controverſiæ Dominos Sabaudiæ & Mantuæ Duces, ratione Montisferrati, authoribus inclytæ recordationis, Ferdinando II. Imperatore, & Ludovico XIII. Galliarum Rege, Suarum Majeſtatum parentibus definitæ & terminatæ, in Chriſtianæ Reipublicæ perniciem aliquando recrudeſcant. Conventum eſt, quod tractatus Cheraſci, 6. Aprilis, Anno Domini 1631. cum ſubſecuta ſuper eodem Ducatu Montisferrati executione, firmus ſtabilique in omnibus ſuis articulis in perpetuum manebit, excepto tamen Pinarolo ac pertinentiis, inter ſuam *Ma*jeſtatem Chriſtianiſſimam, ac Dominum Ducem Sabaudiæ definitis, & Chriſtianiſſimo Regi, regnoque Galliæ acquiſitis, per peculiares tractatus, qui eadem ſtabilitate & firmitate conſiſtent in iis omnibus, quæ translationem aut ceſſionem Pinaroli, & pertinentium concernunt.

*S*i quid tamen in dictis peculiaribus tractatibus contineatur, quod pacem Imperii turbare, vel novos in *I*talia motus, poſt præſens bellum, quod nunc in illa provincia geritur, compoſitum excitare poſſet, id nullum & irritum ſit, dicta nihilominus ceſſione in ſuo robore permanente, cum aliis conditionibus, quæ tàm in favorem Ducis *Sa*baudiæ, quam Regis Chriſtianiſſimi, conventæ ſunt.

Ideoque & Imperatoria, & Chriſtianiſſima *M*ajeſtas viciſſim promittunt, ſe cæteris omnibus, tàm ad prædictum Tractatum Cheraſcenſem, quàm executionem ſpectantibus & in ſpecie Albam, Trinum, eorumque territoria, & reliqua loca, unquam directè vel indirectè, ſpecie Juris, aut via facti contra venturas, neque ullo

ullo auxilio vel favore contravenientem adjecturas, quin imo communi authoritate datum iri operam, ut ne â quoquam quovis prætextu violetur, cum maximè ſe obligatum eſſe declaraverit Rex Chriſtianiſſimus dicti tractatus executionem omnibus modis promovere, atque etiam armis tueri, eo præſertim fine, ut dictus Dominus Sabaudiæ dux, non obſtantibus ſuperioribus clauſulis in pacifica Trini & Albæ, reliquorumque locorum ipſi per dictum tractatum & inveſtituram ſubſecutam in ducatu Montisferratenſi conceſſorum & aſſignatorum poſſeſſione ſemper relinquatur & manuteneatur.

XLVI. Ut autem omnium diſſidiorum & controverſiarum ſemina inter eosdem duces penitus extirpentur, quadraginta & nonaginta quatuor aureorum millia, quæ inclitę memoriæ Chriſtianiſſimus Rex Ludovicus XIII. in exonus domini ducis Sabaudiæ, ſe domino duci Mantuæ ſoluturum ſpopondit, Chriſtianiſſima majeſtas præſenti parat-que pecunia dicto domino duci mantuæ numerari faciet, & propterea dominum ducem Sabaudiæ, eiusque hæredes & ſucceſſores ab ea obligatione omnino revelabit, præſtabitque indemnem ab omni petitione quę ratione vel occaſione dictæ ſumæ à dicto domino duce Mantuæ, vel ejus ſucceſſoribus fieri poſſet, adeò ut in poſterum ejus nomine, colore, ratione aut prætextu dominus dux Sabaudiæ, hæredes aut ſucceſſores nullam omnino Iuris vel facti moleſtiam aut vexationem à domino duce Mantuę, hæredibus aut ſucceſſoribus ejus patiantur.

Qui ab hoc die & à modò in antea cum authoritate & conſenſu Cæſareæ & Chriſtianiſſimæ Majeſtatis, ſolenni hujus publicæ pacis Inſtrumenti vigore nullam penitus in tota hac cauſa actionem contra dominum ducem Sabaudiæ, ejusque hæredes & ſucceſſores exercere poterunt.

XLVII. Cæſarea Majeſtas decenter requiſita concedet domino duci Sabaudię una cum inveſtitura antiquorum Feudorum & Statuum, qualem inclitæ memorię Ferdinandus II, duci Sabaudiæ, Victori Amedeo conceſ-

conceſſerat, inveſtituram quoque locorum, ditionum ſtatuum[, omniumque Iurium Montisferrat' cum appertinentiis, quæ illi vigore prædicti Tractatus Cheraſcenſis, nec non executioni inde ſubſecutæ decreta & remiſſa fuerunt.

Sicuti quoq; Feudorum novelli Monfortis, Sini Moncherii & Caſtelletti cum appertinentiis, juxta tenorem inſtrumenti acquiſitionis ab eodem Duce Victore Amedeo factæ ſub decimo Octobris anni milleſimi ſexcenteſimi quarti, & congruenter conceſſionibus ſeu promiſſionibus nec non approbationibus Cæſareæ Majeſtatis, cum confirmatione quocunque omnium & quorumcunque privilegiorum, quæ Sabaudiæ Ducibus hactenus indulta fuerunt, quotiescunque à Domino Duce Sabaudiæ requirentur & poſtulabuntur.

XLVIII. Item conventum eſt, quod Dux Sabaudiæ, Hæredes & ſucceſſores ejus, nullatenus à Cæſarea Majeſtate turbentur aut inquietentur in ſuperioritate, ſeu jure ſuperioritatis, quod habent in feudis Rocheveranæ, Olmi & Cæſolæ cum appertinentiis, quæ à Romano Imperio nulla ratione dependent, & revocatis, annulatisque donationibus & inveſtituris in dictorum feudorum poſſeſſione, ſeu quaſi, dominus]'ux manu teneatur, & quatenus opus ſit, redintegretur; pariqne ratione ejusdem Vaſallus Comes Veruvæ, quoad eadem feuda Olmi & Cæſolæ & quartæ partis Rochever[...]i ſuæ poſſeſſioni, vel quaſi, reſtituatur & in eadem pleniſſimè cum fructibus omnibus redintegretur.

XLIX. Item conventum eſt, quod Cæſarea Majeſtas reſtitui faciat Comitibus Clementi & Iohanni, filius, necnon & Nepotibus ex filio Octaviano Comitis Caroli Cacherani integrum feudum Rochæ Araxii cum appertinentiis & dependentibus quibuscunque non obſtantibus

L. Similiter declarabit Imperator in Inveſtitura Ducatus Mantuæ comprehendi Caſtra Reggioli & Luſſatæ, cum ſuis territoriis & dependentiis, quorum

poſſeſ-

requiſitionem reſtituendorum, juxta ordinem executionis & hæc pacta, reſtitutionem cuiuſque promoveant & perficiant.

Inſeratur etiam Edictis clauſula, vt quia Circuli cujuslibet Directores, aut præfecti militiæ Circulares, in causâ, vel reſtitutione propriâ minus idonei executioni eſſe cenſentur, hoc in caſu, itemque ſi Directores, vel præfectum militiæ Circularis repudiare commiſſionem contingat, vicini Circuli Directores aut præfecti militiæ Circularis eodem executionis munere etiam in alios Circulos ad reſtituendorum requiſitionem fungi debeant.

Quod ſi etiam reſtituendorum aliquis Cæſareanos Commiſſarios ad alicuius reſtitutionis, præſtationis vel executionis actum neceſſarios cenſuerit, quod ipſorum opinioni relinquitur, etiam illi ſine mora dentur. Quo caſu, vt rerum tranſactarum effectus tanto minus impediatur, tam reſtituentibus, quam reſtituendis liceat ſtatim concluſa & ſubſcripta pacificatione, binos aut trinos vtrinque nominare Commiſſarios, è quibus Cæſarea Maieſtas vnum à reſtituendo, alterum à reſtituente nominatum, pares tamen numero ex vtraque Religione eligat quibus iniungatur, vt omnia, quæ vigore huius tranſactionis oportet, abſque mora exequantur

Sin autem reſtituentes Commiſſarios nominare neglexerint, Cæſarea Maieſtas ex his, quos reſtituendos nominaverint vnum deliget, aliumque pro ſuo arbitrio, obſervata tamen vtrobique diverſæ religioni addictorum paritate, adiunget, quibus commiſſionem executionis demandabit, non obſtantibus exceptionibus in contrarium factis. Ipſi deinde reſtituendi mox à concluſione pacis de tranſactorum tenore notum faciant intereſſatis aliquid reſtituturis.

LIII. Omnes denique & ſinguli, Sive Status, ſive Communitates, ſive privati, ſive Clerici, ſive Seculares, qui vigore hujus tranſactionis, eiuſdemque regularum generalium, vel ſpecialis expreſſæque alicuius diſpoſi-

tionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum aut aliud quid præſtandum obſtricti ſunt, teneantur ſtatim poſt promulgata Cæſarea Edicta, & factam reſtituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione vel oppoſitione clauſulę ſalvatorię, ſive generalis, ſive ſpecialis alicuius ſupra in Amneſtia poſitę, aut quacunque alia exceptione, itemque ſinę noxa aliqua, omnia, ad quę obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere, & pręſtare.

Nec Directorum & præfectorum Circularis militiæ aut Commiſſariorum executioni quiſquam ſive Status ſive miles, præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius ſeſe opponat, ſed potius Executoribus aſſiſtant; liberumque ſit dictis Executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis vel etiam reſtituendorum viribus vti.

Deinde omnes & ſinguli vtriusque partis Captivi ſine diſcrimine Sagi vel Togæ, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Cæſareę Maieſtatis approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

LV. Reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum facta libertatis captivis & ratihabitionibus commutatis omnia vtriuſque partis militaria præſidia, ſive Imperij, eiuſque ſociorum & fæderatorum, ſive regis Chriſtianiſſimi & Landgraviæ Haſſiæ, eorumque, fæderatorum & Adhærentium, aliove quocunque nominę impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperij, omnibus aliis locis reſtituendis ſine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, Civitates, Vrbes, oppida, arces, caſtella, Fortalitia, tam per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris, Domuſque Auſtriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperii Circulos à patribus belligerantium ſupradictis occupata, & retenta, vel per armiſtitij vnius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Domi-

nis,

nis, ſive mediati, ſive immediati Imperij Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora reſtituantur, liberæque eorum diſpoſitioni, ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis transactionis competenti permittantur; non obſtantibus vllis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi vltro & ſpontanea Satus alicuius voluntate alicui factæ ſint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captivis, aut avertendis devaſtationibus incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis, in priorum legitimorum Dominorum, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuscunque alijs exceptionibus, prædictæ reſtitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent.

Salvis tamen iis, quæ & quatenus in præcedentibus articulis circa ſatisfactionem ſacræ maieſtatis Chriſtianiſſimæ, ut & quibusdam Imperii Electoribus & principibus factis conceſſionibus, & æquiualentibus compenſationibus aliter excepta & diſpoſita ſunt, nec mentio regis Catholici & nominatio Ducis Lotharingiæ in inſtrumento Cæſareo-Suedico facta, minus prædicatum Landgravij Alſatiæ Imperatori attributum, Chriſtianiſſimo regi vllum præiudicium afferant, nec ea, quæ circa ſatisfactionem militiæ Suedicæ Conventa ſunt, vllum, reſpectu ſuæ Maieſtatis ſortiantur effectum.

Atque hæc reſtitutio locorum occupatorum, tam à Cæſarea Maieſtate, quam à rege Chriſtianiſſimo, & vtriuſque ſociis, fœderatis & Adhærentibus, fiat reciprocè & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva, & Documenta literaria, aliaque mobilia, & tormenta bellica, quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt & adhuc ibi ſalva reperiuntur. Quæ verò poſt occupationem aliunde eò invecta ſunt, ſive in prælijs capta, ſive ad vſum & cuſtodiam eò per occupantes illata fuerunt, vna cum

annexis, vt & bellico apparatu, iiſdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

LV. Teneantur ſubditi cuiusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, Currus, equos, & naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in imperio deſtinata abſque pretio ſubminiſtrare, quos Currus, equos & naves reſtituere debēt præfecti præſidiorum militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem abhoc onere vecturæ, de vno territorio in aliud, donec ad loca in imperio deſtinata pervenerint, nec præſidiorum, aut alij militiæ præfectis aut officialibus liceat ſubditos, eorumque currus, equos, naves, & ſimilia eorum vſibus commodata, omnia vel ſingula, extra Dominorum horum, multò minus Imperij fines ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita verò, ſive maritima, ſive limitanea, ſive mediterranea fuerint dicta loca, ab vlterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis perpetuo poſt hac libera ſunto; & Dominorum ſuorum [ſalvo de cætero cuiusque iure] liberæ diſpoſitioni relinquantur.

LVI. Nulli autem Civitati, vel nunc, vel in futurum, vllo præiudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerentium occupata, infeſſa fuerat, ſed omnes & ſingulę cum omnibus & ſingulis Civibus & incolis tam vniverſalis Amneſtiæ, quā cœteris huius pacificationis beneficiis gaudeant, iiſque de cetero omnia ſua jura & privilegia in ſacris & profanis, quæ ante hos motus habuerunt, ſarta rectaque maneant, ſalvis tamen juribus ſuperioritatis cum inde dependentibus, pro ſingulis quarumcunque Dominis.

LVII. Denique omnium belligerentium in Imperio partium Copiæ & Exercitus dimittantur & exauctorentur eo tantum numero in ſuos cuiuſque proprios Status traducto, quem quæque pars pro ſua ſecuritate judicaverit neceſſarium.

LVIII.

LVIII. Pacem hoc modo concluſam promittunt Cæſarei & regij, Ordinumque Imperii legati & Plenipotentiarij, reſpectivè ab Imperatore, & Chriſtianiſſimo rege, ſacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuò placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolennia Ratihabitionum inſtrumenta intra ſpatium octo ſeptimanarum, à die ſubſcriptionis computandarum Monaſterii præſententur, & reciprocè riteque commutentur.

LIX. Pro majori etiam horum omnium & ſingulorum pactorum firmitudine & ſecuritate ſit hæc transactio perpetua Lex, & Pragmatica Imperii Sanctio, in poſterum æquè ac aliæ leges & conſtitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Receſſui, ipſique Capitulationi Cæſareæ inſerenda, obligans non minus abſentes, quam præſentes, Eccleſiaſticos æquè ac Politicos, ſive ſtatus ſint Imperii, ſive non, eaque tam Cæſareis, procerumque Conſiliarijs & Officialibus quam Tribunalium omnium Judicibus & Aſſeſſoribus tanquam regula, quam perpetuò ſequantur, præſcripta.

LX. Contra hanc tranſactionem, ullumve ejus articulum aut clauſulam, nulla jura Canonica vel Civilia, communia vel ſpecialia Conſiliorum decreta, privilegia, indulta, Edicta, commiſſiones, Inhibitiones Mandata Decreta, Reſcripta, Litiſpendentiæ, quocunque tempore latæ ſententiæ, res judicatæ, Capitulationes Cæſareæ, & aliæ Religioſorum Ordinum regulæ aut Exemptiones, ſive præteriti, ſive futuri temporis, proteſtationes, Contradictiones, appellationes, inveſtituræ tranſactiones, juramenta, renunciationes, pacta ſeu deditiția, ſeu alia, multo minus Edictum anni 1629. vel tranſactio Pragenſis, cum ſuis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut interimiſtica anno 1548. ullave alia Statuta, ſive Politica, ſive Eccleſiaſtica Decreta, diſpenſationes, abſolutiones, vel ullæ aliæ quocunque nomine aut prætextu excogitati poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur nec uſpiam

contra hanc tranſactionem in petitorio, aut poſſeſſorio, ſeu inhibitorij ſeu alii proceſſus vel commiſſiões unquam decernantur.

LXI. Qui verò huic tranſactioni vel paci publicæ, cõſilio vel ope contravenerit, vel executioni aut reſtitutioni repugnaverit, vel etiã legitimo modo ſupra convento, & ſine exceſſu facta reſtitutione, ſine legitima cauſæ cognitione, & ordinariâ Iuris executione reſtitutum de novo gravare tentaverit, ſive Clericus, ſive Laicus fuerit, pœnam fractæ pacis ipſo jure & facto incurrat, contraque eum juxta Conſtitutiones Imperij reſtitutio & præſtatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax verò concluſa nihilominus in ſuo robore permaneat, teneanturque omnes hujus tranſactionis conſortes univerſas & ſingulas hujus pacis leges contra quemcunque ſine religionis diſtinctione tueri & protegere; & ſiquidem eorum à quocunque violari contigerit, læſus lædentem, imprimis quidem à via facti dehortetur, cauſâ ipsâ vel amicabili compoſitioni, vel juris diſceptationi ſubmiſſa.

Verum tamen ſi neutro horum modorum intra ſpatium trium Annorum terminetur controverſia, teneantur omnes & ſinguli hujus tranſactionis conſortes, junctis cum parte læſa conſiliis viribusque arma ſumere ad repellendam injuriam, à paſſo moniti, quod nec amicitiæ, nec juris via locum invenerit, ſalva tamen de cætero uniuſcujusque Iuriſdictione, juſtitiæq; juxta cujuſque Principis aut Status leges & Conſtitutiones competenti adminiſtratione.

Et nulli omnino Statuum Imperii liceat jus ſuum vi vel armis perſequi, ſed ſi quid controverſiæ, ſive jam exortum ſit, ſive poſthac inciderit, unuſquiſque jure experiatur; ſecus faciens, reus, ſit fractę pacis. Quæ verò Iudicis ſententia definita fuerint, ſine diſcrimine Statuum, executioni mandentur, prout Imperij leges de exequendis ſententiis conſtituunt,

LXII. Vt

LXII. Vt etiam pax publica tantò melius conſervari poſſit, redintegrentur Circuli, & ſtatim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent obſerventur ea, quæ in Conſtitutionibus imperii de pacis publicæ executione & conſervatione diſpoſita ſunt.

Quoties autem milites quavis occaſione aut quocunq; tempore per alio um territoria aut fines aliquis ducere velit, tranſitus hujusmodi inſtituatur, ejus, ad quem tranſeuntes milites pertinent, ſumptu, atque adeò ſine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducuntur, ac denique omninò obſerventur, quæ de conſervatione pacis publicæ Imperii Conſtitutionis decernunt & ordinant.

LXIII. Sub hoc præſenti pacis tractatu comprehendantur illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra ſex menſes poſtea ab unâ alteraque parte ex communi conſenſu nominabuntur, interim tamen utriuſque placito comprehenditur Reſpublica veneta, uti mediatrix hujus Tractatus Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro rege Chriſtianiſſimo in Italia bellum geſſerint, & etiam nunc gerant, nullum unquam afferat præjudicium.

In quorum omnium & ſingulorum fidem, majuſque robur, tam Cæſarei, quam regii Legati, nomine verò omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſo (vigore concluſi die 13. Octobris Anni infra mentionati facti, & ipſa die ſubſcriptionis ſubſigillo Cancellariæ Moguntinæ, legato Galliæ extraditi) Deputati nimirum Electoralis Moguntinus, dominus Nicolaus Georgius de Reigersberg, Eques, Cancellarius, Electoralis Bavaricus, dominus Iohannes, Adolphus Krebs, conſiliarius intimus. Electoralis] Brandenburgicus, Dominus Iohannes Comes in Sain & VVittgenſtain Dominus in Hamburg & Vallendas, Conſiliarius intimus. Nomine Domus Auſtriacæ, Dominus Georgius Vlricus, Comes à VVolkenſtein, Conſiliarius Cæſareo Auli-

cus Dominus Cornelius Gobelius Epiſcopi Bambergenſis Conſiliarius Dominus Sebaſtianus VVilhelmus Meel, Epiſcopi Herbipolenſis Conſiliarius intimus, Dominus Iohannes Erneſtus, Ducis Bavariæ Conſiliarius Aulicus, Dominus VVolfgangus Conradus à Thumbshirn, conſiliarius Aulicus, Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis. Dominus Auguſtus Carpzovius, Conſiliarius Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis. Dominus Iohannes Fromhold. Domus Brandenburgicæ Culmbacenſis & Onolzbacenſis Conſiliarius intimus. Dominus Henricus Langenbeck Iuriſconſultus, Dominus Brunſvico-Luneburgicæ, lineæ Cellenſis conſiliarius intimus. Dominus Iacobus Lampadius Iuriſconſultus, Lineæ Calenbergenſis conſiliarius intimus & c. procancellarius.

Nomine Comitum, Scamni VVetteravienſis, Dominus Mattheus VVeſembecius Iuriſconſultus & Conſiliarius. Nomine utriuſque Scamni, Dominus Marcus Otto, Argentoratenſis: Dominus Iohannes Iacobus VVolff Ratisbonenſis; Dominus David Gloxinius Lubecenſis, & Dominus Iacobus Chriſtophorus Kreſs à Kreſſenſtain, Norimbergenſis Reipublicæ reſpectivè ſyndici, Senatores; Conſiliarii & Advocati, præſens pacis Inſtrumentum, manibus ſigillisque proprijs muniverunt ac firmarunt, dictique ordinum deputatis principalium ſuorum ratificationes formula conventa, termino ſupra conſtituto, ſeſe extraditurος polliciti ſunt, reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint nomina ſua ſubſignare ſuorumque principalium ratihabitiones accerſere.

Sed hoc pacto atque lege, ut ſubſcriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & ſinguli qui ſubſcriptione & ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſervantiam, & manutenentiam eorum, quę in hoc pacificationis inſtrumento continentur, obligati ſint, ac ſi ab ipſis ſubſcriptio fuerit facta & exhibita ratificatio; nec ulla à directorio Imperii Romani contra ſubſcriptionem à memoratis deputatis factam recipiatur aut valeat vel proteſtatio, vel Contradictio.

Acta ſunt hæc Monaſterii VVeſtphalorum, die 24. Menſis Octobris, Anno milleſimo, ſexcenteſimo, Quadrageſimo octavo.

CAPVT LXXV.

Tractatus marinus, factus, concluſus & abſolutus Hagæ Comitis, die, 17. menſis Decembris, anno 1650. inter Meſſirem Anthonium Brun, legatum ordinarium Domini regis Hiſpaniæ ex una, & ex altera parte, inter Deputatos Dominorum Ordinum Generalium ex Provinciis Vnitis Belgij.

QUemadmodum à concluſione pacis Monaſterienſis inter dominos, regem utpote Hiſpaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio factæ, nonnullę lites et diſputationes ſubortæ ſunt, de vero ſenſu articuli ſeparatim concluſi, quæ o die menſis Februarii, anno 1648. in eadem urbe, quantum attinet navigationem, commercium, ſecuritatem, libertatem, et facilitatem illius,

Atque ijdem Domini rex nempe et ordines Generales conſultum putaverint, inducere aliquod lumē et explicationem, ut præveniāt quibuſcunque occaſionibus querulandi; adeòque magis ac magis conſtringant bonam concordiam interſemetipſos et ſubditos ſuos, reciprocè per ſinceram et perfectam abſolutionem illius tractatus pacifici in omnibus et ſingulis articulis ſuis, principaliter in illo puncto tantæ utilitatis et momenti.

In eum finem idem Dominus rex commiſit ex ſua parte Meſſirem Anthonium Brun, equitem conſiliarium ſuę Majeſtatis in ſuo Conſilio ſecretiore, et ſupremum conſiliarium rerum Bellicarum & Burgundicarum, apud ſuam perſonam, Plenipotentiarium ſuum ad tractatus pacis Generalis, & legatum ſuum ordinarium ad præfatos dominos Ordines Generales.

Illi verò domini Ordines Generales commiſerunt Rutgerum Huygensequitem, Franciſcum Banniok Kock, equitem, dominum Purlermonti & Ilpendami, Conſulem & Senatorem urbis Amſtelrodami; Cornelium Rip[illegible]erſe, Conſulem regentem urbis Hoornæ in Friſia Occidentali; Iacobum Veth, Senatorem & ſtipendiarium urbis Middelburgi in Selandia, Gisbertum van Hoolk, excluſum urbis Vltrajectinæ; Ioachimum Andre, primum Senatorem Curiæ provincialis in Friſia, equitem Iohannem van der Beek in doonicke & Kuyſenburgk, Conſulem urbis daventriæ Adrianum Kland van Stedum, dominum Nitterſumi, deputatos ex corpore Conventus ſui.

Hi igitur legati & deputati habuère compluria colloquia, & tandem nomine atque ex parte præfatorum dominorum, nempe regis Hiſpanici & ordinum generalium convenerunt, tranſegerunt, & concluſerunt præſentem hunc tractatum ad articulos & conditiones, quæ ſequuntur.

I. Primò ſubditi & incolę provinciarum Vnitarum in Belgio poterunt in omni ſecuritate & libertate navigare atque negotiari per omnia regna, Status & provincias, quæ ſunt, aut erunt conſtitutæ in pace, amicitia, aut Neutralitate, cum republica illarum provinciarum Vnitarum.

II. Neque poterunt turbari aut inquietari in eadem libertate à navibus, aut ſubditis regis Hiſpanici ex occaſione cujuſcunque hoſtilitatis, quæ incidat aut, in poſterum incidere queat inter dominum regem & ſupradicta regna, Status ac provincias, aut aliquam earum, quæ perſtant in amicitia aut Neutralitate cum iiſdem dominis Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum.

III. Idque intelligetur quoad Galliam de omni genere mercium & rerum venalium, quæ tranſportabantur antequam bellum inter ipſam & Hiſpaniam exarſiſſet.

IV. Eo nihilominus ſenſu ut ſubditi provinciarum Vnitarum abſtineant invehere merces, quæ provenientex

Stati-

Statibus Domini regis Hiſpanici, & adverſus ipſum ſtatusque ipſius intentari.

V In Cætera regna, Status & provincias, quę ſunt in Amicitia aut Neutralitate cum iisdem provinciis unitis tametſi inveniantur bello implicitæ cum Domino rege non poterunt invehi merces vetitæ aut militares; & ut rectius hæc impediantur, iidem Domini Ordines Generales faciunt inhibitiones clariſſimas per campita & Edicta.

VI. Præterea, ut eo rectius perveniantur lites, quæ ſuborriri queant, de mercium vetitarum definitione, declaratum eſt concluſum, eo nomine cenſenda omnia genera fiſtularum ignivomarum, cum omnimodo apparatu, veluti tormenta ſclopeſta mortalia, crepitacula, folles, globi prægnantes farcimina circuli, piccata, ſuſtentacula, furcillæ, cingula, pulveres intrati, fomites, ſalpetræ, globi.

Intelligentur eo nomine itidem mercium vetitarum & ſingularium, quæcunque alia arma, veluti ſariſſæ, gladii, caſſides, capitalia, veſtes ferreæ, ſecures, jacula & quæcunque iſtum uſum præſtant, Prohibetur præterea ſub eodem nomine vectura copiarum militarium, equorum, phalerarum, manualium fuſiones, Zonæ & quæcunque fiunt ac formantur in uſus belli quoſcunque.

VII. Vt pari modo evitetur omne genus altercationis & contentionis, conventum eſt, ut ſub illo nomine mercium vetitarum ac ſingularium non comprehendantur frumenta, farra alia ve grana & legumina, ſal, vinum, oleum, neque verò generaliter, quicquid cenſetur alimentum & ſuſtentatio vitæ, quæ omnia manebunt libera, quemadmodum quævis aliæ merces in articulo ſuperiori non comprehenſæ, cum earundem exportatio permittatur etiam in locis hoſtilibus, præter loca & oppida obſeſſa, circumcluſa aut infeſtata,

VIII. Vt autem impediantur merces illę vetitæ & ſingulares, quemadmodum ſuperius definiuntur & circumſcribuntur per articulos proximè præcedentes ne ad hoſtes domini regis Hiſpanici perveniant; & ut eosque

prę

tionis ad reſtituendum, cedendum, dandum, faciendum aut aliud quid præſtandum obſtricti ſunt, teneantur ſtatim poſt promulgata Cæſarea Edicta, & factam reſtituendi notificationem, ſine omni tergiverſatione vel oppoſitione clauſulę ſalvatorię, ſive generalis, ſive ſpecialis alicuius ſupra in Amneſtia poſitę, aut quacunque alia exceptione, itemque ſine noxa aliqua, omnia, ad quę obligantur, reſtituere, cedere, dare, facere, & pręſtare.

Nec Directorum & præfectorum Circularis militiæ aut Commiſſariorum executioni quiſquam ſive Status ſive miles, præſertim præſidiarius, ſive quilibet alius ſeſe opponat, ſed potius Executoribus aſſiſtant; liberumque ſit dictis Executoribus contra eos, qui executionem quovis modo impedire conantur, ſuis vel etiam reſtituendorum viribus uti.

Deinde omnes & ſinguli utriusque partis Captivi ſine diſcrimine Sagi vel Togæ, eo modo, quo inter Exercituum Duces, cum Cæſareę Maieſtatis approbatione conventum eſt, vel adhuc convenietur, liberi dimittantur.

LV. Reſtitutione ex capite Amneſtiæ & Gravaminum facta libertatis captivis & ratihabitionibus commutatis omnia utriuſque partis militaria præſidia, ſive Imperij, eiuſque ſociorum & fœderatorum, ſive regis Chriſtianiſſimi & Landgraviæ Haſſiæ, eorumque, fœderatorum & adhærentium, aliove quocunque nomine impoſita fuerint, ex Civitatibus Imperij, omnibus aliis locis reſtituendis ſine exceptionibus, mora, damno & noxa, pari paſſu educantur.

Loca ipſa, Civitates, Urbes, oppida, arces, caſtella, Fortalitia, tam per Regnum Bohemiæ, aliasque terras Imperatoris, Domuſque Auſtriacæ hæreditarias, quam cæteros Imperii Circulos à patribus belligerantium ſupradictis occupata, & retenta, vel per armiſtitij unius vel alterius partis, vel quemcunque alium modum conceſſa ſunt prioribus & legitimis ſuis poſſeſſoribus & Domi-

nis,

nis, ſive mediati, ſive immediati Imperij Status ſint, tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, comprehenſa libera Imperii Nobilitate, abſque mora reſtituantur, liberæque eorum diſpoſitioni, ſive de jure & conſuetudine, ſive vigore præſentis transactionis competenti permittantur, non obſtantibus vllis donationibus, infeudationibus, conceſſionibus (niſi vltro & ſpontanea *S*tatus alicuius voluntate alicui factæ ſint vel fuerint) obligationibus, pro redimendis captivis, aut avertendis devaſtationibus incendiisque datis, aut aliis quibuscunque titulis, in priorum legitimorum *Dominorum*, poſſeſſorumve præjudicium acquiſitis, ceſſantibus etiam pactis & fœderibus, aut quibuscunque alijs exceptionibus, prædictæ reſtitutioni adverſantibus, quæ omnia pro nullis haberi debent.

Salvis tamen iis, quæ & quatenus in præcedentibus articulis circa ſatisfactionem ſacræ maieſtatis Chriſtianiſſimæ, ut & quibusdam Imperii Electoribus & principibus factis conceſſionibus, & æquiualentibus compenſationibus aliter excepta & diſpoſita ſunt, nec mentio regis Catholici & nominatio Ducis Lotharingiæ in inſtrumento Cæſareo-*S*uedico facta, minus prædicatum Landgravij Alſatiæ Imperatori attributum, Chriſtianiſſimo regi vllum præiudicium afferant nec ea, quæ circa ſatisfactionem militiæ Suedicæ Conventa ſunt, vllum, reſpectu ſuæ Maieſtatis ſortiantur effectum.

Atque hæc reſtitutio locorum occupatorum, tam à Cæſarea Maieſtate, quam à rege Chriſtianiſſimo, & vtriusque ſociis, fæderatis & Adhærentibus, fiat reciprocè & bona fide.

Reſtituantur etiam Archiva, & Documenta literaria, aliaque mobilia, & tormenta bellica, quæ in dictis locis tempore occupationis reperta ſunt & adhuc ibi ſalva reperiuntur. Quæ verò poſt occupationem aliunde eò invecta ſunt, ſive in prælijs capta, ſive ad vſum & cuſtodiam eò per occupantes illata fuerunt, vna cum

annexis, vt & bellico apparatu, iiſdem quoque ſecum exportare & avehere liceat.

LV. Teneantur ſubditi cuiusque loci, decedentibus præſidiis & militibus, Currus, equos, & naves, cum neceſſario victu, pro omnibus neceſſariis avehendis ad loca in imperio deſtinata abſque pretio ſubminiſtrare, quos Currus, equos & naves reſtituere debet præfecti præſidiorum militumque hoc modo diſcedentium, ſine dolo & fraude. Liberent etiam Statuum ſubditi ſe invicem abhoc onere vecturæ, de vno territorio in aliud, donec ad loca in imperio deſtinata pervenerint, nec præſidiorum, aut alij militiæ præfectis aut officialibus liceat ſubditos, eorumque currus, equos, naves & ſimilia eorum vſibus commodata, omnia vel ſingula, extra Dominorum horum, multò minus Imperij fines ſecum trahere, eoque nomine obſidibus cavere teneantur.

Reddita verò, ſive maritima, ſive limitanea, ſive mediterranea fuerint dicta loca, ab vlterioribus omnibus durantibus hiſce bellorum motibus introductis præſidiis perpetuo poſt hac libera ſunto; & Dominorum ſuorum [ſalvo de cætero cuiusque iure] liberæ diſpoſitioni relinquantur.

LVI Nulli autem Civitati, vel nunc, vel in futurum, vllo præiudicio damnove cedat, quod ab alterutra parte belligerentium occupata, infeſſa fuerat, ſed omnes & ſingulę cum omnibus & ſingulis Civibus & incolis tam vniverſalis Amneſtiæ, quā cœteris huius pacificationis beneficiis gaudeant, iiſque de cetero omnia ſua jura & privilegia in ſacris & profanis, quæ ante hos motus habuerunt, ſarta tectaque maneant, ſalvis tamen juribus ſuperioritatis cum inde dependentibus, pro ſingulis quarumcunque Dominis.

LVII. Denique omnium belligerentium in Imperio partium Copiæ & Exercitus dimittantur & exauctorentur eo tantum numero in ſuos cuiuſque proprios Status traducto, quem quæque pars pro ſua ſecuritate judicaverit neceſſarium.

LVIII.

LVIII. Pacem hoc modo concluſam promittunt Cæſarei & regij, Ordinumque Imperii legati & Plenipotentiarij, reſpective ab Imperatore, & Chriſtianiſſimo rege, ſacrique Imperii Romani Electoribus, Principibus & Statibus, ad formam hic mutuò placitam ratihabitum iri, ſeſeque infallibiliter præſtituros, ut ſolennia Ratihabitionum inſtrumenta intra ſpatium octo ſeptimanarum, à die ſubſcriptionis computandarum Monaſterii præſententur, & reciprocè riteque commutentur.

LIX. Pro majori etiam horum omnium & ſingulorum pactorum firmitudine & ſecuritate ſit hæc tranſactio perpetua Lex, & Pragmatica Imperii Sanctio, in poſterum æquè ac aliæ leges & conſtitutiones fundamentales Imperii, nominatim proximo Imperii Receſſui, ipſique Capitulationi Cæſareæ inſerenda, obligans non minus abſentes, quam præſentes, Eccleſiaſticos æquè ac Politicos, ſive ſtatus ſint Imperii, ſive non, eaque tam Cæſareis, procerumque Conſiliarijs & Officialibus quam Tribunalium omnium Judicibus & Aſſeſſoribus tanquam regula, quam perpetuò ſequantur, præſcripta.

LX. Contra hanc tranſactionem, ullumve ejus articulum aut clauſulam, nulla jura Canonica vel Civilia, communia vel ſpecialia Conſiliorum decreta, privilegia, indulta, Edicta, commiſſiones, Inhibitiones Mandata Decreta, Reſcripta, Litiſpendentiæ, quocunque tempore latæ ſententiæ, res judicatæ, Capitulationes Cæſareæ, & aliæ Religioſorum Ordinum regulæ aut Exemptiones, ſive præteriti, ſive futuri temporis, proteſtationes, Contradictiones, appellationes, inveſtituræ tranſactiones, juramenta, renunciationes, pacta ſeu dedititia, ſeu alia, multo minus Edictum anni 1629. vel tranſactio Pragenſis, cum ſuis appendicibus, aut Concordata cum Pontificibus, aut interimiſtica anno 1548. ullave alia Statuta, ſive Politica, ſive Eccleſiaſtica Decreta, diſpenſationes, abſolutiones, vel ullæ aliæ quocunque nomine aut prætextu excogitari poterunt, exceptiones unquam allegentur, audiantur, aut admittantur nec uſpiam

contra hanc tranſactionem in petitorio, aut poſſeſſorio, ſeu inhibitorij ſeu alii proceſſus vel commiſſiões unquam decernantur.

LXI. Qui verò huic tranſactioni vel paci publicæ, côſilio vel ope contravenerit, vel executioni aut reſtitutioni repugnaverit, vel etiā legitimo modo ſupra convento, & ſine exceſſu facta reſtitutione, ſine legitima cauſæ cognitione, & ordinariâ Iuris executione reſtitutum de novo gravare tentaverit, ſive Clericus, ſive Laicus fuerit, pænam fractæ pacis ipſo jure & facto incurrat, contraque eum juxta Conſtitutiones Imperij reſtitutio & præſtatio cum pleno effectu decernatur & demandetur.

Pax verò concluſa nihilominus in ſuo robore permaneat, teneanturque omnes hujus tranſactionis conſortes univerſas & ſingulas hujus pacis leges contra quemcunque ſine religionis diſtinctione tueri & protegere; & ſiquidem eorum à quocunque violari contigerit, læſus lædentem, imprimis quidem à via facti dehortetur, cauſâ ipsâ vel amicabili compoſitioni, vel juris diſceptationi ſubmiſſa.

Verum tamen ſi neutro horum modorum intra ſpatium trium Annorum terminetur controverſia, teneantur omnes & ſinguli hujus tranſactionis conſortes, junctis cum parte læſa conſiliis viribusque arma ſumere ad repellendam injuriam, à paſſo moniti, quod nec amicitiæ, nec juris via locum invenerit, ſalva tamen de cætero unicujusque Iuriſdictione, juſtitiæq; juxta cujuſque Principis aut Status leges & Conſtitutiones competenti adminiſtratione.

Et nulli omnino Statuum Imperii liceat jus ſuum vi vel armis perſequi, ſed ſi quid controverſiæ, ſive jam exortum ſit, ſive poſthac inciderit, unuſquiſque jure experiatur; ſecus faciens, reus, ſit fractę pacis. Quæ verò Iudicis ſententia definita fuerint, ſine diſcrimine Statuum, executioni mandentur, prout Imperij leges de exequendis ſententiis conſtituunt,

LXII. Vt etiam pax publica tantò melius conſervari poſſit, redintegrentur Circuli, & ſtatim ac undecunque turbarum vel motuum aliqua initia apparent obſerventu ea, quæ in Conſtitutionibus imperii de pacis publicæ executione & conſervatione diſpoſita ſunt.

Quoties autem milites quavis occaſione aut quocunq; tempore per alio um territoria aut fines aliquis ducere velit, tranſitus hujusmodi inſtituatur, ejus, ad quem tranſeuntes milites pertinent, ſumptu, atque adeò ſine maleficio, damno & noxa eorum, quorum per territoria ducentur, ac denique omninò obſerventur, quæ de conſervatione pacis publicæ Imperii Conſtitutionis decernunt & ordinant.

LXIII. Sub hoc præſenti pacis tractatu comprehendantur illi, qui ante permutationem ratificationis, vel intra ſex menſes poſtea ab unâ alteraque parte ex communi conſenſu nominabuntur, interim tamen utriuſque placito comprehenditur Reſpublica veneta, uti mediatrix hujus Tractatus Ducibus quoque Sabaudiæ & Mutinæ, quod pro rege Chriſtianiſſimo in Italia bellum geſſerant, & etiam nunc gerant, nullum unquam afferat præjudicium.

In quorum omnium & ſingulorum fidem, majuſque robur, tam Cæſarei, quam regii Legati, nomine verò omnium Electorum, Principum ac Statuum Imperii ad hunc actum ſpecialiter ab ipſo (vigore concluſi die 13. Octobris Anni infra mentionati facti, & ipſa die ſubſcriptionis ſubſigi lo Cancellariæ Moguntinæ, legato Galliæ extraditi) Deputati nimirum Electoralis Moguntinus, dominus *Nicolaus* Georgius de Reigersberg, Eques, Cancellarius, Electoralis Bavaricus, dominus Iohannes, Adolphus Krebs, conſiliarius intimus. Electoralis] Brandenburgicus, Dominus Iohannes Comes in Sain & VVittgenſtain Dominus in Hamburg & Vallendas, Conſiliarius intimus. Nomine Domus Auſtriacæ, Dominus Georgius Vlricus, Comes à VVolkenſtein, Conſiliarius Cæſareo Auli-

cus Dominus Cornelius Gobelius Epiſcopi Bambergenſis Conſiliarius Dominus Sebaſtianus VVilhelmus Meel, Epiſcopi Herbipolenſis Conſiliarius intimus. Dominus Iohannes Erneſtus, Ducis Bavariæ Conſiliarius Aulicus, Dominus VVolfgangus Conradus à Thumbshirn, conſiliarius Aulicus, Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis. Dominus Auguſtus Carpzovius, Conſiliarius Saxonico-Altenburgenſis & Coburgenſis. Dominus Iohannes Fromhold. Domus Brandenburgicæ Culmbacenſis & Onolzbacenſis Conſiliarius intimus. Dominus Henricus Langenbeck Iuriſconſultus, Dominus Brunſvico-Luneburgicæ, lineæ Cellenſis conſiliarius intimus. Dominus Iacobus Lampadius Iuriſconſultus, Lineæ Calenbergenſis conſiliarius intimus &c. procancellarius.

Nomine Comitum, Scamni VVetteravienſis, Dominus Mattheus VVeſembecius Iuriſconſultus & Conſiliarius. Nomine utriuſque Scamni, Dominus Marcus Otto, Argentoratenſis: Dominus Iohannes Iacobus VVolff Ratisbonenſis; Dominus David Gloxinius Lubecenſis, & Dominus Iacobus Chriſtophorus Kreſs à Kreſſenſtain, Norimbergenſis Reipublicæ reſpectivè ſyndici, Senatores; Conſiliarii & Advocati, præſens pacis Inſtrumentum, manibus ſigillisque proprijs muniverunt ac firmarunt, dictique ordinum deputatis principalium ſuorum ratificationes formula conventa, termino ſupra conſtituto, ſeſe extradituros polliciti ſunt, reliquis Statuum Plenipotentiariis liberum relinquendo, velint an nolint nomina ſua ſubſignare ſuorumque principalium ratihabitiones acceſſere.

Sed hoc pacto atque lege, ut ſubſcriptione jam nominatorum Deputatorum reliqui Status omnes & ſinguli qui ſubſcriptione & ratihabitione ſuperſedent, tam firmiter ad obſervantiam, & manutenentiam eorum, quę in hoc pacificationis inſtrumento continentur, obligati ſint, ac ſi ab ipſis ſubſcriptio facrit facta & exhibita ratificatio; nec ulla à directorio Imperii Romani contra ſubſcriptionem à memoratis deputatis factam recipiatur aut valeat vel proteſtatio, vel Contradictio.

Acta ſunt hæc Monaſterii VVeſtphalorum, die 24. Menſis Octobris, Anno milleſimo, ſexcenteſimo, Quadrageſimo octavo.

CAPVT LXXV.

Tractatus marinus, factus, concluſus & abſolutus Haga Comitis, die, 17. menſis Decembris, anno 1650. inter Meſſirem Anthonium Brun, legatum ordinarium Domini regis Hiſpaniæ ex una, & ex altera parte, inter Deputatos Dominorum Ordinum Generalium ex Provinciis Vnitis Belgij.

QUemadmodum à concluſione pacis Monaſterienſis inter dominos, regem utpote Hiſpaniæ, & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio factæ, nonnullę lites et diſputationes ſubortæ ſunt, de vero ſenſu articuli ſeparatim concluſi, quæ o die menſis Februarii, anno 1648. in eadem urbe, quantum attinet navigationem, commercium, ſecuritatem, libertatem, et facilitatem illius,

Atque ijdem Domini rex nempe et ordines Generales conſultum putaverint, inducere aliquod lumē et explicationem, ut præveniāt quibuſcunque occaſionibus querulandi; àdeòque magis ac magis conſtringant bonam concordiam interſemetipſos et ſubditos ſuos, reciprocè per ſinceram et perfectam abſolutionem illius tractatus pacifici in omnibus et ſingulis articulis ſuis, principaliter in illo puncto tantæ utilitatis et momenti.

In eum finem idem Dominus rex commiſit ex ſua parte Meſſirem Anthonium Brun, equitem conſiliarium ſuę Majeſtatis in ſuo Conſilio ſecretiore, et ſupremum conſiliarium rerum Bellicarum & Burgundicarum, apud ſuam perſonam, Plenipotentiarium ſuum ad tractatus pacis Generalis, & legatum ſuum ordinarium ad præfatos dominos Ordines Generales.

Statibus Domini regis Hiſpanici, & adverſus ipſum ſtatusque ipſius intentari.

V In Cætera regna, Status & provincias, quę ſunt in Amicitia aut Neutralitate cum iisdem provinciis unitis tamerſi inveniantur bello implicitæ cum Domino rege non poterunt invehi merces veritæ aut militares; & ut rectius hæc impediantur, iidem Domini Ordines Generales faciunt inhibitiones clariſſimas per campita & Edicta.

VI. Præterea, ut eo rectius perveniantur lites, quæ ſuboriri queant, de mercium vetitarum definitione, declaratum eſt concluſum, eo nomine cenſenda omnia genera fiſtularum ignivomarum, cum omnimodo apparatu, veluti tormenta ſclopeſta mortalia, crepitacula, folles, globi prægnantes farcimina circuli, piccata, ſuſtentacula, furcillæ, cingula, pulveres intrati, fomites, ſalpetræ, globi.

Intelligentur eo nomine itidem mercium vetitarum & ſingularium, quæcunque alia arma, veluti ſariſſæ, gladii, caſſides, capitalia, veſtes ferreæ, ſecures, jacula & quæcunque iſtum uſum præſtant, Prohibetur præterea ſub eodem nomine vectura copiarum militarium, equorum, phalerarum, manualium fuſiones, Zonæ & quæcunque fiunt ac formantur in uſus belli quoſcunque.

VII. Vt pari modo evitetur omne genus altercationis & contentionis, conventum eſt, ut ſub illo nomine mercium vetitarum ac ſingularium non comprehendantur frumenta, farra alia ve grana & legumina, ſal, vinum, oleum, neque verò generaliter, quicquid cenſetur alimentum & ſuſtentatio vitæ; quæ omnia manebunt libera, quemadmodum quævis aliæ merces in articulo ſuperiori non comprehenſæ, cum earundem exportatio permittatur etiam in locis hoſtilibus, præter loca & oppida obſeſſa, circumcluſa aut infeſtata,

VIII. Vt autem impediantur merces illę vetitæ & ſingulares, quemadmodum ſuperius definiuntur & circumſcribuntur per articulos proximè præcedentes ne ad hoſtes domini regis Hiſpanici perveniant; & ut eosque

pre

prætextu impediendi, libertas atque ſecuritas navigationis & negotiationis ne retardetur, conventum eſt, ut Naves cum mercibus ſubditorum & incolarum ex illis Provinciis Unitis, ubi ingreſſæ fuerint in aliquem portum domini regis Hiſpanici, & cogitabunt inde tranſire ad hoſtes; obligabunt ſolummodò producere & exhibere præfatis portuum Hiſpanicorum, aut aliis Statibus domini regis Hiſpanici, unde exibunt, literas principales & ſalvi conductus, quibus pateat navium vectura, per teſtimonium & ſignum ac ſigillum ordinarium, uti agnoſcatur à miniſtris thalaſſiarchatus in eo diſtrictu, ubi primum prodire, cum declaratione loci deſignati; omnia juxta formam ordinariam & ſolitam poſt quam exhibitionem ſalvi conductus in forma debita non poterunt vexari, aut poſtulari, attineri aut retardari in ſuo itineris curſu, ſub quocunque demum prætextu.

IX. Eadem itidem naves ſubditorum & incolarum ex provinciis Unitis, ſi altum ſubeant, aut ad littus aliquod deſcendant, nullo portus deſiderio, aut ingreſſe nolint exponere & merces diſtrahere, non tenebuntur rationes aperire ſuæ vecturæ, niſi ſuſpicione laborent de mercibus vetitis ad hoſtes domini regis Hiſpanici transferendis, uti hic ſuperius dictum fuit.

X. Itaque ſub caſu ſuſpicionis apparentis iidem ſubditi & incolæ provinciarum unitarum tenebantur exhibere portubus ſalvum ſuum Conductum, in ea, quæ ſuperius eſt definita, forma.

XI. Quod ſi ad littus deſcenderint, aut in alto obviam veniant navibus domini regis, aut curſores particulares ſubditos ipſius, eædem naves ſ, ut evitetur omnis confuſio, diſtabunt ad ictum majoris tormenti à continente, mitteutque celocem aut cymbam regii ad ſubditos & incolas provinciarum Unitarum, quorum duo vel tres duntaxat aſcendent & inſpicient ſalvum conductum in manibus Nauclerii ex provinciis Unitis, in forma per articulos ſuperiores definita, præter literas marinas, ad illum, qui inferius adnectetur, modum ſcriptas.

Inde planum fuerit non ſolum de vectura judicare, ſed

ſed etiam de domicilio & habitatione in provinciis vnitis, & de nomine tum Naucleri, tum navis, vt ex hiſce duabus rationibus conſtare queat, an merces vetitæ vehantur, quin potius vt abunde appareat de qualitate navis, quemadmodum & de Nauclero authero illius; habebitur autem plena fides illi ſalvo conductui & literis, marinis eò magis, quod tum ex parte Domini regis Hiſpanici tum ex parte illorum Dominorum Ordinum Generalium addentur antiſigna, ad majorem præſtandum valorē & omne corruptionis periculum evitandum.

XII. Quod ſi in ijſdem navibus ſubditorum ex provinciis vnitis inveniantur per viam ſupperiorem, merces aliquæ vti ſuperius deſcribuntur vetitæ & ſingulares, exonerabuntur, & in indicem adeòque fiſcum redigentur coram Judicibus thalaſſiarchatus aut aliis competentibus, nave ipſa & cæteris mercibus de bonis liberis ac permiſſis, quæ in eadem navi invenientur, intactis & à jure fiſci immunibus.

XIII. Præterea etiam conſtitutum eſt, & conventum, vt quicquid ſubditi & incolæ provinciarum Vnitarum in navem impoſuerint erga Dominum regem Hiſpanicum hoſtilem, tametſi merces vetitæ & ſingulares non ſint, fiſcus vtique corripiet omnia, ſine exceptione, aut determinatione.

XIV. Sed ex altera parte liberum fuerit, quicquid invenietur in navibus, quæ ad ſubditos dominorum Ordinum Generalium ſpectant, tametſi vectura, aut pars illius ſpectet ad hoſtes Domini regis Hiſpanici, præter merces vetitas, quarum ratio conſtabit ex articulis præcedentibus.

XV. Subditi præfati Domini regis Hiſpanici idem jus reciprocè & eaſdem libertates habebunt in ſuis navigationibus erga eoſdem Dominos ordines Generales Provinciarum Vnitarum, quas ipſorum ſubditi habent erga Dominum regem Hiſpaniæ eo ſenſu, vt reciprocatio & æqualitas vbique conſtet vtrobique, etiamſi idem Dominus rex Hiſpaniæ poſtmodum ineat amicitiam & Neutralitatem cum regibus aliquibus, Principibus aut Statibus, qui hoſtilitatem adverſus eaſdem provincias

Unitas

Vnitas exercere poſſent, adeo vtræque partes reciprocè vtantur ijsdem conditionibus, & reſtrictionibus, vt ſdc ſcribuntur in articulis ſuperioribus.

XVI. Præſens autem Tractatus præſtabit lumen & explicationem articulo particulatim concluſo Monaſterij, die 4. februarij, anno 1648. adeò vt eidem nihil derogetur, præter id vnum, vbi præſens explicatio invenietur tranſire tenorem illius articuli.

XVII. Præſens Tractatus ejuſdem vigoris & temporis erit, ac ſi inſertus eſſet in tractatum Originalem pacis, inter eoſdem Dominos, regem ſcilicet & Ordines Generales initæ, cum hac tamen exceptione, vt ſi lapſu temporis percipiantur aliquæ fraudes aut incommoda in commercio & navigatione, quibus non ſatis cautum fuerit & conſultum, aliæ tales cautelæ poſſint adhiberi, quæ judicabuntur vtrinque convenire, hoc vtique tractatu interea vim & robur ſuum obtinente.

XVIII. Denique præſens hic Tractatus gratus habebitur & confirmabitur per eoſdem Dominos, regem ſcilicet Hiſpaniæ & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio intra quatuor menſes, ab hoc ipſo die.

Sequitur formula literarum marinarum.

Sereniſſimis, Illuſtriſſimis, illuſtribus, Potentiſſimis, potentibus, nobiliſſimis, nobilibus, honoratis & prudentibus Dominis, Imperatoribus, regibus, rebus publicis, Principibus, Ducibus, Comitibus, Baronibus Dominis, Conſulibus, Scabinis, Conſiliariis, Judicibus, præfectis Juſtitiariis, & rectoribus omnium omnino celebrium Vrbium & locorum, tum Eccleſiaſticis, tum ſecularibus, quicunque præſentes haſce literas videbunt, aut legi intelligent.

Nos conſules & rectores vrbis . . . . notum facimus, ... dominum navis. . . . comparuiſſe coram nobis, & declaraſſe jureiurando, navem illam, quæ nuncupatur . . . . ferentem præter propter . . . . taſtas ſeu dolia, cujus

Jus ipſius jam eſt Dominus, pertinere ad incolas Provinciarum Vnitarum, ita vt ſalutem à Deo ſoſpitatore ſperet.

Quemadmodum verò lubentius animis videremus eundem Dominum navis adjutum in rebus æquiſſimis ita à vobis omnibus generatim & particulatim poſcimus, vbicunque locorum Dominus idem cum nave & mercibus appulerit vt ipſum beningnè excipiatis & debitè habeatis, permittatisque juxta jura ſolita vectigalium & ſumtuum ipſum intra, per & circa veſtros portus, fluvios & Dominia, navigare, tranſire, frequentare & negotiari, idque pro ipſius lubitu & commodo, ad maiorem noſtram gratitudinem.

In cuius rei teſtimonium fecimus apponi ſigillum noſtræ urbis.

Sequitur copia illius poteſtatis, quam Meſſires Anthonius Brun, legatus ordinarius, accepit à domino ſuo, rege Hiſpaniæ.

REX.

Anthonius Brun ex Senatoribus meis ſummis Flandriæ, & legatus meus in Hollandiam, cum literis tuis ex 27. May proximè elapſi, miſiſti mihi copiam illius tractatus qui agitabatur cum provinciis Unitis de navigatione & negotiatione: ad quas tibi reſponderi feci, te brevi habiturum inſtituti mei indicem.

Nunc igitur viſum eſt tibi dicere, me gratum habere, quemadmodum nunc favo, vt eundem tractatum abſolvas, quem paratus ſum ratificare. Hinc expedit quemadmodum id tibi in mandatis do) vt hanc meam mentem continuò indices Ordinibus Generalibus, benevolentiamque mei conſenſus, quodque mandaverim Domino Johanni filio meo,

cæte-

cæterisque militiæ meæ ſummis ducibus (etiam ante concluſionem & ratificationem illius tractatus) vt ſeſe præſtent conformes illi tractatui, cum hęc ſit mea voluntas, vt commercium augeatur.

Ad eo vt conſequantur omnia momenta concordię; itidem juſſi, vt reſtituantur omnia, quęcunque capta fuëre à pace, adverſus poſtremum tractatum. Id autem tu ſignificabis interceſſatis, vt poſtulent eandem reſtitutionem, hac addita appendice, ſi compertum hic eſſet, tametſi à poſtulatione ſuperſederent, nihilominus ſatisfactum iri. Tu autem certiorem me facies de omnibus quę ſecundum hanc ſeriem fient, juxta curam tuam ſolitam.

Madriti, die 18. Augusti, anno 1650.

principaliter ſignatum erat.

EGO REX.

& anti ſignatum.

HIERONIMUS DE TURRE.

Sequitur tenor illius poteſtatis, quam Domini Ordines Generales dedère Deputatis:

Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, omnibus pręſentes haſce literas viſuris Salutem.

Poſteaquam pleniſſimè ſuam nobis comprobarûnt induſtriam, fidelitatem, dignitatem & diligentiam Rutgerus Huygens, Eques; Franciſcus Bannink. Kock eques Dominus Purmerlandi & Ilpendami, Conſul & conſiliarius Vrbis Amſtelrodami; Cornelius Ripperſe, Conſul regens vrbis Hoornę, in Friſia occidentiali, Iacobus Veth,

Veth, Conſiliarius & Sripendiarius Middelburgi in Sælandia, Gysbertus van Hoolk, exconſul vrbis Ultrajectis Ioachimus Andreè primus exconſul Curiæ Provincialis in Friſia; Johannes van der Beeke, in Doornick & Krytenburg Conſul vrbis Daventriæ, Adrianus Kland van Stedum, dominus Nitterſumi Deputati ex corpore noſtri Conventus.

Hinc perſonas ipſorum legimus, vt ex noſtra parte, tanquam noſtri Commiſſarii agant res graviſſimas de commercio & negotiatione marina, inter ſubditos Regis Hiſpanici, & illos noſtræ Reipublicæ; & vt expeditius negotio defungantur, quod in ſeſe receperunt, opus habent inſtrui à nobis plenâ poteſtate, potentia, authoritate, commiſſione & mandato ſpeciali.

Ea propter nos eis damus ex virtute præſentium literarum plenam poteſtatem agendi, conveniendi & concludendi cum Meſſire Anthonio Brun, legato ordinario Maieſtatis Hiſpanicæ apud nos, articulos neceſſarios, qui fuerunt exhibiti in noſtro Conventu de navigatione, negotiatione & commercio, vt de omnibus faciant & inſtrumenta, tabulas, contractus ac promiſſa in bonâ & debita forma conficiant.

Vt denique faciant generaliter in omnibus ſuperioribus, quicquid nos faceremus, aut facere poſſemus, ipſimet eſſemus, tametſi res requirat mandatum ſpecialius, quam in hiſce literis continetur. Promittimus autem, nos ſincerè & bona fide habituros gratum, firmum & ſtabile in perpetuum, quicquid per noſtros Deputatos factum fuerit, procuratum, promiſſum conventum & transactum in hoc negotio, nos obſervaturos, curaturos obſervari, ad impleturos & inviolabiliter cuſtodituros, nihil commiſſuros in contrarium, directè aut indirectè, quacunque ratione aut modo, ſed omne illud ratificaturos, ſi opus ſit tabulas & inſtrumenta confecturos in optimâ formâ, qua fieri poſſit, ad mentem & integram ſatisfactionem ſuę Maieſtatis,

 Fa-

Factum Hagæ Comitis in noſtro Conventu, die 7. Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo, ſub noſtro maiori ſigillo ſigno & ſignaturà noſtri Actuarij.

Erat ſignatum

B. J. MULERT Vt.

Scriptum erat in replicae

Ex mandato præfatorum Dominorum Ordinum Generalium.

Signatum per abſentiam Actuarij

J. SPRONSSEN.

In cuius rei fidem nos, legatus & Deputati ſuperius nominati, ex virtute noſtrarum reſpectivè poteſtatum, ſignavimus præſentes haſce literas, ſignis noſtris ordinariis, & fecimus apponi noſtra inſignia.

Hagæ Comitis, in Hollandia, die 17. Decembris, anno 1650.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

L. S. A. BRUN.
L. S. R. HUYGENS.
L. S. F. BANNINCUS KOCK.
L. S. CORN. RIPPERGE.
L. S. JACOB VETH.
L. S. G. HOOLK.
L. S. IO. ANDRE.
L. S. IOAN VAN DER BEEK.
L. S. ADRIAN KLANDT.

Samm

Summa Capitum & Pactorum.

I.

PActa matrimonialia inter Chriſtianiſſimum Galliæ Navarræque Regem Henricum IV. & Sereniſſimam Principem Mariam Medicaam, filiam Sereniſſimi Principis Franciſci, Magni per luſciam Ducis, Anno 1600, 15, Apr. 159

2. Pacta matrimonialia inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, & Infantem Dominam Annam Auſtriacam, principem Hiſpaniæ, anno 1612, die 20. Aug. 164.

3. Pacta Matritiana in negotio Vallis Tolinæ, die 25. April. anno 1621. 175.

4. Pacta Monſoniana ad pacificanda negotia Rhetorum, & Vallis Telinæ, 5. Martii anno 1626. 182

5 Declaratio Regis Chriſtianiſſimi; quâ explicantur aliqui articuli transactionis Mõſanianæ, facta in caſtris ad Rupellam, die 6. Iunij 1628. 194

6, Tranſactio Ligæ ineundæ inter Pontificem Maximum, Regem Galliæ, Ducem Sabaudiæ, Venetos & Mantuanum: facta 8. Martij 1629. approbata à Duce Sabaudiæ. 20. Martij 1629. 200

7. Articuli pacis inter duas Coronas, Galliæ & Angliæ, anno 1629, 24. Aprilis. 204

8. Pacta inter Regem Hiſpaniæ, & Ducem Rohanium, nomine per duellium Gallorum, inita Madriti in Hiſpania, 13. May, anno 1629. 206

9. Transactio inita Hagæ Comitis abs Legato Galliæ, 17. Iunij 1630. 212

10. Transactio Ratisbonenſis de Ducatu Mantuano, & Marchionatu Monferratenſi, facta 13. Octobris anno 1930. 216

11. Pacta confœderationis & ſocietatis quinquennalis inter Ludovicum XIII, Regem Galliæ, & Guſtavum II. Regem Sueciæ, inita pro reſtitutione Principum & Statuum per

BIBLIOTECA ... ROMA ... VITTORIO EMANUELE

Germaniam, Bernvvaldi in Neomarchiâ Brandenburgenſi, die decimo tertio Ianuarij, anno 1631. originaliter. 225

12. Tranſactio de pace Chieraſci in Pedemontio inita, inter Deputatos Cæſaris. & Regis Chriſtianiſſimi, ſuper diſſidiis Ducum Sabaudiæ & Mantuæ, anno 1631. die 6. Aprilis.

13. Tranſactio confœderationis & Societatis in octennium ſancita inter Regem Galliæ atque Navarræ; & Maximilianum, Electorem Bavariæ, ſignata ab eodem Electore Monachij, Octavo die Maij; anno 1631, originaliter. 239

14. Tranſactio inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, adeoque Carolum III. Ducem Lotharingiæ inita Vici, vltimo die Decembris, anno 1631. 242

15. Tranſactio Ludovici XIII. Regis Galliæ &c. cum Philippo Chriſtophoro, Archiepiſcopo Treverenſi, Electore & Epiſcopo Spirenſi: quâ Rex obligatur opitulari Electori adverſus oppreſſores, præterea curare vt deducantur ex Archiepiſcopatu & Epiſcopatu milites Regis Suecici Ehrenbretſteynij, Anno 1632. die 9. Aprilis. 247

16. Articuli tranſacti inter Cardinalem Richelium, Commiſſarium Deputatum à Rege; & Villanum primum nobilem Camerarium & Iohanninum Secretarium intimum, Commiſſarios deputatos a Duce Lotharingiæ anno 1632. die 20. Iunij 251

17. Tranſactio inter Ludovicum XIII. & Victorem Amedeum Ducem Sabaudiæ, qua Dux cedit & transfert Regi proprietatem vrbis atq; caſtelli Pinieroliani, cum confirmatione tranſactionis Queraſcenſis in anno milleſimo ſexcenteſimo viceſimo primo die vltimo Martii, Taurini, quinto die Iulij, anno 1632. 256

18. Articuli tranſacti inter Sereniſſimum & Potentiſſimum principem, Ludovicum XIII. Chriſtianiſſimum Regem Galliæ & Navarræ, & Sereniſſimam ac Potentiſſimam Dominam Principem Chriſtinam, Reginam deſignatam, & Principem hæreditariam Suecorum, Gothorum, Vandalorum &c. 265

19. Tranſactio de pace inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ, &

liæ & Carolum III. *Ducem Lotharingiæ, in caſtris ad Nanceium, anno* 1633. *die* 6. *Sept. inita : cum articulis, qui transactioni acceſſerunt Charmeſii, eodem anno: die viceſimo Septembris.* 267

20. *Pacta Confœderationis & Societatis inter* Ludovicum XIII. *Regem Galliæ &c. & Principes Statusque Poteſtantes Circulorum ac provinciarum Electoralium, per Franconiam, Sueciam & tractum Rheni, inita Francofurti, ad Mœnum, anno* 1633. *die* 15. *Sept.* 275

21. *Ceſſio & translatio Ducatuum Lotharingiæ & Barri in Cardinalem Lotharingiæ, à fratre Duce Lotharingiæ facta Mirecurtii, die* 19. *Ianuarii, anno* 1634.

21. *Pacta Confœderationis & Societatis, inter Ludovicum* XIII. *Regem Galliæ & Navarræ, adeoque Ordines Generales Vnitarum Provinciarum per Belgium inita Hagæ Comitis, ann* 1634. *die* 16. *Aprilis:* 281

23. *Pacta Ducis Aurelianenſis cum Rege Hiſpaniæ, adeoq; articuli transacti inter Ducem Aurelianenſem ex una & Marchionem Aytonæ ex altera parte, nomine Maieſtatis Catholicæ die* 22. *May, anno* 1634. 294

24. *Transactio inter Regem Galliæ Ludovicum* XIII. *Coronam Sueciæ, & Ducem VVirtembergiæ, aliosque Germaniæ principes, inita Lutetiæ Pariſiorum, die* 1. Novembr. *anno* 1634. 296

43. *Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum* XIII: *Regem Galliæ & Navarræ, atque Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio contra Cæſarem Ferdinandum* II. *Archiducem Auſtriæ, Philippum IV. Regem Hiſpaniæ & complices; inita Lutetiæ Pariſiorum, die* 8. *Februarii anno* 1635. 303

26. *Epiſtola Regis ad Ducem Montis Baſonis, Parem & Magnum Venatorem Galliæ, Gubernatorem & Legatum generalem Regium apud pariſios, & per inſulam Franciæ, qua explicantur iuſtæ cauſæ, quibus Regia maieſtas adacta eſt bellum in Regem Hiſpaniæ decernere.* 322

36. *Transactio inter Ludovicum* XIII. *Regem Galliæ & Navarræ, & Vrbem imperialem Colmariæ, quam in ſuum patrocinium Rex ſuſcipit, inita Aveli, Calendis Auguſti. anno.* 1635. 333

28. *Tranſactio à parte Regis Ludovici* XIII. *cum Oxenſtierna, Cancellario Regni Sueciæ, qui negotiabatur pro Regina Sueciæ, & nomine eiuſdem; inita Compendij, anno* 1635. *die* 28. *Apr.* 336

29. *Tranſactio inter Regem Ludovicum* XIII. *& Ducem Bernhardum Vinarienſem, inita ad fanum Germani in Lao, die* 26 *Octobr anno* 1635. 338

30. *Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum* XIII. *Regem Galliæ & Navarræ; tum Chriſtinam, Reginam Sueciæ, adverſus Imperatorem Ferdinandum* II. *& Complices, pro libertate Germaniæ, inita VViſmariæ, an* 1636 *die* 20. *Martij.* 345

31. *Pacta Confœderationis inter Ludovicum* XIII. *Regem Galliæ & Navarræ, tum Guilielmum Landgravium Haſſiæ, inita Veſaliæ anno* 1636 *die* 21 *Octob.* 349

32. *Exempla plurimorum Imperatorum, & Regum ſub lege Dei, aliorumque principum, qui ut ſuperiores evaderent hoſtibus, populorum infidelium opera, utpote contrariorum legi ſuæ, & religioni, ſunt uſi.* 354.

33. *Tranſactio de ſubſidio duodecies centenis millibus librarum, quæ Rex dat Ordinibus Generalibus Provinciarum Unitarum, inita â Bulliono & Chavinio, Senatoribus Regis intimis, & Commiſſarijs ad hoc negotium, tum â Caſpare Voſbergio Equite aurato, Domino Iſcalariæ, Deputato ex parte provinciæ Selandicæ, in conventu Generali Ordinum & ad idem negotium â Conventu deputatus, die* 9. *Februarij anno* 1637. 358

34. *Conventa inter Ducem Bernhardum Vinarienſem, & Regem Galliæ Ludovicum* XIII. *&c. die* 17. *Aprilis anno* 1637 365

35. *Pacta Confœderationis & Societatis, inter Ludovicum* XIII *Regem Galliæ & Navarræ tum Chriſtinam Reginam Sueciæ adverſus Imperatorem Ferdinandum* III. *Domum Auſtriacam, & Complices; inita Hamburgi, anno* 1638. *die ſexto Martii.* 366

36. *Tranſactio inter Regem Ludovicum* XIII. *& Dominum Ducem Sabaudiæ, inita die* 13. *Iunij, anno* 1638. 370

37. Trans-

37. *Tranſactio de ſubſidio duodecies centenorum millium librarum, inter Regem Galliæ, & ordines Generales Provinciarum Vnitarum, confecta à Bullioreo Senatore ſecretiore, magno theſaurario Ordinum, & Secretario mandatorum Regiorum in hac cauſa, tum à Guilielmo Lierræo, Domino Oſtervici, Legato ſolenni Ordinum Generalium apud Regem.* 374

38. *Pacta Regis Ludovici XIII. cum Landgravia Haſſiæ inita die 22. Auguſti, anno 1639.* 380

39. *Articuli à Rege Ludovico XIII. indulti Directoribus exercitus Vinarienſis, proxime à Ducis Bernardi obitu, menſe Octobri, anno 1639.* 389

40 *Rationes, cur Domui Bavariæ non conſultum ſit, ut Alſatia & Briſacum Gallis cedant.* 392

41. *Colloquium Locatæ inſtitutum ex parte Iſpenani Pleſſaiq;, & Deputatorum ex Conſiſtorio Principatus Catalaunici, in quo conſtituerunt agere de Confœderatione inferius inſertà in eam formam, quæ conſequitur, die ultimo Martij, anno 1640.* 400

42. *Tranſactio Confœderationis & ſocietatis inter Ludovicũ XIII. Regem Galliæ & Navarræ, & inter Principatũ Catalauniæ inita die 15. Auguſti anno 1640.* 402

43. *Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, atque Chriſtinam, Regem Sueciæ, inita Hamburgi, anno 1641. die 30. Ianuarij,* 408

44. *Tranſactio facta inter Cardinalem Richelij pro Rege, & Ducem Lotharingiæ, Lutetiæ Pariſiorum, anno 1641. die 29. Martij.* 410

45. Pacta Confœderationis & Societatis inter Regem Ludovicum XIII: Galliæ, & Iohannem IV. Regem Luſitaniæ, inita Lutetiæ Pariſiorum, anno 1641. die 30 Iunij 416
46. Pacta Confœderationis & Societatis inter Ludovicum XIII. Regem Galliæ & Navarræ, tum Chriſtinam Reginam Sueciæ, inita Hamburgi, anno 1641. die 30. Iunij: 420
47. Admonitio ex mandato Regis, de inſtitutis Comitis Sueſſonii, Ducum Guiſiæ, Bullionei, Velettani, Subiſii & aliorum 423
48. Summa pactorum, quæ Iohannes IV. Rex Luſitaniæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio inivit, Hagæ Comitis in Hollandia, die 21. Ianuarij, anno 1641. & 18. Novembris. 426
49. Pacta & articuli inter Regem Luſitaniæ, & Celſos Potentesq; Dominos ordines Generales Provinciarum Vnitarum per Belgium. conſtituti ex parte ſocietatis, quæ negotiatur per Indias Occidentales 432.
50. Tranſactio inter Regem Ludovicum XIII. & Principem Monaconis, de patrocinio illius principatus ſuſcipiendo; inita die 8. Iulij, anno 1641. 439
51. Transactio inter Regem Ludovicum XIII. & Ducem Bullioneum, inita 5. Auguſti anno 1641. 443
52. Transactio inter Regem Ludovicum XIII. ab una, & Mauritium Cardinalem atque Thomam, principes Sabaudiæ, ab altera parte inita, Taurini, anno milleſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſexcenteſimo quadrageſimo ſecundo, die 14. Iunij, & 1. Iulij ſequentis. 447
53. Epiſtola Domini Auraici ad Regem. 451
54. Epiſtola Domini principis Auraici ad Dominum Cardinalem. 452
55. Epiſtola principis Auraicæ ad Regem: 453

Google

56. Epiſtola principis Auraicæ ad Dominum Cardinalem 454
57. Reſponſum Domini Cardinalis ad viduam Bullioneam. 455
58. Reſponſum Domini Cardinalis ad Ducem Bullioneam. 455
59. Reſponſum Domini Chavinii ad Dominam viduam Bullioneam. 456
60. Reſponſum Domini Chavinij ad Ducem Bullionæam. 466
61. Reſpponſum Domini Noyerii ad Dominam viduam Bullionæam. 457
62. Reſponſum Domini Noyerii ad Dominam, Ducem Bullionæam. 457
63. Deductio cauſæ pro Domino Duce Bullioneo inſtituta. 458
64. Epiſtola Regis ad Parlamentum, de marchinatione factioſa Domini Bullionei, Cincmarſii, & aliorum. 472
65. Altera reconciliatio Ducis Bullionei cum Rege, anno 1642. 475
66. Literæ aboliti criminis, Ducis Bullioneo datæ, anno 1642. m. Sept. 477
67. Poteſtas data Legatis Galliæ pro pace Generali, de iis, quæ agenda ſunt nomine Maieſtatis Chriſtianiſſimæ, cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio, ut perveniatur ad concluſionem pacis illius, firmitudinemque. Lutetiæ Pariſiorum, anno 1643. die 30. Septembris. 482
68. Pacta Confaederationis & Societatis inter Regem Ludovicum XIV. & Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, inita Hagæ Comitis anno 1644. Calendis Martij. 484

69. *Epiſtola ad provincias Vnitas.* 502

70. *Transactio regis Galliæ cum Ordinibus Generalibus Provinciarum Vnitarum in Belgio, quæ commercia maritima ſpectat, anno 1646.* 503

71. *Transactio inter Regem Ludovicum XIV Galliæ & Navarræ, Reginam Sueciæ, Dominam Ameliam Eliſabetham Adminiſtratricem Haſſiæ inferioris, ipſorum hæredes, ſucceſſores, Confœderatos & Adhærentes ex una, tum ex altera parte, inter Electorem Maximilianũ, Ducẽ Bavariæ, & univerſam Domũ Electoralẽ electorem Coloniæ, & principẽ Maximilianũ Henricũ, ipſorum provincias & exercitus, Archiepiſcopatus, Epiſcopatus terras & dynaſtias, inita Vlmæ Suevorum die 14. Martij, anno 1647.* 520

72 *Oratio legati Gallici ad Dominos Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, de ratione pacis, quæ Monaſterij diſceptatur.* 510

73. *Tractatus pacis die triceſimo Ianuarij, anno 1648. in urbe Monaſterij VVeſtphaliæ, inter Sereniſſimum & Potentiſſimum Principem Philippum IV. Regem Hiſpaniæ &c. ex una & ex altera parte, inter Celſos & Potentes Dominos Ordines Generales Provinciarum Vnitarum in Belgio, concluſa* 527

74. *Inſtrumentum, ſive Tractatus Pacis, ſignatum & obſignatum Monaſterij in VVeſtphalia, die 24. Octobris anno milleſimo ſexceteſimo quadrageſimo octavo per legatos Plenipotentiarios Sacrarum Majeſtatum Imperialis & Chriſtianiſſimæ: tum per Deputatos extraordinarios, Electores, Principes & Ordines Sacri Romani Imperij,* 561

75. *Tractatus marinus, factus, concluſus, & abſolutus Haga Comitis, die decimo ſeptimo menſis Decembris, anno milleſimo ſexcenteſimo quinquageſimo inter Meſſirem Anthonium Brun, Legatum Ordinarium Domini Regis Hiſpanici ex una, & ex altera parte, inter Deputatos Dominorum Ordinum Generalium ex provinciis Vnitis Belgii,* 603

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ.
ROMA
VITTORIO EMANUELE

Digitized by Google

Digitized by Google

Google